

Bar, Přemysl

Diplomacie, právo a propaganda v pozdním středověku : Polsko-litevská unie a Řád německých rytířů na kostnickém koncilu (1414–1418)

Diplomacie, právo a propaganda v pozdním středověku : Polsko-litevská unie a Řád německých rytířů na kostnickém koncilu (1414–1418) Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2017

ISBN 978-80-210-8870-2; ISBN 978-80-210-8871-9 (online : pdf)
ISSN 1211-3034 (print); ISSN 2787-9291 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-8871-2017>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137772>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220902

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.



#477

**OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE**

**SPIŠY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY**

**muni
PRESS**



Diplomacie, právo a propaganda v pozdním středověku

Polsko-litevská unie a Řád německých rytířů
na kostnickém koncilu (1414–1418)

Přemysl Bar



FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#477

BRNO 2017

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Bar, Přemysl

Diplomacie, právo a propaganda v pozdním středověku : Polsko-litevská unie a Řád německých rytířů na kostnickém koncilu (1414-1418) / Přemysl Bar. – Vydání první. – Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2017. – 328 stran. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 477)

Anglické resumé

ISBN 978-80-210-8870-2

327 * 341.7 * 34 * 323.23 * 94(4) * (438) * (434.2) * (048.8)

- Jeruzalémští bratři

- Katolická církev. Kostnický koncil (1414-1418)

- diplomacie – Polsko – 15. století

- diplomacie – Prusko – 15. století

- diplomacie – Evropa – 15. století

- právo – Evropa – 15. století

- propaganda – Evropa – 15. století

- Evropa – dějiny – 15. století

- monografie

94(4) - Dějiny Evropy [8]

Recenzovali: prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D. (Masarykova univerzita)

dr hab. Adam Szweđa, prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika)

Monografie vznikla v rámci projektu P26524-G18 „Suche nach Machtausgleich: Sigismunds Politik 1414–1418,“ financovaného rakouským Fondem na podporu vědeckého bádání (FWF).

Vyobrazení na první straně obálky: transport zubra, kterého král Vladislav II. Jagello daroval králi Zikmundovi Lucemburskému, z iluminované Richentalovy kroniky o kostnickém koncilu (rukopis z let 1470–1480; NK ČR, sign. VII A 18, fol. 14v).

© 2017 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8870-2

ISBN 978-80-210-8871-9 (online : pdf)

ISSN 1211-3034

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-8871-2017>

Obsah

PŘEDMLUVA	7
ÚVOD	9
Stav bádání	9
Otázky	21
Prameny	25
DIPLOMACIE	29
Pozdněstředověká diplomacie	29
Řádová a polsko-litevská diplomacie a poselstva	31
Písemnosti diplomacie	38
Poselstva velmistra a řádu	42
Jan z Wallenrode	52
Petr Wormditt	57
Jan Abezier	61
Kašpar Schuwenpflug	65
Jindřich Holt	71
Podporovatelé, sympatizanti a právní experti	73
Poselstva polského krále a litevského velkoknížete	81
Mikuláš Trąba	88
Ondřej Łaskarzyc	92
Jakub z Kurdwanowa	99
Pavel Włodkowic	102
Dva polští rytíři – Jan z Tuliszkowa a Záviš Černý z Garbowa	109
Podporovatelé, sympatizanti a právní experti	115
Dary od poselstva	118
Ubytování a finanční náklady poselstev	121
Komunikace mezi poselstvy a rozhodovacími centry	131
PRÁVO	140
Arbitráž do kostnického koncilu	141
Brodnické příměří a jeho prodloužení	146
Osoba arbitra, formy arbitráže a alternativní návrhy	156
Předmět sporu	173
PROPAGANDA	182
Kázání	184

Šíření pomluv a letáková kampaň	188
Spor o christianizaci Žmudi	194
<i>Reductio Graecorum</i>	209
ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ	216
PŘÍLOHA: SOUPIS TEXTŮ	221
V ýznamnější rukopisy	222
Kvestie, traktáty, dobrozdání, polemiky	225
Žaloby a žalobní články (<i>articuli, propositiones</i>)	240
Návrhy řešení sporu (<i>oblationes</i>)	269
Promluvy a kázání (<i>orationes, sermones</i>)	274
Polské a řádové letáky	282
SUMMARY	288
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	293
Seznam použitých archivních fondů	293
Digitální kopie rukopisů	294
Seznam vydaných pramenů	294
Seznam literatury	298
Zkratky	316
JMENNÝ A MÍSTNÍ REJSTŘÍK	319

PŘEDMLUVA

Předkládaná publikace je výsledkem několikaletého výzkumu, který mi byl umožněn v letech 2014–2017 díky účasti na projektu P26524-G18 Suche nach Machtausgleich: Sigismunds Politik 1414–1418, financovaného rakouským Fondem na podporu vědeckého bádání (Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung). Projekt byl řešen na Institutu pro výzkum středověku na Rakouské akademii věd (Institut für Mittelalterforschung ÖAW). Projektový tým měl za úkol zmapovat vybrané aspekty vlády Zikmunda Lucemburského během kostnického koncilu, přičemž na mých bedrech ležela zodpovědnost za modul „Der Streit zwischen dem Deutschen Orden und Polen vor König Sigismund und dem Konstanzer Konzil (1414–1418)“, který měl objasnit roli Zikmunda Lucemburského ve sporu mezi Řádem německých rytířů a Polsko-litevskou unií na kostnickém koncilu.

Během zpracovávání příslušných pramenů a vědecké literatury k připravované studii na toto téma¹ ve mně postupně dozrávalo přesvědčení, že nové pojednání si žádá celý prusko-polský proces na koncilu, nikoli jen jeho určitá část. V historickém bádání jsou totiž stále zdůrazňovány jen vybrané aspekty sporu, aniž by se někdo pokusil o komplexnější pohled. Přitom zmiňovaný konflikt nabízí jedinečnou možnost promyslet obecnější otázky diplomacie, práva a propagandy v pozdním středověku.

Práce by nevznikla bez všestranné podpory mnoha lidí, především vedoucího projektu Dr. Karla Hruzy, MAS, a ostatních členů projektového týmu, za což jim patří můj upřímný dík. Děkuji oběma recenzentům, prof. Liboru Janovi a prof. Adamu Szwedovi, kteří pečlivě přečetli celý rukopis a jejichž věcné

1 BAR, Přemysl: *A Tortuous Path to Reconciliation and Justice: Sigismund of Luxembourg as Arbiter in the Dispute between the Teutonic Knights and Poland (1412–1420)*. ZfO 66, 2017, s. 3–40.

připomínky přispěly k odstranění některých nedostatků. Za jazykovou a stylistickou úpravu textu vděčím Mgr. Janu Heczкови, Ph.D. Jako autor však přebírám výlučnou zodpovědnost za všechny jazykové a obsahové nedostatky publikace.

Polským kolegům prof. Jaroslawu Nikodemovi a dr. Krzysztofu Kwiatkowskiému srdečně děkuji za ochotu konzultovat se mnou otázky o řádové a polsko-litevské politice. S povděkem jsem přijímal zasvěcené poznámky Mgr. Petra Elbla, Ph.D., k Zikmundově politice a některým dalším otázkám. Za kolaci edice polských a řádových letáků z vídeňského rukopisu vřele děkuji Mag. Alexandře Kaar, Ph.D. Ačkoliv jsem osobně podnikl několik badatelských cest po archivech a knihovnách v Berlíně, Krakově, Wrocławu a Vídní, přesto jsem v poslední fázi dokončování rukopisu velmi ocenil vstřícnost Petry Heinicker, M.A. a dr. Sergeje Polechova, kteří mi pomohli zjistit informace k jinak nedostupným archiváliím v Berlíně a Moskvě.

Největší dík nakonec náleží Bohu, který mi dává život a naplňuje ho vším potřebným. Mezi jeho nejcennější dary patří má rodina, která mi vždy byla a je pevnou oporou. Knihu věnuji své ženě Olince a synům Kryštofovi a Ondrovi.

Stav bádání

Trvale napjaté vztahy mezi Řádem německých rytířů v Prusích a Livonsku na jedné straně a Polskem a Litvou, resp. Polsko-litevskou unií na straně druhé se již od doby středověkého dějepiscetví staly pevnou součástí historické paměti zejména Němců, Poláků, ale také několika východoslovanských a pobaltských národů, přestože konstruování přímé kontinuity mezi německo-polským antagonizmem 19. století a spory mezi řádovým státem a Polským královstvím ve 14. a 15. století je očividným anachronizmem.

V německém i polském dějepiscetví a historickém myšlení se fenomén řádového státu (*Ordensstaat*) v Prusích² stal národní ideologií, jež v každém z obou případů vyrůstala pokaždé z rozdílných příčin.³ Až do počátku 19. století byla

2 Jsem si vědom problematičnosti označovat řádem ovládané území v Prusích, Pomoří a v Livonsku novověkým termínem „stát“, přesto tento termín v německé a polské historiografii zdomácněl: *Ordensstaat*, resp. *państwo krzyżackie*. Srov. např. HUBATSCH, Walther: *Die Staatsbildung des Deutschen Ordens*. In: *Preussenland und Deutsche Orden. Festschrift für Kurt Forstreuter zur Vollendung seines 60. Lebensjahres dargebracht von seinen Freunden*. Würzburg 1958 (Ostdeutsche Beiträge aus dem Göttinger Arbeitskreis 9), s. 127–152, který tendenci ke „státotvornosti“ řádu spatřoval už v jeho počátcích, přičemž Prusy byly jejím nejzdařilejším projevem. Stejně tak označení „Řád německých rytířů“ vyskytující se dále v textu není ve skutečnosti oficiálním názvem, avšak odpovídá termínu, který je všeobecně užíván v německé a polské odborné literatuře: „der Deutsche Orden“, resp. „Zakon Krzyżacki“. V latinských středověkých pramenech lze najít různé varianty následujícího názvu: *Ordo fratrum hospitalis Sancte Marie domus Theutonicorum in Jerusalem* (Řád bratří špitálu nejsvětější Panny Marie domu německého v Jeruzalémě).

3 Ideologické využití a zneužití řádového státu v německém historickém myšlení zkoumal WIPPERMANN, Wolfgang: *Der Ordensstaat als Ideologie. Das Bild des Deutschen Ordens in der deutschen Geschichtsschreibung und Publizistik*. Berlin 1979, který na s. 337–369 (8. kapitola) pojednává rovněž o významu

německá protestantská historiografie sice kritická vůči ozbrojenému boji Řádu německých rytířů proti pohanům a potlačování svobod pruských stavů, současně ale oceňovala jeho kulturní a civilizační vliv v Prusích. Velký vliv na pojetí dějinné role řádu měly politicko-společenské a demografické změny ve východoněmeckých provinciích během 19. a na počátku 20. století,⁴ které vyvolaly mezi německým obyvatelstvem šíření obranných postojů vůči emancipujícímu se polskému etniku. Tyto postoje byly analogicky srovnávány s bojem Řádu německých rytířů o vlastní existenci v 15. století, jenž byl chápán jako výlučný zástupce německé šlechty a jehož christianizační misie byla ahistoricky ztotožňována s šířením německví coby vyspělejší civilizace ve východní Evropě.⁵

Podobně na polské straně byl pohled do minulosti silně ovlivněn vzrůstajícím se německým nacionalizmem zejména po založení německého státu v roce 1871 a s tím spojeným politickým a náboženským útlakem polské menšiny, jež usilovala o znovuoobnovení vlastního státu. Negativní hodnocení role řádu v dějinách vlastního národa bylo však v polské historiografii konstantnější, neboť jeho kořeny sahají až k polskému dějepisci Janu Długoszovi (1415–1480), který řádovým rytířům vyčítal, že se zpronevěřili svému poslání (šířit křesťanství a podporovat církev), budovali světské panství a odmítali lenní podřízenost vůči polskému králi.⁶

V každém případě byl spor mezi Řádem německých rytířů a Polsko-litevskou unií v obou historiografiích chápán jako samotná esence vztahu mezi Němci a Poláky,⁷ a proto vzbuzoval tak živou pozornost, přičemž autoři nekriticky přejímali argumenty ze studovaných pramenů a nacházeli příliš snadno odpověď, která strana sporu byla v právu a která nikoli. Ačkoliv bylo vzájemné potýkání obou historických útvarů zneužíváno k instrumentalizaci minulosti, nelze pochybovat o tom, že neklidný vývoj v oblasti, rytmizovaný takřka v pravidelných intervalech válečnými konflikty, příměřími a mírovými smlouvami se vedle hospodářských a kulturních

a funkci tohoto fenoménu v polské historické paměti. Srovnání obou národních ideologií ve vztahu k řádovému státu provedl naposledy KAKOLEWSKI, Igor: *Deutscher Orden. Verfluchte – Helden*. In: *Deutsch-Polnische Erinnerungsorte*. Bd. II: *Geteilt / Gemeinsam*. Hg. v. Hans Henning HAHN – Robert TRABA. Unter Mitarbeit von Maciej GÓRNY – Kornelia KONCZAL. Paderborn 2014, s. 247–272.

4 Zejména mám na mysli úbytek německého obyvatelstva na východě v důsledku migrace do průmyslově vyspělejších západních oblastí a geopolitické změny po 1. světové válce (1914–1918) v této oblasti.

5 Velký vliv v německé literatuře a publicistice měl v tomto duchu se nesoucí článek TREITSCHKE, Heinrich von: *Das deutsche Ordensland Preußen*. *Preußische Jahrbücher* 10, 1862, s. 95–151.

6 Polský kronikář souhlasil s ideou křížových výprav proti pohanům (Prusům, Litevcům apod.) a schizmatikům, avšak kritizoval, že řád jako církevní instituce a duchovní korporace se této ideji zpronevěřil, viz POLAK, Wojciech: *Aprobata i spór. Zakon krzyżacki jako instytucja kościelna w dziełach Jana Długosza*. Lublin 1999.

7 Litevské dějepisceví nepřikládalo prusko-polskému sporu takový význam, protože litevský nacionalismus se více vymezoval vůči polské šlechtě a ruské byrokracii než vůči Němcům, viz FRENKEN, Ansgar: *Die Erforschung des Konstanzer Konzils (1414–1418) in den letzten 100 Jahren*. Paderborn 1993 (AHC 25), s. 215, pozn. 31.

kontaktů rozhodujícím způsobem podepsal na formování mocenských poměrů na severovýchodním okraji latinské *christianitas*.

Z delšího chronologického rozpětí od třicátých let 13. století do roku 1525 lze vyčlenit několik klíčových momentů, které měly rozhodující vliv na vývoj vzájemných vztahů mezi Polskem a Litvou na jedné straně a Řádem německých rytířů budujícím své dominium v Prusích na straně druhé.⁸ Prvním byl samotný příchod řádu do Pobaltí v době politické dezintegrace Polského království ve 13. století, která umožnila duchovní korporaci skrze podmanění si pohanského území a s podporou papežství a císařství vybudovat do značné míry nezávislé dominium. Dalším rozhodujícím momentem, který se stal na další desetiletí jablkem sváru mezi řádem a Polskem, bylo na počátku 14. století připojení gdaňského Pomoří⁹ k řádovému státu, na něž si stejný nárok činil polský král Vladislav Lokýtek usilující o sjednocení Polského království. Polsko-řádové války a teritoriální spory ukončil až kališský mír roku 1343 mezi velmistrem Ludolfem Königem a polským králem Kazimírem III. Velikým.¹⁰ Mírová smlouva se ukázala velmi životaschopná, protože její platnost vydržela ve skutečnosti až do tzv. velké války v letech 1409–1411. Kališský mír nezahrnoval dosud pohanskou a současně schizmatickou Litvu, jejíž knížata ovládala ruská (pravoslavná) území. Na litevské území řád nadále podnikal po celé 14. století tzv. *rejzy*, čímž naplňoval své poslání boje s nevěřícími. Křest litevského knížete Jagella¹¹ a jeho korunovaci na polského krále 4. března 1386 vnímalo vedení řádu jako velkou hrozbu pro svou vlastní existenci, a proto nehodlalo takový způsob christianizace Litvy a její spojení s Polskem akceptovat. Vzrůstající napětí spolu se sporem o teritoriální příslušnost Žmudi (území mezi Prusy a Livonskem), vyvrcholilo v tzv. velké válce (1409–1411) a jedné z největších středověkých bitev u Grunvaldu 15. července 1410, v níž polsko-litevská vojska dosáhla spektakulárního vítězství, zatímco na straně řádu padla značná část jeho

8 Jen výběrově zde upozorňuji na novější publikace týkající se celého řádu (MILTZER, Klaus: *Die Geschichte des Deutschen Ordens*. Stuttgart 2012²; *Die Hochmeister des Deutschen Ordens 1190 bis 2012*. Hg. v. Udo ARNOLD. Weimar 2014²) nebo jeho panství v Pobaltí, v nichž je rovněž uvedena starší literatura, viz BISKUP, Marian – CZAJA, Roman – DŁUGOŃECKI, Wiesław – DYGO, Marian – JÓZWIAK, Sławomir – RADZIWIŃSKI, Andrzej – TANDECKI, Janusz: *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*. Warszawa 2009; *Zakon Krzyżacki w Prusach i Inflantach. Podziały administracyjne i kościelne w XIII–XVI wieku*. Pod red. Romana CZAJA i Andrzeja RADZIWIŃSKIEGO. Toruń 2013.

9 Jedná se o historické území na jihovýchodě baltského pobřeží kolem ústí řeky Visly, jehož správním centrem bylo hanzovní město Gdaňsk. V německé literatuře se toto území označuje jako Pommerellen, dříve Pomerellen nebo Weichselpommern, v polské jako Pomorze Gdańskie. Na západ od něj (baltské pobřeží na severovýchodě Německa a severozápadě Polska) se rozkládá území Pomořany (něm. Pommern, pol. Pomorze Zachodnie).

10 Řád vrátil Polsku Kujavsko a Dobříňsko a polský král potvrdil řádu držbu chelminské a michalovské země a vzdal se svým jménem i svých nástupců veškerých nároků na Pomoří.

11 Lit. Jogaila, pol. Jagiello. V řádových pramenech vystupuje jako Jagal, Jagel nebo Jagello, viz KRZYŻANIAKOWA, Jadwiga – OCHMAŃSKI, Jerzy: *Władysław II Jagiello*. Wrocław 1990, s. 55. Při křtu přijal jméno Vladislav, proto v historické literatuře vystupuje nejčastěji jako Vladislav II. Jagello.

bojovníků a řádových rytířů.¹² Kompromisní dohoda vyjádřena v toruňském míru (1411) nepřinesla zásadní změnu geopolitické situace. Přetrvávající nespokojenost polsko-litevské strany vedla k dalším válečným konfliktům, které se vyvíjely v neprospěch řádu a které ukončila až mírová smlouva uzavřená v Brestu Kujavském roku 1435. Následující hospodářské problémy řádového státu a opozice jeho vlastních poddaných vůči vládě vyústily v tzv. třináctiletou válku (1453–1466), která pro řád, jenž přišel o polovinu svého území a hlavní rezidenci v Malborku ve prospěch Polska, skončila katastrofou.¹³ Druhý toruňský mír (19. října 1466) zpečetil politický a hospodářský úpadek řádu, jehož velmistra od té doby považoval polský král za svého leníka. Velmistr se ovšem jako vedoucí představitel církevní instituce s takovou pozicí nehodlal smířit. Situace se vyjasnila až roku 1525, kdy došlo k sekularizaci pruského řádového panství, přijetí luterské konfese a knížecí Prusy se staly lénem Koruny polského království (*Corona Poloniae*).

Předložený stručný a v mnohém zjednodušený chronologický přehled zdaleka nevystihuje problematiku vzájemného soužití příslušných politických útvarů ve všech jeho aspektech. Tento široký a mnohovrstevnatý fenomén překračuje hranici pouhých politických či událostních dějin a vstupuje do oblastí, jako je vojenství,¹⁴ diplomacie,¹⁵ právo,¹⁶ vzdělanost,¹⁷ kultura, identita¹⁸ a politické myšlení,¹⁹ jejichž

12 Z novější literatury k tzv. velké válce viz EKDAHL, Sven: *Die Schlacht bei Tannenberg 1410: Quellenkritische Untersuchungen*. Bd. 1: *Einführung und Quellenlage*. Berlin 1982, jenž představil vlastně prolegomena k samotnému tématu. Za pozornost stojí dvě kolektivní monografie z poslední doby, přičemž první z nich je nejkomplexnějším zpracováním problematiky: JÓZWIAK, Sławomir – KWIATKOWSKI, Krzysztof – SZWEDA, Adam – SZYBKOWSKI, Sobiesław: *Wojna Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*. Malbork 2010; *Tannenberg – Grunwald – Żalgiris 1410: Krieg und Frieden im späten Mittelalter*. Hg. v. Werner PARAVICINI – Rimvydas PETRAUSKAS et al. Wiesbaden 2012. Srov. historiografický přehled posledních let KWIATKOWSKI, K.: *Memoria continentem historiam denotat: Bitwa pod Grunwaldem/Tannenbergiem/Żalgirsem 1410 w najnowszych badaniach*. Toruń 2015.

13 BISKUP, Marian: *Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454–1466*. Oświęcim 2014 (reprint prvního vydání z roku 1967).

14 Jediný přehled válečných tažení mezi Polskem a řádem představuje kniha BISKUP, Marian: *Wojny Polski z Zakonem Krzyżackim 1308–1521*. Oświęcim 2015. Komplexní pojednání o vojenském potenciálu řádu viz KWIATKOWSKI, K.: *Wojska Zakonu Niemieckiego w Prusach 1230–1525. Korporacja, jej pruskie władztwo, zbrojni, kultura wojny i aktywność militarna*. Przy współpracy Marii MOLENDY. Toruń 2016.

15 Výzkum diplomatických vztahů se soustřeďoval a soustřeďuje zejména kolem mírových smluv a organizace diplomatické praxe: *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*. Bd. I (1398–1437); Bd. II–III; Register zu Bd. I/II und Bd. III. Hg. v. Erich WEISE. Königsberg – Marburg 1939–1969; Bd. I. Marburg 1970²; NEITMANN, Klaus: *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen 1230–1449. Studien zur Diplomatie eines spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaates*. Wien 1986; *Od Traktatu Kaliskiego do Pokoju Oliwskiego. Polsko-Krzyżacko-Pruskie stosunki dyplomatyczne w latach 1343–1660 = Vom Frieden von Kalisch bis zum Frieden von Oliva. Diplomatische Beziehungen zwischen dem Königreich Polen und dem Deutschen Orden / Herzogtum Preußen in Jahren 1343–1660*. Ed. Almut BUES – Janusz GRABOWSKI – Jacek KROCHMAL – Grischa VERCAMER – Hubert WAJS. Warszawa 2015; NOWAK, Zenon Hubert: *Dyplomacja polska w czasach Jadwigi i Władysława Jagiełły (1382–1434)*. In: *Historia dyplomacji polskiej*. T. I. Połowa X w.–1572. Red. Marian BISKUP. Warszawa 1982, s. 315–393; SZWEDA, Adam: *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*. Toruń 2009.

zpracování v historiografii ovšem není stejnoměrné. To je také jeden z důvodů, proč k tomuto tématu dosud chybí syntetická monografie.²⁰

Spor řádu s Polskem a Litvou před kostnickým koncilem (1414–1418) by se mohl z tohoto pohledu jevit jako krátká epizoda. Jejího významu si však oprávněně povšimlo už starší bádání, které nicméně celý konflikt nekriticky zařazovalo do souřadnic aktuálních politických a národnostních sporů.²¹

Ozvuky aktuálního zápasu polského národa o sebeurčení z konce 19. století lze vystopovat v práci historika a editora pramenů Antoniho Prochasky (1852–1930), který v účasti polské delegace na concilu viděl jediný záměr: obhájit v Kostnici před co nejširší veřejností právo na existenci Polsko-litevské unie jako plnopráv-

16 Zde je třeba zmínit hlavně od 19. století vedený ediční podnik vydávání pramenů právní povahy k tomuto sporu *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum (Spory i sprawy pomiędzy Polakami a Zakonem Krzyżackim)*. První svazky prvního vydání však nesplňovaly už ve své době základní kritéria kritických edic. Jednalo se o prosté přetisky rukopisů bez jakéhokoliv kritického aparátu: *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum. Tomus 1–3. Supplementum*. Eds. Adam Tytus DZIALYŃSKI – Sigmund CELICHOWSKI. Posnaniae 1855–1880. O něco lepší standard reprezentují první dva svazky druhého vydání *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum. Tomus 1–2*. Ed. Ignacy ZAKRZEWSKI. Posnaniae 1890–1892², které obsahují procesní akta z let 1320–1321, 1339 a akta rozhodčího soudu z let 1412–1414. Za první kritickou edici lze však považovat až třetí svazek tohoto vydání: *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum. Tomus 3*. Ed. Jadwiga KARWASIŃSKA. Warszawa 1935², který obsahuje akta ze závěrečné fáze rozhodčího procesu (jednání v Budíně jaro–léto 1414). V poválečné době probíhaly intenzivní diskuze o znovuoobnovení vydávání již vydaných procesních akt, z nichž vyplynul pouze jeden svazek: *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum. Tomus 1*. Ed. Helena CHŁOPOCKA. Wrocław 1970³. Další svazky nenásledovaly až v poslední době, kdy byla vydána akta z tzv. římského procesu v letech 1422–1423: *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum = Spory i sprawy pomiędzy Polakami i Krzyżakami. Akta postępowania przed wysłannikiem papieskim Antonim Zeno z Mediolanu w latach 1422–1423*. Ed. Sławomir JÓŹWIAK – Adam SZWEDA – Sobiesław SZYBROWSKI pod redakcją Adama SZWEDY. Toruń 2015. Více k dějinám edice a k polsko-řádovým procesům viz CHŁOPOCKA, Helena: *Dotychczasowe edycje Lites ac res gestae w świetle krytyki*. StŽr 10, 1965, s. 109–115; TĄŻ: *Procesy Polski z Zakonem Krzyżackim w XIV wieku. Studium źródłoznawcze*. Poznań 1967; SIERADZAN, Wiesław: *Akta procesów polsko-krzyżackich w świetle krytyki historycznej. Uwagi syntetyczno-programowe*. In: *Tekst źródła – Krytyka, interpretacja*. Ed. Barbara TRELIŃSKA. Warszawa 2005, s. 273–286 (neměl jsem k dispozici).

17 Intelektuální vklad polských univerzitních mistrů do sporu zkoumal OZÓG, Krzysztof: *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegawenskiej i Władysława Jagielly (1384–1434)*. Kraków 2004.

18 Zejména výpovědi svědků zahrnuté do procesního materiálu jsou cenným zdrojem informací, viz GAWLAS, Sławomir: „*Verus heres*.” *Z badań nad świadomością polityczną obozu władzy Władysława Łokietka w początku XIV w.* KH 95, 1988, s. 78–104.

19 *Arguments and Counter-Arguments. The Political Thought of the 14th–15th Centuries during the Polish-Teutonic Order Trials and Disputes*. Ed. Wiesław SIERADZAN. Toruń 2012.

20 Určitou náhradou může být populárně naučná kniha BOOCKMANN, Hartmut: *Der Deutsche Orden. Zwölf Kapitel aus seiner Geschichte*. München 2012⁵, kde zejména šestá až osmá kapitola (s. 138–180) pojednávají nezaujatě o polsko-litevsko-řádových vztazích, nebo z poslední doby BISKUP, M. – CZAJA, R. et al.: *Państwo*, s. 233–331.

21 Základní přehled bádání o prusko-polském sporu v Kostnici před rokem 1993 viz FRENKEN, A.: *Die Erforschung*, s. 207–244.

ného člena západokřesťanského společenství proti lživé propagandě šířené řádem na evropských dvorech.²²

V kontextu slovansko-německého antagonizmu pojednal toto téma Konstantin von Höfler, který hlavní osu sporu viděl v polemických traktátech mezi Janem Falckenbergem a Pavlem Włodkowicem. Jedinou společnou motivací k údajné spolupráci mezi polskou a českou delegací (Husova kauza), jež jinak měly velmi rozdílné zájmy, měla být nenávisť k Němcům.²³

S daleko větším protipolským šovinistickým zápalem vystoupil o několik desetiletí později slezský katolický duchovní Paul Nieborowski (1873–1948), který se po rozdělení Horního Slezska veřejně zasazoval o revizi versailleského mírového systému. Jeho dizertace obhájená roku 1910 na tehdejší *Friedrich-Wilhelms-Universität* (dnes Uniwersytet Wrocławski) ve Vratislavi na téma *Die Preußische Botschaft beim Konstanzer Konzil bis Ende Februar 1416* se dočkala o pět let později knižního vydání pod názvem *Peter von Wormdith. Ein Beitrag zur Geschichte des Deutschen Ordens*. Změna názvu reflektovala rozšíření textu o další pramenný materiál zaměřený na životní osudy generálního prokurátora řádu, jehož činnost vyvrcholila během kostnického koncilu. Druhé vydání této knihy v nezměněné podobě avšak pod jiným názvem (*Der Deutsche Orden und Polen in der Zeit des größten Konflikts*) v roce 1924 mělo podle autora burcovat německou veřejnost, aby se nehodlala smířit s teritoriálními ztrátami ve prospěch nově vzniklého samostatného polského státu. Boj, který na kostnickém koncilu vedl řád za zájmy Svaté říše římské, církve a západní kultury byl prohrán právě vinou říše a církve.²⁴ Na druhou stra-

22 PROCHASKA, Antoni: *Sobór w Konstancji*. Kraków 1996² (původní vydání v *Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności. Seria II. T. 35. Kraków 1898*), s. 7: *Idea unii polsko-litewskiej otrzymała pod Grunwaldem krwawy chrzest, a z nim i świetne zwycięstwo nad wrogami. Aby zwycięstwo to stać się mogło triumfem prawdy, trzeba było zasady unii obronić przed całym światem chrześcijańskim, który z małymi wyjątkami stał po stronie zwyciężonego Zakonu i kleskę jego pojmował jako upadek wiary i oświaty zachodniej. [...] Wobec gromadzących się na soborze konstancjańskim reprezentantów Kościoła, piastunów władzy, świeczników nauki nadarzała się ku temu celowi dogodna sposobność.*

23 HÖFLER, Constantin von: *Der Streit der Polen und der Deutschen vor dem Constanzer Concil*. Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 95, 1879 [1880], s. 875–898.

24 S příznačnou hořkostí to přiznává sám autor v předmluvě k druhému vydání, viz NIEBOROWSKI, Paul: *Der Deutsche Orden und Polen in der Zeit des größten Konflikts*. Breslau 1924², s. II: *Leider ist die Voraussetzung der ersten Auflage über die großen Veränderungen, die im Osten bevorstehen, in einer für unser deutsches Vaterland äußerst bitteren Weise in Erfüllung gegangen. Polen hat außer den altpolnischen Gebieten auch fast den ganzen Raub von 1466 erhalten, den es damals dem Deutschen Orden, also der Kirche, wie dem Deutschen Reiche auf so wenig ehrenvolle Weise abgewann. Für jeden Deutschen wird es daher um so wichtiger, auf den Daseinskampf zu blicken, den der Deutsch-Orden damals zugleich für das Reich, die Kirche und die westliche Kultur führte, und durch Schuld der Kirche wie des Reiches verlor. Wenn ich die zweite Auflage meines Geschichtswerks „Peter von Wormdith“ unter dem Titel „Der Deutsche Orden und Polen“ fast unverändert herausgebe, so ist die Ursache vor allem die, daß der wenig sagende Titel war, der die geringe Beachtung des Werkes in der weiten Öffentlichkeit verschuldete.* P. Nieborowski byl rovněž ředitelem nakladatelství Wahlstatt-Verlag, v němž pod pseudonymem Paul Waldemar von Marienburg vydal v roce 1931 nacionalistický epos o bitvě u Grunwaldu a obléhání Malborku, dále viz FRENKEN, A.: *Die Erforschung*, s. 218, pozn. 38.

nu zásluhou Paula Nieborowského byly odborné veřejnosti zpřístupněny dosud neznámé prameny (zejména zprávy řádového prokurátora v podobě stručných regestů). Jeho závěry musely však být dalším bádáním podstatně korigovány.

Ještě před druhým vydáním Nieborowského knihy tak učinil ve své disertaci Kurt Springmann, žák Heinricha Finkeho,²⁵ jehož koncepce se od Nieborowského lišila v tom, že se zaměřil na vývoj vztahu mezi velmistrem Michalem Kűchmeisterem a Polsko-litevskou unií v době kostnického koncilu. Nakonec Springmann věnuje stejnou pozornost bilaterálním rozhovorům mezi velmistrem, polským králem a litevským velkoknížetem, které se konaly mimo koncilní půdu, jako samotnému jednání obou delegací v Kostnici. Kurt Springmann pracoval převážně s prameny, které shromáždil jeho učitel Heinrich Finke pro známý ediční podnik *Acta Concilii Constantiensis*. Ne všechny takto shromážděné prameny však byly vydány, a proto velkým přínosem Springmannovy disertace jsou jeho odkazy na rukopisy, jež jsou dnes dokonce nezvěstné. Jinak je ale jeho práce zatížena podobným stereotypním pohledem na polské dějiny jako u Paula Nieborowského, ačkoliv na rozdíl od něj nebyl bezprostředně ovlivněn společensko-politickými změnami ve Slezsku; sám totiž pocházel z Bádenska.²⁶

Schematické pojetí koncilního sporu vycházelo z předpokladu o jeho lineárním vývoji a hodnotící soudy o něm byly odvozovány od výsledku, k němuž celý konflikt nakonec dospěl, tj. od úpadku Řádu německých rytířů. Protestantský historik Bernhard Bess na konci 19. století například tvrdil, že protivníci řádu měli pravdu v tom, že idea rytířských řádů a křížových výprav byla už v tehdejší době přežitkem. Řád stál od začátku na předem ztracené pozici tím, že lavíroval mezi papežem a císařem. Ve skutečnosti měl spoléhat sám na sebe. Jediné východisko přinesla až sekularizace a přijetí luterské konfese.²⁷ Paul Nieborowski zase interpretoval rozdělení Polska na konci 18. století jako důsledek nepřátelského nastavení polské politiky vůči řádu v pozdním středověku. Naději na diferencovanější

25 SPRINGMANN, Kurt: *Polen und der Deutsche Orden zur Zeit des Konstanzer Konzils*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Philosophischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg i. Br. vorgelegt von Kurt Springmann aus Freiburg i. Br. Freiburg 1923 (rukopis).

26 Dobové stereotypy o mírumilovném řádu a agresivní expanzivní politice Polsko-litevské unie dokládá úvod jeho disertace, viz tamtéž, s. I–II: *Ausser einer kritischen Untersuchung der Konstanzer Verhandlungen kam es mir darauf an, die allgemeinen Beziehungen zwischen dem seinem Untergange entgegen eilenden Ordensstaat und der neuen Grossmacht Polen-Lithauen während des Konzils aufzudecken. Es musste dabei etwas weiter ausgeholt werden, um einerseits die Friedens- und Verhandlungspolitik des Hochmeisters Kűchmeister, andererseits die national-expansiven Bestrebungen der Polen in vollem Lichte erscheinen zu lassen.*

27 BESS, Bernhard: *Johannes Falkenberg O.P. und der preussisch-polnische Streit vor dem Konstanzer Konzil (mit archivalischen Beilagen)*. Zeitschrift für Kirchengeschichte 16, 1896, s. 385–464, zde s. 446: *Darin hatte sein Gegner doch recht: der „Ritter-Orden s. Mariae des deutschen Hauses zu Jerusalem in Preussen“ hatte sich überlebt. Ihm war weder „per processum doctrinalem“, noch „per processum judiciale“ zu helfen; und erst recht verlassen er war, da er sich abwechselnd auf Kaiser und Papst verliess. Er konnte nur sich selbst helfen – durch eine Neugeburt, wie sie für das Ordensland Preussen stattgefunden hat in und mit einer neuen Weltanschauung.*

pohled na celou problematiku a odklon od agresivní rétoriky spatřoval Ansgar Frenken v lepším zpřístupnění dosud neznámých relevantních pramenů ke kostnickému procesu.²⁸ Jeho optimismus lze sdílet pouze částečně.

Z tohoto pohledu se největší pozornosti těšila kauza dominikána Jana Falkenberga, který byl na začátku roku 1417 obviněn polskou delegací, že jeho spis s názvem *Satira* obsahuje zjevné kacířství. Akta komise pro víru, protokol z jednání *natio Gallicana* o rozhodnutí komise a teologické a právní expertizy byly vydány vedle traktátů o otázkách vraždy tyрана a kauzy Jana Petita ve známé edici Heinricha Finkeho v roce 1928.²⁹ Mezi těmito prameny ovšem chyběl ten nejdůležitější spis – *Satira*, kterým se kanonický proces ohledně kacířství dominikánského řeholníka zabýval především. Text *Satiry* našli nezávisle na sobě německý historik (Hartmut Boockmann) a polská historička (Zofia Włodek) ve dvou rukopisech (Lipsko a Zeil) až na přelomu 60. a 70. let minulého století.³⁰

Není divu, že kauza dominikána a jeho pamfletu podněcovala k bádání,³¹ neboť už ve své době se jednalo o bezprecedentní událost. Jan Falkenberg sepsal své dílko někdy v roce 1412. Obrací se v něm na všechna křesťanská duchovní i světská knížata s výzvou, aby vystoupila proti polskému králi Jagellovi a Polákům. Důvod? Pohanýsky litevský kníže Jagello se údajně stal křesťanem jen na oko, aby mohl dál prolévat křesťanskou krev, což prý dokazuje jeho spojenectví s pohanskými národy, kteří spolu s ním chtějí zničit Řád německých rytířů. Polský král je v *Satirě* vylíčen nejen jako pokrytec a kacíř vedený samotným ďáblem, ale dokonce jako modla (*idolum*), kterou jeho poddaní, tj. Poláci, uctívají jako modloslužebníci. Z tohoto důvodu je podle autora náboženskou povinností každého křesťanského vládce zničit (zabít) polského krále Jagella a jeho poddané stejně tak, jako je bohu libé zabít pohany. Každého, kdo tento úkol vykoná, čeká věčný život, a každého, kdo by se chtěl této povinnosti zprostit, čeká věčné zatracení.³²

28 FRENKEN, A.: *Die Erforschung*, s. 220–221.

29 ACC IV, s. 352–432 a úvod k nim viz s. 252–254.

30 H. Boockmann vydal *Satiru* z obou opisů v rukopise univerzitní knihovny v Lipsku (Ms 1539, fol. 27v–45v) a rukopisu v zámeckém archivu v Zeil (ZAMs 28, fol. 132v–133v, 140r–142v, 149r–150v a 167r–158r), viz BOOCKMANN, Hartmut: *Johannes Falkenberg, der deutsche Orden und die polnische Politik. Untersuchungen zur politischen Theorie des späteren Mittelalters*. Göttingen 1975, s. 313–353. Pouze z lipského rukopisu vydala *Satiru* WŁODEK, Sophie: *La „Satire“ de Jean Falkenberg. Texte inédit avec introduction*. *Mediaevalia philosophica Polonorum* 18, 1973, s. 51–120, edice na s. 61–95. Dále viz BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 17–18 a FRENKEN, A.: *Die Erforschung*, s. 226.

31 Název díla je převzat z explicitu, viz BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 353: *Explicit satira contra hereses et cetera nephanda Polonorum et eorum regis Jaghel fideliter conscripta*. Název samozřejmě neodpovídá dnešnímu významu slova, ani pojmu z klasické literatury; spíše se podle středověkého úzu tímto pojmem označovaly hanopisy nebo pamflety; viz tamtéž, s. 38, kde autor dává příklad dvou protizikmundovských spisů, z nichž jeden nese nadpis: *Satira, id est carmen detractorium aut reprehensorium in Sigismundum regem Ungarie et Boemie* [...]. Jinak se formálně jedná o kázání (*sermo*) určené křesťanským knížatům.

32 Tamtéž, s. 24–37.

Kontroverzní dominikánova osobnost přitahovala i pozornost polského dějepisceví,³³ které proti ní postavilo spisy jeho hlavního oponenta Pavla Włodkowice, doktora dekretů a krakovského rektora. Část z nich byla zpřístupněna už v 19. století (Michał Hieronim Bobrzyński),³⁴ ale dodnes nejpoužívanější edice jeho spisů předložili kněz a teolog Stanisław Franciszek Bełch (1904–1989) a odborník na právní dějiny Ludwik Ehrlich (1889–1968).³⁵ U obou editorů lze najít určité nedostatky v kritickém aparátu.³⁶ Kromě toho bylo vydání Włodkowicových spisů zatíženo nekritickým hodnocením významu myšlenkového díla krakovského učenice, který byl pasován na středověkého mluvčího práv národů na sebeurčení.³⁷

Rovněž německá historiografie obohatila bádání zpřístupněním některých polemických traktátů a dobrozdání z kostnického koncilu. Největší zásluhu na tom měl historik a archivář Erich Weise (1895–1972), jehož edice však vykazuje značné nedostatky, na které poukázali už první recenzenti.³⁸ Její název *Staatschriften* vyjadřoval pojetí editora o vydávaných textech jako úředních písemnostech, které měly teoreticky zdůvodňovat právoplatnost řádových privilegií a mezinárodních smluv uzavíraných řádem.³⁹ Největší slabinou této interpretací editovaných textů je nekritický obdiv k civilizačnímu poslání Řádu německých rytířů v Prusích

33 FIJALEK, Jan: *Dwaj dominikanie krakowscy: Jan Biskupiec i Jan Falkenberg. W pięćsetną rocznicę odwołania satyry antypolskiej Falkenberga w Rzymie 1424 r.* In: Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera. T. I. Lwów 1925, s. 271–348.

34 *Starodawne prawa polskiego pomniki. Tom V.* Ed. Michael BOBRZYŃSKI. Cracoviae 1878.

35 BÉLCH, Stanislaus F.: *Paulus Vladimiri and His Doctrine Concerning International Law and Politics. Vol. I–II.* London – The Hague – Paris 1965; *Pisma wybrane Pawła Włodkowica. Tom I–III. Works of Paul Wladimiri (a selection). Vol. I–III.* Ed. Ludwik EHRlich. Warszawa 1966–1969.

36 FRENKEN, A.: *Die Erforschung*, s. 222 a BISKUP, Marian: *Die Erforschung des Deutschordensstaates Preußen. Forschungsstand – Aufgaben – Ziele.* In: *Der Deutschordensstaat Preussen in der polnischen Geschichtsschreibung der Gegenwart.* Hg. v. Udo ARNOLD – Marian BISKUP. Marburg 1982, s. 1–35 (původní vydání: BISKUP, Marian: *Stan i potrzeby badań na państwie krzyżackim w Prusach (w. XIII – początek XVI).* ZH 41, 1976, s. 21–50), zvl. s. 26 a 34, kde vyjádřena potřeba nového zpracování pramenného materiálu k řečenému sporu alespoň do roku 1466, včetně kostnického koncilu a spisů Pavla Włodkowice.

37 Nejprůhledněji o názorech Pavla Włodkowice viz EHRlich, Ludwik: *Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza.* Warszawa 1954. Poněkud stručněji viz Týž: *Rektor Paweł Włodkowic. Rzecznik obrony przeciw Krzyżakom.* Kraków 1963. Autoři populárně-naučných prací v něm viděli otce zakladatele lidských práv, viz BRZOSTOWSKI, Tadeusz: *Paweł Włodkowic.* Warszawa 1954 a JASUDOWICZ, Tadeusz: *Śladami Ehrlicha: Do Pawła Włodkowica po naukę o prawach człowieka.* Toruń 1995. Střízlivější výklad Włodkowicových tezí viz KAHL, Hans-Dietrich: *Die völkerrechtliche Lösung der „Heidenfrage“ bei Paulus Vladimiri von Krakau (+1435) und ihre problemgeschichtliche Einordnung.* ZfO 7, 1958, s. 161–209. Další literaturu k Włodkowicovi viz Ożóg, K.: *Uczeni*, s. 92, pozn. 94.

38 *Die Staatschriften des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert. Erster Band. Die Traktate vor dem Konstanzer Konzil 1414–1418 über das Recht des Deutschen Ordens am Lande Preußen.* Hg. v. Erich WEISE. Göttingen 1970. Srov. kritické recenze od H. Koepfena v *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 106, 1970, s. 659–662 a H. Boockmanna v *HZ* 214, 1972, s. 136–140.

39 SDOP I.

a Pobaltí. Podle Weiseho bylo toto poslánání realizováno zcela v souladu s tehdejší platným kanonickým právem.⁴⁰

Je třeba souhlasit s názorem Ansgara Frenkena, že samotné zpřístupnění pramenů nezvyšilo úroveň vědecké diskuze na objektivní rovinu,⁴¹ avšak velkým přelomem v bádání se v tomto směru stala habilitace Hartmuta Boockmanna (1934–1998)⁴² vydaná roku 1975,⁴³ jejíž autor ukázal, že je možné problematiku zkoumat bez nacionálních předsudků a sledovat spor obou stran s patřičným kritickým odstupem. Velký přínos Boockmannovy knihy nespočívá pouze ve zpřístupnění a zevrubné historické analýze dosud neznámého textu *Satiry*, ani v rekonstrukci kanonického procesu proti Janu Falkenbergovi. Hartmut Boockmann hledal odpověď na klíčovou otázku, zda dominikán Falkenberg napsal dotyčný pamflet z pověření řádu, neboť takové podezření viselo tehdy ve vzduchu, a zda spisek hrál nějakou roli v řádové propagandě vůči polskému králi. Z tohoto důvodu velkou část knihy zabírá kapitola o řádové politice vůči Polsko-litevské unii od jejího vzniku (1386) až do kostnického koncilu.⁴⁴ Christianizaci Litvy skrze Jagellův křesť a jeho korunovaci na polského krále měl řád vnímat jako zpochybnění svého poslánání (ozbrojený boj s pohany) a vlastní existence v Pobaltí.

Samotné kostnické jednání mezi řádovou a polsko-litevskou delegací rozdělil Hartmut Boockmann na světský a církevní proces. První měl být pokračováním rozhodčího soudu (arbitráže) zahájeného v Budíně roku 1412, který však stejně skončil bez výsledku, protože se obě strany neshodly na osobě arbitra. Náboženská část jednání se měla týkat křesťanské misie na Žmudi a kanonického procesu s Falkenbergem.⁴⁵ Více pozornosti než samotným jednáním však autor věnuje

40 WEISE, E.: *Der Heidenkampf des Deutschen Ordens*. ZFO 12, 1963, s. 420–473 (I); s. 622–672 (II); 13, 1964, s. 401–420 (III). WEISE, E.: *Die Amtsgewalt von Papst und Kaiser und die Ostmission besonders in der I. Hälfte des 13. Jahrhunderts*. Marburg/Lahn 1971. Jeho nekriticky pozitivní postoj k činnosti řádu lze snad vysvětlit jeho původem (vyrůstal v Královci/Königsberg v Prusku) a politicko-profesní kariérou: ve roce 1933 vstoupil do NSDAP a za války působil jako archivář ve Varšavě a Poznani, kde prováděl čistky neárijských a politicky nespolehlivých pracovníků, srov. GAUSE, Fritz: *Weise, Erich*. Altpreußische Biographie III. Hg. v. Kurt FORSTREUTER – Fritz GAUSE. Marburg 1975, s. 1072, který Weiseho nacistickou minulost zcela zamlčuje.

41 FRENKEN, A.: *Die Erforschung*, s. 224.

42 Hartmut Boockmann pocházel z Prus, odkud v roce 1944 musela jeho rodina uprchnout. Devět let pak prožil v Postupimi, odkud v roce 1954 musel emigrovat do západního Německa. Vystudoval historii, germanistiku a klasickou filologii nejdřív v Tübingenu a pak v Göttingenu, kde pod vedením prof. Hermanna Heimpla napsal disertaci o Laurentiu Blumenau, juristovi ve službách řádu v 15. století. Později působil jako profesor na univerzitě v Kielu, od roku 1982 také v Göttingenu a v letech 1992–1995 na Humboldtově univerzitě v Berlíně, dále viz nekrology z pera Arnolda Esche v HZ 268, 1999, s. 272–275 a Petera Morawa v DA 54, 1998, s. 911–912.

43 Viz pozn. 30.

44 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 50–129.

45 Tamtéž, s. 197.

argumentaci v dochovaných polemických traktátech a dobrozdáních obou stran, díky čemuž může lépe osvětlit význam *Satiry*.

Teze ve spisech Pavla Włodkowice jasně ukazují, že krakovský dekretalista nebyl v žádném případě obráncem práva pohanů na sebeurčení, protože i v jeho pojetí disponoval papež pravomocemi, jimiž mohl trestat pohany, kteří nežijí podle přirozeného práva a provozují modloslužbu. Interpretace Włodkowicových traktátů, která je přiměřenější dobové mentalitě, nijak nesnižuje jejich význam. Učena konstrukce založená na kanonickém právu je totiž pozoruhodná z toho důvodu, že měla posloužit ryze politickému cíli – odstranění řádu ve prospěch Polského království, které mělo převzít jeho roli v Pobaltí.⁴⁶

Juristické traktáty (mezi nimi i jeden traktát Falkenberga, ale nikoli *Satira*!) napsané na objednávku řádové delegace v Kostnici obsahují jednu společnou myšlenku: pokojně žijící pohané neexistují, a je proto křesťanskou povinností přinutit je k přijetí pravé víry, zejména z pověření papeže nebo císaře. Křesťanský kníže tudíž nesmí nasadit do boje proti jinému křesťanskému knížeti oddíly složené z pohanů. Polský král se však právě tímto provinil, a proto by měl být potrestán.

Hartmut Boockmann konstatuje, že existovala shoda mezi politikou řádu před koncilem a kostnickými juristickými texty, podobně jako v případě traktátů Pavla Włodkowice existovala kontinuita s dřívějšími názory a postoji polské strany. Úvahy o toleranci nebo legitimitě názoru jedné či druhé strany jsou z tohoto pohledu druhořadé nebo anachronické. Daleko zajímavější je fakt, že nejdříve Polsko a později i řád dokázali svou politiku argumentačně podpořit teoretickými úvahami. Z pohledu intelektuální výbavy byly obě teorie rovnocenné.⁴⁷

Falkenbergova *Satira*, jejíž obsah mohl být pro některé skutečně skandální, odpovídala podle Boockmanna řádové politice a propagandě před koncilem i během něho. Přesto velmistř Falkenbergův spis oficiálně nepřijal, když mu jej roku 1412 sám autor nabízel. Důvodem nebyl obsah, ale příliš učenecká kanonicko-teologická argumentace, která v řádové propagandě nebyla tehdy v takové míře využívána.⁴⁸

Boockmannova kniha nejen zásadně změnila dosavadní optiku, s níž starší historiografie nahlížela na problematiku, nýbrž se také stala standardním dílem určujícím další směr bádání.⁴⁹ Největší pozornost přitahoval a dodnes přitahuje ideo-

46 Tamtéž, s. 225–234.

47 Tamtéž, s. 261: *Was hier interessiert, ist die Tatsache, daß es zunächst der polnischen Krone und später auch dem Orden gelang, ihre Politik durch eine rechtfertigende Theorie zu unterbauen. Diese beiden Theorien scheinen, von ihrer intellektuellen Qualität her beurteilt, einigermassen gleichwertig.* Autor dodává, že se obě teorie shodovaly i ve svých cílech, jimiž bylo konečné odstranění protivníka (*finalis exterminacio*), viz tamtéž, s. 262.

48 Tamtéž, s. 306–311.

49 Její závěry byly pro Waltera Brandmüllera natolik přesvědčivé, že téměř výlučně na jejich základě napsal příslušnou kapitolu o prusko-polském sporu ve své knize o kostnickém koncilu, viz BRAND-

logický zápas zachycený v polemických traktátech obou stran a v pamfletu *Satira*. Stefan Kwiatkowski identifikoval filozofické a teologické zdroje řádové a polské argumentace. Řád od svého založení neměnně trval na určitém typu augustinovského konceptu světa vykládaném v nominalistickém duchu, a v tomto smyslu se např. jeho pojetí spravedlivé války (*bellum iustum*), míru nebo přirozeného práva (*lex a ius naturale*) značně lišilo od koncepce Pavla Włodkowice a krakovských juristů, kteří své argumenty opírali o tomistickou filozofii a teologii.⁵⁰ Z tohoto pohledu je anachronické stavět v rámci středověkého myšlení proti sobě nábožensky motivované násilí a jeho kritiku.⁵¹ Podle Marca Wüsta, který se zabýval identitou duchovní korporace, se Řád německých rytířů na kostnickém koncilu snažil aktualizovat myšlenku ozbrojeného boje proti pohanům a sám sebe prezentovat jako štít, který chrání křesťany před pohaný a schizmatiky na východní hranici západokřesťanské Evropy.⁵²

Vedle Boockmannovy knihy a jejího dopadu na další bádání je ovšem třeba zmínit ještě práce jeho vrstevníka – toruňského historika Zenona Huberta Nowaka (1934–1999), jenž prusko-polský spor zasadil do kontextu mezinárodních arbitráží vedených Zikmundem Lucemburským.⁵³ V rukou římského krále měly být arbitráže účinným nástrojem pro realizaci jeho politických záměrů a vizí. Arbitráž Nowak zařadil mezi ostatní mocenské nástroje jako spojenectví a koalice, které pragmatický Lucemburk snadno uzavíral a stejně tak snadno rušil, když to bylo

MÜLLER, W.: *Das Konzil von Konstanz 1414–1418. Bd. II: Bis zum Konzilsende*. Paderborn et a. 1997, s. 150–175.

50 KWIATKOWSKI, Stefan: *Zakon Niemiecki w Prusach a umysłowość średniowieczna*. Toruń 1998; Týž: *Der Deutsche Orden im Streit mit Polen-Litauen. Eine theologische Kontroverse über Krieg und Frieden auf dem Konzil von Konstanz 1414–1418*. Stuttgart 2000.

51 SFOV, MIETHKE, Jürgen: *Heiliger Heidenkrieg? Theoretische Kontroversen zwischen Deutschem Orden und dem Königreich Polen vor und auf dem Konstanzer Konzil*. In: *Heilige Kriege. Religiöse Begründungen militärischer Gewaltanwendungen: Judentum, Christentum und Islam im Vergleich*. Hg. v. Klaus SCHREINER – Elisabeth MÜLLER-LUCKNER. München 2008, s. 109–125; stručněji Týž: *Die Polen auf dem Konstanzer Konzil. Der Konflikt um den Dominikaner Johannes Falkenberg*. In: *Das Konstanzer Konzil 1414–1418. Weltereignis des Mittelalters. Essays*. Hg. v. Karl-Heinz BRAUN – Mathias HERWEG – Hans W. HUBERT – Joachim SCHNEIDER – Thomas ZOTZ. Darmstadt 2013, s. 106–110.

52 WÜST, Marcus: *Studien zum Selbstverständnis des Deutschen Ordens im Mittelalter*. Weimar 2013 (QSG-DO 73), s. 255–273 se musel vyrovnat s námitkou vyslovenou už H. Boockmannem a S. Kwiatkowským, že právnícké traktáty ve prospěch řádu byly napsány na jeho objednávku cizími juristy nebo teology, kteří nemuseli být důkladně obeznámeni s politickou a právní situací zadavatele. Na druhou stranu bylo v zájmu oslovených expertů, aby byla jejich dobrozdání pro řádové zástupce přijatelná, srov. list Jana Urbacha řádovému prokurátorovi, zda je srozuměn s obsahem jeho spisu v *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 277.

53 NOWAK, Zenon Hubert: *Internationale Schiedsprozesse als ein Werkzeug der Politik König Sigismunds in Ostmittel- und Nordeuropa 1411–1425*. *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 111, 1975, s. 172–188; Týž: *Międzynarodowe procesy polubowne jako narzędzie polityki Zygmunta Luksemburskiego w północnej i środkowowschodniej Europie 1412–1424*. Toruń 1981, s. 13–47, s. 61–123; Týž: *International Arbitration in the Later Middle Ages*. In: *Quaestiones Mediaevi Novae IV: Peace and war*. Warszawa 1999, s. 69–85.

v jeho zájmu.⁵⁴ Zikmundovu arbitráž včetně jednání na kostnickém koncilu chápal Nowak jako jeden integrální proces zahájený roku 1412 v Budíně a ukončený vyhlášením rozhodčího výroku 6. ledna 1420 ve Vratislavi. Jeho závěry byly zejména v polské historiografii přijímány bez velkých výhrad, přesto poslední výzkumy ukazují, že rozhodčí řízení nebylo jednoduchým politickým nástrojem v rukou panovníka a že jednání v Kostnici se z celého rozhodčího procesu vymykají. V létě 1414 ztroskotala jednání v Budíně, poté co rozhodčí výrok nebyl ve stanovené dvouleté lhůtě vynesena, a arbitráž měla být obnovena právě během kostnického koncilu. Ve skutečnosti k tomu došlo až na přelomu jara a léta 1419.⁵⁵

Dvě studie z poslední doby ukazují, že v současném bádání přece jen více rezonují závěry vyslovené Hartmutem Boockmannem v 70. letech. Pozornost je věnována jednak církevně-politickým událostem (jako např. misie na Žmudi nebo návštěva ortodoxního patriarchy),⁵⁶ jednak propagandistickému zápasu projevu-jícímu se např. instrumentalizací pojmů „pohané“ nebo „boj proti pohanům“.⁵⁷

Otázky

Největší zásluhu na objektivnějším přístupu k problematice prusko-polského sporu na kostnickém koncilu mají bezesporu Hartmut Boockmann a Zenon Hubert Nowak, ačkoliv každý jiným způsobem. Oba dva kladli důraz na určité vybrané aspekty kostnických jednání, která připomínají skládačku puzzle, jejíž dílky do sebe nezapadají snadno.

Zásadní otázkou jsou okolnosti vyslání obou poselstev do Kostnice na podzim roku 1414. Určujícím prvkem politiky Polska a Litvy vůči řádovému státu po tzv. velké válce v letech 1409–1411 byla snaha o revizi ustanovení toruňského míru (1. února 1411).⁵⁸ Vladislav II. Jagello ani polská šlechta se nehodlali smířit s tím,

54 Týž: *Międzynarodowe procesy*, s. 123.

55 BAR, P.: *A Tortuous Path*, s. 3–40.

56 PÓSAN, László: *Der Konflikt zwischen dem Deutschen Orden und dem polnisch-litauischen Staat auf dem Konstanzer Konzil*. In: *Das Konzil von Konstanz und Ungarn*. Hg. v. Attila BÁRÁNY. Debrecen 2016, s. 65–83, který podává tradičně chronologický průběh událostí s některými zajímavými detaily, k nimž se vrátím na příslušném místě. Údaj na s. 75 o tom, že v Kostnici obě strany akceptovaly Zikmunda jako rozhodčího soudce, je však chybný.

57 RÜTHER, Andreas: *Geheimdiplomatie – Schauprozess – Medienkrieg. Polen-Litauen und der Deutsche Orden um die Zeit des Konzils von Konstanz (1414–1418)*. *Biuletyn Polskiej Misji Historycznej = Bulletin der polnischen historischen Mission* 8, 2013, s. 43–74. Slibný název článku poněkud zaostává za očekávaními, neboť autor většinou jen cituje obsah určitých propagandistických písemností, aniž by pojednal o konkrétním vedení diplomacie a propagandy.

58 Revindikační politika skončila až novou válkou v roce 1422 (výrazné vítězství polsko-litevské strany) a uzavřením míru u jezera Melno (27. září 1422), k tomu naposledy viz WRÓBEL, Dariusz: *Elity polityczne Królestwa Polskiego wobec problemu krzyżackiego w czasach Władysława Jagiełły*. Lublin 2016, s. 283–406.

že nedokázali politicky lépe využít svého vítězství nad řádovými vojsky. Řádové vedení naopak odmítalo jakékoliv změny v textu mírové smlouvy. Obě strany přes vzájemné osočování a napětí na prusko-polsko-litevské hranici vyjednávaly a nakonec souhlasily s arbitráží, kterou měl vést Zikmund Lucemburský. Nicméně rozhodčí proces, který skončil bez výsledku v létě 1414, dvoustranné rozhovory ani intenzivní korespondence nezabránilly vypuknutí nového konfliktu (tzv. hladové válce) v pozdním létě 1414. Třebaže obě strany do konfliktu nasadily značný počet ozbrojených sil, žádná nedokázala získat rozhodující převahu.

Vyčerpávající vojenské operace byly přerušeny uzavřením dvouletého příměří u města Brodnice 7. října 1414. Nedlouho předtím muselo padnout rozhodnutí o vyslání poselstev na kostnický koncil. Dosavadní bádání předpokládalo, že iniciativa k delegování zástupců na koncil vyšla od velmistra, resp. polského krále. Okolnosti uzavření příměří však ukazují, že rozhodujícím impulzem byly naléhavé výzvy papeže a římského krále, kteří chtěli prusko-polský spor přenést na koncilní fórum. Tato skutečnost i samotný text příměří, jehož autoři připustili několik variant řešení, vybízí k nové interpretaci celého sporu, jenž se na koncilu odehrál.⁵⁹ Nakolik dokázaly obě strany k dosažení svých politických cílů využít nabídnutou možnost, kterou si samy nevybraly a na níž se nemohly s předstihem připravit?

Při hledání odpovědi na klíčovou otázku je třeba také sledovat dílčí aspekty koncilních jednání, které byly v historiografii dosud opomíjeny.

Velká pozornost věnovaná např. polemickým traktátům a juristickým expertizám může být relativizována zjištěním, že většina z nich nebyla během jednání koncilu vůbec zveřejněna!⁶⁰ Neprávem pak stojí ve stínu zájmu žalobní články nebo návrhy na řešení sporu, které byly oběma stranami skutečně předkládány. Stejně tak exponování kauzy Falkenberga a důraz na christianizaci Žmudi nebo funkci poselstva v čele s ortodoxním patriarchou téměř dokonale zastínily fakt, že tyto záležitosti souvisely s hlavním předmětem sporu jen nepřímo. Přesto jejich význam nelze podceňovat, neboť polsko-litevská delegace je využila k propagandistickým účelům, které však v bádání nebyly dosud příliš zohledněny.

59 Text brodnického příměří viz SDOP I, s. 107–109, č. 105, zvl. s. 108: [...] *federa unionis perpetue inter nos ex utraque parte per amicabilem compositionem, amputatis quibuslibet strepitibus iurgiorum, per prefatos videlicet sanctissimum in Christo patrem dominum nostrum Papam et excellentissimum principem dominum Sigismundum regem Romanorum aut alterum ipsorum vel sacrum concilium aut etiam per quoscumque alios principes spirituales vel seculares, in quem vel in quos partes convenient, ad concilium in Constancia de mense Novembre in proximo celebrandum venturos ibidem in concilio aut preter concilium queri debent et tractari*. Více viz v kap. Osoba arbitra, formy arbitráže a alternativní návrhy.

60 BOECKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 258–259: *So kann man annehmen, daß die meisten dieser Schriften das Archiv ihres Auftraggebers niemals verlassen haben, ebensowenig wie die Masse der Traktate Vladimiris. Von ihnen sind offensichtlich nur die 52 Konklusionen publiziert worden, während von den Schriften des Ordens anscheinend nur drei außerhalb des Kreises der Ordensvertreter und für ihn schreibenden Autoren bekannt geworden sind, jene nämlich, gegen die Vladimiri polemisiert: der Konstanzer Traktat Falkenbergs und eine weitere, nicht erhaltene Schrift dieses Autors sowie das Werk Urbachs.*

Zatím nikdo se nezabýval skutečností, že polská i řádová delegace přijížděly do Kostnice s konkrétními záměry a plány, které však musely být pod vlivem dynamicky se měnícího vývoje neustále modifikovány. To samozřejmě vede k otázce, jak reálně fungovala poselstva a diplomacie, která musela reagovat na měnící se situaci. Otázkám po složení poselstev, komunikaci mezi jejich jednotlivými členy a rozhodovacími centry, jakož i souvisejícím problémům nebyl v dosavadním bádání přikládán velký význam.

Z hlediska právního se jeví nanejvýš důležité vystihnout odpovídající proporce mezi jednotlivými částmi procesu, jako bylo příměří a arbitráž, a předmětem soudního sporu, který měl více vrstev, než bylo dosud představeno v literatuře. Włodkowicovo schematické rozdělení procesu na dvě části: soudní (*processus iudicialis*) a doktrinální (*processus doctrinalis*)⁶¹ nebo Boockmannovo rozdělení na světskou (arbitráž) a církevní (proces s Janem Falkenbergem) část příliš neodpovídá skutečnosti.

Ačkoliv propagandistické aktivity na koncilu se pochopitelně prolínají s diplomacií a politicko-právními aspekty, lze mezi ně celkem spolehlivě zařadit následující veřejná vystoupení obou delegací (zejména však polské): plakátová válka na jaře 1415, poselstvo neofytů ze Žmudi, příchod pravoslavného patriarchy, hrozba apelací k budoucímu koncilu na posledním slavnostním zasedání v Kostnici a šíření pomluv o spojenectví polského krále s Tatary. Otázkou však stále zůstává, jaký vztah měly tyto propagandistické akce k celému prusko-polskému procesu v rámci koncilu a proč byla v tomto směru aktivnější polsko-litevská delegace?

Nepřímým podnětem k novému uchopení této problematiky se stala změna samotného paradigmatu, jíž v posledních padesáti letech prošlo bádání o kostnickém koncilu. V polovině 60. let hrály důležitou úlohu teologické aspekty a dobový kontext, zatímco samotná historická událost koncilu zůstávala poněkud stranou.⁶² V novém tisíciletí byl pisánský, kostnický a basilejský koncil představován zejména z hlediska personálního a institucionálního.⁶³ V následujících letech se v historických pracích rozšířilo pojetí kostnického koncilu jako jednoho z prvních evropských kongresů a tato skutečnost se pak odrazila v názvu posledního jubilejního sborníku *Kostnický koncil jako evropská událost s příznačným podtitulem Setkávání, média a rituály*.⁶⁴ Z velmi široké publikační nabídky k poslednímu výročí koncilu

61 První měl zjistit konkrétní fakta z výpovědí svědků a druhý měl určit oprávněnost stanoviska na základě obecných principů, viz EHRlich, L.: *Paweł Włodkowic*, s. 55.

62 *Die Welt zur Zeit des Konstanzer Konzils. Reichenau-Vorträge im Herbst 1964*. [Hg. v. Theodor MAYER]. Stuttgart 1965 (VuF 9); *Das Konzil von Konstanz. Beiträge zu seiner Geschichte und Theologie*. Hg. v. August FRANZEN – Hermann SCHÄUFELE. Freiburg – Wien 1964.

63 *Die Konzilien von Pisa (1409), Konstanz (1414–1418) und Basel (1431–1449). Institution und Personen*. Hg. v. Heribert MÜLLER – Johannes HELMRATH. Ostfildern 2007 (VuF 67).

64 *Das Konstanzer Konzil als Europäisches Ereignis. Begegnungen, Medien und Rituale*. Hg. v. Gabriela SIGNORI – Birgit STUdt. Ostfildern 2014 (VuF 79).

(600 let) je nutno upozornit na sborník a katalog k výstavě a monografii Ansgara Frenkena.⁶⁵ Kostnický koncil se stal díky pestré paletě témat přitažlivým výzkumným polem pro mezinárodní a interdisciplinární bádání. Církevně-politické otázky ani tři slavné oblasti koncilu (*causa unionis, reformationis et fidei*) nejsou už jedinou, nýbrž jednou z mnoha oblastí zájmu. Stejný zájem je věnován dochování, analýze a pozdějšímu působení pramenů, ceremoniálním a rituálním aspektům veřejných jednání, finančním (bankéři, půjčky) a kulturním kontaktům (humanismus), významným i méně známým protagonistům, regionálním souvislostem i výtvarnému umění a architektuře.

Chápeme-li kostnický koncil takto široce jako evropský kongres, pak vyvstává otázka, jak velký vliv měl na podobu sněmu jeho jednacích řádů (koncilní *nationes*, způsob hlasování, komise apod.),⁶⁶ církevní slavnosti (liturgické ceremonie) a politická komunikace mezi jednotlivými účastníky. Příznačná během koncilu byla politicko-diplomatická aktivita římského krále Zikmunda Lucemburského, která svědčí jednou o koexistenci, jindy o napětí až konfliktu mezi církevní a světskou dimenzí celocírkevního shromáždění.⁶⁷ Do těchto širších souvislostí lze samozřejmě zařadit rovněž prusko-polský spor, avšak nakolik se tento konflikt podílel na jednotlivých aspektech vytváření obrazu kostnického koncilu jako církevně-politické události prvořadého významu v pozdním středověku, nebylo dosud v odborné literatuře reflektováno.

65 *Das Konstanzer Konzil: 1414–1418. Weltereignis des Mittelalters. Essays. Katalog.* Hg. v. Karl-Heinz BRAUN – Mathias HERWEG – Hans W. HUBERT – Joachim SCHNEIDER – Thomas ZOTZ. Darmstadt 2013–2014; FRENKEN, Ansgar: *Das Konstanzer Konzil.* Stuttgart 2015, který zasazuje koncil do širších historických souvislostí a polemizuje s dosavadním ryze církevním a teologickým pojetím i řešením některých sporných otázek, jak je prezentoval BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil von Konstanz 1414–1418. Bd. I–II.* Paderborn u. a. 1999²–1997.

66 K jednacím řádům koncilu viz starší práci SIEBEKING, Hugo: *Die Organisation und die Geschäftsordnung des Constantzer Concils.* Leipzig [1871]. Nejnověji k otázce organizace a ceremoniím na pozdně-středověkých koncilech v diachronním uchopení viz KIRSCH, Mona: *Das allgemeine Konzil Spätmittelalter. Organisation – Verhandlungen – Rituale.* Heidelberg 2016.

67 K roli Zikmunda Lucemburského na koncilu viz HOLLNSTEINER, Johannes: *König Sigismund auf dem Konstanzer Konzil. Nach den Tagebuchaufzeichnungen des Kardinals Fillastre.* MIÖG 41, 1926, s. 185–200; ENGELS, Odilo: *Der Reichsgedanke auf dem Konstanzer Konzil.* Historisches Jahrbuch 86, 1966, s. 80–106 (reprint v *Das Konstanzer Konzil.* Hg. v. Remigius BÄUMER. Darmstadt 1977, s. 369–403); FRENKEN, Ansgar: *Der König und sein Konzil – Sigmund auf der Konstanzer Kirchenversammlung. Macht und Einfluss des römischen Königs im Spiegel institutioneller Rahmenbedingungen und personeller Konstellationen.* AHC 36, 2004, s. 177–242; SCHNEIDER, Joachim: *Sigismund. Römisch-deutscher König auf dem Konstanzer Konzil.* In: *Das Konstanzer Konzil 1414–1418. Weltereignis des Mittelalters. Essays,* s. 41–46; KINTZINGER, Martin: *Das Konzil konstruieren. König Sigismund und die internationale Kommunikation.* In: *Das Konstanzer Konzil als Europäisches Ereignis,* s. 219–254, který ukazuje na odlišné hodnocení Zikmundovy činnosti na koncilu v díle Waltera Brandmüllera, který ji podceňuje (BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil I–II,* passim), a Jörga Hoensche, který ji naopak vyzdvihuje (HOENSCH, Jörg K.: *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437.* München 1996, passim).

Prameny

Koncilní akta, která vydali Joannes Dominici Mansi, Hermann von der Hardt a Heinrich Finke,⁶⁸ mají k průběhu prusko-polského sporu v Kostnici pouze omezenou výpovědní hodnotu. Zaznamenávají pouze ty skutečnosti, které prošly jednáním koncilních *nationes* nebo se dostaly do agendy plenárního zasedání koncilu. Patří zde např. listy polského krále, resp. velmistra určené koncilu, projednávání otázky křesťanské misie na Žmudi nebo Falkenbergova kauza. Podobně kronika Oldřicha z Richentalu⁶⁹ nebo deníkové záznamy kardinála Viléma Fillastra⁷⁰ představují mimořádné svědectví očitých svědků a současně účastníků jednání, tj. nikoli nezaujatých pozorovatelů, nýbrž aktérů konstruujících ze své vlastní perspektivy a s určitým záměrem koncil jako historickou událost.⁷¹ Z jejich úhlu pohledu se v případě studovaného sporu jednalo o okrajovou záležitost, která přitahovala pozornost koncilní veřejnosti a kostnických měšťanů jen zcela výjimečně. Hlubší souvislosti konfliktu těmito svědectvím zpravidla unikají, ačkoliv kostnický měšťan Richental udržoval blízké a přátelské kontakty s některými polskými biskupy. V případě Richentalovy kroniky navíc situaci znesnadňuje její rukopisné dochování, které neumožňuje spolehlivě rekonstruovat původní text díla.

V současnosti známe 16 rukopisů a tři tisky kroniky, jejichž vznik klademe do doby od 60. let 15. století do konce 17. století, přičemž samotná kronika vznikla už ve 20. letech 15. století. Ze srovnání nejstarších dochovaných rukopisů z období mezi lety 1460–1470 vyplývá, že text kroniky byl záhy zpracováván formou „otevřeného textu“ a dnes je možné identifikovat tři různé verze (pojetí) kroniky. První skupinu tvoří rukopisy (např. aulendorfský nebo pražský) s nejrozsáhlejší textovou verzí kroniky, v níž autor o sobě hovoří v první osobě (ich-forma). Druhou skupinu tvoří rukopisy s kratším textem kroniky a s dodatky formulovanými objektivně (er-forma), které chybějí v první skupině. Tuto skupinu reprezentuje kostnický rukopis uložený v Rosgartenmuzeu, z něhož vychází vídeňský a pražský (kdysi uložený v Petrohradu) rukopis, který v rámci skupiny tvoří výjimku, protože obsahuje pouze ilustrace s latinskými komentáři. Třetí skupinu tvoří rukopisy se zkráceným a přepracovaným textem kroniky, jenž je stylizován smíšenou formou – střídáním

68 *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio. Tomus 27–28.* Ed. Joannes Dominicus MANSI. Venetiis 1784–1785; *Magnum oecumenicum Constantiense concilium de universalis ecclesiae reformatione, unione et fide. Tomus I–VII.* Ed. Hermannus von der HARDT. Francofurti – Lipsiae – Helmestadi – Berolini 1697–1742; *Acta concilii Constanciensis. Bd. I–IV.* Hg. v. Heinrich FINKE in Verbindung mit Johannes HOLLNSTEINER und H[einrich] HEIMPEL. Münster 1896–1928.

69 *Chronik des Konstanzer Konzils 1414–1418 von Ulrich Richental.* Hg. v. Thomas Martin BUCK. Ostfildern 2011² (Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen 41), kde na s. XIII–LIII viz aktuální stav výzkumu o kronice.

70 ACC II, s. 13–170.

71 Viz RATHMANN, Thomas: *Geschehen und Geschichten des Konstanzer Konzils. Chroniken, Briefe, Lieder und Sprüche als Konstituenten eines Ereignisses.* München 2000.

ich-formy a er-formy. Na rozrůznění textových verzí kroniky měl velký vliv kostnických kronikář Gebhard Dacher († 1471), jehož vlastní zpracování a aktualizace jsou patrné hned v několika rukopisech. V posledku žádný rukopis neobsahuje originální text kroniky a všude jsou patrné redakční zásahy pozdějších opisovatelů. Kronika byla užitkovým dílem, které plnilo dějinně proměnlivou sociální funkci, proto spíše než jako autonomní dílo jednoho autora je nutné ji uchopit jako integrální součást pokoncilní kolektivní historické paměti, která měla být za všech okolností zachována a tradována. Její případná kritická edice by musela obsahovat paralelní vydání nejdůležitějších redakčních variant. Dosavadní edice tyto nároky nesplňují, neboť pokaždé vycházejí z určité rukopisné redakce.⁷²

Jedinečným a dosud stále málo využívaným pramenem jsou zprávy, které velmistřovi pravidelně posílal generální prokurátor řádu při římské kurii. V době koncilu jím byl řádový kněz Petr Wormditt, který byl zároveň členem řádové delegace v Kostnici. Nejvíce místa v prokurátorových relacích zaujímají informace o práci, úspěších i problémech delegace. Obecnému dění na koncilu věnuje pozornost jen do té míry, pokud nějak souvisí s prusko-polským sporem. Díky těmto zprávám lze rovněž sledovat, i když ne tak podrobně, postup polské delegace, od níž se podobné zprávy až na výjimky nedochovaly. Ve srovnání s ostatními prameny umožňuje kvalitní vědecko-kritická edice prokurátorových zpráv, které se dochovaly často jako originály v řádovém archivu,⁷³ velmi přesně vytěžit často pozoruhodné a mnohdy jedinečné skutečnosti.⁷⁴

Příslušné kapitoly kroniky Polského království zachycující události z let 1414–1418 byly sice napsány Janem Długoszem několik desítek let po kostnickém koncilu, některé unikátní údaje jsou však dodnes nezřídka využívány historiky.⁷⁵ Z tohoto důvodu získává na důležitosti analýza textu kroniky, díky níž Krystyna Pieradzka

72 Nejnověji o rukopisném dochování kroniky viz *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. XXIV–XXXV. Dále budu používat toto vydání, které je založeno na aulendorfském rukopisu (uloženém nyní v New Yorku), jež je podle editora Thomase M. Bucka přes všechny textové změny a interpolace nejbližší původnímu znění. Vedle ní přihlížím k edici *Ulrich Richental. Das Konzil zu Konstanz*. [2] Kommentar und Text bearbeitet von Otto FEGER. Starnberg – Konstanz 1964, která je založena na kostnickém rukopisu uloženém v Rosgartenmuseu. Textové varianty tohoto rukopisu jsou důležité obzvlášť kvůli identifikaci míst ubytování polsko-litevského poselstva.

73 Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz Berlin, Ordensbriefarchiv.

74 Její nevýhodou je způsob editování textu zpráv, který je odlišen graficky i stylisticky tak, že přímá citace je vytištěna písmem neskloněným (ich-forma) a parafráze kurzívou (er-forma), viz *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie. Bd. I. Die Geschichte der Generalprokuratoren von den Anfängen bis 1403*. Bearb. v. Kurt FORSTREUTER; *Bd. II. Peter von Wormditt (1403–1419)*. Bearb. v. Hans KOEPPEN; *Bd. III. Johann Tiergart (1419–1428)*. Bearb. v. Hans KOEPPEN; *Bd. IV. (1429–1436)*. Bearb. v. Kurt FORSTREUTER – Hans KOEPPEN. Göttingen 1960–1976 (Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung). V následujících citacích je toto rozlišení respektováno, ale opačným způsobem: citace kurzívou a parafráze písmem neskloněným.

75 *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber decimus et undecimus 1406–1412*. Ed. Marian PLEZIA et al. Varsaviae 1997; *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber undecimus 1413–1430*. Ed. Georgius WYROZUMSKI et al. Varsaviae 2000. Stov. DĄBROWSKI, Jan – GAWEŁA,

identifikovala prameny, ze kterých kronikář Długosz čerpal informace o koncilu.⁷⁶ Údaje o jednání koncilu netvoří jednotlivý celek, nýbrž jsou rozptýleny do několika kapitol. Jejich spolehlivost je sice rozdílná, proto je nezbytný kritický přístup při jejich interpretaci, nelze je však zavrhnout *en bloc*.⁷⁷

Neméně důležitými prameny k dané problematice jsou jednak listiny a listy (politická korespondence) významných a rozhodujících aktérů – papeže, římského krále,⁷⁸ koncilu, velmistra,⁷⁹ polského krále⁸⁰ a litevského velkoknížete,⁸¹ jednak

Stanislaw et al.: *Rozbiór krytyczny Annalium Poloniae Jana Długosza z lat 1385–1444. T. I.* Wrocław – Warszawa – Kraków 1961.

76 PIERADZKA, Krystyna: *Dwie polskie relacje kronikarskie o soborze w Konstancji*. In: *Mediaevalia w 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego*. Ed. Józef GARBACIK. Warszawa 1960, s. 207–233. Z cizích autorů to byl humanista Enea Silvio Bartolomeo Piccolomini (pozdější papež Pius II.) a kurialista Dětřich z Nieheimu (nebo Niem), jehož dva spisy *De scismate* (k událostem před kostnickým koncillem) a *Vita Johannis XXIII.* byly později doplněny k textu polské kroniky v druhé redakci. Jejich opisy mohla z Kostnice dovézt přímo polská delegace, jak vyplývá z poznámky k některým drobnějším spiskům Nieheimu, viz ACC III, s. 122: *Oblata per magistrum T. Nyem dominis archiepiscopo Gnesnensi et suis suffraganeis*, a s. 131. Ještě důležitější byly rukopisy, které kronikář mohl najít v domácích knihovnách a archívech, pocházející přímo od členů polské delegace. Většina z nich zemřela dříve, než se Jan Długosz pustil do sepisování svého historického díla, avšak lze předpokládat, že alespoň dekretilista a rektor Pavel Włodkowiec, taktéž člen polské delegace, který zemřel v roce 1435, informoval přímo kronikáře nebo Zbyhněva Oleśnického, kronikářova mentora, o dění v Kostnici. Jisté je, že Długosz znal rukopisy s Włodkowicovými juristickými traktáty. Druhým důležitým zdrojem informací o koncilu mohly být pro Długosze rukopisy Petra Wolframa, bakaláře dekretů, který jako sekretář hnězdenského arcibiskupa sepisoval koncilní akta. Z jednoho takového rukopisu, který byl před 2. světovou válkou uložen v petrohradské státní knihovně pod sign. 321 (dnes je zřejmě ztracen), čerpal Jan Długosz pravděpodobně informace o složení polské delegace (kronikářův text a rukopis obsahuje podobné chyby), viz ACC IV, s. XCIX–C; SPRINGMANN, K.: *Polen und der Deutsche Orden*, s. 28–29, který označuje rukopis jako Codex F I 321 a PIERADZKA, K.: *Dwie polskie relacje*, s. 214–215.

77 Chronologické a věcné uspořádání Długoszova popisu jednání v Kostnici viz tamtéž, s. 220–232.

78 Listiny (a nemnoho listů) římského krále Zikmunda Lucemburského viz v říšských registrech, HHSa Wien, Reichsregister, Bd. E – Bd. L. Regesty jeho listin a listů viz J. F. Böhmer, *Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410–1437) 1–2*. Verzeichnet v. Wilhelm ALTMANN. Innsbruck 1896–1900 a v jejich novém zpracování, z něhož dosud vyšly tři svazky: *Regesta Imperii XI. Regesten Kaiser Sigismunds (1410–1437) nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. Hg. v. Karel HRUZA. Bd. 1: *Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken Mährens und Tschechisch-Schlesiens*. Nach Wilhelm Altmann neubearb. v. Petr ELBEL. Wien – Köln – Weimar 2012; Bd. 2: *Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken West-, Nord- und Ostböhmens*. Nach Wilhelm Altmann neubearb. von Petr ELBEL – Stanislav BARTA – Přemysl BAR – Lukáš REITINGER. Wien – Köln – Weimar 2015; Bd. 3: *Die Urkunden aus den Archiven und Bibliotheken Südböhmens*. Nach Wilhelm Altmann neubearb. von Petr ELBEL – Přemysl BAR – Stanislav BARTA – Lukáš REITINGER. Wien – Köln – Weimar 2016. Vedle těchto edic jsou některé písemnosti (zejména politická korespondence) Zikmunda Lucemburského z doby kostnického koncilu vydány ještě v: *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigismund. Bd. VII*. Hg. v. Dietrich KERLER. München 1878; *Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Constanzer Concils*. Hg. v. Jacob CARO. AÖG 59, 1880, s. 1–175; HEIMPEL, Hermann: *Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds (Über den Cod. Pal. Lat. 701 der Vatikanischen Bibliothek)*. Archiv für Urkundenforschung 12/1, 1931, s. 111–180; digitální kopie vatikánského rukopisu (*Liber formulariorum*) je dostupná na <https://archives.hungaricana.hu> (DL-DF 287745); regesty Zikmundových listin a listů uložených v maďarských archívech viz *Zsigmondkori oklevéltár IV. (1413–1414); V. (1415–1416); VI. (1417–1418)*. Ed. Elemér MÁLYUSZ – Iván BORSA. Budapest 1994–1999.

polemické traktáty, dobrozdání, žalobní články a letáky, jejichž podrobný soupis je k dispozici v příloze na konci knihy.

79 *Regesten zu den Briefregistern des Deutschen Ordens II: die Ordensfolianten 8, 9 und Zusatzmaterial. Mit einem Anhang: Die Abschriften aus den Briefregistern des Folianten APG 300, R/LI, 74.* Hg. v. Sebastian KUBON – Jürgen SARNOWSKY – Annika SOUHR-KÖNIGHAUS. Göttingen 2014 (Beihefte zum Preußischen Urkundenbuch 2).

80 Listiny a listy Vladislava II. Jagella jsou zpřístupněny v několika edicích, viz bibliografii na konci knihy nebo SZWEDA, Adam: *Listy Władysława Jagielly do wielkich mistrzów Krzyżackich w latach 1386–1434.* In: *Tekst źródła. Krytyka – Interpretacja.* Red. Barbara TRELIŃSKA. Warszawa 2005, s. 253–272.

81 *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430.* Ed. Antonius PROCHASKA. Kraków 1882 (MMHP 6).

DIPLOMACIE

Pozdněstředověká diplomacie

Po období zpochybňování dominantního postavení dějin diplomacie a zahraniční politiky v osvícenské i pozitivistické historiografii, které bylo na úkor studia jiných společenských jevů, dochází od 80. let 20. století opět k určitému oživení „politické historie.“ Jestliže platí, že nezbytným předpokladem existence diplomacie a zahraniční politiky je vysoce rozvinutá státnost a mezinárodní systém suverénních států, čelí současná medievistika podezření z anachronizmu, když si z nedostatku vlastní terminologie nekriticky vypomáhá moderním pojmoslovím. Přesto se dosavadní bádání většinou shoduje v tom, že zmíněný předpoklad není pro existenci zahraniční politiky zcela nezbytný.⁸² Na druhou stranu je nutno přiznat, že historikové si dosud nevypracovali vlastní koncepce, které by jim umožnily tento jev dostatečně uchopit a reflektovat, a proto subsidiárně používají politologické modely. Jedním z důvodů může být i to, že ve středověku nebyla vypracována samostatná teorie zahraniční politiky ani neexistovaly vědecké traktáty o mezinárodních vztazích. Není proto divu, že organizátoři berlínské konference z března 1999 Dieter Berg, Martin Kintzinger a Pierre Monnet předložili vědecké komunitě celkem samozřejmé, ale přesto principiální otázky, které pak určily další směr uvažování: Jak probíhalo ve středověku to, co dnes označujeme jako zahraniční politiku nebo mezinárodní vztahy? Jakým způsobem ji lze popsat? Jak byla tato praxe vnímána,

82 Přehled bádání o zahraniční politice ve vrcholném a pozdním středověku viz BERG, Dieter: *Deutschland und seine Nachbarn 1200–1500*. München 1997, s. 47–58; PLÖGER, Karsten: *Foreign Policy in the Late Middle Ages*. Bulletin. German Historical Institute London 28, 2006, s. 35–46; PÉQUIGNOT, Stéphane: *Europäische Diplomatie im Spätmittelalter. Ein historiographischer Überblick*. Zeitschrift für Historische Forschung 39, 2012, s. 65–95.

hodnocena a přijímána současníky? Kudy vedla hranice – pokud vůbec existovala – mezi „vnitřními“ a „vnějšími“ záležitostmi jednotlivých politických útvarů.⁸³

Uvedené otázky otevírají široké spektrum možných odpovědí, interpretací a úvah, které však nepochybně vedou k tomu, že pozdněstředověká diplomacie a zahraniční politika už nejsou pojímány jako prostý lineární proces a vývojový předstupeň moderní Evropy. Donedávna byl takto chápán např. vznik stálých zastupitelstev v Itálii v 15. století, jenž byl tradičně považován za jakýsi milník na cestě k modernitě.⁸⁴ V historiografii převažují zatím dvě navzájem se doplňující definice, které určují zahraniční politiku buďto jako aktivity krále a reprezentantů monarchie s úkolem hájit společné zájmy nebo odvracet vnější nebezpečí ohrožující celek (Sabine Wefers),⁸⁵ anebo jako politickou aktivitu vykračující za hranice území ovládaného panovníkem, jenž s využitím vhodných prostředků politické komunikace sleduje různé cíle (Dieter Berg).⁸⁶

Pozdněstředověká diplomacie se dnes jeví jako určitý komplex činností a zvláštní výkon moci, jehož podoba se utvářela rozdílně podle míry legitimacy a autonomie příslušného politického útvaru. Obecně řečeno, řízení vnějších záležitostí bylo v rukou panovníků a jejich rádců nebo stavovských shromáždění. Jelikož neexistovaly samostatné instituce pro zahraniční záležitosti, musela si pozdněstředověká diplomacie vystačit s intenzivnější činností kanceláře (vyhotovování dokumentů) a pružnou reakcí panovnické komory na finanční potřeby poselstev. Vyslanci pocházeli z rozmanitých prostředí (dvůr, kancelář, cizinci, šlechta, města atd.) a o jejich výběru rozhodovaly různé kvalifikace (loajalita, věrnost, znalost jazyků a cizího prostředí, výřečnost, společenské postavení apod.). Nemůžeme proto předpokládat specializaci na zahraniční politiku v dnešním pojetí.⁸⁷

83 *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter (13. bis 16. Jahrhundert)*. Hg. v. Dieter BERG – Martin KINTZINGER – Pierre MONNET. Bochum 2002, s. 14–19. Na vzájemnou funkční propojenost vnitřní a vnější politiky ukazují výsledky bádání dílčích témat jako plánovaná setkání panovníků, diskuze na (říšských) sjezdech, vleklá jednání o sňatcích, vyjednávání smluv, demonstrativní udílení privilegií atd. Hranice mezi „vnitřními“ a „vnějšími“ záležitostmi nebyla fixní, nýbrž byla vždy znovu generována průnikem konkurenčních zájmů jednotlivých protagonistů, viz *Außenpolitisches Handeln im ausgehenden Mittelalter: Akteure und Ziele*. Hg. v. Sonja DÜNNEBEIL – Christine OTTNER unter Mitarbeit von Anne-Katrin KUNDE. Köln – Weimar 2007 (RI Beihefte 27), s. 9–20.

84 Kritiku tradičního přístupu viz LAZZARINI, Isabella: *Communication and conflict. Italian diplomacy in the early Renaissance (1350–1520)*. Oxford 2015.

85 Cit. podle KINTZINGER, Martin: *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im mittelalterlichen Westeuropa. Einführung zur Konzeption*. In: *Auswärtige Politik*, s. 15–19, zde s. 17; dále viz WEFERS, Sabine: *Das Primat der Außenpolitik. Das politische System des Reichs im 15. Jahrhundert*. Berlin 2013.

86 BERG, D.: *Deutschland*, s. 1.

87 Zde je třeba upozornit na dvě významné práce, které kladou důraz na diplomatická poselstva, jejich složení a činnost; na rozhodovací procesy a podíl jednotlivých osob z panovnickova okolí; na dvorské hodnosti (familiarita, consiliarita atd.) a dvorský ceremoniál, viz REITEMEIER, Arnd: *Außenpolitik im Spätmittelalter. Die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Reich und England 1377–1422*. Paderborn u. a. 1999; KINTZINGER, Martin: *Westbindungen im spätmittelalterlichen Europa. Auswärtige Politik zwischen dem Reich, Frankreich, Burgund und England in der Regierungszeit Kaiser Sigmunds*. Stuttgart 2000.

Mezi významné faktory určující kvalitu, podobu a úspěch či neúspěch zahraniční politiky jsou řazena poselstva (*Gesandtschaftswesen*), jejichž výzkum probíhá z několika perspektiv: jak z hlediska prosopografického, strukturálního a diplomatického (listiny, kanceláře), tak i ceremoniálního a rituálního,⁸⁸ přičemž se poukazuje na vzorovou roli misí papežských legátů, které se rozvíjely již dříve.⁸⁹ Na jedné straně sdílela poselstva mnoho podobných atributů, jako např. pověřovací a zplnomocňující listiny (kredenční listiny, prokuratoria, glejty, instrukce atd.),⁹⁰ na straně druhé mohl být průběh a složení poselstev či původ a role jednotlivých poslů velmi variabilní. V této souvislosti je třeba uvést výsledky bádání o poselstvech mezi králem Zikmundem Lucemburským a říšskými stavy (zejména kurfiřty) z hlediska komunikačních teorií, reprezentace a prosopografie. Podle Olivera Daldrupa neměli v té době nositelé, forma ani funkce poselstev pevnější obrysy, avšak nepochybně vyslanci a poslové (*ambaxsiatores, oratores, nuntii* atd.) nacházeli ve vladařské praxi panovníka stále a různorodé uplatnění – od prostého zprostředkování informace až po zplnomocněné zastupování vládce.⁹¹

Řádová a polsko-litevská diplomacie a poselstva

Nezastupitelnou roli v diplomacii Řádu německých rytířů i Polsko-litevské unie měla poselstva, k jejichž charakteristice je však třeba s ohledem na rozdílnou povahu obou politických útvarů uvést širší souvislosti.

V případě řádu je nutno mít na paměti skutečnost, že velmistr německých rytířů, který od roku 1309 natrvalo přesídlil do Malborku, plnil jak funkci představeného duchovní korporace působící po téměř celé Evropě (říše, Itálie, Francie), tak zeměpána řádového státu v Pobaltí, přičemž druhá role vystupovala stále více do popředí a zejména v 15. století se těsný svazek velmistra s livonskou větví řádu a dalšími provinciemi na území říše postupně fakticky rozvolňoval.⁹² Tato skutečnost zásadně určovala směřování zahraniční politiky řádového vedení v Malborku, které se orientovalo zejména na vztahy s říší,⁹³ hanzou, Dánskem, Švédskem, ne-

88 *Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*. Hg. v. Rainer C. SCHWINGES – Klaus WRIEDT. Ostfildern 2003 (VuF 60).

89 *Aus der Frühzeit europäischer Diplomatie. Zum geistlichen und weltlichen Gesandtschaftswesen vom 12. und 15. Jahrhundert*. Hg. v. Claudia ZEY – Claudia MÄRTL. Zürich 2008.

90 REITEMEIER, A.: *Außenpolitik*, s. 35–63.

91 DALDRUP, OLIVER: *Zwischen König und Reich. Träger, Formen und Funktionen von Gesandtschaften zur Zeit Sigismunds von Luxemburg (1410–1437)*. Münster 2010.

92 HOFMANN, Hanns Hubert: *Die Krise des deutschen Ordens*. In: *Die Welt zur Zeit des Konstanzer Konzils*, s. 63–81 viděl kořeny postupného rozvolňování vztahu mezi jednotlivými větvemi řádu (zejména mezi velmistrem v Prusích a německým mistrem v říši) v rozdílném politickém, správním a sociálním vývoji v Prusích a v říši, které sahaly do doby kostnického koncilu.

93 Zmínka o říši v zahraničněpolitických souvislostech se může jevit jako problematická. Legitimita

mluvě o osudovém potýkání se s Polskem a Litvou. V historiografii rozšířený názor o cílené expanzivní politice velmistra a jeho řádu byl v poslední době zpochybněn alespoň v případě velmistra Konráda z Jungingenu, za jehož vlády (1393–1407) došlo paradoxně k největšímu rozšíření řádového teritoria.⁹⁴

K otázce praktických prostředků a technik vedení diplomacie Řádu německých rytířů přispěly nejvíce práce Klause Neitmanna a Jan-Erika Beuttela. V prvním případě se jedná především o diplomacii velmistra z perspektivy pruské větve řádu a týkající se vztahu se sousedními mocnostmi (Polsko, Litva, Dánsko).⁹⁵ Monografie o stálém generálním prokurátorovi u římské kurie se dotýká celého Řádu německých rytířů a kombinuje perspektivu globální (vztah k papeži, císaři, koncilům) s každodenními problémy a záležitostmi jednotlivých řádových provincií, komend, jednotlivých bratrů a kněží atd.⁹⁶

Rozhodovací proces o složení řádových diplomatických poselstev je v odborné literatuře reflektován pouze částečně. Na základě prosopografického a (částečně) statistického studia dospěl Klaus Neitmann k závěru,⁹⁷ že větší roli při výběru hrály osobní vlastnosti kandidátů než zaujímané stanovisko. Zdá se, že většina komturů se alespoň jednou zúčastnila nějakého zahraničního poselstva. Zároveň nebyla zcela bez významu řádová hodnost a držení úřad. Ti, jejichž komendy např. sou-

řádového státu byla totiž založena nejen na papežských, ale rovněž na královských a císařských privilegích (zejména Filipa Švábského, Oty IV., Fridricha II. a Ludvíka IV. Bavora). Zvláštní právní postavení řádu spočívalo v tom, že velmistr a řád disponoval pravomocemi říšských knížat, ale současně je papež vybavil lenní exempcí (*Lehnsexemption*; ve starší literatuře byl používán termín *passive Lehnsunfähigkeit*), tzn. že velmistr a řád nemohl být v lenním vztahu ke světskému panovníkovi. Po roce 1466 (2. toruňský mír) se to týkalo rovněž polského krále. Rozporuplné postavení velmistra a řádu našlo své rozuzlení až v sekularizaci řádového panství v roce 1525, viz MATISON, Ingrid: *Die Lehnsexemption des Deutschen Orden und dessen staatsrechtliche Stellung in Preußen*. DA 21, 1965, s. 194–248; stov. WERMINGHOFF, Albert: *Der Hochmeister des Deutschen Ordens und das Reich bis zum Jahre 1525*. HZ 110/3, 1913, s. 473–518; STENGEL, Edmund Ernst: *Hochmeister und Reich. Die Grundlagen der staatsrechtlichen Stellung des Deutschordenslandes*. ZRG GA 58, 1938, s. 178–213; ISRAEL, Ottokar: *Das Verhältnis des Hochmeisters des Deutschen Ordens zum Reich im 15. Jahrhundert*. Marburg 1952 a BOECKMANN, Hartmut: *Die Vertretung des Deutschen Ordens auf den spätmittelalterlichen Reichstagen*. In: Nord und Süd in der deutschen Geschichte des Mittelalters. Akten des Kolloquiums veranstaltet zu Ehren von Karl Jordan, 1907–1984, Kiel, 15.–16. Mai 1987. Hg. v. Werner PARAVICINI. Sigmaringen 1990, s. 97–108. Další literaturu viz WIPPERMANN, W.: *Der Ordensstaat*, s. 34–40.

94 KUBON, Sebastian: *Die Außenpolitik des Deutschen Ordens unter Hochmeister Konrad von Jungingen (1393–1407)*. Göttingen 2016, který na příkladu získání Žmudi (1398), Nové marky (1402) a ostrova Gotlandu (1398/1399–1408) a na základě zevrubné analýzy řádové korespondence ukázal, že velmistr byl spíše ve vleku událostí než cílevědomým politickým stratégem.

95 NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*.

96 BEUTTEL, Jan-Erik: *Der Generalprokurator des Deutschen Ordens an der römische Kurie. Amt, Funktion, personelles Umfeld und Finanzierung*. Marburg 1999.

97 NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*, s. 619–638 podal seznam řádových zahraničních poselstev (místo, datum a personální složení) za léta 1382–1449. Přestože autor zřejmě vycházel z edic diplomatického materiálu a rukopisného materiálu řádového archivu uloženého dnes v GStA–PK Berlin (Ordensbriefarchiv, Ordensfolianten), seznam není pravděpodobně úplný.

sedily s nepřátelským územím (Žmud', Litva, Polsko apod.), byli kvůli zkušenosti s projednáváním záležitostí častěji povolováni jako poslové právě do těchto zemí. Jinak se mezi vyslanci řádu nejvíce setkáváme s nejvyššími hodnostáři jako velký komtur (*Großkomtur*), řádový maršál (*Oberster Marschall*) atd., což lze podle Klause Neitmanna vysvětlit tím, že výběr vyslanců probíhal ve velmistrově širší nebo užší radě, jejímiž členy byli zmínění hodnostáři.⁹⁸ Nezbytnou složkou poselstev byli rovněž vzdělaní juristé, kteří nejčastěji zastávali biskupský úřad nebo drželi kanovnickou prebendu v jedné z pruských diecézí. Na juristech spočívala hlavní tíha právní argumentace při sporech o vedení hranic nebo hájení řádových práv a privilegií, nemluvě o péči nad vyhotovením mezinárodních smluv a jiných souvisejících dokumentů. Mezi vyslanci nechyběli ani příslušníci pruského rytířstva a měšťanstva (purkmistři a radní), i když jejich častější účast lze v pramenech zaznamenat až po bitvě u Grunvaldu (1410). Ze strany řádu šlo o ústupek před požadavky vlastních poddaných, ale současně díky spravedlivějšímu zastoupení reprezentovalo řádové poselstvo na panovnických dvorech západní Evropy celou společnost žijící na řádovém území, nikoli pouze jeho vedení.⁹⁹

V případě Polského království a Litevského velkoknížectví tkví problém nejen v historicko-právních a správních aspektech, ale již v pouhém označení mocenského útvaru, jenž vznikl v letech 1385–1386 přijetím litevského knížete Jagella za polského krále polskými velmoži (při rozhodujícím vlivu malopolských pánů). Vzhledem k rozdílným tradicím a východiskům národních historiografií (polská, litevská, ruská) nabývala charakteristika polsko-litevského vztahu často velmi rozdílných podob, které se pohybovaly mezi dvěma krajnostmi: od bezvýhradné inkorporace Litvy do Polského království k personální unii dvou autonomních celků spojených pouze osobou panovníka. Přes přetrvávající názorové rozdíly zakotvil v odborné literatuře termín „Polsko-litevský stát,“ resp. „Polsko-litevská unie,“ jenž je však nutné chápat jako určitý projekt nebo proces, který v roce 1386 teprve za-

98 NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*, s. 15–39. O správě řádového území v Prusích a kompetencích jednotlivých úřadů viz THIELEN, Peter Gerrit: *Die Verwaltung des Ordensstaates Preussen vornehmlich im 15. Jahrhundert*. Köln – Graz 1965, avšak nověji a přesněji viz JÓZWIAK, Sławomir: *Centralne i terytorialne organy władzy zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1410. Rozwój – Przekształcenia – Kompetencje*. Toruń 2012². O velmistrově radě viz také TYŻ – TRUPINDA, Janusz: *Organizacja życia na zamku krzyżackim w Malborku w czasach wielkich mistrzów (1309–1457)*. Malbork 2011², s. 188–196, kteří ale nerozlišují mezi tzv. širší a užší radou. Centrální hodnosti jako velký komtur, řádový maršál, velký špitálník apod. byly obsazovány po vzoru starších rytířských řádů (johanité, templáři) už od počátku 13. století. Po přesídlení velmistra do Malborku v roce 1309 byly tyto hodnosti střídavě sjednocovány s teritoriálními úřady. Např. velký špitálník byl současně elbinským komturem, velký drapiér dzierzgońským komturem a řádový maršál královeckým komturem. Jindy však tyto hodnosti existovaly samostatně v hlavní komendě v Malborku. Rozsah jejich kompetencí neodpovídal vždy přesně příslušné hodnosti. Velký drapiér (*Oberster Trappier*) se např. nestaral o oblečení a ložní prádlo celého řádu, jak by to naznačoval jeho titul, dále viz THIELEN, P. G.: *Die Verwaltung*, s. 68–83 a JÓZWIAK, S.: *Centralne i terytorialne organy*, s. 104–114.

99 NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*, s. 39–71.

počal a vyvrcholil až v roce 1569 uzavřením tzv. Lublinské unie. Její tvůrci (především polská šlechta a Jagello, později i jeho příbuzní a litevští bojaři) měli o tomto unijním projektu od počátku velmi rozdílné a často protichůdné představy. Bez upřesnění vztahu mezi Polským královstvím a Litevským velkoknížectvím v určitém období nelze hovořit o formálně-právní jednotlosti takto pojmenovaného politického útvaru.¹⁰⁰

K pochopení společného soužití Polska a Litvy v jeho počáteční fázi na přelomu 14. a 15. století je nutno především zmínit hlavní politicko-dynastické plány realizované polským králem Vladislavem II. Jagellem a litevským velkoknížetem Vitoldem.¹⁰¹ Z rivality mezi četnými syny Olgerda a Kejistuta, dvou bratrů vládnoucích svorně na Litvě do roku 1377, vyšel v první polovině 80. let 14. století vítězně právě Jagello, jenž byl svým otcem Olgerdem vybrán z hojného potomstva jako jediný nástupce velkoknížecího stolce. Právě ve chvíli, kdy Jagello soustředil a upevnil vládu nad celým panstvím, jež vedle otcovského dědictví na Litvě zahrnovalo také určitá území dávné Kyjevské Rusi dobytá jeho otcem, a politicky si podřídil své bratry a bratrance (syny Olgerda a Kejistuta), přijal nabídku polských velmožů, kteří mu za přijetí katolické víry a christianizaci Litvy byli ochotni dát ruku polské královny Hedviky z Anjou a přijmout ho za polského krále.¹⁰² Od momentu uzavření dohody v Krevě (14. srpna 1385), křtu, při němž přijal jméno Vladislav,

100 Z těch nejznámějších historiografických koncepcí o Polsko-litevské unii (vyčerpávající přehled zde není možný) viz KOLANKOWSKI, Ludwik: *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów. Tom I. 1377–1499*. Oświęcim 2014 (reedice z roku 1930), který byl zastáncem inkorporace. Lenní podřízení Litvy Polské koruně zastával Henryk Łowmiański (ŁOWMIAŃSKI, Henryk: *Polityka Jagiellonów*. Red. Krzysztof PIETKIEWICZ. Poznań 1999) a Juliusz Bardach (BARDACH, Juliusz: *Krewa i Lublin. Z problemów unii polsko-litewskiej*. In: Týž: *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.* Warszawa 1970, s. 11–67), který to vysvětloval rozdílným stupněm vývoje polské a litevské „státnosti“ – nadpersonální koncepcí *Corona Polonie* a patrimoniální pojetí vlády na Litvě. Koncepci personální unie reprezentovali HALECKI, Oskar: *Dzieje unii jagiellońskiej. Tom I. W wiekach średnich*. Kraków 1919 a Oswald Balzer. Na nedostatečnost všech dosavadních koncepcí správně poukázal v pozoruhodné knize FROST, Robert: *The Oxford History of Poland-Lithuania. Vol. I: The Making of the Polish-Lithuanian Union, 1385–1569*. Oxford 2015, který realizaci unie vidí jako střetávání a hledání kompromisu mezi protichůdnými záměry jednotlivých aktérů bez křečovitě snahy odhalit jednotné „státoprávní“ uspořádání hrozící anachronizmem. Podle něj byly dějiny unie napsány naposled O. Haleckim, avšak témuž tématu věnoval monografii rovněž BLASZCZYK, Grzegorz: *Dzieje stosunków polsko-litewskich. Tom II. Od Krewa do Lublina. Część I*. Poznań 2007, který se snaží skloubit koncepci příslušnosti Litvy k Polské koruně při zachování své samostatnosti (autonomie). Přes bohatý faktografický materiál jsou však jeho závěry diskutabilní. Další literaturu k této problematice viz NIKODEM, Jarosław: *Polska i Litwa wobec husyckich Czech w latach 1420–1433. Studium o polityce dynastycznej Władysława Jagielly i Witolda Kiejstutowicza*. Oświęcim 2015², s. 29, pozn. 9.

101 Lit. Vytautas. K němu viz naposledy NIKODEM, J.: *Witold. Wielki książę litewski (1354 lub 1355 – 27 października 1430)*. Kraków 2013. Ze starších prací stojí za zmínku: PROCHASKA, Antoni: *Ostatnie lata Witolda. Studium z dziejów intrygi dyplomatycznej*. Warszawa 1882 a PFITZNER, Josef: *Groszfürst Witold von Litauen als Staatsmann*. Brünn – Prag – Leipzig – Wien 1930. Jak se v historické tradici stal z Vitolda litevský národní hrdina velmi zajímavě analyzuje MICKUNAITE, Giedre: *Making a Great Ruler: Grand Duke Vytautas of Lithuania*. Budapest – New York 2006.

102 Ve skutečnosti nevíme, od koho vlastně vyšla iniciativa k tomuto projektu: zda od malopolských

svatby s Hedvikou (18. února 1386) a korunovace (4. března 1386) usiloval Jagello po celou dobu své vlády († 1. června 1434) především o zajištění nástupnictví svým potomkům jak v polském království, tak na Litvě. V prvním případě musel čelit nároku polských velmožů na svobodnou volbu příštího panovníka, ve druhém zase dědickým požadavkům ostatních litevských knížat, z nichž si největší moc a určitou autonomii na Jagellovi postupně vydobyl jeho bratranec Vitold († 27. října 1430), syn Kejstuta.¹⁰³

Vztahy nejen mezi Jagellem a ostatními litevským knížaty, ale rovněž Polským královstvím a Litevským velkoknížectvím měly regulovat veřejné dohody uzavřené v letech 1385–1386 (Krevo),¹⁰⁴ 1401 (vilensko-radomská unie)¹⁰⁵ a 1413 (horodelská unie).¹⁰⁶ V listině vydané 14. srpna 1385 v Krevě se Jagello zavázal, že *terras suas Litvanie et Russiae coronae regni Poloniae perpetuo applicare*, což ještě nemuselo znamenat ani uzavření unie, natož inkorporaci Litvy do Polského království.¹⁰⁷ Následující dva právní akty již shodně upravují nástupnictví jak v Polském království, tak v Litevském velkoknížectví. Z pověření polského krále Vladislava II. Jagella, který ovšem nepřestával být nejvyšším vládcem Litvy (*Lytwanie supremus princeps*), se Vitold stal doživotně velkoknížetem (*magnus dux*) Litvy. Pozice, kterou si Jagellův

pánů nebo samotného Jagella. Tyto možnosti se nevylučují, protože polsko-litevské spojenectví dávalo oběma stranám velký politický potenciál.

103 KOLANKOWSKI, L.: *Dzieje Wielkiego Księstwa I*, s. 29–175.

104 Vedle dokumentu vydaného 14. srpna 1385 v Krevě, jimž se Jagello zavázal splnit určité podmínky, aby se mohl oženit s Hedvikou, dědičkou Polské koruny, a stát se polským králem, viz *Akta unji Polski z Litwy 1385–1791*. Wyd. Stanisław KUTRZEBA – Władysław SEMKOWICZ. Kraków 1932, s. 1–3, č. 1, jsou důležité rovněž holdovní akty, které později skládala litevská a ruská knížata polskému králi, královně a Polské koruně, viz AU, s. 6–7, č. 7–9; s. 12–14, č. 16–17; s. 16–26, č. 19–28. Největší pozornost bádání však stejně přitahuje krevský akt. Naposledy k němu viz *Lietuvos užsienio politikos dokumentai XIII–XVIII a., 1385 m. rugpjūčio 14 d. Krevos Aktas*. Sudare Jūratė KIAUPIENĖ. Vilnius 2002 (neměl jsem k dispozici). Publikace vyvolala v Polsku živou diskuzi nad povahou dokumentu a samotné unie, pokud vůbec termín „unie“ je v této souvislosti přiměřený, srov. KIAUPIENĖ, Jūratė: *Akt krewski z 14 sierpnia 1385 r.: gdzie kryje się problem – w dokumencie czy w jego interpretacjach?* KH 108, 2001, s. 47–62; BŁASZCZYK, Grzegorz: *Czy była unia krewska?* KH 110, 2003, s. 83–96; KIAUPIENĖ, Jūratė: *W związku z polemiką Grzegorza Błaszczuka w sprawie unii krewskiej*. KH 110, 2003, s. 97–98.

105 AU, s. 34–47, č. 38–44.

106 Tamtéž, s. 50–72, č. 49–51. Nověji byly tři dokumenty horodelské unie vydány včetně překladů do polského a litevského jazyka ve *1413 m. Horodles aktai (dokumentai ir tyrinejimai). Akty horodelskie z 1413 roku (dokumenty i studia)*. Sudare/Pod redakcją Jūratė KIAUPIENĖ – Lidia KORCZAK. Parengė/Opracowali Jūratė KIAUPIENĖ – Lidia KORCZAK – Piotr RABIEJ – Edmundas RIMŠA – Jan WRONISZEWSKI. Vilnius – Kraków 2013 (*Lietuvos užsienio politikos dokumentai XIII–XVIII a.*), s. 19–53, č. 1–3. Dále viz *Unia w Horodle na tle stosunków polsko-litewskich. Od Krewa do Zaręczenia wzajemnego Obojga Narodów*. Red. Słowomir GÓRZYŃSKI. Warszawa 2015.

107 AU, s. 2, č. 1. Stephan C. Rowell dává pojem *applicare* do souvislosti se slibou věrnosti, jež skládala litevská a ruská knížata Vladislavu II. Jagellovi a Hedvice po jejich korunovaci, v nichž se zavazují, že krále, královně a Polskou korunu nikdy neopustí (*nec eos aut coronam regni Poloniae deserere*), cit. podle KORCZAK, Lidia: *Horodlo. Na drodze ku dziedzicznej monarchii jagiellońskiej*. In: *1413 m. Horodles*, s. 60, pozn. 13.

bratranec v Litvě vydobyl, mu zajistila velkou autonomii ve vnitřních záležitostech, avšak samostatná politika vůči sousedům mu byla zapovězena (ne vždy se tomuto omezení podřizoval). Po jeho smrti mělo Litevské velkoknížectví opět připadnout polskému králi a Polské koruně a litevští bojaři měli za svého pána přijmout opět pouze Vladislava II. Jagella nebo jeho legitimního nástupce. V případě Jagellovy smrti bez legitimních potomků přísahali bojaři, že nebudou přijímat na knížecí stolec nikoho bez svolení polských velmožů.¹⁰⁸

Jednoznačně vyznívající zápisy horodelské unie o inkorporaci Litvy do Polského království příliš neomezovaly velkoknížete Vitolda, jednoho z nejschopnějších panovníků své doby, aby prosazoval vlastní dynastickou politiku, která na konci jeho vlády vyvrcholila neúspěšným pokusem o získání královské koruny.¹⁰⁹ Cílem, jenž však nakonec nebyl realizován, bylo získat Litvu do výlučné držby, a tím pro svou vlastní dynastii.

V určitých obdobích své vlády Vitold zdárně využíval spojenectví s Řádem německých rytířů, aby mohl vyvíjet nátlak na svého bratrance Vladislava II. Jagella, který byl pak přinucen ustoupit a poskytnout litevskému velkoknížeti širokou autonomii. Velkokníže Vitold darovanou možnost využil a soustředil vládu na Litvě do svých rukou, centralizoval litevskou vládu na ruských územích a získal širokou podporu mezi elitou litevských bojarů. Jindy se Vitoldovi vyplatila úzká spolupráce

108 Zejména zápisy dohod uzavřených 2. října 1413 v Horodle měly pro další polsko-litevské soužití epochální význam. Hned první bod listiny vydané společně Vladislavem II. Jagellem a Vitoldem vzbuzuje dojem, že k inkorporaci Litvy došlo s jednohlasným svolením všech litevských knížat a bojarů již v roce 1386, kdy Jagello přijal katolickou víru a Polskou korunu, viz 1413 m. *Horodles*, s. 38, č. 3: [...] *eo tempore, quo almo Spiritu inspirante fidei catholice recepta et cognita claritate coronam Regni Poloniae assumpsimus, pro christiane religionis incremento et bono statu et comodo terrarum nostrarum Lyttwanie predictarum ipsas [...] prefato Regno nostro Poloniae apropiavimus, incorporavimus, coniunximus, univimus, adiunximus, confederavimus de consensu unanimi nostro et aliorum fratrum nostrorum et omnium baronum, nobilium, procerum et bayorum eiusdem terre Lyttwanie accedente et assensu*. Ačkoliv další ustanovení srovnávala litevskou šlechtu katolického vyznání (*catholici et Romane Ecclesie subiecti*) v právech a privilegiích s tou polskou zejména v otázce majetkové držby a dědických práv a vybrané litevské rody obdržely heraldické znaky určitých polských šlechtických rodů, klíčový passus o inkorporaci se na dlouhá desetiletí stal jablkem sváru mezi Polskem a Litvou, jejichž šlechtické reprezentace k němu zaujímaly zcela odlišné postoje, dále viz KLAUPIENĚ, Jüratė: *Istnienie i funkcjonowanie dokumentów horodelskich z 1413 r.* In: 1413 m. Horodles, s. 289–318.

109 K tomu viz zejména BŁASZCZYK, Grzegorz: *Burza koronacyjna. Dramatyczny fragment stosunków polsko-litewskich w XV wieku*. Poznań 1998, jehož některé závěry správně korigoval NIKODEM, J.: *Spory o koronację wielkiego księcia Litwy Witolda w latach 1429–1430. Część 1. „Burza koronacyjna“ w relacji Jana Długosza*. Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica 6, 1994, s. 55–75; *Część 2: Próba rekonstrukcji wydarzeń*. Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica 7, 1997, s. 155–171. Naposledy TÝŽ: *Dlaczego jesienią 1430 r. Witold zrezygnował z planów koronacyjnych?* Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica 14, 2012, s. 155–168. Krize unie pokračovala i po Vitoldově smrti roku 1430, kdy přerostla v několikaletou válku mezi litevskými knížaty Švidrigellem a Zikmundem Kejstutovičem se střídavou podporou reprezentantů Polského království jednomu či druhému knížeti, viz LEWICKI, Anatol: *Powstanie Świdrygielty. Ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną*. Kraków 1892; KOLANKOWSKI, L.: *Dzieje Wielkiego Księstwa I*, s. 177–232, nejnověji POLECHOV, Sergej: *Nasledniki Vitouta. Dinastičeskaja vojna v Velikom knjažestve Litovskom v 30e gody XV veka*. Moskva 2015.

s Vladislavem II. Jagellem proti řádu, zejména během tzv. velké války (1409–1411) a v následujících letech včetně období kostnického koncilu. Nicméně vždy to byla dynastická politika obou panovníků, která určovala jednou společný, jindy odlišný či přímo protichůdný postup ve vnitřních i vnějších záležitostech Polsko-litevské unie.¹¹⁰

Ať už si byla polsko-litevská diplomacie tohoto vnitřního napětí vědoma či nikoli, musela se vážně zabývat následujícími problémy: spory s řádem a Zikmundem Lucemburským, účast na všeobecných koncilech (Pisa, Kostnice, Basilej), mezinárodní arbitráže před římským králem a papežem, postoj k husitským Čechům a diplomatické kontakty s východní Evropou.¹¹¹ Hlavním tvůrcem zahraniční politiky byl panovník, který však zřejmě postupoval v souladu s královskou radou složenou z prelátů a světských hodnostářů.¹¹² Nezastupitelnou roli hrála královská kancelář nejen kvůli řádnému vyhotovení potřebných dokumentů k diplomatickým misím, nýbrž také personálně – kancléř a místokancléř se na misích aktivně podíleli. Kancelář byla rovněž zodpovědná za přijímání cizích poselstev.¹¹³ Členové poselstev pocházeli z okruhu královské rady, kanceláře a dvora. Vedle toho kancelář využívala i cizince, kteří byli vysíláni zpravidla do své vlasti. Z. H. Nowak evidoval za vlády Vladislava II. Jagella 46 osob podílejících se na diplomatických misích s upozorněním, že jde pouze o orientační číslo.¹¹⁴ Polovina příslušela k duchovnímu stavu a jedna třetina se honosila univerzitním titulem. Účast učených právníků byla stejně jako v případě řádových poselstev nenahraditelná.¹¹⁵ Jak konkrétně vypadala v pozdním středověku organizace a technické aspekty diplomacie krakovského dvora vůči řádovému státu v Prusích, víme díky výzkumům Adama Szwedey. Jeho práce je zaměřena na způsoby rozhodování o zahraniční politice ve vzájemné interakci mezi panovníkem, královskou radou, kanceláří apod., na písemnosti včetně korespondence a bezprostřední diplomatické kontakty, které autor formálně člení na audience poselstev u velmistra, resp. polského krále, a jejich bilaterální setkání, ať už k nim došlo v přítomnosti panovníka, resp. velmistra, či nikoli.¹¹⁶

110 Na dynastickou politiku jako určující motivaci jednání obou panovníků klade velký důraz NIKODEM, J.: *Polska i Litwa*, který dokládá, že např. přijetí nabídky české koruny bylo pro velkoknížete Vitoldu taktéž určitým politickým nástrojem, který mu dovolil vynutit si na králi Vladislavovi II. Jagellovi ještě větší nezávislost.

111 NOWAK, Z. H.: *Dyplomacja*, s. 315–393.

112 SROV. MALECZYŃSKA, Ewa: *Spoleczeństwo polskie pierwszej połowy XV wieku wobec zagadnień zachodnich. Studia nad dynastyczną polityką Jagiellonów*. Wrocław 1947.

113 NOWAK, Z. H.: *Dyplomacja*, s. 356–365; srov. KRZYŻANIĄKOWA, Jadwiga: *Kancelaria królewska Władysława Jagielly. Studium z dziejów kultury politycznej Polski w XV w. Część 1–2*. Poznań 1972–1979.

114 NOWAK, Z. H.: *Dyplomacja*, s. 367–370.

115 OŻÓC, K.: *Uczeni*.

116 SZWEDA, A.: *Organizacja*.

Písemnosti diplomacie

Mezi nezbytné nástroje vedení diplomacie v pozdním středověku patřily písemnosti, jejichž výčet a klasifikaci podává Arnd Reitemeier:¹¹⁷ ochranné listy,¹¹⁸ glejty¹¹⁹ a dokumenty bezprostředně spojené s diplomatickým provozem, jako jsou pověřovací neboli kredenční listiny (*litterae commendatoriae*, *litterae credenciales*), zplnomocnění (*procuratoria*) a nakonec instrukce obsahující seznam úkolů pro posly. K tomu je třeba připočítat ještě dílčí a závěrečné relace z probíhajícího nebo proběhnuvšího poselstva.

Z uvedených písemností byly nejdůležitější pověřovací listiny a zplnomocnění. Pověřovací listiny se předkládaly osobě přijímající poselstvo ještě před zahájením jednání z toho důvodu, aby bylo doloženo, že příslušný posel nebo poselstvo má skutečně pověření k jednání od svého zmocnitele (zpravidla vrchnosti) a je tedy plně důvěryhodné. Druhým, ještě o něco důležitějším dokumentem bylo zplnomocnění neboli udělení plné moci (*litterae procuratoriae*, *litterae de potestate*, *mandatum*), kde bylo důkladně uvedeno, o čem má poselstvo jednat a jaký má rozsah pravomocí. V praxi se však nemuselo jednat o dva exempláře listů, resp. listin, nýbrž o jednu písemnost obsahující jak pověření, tak zplnomocnění.¹²⁰ Kterými konkrétními písemnostmi bylo tedy vybaveno řádové polsko-litevské poselstvo do Kostnice?

Konečné rozhodnutí o vyslání poselstva padlo nejpozději současně s uzavřením dvouletého příměří u Brodnice¹²¹ 7. října 1414 mezi velmistrem Michalem Kűchmeisterem na jedné straně a králem Vladislavem II. Jagellem a velkoknížetem Vitoldem na straně druhé.¹²² Nedlouho poté udělil velmistr svému poselstvu

117 Viz pozn. 90.

118 *Schutzbrieft* (*littera de protectione*) sloužily k ochraně majetku a práv určitého posla v době jeho účasti na zahraniční misi, viz REITEMEIER, A.: *Außenpolitik*, s. 36–38.

119 S ohledem na hrozící nebezpečí při cestování bylo udělování glejtů (*Geleitbriefe*; *salvus conductus*) velmi časté, i když nikoli nutné. Glejt je zvláštní ochrana, kterou může udělit oprávněná osoba (zpravidla panovník, velkokníže) jiné osobě na svém území skrze list nebo doprovod. Písemné glejty lze zpravidla rozdělit na dvě skupiny. V prvním případě bral panovník svého diplomata pod svou ochranu po celou dobu jeho cesty. Byl mu vystaven doporučující list (*litterae recommendatoriae*) s žádostí, aby mu na příslušných místech byl udělen glejt místní vrchností. Daleko častější byl však druhý typ: žádost o vystavení glejtu od konkrétní teritoriální vrchnosti. Putujícímu byla ochrana při pohybu na pevnině i vodě (*per terra quam per mare*) a před násilím, škodami a obtěžováním garantována příslušnou vrchností buď skrze ochranný doprovod nebo příslibem potrestat každé překročení jejího příkazu, více viz tamtéž, s. 39–48 a KINTZINGER, M.: *Cum salvo conductu. Geleit im westeuropäischen Spätmittelalter*. In: *Gesandtschafts- und Botenwesen*, s. 313–363.

120 REITEMEIER, A.: *Außenpolitik*, s. 49–54.

121 Polsko, kujavsko-pomořské vojvodství (kdysi Strasburg in Westpreußen).

122 Viz listinu Vladislava II. Jagella a Vitolda v SDOP I, s. 107–109, č. 105, zde s. 108: [...] *federa unionis perpetue inter nos ex utraque parte [...] ad concilium in Constancia de mense Novembre in proximo celebrandum [...] queri debent et tractari*.

plnou moc listinou ze dne 14. října¹²³ a polský král spolu s litevským velkoknížetem zplnomocnil své poselstvo 6. listopadu téhož roku.¹²⁴

Obě písemnosti obsahují jak pověření, tak zplnomocnění (*plenum mandatum*, resp. *plena potestas*). Velmistr se přímo odvolává na brodnické příměří, jehož pasáže jsou v listině citovány,¹²⁵ a zplnomocňuje poselstvo na základě společného rozhodnutí s řádovými hodnostáři,¹²⁶ neboť vyslaná delegace měla zastupovat nejen velmistra, nýbrž celý řád, jeho spojence a poddané.¹²⁷ Polský král Vladislav II. Jagello udělil plnou moc nejen svým jménem, nýbrž také jménem velkoknížete Vitolda, hnězdenského arcibiskupa a dalších biskupů (włocławského, plockého a poznaňského), velmožů a poddaných Polského království a nakonec i jménem mazovských vévodů Zemovíta IV. (1352–1426) a Jana I. Staršího (1346–1429), vévody Bohuslava VIII. Slupského řeč. Magnus (1368–1418) a jejich spojenců a poddaných. Rozsah kompetencí obou poselstev odpovídal ustanovení brodnického příměří, podle něhož jejich hlavním úkolem mělo být dosažení dohody ohledně osoby rozhodčího soudce,¹²⁸ byť se v jednotlivých dokumentech obou stran vyskytují určité drobné, ne však zcela nepodstatné, rozdíly v juristických formulacích, které souvisely s vedením rozhodčího procesu a které později také způsobily určité neshody při jednáních.

Ještě než poselstva vyrazila směrem k Bodamskému jezeru, byla vybavena doporučujícími listy a bezpečnostními glejty. V případě řádu máme doloženy pouze doporučující listy, jejichž obsah známe jen z dochovaných regestů. Není vůbec vyloučeno, že podobné listy rozesílala rovněž polská strana. Velmistr se těmito listy (všechny jsou datovány 13. října 1414) s prosbou o všestrannou podporu řádové delegace obracel na papeže Jana XXIII.,¹²⁹ římského krále Zikmunda (dokonce dvakrát!),¹³⁰ duchovní kurfiřty,¹³¹ světské kurfiřty a knížata¹³² a zástupce

123 Originální pergamenovou listinu viz GSTA–PK Berlin, XX. HA, Perg-Urk., Schiebl. 65, Nr. 3. Srov. *Russisch-Livländische Urkunden*. Gesammelt v. K. E. NAPIERSKY. St. Petersburg 1868, s. 155–156, č. 188; *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. Bd. VI. Ed. Friedrich Georg von BUNGE. Riga 1867, sl. 389–392, č. 3001; *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*. Bd. I (1233–1435). Hg. v. Max TOEPPEN. Leipzig 1878, s. 257, č. 202 (jen jména poslů); RHD II, s. 209, č. 1818; BGDO II, s. 222–223, č. 110; RBDO II, s. 123–124, č. 85.

124 Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Książąt Czartoryskich, Zbiór Dokumentów Pergaminowych, č. 306. Srov. CESDQ II, s. 64–67, č. 56.

125 LivUB VI, sl. 390, č. 3001: [...] *prout in litteris, desuper confectis, sigillis utriusque partis sigillatis, plenius continetur*.

126 Tamtéž: [...] *de omnium praeceptorum nostrorum unanimi consilio, voluntate et consensu* [...].

127 Tamtéž, sl. 391, č. 3001: [...] *pro nobis ac dicto nostro ordine et adhaerentibus, coadiutoribus et subditis nostris* [...].

128 Tím mohl být papež, římský král, koncil nebo kterýkoliv církevní nebo světský velkokníže, srov. SDOP I, s. 108, č. 105.

129 RBDO II, s. 122, č. 82.

130 Tamtéž, s. 121, č. 79; s. 122, č. 83.

131 Tamtéž, s. 121, č. 80.

132 Tamtéž, s. 120, č. 78.

pařížské univerzity.¹³³ Podobné doporučující listy určené např. duchovním kurfiřtům, würzburgskému biskupovi, norimberským purkrabím, uherskému palatinovi Mikuláši z Gary (ca. 1367–1433), rakouským vévodům Arnoštovi (1377–1424) a Albrechtovi Habsburskému (1397–1439) a královně Barboře Celské (1390/1395–1451), manželce Zikmunda Lucemburského, vystavila velmistra kancelář ještě 4. prosince 1414.¹³⁴

Vzájemné udělení bezpečnostních glejtů bylo dohodnuto na jednáních 19. listopadu 1414 v místě zvaném Raciažek, kde byly precizovány podmínky brodnického příměří.¹³⁵ Polský král ovšem vydal svůj glejt pro řádové poselstvo už 6. listopadu,¹³⁶ zatímco velmistr pro polsko-litevské poselstvo až 25. listopadu.¹³⁷ Oba glejty lze typologicky zařadit mezi doporučující listy (*litterae recommendatoriae*). Jejich vydavatelé se obrátili za prvé na vrchnosti v říši i mimo její území, kterým mělo poselstvo směřující do dějiště koncilu projíždět, a za druhé na své vlastní úředníky a poddané, které vybízeli k zajištění bezpečného průjezdu příslušným územím.¹³⁸ Glejt polského krále neobsahuje na rozdíl od velmistra konkrétní jména členů řádového poselstva, neboť v době jeho vystavení zřejmě nebyla královské kanceláři ještě známa.

Na dobu trvání jednoho poselstva zpravidla nestačilo jedno pověření a zplnomocnění, zvláště pokud šlo o víceletou misi. K vystavení nových písemností docházelo tehdy, když byla skladba poselstva obměněna nebo doplněna nebo když se v průběhu projednávání příslušné záležitosti vyskytly nové skutečnosti. Po naléhání řádových vyslanců v Kostnici i samotného krále Zikmunda Lucemburského na velmistra, aby bylo řádové poselstvo doplněno o další osoby, vyslal Michal Kuchmeister na počátku března 1417 další tři komtury s doporučujícím listem pro římského krále, jehož text se však nedochoval.¹³⁹ Polské poselstvo obdrželo v polovině února 1418 nové

133 Tamtéž, s. 121, č. 81.

134 Dochovaly se jen registry, viz tamtéž, s. 131, č. 99–100.

135 SDOP I, s. 110, č. 108, art. 4; dále viz pozn. 692.

136 Originál glejtu s přivěšenou královskou erbovní pečeti viz v GStA-PK Berlin, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 65, Nr. 4. Srov. RHD II, s. 209, č. 1819.

137 Soudobý opis glejtu viz v GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2171. Srov. RHD I/1, s. 135, č. 2171.

138 GStA-PK Berlin, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 65, Nr. 4: *Universis et singulis principibus tam spiritalibus quam secularibus ducibus, marchionibus, langraviis, comitibus, baronibus, nobilibus, militibus, capitaneis, [...] per nostras et Almannie [sic!] terras et alias ubilibet constitutis [...].* Řádoví zplnomocnění poslové, kteří byli charakterizováni pouze obecně jako *reuerendi in Christo patres, domini archiepiscopi, episcopi, prelati, commendatores, abbates et canonici ecclesiarum ordinis beate Marie virginis domus Theutonycorum de Prussia ambasiatores et nuncii venerabilis et religiosi domini Michaelis Kochmeyer prefati ordinis magistri generalis*, požadovali od polského krále bezpečnostní glejt na celou cestu do Kostnice (*nostrum saluumconductum per terras nostras et alias provincias et loca, per que ituri sunt ad [...] concilium*). Moderní opis (na základě ztracené středověké formulářové sbírky) ochranného glejtu, který vydal Václav IV. pro polsko-litevské poselstvo směřující do Kostnice přes české země viz MZA Brno, fond G 37 Berthold Bretholz, kart. 16, fol. 370r-371r.

139 Viz jen regist v BGDO II, s. 392–393, č. 200; RBDO II, s. 233, č. 300.

zplnomocnění od svého panovníka z jiného důvodu. Po volbě nového papeže chtěla polská strana svěřit arbitráž do rukou Martina V. a Zikmunda Lucemburského. Nová plná moc se obsahově příliš nelišila od předešlé z listopadu 1414, která byla doplněna o podmínku, že platnost plné moci je časově omezená pouze na dobu, kdy papež a římský král budou spolu pobývat v Kostnici.¹⁴⁰

Kompetence vyslanců vyplývající z udělených plných mocí nepokrývaly všechny kauzy, které na koncilu vyvstaly v souvislosti se sporem mezi řádem a Polskem. Kvůli žalobě na řád podané u koncilu wrocławským biskupem Janem Kropidlem požádal generální prokurátor Petr Wormditt velmistra o plnou moc k zastupování řádu v této kauze. Před koncem září 1415 dokonce poslal návrh znění požadovaného dokumentu.¹⁴¹ Tento postup nebyl nijak neobvyklý, neboť řádový prokurátor byl už poučen z vlastní zkušenosti, že z Prus posílaná zplnomocnění někdy neodpovídala formálně-právním standardům, a musel pak žádat o jejich opravu.¹⁴² Dne 28. října 1415 vystavil velmistr Kűchmeister plnou moc, v níž jmenoval vedle Petra Wormditta ještě další dva členy řádové delegace (Jana Abeziera a Kašpara Schuwenpfluga) jako své zástupce ve sporu wrocławského biskupa s řádem.¹⁴³

Vedle pověřovacích a zplnomocňujících dokumentů byly důležité také všechny podklady a důkazní materiál ke sporné záležitosti, která se měla v Kostnici řešit. Řádový prokurátor radil velmistrovi ohledně takových písemností ještě v době, kdy nebylo rozhodnuto, že do Kostnice pojedou oficiální řádové poselstvo. V létě 1414, tedy ještě před uzavřením brodnického příměří, psal Kűchmeisterovi, aby nechal sepsat obsah sporu s Polským královstvím a tento spis předal papežskému legátovi, který u něj pobývá, ale brzy jistě odcestuje vzhledem k blížícímu se zahájení koncilu.¹⁴⁴ Kromě toho jej žádal o plnou moc pro sebe. O správnou stylizaci jejího obsahu měl velmistr požádat své juristy.¹⁴⁵ Tento požadavek mimochodem dokládá, že v té době prokurátor Wormditt ještě nepočítal s tím, že do Kostnice bude vyslána zvláštní řádová delegace.

140 CESDQ II, s. 103, č. 84: [...] *duraturum ipsum compromissum et potestas, in vim illius per ipsos ambasiatores nostros data, solum et dumtaxat per tempus et tempora, quibus ipsi sanctissimus dominus noster et prefatus dominus Romanorum rex simul in Constancia permanserint.*

141 BGDO II, s. 266–267, č. 126.

142 Zejména se to týkalo zplnomocnění od zemského mistra livonské větve řádu pro zastupování ve sporu s řížskou kapitulou, viz tamtéž, s. 280, č. 133; s. 290–291, č. 139; s. 467, č. 243 (ve věci sporu s poznaňským biskupem).

143 Text plné moci viz tamtéž, s. 278–279, č. 132. Více o zplnomocnění řádového prokurátora u římské kurie viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 111–123.

144 Prokurátor Wormditt nevěděl, že papežský legát byl zdržen v Krakově, dokud neustaly boje na prusko-polské hranici, viz list prokurátora z 18. července 1414 v BGDO II, s. 215–216, č. 105 a také list ze 16. srpna téhož roku tamtéž, s. 218–219, č. 107.

145 Tamtéž, s. 216, č. 105: *so geruchet mir ein instrument czu senden uwer gewalt, als uch des uwer juristen wol werden undirwisen.*

Polská strana rovněž s sebou vezla důkazní materiál, o jehož rozsahu a obsahu však mnoho nevíme. Hnězdenský arcibiskup Mikuláš Trąba vzpomínal ve své svědecké výpovědi před papežským nunciem v roce 1422, že do Kostnice vezl odpovědní list, kterým řád vypověděl válku polskému králi.¹⁴⁶ Na základě dostupných pramenů nelze bezpečně určit, zda žalobní články a juristické traktáty, které pak byly předkládány koncilu, byly sepsány v Kostnici, nebo ještě před cestou na koncil.

Poselstva velmistra a řádu

Bezprostřední okolnosti, během nichž došlo k jmenování jednotlivých osob do poselstev, nelze z dostupných pramenů detailně rozpoznat. Samotné rozhodnutí o vyslání poselstva se však nezrodilo ze dne na den, nýbrž bylo výsledkem delšího zvažování, což lze potvrdit alespoň v případě Řádu německých rytířů.

Papež Jan XXIII. sice už 3. března 1413 oznámil, že následující koncil bude slavnostně zahájen 1. prosince, avšak záměrně neuvedl, kde se uskuteční. Místo konání koncilu se muselo teprve dohodnout se Zikmundem Lucemburským, který tehdy pobýval v severní Itálii. Krále navštívilo v Como oficiální papežské poselstvo v září téhož roku, kde po několikátýdenních rozhovorech král Zikmund vydal list, v němž oznamuje, že papežovi vyslanci s jeho královským svolením rozhodli, že příští koncil se bude konat ve svobodném říšském městě Kostnici a bude zahájen 1. listopadu 1414. Zikmundův list z 30. října 1413 se obracel na všechny říšské stavy, které dopisem zval na koncil a mezi něž je třeba rovněž počítat Řád německých rytířů.¹⁴⁷ Skutečnou konvokační bulou byla až papežská listina z 9. prosince 1413 *Ad pacem et exaltacionem*, jejíž vydání bylo výsledkem osobního setkání Jana XXIII. a Zikmunda Lucemburského v Lodi.¹⁴⁸ Její opis poslal řádový prokurátor velmistrovi už v lednu následujícího roku¹⁴⁹ a o necelé dva měsíce později zaslal originál s žádostí o instrukce k zaujetí stanoviska k celé záležitosti.¹⁵⁰

146 *Lites ac res gestae*. Ed. S. JÓZWIAK – A. SZWEDA – S. SZYBKOWSKI, s. 376: [Mikuláš Trąba – PB] *vidit litteras diffidacionis et secum habuit in civitate Constanciensi [...]*.

147 V jejich archivu se dodnes dochoval notářský instrument obsahující onen Zikmundův zvací list, viz GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2004 (RHD I/1, s. 123, č. 2004). Více o jednání v Como viz BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil I*, s. 49–58, který zdůrazňuje, že koncil mohl pravomocně svolat výlučně papež Jan XXIII., zatímco Zikmundovy listy byly pouze pozvánkami na církevní sněm.

148 O kongresu v Lodi a dalších souvislostech viz tamtéž, s. 59–66.

149 List prokurátora z 15. ledna 1414, BGDO II, s. 186–187, č. 87: *Aber das ist offenbar gescheen, das der herre bobst mit der bulle bestetigt hat das concilium czu Constanz czu halden [...]* [prokurátor Wormditt – PB] *übersendet eine copia der bulle [...]*.

150 List prokurátora z 29. března 1414, tamtéž, s. 190–191, č. 89: [...] *habe er [prokurátor Wormditt – PB] dem HM und dem Erzbischof von Riga auch die bulle vom concilio nebst seiner eigenen Stellungnahme überbringen lassen, wozu er nunmehr die Weisungen des HMs erbitte. Opis ani originál papežské buly se však v řádovém archivu nedochoval.*

Na přelomu roku procházelo vedení řádu krizí vyvolanou nesouhlasem většiny vysokých řádových hodnostářů s konfrontační politikou velmistra Jindřicha z Plavna (velmistrem v letech 1410–1413).¹⁵¹ Krize vyvrcholila jeho sesazením (v říjnu 1413) a zvolením dosavadního řádového maršála Michala Kūchmeistera (velmistrem v letech 1414–1422) na jeho místo.¹⁵² Nový velmistr sice záhy (14. března 1414) obdržel gratulace ke svému zvolení od Zikmunda Lucemburského, jejíž součástí byla také pozvánka na připravovaný koncil,¹⁵³ avšak celková situace se vůbec nejevila jednoznačně a spíše nabádala k opatrnosti. Kūchmeister především zdědil po svém předchůdci od téhož krále pozvání k účasti na slavnostní vyhlášení jeho rozhodčího výroku v Budíně,¹⁵⁴ jenž by v případě kladného výsledku relativizoval potřebu vyslání poselstva do Kostnice.

Navíc z Itálie přicházely do Malborku rozporuplné zprávy jak od prokurátora Petra Wormditta, který kvůli nemoci a finančním potížím nemohl být nablízku klíčovým jednáním v Lodi mezi papežem a římským králem,¹⁵⁵ tak od německého

151 Ještě v předvečer tzv. velké války (1409–1411) byl Jindřich z Plavna málo významným řádovým komturem, kterému bylo velmistrem pověřeno zajištění ochrany západní hranice řádového území. Nebojoval tedy u Grunvaldu, avšak zásluhy za organizaci a vedení obrany Malborku, dobývaného více než osm týdnů, ho vynesly do čela duchovní korporace (9. listopadu 1409). Jako velmistr čelil vážné finanční a organizační krizi řádu, způsobenou povinnostmi zaplatit odškodnění Polskému království. Po svém sesazení (v říjnu 1413) byl držen v přísném vězení, které bylo zmírněno až po smrti jeho nástupce v roce 1422, více viz PELECH, Markian: *Heinrich von Plauen*. In: *Die Hochmeister des Deutschen Ordens 1190 bis 2012*, s. 118–122, kde je uvedena další literatura.

152 Michal Kūchmeister byl v letech 1405–1409 správcem Žmudi, jeden rok správcem Nové marky (1410) a častým členem diplomatických poselstev. Dlouhodobě nesouhlasil s politikou velmistra, proto jeho zvolení svědčí o zásadní změně politického kurzu ve vedení řádu, více viz NÖBEL, Wilhelm: *Michael Kūchmeister. Hochmeister des Deutschen Ordens 1414–1422*. Bad Godesberg 1969 (QSGDO 5), s. 59–73.

153 GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2041/2042 (RHD I/1, s. 126, č. 2041/2042). List vydal W. Altmann v *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Kaiser Sigmunds*. Hg. v. Wilhelm ALTMANN. MIOG 18/4, 1897, s. 592–593, č. 4, zde s. 593: [...] *so begern wir, daz du din erbere und treffliche botschaft mit voller macht zu uns uf das vorenant concilium sendest, desgelichen wir dem von Polan ze tün ouch geschriben und emboten haben; so wollen wir uns selber durch der ganzen kristenheit des ordens und ewr bedersit bestes willen dorin erbeitten nach allem unserm vermoegen und wir ie genzlich hoffen euch zu versünen*. STOV. BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil I*, s. 126, podle něhož odeslal král Zikmund pozvánku velmistrovi teprve 4. září.

154 Viz list Zikmunda Lucemburského z 15. ledna 1414, GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2030 (RHD I/1, s. 125, č. 2030); *Codex diplomaticus Lithuanie e codicibus manuscriptoris, in archivo secreto regiono montano asservatis*. Ed. Eduardus RACZYŃSKI. Vratislaviae 1845, s. 175–178.

155 Viz list prokurátora velmistrovi z 15. ledna 1414 z Benátek, BGDO II, s. 184–188, č. 87, zde s. 186. Ačkoliv prokurátor Wormditt nebyl v Lodi osobně, dozvěděl se od jednoho z přítomných biskupů, že *der bobst, die cardinal und der romissche konig vil heimlicher tedinge han gehalden, der man nicht wol mochte erfaren. Aber das ist offenbar gescheen, das der herre bobst mit der bulle bestetigt hat das concilium czu Constanz czu halden noch all der wisse* [...]. Období po červnu 1413, kdy prokurátor Wormditt při nedobrovolném odchodu z Říma, který byl obsazen vojskem neapolského krále Ladislava, přišel o peníze, stříbro, koně, cennosti atd., ačkoliv mu byla garantována ochrana jeho osoby a majetku (Tamtéž, s. 171–173, č. 82), nepatřilo mezi nejradostnější. Kvůli ušetření osobních nákladů nenásledoval Petr Wormditt jako obvykle římskou kurií, neboť v místech jejího pobytu se na místním trhu automaticky zvedaly spotřební ceny. Přes Sienu a Florencii dorazil prokurátor do Boloně, kde kvůli nemoci zůstal kolem šesti týdnů

mistra Konráda z Egloffsteinu, který byl v kontaktu se Zikmundovým dvorem.¹⁵⁶ V únoru 1414 sdělil Egloffstein velmistrovovi své obavy, že papež i římský král hodlají uvalit na duchovenstvo zvláštní daň na pokrytí koncilních nákladů.¹⁵⁷ O téměř tři měsíce později vyjádřil dokonce pochybnost založenou na názoru určitých „moudrých lidí“, že k zahájení plánovaného koncilu nemusí vůbec dojít.¹⁵⁸ Tyto zprávy mohly velmistra zneklidňovat zvláště z toho důvodu, že německý mistr měl podle Zikmundova přání sdělovat velmistrovovi diskrétní informace, jež římský král nechtěl svěřovat papíru.¹⁵⁹ Naproti tomu generální prokurátor psal do Malborku v odlišném tónu, který lze chápat jako polemiku s názorem německého mistra. Ještě na konci června 1414 přesvědčoval velmistra, že konání koncilu je vysoce pravděpodobné a dokládal to vysláním jednoho z kardinálů do Kostnice, aby tam pro papeže a jeho dvůr zajistil odpovídající ubytování.¹⁶⁰

Velmistr a řád byli samozřejmě samotnou papežskou konvokační bulou zavázáni k vyslání svých zástupců na blížící se koncil, avšak rozsah jejich pravomocí tím nebyl nijak stanoven. Mohlo tedy jít jen o reprezentativní delegaci bez speciálního pověření vést jednání ve věci prusko-polského sporu. Sám řádový prokurátor byl obecně skeptický k vyslání mimořádných pruských slavnostních poselstev k římské kurii, která prý neměla efektivnější nástroje k vyřizování řádových záležitostí než on sám jako stálý zástupce, nemluvě o nesrovnatelně vyšších finančních nákladech s tím spojených.¹⁶¹ Velmistrovu mysl však zaměstnávaly pochybnosti jiného druhu. Michal Kuchmeister si nedělal iluze, že blížící se ohlášení rozhodčího

(do konce října 1413). Zájmy řádu u římské kurie působící tehdy ve Florencii přechodně zastupoval Wormdittův pomocník Jiří (Georg) Fredeland (Tamtéž, s. 179, č. 84).

156 Viz list Zikmunda Lucemburského z 10. ledna 1414 (soudobá kopie v GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2028; srov. RI XI, č. 860; RHD I/1, s. 125, č. 2028), v němž sděluje německému mistrovovi Konrádovi novinky z Itálie (těžkosti s Ladislavem Neapolským) a posílá k němu svého dvořana a rádce (*unsern rat und lieben getruwen*), rytíře Ehrenfrieda ze Seckendorffu, jenž s ním měl hovořit zejména o plánovaném koncilu.

157 Viz list Konráda z Egloffsteinu velmistrovovi z 21. února 1414, ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 89–90, č. 12.

158 Viz list Konráda z Egloffsteinu velmistrovovi z 12. května 1414, BGDO II, s. 201–202, č. 95: *Hinsichtlich des Konzils, worüber er dem HM geschrieben habe, seien einige wüße w'te der Ansicht, daz daz nit vor sich gen werde, alz daz u'wir gnade lichte vernemen wirt dann ich von dem procurator und andern.*

159 List Zikmunda velmistrovovi z 21. července 1414, GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2115 (RI XI, č. 1059; RHD I/1, s. 131, č. 2115): *[...] wir haben etwas trefflicher und ernstlicher sachen dich und dinen orden grösslich antreffend, die nit zu schreiben wären, mit dem erwidrigen Conraten vom Eglofstein meister Tutschs ordens in tutschen und welschen landen unserm rate und lieben getruen gerett und von im begert solich sache an din liebe zubringen und begeren, biten und raten dir ouch dorinn zuvolgen und das beste zu tund.*

160 BGDO II, s. 209, č. 101. Podle Wormditta byla tehdy většina kardinálů pevně rozhodnuta jet do Kostnice bez ohledu na to, jak bude postupovat papež Jan XXIII. Stejný postoj zaujímal také Zikmund Lucemburský.

161 V listu z 8. května 1414 píše prokurátor velmistrovovi, že byl často jeho předchůdcem neprávem obviňován ze zanedbávání řádových záležitostí. Jindřichovi z Plavna se zdálo, že zvláštní řádové poselstvo vyřídí víc než jeden prokurátor, avšak poselstvo jen utratilo hodně peněz a domů se vrátilo s prázdným měšcem bez vyřízení dotyčné záležitosti, viz tamtéž, s. 199, č. 94: *euwer vorfar schreip mir von wil sach[en], die do nicht*

výroku v Budíně nebo bilaterální jednání s polským králem přinesou řádu něco pozitivního, proto už během března a dubna 1414 vedení řádu zvažovalo vyslat do Kostnice řádové poselstvo, aniž by se ještě nějak detailněji promýšlelo jeho pověření a zplnomocnění. Význam prokurátora jako stálého zástupce řádu tím samozřejmě neměl být nijak zpochybněn.¹⁶²

Küchmeisterovy úvahy o přípravě poselstva přerušily přípravy na obranu země před chystaným útokem polsko-litevské armády v létě 1414. Římský král Zikmund Lucemburský však nedovolil velmistrovovi na přípravu poselstva zapomenout a v červenci, kdy nepřátelské oddíly pustošily zejména pohraničí řádového území, vyslal do Malborku německého mistra Konráda z Egloffsteinu s tajným ústním poselstvím pro velmistra.¹⁶³ Jeho obsah neznáme, ale ze Zikmundova listu je patrná žádost, aby se Michal Küchmeister vyhnul válce s polským králem a na koncil vyslal delegaci.¹⁶⁴ Tuto výzvu král Zikmund zopakoval ještě dvakrát: na počátku září, kdy příměří ještě zdaleka nebylo ve výhledu,¹⁶⁵ a na počátku listopadu, kdy už naopak bylo o vyslání poselstva definitivně rozhodnuto.¹⁶⁶

Zikmundově žádosti bylo vyhověno jedním z ustanovení brodnického příměří uzavřeného 7. října 1414, v němž se obě strany zavázaly, že na nadcházejícím koncilu dosáhnou věčného míru.¹⁶⁷ O způsobu zastupování a složení poselstev se více dozvídáme z obsahu plných mocí vystavených v říjnu a listopadu 1414. Jejich členové jsou označeni četnými funkcemi jako *consiliarii*, *nuntii* a *procuratores*. Kromě těchto společných termínů se ve velmistrově listině vyskytují ještě navíc pojmy jako *actores*, *factores*, *negotiorum gestores* a *sindici* a v listině polského krále označení *oratores* a *ambasiatores*.¹⁶⁸

woren usczurichten. Wenn ich denn schreib, das es nicht mochte seyn, so sante er denn eyne[n] sunderliche botschaft her und lies ims faste kosten. Die schufen denn als vil als ich und quomen mit ledigen butel wider heym.

162 V listu z 23. března 1414 hovoří velmistr o apelaci ke koncilu (Tamtéž, s. 188–190, č. 88); list velmistra z 9. dubna 1414, tamtéž, s. 192, č. 90: Zu dem geplanten Konzil in Konstanz wolle er [velmistr – PB] eine Abordnung entsenden, sei sich aber über das Vorgehen im einzelnen noch nicht klar. Wir haben ouch unserm procuratori alle sachen eygentlichen geschreiben und befohlen, das her czu dem heylgen vater dem pabste und czu dem romisschen koninge, die nu nohe byenander legen, sal reiten und mit fleisseger sorgfedekeit unser sache arbeyten [...].

163 Pověření pro německého mistra z 21. července 1414 viz pozn. 159.

164 Viz list krále Zikmunda pro velmistra z 21. července 1414, GStA–PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2114 (RI XI, č. 1058; RHD I/1, s. 131, č. 2114).

165 List Zikmunda ze 4. září 1414, viz RTA VII, s. 271, č. 177: *wir begeren doru'mb ouch von dir mit ganzem ernste und flysse, das du dyn und dines ordens treffliche botschaft aller sache wol underwijset ouch besteltest in dem vorgenanten concilio uff allerheiligen tag der schierist ku'mpt zu Costentz zu haben, so hoffen wir zu got, das wir uns mit rate und hilfe der kirchen preleten unserr und des richs ku'rfursten, fu'rsten und redlicher cristen, der, als wir nicht tzweyfeln, ein grobe menig dar kommen wirdet, in den vorgenanten sachen also erbeiten wollen, das sy zu fride und gutem ende bracht werden*; RI XI, č. 1171.

166 Tamtéž, č. 1276.

167 SDOP I, s. 107–109, č. 105.

168 LivUB VI, sl. 389–392, č. 3001; CESDQ II, s. 64–67, č. 56.

K zastupování řádu na koncilu a před římským králem obdrželi plnou moc řížský arcibiskup Jan z Wallenrode (*Iohannem sancte Rigensis ecclesie archiepiscopum*), německý mistr Konrád z Egloffsteinu (*Conradum de Egloffstein, preceptorem per Alamaniam*), dzierzgoňský komtur¹⁶⁹ a velký drapiér Fridrich z Weldenu (*Fredericum de Welden supremum trapparium, commendatorem in Cristburg*), generální prokurátor u římské kurie Petr Wormditt (*Petrum Wormedith procuratorem in Romana curia*), varmijský probošt, papežský auditor a doktor dekretů Jan Abezier (*Johannem Abecz hier prepositum Wormiensem ac sacri apostolici palatii auditorem*), varmijský kanovník Kašpar Schuwenpflug (*Caspar Schuempflug canonicum*), rytíř Jan z Orsichau (*strenuum virum Johannem de Orsechau militem*)¹⁷⁰ a chelminský purkmistr Konrád Kesselhut (*providum virum Conradum Kesselhut magistrum civium opidi Culmensis*).¹⁷¹ Vyrovnaný poměr řádových bratrů a nečlenů (varmijszí kanovníci, rytíř a purkmistr) v poselstvu (4:4), které mělo očividně reprezentovat celou pruskou společnost a nejen řád jako duchovní instituci, nebyl zřejmě náhodný. Před řádovou delegací však záhy vyvstal naléhavější problém než otázka jejího reprezentativního složení, a sice jak efektivně hájit řádové zájmy, což mělo být jejím hlavním úkolem.

Jmenovaní zástupci netvořili v době vydání plné moci fakticky jednotnou delegaci. Každý z nich pobýval jinde a jen někteří se na cestu do Kostnice vydali přímo z Prus. Platilo to zejména pro arcibiskupa Jana z Wallenrode a dzierzgoňského komtura, kteří k Bodamskému jezeru dorazili někdy na počátku prosince 1414.¹⁷² Prokurátor Wormditt, který se po většinu doby zdržoval u římské kurie v Itálii, dorazil do Kostnice zřejmě už na slavnostní zahájení koncilu.¹⁷³ Německý mistr Konrád z Egloffsteinu se 8. listopadu 1414 zúčastnil Zikmundovy korunovace v Cáchách a 19. listopadu v Bonnu mu král potvrdil všechna řádová privilegia.¹⁷⁴ Do Kostnice zavítal s úctyhodným doprovodem (asi 150 nebo 200 koní) 12. ledna 1415.¹⁷⁵

Na rozdíl od probošta Jana Abeziera a chelminského purkmistra Kesselhuta máme podrobnější informace o okolnostech cesty kanovníka Kašpara Schuwenpfluga a rytíře Jana z Orsichau. Na přelomu září a října totiž oba hodnostáři

169 Něm. Christburg.

170 Pol. Orzechowo (dnes vojvodství kujavsko-pomořské), kolem 40 km severovýchodně od Toruně.

171 Viz pozn. 123.

172 ACC II, s. 189; srov. BGDO II, s. 223, č. 111, pozn. 1. Můžeme předpokládat, že arcibiskup a řádový hodnostář zvolili jednu z tradičních tras, po níž řádoví prokurátoři putovali k římské kurii do Itálie: přes Novou marku směrem na Lipsko, Norimberk a Bolzano (jižní Tyrolsko) se samozřejmě odbočkou na Kostnici, srov. BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 125–126.

173 Naposledy psal velmistřovi z Boloně 18. září 1414, viz BGDO II, s. 221, č. 109.

174 RTA VII, s. 248–249, č. 170; RI XI, č. 1321, dále viz pozn. 750.

175 Richentalovu zprávu o devíti komturech z Prus (*Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 29) vztahuje H. Koeppen právě na německého mistra Konráda z Egloffsteinu a jeho doprovod (BGDO II, s. 225, č. 112, pozn. 3), srov. *Ulrich Richental*. Bearb. v. O. FEGER, s. 169.

jednali jménem řádu s králem Václavem IV. v Praze. Oba řádoví poslové ještě nevěděli o uzavřeném brodnickém příměří (7. října 1414) ani o volbě řádového poselstva do Kostnice. Nevíme, zda předpokládali, že se stanou součástí delegace. V závěru své relace odeslané z Prahy 9. října 1414 (*am tage Dyonisii*) poslové informují velmistra o svých příštích záměrech.¹⁷⁶ Následující den chtěli vyrazit na cestu do Norimberku, kde se měli setkat s králem Zikmundem Lucemburským,¹⁷⁷ v jehož doprovodu se nacházel německý mistr Konrád z Egloffsteinu. Z Norimberku měl velmistr posílat další instrukce týkající se jejich posláním. Dále poslové velmistra ujišťují, že koncilní jednání budou opravdu zahájena, a proto doporučují vyslat řádové poselstvo. Můžeme předpokládat, že se Kašpar Schwenpflug a Jan z Orsichau připojili k doprovodu římského krále a během cesty obdrželi od velmistra pověření zastupovat řád na koncilu. Kdy přesně dorazili do Kostnice, nevíme. V pramenech je jejich pobyt doložitelný až od počátku března 1415.¹⁷⁸

Počet a složení vyslanců nebylo po celou dobu koncilu neměnné. Někteří opustili město docela záhy, jako např. rytíř Orsichau a purkmistr Kesselhut.¹⁷⁹ Nedlouho poté, co se Zikmund Lucemburský vydal na diplomatickou cestu po západní Evropě, odjel z Kostnice do Prus také dzierzgoňský komtur a velký drapiér Fridrich z Weldenu, který na konci září 1415 opustil komturský úřad a krátce nato zemřel. Jeho roli na koncilu převzal toruňský komtur Jan ze Selbachu, který k Bodamskému jezeru dorazil nejdříve v říjnu téhož roku a stal se aktivním členem řádové delegace.¹⁸⁰ Na počátku roku 1416 odeslal do Malborku list, v němž velmistrotvi sdělil námítky rýnského falckraběte Ludvíka III., podle něhož není řád na koncilu dostatečně reprezentován, a proto komtur požádal velmistra o vyslání dalších osob. Rovněž Zikmund Lucemburský si všiml, že složení řádového

176 Relaci řádových poslů viz GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2147 (RHD I/1, s. 133, č. 2147): *Morgen fru' so werden wir mit der hul'fe Gotes reiten mit gutem geferte ken Nuremberg, do wir ab Got wil finden werden den von Ungarn und bei ym den meister von du'tschen landen und grosse hirschaft als uns herre Conrad Trokczes, der hie ist, hat undirweiset, dohyn mag uns ewer gnade schreiben, was ir czu rathe werdet. Och so wisse ewer gnade, das das concilium gancz vor sich get, dorumb so gedenket uff eyne redeliche bo'tschaft darczu senden, wen euch und deme orden gar grose macht doran leit noch rate alle ewer und ewers orden fru'nden und gunner.* NIEBOROWSKI, P.: *Deutsche Orden*, s. 136 chybně uvádí místo vydání (Lipsko!) zprávy.

177 Zikmund Lucemburský pobýval v Norimberku do 5. října, odkud vyrazil do Rothenburgu ob der Tauber (tam byl do 11. října), viz *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368–1437*. Hg. v. THOMAS KEES – JÖRG K. HOENSCH. Warendorf 1995 (Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit 6), s. 93; SFOV. ENGEL, Pál – C. TÓTH, Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1368–1438)*. Budapest 2008 (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1), s. 98.

178 BGDO II, s. 223, č. 111, pozn. 1 a s. 231, č. 116, pozn. 9.

179 Jan z Orsichau se chtěl vrátit už v březnu 1415 kvůli obavě o své hospodářství. Dzierzgoňský komtur se za něj přimlouval u velmistra, aby vypomohl rytířově rodině dodávkou obilí, viz tamtéž, s. 231, č. 116. V souvislosti s koncilem se však zmiňovaný rytíř ani purkmistr v pramenech později nevyskytují.

180 Tamtéž, s. 264, č. 125, pozn. 9; srov. *Johann von Posilge, nebst Fortsetzung*. In: SSrPr III. Hg. v. ERNST STREHLKE. Leipzig 1866, s. 357–358.

poselstva neodpovídá důležitosti jeho mise.¹⁸¹ Kanovník Kašpar Schuwenpflug si dokonce dovolil doporučit konkrétní jména¹⁸² a podle řádového prokurátora se celá delegace shodla na tom, že by bylo nanejvýš žádoucí vyslat ještě gdaňského (později elbinského) komtura Jindřicha Holta, který byl Zikmundovým dvořanem a jehož názorům římský král ochotně naslouchal.¹⁸³

Velmistr Kūchmeister se nechal doporučením částečně řídit, avšak doplnění delegace odložil zřejmě z důvodu nepřítomnosti Zikmunda Lucemburského v Kostnici až na březem následujícího roku (1417). Ostatně sám prokurátor Wormditt mu doporučoval počkat na jistější zprávy o příjezdu krále Zikmunda do Kostnice.¹⁸⁴ V listu z 8. prosince 1416 bylo velmistrotvi sděleno, že právě teď nastala ta správná chvíle na vyslání dalšího poselstva.¹⁸⁵

V doporučujícím listu římskému králi jmenoval velmistr tři řádové hodnostáře: elbinského komtura a velkého špitálního Jindřicha Holta, gniewského¹⁸⁶ komtura a velkého drapiéra Jana ze Selbachu (bývalý toruňský komtur) a balžského¹⁸⁷ komtura Oldřicha Zengera.¹⁸⁸ Delegace byla však zřejmě o něco početnější, neboť v listinách, jimiž král Zikmund prodloužil brodnické příměří, resp. se ujal role mediátora mezi spornými stranami, je vyjmenováno třináct řádových zástupců. Vedle původních jmen, jako byli arcibiskup Wallenrode, varmijský biskup Jan Abezier (do Kostnice přijel jako probošt) nebo kanovník Kašpar Schuwenpflug, a nově jmenovaných vyslanců nalezneme i následující osoby: německého mistra Dětricha z Wittershausenu, doktora dekretů Františka Kuhschalze z Rößelu, rytíře Namira z Hohendorfu a Otu z Machwitz a dva měšťany a radní Liffarta Blumentala (Toruň) a Jana Baisenera (Gdaňsk).¹⁸⁹

181 List toruňského komtura z 5. ledna 1416, BGDO II, s. 293, č. 140: [...] und der König habe geäußert, *im wundere, wie wir so geringe bothen ussenden und unsirs ordens sachen so geringe wegen.*

182 Kanovník Schuwenpflug navrhl rytíře Namira z Hohendorfu a purkmistry Starého města Toruň: Jana von der Merse nebo Albrechta Rote. Jmenování měli zřejmě nahradit rytíře Jana z Orsichau a chelminského purkmistra Konráda Kesselhuta, viz tamtéž, s. 292–294, č. 140, zde s. 293.

183 Tamtéž, s. 380, č. 192: weil er dem römischen König *wol bekant sei, und vormag in, also das her syns willen bas von im undirwiset mochte werden denne ymands anders, und mochte im ouch myt ernstlicher ermanunge czusprechen denn eyn ander.*

184 Tamtéž, s. 341, č. 164, pozn. 24; s. 367, č. 182.

185 List prokurátora Wormditta, tamtéž, s. 378, č. 191: *Dorumb moget ir uwe gebiteger usrichten, herczukomenen.* Petr Wormditt vycházel z dostupných, ale nepřesných zpráv o brzkém příjezdu krále do Kostnice, ke kterému došlo jak známo až na konci ledna 1417.

186 Pol. Gniew, něm. Mewe.

187 Pol. Balga, něm. Balga.

188 Tamtéž, s. 392–393, č. 200.

189 Prodloužení brodnického příměří viz CESDQ II, s. 84–86, č. 72, kde na s. 85 jsou vyjmenováni poslové řádu: [...] *Johannes archiepiscopus Rigensis, Johannes episcopus Warmiensis, religiosique et fratres Theodericus [de] Vintershusen [...] ordinis per Alamaniam et Italiam preceptor, Henricus de Holczen summus hospitalarius in Elbingo, Johannes de Zelbach supremus trapiarius in Mewa, Ulricus Czenger de Balga, ordinis [...] commendatores, Ffranciscus de Resel decretorum doctor, Casparus Schuwenpflug canonicus Warmiensis,*

Posily kostnické delegace se vydaly na cestu 7. března 1417. Po cestě se připojily k doprovodu míšeňského markraběte Fridricha IV. Bojovného (1370–1428) a kurfiřta Rudolfa III. Saského (1373–1419), kteří přijeli do Kostnice na pozvání Zikmunda Lucemburského.¹⁹⁰ Když se 15. dubna 1417 slavnostní průvod Fridricha Míšeňského čítající kolem 500 jezdců (!) blížil k městu, vyjel mu naproti sám Zikmund Lucemburský v doprovodu říšských knížat.¹⁹¹

Po několika měsících dva řádoví bratři Jan ze Selbachu a Oldřich Zenger uvažovali o návratu do Prus, ačkoliv přání římského krále bylo odlišné. Důvodem byl jednak nedostatek finančních prostředků na pokrytí nákladů jejich pobytu,¹⁹² jednak skutečnost, že spory o to, zda má přednost reforma církve nebo volba nového papeže, oddalovaly vidinu brzkého ukončení koncilu.¹⁹³ Balžský komtur Oldřich Zenger odcestoval do Prus v polovině srpna 1417 a o měsíc později opustil Kostnici také gniewský komtur Selbach, který však doputoval nejdál do Würzburgu.¹⁹⁴ O jeho opětovném návratu do Kostnice rozhodly jak zprávy o připravovaném konkláve, tak velmistrem Kűchmeisterem slíbené peníze na pokrytí nákladů jeho pobytu.¹⁹⁵ Vedle toho však delegace požadovala ještě návrat balžského komtura Oldřicha Zengera nebo jiných hodnostářů,¹⁹⁶ jichž bylo v Kostnici zejména po zvolení nového papeže 11. listopadu 1417 zapotřebí téměř okamžitě. Proslýchalo se

strennuique Nanmyr de Horndorff et Otto de Machwicz milites, Liffhardus Blomental de Thoron et Johannes dictus Baysenn de Danzck, opidaní et consules [...]. Druhou nedatovanou listinu, v níž král Zikmund vystupuje jako mediátor sporu, datoval editor do 14. května 1417 s otazníkem, viz tamtéž, s. 86–88, č. 73, srov. RI XI, č. 2301. Více k toruňskému radnímu, který byl purkmistrem Starého města Toruně v letech 1422–1434, viz CZAJA, Roman: *Urzednicy miejscy Torunia. Spisy. Cześć I: do roku 1454.* Toruń 1999 (podle rejstříku) a ke gdaňskému viz ZDRENKA, Joachim: *Urzednicy miejscy Gdańska w latach 1342–1792 i 1807–1814. Biogramy. Tom II.* Gdaňsk 2008 (Fontes Commentationesque ad Res Gestas Gedani et Pomeraniae 2), s. 15–16 a *Poczet soltysów, burmistrzów, nadburmistrzów, przewodniczących Miejskiej Rady Narodowej i prezydentów Gdańska od XIII do XXI wieku.* Pod red. Beaty MOŻEJKO. Gdaňsk 2015, s. 50–52.

190 Jednání římského krále s říšskými stavy v Kostnici neměla zřejmě charakter říšského sjezdu, viz ANNAS, Gabriele: *Hoftag – Gemeiner Tag – Reichstag. Studien zur strukturellen Entwicklung deutscher Reichsversammlungen des späten Mittelalters (1349–1471). Bd. I.* Göttingen 2004. Na druhou stranu WEFERS, S.: *Das politische System Kaiser Sigmunds.* Stuttgart 1989, s. 44–45 označuje projednávání světských říšských záležitostí na koncilu jako „*de facto Hoftagsgeschehen.*“

191 *Johann von Posilge.* Hg. v. E. STREHLKE, s. 368: *Dese botin zcogin von Marienburg Reminiscere und fundin den herrin her Frederich, marggraffin von Misin, und den herczogin von Sachsin, unterwegs, mit den sy sicher zcogin dorch dy lant ungehindert bis ken Costenicz;* srov. BGDO II, s. 393, č. 200. Podle J. Aschbacha, který uvádí velký počet jezdců v doprovodu markraběte, patřil slavnostní vjezd míšeňského markraběte mezi nejhonosnější za celou dobu koncilu, viz ASCHBACH, Joseph: *Geschichte Kaiser Sigmund's. Bd. II.* Hamburg 1839, s. 241–242.

192 BGDO II, s. 414, č. 210. Německý mistr půjčil delegaci 2 000 zlatých, které ovšem stačily jen na 4 týdny.

193 Tamtéž, s. 423–424, č. 218.

194 24. září je doložen jeho pobyt v Ulmu, odkud napsal list prokurátorovi (Tamtéž, s. 422–423, č. 217), a 10. října ve Würzburgu (Tamtéž, s. 427–428, č. 219).

195 Tamtéž, s. 429–431, č. 221.

196 Tamtéž, s. 416, č. 211; s. 428, č. 219. Velmistr na tyto prosby odpověděl 17. října 1417, že komtur

totiž, že papež Martin V., k němuž se upínaly naděje takřka všech delegací, chce dějiště koncilu co nejdříve opustit.¹⁹⁷

Počet plnomocných zástupců řádu, kteří pobývali delší nebo kratší dobu v Kostnici a které jsme schopni identifikovat v pramenech, obsahuje 17 osob; jejich význam v zastupování a hájení řádových záležitostí nebyl stejnoměrný. Jaké byly předpoklady jednotlivých členů delegace pro splnění daného úkolu a nakolik byla naplněna očekávání velmistra, nám pomůžou odhalit stručné biogramy některých významnějších osobností s důrazem na jejich aktivity během kostnického koncilu.

Členové řádových poselstev během kostnického koncilu		
Jméno	Titul, hodnost ¹⁹⁸	Čas a místo pobytu
Jan z Wallenrode	řížský arcibiskup (1393–1418), lutyšský arcibiskup (1418–1419), rádce Zikmunda Lucemburského	prosinec 1414–červenec 1415 (Kostnice); srpen 1414–únor 1416 (cesta s dvorem Zikmunda Lucemburského po západní Evropě); únor 1416 v Kostnici; únor–duben 1416 (diplomatická cesta do Malboroku); před 5. červnem 1416–květen 1418 v Kostnici
Konrád z Eglloffsteinu	zemský mistr řádu (<i>Deutschmeister</i>) v říši a Itálii (1396–1416)	12. ledna 1415 (příjezd do Kostnice); 1416 (skon)
Fridrich z Weldenu ¹⁹⁹	velký drapiér a dzierzgoňský komtur (1412–1415)	léto 1415 (opustil Kostnici)
Petr Wormditt	řádový kněz a generální prokurátor řádu u římské kurie (1403–1419)	listopad 1414 – květen 1418 (Kostnice)
Jan Abezier	varmijský probošt (od 1408) a biskup (1415–1424), papežský auditor (1411) a doktor dekretů	doba příjezdu do Kostnice neznámá; brzy po polovině května 1418 odjel z Kostnice
Kašpar Schuwenpflug	varmijský kanovník (od 1401) a probošt (od 1417); koadjutor (1418–1420) a biskup (1420–1423) v Ōsel-Wiek v Livonsku	podzim 1414 do května 1418; březen – květen 1416 delegace do Paříže k Zikmundovi Lucemburskému (spolu s Janem ze Selbachu a Markvartem z Königseggu)
Jan z Orsichau	pruský rytíř	pobyt v Kostnici doložen v březnu 1415, brzy na to pak opustil město

Oldřich Zenger je připraven odcestovat, pokud mu bude sděleno kdy, viz tamtéž, s. 430, č. 221. Došlo k tomu ale až následujícího roku.

197 Podle listu komtura Jana ze Selbachu velmistroví ze 14. listopadu 1417 (Tamtéž, s. 440–441, č. 227) panovala mezi řádovými posly obava, že *unser heiliger vater der bobst nicht gar lange enthalden werde und unser sache vor in fredesamkeit und in bestehen brengen werde*.

198 Podle JÄHNIG, Bernhart: *Dostojnicy Zakonu Krzyżackiego w Prusach*. In: *Zakon Krzyżacki w Prusach*, s. 289–329 jsou uvedeny důležitější komturské úřady (pomímám vojenské a prokurátorské hodnosti).

199 V literatuře vystupuje někdy jako Fryderyk von Weiden (JÄHNIG, B.: *Dostojnicy*, s. 294), nebo jako Friederich von Wellen (VOIGT, J.: *Namen-Codex*, s. 12).

Členové řádových poselstev během kostnického koncilu		
Jméno	Titul, hodnost	Čas a místo pobytu
Konrád Kesselhut	chelmínský purkmistr	Kostnici opustil někdy na jaře 1415
Jan ze Selbachu	toruňský (1414–1416) a gniewský (1416–1422; 1422–1431) komtur; velký drapiér (1416)	od října 1415 v Kostnici; březen–květen 1416 delegace do Paříže k Zikmundovi Lucemburskému (spolu s Kašparem Schuwenpflugem a Markvartem z Königseggu); od června 1416 do března 1417 v Prusích;
		od 15. dubna 1417 v Kostnici; v září a říjnu 1417 v Ulmu a Würzburgu; návrat do Kostnice v době konkláve; Kostnici opustil na konci ledna 1418
Jindřich Holt	komtur v Papově Biskupském ²⁰⁰ (1410–1411), Radyni Chelmínské ²⁰¹ (1411), v Ostródě (1411–1413), Toruni (1413–1414), Gdaňsku (1413–1416) a Elblągu ²⁰² (spojeno s hodností velkého špitálního; 1416–1428) a Královci (spojeno s hodností řádového maršála; 1428/1429–1431) a fojt v Bratian (1431–1434) ²⁰³	od 15. dubna 1417 v Kostnici
Oldřich Zenger	komtur klajpedský (1404–[1411]), balžský (1412–1418), toruňský (1418–1420), tucholský (1420–1421) královecký a řádový maršál (1422)	od 15. dubna do srpna 1417 v Kostnici; na koncil byl opět vyslán v první polovině dubna 1418 (!), ale do Kostnice zřejmě už nedorazil
Dětřich z Wittershausenu	marburský komtur a zemský mistr řádu (<i>Deutschmeister</i>) v říši a Itálii (1416–1420)	1417 v Kostnici
František Kuhschmalz z Rößelu	jurista, varmijský kanovník, probošt (1420–1424) a biskup (1424–1457); světící vratislavský biskup (1455–1457)	od 15. dubna 1417 do května 1418 v Kostnici; brzy po polovině května 1418 odjel z Kostnice
Namir z Hohendorfu	rytíř	od 15. dubna 1417 v Kostnici
Ota z Machwitz	rytíř	od 15. dubna 1417 v Kostnici
Liffart Blumental	radní a purkmistr Starého města Toruně (1422–1434)	od 15. dubna 1417 v Kostnici
Jan Baisener	gdaňský radní a ve 20. letech 15. století první a druhý gdaňský purkmistr	od 15. dubna 1417 v Kostnici

200 Něm. Papau.

201 Něm. Rehden.

202 Něm. Elbing.

203 JÄHNIG, B.: *Dostojnicy*, s. 293, 302, 308–310, 315 a 317–318.

Jan z Wallenrode

V mnoha ohledech výjimečnou osobností mezi řádovými posly byl bezesporu řížský arcibiskup Jan z Wallenrode,²⁰⁴ o němž by se bez nadsázky mohlo říci, že svůj život zasvětil diplomacii. S Řádem německých rytířů byl díky rodinným vazbám svázán již od svého mládí. Řád jej také finančně podporoval během univerzitních studií v Boloni v době, kdy jeho strýc Konrád z Wallenrode zastával hodnost řádového velmistra, a do řádu byl nakonec i přijat.²⁰⁵ V jeho povýšení na řížského arcibiskupa spatřovali velmistr i livonský zemský mistr řešení letitých sporů mezi livonskou větví řádu a arcibiskupstvím, které vyvrcholily útekem arcibiskupa Jana Soesta a většiny kanovníků z Rigy (nejčastěji pobývali v Lübecku). Se svolením papeže Bonifáce IX. a po zaplacení příslušných servicií zasedl mladý Jan z Wallenrode na konci roku 1393 na uprázdněný arcibiskupský stolec. V Livonsku musel ovšem překonávat aktivní odpor nejen vlastních vazalů a tartuského (dorpatského) biskupa,²⁰⁶ ale kupodivu i livonského zemského komtura. Členství v téže řádové instituci nedokázalo překlenout most nad zakořeněnými rozpory mezi oběma největšími pozemkovými vlastníky v Livonsku (řížský arcibiskup a zemský mistr). Jan z Wallenrode zřejmě ztratil zájem bojovat s větrnými mlýny a roku 1405 přistoupil na urovnání, které spočívalo v předání arcibiskupských statků livonskému mistrovi do dvanáctiletého pronájmu. Mistr měl arcibiskupovi jako *vicarius in temporalibus* vyplácet roční rentu ve výši 4 000 zlatých.²⁰⁷

S takovým finančním zabezpečením a církevní hodností nebyl pro Jana z Wallenrode problém se prosadit jako diplomat na dvorech papežů a římských králů. První zkušenosti získal ve službách krále Ruprechta Falckého,²⁰⁸ po jehož smrti byl jmenován legátem Řehoře XII.²⁰⁹ V téže době usilovali velmistři Oldřich z Jungingenu a Jindřich z Plavna o zapojení arcibiskupa do svých vlastních diplomatických aktivit, což vyústilo v jeho vyslání jako zplnomocněnce řádu na jednání o prvním toruňském míru a na sjezd panovníků a knížat do Budína v roce 1412.²¹⁰

204 V hodnocení osoby arcibiskupa a jeho činnosti na koncilu se většinou opírám o cennou biografii, kterou napsal JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*. Budoucí arcibiskup pocházel z rytířského rodu z horních Frank. Narodil se kolem r. 1360 ve Wasserknoden (severně od Bayreuthu) a rodiče pro něj určili církevní dráhu, viz tamtéž, s. 1–5.

205 Ke studiu Jana z Wallenrode viz BOECKMANN, Hartmut: *Die Rechtsstudenten des Deutschen Ordens. Studium, Studienförderung und gelehrter Beruf im späteren Mittelalter*. In: Festschrift für Hermann Heimppel zum 70. Geburtstag am 19. September 1971. II. Band. Göttingen 1972 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 36/II), s. 342–343.

206 Něm. Dorpat.

207 JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 7–43.

208 Kontakty s královským dvorem jsou doloženy od druhé poloviny roku 1403, viz MORAW, Peter: *Beamtentum und Rat König Ruprechts*. Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins NF 77, 1968, s. 119–120.

209 JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 45–69.

210 Tamtéž, s. 71–78.

Wallenrodovu začínající spolupráci s řádovým vedením nelze oddělit od dvou důležitých událostí z počátku téhož roku, které zásadně určily další směřování jeho profesní kariéry. Dne 8. února 1412 byl jmenován rádcem a familiářem Zikmunda Lucemburského²¹¹ a někdy v téže době, ne-li dříve, se rozhodl v souladu s řádovou politikou přestoupit k obedienci papeže Jana XXIII.²¹²

Dřívější napětí a neshody mezi arcibiskupem a řádovým vedením asi nebyly zcela zapomenuty. Přesto nakonec převážily několikaleté zkušenosti z diplomacie a kontakty s římskou kurií a dvorem římského krále, stejně jako spolupráce s budoucím velmistrem (od roku 1414) Michalem Kűchmeisterem během poselstva v Budíně 1412, které rozhodly o začlenění arcibiskupa do kostnické delegace. Kumulace hodností a funkcí (řádový bratr, familiář a rádcem na Zikmundově dvoře a arcibiskup) představovaly na jedné straně výhodu, na druhé straně mohly vést k určitému napětí v souvislosti s dvojí loajalitou vůči řádu a římskému králi, ačkoliv taková konstelace nebyla v pozdním středověku výjimečným jevem. Na podzim roku 1414 nic neznámého budující potíže, a tak z pohledu řádových zájmů by šlo o vážnou taktickou chybu, kdyby arcibiskup Jan z Wallenrode nebyl pověřen diplomatickou misí do Kostnice.

Prostý výčet Janových aktivit v Kostnici, které nesouvisely bezprostředně se záležitostmi prusko-polského sporu, je celkem úctyhodný. Wallenrode byl např. zodpovědný za hlídání Jana Husa a Jeronýma Pražského, kteří byli podezřelí z kacířství.²¹³ O celkové situaci na koncilu Wallenrode informoval velmistra ve dvou listech z února a března 1415.²¹⁴ V srpnu téhož roku jej koncil pověřil poselstvím, které mělo přimět krále Zikmunda, pobývajícího v Narbonne, aby dojednal příměří mezi Anglií a Francií a brzy se vrátil do Kostnice (*ad redeundum celeriter ad concilium*).²¹⁵ Z Narbonne, Perpignanu a Avignonu Wallenrode posílal koncilu zprávy o probíhajících jednáních s obediencí Benedikta XIII.²¹⁶ V králově blízkosti však spíše vystupoval v roli rádce a familiáře, než jako zástupce koncilu. Zikmund Lucemburský jej chtěl dokonce pověřit poselstvím do Paříže a pak až do Anglie, aby

211 RI XI, č. 189. Před zářím 1414 nelze ovšem doložit jeho činnost pro krále Zikmunda.

212 O vůli Jana z Wallenrode poslat Janu XXIII. prohlášení, které se nedochovalo, o přistoupení k jeho obedienci se ve svém listu z 26. února 1412 řádovému prokurátorovi zmínil velmistr Jindřich z Plavna, viz BGDO II, s. 142, č. 69; dále viz JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 70.

213 Tamtéž, s. 102–104.

214 BGDO II, s. 227–228, č. 114; s. 228–230, č. 115. O jeho dobré informovanosti svědčí zmínka o možném útěku papeže Jana XXIII. z Kostnice, srov. JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 105.

215 ACC II, s. 257–258; srov. JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 108, který píše, že úkolem Jana z Wallenrode bylo urychlit jednání ohledně obnovení církevní jednoty.

216 Relace se nedochovaly. Víme o nich jen z listů, které z Kostnice posílal Petr z Pulkau vídeňské univerzitě, viz FIRNHABER, Friedrich: *Petrus de Pulka. Abgesandter der Wiener Universität am Concilium zu Constanz*. AÖG 15, 1856, s. 35–43.

tam připravil půdu pro jednání o podmínkách anglicko-francouzského příměří. Z Paříže však arcibiskup zamířil přímo do Kostnice (únor 1416).²¹⁷

Že byl Wallenrode na koncilu jedním z hlavních mluvčích římského krále, svědčí nejen Zikmundův list odeslaný 4. června 1416 z Westminsteru, v němž je arcibiskup žádán, aby spolu s královými spojenci urovnal v Kostnici všechny neshody,²¹⁸ ale rovněž jeho příslušnost ke čtveřici vlivných církevních hodnostářů, jimž se dostalo podle počátečních písmen jejich titulatury označení MARS.²¹⁹ Wallenrode byl Zikmundovi platný nejen jako prezident německého koncilního národa (červenec 1416) a jeden z jeho volitelů v konkláve, ale podílel se i na světských záležitostech např. jako přísedící říšského dvorského soudu (*Reichshofgericht*).²²⁰

Není divu, že takto zaměstnaný církevní hodnostář a diplomat neměl dostatek času, aby se dokázal věnovat všem záležitostem s náležitou péčí. Ostatní členové delegace mu vytýkali, že zanedbává řešení prusko-polského sporu. Zejména prokurátor Petr Wormditt si postěžoval velmistřovi, že Jan z Wallenrode kvůli diplomatickým aktivitám ve službách římského krále nepodnikl v zásadě nic, co by pomohlo ve věci prodloužení brodnického příměří mezi Polskem a řádem. Více si prokurátor sliboval od prostého posla Petra Wargela pobývajícího tehdy na Zikmundově dvoře.²²¹ Uvítací slavnostní řeči proslovené arcibiskupem v Kostnici před papežem a římským králem na přelomu roku 1414/1415 však naznačují, že prospěch řádu mu přece jen ležel na srdci.²²² Kritizovaná Wallenrodova údajná nečinnost mohla být způsobena vnějšími okolnostmi. Podle jeho vlastních slov řešení církevních záležitostí (papežské schizma dostalo na koncilu přednost).²²³ Nej-

217 JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 109–111.

218 BESS, B.: *Johannes Falkenberg*, s. 449: [...] *bieten dich mit allem fliesse, das du dich mit allen unseren fründin in dem concilio arbeiten und da für sein wollest, das sulch rumorer gestillet werden, und auch das kein newung geschee, die uns zu unrat komen möhte [...]*.

219 Milánský arcibiskup Bartolomeo della Capra, antiošský patriarcha Jan Mauroux, řížský arcibiskup Jan Wallenrode a saliburský biskup Robert Hallum (někdy Hallam, Halam nebo Alum). Viz Fillastrův deník v ACC II, s. 114–115: [...] *in isto concilio fuit publicum dictum, quod Mars regebat concilium, exponendo Mars per litteras: M: Mediolanensis, A: Antiochenus, R: archiepiscopus Rigensis de ordine beate Marie Theutonicorum, S: Sarisberiensis*. Ačkoliv vůči počínání této čtveřice zaujal kardinál kritický postoj, u Jana z Wallenrode zaznamenal obrat k lepšímu, viz tamtéž, s. 115: *Sed Rigensis, licet ab inicio tenuerit partes illorum, tamen conversus est in bonum et postea multa bona dixit regi [Zikmundovi – PB], corripuens eum de modis, quos tenebat*. Srov. A. FRENKEN, *König und sein Konzil*, s. 213–214.

220 Dále viz JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 112–123.

221 BGDO II, s. 296–297, č. 143: [...] *schreip der ercebischoff von Rige dem electo [von Ermland], wie das in der romische koning gesant habe czu dem koninge von Engeland mit dem grosgraffen. Unde her [arcibiskup Jan z Wallenrode – PB] hat mit dem herren koninge umb eynen lengern frede czwischen den Polen und dem orden nichts bestalt, als wol notdurft gewest were. Glichwol so hat mans Peter Wargel geschriben, als verre her noch bey dem koninge ist, das hers mit im bestelle, und ouch, das der koningh dem concilio schreibe, das der frede vorlenget werde*. JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 93.

222 ACC II, s. 391–393; JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 89.

223 Arcibiskup psal o tom v listech velmistřovi v únoru a březnu 1415, viz BGDO II, s. 227, č. 114; s. 229, č. 115.

více kritických poznámek pocházelo od prokurátora Wormditta, který se ve svých relacích snažil vyzdvihnout hlavně svoje vlastní zásluhy.²²⁴

V hodnocení, zda si arcibiskup počíná ve prospěch řádu, se delegáti zřejmě lišili, ale největší kritika mířila na jeho hlavu přímo z Malborku. Na počátku roku 1416 informoval toruňský komtur Jan ze Selbachu velmistra, že řádový prokurátor odmítá dále vyplácet peníze řížskému arcibiskupovi, ačkoliv podle komtura právě od něj byl odvislý úspěch, či neúspěch řádových záležitostí.²²⁵ Petr Wormditt měl sice výhrady vůči arcibiskupovým finančním požadavkům, přesto rozhodnutí nevyplatit určité částky nebylo jeho, ale dostal k němu instrukce od velmistra Kuchmeistera.²²⁶

Důvodem, proč Michal Kuchmeister nehodlal dál finančně podporovat řížského arcibiskupa, nemusela být pouze jeho liknavost, nýbrž jednání, které řád zjevně poškozovalo a které vyvrcholilo na jaře 1416, kdy se arcibiskup a braniborský markrabě Fridrich VI. z Zollernu dostavili coby zplnomocněnci krále Zikmunda dostavili do Malborku a přednesli vůči řádu ultimativní podmínky příměří: lenní podřízenost říši, rozsáhlé finanční závazky a územní ústupky v Zikmundův prospěch.²²⁷ O chystané delegaci informovali z Kostnice velmistra toruňský komtur a prokurátor, ale obsah poselstva jim nebyl znám.²²⁸

Petr Wormditt a komtur Jan ze Selbachu mohli mít pro velmistrovu rozmrzelost pochopení, přesto ho z pragmatických důvodů odrazovali od příliš tvrdého postupu vůči prelátovi.²²⁹ Až po návratu z Prus se Wallenrode někdy v první půli června s překvapením dozvěděl, že mu za jeho služby řádový prokurátor vyplatí posledních tisíc zlatých. Byl prý udiven, že mu toto rozhodnutí nebylo sděleno

224 Např. v líčení důležitých jednání sporných stran před králem Zikmundem několik dní před jeho odjezdem z Kostnice v červenci 1415 vystupuje prokurátor jako nejvýznamnější obhájce řádových práv a privilegií. Arcibiskup Wallenrode spolu s ostatním poselstvem prý stál za dveřmi (!?) a až na prosbu prokurátora byli Zikmundem přizváni k jednání, viz tamtéž, s. 251–256, č. 121, zvl. s. 253: *Libin gnedigen herren, der herre ertzbischoff von Rige und der kumpthur und ander sendeboten des ordens stehen do vorne, geruht si herinn czu desen sachen czu ruffen. Also wurden si hin in geruffen.*

225 Tamtéž, s. 292, č. 140. Komtur Selbach verweist wegen des Standes in der Frage der Kircheneinheit auf den Bericht des OPs. Da dieser aber dem Erzbischof von Riga, dessen Rückkehr bevorstehe, kein Geld usrichten wolle, befürchte er, das man en unwillig in unsirn sachen wurde machen, obwohl die Hilfe des EBs sehr wichtig sei, da alle Sachen des Ordens vaste an im legen.

226 Zmínil se o nich v listu z 28. května 1416, viz tamtéž, s. 330–331, č. 160: [...] *es scheine ihm nicht gut, daß der HM dem Erzbischof also stümplich absage, im nicht me czu geben.* Prokurátor dále radí velmistroví odložit tak radikální rozhodnutí a vyčkat další vývoj událostí: *der HM möge lieber zunächst abwarten, wie sich uwer sachen wellen machen. Und dornoch moget ir syn mit güten ledig werden; her mochte uch sust gros schedelich werden.*

227 List velmistra z 22. dubna 1416 viz tamtéž, s. 323, č. 157; dále viz JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 95–96.

228 BGDO II, s. 304, č. 146; s. 305, č. 147; s. 310, č. 150: *Ouch so kompt der herre erzbischoff von Rige in botschaft czu uch. Der botschaft ich [prokurátor Wormditt – PB] nicht weis.*

229 Arcibiskup by naopak mohl svým vlivem řád poškodit, viz tamtéž, s. 330–331, č. 160; s. 334, č. 162; s. 335, č. 163.

osobně, když ještě pobýval s královským poselstvem v Malborku. Zařídil by se totiž podle toho jinak a do Kostnice by už nejel.²³⁰

Sebevědomá prohlášení z obou stran hrozila přerůst v otevřený konflikt, který by ovšem řádovým záležitostem nijak neprospěl. Obě strany nakonec dospěly k přesvědčení, že se navzájem potřebují, i když mezi nimi nevládnou vřelé vztahy. Jan z Wallenrode si byl sice vědom, že je pro řád nepostradatelný, přesto nechtěl velmistra dráždit až do krajnosti. Svědčí o tom jeho list odeslaný velmistrovi z Kostnice 28. června 1416. Co se týče finanční výpomoci, nemá prý arcibiskup nikoho, na koho by se mohl obrátit, než právě velmistra, jemuž slibuje věrnost a spolehlivé vyřízení jeho záležitostí. Vedle pokorné žádosti splnil arcibiskupův list ještě jednu funkci, a sice doporučení vlastní osoby. K listu byla totiž přiložena kopie listu Zikmunda Lucemburského, jenž žádal svého dvořana, aby využil veškerý svůj vliv a jménem krále uklidnil atmosféru na koncilu, rozjitřenou nepřítomností římského krále. Jan z Wallenrode tím chtěl ukázat, jak velkému významu a vážnosti se těší na královském dvoře.²³¹

Roztržka mezi velmistrem a arcibiskupem byla nakonec zažehnána i díky přímluvám řádového prokurátora, který zdůrazňoval arcibiskupovy rozličné zásluhy pro velmistra a řád. V listu z 15. července 1416 se Wormditt více rozepsal o důvodech, proč by měl být velmistr vůči arcibiskupovi vstřícnější a finančně štedřejší.²³² Není totiž pochyb, že se Wallenrode v posledních měsících koncilu celkem intenzivně angažoval v předkládání několika návrhů řešení prusko-polského konfliktu. Tyto návrhy však zohledňovaly nejen zájmy řádu, ale rovněž dvou rozhodujících autorit – papeže a římského krále.²³³

230 Tamtéž, s. 335, č. 163: *hette hers in Prußen gewust und hettet irs im gesagt, her welde syn sachen anders han bestalt und welde nicht wider her syn komen.*

231 List arcibiskupa byl vydán u BESS, B.: *Johannes Falkenberg*, s. 448–449; srov. BGDO II, s. 335, č. 163, pozn. 3.

232 Tamtéž, s. 345, č. 167: [Prokurátor – PB] bittet, dem Erzbischof von Riga für sein Entgegenkommen zu danken und es anders mit ihm zu bestellen, worauf er schon oft hingewiesen habe: *ir sullet im ofte uwer briffe schriben und fruntlichen und gute wort geben, und ouch eczwas geldes erwegen, im czu geben, als lange bis das deße sache mit den Polan ein ende gewynne. Ir moget das selber wol merken, sintdem mole das die sache in des romisschen konings hant steet, den her mechtlich und alle andere fursten des ordens frunde hat noch synem willen. So ist uch nicht gut, das her an uweren briffen, worten oder czerunge erkenne, das ir im nicht wol wellet; es kumpt uch czu schaden. Hinge die sache in geistlichem gerichte, so wurde sie wol entricht ane in. Das sei sein eigener Rat; der HM möge jedoch die Sachlage auch mit seinen Gebietigern beraten.*

233 JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 98–101. Ke smíření také přispělo vstřícné gesto samotného preláta, který o něco slevil ze svých finančních nároků.

Petr Wormditt

Dalším mužem aspirujícím na vůdčí postavení v delegaci byl řádový prokurátor Petr Wormditt, který tuto funkci vykonával od července 1403.²³⁴ Jeho kariéra ve strukturách Řádu německých rytířů se podle dobových měřítek odvíjela standardní cestou. Pocházel z měšťanského prostředí.²³⁵ V devadesátých letech 14. století pracoval jako písař v sambijské kapitule či pro některé významnější komtury. Od roku 1399 jej nalezneme jako písaře a notáře ve velmistrově kanceláři. Mezitím určitý čas studoval na právnické fakultě v Praze. V roce 1402 byl dvakrát vyslán jako řádový posel do Říma (tzv. *Romläufer*), což pak zřejmě určilo jeho další životní dráhu. Není známo, kdy přesně vstoupil do řádu a zda byl do něj přijat už jako kněz, nebo se jím stal později. Kromě let 1408–1409 a 1410–1411, kdy byl povolán do Prus, pobýval celou dobu poblíž římské kurie. Jeho přání dožít poslední dny svého života v rodné zemi, se mu nesplnilo. Zemřel dne 27. srpna 1419 ve Florencii.²³⁶

Wormdittova činnost během kostnického koncilu se příliš nelišila od jeho každodenní práce prokurátora v minulých letech, jen byla o něco intenzivnější.²³⁷ Pole jeho působnosti bylo nesmírně široké, neboť u papežského dvora formálně zastupoval celý Řád německých rytířů, tedy nejen velmistra a nejvyšší řádové hodnostáře, nýbrž i obě řádové větve v Livonsku a v Římsko-německé říši. Na prokurátora se obraceli i ostatní řádoví bratři a ještě častěji klérus řádového státu s prosbou o vyřízení provizí, zaplacení servicií apod. Před římskou kurií se dostávaly také právní spory řádových poddaných (města, rytíři), jejichž záležitosti vedl zpravidla právě prokurátor.²³⁸

234 Biografie prokurátora od Paula Nieborowského z roku 1915 pod názvem *Peter von Wormditt. Ein Beitrag zur Geschichte des Deutschen Ordens* byla o devět let později (1924) vydána pod změněným názvem: *Der Deutsche Orden und Polen in der Zeit des größten Konflikts*, který svědčí o aktualizaci tématu učiněnou autorem pod vlivem společensko-politických změn. Jeho práce vykazuje určité nedostatky v samotných faktech a jejich interpretaci. Na většinu z nich poukázal a korigoval je editor prokurátorových zpráv Hans Koeppen, viz BGDO II, passim nebo nověji KOEPPEN, Hans: *Peter von Wormditt, Gesandter des Deutschen Ordens am päpstlichen Hof 1403–1419*. In: *Das Preußenland als Forschungsaufgabe. Eine europäische Region in ihren geschichtlichen Bezügen*. Festschrift für Udo Arnold zum 60. Geburtstag. Gewidmet von den Mitgliedern der Historischen Kommission für Ost- und Westpreußische Landesforschung. Hg. v. Bernhart JÄHNIG – Georg MICHELS. Lüneburg 2000, s. 17–36. Obecně o práci a funkci řádového prokurátora velmi podrobně pojednává BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*.

235 Město Wormditt (pol. Orneta) se nachází na východ od Elblágu ve varmijsko-mazurském vojvodství.

236 BGDO II, s. 29–30.

237 Svědčí o tom např. neobvykle četnější podávání zpráv řádovému vedení ve srovnání s předkoncilním obdobím, viz pozn. 611. Od odeslání první zprávy z 18. prosince 1414 (Tamtéž, s. 223–225, č. 111) do poslední z 16. května 1418 (Tamtéž, s. 506–509, č. 262) se prokurátor Wormditt zřejmě po celou dobu zdržoval v Kostnici.

238 Aktivity prokurátorů tím ovšem zdaleka nejsou vyčerpány, dále viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 138–345.

Dlouholeté zkušenosti ve velmistrově kanceláři a pak ve funkci prokurátora u římské kurie učinily z Petra Wormditta kompetentního úředníka, který dokázal přesně posoudit obsahovou i formální správnost různých typů listin a listů a neméně se orientoval v poměrech vládnoucích na papežském dvoře a v dalších úřadech. Jeho osobnost asi nejlépe vystihl editor prokurátorových zpráv Hans Koeppen.²³⁹ Podle něj byl Petr Wormditt sebevědomý, loajální, trpělivý, pečlivý v psaní zpráv, dbalý o všechny svěřené úkoly a také schopný zákulisních jednání. Souhrně řečeno patřil prý mezi nejschopnější prokurátory, které Řád německých rytířů při římské kurii vůbec kdy měl.²⁴⁰ S tímto hodnocením lze do značné míry souhlasit, jen je nutno upozornit, že je v zásadě založeno na jeho vlastních zprávách, v nichž prokurátor Wormditt dával různými způsoby najevo svou důležitost a nepostradatelnost pro zastupování velmistra a řádu, o čemž svědčí několik následujících příkladů.

Po svém nastupu do funkce velmistra (9. ledna 1414)²⁴¹ byl Michal Kűchmeister opakovaně prokurátorem nabádán, aby co nejdříve poslal do Říma oznámení o svém zvolení spolu s příslušnými dary pro papeže a kardinály. Po několika měsících nečinnosti přišel velmistr s návrhem, že místo oznámení vyšle z Malborku slavnostní poselstvo. Na tento návrh prokurátor zareagoval zamítavě a připomněl Kűchmeisterovi zkušenost z doby jeho předchůdce. Tehdy si velmistr Jindřich z Plavna stěžoval, že prokurátor nevyřizuje všechny věci tak, jak má. Proto vyslal i přes Wormdittovo varování zvláštní a velmi nákladné poselstvo, které však nevyřídilo o nic víc než on sám, pouze se vrátilo s prázdným měšcem.²⁴² Proto Petr Wormditt naléhal, aby bylo vysláno pouze oznámení, v němž ovšem musí být uvedena omluva za zpoždění a současně vysvětlení, že posel s dřívějším oznámením byl na cestě oloupen. Takové vysvětlení zpoždění totiž prokurátor předal již papeži.²⁴³

V létě 1414 přesvědčoval Petr Wormditt velmistra, že je schopen ovlivnit rozhodování papeže při osobní audienci. Po vyslechnutí relace o neúspěšném budínském jednání mezi Polskem a řádem, vzrůstajícím napětím a hrozící válce, papež Jan XXIII. zvažoval, že pošle list nebo posla. Na to prokurátor zareagoval s tím, že pokud Poláci budou souhlasit s rozhodčím řízením římského krále podle práva,

239 BGDO II, s. 30–34.

240 Tamtéž, s. 30: *Peter von Wormditt war zweifellos einer der fähigsten Ordensdiplomaten an der Kurie.*

241 NÖBEL, W.: *Michael Kűchmeister*, s. 69.

242 List prokurátora z 8. května 1414, BGDO II, s. 199, č. 94: *Euwer vorfar schreip mir von vil sach[en], die do nicht woren uszurichten. Wenn ich denn schreip, das es nicht mocht gesyn, so sante her denn eyne<n> sunderliche botschaft her und lies ims faste kosten. Die schufen denn als vil als ich und quomen mit ledigem butel wider heym.*

243 Tamtéž, s. 200, č. 94. Navíc prokurátor předal instrukce, jak napsat (odkázal na biskupa pomezanského a chelminského) a komu adresovat ona oznámení: papeži a kardinálskému kolegiu, kardinálovi, jenž byl protektorem řádu a dalším třem nebo čtyřem kardinálům, jejichž jména nemá velmistr v oslovení uvádět; dopíše je sám prokurátor až na místě.

není třeba nikoho posílat. Pokud by však polská strana zaútočila, což zatím není známo, pak by papežská intervence byla více než potřebná. Na to prý papež zareagoval slovy: „Učiním tedy to, co ty považuješ za prospěšné, abych učinil.“²⁴⁴

Do třetice je třeba uvést prokurátorovo zevrubné líčení několikadenního jednání před římským králem z července 1415.²⁴⁵ Došlo k němu vlastně neplánovaně v době, kdy se král Zikmund loučil s deputací čtyř koncilních národů před svým odjezdem na diplomatickou misi. Tehdy povstal poznaňský biskup Ondřej Łaskarzyc s prosbou, aby král splnil jeden z bodů budínského výroku týkajícího se nároků wrocławského biskupství a proboštví. Než stačil kdokoliv zareagovat, promluvil prý jako první prokurátor Wormditt, jenž byl z řádové delegace přítomen jako jediný (*des was nimand von des ordins wegin dobei wenne ich*): když se polská strana domáhá uvedení budínského výroku v život, nechť začne platit jako celek, nikoli jen jeden z bodů. Po své promluvě požádal Wormditt krále Zikmunda, aby byl do místnosti vpuštěn řížský arcibiskup Wallenrode a ostatní řádoví zplnomocněnci čekající venku.²⁴⁶ V pokračujících jednání už osoba prokurátora nevystupuje tak výrazně jako na začátku.

Řádový prokurátor dokonce neopomněl zmínit nepřijemnosti, které ho při pracovních povinnostech potkávaly. Pomineme-li finanční a materiální potíže, o nichž je pojednáno na jiném místě, stal se Petr Wormditt alespoň jednou terčem nevybíravého chování jednoho církevního preláta. V souvislosti s informováním velmistra, kolik záležitostí musí kostnická delegace současně řešit a že proti řádu jsou na kostelní vrata veřejně vyvěšována obvinění, poukázal na saliburského biskupa Roberta Halluma, dvořana Zikmunda Lucemburského, který na něj jako řádového zástupce křičel tak hlasitě a hrubými slovy, jak se mu to od papeže nebo kardinálů dosud nepříhodilo. Důvodem biskupova hlasitého rozhořčení byla skutečnost, že v Kostnici není nikdo více kritizován za poškozování církve než řád, který byl přece určen k její podpoře a ochraně. Polský král má prý v takovém případě plné právo potrestat řád za jeho zločiny.²⁴⁷

244 Tamtéž, s. 210, č. 101: *Do sprach ich* [prokurátor Wormditt – PB]: *welden die Polen czu rechte geen mit dem orden vor dem romisschen konige, so weres nicht notdurft, boten czu senden oder czu schriben. Aber welder sie aber ein krig ansloen, des ich noch nicht enuwuste, so weres grosse notdurft. Do sprach her* [papež – PB]: *wes dich gut dunket, das ich thun sulle, das wil ich gerne thun.*

245 Tamtéž, s. 251–256, č. 121.

246 Tamtéž, s. 253, č. 121.

247 Viz jeho list velmistrovi z 29. září 1415, tamtéž, s. 264–265, č. 125: *Er selber sei von dem Bischof Sarisbrigensis [!] von Engelant, einem der 4 Richter des Konzils, mit schreienden bözen worten vor vil volkes offenlich angegriffen worden, wie es ihm noch nie von Pápsten oder Kardinälen geschehen sei. Her wuste mir czu sagen, wir weren gestift, die kirchen czu befreden und czu beschirmen. Nu quemen obir nymandes somliche clagen von vorderbunge wegen der kirche als ober uns, das es nicht umbillich were, das der konig von Polan uns dorumb strofete. Es mochte dorczu komen, wo wir nicht dovon liessen, es mochten alle cristenkonige und fursten dorumb ober uns beweget werde.*

Můžeme se jen domýšlet, jak prokurátor Petr Wormditt snášel fakt, že během koncilu nebyl jedinou osobou (vedle něho to byli zejména arcibiskup Jan z Wallenrode, komtur Jan ze Selbachu, kanovník Kašpar Schuwenpflug), která informovala velmistra o průběhu jednání v Kostnici. Určitě nepochyboval o tom, že jeho rady nebo doporučení patřily mezi nej kvalifikovanější. Netýkaly se jen praktického diplomatického provozu, např. posílání darů papeži a kardinálům, správného vyhotovení zplnomocnění a jiných písemností, nýbrž také obecných otázek souvisejících s vnitřní i zahraniční politikou řádu nebo dokonce se samotnou jeho existencí.

V souvislosti s velmistrovou snahou dosadit svého kandidáta na místo varmijského biskupa, který byl vedením řádu za svůj postoj během tzv. velké války 1409–1411 považován za zrádce, což odporovalo jednomu z ustanovení toruňského míru i budínského výroku, upozorňoval Petr Wormditt na neblahé důsledky, které by mohly nastat nepatřičným zasahováním do prerogativ apoštolského stolce. Připomínal velmistřovi papežská privilegia ze 13. století, podle nichž mělo být dobyté pohanské území rozděleno mezi řád a církve (biskupství) v podílu 2:1. Ve správě oněch dvou třetin území není řád ničím omezen. Necitlivé ingerence do správy církevních dominií bez papežského svolení však mohou dostat řád do nepříjemné situace, z níž se nemusí tak snadno dostat. Papež může totiž během zasedání jediné konzistoře a jedinou bulou odvolat všechna řádová privilegia a svobody. Prokurátor jako varovný příklad pro současné řádové vedení v Malborku připomíná tragický osud templářů.²⁴⁸

Jak velké vážnosti se prokurátor Petr Wormditt těšil u svých spolubratří a jaký význam dal zastávanému úřadu díky svému zaujetí a pracovnímu nasazení, nejlépe dokládá reakce na jeho odvolání, které bylo naplánováno na počátek roku 1418 a jehož důvodem byla starost o jeho silně podlomené zdraví. Zpráva vyvolala značnou nejistotu mezi ostatními řádovými zástupci. Zejména varmijský probošt Kašpar Schuwenpflug, který se měl pravděpodobně stát Wormdittovým nástupcem, označil dobu odvolání za velmi nešťastnou, neboť u papeže Martina V. právě kulminovalo jednání o co nejdelší prodloužení příměří. Nová osoba na pozici prokurátora by potřebovala mnoho času, než by se zapracovala a zorientovala ve spletech kuriální politiky. Jakékoliv zdržení nebo improvizace by v této chvíli

248 List prokurátora Wormditta z 18. října 1413, tamtéž, s. 181–182, č. 84: *Ir schribet ouch, ir wellet den von Swarczþurg [kandidát řádu na varmijské biskupství – PB] in das bischtum setzen, es gee uch dorumb, wie got welle etc. Ich rote uch in ganczen truwen, das irs nicht thut. Ir komet in die busse umb des konigs usspruch wille und thut wider den bobst, das ir im in syn lehen griffet. Ir wisset wol, das von bobstlicher bestetungen dem orden vorlegen ist, was her von der heidenschaft lande [ge]wynnet, das der orden dovon czwey teil haben und die kirche das dritteil. Mit uweru czweien teilen moget ir thun, was ir wellet. Ir vorleihet uwer wertliche lehen, uwer pfarkirchen, uwer komþthurampt; do hindert her uch nicht ane. Dorumb ist ouch moglich, das ir uch in syne lehne nicht enstoßet ane synen willen. Thut irs [...] ober, ir moget uweru orden in sulche umbequemkeit brengen, do her bey unsern cziten nymmer uskumþt. Her mag in eynem consistorio mit eyner bullen alle des ordens privilegia, friheit und gnade widerrufen, do her nochmols villichte nymmerme were wider so gancz czu komen. Habt ir nicht gehort, wie die Tempelherren von des bobstes gebote an eynen tagen vil, noch alle in allen landen wurden vortylget? Dorumb weget eynen bobst nicht czu geringe und griffet im nicht in das syne.*

li mohlo přinést řádu velké škody. Probošt sám odmítal přijmout tak zodpovědný úkol.²⁴⁹ Někdy před 22. červencem 1418 se Petr Wormditt dozvěděl, že zůstává ve funkci, kterou hodlal nadále zastávat s co největším nasazením a zaujetím.²⁵⁰ Poté co papež Martin V. se svým dvorem opustil Kostnici, musel prokurátor opět namáhavě cestovat na velké vzdálenosti a přes Alpy. I to mohla být jedna z příčin Wormdittovy nemoci, na kterou za necelý rok skonal.²⁵¹

Jan Abezier

Pozdější varmijský biskup přišel na svět někdy kolem roku 1375 v domě jistého toruňského kupce Tomáše.²⁵² Kanonické právo odešel studovat nejdříve do Prahy²⁵³ a později do Boloně, kde v roce 1405 získal titul doktora dekretů.²⁵⁴ O tři roky později došlo v jeho kariéře k prvnímu zásadnímu zlomu, když se zřejmou podporou velmistra Oldřicha z Jungingenu byl jmenován proboštem varmijské kapituly.²⁵⁵

249 List probošta Schuwenpfluga z 13. května 1418, tamtéž, s. 498–499, č. 259: *Och, gnediger herre, ist mir vorkomen, wie das ewer gnaden den procuratorem zu lande zu komen hat geruffen. [...] halte er [Kašpar Schuwenpflug] das für ungeroten, weil alle Hoffnungen zu eyne ewigen frede gänzlich beim Papst lägen und dem OP alle sachen ku'ntlich seien, wie sie denne obirall gehandelt syn. Ee denne eyn ander, den ir an syne stad heer us senden wu'rde, des bobstes, der cardinal und der loufe der sachen, die io, als ir selben wol dirkennet, swer syn, dirkennen und vornemen wu'rde, könnte der Orden zu gromen vorsu'mnisse kommen. Och so dirkennet wol ewer herlichkeit, ee denne die houptsache des ordens als von fredes wegen wirt geendet, das nicht zu tun ist, das ir sulche grosse sorge mir alleine bevelen su'ldet, wen mir die io alleine zu swer zu tragen wu'rde.* Srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 237.

250 Viz jeho list z 22. července 1418, BGDO II, s. 521, č. 270: [...] *das ich im hoffe noch blibe, als lange des ordens sachen werden bas beleitet, und das ich dorbei flüssig sey etc, wolle er gern sein Bestes tun und lyden, was ich mag.*

251 KOEPPEN, H.: *Peter von Wormditt*, s. 25–26.

252 Základní údaje viz *Johannis Plastwici, decani Warmiensis, Chronicon de vitis Episcoporum Warmiensium*. In: *Scriptores rerum Warmiensium oder Quellenschriften zur Geschichte Ermlands*. Bd. I. Hg. v. Carl Peter WOELKY – Johann Martin SAAGE. Braunsberg 1866 (*Monumenta historiae Warmiensis* 3), s. 86–87; KOPIEC, Jan: *Johann Abezier (um 1375–1424)*. In: BRHH, s. 185–186; *Słownik biograficzny kapituły Warmińskiej*. Red. Jan GUZOWSKI. Olsztyn 1996, s. 7 (některé biografické údaje chybně) a BOOCKMANN, H.: *Laurentius Blumenau. Fürstlicher Rat – Jurist – Humanist (ca. 1415–1484)*. Göttingen – Berlin – Frankfurt 1965, s. 51.

253 Tam v roce 1393 získal titul bakaláře svobodných umění a v roce 1401 mistrovský titul, viz MHUP I/1, s. 290 a 360.

254 Někdy se chybně uvádí, že řečený titul obdržel Abezier až v roce 1408 ve Vídni, např. BGDO II, s. 104, č. 42, pozn. 3. V matrice vídeňské juristické fakulty však není uveden, srov. *Die Matrikel der Wiener Rechtswissenschaftlichen Fakultät. Matricula Facultatis Juristarum Studii Viennensis*. Bd. I. 1402–1442. Hg. v. Kurt MÜHLBERGER. Bearb. v. Johannes SEIDL unter Mitarbeit von Andreas BRACHER und Thomas MAISEL. Wien – Köln – Weimar 2011. Dále srov. KNOD, Gustav C.: *Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562)*. Berlin 1899, s. 2; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 45, pozn. 46.

255 Starší literatura uváděla na základě listiny varmijské kapituly (CDW III, s. 467, č. 466), že titul probošta užíval až od roku 1411.

Stalo se tak ovšem v jeho nepřítomnosti, neboť v téže době byl zplnomocněncem kardinálů, kteří odstoupili od papeže Řehoře XII. a rozhodli se svolat koncil do Pisy. Jejich jménem měl Abezier vyřídít pozvání na pisánský koncil některým říšským knížatům, rakouským vévodům, vídeňské univerzitě a Řádu německých rytířů.²⁵⁶ Za uvedení zde stojí zejména zvací list kardinálů z 6. září 1408 pro velmistra, protože v jeho závěru je vyslanec kardinálského kolegia titulován nejen jako doktor dekretů, ale i auditor kardinálů a služebník velmistra (*domino Iohanne Abeczyer decretorum doctore auditore nostro predilecto, vestro servitore [...] devotissimo*).²⁵⁷

Zda již tehdy Jan Abezier vstoupil do služeb velmistra jako právní expert, není úplně zřejmé.²⁵⁸ V každém případě se 15. dubna 1409 vrátil z Prus na pisánský koncil a po následujících několik let působil jako auditor Roty. Na žádost velmistra Jindřicha z Plavna byl jurista Abezier povolán v roce 1411 (ne dříve než po 12. dubnu) zpět do Prus a musel se při tom vzdát funkce auditora papežského soudu.²⁵⁹ V arbitráži vedené Zikmundem Lucemburským v letech 1412–1414 plnil spolu s varmijským kanovníkem Schuwenpflugem důležitou úlohu právního experta. Kromě redakce odpovědi na žalobní články polské strany vyhotovili oba kanovníci varmijské kapituly notářský instrument, v němž se wrocławský biskup slavnostně zavázal dodržovat ustanovení toruňského míru potvrzeného budínským výrokem v srpnu 1412.²⁶⁰ Někdy v téže době byl varmijský probošt požádán, aby vypracoval posudek na spis dominikána Jana Falkenberga zvaný *Satira*, jenž se měl později v Kostnici stát důvodem k obvinění autora z kacířství. Abezierovo dobrozdání se sice nedochovalo, ale z pozdějšího svědectví řádového prokurátora vyplývá, že podle Abeziera obsahoval zkoumaný spisek mnoho nespravedlivých a skandálních tezí.²⁶¹

256 V přípisu k pozvánce kardinálů pro toruňského komtura je uvedeno, že podobné zvací listy byly *per [...] dominum Johannem Albiczier [!] ambasiatorem* odeslány např. zemským komturům v Čechách a Rakousích, řádovému maršalovi, velkému komturovi a elbinskému komturovi, viz BGDO II, s. 101–102, č. 39. Listy rakouským vévodům a vídeňské univerzitě viz GÜNTHER, Otto: *Zur Vorgesichte des Konzils von Pisa. Unbekannte Schriftstücke aus einer Danziger Handschrift*. Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde 41, 1919, s. 633–676.

257 Tamtéž, s. 674–675. Srov. BGDO II, s. 103–105, č. 42. Velmistr pak na základě poselstva, které mu bylo vyřízeno skrze *venerabilem virum dominum Johannem Abeczier prepositum Warmiensem, decretorum doctorem*, vystavil 5. února 1409 plnou moc pro řádového prokurátora k zastupování řádu na pisánském koncilu, viz tamtéž, s. 105–106, č. 43.

258 Tamtéž, s. 104, č. 42, pozn. 3.

259 Tamtéž, s. 128–129, č. 61. V Prusích je jeho pobyt doložen od 19. srpna 1411, viz pozn. 255.

260 BGDO II, s. 162, č. 78; dále viz BORAWSKA, Teresa: *Kaspar Schuwenpflug i jego rola w procesach polsko-krzyżackich w pierwszej połowie XV wieku*. ZH 79, 2014/2, s. 11–12.

261 List prokurátora Wormditta velmistrovi z 13. května 1418, BESS, B.: *Johannes Falkenberg*, s. 457; BGDO II, s. 493–494, č. 258: [prokurátor Wormditt – PB] *sprach, das magister Jo[hannes] Valkenberg das vorgeante buk [Satira – PB] gemachet in Prussen. Und als hers gemachet hatte, quam her czu unserm homeister und wisete im das buk. Und dasselbe buk gap unser homeister czu besehende dem probste von Brunsberge, der itczunt bisschoff czum Brunsberge ist [Jan Abezier – PB]. Und als her das buk besehen hatte, gap hers unserm*

Odkud a kdy přesně dorazil varmijský probošt do dějiště koncilu, sice nevíme, ale zřejmě záhy byl opět jmenován *auditorem causarum sacri palatii apostolici*.²⁶² Jeho angažovanost v prusko-polském sporu není v dochovaných pramenech tak zřetelná. Zejména bychom s ohledem na jeho dosavadní profesní dráhu očekávali jeho vlastní právní expertizu. Řádová delegace však objednávala juristické traktáty výlučně u cizích expertů. Jan Abezier a Kašpar Schuwenpflug považovali tyto posudky za *conditio sine qua non*, ale překvapivě sami podobné posudky nevypracovávali.²⁶³ Jinak se ale Jan Abezier osobně účastnil všech důležitých jednání před papežem, římským králem nebo koncilem. Na jedno z nich konané v červenci 1415 vzpomínal ještě po letech (únor 1419). Nebyla to však spontánní vzpomínka, nýbrž byl k ní přiveden konkrétním dotazem velmistra Kuchmeistera. Abezier příliš nezdůrazňoval svůj vlastní podíl na jednáních, což zřejmě odpovídalo skutečnosti.²⁶⁴

Plná moc, kterou Jan Abezier, prokurátor Wormditt a varmijský kanovník Schuwenpflug obdrželi od velmistra 15. října 1415 k zastupování řádu ve sporu s wrocławským biskupem,²⁶⁵ byla potvrzením dobré spolupráce této trojice, jež vystupovala společně i při jiných příležitostech. Abezierova role spočívala nejčastěji v udílení rady nebo využití kontaktů k ovlivnění rozhodnutí ve prospěch řádu. Komtur Jan ze Selbachu např. radil prokurátorovi, aby se před posláním listu velmistroví poradil s řížským arcibiskupem a Janem Abezierem.²⁶⁶ Kandidáti na pruská biskupství se na něj obraceli s prosbou, aby svým vlivem a konexemi zajistil potvrzení jejich zvolení.²⁶⁷ Kromě zastupování velmistra a řádu byl totiž Jan Abezier také prokurátorem některých pruských biskupů.²⁶⁸ V květnu 1418 se prokurátor Wormditt chlubil velmistroví, že dokázal zařídít, aby apelaci polské delegace dostal k vyřízení auditor Roty, který se dobře znal s Janem Abezierem.²⁶⁹

homeister wider und sprach, her sulde das buk nicht ufnehmen, wendt es innehelde vil unredlicher artikel, der ezliche weren stand [...].liche iniuriosi [emendace: der ezliche weren scandalosi, ezliche iniuriosi – PB] etc.; dále viz BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 45.

262 Nejstarší pramenný doklad však pochází až z 11. března 1416, ACC II, s. 762.

263 BGDO II, s. 292, č. 140: Der Elekt [von Ermland] und Kaspar [Schuwenpflug] [...] hielten es für ratsam, wenn man *etliche doctores und gelarte herren* durch *erunge* gewönne, wie es die Polan auch täten.

264 Více viz pozn. 763.

265 BGDO II, s. 278–279, č. 132.

266 Tamtéž, s. 423, č. 217.

267 Viz list velmistra řížskému arcibiskupovi ohledně Jana Saalfelda usilujícího o biskupství sambijské, tamtéž, s. 358–359, č. 175 a list elekta pomezanského Gerharda Stolpmanna prokurátorovi Wormdittovi, tamtéž, s. 418, č. 213.

268 Jako svědci schválení Narbonneké kapitulace (*capitula Narbonensia*) koncilem jsou uvedeni: *Joannes Neomoslo, Johannes episcopus* [tehdy pouze ještě elekt – PB] *Wormiensis, procuratores Pomezaniensis, Culmensis et Sambiensis episcoporum*, viz Hardt IV, sl. 601–602. Podle BGDO II, s. 298, pozn. 12 byl Abezier prokurátorem pouze biskupa chelminského a sambijského.

269 Tamtéž, s. 501, č. 260.

Kostnický koncil byl pro varmijského probošta osobně důležitý ještě ze dvou důvodů. První důvod souvisel s jeho intelektuálními zájmy a kulturním rozhledem²⁷⁰ a druhý s kariéřním postupem, jehož průběh nebyl kvůli papežské sedisvakanci zcela standardní. Čtyři dny po smrti varmijského biskupa Jindřicha IV. Heilsberga z Vogelsangu 4. června 1415 byl Abezier jednohlasně zvolen kapitulou za jeho nástupce. V polovině února 1416 požádal řížského arcibiskupa jako příslušného metropolitu o potvrzení této volby. Ten tak učinil 13. dubna 1416 ve farním kostele v Malborku, když tam právě pobýval s diplomatickou misí římského krále.²⁷¹ Vysvěcení elekta proběhlo až po návratu arcibiskupa do Kostnice 29. června téhož roku nebo o něco později. Nově zvolený papež Martin V. udělil dodatečně potvrzení volby 1. prosince 1417 a slavnostní uvedení do úřadu proběhlo až v červnu nebo červenci 1418.²⁷² Neobyklý průběh se odrazil i v používání biskupského titulu, neboť Abezier byl i po potvrzení a konsekraci arcibiskupem Wallenrodem stále titulován jako elekt. Řádový prokurátor o něm začal hovořit jako o *herre vom Brunsperge*, nebo jen *der vom Brunsperge*, někdy od října 1416, zatímco sám Abezier zřejmě ještě před papežským potvrzením biskupský titul už používal.²⁷³

Vedení řádu si práce varmijského probošta a později biskupa zřejmě dost cenilo. Odpovídajícím způsobem, byť z počátku nepravidelně, mu proto také hradilo náklady na pobyt v Kostnici. Z částky 2 000 rýnských zlatých, které prokurátor obdržel na podzim 1415, dostal toruňský komtur, varmijský elekt Abezier a kanovník Schuwenpflug 1 200 zlatých a o něco později jen poslední dva ještě 417 zlatých.²⁷⁴ Po 22. říjnu 1415 si měli Jan Abezier a Kašpar Schuwenpflug rozdělit 200 rýnských a 100 uherských zlatých.²⁷⁵ Abezierův požadavek, aby dostával 60 zlatých, a jeho kolega Schuwenpflug 40 zlatých měsíčně, schválil řádový prokurátor s přihlédnutím k cenám místních komodit.²⁷⁶ Později – od června 1417 – byla tato částka navýšena na 150 zlatých pro oba.²⁷⁷ Občas se objevily problémy s vyplácením uvedených finančních částek. Těsně před Vánocemi 1417 psal prokurátor Wormditt

270 Jan Abezier nebyl jediným účastníkem koncilu s humanistickými zájmy, který usiloval o získání rukopisů obsahujících díla antické literatury. Z jeho soukromé knihovny se dochovalo několik v Kostnici skvostně napsaných a upravených rukopisů (*scripte Constancie tempore Concilii generalis sub anno domini 1418*) s díly Cicerona, Seneky, pozdně antickými kompendii (Eutrop, Festus) a historicko-biografickými spisy od Petrarkey a Boccaccia. Nikdo z jeho předchůdců a dlouho i nástupců neodkázal biskupské knihovně tak významná díla antické a humanistické literatury, dále viz SCHMIDT, Peter Lebrecht: *Eine Cicero-Handschrift des ermländischen Bischofs Johannes Abeczier*. Rheinisches Museum für Philologie NF 109, 1966, s. 170–184.

271 CDW III, s. 521–524, č. 512.

272 BGDO II, s. 250, č. 120, pozn. 9.

273 Tamtéž, s. 402, č. 206; s. 420, č. 215.

274 Tamtéž, s. 258–259, č. 123, pozn. 1.

275 Tamtéž, s. 270, č. 127.

276 Viz jeho list velmistřovi z 9. října 1416, tamtéž, s. 366, č. 182.

277 Tamtéž, s. 416–417, č. 211, pozn. 11.

velmistřovi, že dluží Abezierovi 300 zlatých za dva měsíce (myšleno včetně částky pro Schuwenpfluga), což může mít za následek jeho menší nasazení v řádových záležitostech.²⁷⁸ Dlužná částka byla varmijskému elektovi vyplacena někdy před 18. lednem 1418 od gniewského a balžského komtura, kteří do Kostnice přivezli 2 000 zlatých od německého mistra Dětricha z Wittershausenu.²⁷⁹

Přes uvedené potíže při vyplácení nelze velmistra a vedení řádu vinit z neochoty platit za Abezierův pobyt a jeho práci v Kostnici. Nicméně místní kapitula a možná i sám varmijský biskup to viděli jinak. Děkan Jan Plastwich, autor biografického katalogu varmijských biskupů z poloviny 15. století, nezakrýval zklamání nad postojem duchovní korporace, které oblíbenec papeže Martina V. Jan Abezier věrně sloužil během kostnického koncilu, aniž by pro sebe žádal mimořádnou finanční odměnu. Jediné, o co prosil, bylo vstřícné zacházení s jeho diecézí.²⁸⁰

Kašpar Schuwenpflug

Varmijského kanovníka a později probošta Kašpara Schuwenpfluga pojilo s řádovým prokurátorem Petrem Wordmitem nejen prostředím, z něhož pocházel, nýbrž i podobná kariéerní dráha. Oba pocházeli ze středně zámožné rodiny, základní vzdělání získali pravděpodobně buď v biskupské škole v Heilsbergu,²⁸¹ nebo v katedrální škole ve Fromborku, a po jejím absolvování získali místo písaře v kancelářích. Kašpar byl od roku 1398 notářem varmijského biskupa, za což mu byly brzy uděleny dvě prebendy – kanovnická ve Fromborku a farní v Heilsbergu.²⁸²

Možná se právě Petr Wormditt přimluvil u velmistra, aby finančně podpořil studium Schuwenpfluga na italských univerzitách. Na padovské univerzitě, kde mohl poznat své pozdější oponenty Ondřeje Łaskarzyce a Pavla Włodkowice, zastával v letech 1404–1405 funkci rektora. Studium práva však z neznámých důvodů neověnil doktorskou promocií.²⁸³ Místo toho byl po návratu do Prus svědkem válečných událostí v letech 1409–1411.

278 Tamtéž, s. 446, č. 231; s. 448, č. 232: [...] Erzbischof von Riga und den Bischof von Ermland, denen man Geld schulde und die *unwilling* seien *yn unser sache czu thun* [...].

279 List prokurátora Wormditta z 18. ledna 1418, tamtéž, s. 453, č. 234; srov. tamtéž, s. 461, č. 240.

280 *Johannis Plastwici*. Hg. v. C. P. WOELKY – J. M. SAAGE, s. 87: *Ipse quoque dominus Johannes episcopus, quia erat domino papae Martino quinto [...] sincere dilectus, magnam magistro et ordini assistentiam faciebat, scribendo, advocando et sollicitando, nihil mercedis praeter ecclesiae suae favorem affectans*. K osobě autora kroniky viz SBKW, s. 189–190.

281 Pol. Lidzbark Warmiński.

282 Základní údaje k němu viz JÄHNIG, Bernhart: *Kaspar Schuwenpflug († 1423)*. In: BRHH, s. 497–498; SBKW, s. 218–219; více k jeho působení nejen na kostnickém koncilu viz BORAWSKA, T.: *Kaspar Schuwenpflug*, s. 7–28.

283 BOOCKMANN, H.: *Die Rechtsstudenten*, s. 343–344.

Po tzv. velké válce nastaly pro varmijskou diecézi nelehké časy. Velmistr považoval hold složený biskupem Jindřichem IV. Heilsbergem z Vogelsangu polskému králi za zrádný čin, ačkoliv se ve skutečnosti mohlo jednat jen o zoufalou snahu ochránit biskupské majetky před poškozením nebo zničením. Biskup proto raději zvolil útek z diecéze a velmistr se ujal její správy. Podle jednoho z bodů toruňského míru měl být sice biskup Vogelsang opět uveden do svého úřadu, přesto vedení řádu usilovalo dosadit na neobsazený (z pohledu řádu) biskupský stolec pro sebe přijatelnějšího kandidáta.²⁸⁴

V této atmosféře vstoupil varmijský kanovník do služeb velmistra Jindřicha z Plavna a od té doby byl často využíván k nejrůznějším diplomatickým úkolům.²⁸⁵ Na jaře 1412 byl zplnomocněn zastupovat řád před rozhodčím soudem v Budíně. Vystupoval tam spolu s Janem Abezierem jako právní expert, který sestavoval žalobní články a odpovídal na argumenty protistrany. Stejná dvojice spolupracovala později při procesu vedeném Zikmundovým subarbitrem Benediktem z Makry. Schuwenpflug ostře polemizoval s právními argumenty wrocławského probošta Ondřeje Łaskarzyce a královského subarbitra obvinil z předpojatosti. Ačkoliv kanovník zřejmě nebyl zastáncem silového řešení sporu (nesouhlasil s konfrontační politikou velmistra Jindřicha z Plavna), přesto jeho stanovisko bylo neústupné, jak se ukázalo na jaře 1414 v Budíně, kde se rozhodovalo o vyhlášení rozhodčího výroku. Schuwenpflug sice ostře vystoupil proti polským územním nárokům, jejichž právoplatnou držbu řád dokládal řadou papežských a císařských privilegií, a opět odmítl uznat výsledky šetření juristy Benedikta z důvodu jeho údajné zaujatosti vůči jedné straně sporu, avšak tvrdit, že jeho stanovisko rozhodlo o krachu budínských jednání, je příliš nadnesené. Podobně nesmlouvavý postoj zaujala rovněž polská delegace v čele s Ondřejem Łaskarzycem, jenž za neúspěch nesl nejméně stejný díl zodpovědnosti.²⁸⁶

Varmijská diecéze byla těžce zkoušena rovněž během tzv. hladové války roku 1414, proto kanovník Schuwenpflug se zřejmou úlevou přijal zprávu o uzavřeném příměří. V té době však už pobýval mimo Prusy, konkrétně v Praze, kde jménem řádu informoval krále Václava IV. o nečestném jednání polského krále vůči velmistroví v souvislosti s rozhodčím procesem v Budíně na jaře téhož roku.²⁸⁷ Varmijský

284 K tomu více viz FLEISCHER, Franz: *Heinrich IV. Heilsberg von Vogelsang. Bischof von Ermland (1401–1415)*. ZGAE 12, 1899, s. 1–134; SCHMAUCH, Hans: *Ermland und der Deutschorden während der Regierung des Bischofs Heinrich IV. Heilsberg (1401–1415)*. ZGAE 22, 1926, s. 465–498.

285 Kašpar Schuwenpflug se v některých svých listech určených velmistroví Jindřichovi z Plavna a Michalovi Kűchmeisterovi (a dokonce v jednom listu určeném komturovi Janovi ze Selbachu!) označuje jako kaplan příslušného adresáta (*ewer capellan*). Titul měl zřejmě pouze devótní význam, protože funkcí velmistrova kaplana a současně šéfa velmistroví kanceláře (za vlády Michala Kűchmeistera) zastával Gregor z Bischofswerder, viz BGDO II, s. 394–395, č. 202, pozn. 1; BORAWSKA, T.: *Kaspar Schuwenpflug*, s. 10, pozn. 14.

286 Srov. BORAWSKA, T.: *Kaspar Schuwenpflug*, s. 13–14.

287 Viz relaci Jana z Orsichau a Kašpara Schuwenpfluga o jednání v Praze z 9. října 1414 GStA–PK

kanovník (spolu s rytířem Janem z Orsichau) jakožto člen řádové delegace zamířil tudíž k dějišti koncilu přímo z Čech.

Není snadné přesně určit, jak konkrétně a jak významně se podílel na práci řádového poselstva, byť vedle informací řádového prokurátora máme ještě k dispozici jeho vlastní zprávy, které posílal z Kostnice.²⁸⁸ Nápadná je koncentrace zpráv odeslaných v květnu 1418, což mohlo souviset s tím, že varmijský (tehdy už) probošt²⁸⁹ zůstal jako jeden z mála řádových zástupců přítomen až do konce koncilních jednání, avšak možná ještě více s otázkou, kdo v Rize nahradí arcibiskupa Jana z Wallenrode.

Na počátku února 1418 se začaly šířit fámy, že arcibiskup usiluje vyměnit Rigu za jiné výnosnější říšské biskupství, což okamžitě vyvolalo horečné úsilí najít vhodného kandidáta na výhledově volný arcibiskupský stolec. Kašpar Schuwenpflug a řádový prokurátor navrhovali papeži churského biskupa Jana Habundi, resp. papežského protonotáře Hermanna Dwerga, když se ukázalo, že první kandidát jeví spíše zájem o biskupství brixenské. Návrh Jana z Wallenrode, aby si kromě lutyšského biskupství, které mu bylo přislíbeno, mohl ponechat i Rigu *in commendam*, resp. aby tam byl dosazen jeho příbuzný Petr ze Schaumbergu (*Schawemberg*), papež Martin V. zamítl.²⁹⁰

Kolem poloviny května 1418 se o možných kandidátech ve svém listu adresovaném velmistroví rozepsal Kašpar Schuwenpflug. Ačkoliv papež podle Kašpara přislíbil schválit kandidáta přijatelného pro řádové vedení, ani jeden z výše uvedených návrhů není optimální. O churském biskupovi se šířila pověst tvrdošijného a lakomého člověka. Hermann Dwerg jako zasloužilý kuriál a papežův blízký spolupracovník se na první pohled jevil i kvůli svému vzdělání přijatelnější, proto Kašpar Schuwenpflug radil velmistroví podpořit nejdříve jeho kandidaturu. Wormditt ani Schuwenpflug však nebyli stoprocentně přesvědčeni o upřímnosti jeho slibů, domnívali se, že chce získat arcibiskupství hlavně kvůli urovnání sporu mezi metropolitou a livonskou větví řádu. Navíc byl papežský protonotář nadprůměrně bohatý, a tak hrozilo, že vzdálenou metropolii přiřadí ke svým ostatním aktivitám, aniž by ji osobně spravoval. Muselo se také počítat s variantou, že oslovený

Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2147 (RHD I/1, s. 133, č. 2147).

288 Celkem se dochovalo pět zpráv z Kostnice, viz BGDO II, s. 394–397, č. 202 (kolem 21. března 1417); s. 462–465, č. 241 (22. března 1418); s. 487–488, č. 256 (4. května 1418); s. 497–500, č. 259 (13. května 1418); s. 509–510, č. 263 (19. května 1418).

289 Kašpar Schuwenpflug obdržel papežskou provizi na varmijské proboštví 23. listopadu 1417, viz Rep. Ger. IV/1, sl. 321. Nebyl bezprostředním nástupcem Jana Abeziera, kterého papež Martin V. potvrdil v hodnosti varmijského biskupa 1. prosince 1417, nýbrž probošta Arnolda Huxera. Tehdy se Schuwenpflug vzdal fary v Heilsbergu výměnou za farní prebendu ve Wansen (vratislavská diecéze), více viz BGDO II, s. 440, č. 226, pozn. 4.

290 Tamtéž, s. 487–488, č. 256. Kromě těchto návrhů se na velmistra obrátil se svými dvěma kandidáty i livonský mistr, dále viz JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 127.

kurialista nakonec tuto nabídku odmítne. Nakonec Schuwenpflug opatrně navrhl vlastní osobu s poznámkou, že papež je i této variantě příznivě nakloněn.²⁹¹

Velmistr s rozhodnutím příliš dlouho otálel, což se pro varmijského probošta a jeho snahu získat arcibiskupský stolec stalo nakonec osudným. Doporučující list řádový prokurátor obdržel až 18. července 1418, kdy papež Martin V. už dávno opustil Kostnici, a překvapivě upřednostnil kandidaturu churského biskupa.²⁹² Přestože Petr Wormditt předložil papeži list, v němž velmistr doporučuje Kašpara Schuwenpfluga, Kašpar pallium nezískal. Neúspěšný kandidát obdržel pouze příslib, že mu papež při nejbližší příležitosti udělí uprázdněné biskupství nacházející se pod ochranou řádu. K tomu nakonec došlo, ale jmenování Kašpara koadjutorem livonského biskupství Ōsel-Wiek a později (1420) jeho biskupem sotva mohlo uspokojit probuzené ambice,²⁹³ jimiž se probošt Schuwenpflug nijak netajil. V jednom svém listu velmistřovi z 26. července 1418 otevřeně přiřkl zodpovědnost za neúspěch své kandidatury prokurátoru Wormdittovi, s nímž jinak udržoval kolegiální vztahy.²⁹⁴

291 List prokurátora Wormditt velmistřovi z 3. května 1418, BGDO II, s. 486, č. 255: *her* [Hermann Dweg – PB] *welde umb des ordens wille die kirche* [von Riga] *ufnemen und welde den krig hinlegen und berichten mit dem orden und welde sie denne einem uftragen noch des ordens wille etc. Do wold ichs nicht gelouben.* List Schuwenpfluga velmistřovi z 13. května 1418, tamtéž, s. 500, č. 259: *Aus eczlichen merklichen czeichen und och worten* entnehme er [Kašpar Schuwenpflug – PB], *daß der Papst ihm selber* [in Sachen des Erzbistums Riga] *günstig gesinnt sei, wurde das an ym gesucht.* Für diesen Fall hoffe er, *die sachen, die czwischen deme orden und der kirchen zu Ryge* [in] *czweitracht steet, zu einem ersprießlichen Abschluß zu bringen,* wobei er in jedem Falle die Rechte des Ordens wahren werde. *Daher rate er dem HM, sich zunächst für Hermann Dweg einzusetzen. Sollte dieser ablehnen, bitte er, als ferre ir zu mir geneiget weret,* den OP durch besondere briefe anzuweisen, *vor mich umb die kirche zu Ryge mit dem pabste zu reden,* aber auch den Papst brieflich zu bitten, *das er deme procuratori geruchte zu glouben, was er mit ym vor mich von derselbigen kirchen wegen reden wuřde,* wenn der Papst Hermann Dweg nicht für Riga gewinnen könne. Srov. tamtéž, s. 509–510, č. 263. Podle Schuwenpfluga měl Hermann Dweg tuto nabídku odmítnout právě s ohledem na svůj velký majetek, tamtéž, s. 488, č. 256: *[...] wen er sust zu reich ist.* Srov. SCHUCHARD, Christiane: *Die Deutschen an der päpstlichen Kurie im späten Mittelalter (1378–1447).* Tübingen 1987, s. 302–305, která analyzuje jeho testament, zde s. 303: „Dweg galt den Zeitgenossen als einer der reichsten Männer von ganz Rom.“ Aktivnější v podpoře řádových záležitostí byl Hermann Dweg až za Wormdittova nástupce prokurátora Jana Tiergarta, viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator,* s. 390–394.

292 Tamtéž, s. 519, č. 270.

293 Ještě větší zklamání prožil čerstvý biskup při převzetí diecéze, jež se rozkládala dílem na ostrovech Ōsel a Dagõ u pobřeží dnešního Estonska a dílem také na pevnině, když zjistil její zoufalou ekonomickou situaci způsobenou zpronevěrou předešlým biskupem. To přimělo Schuwenpfluga, aby na přelomu 1420/1421 požádal osobně v Římě papeže o udělení jiného a materiálně lépe vybaveného biskupství na území říše, viz JÄHNIG, B.: *Kaspar Schuwenpflug* a BORAWSKA, T.: *Kaspar Schuwenpflug,* s. 23–24, kde je však více exponována jeho role zplnomocněnce řádu.

294 BGDO II, s. 523–527, č. 272. Varmijský probošt poděkoval velmistřovi za jeho podporu a přízeň, přestože doporučení jeho osoby na řížské arcibiskupství určené papeži a instrukce poslané prokurátorovi Wormdittovi, aby za něj loboval v této věci, již nemohly být využity. Rozhodl se však velmistřovi preferovat, jak ke jmenování nového řížského arcibiskupa prý ve skutečnosti došlo. Papež Martin V. měl dát na jeho radu a radu prokurátora Wormditta, aby s jmenováním nového arcibiskupa počkal na doporučující list od velmistřa. S tímto rozhodnutím papežský dvůr opustil město Kostnici (16. května 1418). Kašpar Schuwenpflug se k němu připojil později, avšak dříve než řádový prokurátor

Vedle Wormditta a Abeziera vystupuje Kašpar Schuwenpflug v Kostnici nejčastěji. Jednou z příčin bylo, že všechny tři vyslance velmistr zplnomocnil vést proces s wrocławským biskupem Janem Kropidlem.²⁹⁵ S jinou dvojicí (toruňský komtur Jan ze Selbachu a elsaský komtur Markvart Königsegg) Schuwenpflug cestoval na přelomu zimy a jara 1416 do Paříže na jednání o prodloužení brodnického příměří. Ještě před tím se zúčastnil generální kongregace koncilu, na níž řádoví advokáti odpovídali na žalobu polsko-litevské delegace z 13. února 1416. Bakalář dekretů Jindřich z Pira (*de Piro*) se čtením zdlouhavé právní argumentace po čase unavil, proto byl vystřídán Kašparem Schuwenpflugem.²⁹⁶

Na Kašparovo nemalé nasazení v prusko-polském sporu poukazuje všeobecně rozšířené mínění o jeho nevraživosti vůči polsko-litevské delegaci. Papež Martin V., který mu od počátku svého pontifikátu prokazoval mnoho přízně,²⁹⁷ jej nemohl

a další dva komtuři, které pak informoval na jedné straně o trvale příznivém postoji papeže vůči řádu, a na druhé straně o svých obavách ohledně churského biskupa Jana Habundi, který před papežským dvorem vystupoval jako prokurátor a rádce římského krále (Tamtéž, s. 525: *Und wiewol ich yn allen [...] sagte, das mir fast vor deme von Cu'r grausele, wen er hie als konyges procurator were und lege uff syne egene ko'ste, und als ich vorneme, so were er des konyges geswornen rat*). Dokonce se obával, že v případě jeho úspěšné kandidatury hrozilo přetvoření arcibiskupství v říšské léno (Tamtéž, s. 526: *[...] es were zu besorgen, wurde ym die kirche zu Ryge, das er dorumb nicht wurde vorlysen wellen des koniges so grose gnade, in der er were, und vielleicht deme ko'nige och holden und die kirche von ym zu lene emphohen, dovon io deme orden gruntliche vorterbnisse an deme orte ensprissen mo'chte, wen das reich domete sinen fu's tief, weit und feste setzete in den orden*). Proto trval na dřívějším postoji vyčkat na doporučující list velmistra (*[...] das mich dorumb das beste du'chte, ewer briefe zu beiten, so ku'nden wir doran nicht gefelen*). Prokurátor Wormditt a dva komtuři však prý bez Schuwenpfluga navštívili churského biskupa, a pak opět v nepřítomnosti varmijského probošta jednali s papežem, jemuž sdělili, že velmistr nebyl požádán o doporučující list a řádovým kandidátem je řečený churský biskup (*[...] das ewer briefe nicht gebetet ist und das der Cu'r ist erzbischoff zu Ryge*). Na tomto zvratu jednání nemá prý Schuwenpflug vinu (*[...] byn ich doran unschuldig*). Pokud by prokurátor Wormditt nebo někdo jiný tvrdil, že papež rozhodl předat onomu biskupovi řízkou metropoli už v Kostnici, není to pravda. Jako důkaz uvedl rozhovor, který ještě během koncilu vedl churský biskup s řádovým advokátem Ardicinem della Porta. Ten mu potvrdil, že papež Martin V. jeho kandidaturu zamítl právě kvůli podpoře římského krále. Řečený biskup prý na to sebejistě prohlásil, že dokáže zařídít, aby řád navrhl papeži právě jeho jméno. Tak se i stalo (*[...] der von Cu'r fragete [...] den advocaten, [...] worumb der pabst ym also vorsaget hette. Doruff hatte er ym geantwert, er gloubte dorumb, das der konyng vor yn gebeten hette. Do hatte der von Cur gesprochen, das er das och gloubete. Und sprach, er welde wol schaffen, das die von dem orden vor yn bitten sulden. Und also ist es och dar gegangen*). Prokurátor Wormditt se naopak hájil tím, že v době, než dorazily instrukce a doporučující list od velmistra, král Zikmund na papeže opakovaně tlačil návrhy svých kandidátů na uprázdněné arcibiskupství, z nichž někteří mohli pro řádové zájmy představovat daleko větší riziko než churský biskup. Petru Wormdittovi nezbyvalo, než s jeho osobou – pro řád nikoli optimálním, avšak přijatelným kandidátem – souhlasit, srov. tamtéž, s. 502–506, č. 261; s. 519–521, č. 270.

295 Tamtéž, s. 278, č. 132: HM Michael Küchmeister ernennet [...] *dominos Johananem [!] Abeczier electum et Casparum Schuwenpflug canonicum Warmien[ses]* zu Bevollmächtigten in allen Angelegenheiten.

296 Hardt IV, sl. 616; NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 176.

297 Ta se projevovala i vůči řádu, jenž měl mít papežskou podporu a ochranu, dokud budou papeži Martinovi V. stačit síly, viz list Schuwenpfluga komturovi Janovi ze Selbachu ze 4. května 1418, BGDO II, s. 487, č. 256; LivUB VI, sl. 356, č. 2231: *[...] so wil er [papež – PB] den orden nimmer gelasen, sunder im beisteen und in bis in den tod beschirmen*.

právě s ohledem na záporný postoj polské delegace jmenovat svým komorníkem (něm. *heimlicher kemerer*, lat. *cubicularius secretus*).²⁹⁸ Papež tak mohl učinit až po odjezdu vyslanců polského krále z Kostnice.²⁹⁹ Podle papežova mínění považovali Poláci varmijského probošta mezi své největší nepřátele.³⁰⁰

Kašpar Schuwenpflug souhlasil se strategií řádového prokurátora přenést spor z rukou římského krále do výlučné pravomoci koncilu a později papeže. Tento krok souvisel s nátlakem vyvíjeným Zikmundem Lucemburským na řádovou delegaci a její vedení, které se mělo jednoznačně přihlásit k lenní podřízenosti říši. Činil tak nejen vysláním poselstev do Malborku, ale rovněž na veřejných zasedáních koncilu a před polskou delegací.³⁰¹ Řádové stanovisko, že duchovní korporace přináležejí stejnou měrou k říši i svaté církvi, považoval Zikmund za alibismus, a proto dokonce pohrozil, že vojensky podpoří polského krále. Schuwenpflug psal velmistřovi s určitou ironií, že pokud bude římský král pomáhat polskému králi tak, jako dosud pomáhal řádu, není se čeho obávat.³⁰²

Při celkovém zhodnocení činnosti Kašpara Schuwenpfluga na koncilu je třeba zohlednit fakt, že varmijský probošt nebyl členem Řádu německých rytířů. Třebaže za svou kariéru v řádové diplomacii vděčil všestranné podpoře prokurátora Worm-

298 Někdy před 30. lednem 1419 se stal papežským familiárem, viz BGDO II, s. 440, č. 226, pozn. 4.

299 Viz list varmijského probošta z 12. března 1418, v němž neopomněl zdůraznit, že pozice papežského komorníka vyžaduje důstojnou reprezentaci v podobě alespoň šesti koní, tamtéž, s. 463, č. 241: *Überdies müsse er jetzt schwer darunter leiden, daß er sich im Interesse des HMs gegen die Polen gestellt habe, da ihn der Papst schon lange gern zu syme camerer genommen hätte, aber mit Rücksicht auf die Polen davon abgesehen habe, damit es nicht hieße, er were serer zu dem Orden als zu den Polen geneiget. Daher solle er erst nach der Abreise der Polen in die päpstliche camer, wo er dem Orden sehr nützlich zu werden hoffe, was jedoch erheblichen Aufwand verursache, da er mindestens 6 Pferde halten müsse.*

300 Viz list prokurátora Wormditta velmistřovi z 22. července 1418, tamtéž, s. 520, č. 270: *Der Papst [...] sei über die gute Meinung des HMs über Schuwenpflug erfreut, weil dieser [wegen seiner Tätigkeit für den Orden] me vintschaft von den Polen gehabt habe denne alle andere.*

301 Polská delegace měla podle Nieborowského dokonce podporovat římského krále v tomto postoji svým prohlášením, že řádové stanovisko v této věci je urážkou říše a císařské cti. Podle něj měl Schuwenpflug na toto zareagovat větou: *Ať Bůh odpustí těm, kteří toto vštěpují římskému králi do myslí, pokud jsou však toho hodni (NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 186).* Ačkoliv se tato věta v listu, jehož regest uvádí sám Paul Nieborowski (Tamtéž, s. XIX, č. 95; stov. BGDO II, s. 394–397, č. 202), nenachází, přesto je citována i v novější literatuře, stov. BORAWSKA, T.: *Kaspar Schuwenpflug*, s. 18.

302 Viz list Schuwenpfluga velmistřovi z doby kolem 21. března 1417, ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 91, č. 14 (datován na března až červenec 1417); BGDO II, s. 394–397, č. 202, zde s. 396: *Och so hat konyng alhie in kegenwertikeit des von Gnyzen und viel grosser herren und prelaten gesprochen, er ku'ne nicht gewissen, ab ir und der orde under deme reiche adder der kirche sei, wen wir ym doruff geantwert haben, das der orde sei beide under der kirchen und och under deme reiche, und werdet ir nicht under deme reiche aleyne bleiben, so mu'sse er seine bruder deme ko'nige von Polan weder euch helfen; ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 91, č. 14: [...] so durfet ir euch keines vor im besorgen, wen er dem konige also viel als euch denne mag zuhulffe komen. Královny výhrůžky nebyly však zcela plané, neboť nařídil braniborskému markraběti, aby zabránil případným žoldněřským a jiným pomocným jednotkám v průchodu jeho územím, pokud by směřovaly na pomoc řádu, viz tamtéž: [...] *bevolen deme burgraven, das er kein volk sal durch sein land lassen deme orden zu hulffe reiten [...].**

ditta, nelze mu upřít velkou snahu svědomitě plnit úkoly řádového vedení. Díky podpoře velmistřů získal varmijské proboštví a později biskupství v Ösel-Wieku.³⁰³

Od října 1416 Kašpar dostával z řádových peněz společně s Abezierem částku 100 zlatých měsíčně (jemu připadlo 40 zlatých), která byla později zvýšena na 150 zlatých. Po uzavření koncilních jednání bylo jeho stravné stanoveno opět na 40 zlatých, což ho přimělo omezit počet svého služebnictva.³⁰⁴ Kašpar Schuwenpflug se nicméně cítil nedocenen s ohledem na vše, co vykonal ve prospěch řádu. Svou nespokojenost dal najevo v listu velmistrovi z 12. března 1418, v němž poukázal na to, že ve službě řádu nikdy nešetřil ani svůj majetek, ani zdraví.³⁰⁵ Není pochyb, že Schuwenpflug upřímně zastával a bránil zájmy řádu, avšak právě velká angažovanost v řádových záležitostech a chybějící titul doktora práv byly překážkou profesní dráhy, která se zřejmě neodvívěla a nezavršila podle jeho představ.

Jindřich Holt

U tohoto řádového bratra poněkud překvapuje, že byl mezi vyslance na koncil jmenován až v březnu 1417 a to ještě na výslovnou žádost kostnické delegace z ledna téhož roku.³⁰⁶ Nic nenasvědčuje tomu, že by velmistr vůči Jindřichu Holtovi, který střídal postupně jednotlivé komturské hodnosti, až dosáhl na post řádového maršála, projevoval nějakou nedůvěru. Dokonce jej vyslal k polskému králi někdy v druhé polovině března 1414. Jeho úkolem bylo zjistit, zda Vladislav II. Jagello stále souhlasí s dohodnutým termínem osobní schůzky s velmistrem stanoveným na 22. dubna, bez ohledu na pozvání římského krále do Budína k vyslechnutí definitivního výroku rozhodčího soudce. Zpráva, kterou tehdejší gdaňský komtur Holt poslal velmistrovi, nedávala moc nadějí na nalezení kompromisu.³⁰⁷

Hlavním argumentem řádových diplomatů pro vyslání Jindřicha Holta byla jeho vážnost a oblíbenost, jíž se těšil u krále Zikmunda Lucemburského, který

303 Poté, co selhala rovněž snaha o obsazení biskupské hodnosti v Revalu (est. Tallinn), chtěl Schuwenpflug dokončit studium práv v Boloni snad s tím záměrem, aby s doktorským titulem měl větší šance na získání lepší církevní prebendy, viz BOOCKMANN, H.: *Die Rechtsstudenten*, s. 344.

304 BGDO II, s. 366, č. 182; BORAWSKA, T.: *Kaspar Schuwenpflug*, s. 25–26.

305 BGDO II, s. 462–463, č. 241: [...] er selber bisher noch leibes noch gutis zu dinste und fürderunge der Sache des Ordens ny^r geschonet adder gespartet habe.

306 Tamtéž, s. 380, č. 192: Die Ordensdelegation halte es einmütig für gut, den Komtur von Danzig nach Konstanz zu entsenden, weil er dem römischen König wol bekant sei, und vormag in, also das her syns willen bas von im undirwiset mochte werden denne ymands anders, und mochte im ouch myt ernstlicher ermanunge czusprechen denn eyn ander. Velmistrovo pověření z 4. března 1417 viz tamtéž, s. 392–393, č. 200.

307 Viz list velmistra řádovému prokurátorovi z 23. března 1414, BGDO II, s. 188–189, č. 88. Zpráva Jindřicha Holta se nedochovala, ale stručně o ní referoval velmistr ve svém listu z 9. dubna 1414, tamtéž, s. 192, č. 90.

s ním navázal kontakt pravděpodobně ještě před tzv. velkou válkou 1409–1411.³⁰⁸ Jinak ale o jeho diplomatických aktivitách ve službách římského krále nevíme až do 19. května 1417, kdy mu král Zikmund vystavil glejt a vyslal ho *in unsern bottschef-ten und des richs ernstlichen gescheften*.³⁰⁹ Z dalších souvislostí vyplývá, že jeho mise směřovala do Prus, kam měl doručit roční prodloužení brodnického příměří.³¹⁰ Velmistr, který se o prodloužení dozvěděl o něco dříve před příjezdem elbinského komtura Holta, jej záhy jmenoval vyslancem na jednání polských a řádových zástupců (26. července 1417 na ostrově na řece Visle nedaleko dnešního města Solec Kujavský), kde se měly probrat problémy vzniklé v pohraničí po předcházejícím prodloužení příměří.³¹¹

Jindřich Holt už na koncil zřejmě nikdy nezavítal, ale velmistr ho i nadále pověřoval úkoly souvisejícími s prusko-polským sporem. Před 6. březnem 1418 se zúčastnil bilaterálních rozhovorů v Toruni týkajících se pravděpodobně podmínek dalšího prodloužení brodnického příměří.³¹² Jelikož se opět zdálo, že dohoda nebude nalezena, bylo potřeba se předběžně připravit na vojenskou konfrontaci. Proto elbinský komtur záhy odcestoval do Míšeňska, kde měl verbovat žoldnéře do vojenské služby pro řád. Mezitím však bylo díky papeži a římskému králi příměří prodlouženo. Řádový prokurátor Wormditt přebývajícím stále v Kostnici se pokusil Jindřicha Holta o této skutečnosti neprodleně informovat a vyzýval ho, aby zanechal verbování žoldnéřů.³¹³

Nelze jednoznačně konstatovat, zda si byl velmistr vědom výhod, které mu Holtův podvojný status vyslance současně římského krále a řádu mohl poskytnout, a nakolik se tuto skutečnost snažil využít, nebo se rozhodl ji po zkušenostech s arcibiskupem Wallenrodem raději nepřeceňovat. Král Zikmund naopak využíval všechny možnosti. V polovině května 1415 psal Lucemburk z Kostnice elbinskému komturovi, aby ovlivnil velmistra v jeho rozhodování ohledně své žádosti poskytnout zásobování

308 Viz list Zikmunda Lucemburského velmistrovi Pavlovi z Russdorfu z 9. dubna 1427, v němž vzpomíná, že před velkou válkou hovořil s dvěma řádovými bratry o možnosti přenesení řádu na uherské území kvůli obraně před tureckým nebezpečím, RI XI, č. 6887: [...] *und doruf hetten wir noch vor dem grossen streit mit bruder Josten Hohkircher und Heinrichen Holt geredt* [...]; srov. JOACHIM, Erich: *König Sig-mund und der Deutsche Ritterorden in Ungarn 1429–1432*. MIÖG 33, 1912, s. 90.

309 Komtur Jindřich Holt je v Zikmundově glejtu označen jako *unsern lieben andechtigen*, viz GStA-PK Berlin, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. 24, Nr. 7. Srov. RI XI, č. 2321.

310 Viz list livonského mistra velmistrovi z 9. července 1417, LivUB V, sl. 242, č. 2147: [...] *haben wir [...] vernomen [...], das alleine der cumphthur vom Elbynge gekommen sei von Costenz zu euwirn gnaden und habe mit sich gebracht des herren Romischen koniges brief uf die vorlengerungen des fredes bis obir ein jar etc. des abeschrift wir wol haben vornomen*.

311 SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 386–387, který sice počítá Jindřicha Holta mezi řádové vyslance, ale nedatovanou plnou moc vydanou v ASP I, s. 304, č. 247 vztahuje na rozdíl od starší literatury na jiný sjezd.

312 CEV, s. 404, č. 765; SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 387.

313 BGDO II, s. 471–473, č. 247–248.

pro svého spojence – anglického krále. Z textu listu však přímo nevyplývá, že by si římský král přál vyslat se svým pověřením do Anglie rovněž Jindřicha Holta.³¹⁴

Podporovatelé, sympatizanti a právní experti

Úspěch jakéhokoliv poselstva, to řádové nevyjímaje, byl přímo odvislý od schopnosti získat přízeň a podporu lidí, kteří mohli usměrnit nebo ovlivnit rozhodování nejdůležitějších osob či institucí v prusko-polském sporu, tedy papeže, koncilu a římského krále. Osoby, o jejichž přízeň řád usiloval, však netvořily v žádném případě homogenní skupinu. Různil se okruh lidí a úřední aparát kolem papeže, koncilu a římského krále i jejich důvody, proč podpořit zájmy Řádu německých rytířů.

Jan-Erik Beuttel poukazuje na skupinu podporovatelů a příznivců řádu, kteří zastávali určitou pozici v rámci papežského dvora (*curia Romana*), a proto se s nimi muselo počítat při úkolech svěřených řádovému prokurátorovi. Především šlo o kardinály-protektory, konsistoriální advokáty a prokurátory a ostatní členy kurie pocházející nejen z říšského území.³¹⁵

Z papežského rozhodnutí měl každý duchovní řád v rámci kardinálského kolegia svého protektora. Němečtí rytíři nebyli výjimkou, i když v tomto případě se jednalo o určitou zvláštnost s ohledem na podvojnou roli velmistra jako představitele rytířského duchovního řádu a současně zeměpána v Prusích.³¹⁶ Velmistr mohl mít určitý vliv na výběr kandidáta, ale papež ne vždy jeho požadavky vyslyšel. Kardinál-protektor byl důležitým spojujícím článkem mezi papežem a kardinály na jedné straně a generálním prokurátorem na straně druhé. Jeho prvořadým úkolem bylo uvést a představit nového řádového zástupce při jeho první audienci na papežském dvoře. Středobodem činnosti kardinála-protektora byla podpora řádového prokurátora v jeho pracovních povinnostech. Přímluvě kardinála se přikládala důležitost obzvlášť tehdy, pokud se jednalo o papežova oblíbence a důvěrníka. Jako poradce v konkrétním sporu nebo jako informátor, který se

314 Tak se domníval Hans Koeppen, viz tamtéž, s. 380, č. 192, pozn. 11. List krále Zikmunda komturem Jindřichu Holtovi viz GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2739 (RI XI, č. 3218a) a velmistřovi Michalovi Kuchmeisterovi viz GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2740 (RI XI, č. 3218). Zboží mělo být dopraveno bez prodlení a placení cla z Prus do Herefordu (v Anglii na řece Wye), více viz REITEMEIER, A.: *Außenpolitik*, s. 303–304, pozn. 783; více viz Týž: *England, Preußen und Polen nach der Schlacht von Tannenberg 1410. Anteilnahme, Kritik, Vermittlungstätigkeit*. ZH 63, 1998, s. 17–42.

315 BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 346–417. SCHUCHARD, Ch.: *Die Deutschen*, s. 25 rozlišuje římskou kúrii v užším – papež, jeho okolí, kardinálové, domácí, bezpečnostní a reprezentativní personál a správa (komora, kancelář, Rota, penitenciárie) – a širším smyslu – familiáři kardinálů, prokurátoři, obchodníci, dodavatelé zboží apod. (tito byli označováni jako *curiales*, *cortesani* nebo *curiam sequentes*).

316 BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 349, kde se hovoří dokonce o „Mischform aus ‚National- und Ordensprotektorat.“

účastnil tajných zasedání konsistoře nebo porad u papeže, byl kardinál-protektor pro řádového zástupce nepostradatelný. O velkém významu kardinála-protektora pro Řád svědčí bezradnost prokurátorů po jeho náhlém úmrtí nebo jen dočasné nepřítomností u kurie.³¹⁷

V době kostnického koncilu byla ovšem praktická důležitost této funkce omezena na dobu, kdy podle koncilu vládli v církvi nesporní papežové: papež Jan XXIII. do svého procesu a sesazení 31. května 1415 a Martin V. od svého zvolení 11. listopadu 1417. V mezidobí řád sice měl formálně svého kardinála-protektora, který však pobýval mimo Kostnici a navíc byl vězněn.

Řeč je o kardinálovi kostela s. Angeli Petra Stephaneschi, který přijal kardinálský klobouk z rukou římského papeže Innocence VII. v roce 1405,³¹⁸ ale později přestoupil na stranu pisánského koncilu. Kardinálem-protektorem byl jmenován roku 1412. S Janem XXIII., jehož byl rozhodným stoupencem, pak přicestoval do Kostnice. Ještě před tím se snažil ovlivnit papežovo rozhodnutí ohledně kandidáta na uprázdněné biskupství v Tartu, avšak marně.³¹⁹ V polovině července 1414 poslal z Boloně do Malborku gratulaci nově zvolenému velmistrotvi, kterému sliboval nasadit všechny své síly pro dobro řádu.³²⁰ Osud mu však neumožnil přetavit jeho sliby v čin. Po útěku Jana XXIII. z Kostnice, při kterém kardinál sehrál důležitou roli,³²¹ následoval papeže do Laufenburgu a odtamtud odešel do Itálie. Kvůli svému přestupu k papeži Benediktu XIII. byl uvězněn na Andělském hradě, kde koncem října 1417 zemřel.³²² Až do své smrti byl kardinál formálně stále protektorem řádu, byť pro něj ve skutečnosti nemohl nic vykonat.³²³

Záhy po zvolení Martina V. byl protektorem řádu zvolen pisánský arcibiskup kardinál Alamanno Adimari, avšak 17. února 1418 byl vyslán jako papežský legát do Aragonu a Navarry s úkolem ukončit vládu antipapeže Benedikta XIII. Prokurátor Wormditt jeho odjezdu velmi litoval, neboť v jeho očích byl kardinál velmi

317 Tamtéž, s. 354–356.

318 BGDO II, s. 129, č. 61, pozn. 33. Základní údaje k němu viz *The Cardinals of the Holy Roman Church*: <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1405.htm#Stefaneschi> [cit. 2017-02-14].

319 K tomu viz BGDO II, s. 160–161, č. 77; s. 165–166, č. 78. Podle prokurátora Wormditta prý byl kardinál *betrubt bis in den tot*, že nedokázal vyhovět vůli velmistra (Tamtéž, s. 166), ačkoliv to nebyla přímo jeho vina. Velmistr jako obvykle dlouho otálel s vysláním odpovídajících instrukcí v této věci. Biskupem se stal nakonec papežský komorník Děřich Reseler.

320 Tamtéž, s. 214–215, č. 104.

321 PETER, Hermann Georg: *Die Informationen Papst Johans XXIII. und dessen Flucht von Konstanz bis Schaffhausen*. Freiburg i. Br. 1926, s. 174–175.

322 BGDO II, s. 466, č. 243, pozn. 1; ACC IV, s. 174.

323 Viz list Gerharda Stolpmanna z 6. září 1417, který byl zvolen kapitulou v Kwidzyni (něm. Marienwerder) na biskupa pomezanského, BGDO II, s. 418, č. 213. Autor listu žádá řádového prokurátora, aby s podporou kardinála-protektora zajistil, *ne aliquid contra electionem meam legitime factam apud sanctissimum dominum nostrum papam vel alias attemptetur*. Volba nového papeže proběhla však až 11. listopadu.

vzdělaný a výřečný muž.³²⁴ Papež sice našel na dobu jeho nepřítomnosti náhradu v osobě kardinála Lucida z Comite (*de Comitibus* nebo *Conti*), ale podle slov prokurátora se dočasný zástupce „pisánskému“ (*von Pyse*) kardinálovi nevyrovnal ve vzdělání ani řečnickém umění. Oběma kardinálům podle obyčeje předal Petr Wormditt dary. První z nich ještě před odjezdem obdržel 100 zlatých a plášť z hranostajových kožešin. Z téhož materiálu byl zhotoven plášť pro jeho zástupce, který navíc obdržel stříbrný pohár a 70 zlatých.³²⁵ O nějakém aktivním vystupování kardinála de Comite ve prospěch řádových záležitostí však prameny mlčí.³²⁶

Daleko větší a praktičtější roli v hájení řádových zájmů sehráli konsistoriální advokáti, jejichž úkolem bylo poskytovat svému klientovi, ať už jako žalobci nebo obžalovanému, odborné poradenství a obhajobu před soudem.³²⁷ V relacích prokurátora Wormditta se setkáváme s trojicí koncilních advokátů,³²⁸ kteří v Kostnici zároveň sloužili řádové delegaci. Byli to Ardicino della Porta z Novary, Justin z Juvenatia (it. Giustino de Planca de Giovinazzio)³²⁹ a Antonio z Monte.³³⁰

První z této trojice – doktor obojího práva, který své juristické schopnosti prokázal právě na kostnickém koncilu, kde kromě řádu zastupoval rovněž burgundské

324 Kromě titulu doktora obojího práva, který získal na univerzitě ve Florencii, měl kontakt s představitelem tamějšího humanismu Leonardem Bruni.

325 K oběma kardinálům viz základní údaje na <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1411.htm#Adimari> [cit. 2017-02-14] a <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1411.htm#Conti> [cit. 2017-02-14]. Dále viz list prokurátora Wormditta velmistroví z 13. března 1418, BGDO II, s. 466-467, č. 243: *der zum protector des Ordens bestellte Kardinal von Pyse sei vom Papst nach Aragonien in legacione entsandt worden, was für den Orden recht ungünstig sei; went de wyle her hie was, ging es wol in unsern sachen; her ist eyn grosser gelarter herre und kan wol reten, und nu in syner abwesunge geen unsere sache, als sie mogen. Weisungsgemäß habe er ihn erunge ausgerichtet und zwar 100 Gulden von seiner eigenen czerunge und eyne lass[itzen] kursen. Bis zu dessen Rückkehr habe der Papst den Kardinal de Comitibus als stellvertretenden Protektor des Ordens bestimmt; und der ist der herren bobstes geboren frunt. Sunder her ist nicht glich in kunst dem ergenan[ten] herren cardinal von Pyse. Auch diesem habe er als erunge einen silbernen Becher (kop) und eine lass[itzen] kursen im Gesamtwert von 70 Gulden übergeben. Und dem wil ich deste bas ernamen, unsere sache czu dem bobste czu werben, went her in wol vormag und es ouch gerne thut.*

326 Pomineme-li případ papežského protonotáře Hermanna Dwerga, který chtěl ovlivnit Martina V. ohledně jeho kandidatury na říšské arcibiskupství, tamtéž, s. 486, č. 255.

327 Bulou *Decens et necessarium* z roku 1340 stanovil papež Benedikt XII. kompetence konsistoriálních advokátů v římské kúrii. Podleháli papežskému vicekancléři. Jejich počet byl zpočátku omezen na sedm osob, ale později byl za Sixta IV. zvýšen na dvanáct, viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 358-372.

328 Prokurátor pomíjí ve svých zprávách jednoho koncilního advokáta jménem Dominik z Pontu (*Dominicus de Ponte*), který na jeho objednávku napsal právní dobrozdání s incipitem *Ne quibusdam figmentis* (*Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 251-265, č. 10). Chybnoou identifikaci autora editorem opravil BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 237, pozn. 222, který na základě přípisku v jednom rukopise (*Venet*) poukazuje na jeho benátský původ. Na plenárním zasedání koncilu 20. února 1417 vystupoval Dominik z Pontu spolu s Ardicinem della Porta, viz Hardt IV, sl. 1094.

329 V řádových zprávách vystupuje jako *Justinus de Juvenacio*. Podobně jako Ardicino della Porta zastával více kuriálních úřadů, viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 361, pozn. 55.

330 Jan-Erik Beuttel pochybuje o jeho zařazení mezi konsistoriální advokáty, viz tamtéž.

a rakouské vévody – byl zřejmě nejvýznamnější. Brzy po zvolení Martina V. získal další posty v římské kurii a jeho kariéra vyvrcholila, když byl v roce 1426 jmenován kardinálem-jáhнем. Rovněž mezi konsistoriálními advokáty zaujímal přední postavení.³³¹ Ardicinových schopností si povšimli také na dvoře římského krále, který jej 18. dubna 1418 jmenoval svým familiárem a advokátem.³³²

Práce advokátů a zejména Ardicina si velmi vážil také prokurátor Wormditt, ačkoliv ve svých relacích jim nevěnuje příliš mnoho detailů. Na konci roku 1415 byl Wormditt varován dvěma nejmenovanými advokáty, že polsko-litevská delegace plánuje na koncilu akci proti řádu.³³³ Najmutí advokáti přednesli podle Petra Wormditta na polsko-litevskou žalobu tak kvalitní repliky, že to bylo řádu ke cti. Prokurátor měl zřejmě na mysli plenární zasedání koncilu z 24. února 1416, kde advokát Ardicino přednesl krátkou úvodní řeč (*unam brevem collationem introductivam*) a advokát Jindřich z Pira a varmijský kanovník Kašpar Schuwenpflug představili odpovědi na žalobní články.³³⁴

Za svou práci, jež zahrnovala zejména vypracovávání odborných posudků, odpovědí, žalob apod., advokátům příslušela peněžní odměna. V době mezi červnem 1416 a červencem 1417 obdržela zmiňovaná trojice od řádového prokurátora 100 (Ardicino della Porta), resp. po 20 zlatých (Justin z Juvenatia a Antonio z Monte).³³⁵ Nejvyšší částka byla za vypracování odpovědi na *conclusiones* krakovského rektora Pavla Włodkowice. Spis se v rukopisech dochoval anonymně, ale zřejmě není třeba pochybovat o tom, že autorem repliky je advokát Ardicino della Porta.³³⁶

331 1. prosince 1417 byl jmenován papežem Martinem V. *advocatus pauperum*. Tato funkce byla spojena s některými privilegii a pravomocemi, které jejího držitele nadřazovaly ostatním advokátům. Jak vyplývá z jedné supliky z roku 1433, *pauperum advocatus inter alios advocatos consistoriales primum locum obtineat*, citováno podle tamtéž, s. 360, pozn. 54.

332 Viz *litterae familiaritatis cum salvo conductu* HHStA Wien, Reichsregister, Bd. F, fol. 111v (RI XI, č. 3106).

333 BGDO II, s. 285, č. 136: *Ich was wol gewarnet mit 2 advocaten, ap sie [polsko-litevská delegace – PB] von uns icht gesagt hetten, das wirs hetten mocht vorantworten*. Editor řádových relací se domníval, že to byli Justin z Juvenatia a Antonio z Monte.

334 Viz list prokurátora velmistřovi z 24. nebo 25. února 1416, tamtéž, s. 309, č. 150; Hardt IV, sl. 614–618. Podle Jakuba Cerretaniho den před tím, tedy 23. února, četl veřejně (*in publica congregatione*) zdůvodnění řádového stanoviska advokát Justin z Juvenatia, viz ACC II, s. 275. Srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 176 a BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 168–169, pozn. 144, který v této souvislosti necituje edici Hardta, a proto nezná informaci o veřejném čtení řádových odpovědí Jindřichem z Pira a Kašparem Schuwenpflugem.

335 BGDO II, s. 412, č. 209B. Ardicino della Porta sice není na rozdíl od dalších dvou advokátů explicitně uveden (*Item uners ordens advocato czu vorentwerten der Polan conclusiones 100 gulden*), přesto z kontextu vyplývá, že šlo nepochybně o něj.

336 Traktát s incipitem *Quia sunt nonnulli* (známý také jako *Plures materie et scripta de pugna regis Polonie et Cruciferorum*) vydal BELCH, Stanislaus F. (ed.): *Paulus Wladimiri and his Doctrine Concerning International Law and Politics*. Vol. II, London – The Hague – Paris 1965, s. 1186–1201 a *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 231–247, č. 9. Jistotu o autorství ve starší literatuře (např. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 215) a u editorů tohoto traktátu zpochybnil BOECKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 235,

Podle řádového prokurátora nebyli zmiňovaní advokáti s vyplacenou mzdou spokojeni. Když se totiž srovnávali s advokáty, kteří pracovali pro polsko-litevskou delegaci, viděli velké rozdíly v ohodnocení jejich a své práce. Nejvíc si zřejmě stěžoval Ardicino della Porta, jehož práce pro řád podle něj stála kolem tisíce zlatých. Avšak kromě zmiňovaných 100 zlatých, dalších 40 zlatých na zakoupení zimního kožichu a koně a dalších 50 zlatých (*ducaten*), které prokurátor Wormditt musel vyplatit ze svých vlastních diet, více nedostal. Naproti tomu advokáti pracující pro polskou delegaci byli kromě peněz obdarováni sobolími kožešinami, klobouky, mošnami, botami a krásnými koňmi. Petr Wormditt před velmistrem hájil oprávněnost advokátových požadavků s odkazem na Ardicinovu intelektuální převahu nad soupeři.³³⁷

Rovněž mezi auditory Roty měl řád své příznivce. Jeden z nich, Jakub z Campla (*de Camplo*), měl dokonce v květnu 1418 prohlásit, že je odhodlán hájit odvolání příznivého výroku v kauze poznašského biskupa před celým světem. Podobně asi smýšlel jeho kolega Jan z Thomaris z Boloně, kterému prokurátor Wormditt rád svěřoval řádové záležitosti.³³⁸

Petr Wormditt si po zveřejnění *conclusiones* Pavla Włodkowice dobře uvědomoval, že k úspěšnému odepření žalobních článků krakovského učence nestačí spoléhat na podporu některých osob z úřednického aparátu římské kurie. Bylo

pozn. 212, ačkoliv zcela nevyloučil možnost, že by spis skutečně mohl pocházet od advokáta Ardicina. K tomuto jako k nejpravděpodobnějšímu řešení se rovněž přiklání BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 370–371, pozn. 90. Rovněž svědectví řádového prokurátora se zdá být celkem přesvědčivé, ačkoliv neuvádí jméno advokáta. V polovině května 1418 napsal velmistrově (BGDO II, s. 508, č. 262), že před rokem zaplatil jednomu (nejmenovanému) advokátovi 100 zlatých za odpověď na *conclusiones Pauli* (žalobní články Pavla Włodkowice), což odpovídá údají v jeho vyučování z července 1417, viz pozn. 335. Ardicino della Porta nebyl jediným juristou, který vypracoval polemickou odpověď na *conclusiones* Pavla Włodkowice, viz níže.

337 List prokurátora velmistrově z 16. května 1418, BGDO II, s. 508–509, č. 262: *Klagen des Ordensadvokaten [Ardicino della Porta], das im nicht gnug sey gescheen. – – – Her spricht alwege, her habes schaden umb tußent gulden, und der Polen advocaten die haben gehabt czobeln, futer und pelcze und schone pferde und gelt. Ich gap im vor eynem jore hundert gulden, das her die conclusiones Pauli sulde vorantworten. Im vergangen Winter habe der Advokat 40 Gulden vor ein futer under eynen mantel und ein Pferd erhalten; und gelt yo genugt im nicht. Dorober so gebe ich im alle jor von myner czerunge 50 ducaten. Anderseits habe der Advokat vaste vil und grosse erbeit gehabt, wobei er stets willig gewesen sei, und hat allwege der Polan advocat angewonnen und ist ir meister alwege gewest. Darum möge der HM ihn bedenken. Her ist gar gut und nuttze. Uff eynen tag czu noten in redlichen sachen ist her tußent gulden wert. So mag man in nicht vorgelnden. [...] wenne die gebiteger von Prussen quomen oder von dutschen landen oder von hynnen czogen, die taten im keyne ere und goben im ouch nichts. Und das vordros in. Die Polen brochten den iren hute und tasschen und schuwen.*

338 Tamtéž, s. 501, č. 260: Die Polen hätten zwar appelliert, aber er habe erreicht, daß die Sache *in der rota* geblieben und dem Auditor Johannes *de Bononia*, einem Freunde des Bischofs von Ermland und des Ordens, anbefohlen sei. *Der auditor, der nu deße sentencia hat gegeben [Jakub z Campla – PB], der sagte mir nu, ap die sache ymandes bußen der rote weren bevollen, so welde her sie vorantworten und erweren vor aller werlt.* Jakub z Campla pak díky zprostředkování Hermanna Dwerga podporoval řád i za prokurátora Jana Tiergartu, viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 413, pozn. 263.

by potřeba *wol grosser gelarter lůte*, jak psal v srpnu 1416 velmistrovi. Problém byl však v nedostatku financí, bez nichž bylo těžké získat jakýkoliv právní rozbor nebo expertizu. Polsko-litevská delegace naopak dokázala přetáhnout na svou stranu kromě většiny kardinálů a významných biskupů také mnoho učených právníků. Polské biskupy prý denně v jejich obydlích navštěvovalo osm doktorů dekretů, zatímco řád sotva dokázal uspokojivě zaplatit jen několik advokátů. Okolí může mít opravněný dojem, neváhal napsat prokurátor velmistrovi, že se řád chce sám zničit, když v této věci nepodniká žádné kroky.³³⁹

Petr Wormditt nakonec dokázal nějakým způsobem zajistit finanční prostředky, jinak by se v rukopisech nedochovaly juristické traktáty z kostnického koncilu na obranu stanoviska Řádu německých rytířů. Jejimi autory byli bamberský kanonista a vikář Jan Urbach,³⁴⁰ biskup z Lodi Jakub Ballardi Arrigoni,³⁴¹ augsburský kanovník Rudolf z Westerstetenu,³⁴² André Dias de Escobar, biskup v Ciudad Rodrigo,³⁴³ a dominikán Jan Falkenberg.³⁴⁴

Motivace uvedených osob k podpoře řádu byla jistě profesní a finanční, avšak můžeme zcela vyloučit osobní sympatie? Dochoval se fragment listu bamberského kanonisty Jana Urbacha určeného řádovému prokurátorovi, v němž vysvětluje, proč mu posílá zatím neúplné dílo a prosí ho o zhodnocení poslaného spisu. Oslo-

339 Už v červnu 1416 vysvětloval prokurátor Wormditt velmistrovi, že chce mít odpovědi na Włodkowicovy články před návratem Zikmunda Lucemburského do Kostnice, BGDO II, s. 340, č. 164: *Nu hab ich etlichen doctoribus gelt gegeben, redliche entwert doruff zu schriben; so der koning nu widerkomen wirt, werden sie das concilium ermanen, den usspruch zu thunde, das wir doruff mit antwert gewarnet syn.* Dále viz tamtéž, s. 352, č. 171: *Es wirt hie nehst czit, das wir wedir die Polan uns weren sullen als von der funfzig artikel, die sie weder den orden vor das concilium gebrocht haben, die wir yo vorantworten müssen, so der konig ku'mpt. Und dorczu bedurfte wir wol grosser gelarter lůte.* Aber man sei so blutarm, das wir uns eynen frunt nicht mogen machen. Die Polan haben in vil grosser gelarter zugeczogen, dorczu das meiste teyl der cardinal und der grossen bisschofe. Die bisschofe von Polan haben 8 doctores mit in in iren hußern, die teglich bey in syn. Der Orden könne nicht einmal seine eigenen Advokaten zufriedenstellen, so daß es scheine, als wolle er sich selber vorteren. *Wir syn nu alhie umb das ordens gedeyen und vorteren, und so stellet ir uch czu, als ap die sache uch nicht angee.*

340 Tamtéž, s. 494–495, č. 258: [...] *ein doctor des geistlichen rechtes genant magister Jo[hannes] Vrebach hette gegeben ezlichen conclusiones, die <die> wider doctoris Pauli conclusiones weren geschriben. Und das hette her gethon von mynem gehiesse.* Ještě Erich Weise připisoval traktát s incipitem *Utrum fideles* (*Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 282–309, č. 13) doktorovi dekretů Janovi Urbachovi, autorovi procesně-právní příručky *Processus iudiciarius* a nikoli bamberskému vikáři a teologovi Janovi Auerbachovi, autorovi rozšířeného zpovědního zrcadla, tamtéž, s. 277. Hartmut Boockmann však spolehlivě prokázal, že uvedený kanonista a teolog byla jedna a táž osoba, viz BOOCKMANN, H.: *Aus den Handakten des Kanonisten Johannes Urbach (Auerbach). Die Satira des Johannes Falkenberg und andere Funde zur Geschichte des Konstanzer Konzils*. DA 28, 1972, s. 497–532; Týž: *Johannes Falkenberg*, s. 22, pozn. 12, s. 235–236.

341 Tamtéž, s. 236, pozn. 221.

342 Tamtéž, s. 237, pozn. 222a; srov. *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 380.

343 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 237, pozn. 223.

344 Tamtéž, s. 238–256. V listu z 13. května 1418 se však prokurátor Wormditt hájí tím, že si u obviněného dominikána Falkenberga žádný traktát proti *conclusiones* Pavla Włodkowice neobjednal, BGDO II, s. 494, č. 258.

vení „milovaný příteli“ ani prosba o ocenění díla však nemusela znamenat nic víc, než jen profesionální přístup a snahu o co nejlepší vyřízení zakázky.³⁴⁵ Stejně tak právní rozbor otázky biskupa Jakuba Ballardího k otázce, zda je dovoleno využít vojenské síly pohanů k útoku na křesťany, byl zřejmě jen pracovním splněním přijaté objednávky, a nikoli biskupovým osobním zaujetím hájit stanoviska německých rytířů.³⁴⁶ Tentýž biskup totiž určitým způsobem posloužil rovněž druhé straně. Polská delegace požádala 25. ledna 1418 rakouského vévodu Arnošta Habsburského, aby uznal papežské jmenování Ballardího na biskupství v Terstu, neboť prý prokázal mnoho cti polskému králi a celému Polskému království.³⁴⁷

Sporadická podpora ze strany některých kurfiřtů a říšských biskupů vyplývala zřejmě z tradičních sympatií, jimiž se řád v říši těšil. Nezanedbatelnou roli hrály rovněž kontakty s dvořany krále Zikmunda Lucemburského. Jeho rádce (*consiliarius noster*) lubušský biskup Jan z Borsnitze se např. pokusil několikrát o roli zprostředkovatele mezi řádovým zástupcem a wrocławským biskupem.³⁴⁸ Přízeň kurfiřtů rýnského falckraběte Ludvíka III. Bavorského a braniborského markraběte Fridricha se v podstatě omezila na slovní vyjádření, které bylo navíc ovlivněno listem o ztroskotání dvoustranných rozhovorů ve Veliuoně, který velmistr rozeslal některým církevním a světským knížatům.³⁴⁹ Falckrabě měl po jeho přečtení prohlásit, že je odhodlán pro řád mnoho vykonat.³⁵⁰ Jeho aktivita se však omezila na výzvy, aby velmistr poslal do Kostnice slavnostnější delegaci než doposud.³⁵¹ Dále od něj

345 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 277: *Honorabilis domine et amice dilecte! Premissa sic collegi, cum potui vacare. Sed quia diversis aliis impeditus, maxime quia nuper fui in Eystete et certis locis aliis, complere non potui. Misi ergo presentem cartam imperfectam ad certificandum vos, quod de commissis non sum oblitus. Que si placebunt, studebo perficere. Et super hoc vestram scribatis voluntatem.*

346 Tuto otázku řeší biskup samozřejmě jednoznačně ve prospěch řádu. Spis byl vydán v ACC IV, s. 680–708, č. 521; obsah viz *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 112–117, č. 3. Srov. BGDO II, s. 495, č. 258, pozn. 29.

347 CESDQ II, s. 105–106, č. 86: [...] *serenissimo domino nostro regi Polonie [...] ac toti regno Polonie non paucos honores attulit et afferre poterit domino annuente*. Správně na to upozornil SPRINGMANN, K.: *Polen und der Deutsche Orden*, s. 114–116, naopak NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 193 zcela mylně viděl v biskupovi „freiwilliger Helfer des Ordens und erklärter Gegner der polnischen Theorien.“

348 BGDO II, s. 317, č. 155; s. 352, č. 171. Jan z Borsnitze (nebo z Borschnitze) pocházel ze Slezska a lubušským biskupem byl v letech 1397–1420; ostrřihomským arcibiskupem byl jmenován roku 1420. K jeho osobě viz KOPIEC, Jan: *Johann Borsnitz (Borschnitz) († frühestens 1420)*. In: BRHH, s. 343. Ze starší literatury viz WOHLBRÜCK, Siegmund Wilhelm: *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Namens. II. Theil*. Berlin 1829, s. 28–36, 134–137, kde však jeho role na Zikmundově dvoře není vůbec exponována.

349 Pol. Wielona. List velmistra z 1. listopadu 1416, RBDO II, s. 218–219, č. 266; ke sjezdu ve Veliuoně viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 385–386.

350 BGDO II, s. 376–377, č. 190: [...] *der Pfalzgraf [...] habe sich nach der Lektüre erboten, groslich czu thun vor den orden*.

351 Tamtéž, s. 293, č. 140; s. 380, č. 192.

očekával pravidelné zásilky loveckých sokolů (osm kusů ročně), v opačném případě hrozil uvalením cla na víno dovážené velmistrovi po Rýně.³⁵²

Očekávaná přízeň dalších osob, např. kardinála Odda di Colonna, byla zřejmě jen zbožným přáním. Prokurátor Wormditt psal velmistrovi, jaká radost zavládla v celém řádovém poselstvu v souvislosti s kardinálovým povýšením na apoštolský stolec, neboť nový papež prý byl a je velkým příznivcem německých rytířů. Nelze sice popřít, že někteří členové řádové delegace (Jan Abezier a Kašpar Schuwenpflug) sloužili kardinálovi Colonnovi, avšak na druhou stranu žádné zprávy z Kostnice před 11. listopadem 1417 kardinálovu přízeň nedokládají.³⁵³

Snad v jednom případě mohly být motivací k podpoře řádové delegace skutečné přátelské vazby a (do jisté míry) nezištná pomoc. Řádový prokurátor se v Kostnici spoléhal na svého přítele Mikuláše (*Nikolaus*) Bunzlaua, kancléře vratislavského knížectví, který byl rovněž zplnomocněncem Václava IV. a později rádcem Zikmunda Lucemburského. Wormditt a Bunzlau se poznali nejpozději na přelomu roku 1410 a 1411, kdy byl vratislavský kancléř pověřen Václavem IV. k převzetí určité finanční hotovosti od řádu pro českého krále. Setkali se v Malborku a pak ve Vratislavi, kde si řádový prokurátor před svou další cestou na jih uschoval u Mikuláše liturgické předměty, který je poté měl poslat velmistrovi a část z nich byl dar Mikulášově manželce.³⁵⁴ Během kostnického koncilu pobýval vratislavský kancléř na dvoře krále Zikmunda, který ho pověřoval diplomatickými úkoly.³⁵⁵ Petr Wormditt tak měl v blízkosti římského krále informátora, jehož zprávy byly cenné obzvláště v době Zikmundovy diplomatické cesty po západní Evropě. Jejich spolehlivost však nebyla stoprocentní.

V jedné zprávě (14. září 1416, Calais) psal Mikuláš Bunzlau prokurátorovi do Kostnice o uzavření míru mezi francouzským a anglickým králem (ve skutečnosti k tomu došlo o něco později) a o Zikmundově záměru vyslat slavnostní poselstvo na koncil, v jehož doprovodu měl do Kostnice přijet i sám vratislavský kancléř.³⁵⁶ Záležitosti se však vyvinuly jinak. Bunzlau byl poslán s královským po-

352 Tamtéž, s. 391, č. 199.

353 List prokurátora Wormditta velmistrovi z 11. listopadu 1417, tamtéž, s. 439–440, č. 226: *Des wir alle gefroyet syn, wendt her [papež Martin V. – PB] des ordens grosse gunner allewege gewest ist und noch ist. Und die herren bisschoff vom Brunsperge und her Caspar haben im gedynet, also das sie anders nicht wissen, denne das her dem orden eyn gutes werde thun. Ouch so hat in der herre erzbisschoff von Rige als eynen vater und wol sich mit im vormag.*

354 Viz list prokurátora Wormditta velmistrovi z 5. ledna 1411, tamtéž, s. 122–123, č. 59: *Verschiedene kirchliche Geräte [...] habe er bei Nikolaus Bunzlau zur Übersendung an den HM deponiert und Bundczlawen husfrawen davon auch ein Präsent gemacht.*

355 V letech 1416–1418 byl opakovaně pověřován úkolem urovnávat spory ve Frísku, viz RI XI, č. 2001, č. 2586, č. 2593, č. 2594, č. 3595. 8. dubna 1420 ho Zikmund Lucemburský nazývá svým rádcem, tamtéž, č. 4101.

356 List prokurátora velmistrovi z 9. října 1416, BGDO II, s. 367, č. 182: *Ouch so ist Nicclos Bunczlaw von Breslaw beyrn romisschen konige czu Calis. Und der hat mir gescreben am 14 tage des monden Septembris in*

věřením ke kolínskému arcibiskupovi a později prokurátorovi sdělil, že král Zikmund hodlá z Cách, kde urovnával spor mezi kolínským arcibiskupem a hrabětem Adolfem z Bergu, táhnout přímo do Lucemburku. Tam prý neměl královský dvůr strávit více než šest dní a pak se měl vydat do Kostnice.³⁵⁷ Kancléřovy prognózy opět nebyly přesné. Zikmund Lucemburský totiž z Kolína zamířil do Lutychu a teprve pak do Lucemburku, kam dorazil až 6. ledna 1417.³⁵⁸

Mikuláš Bunzlau zřejmě nemohl řádovému prokurátorovi nabídnout nic více než poskytování určitých, ne vždy spolehlivých informací o Zikmundových záměrech a pohybech jeho dvora. Přesto Petr Wormditt pociťoval vůči svému příteli vděčnost, již vyjádřil poskytnutím půjčky ve výši 1 700 zlatých, což při permanentním peněžním nedostatku řádové delegace ukazuje, že šlo o mimořádně přátelský vztah.³⁵⁹

Osoby podporující Řád německých rytířů netvořily silnou homogenní skupinu, která by během koncilu zásadním způsobem zlepšila pozici řádového poselstva v prusko-polském sporu. Vliv kardinálů-protektorů byl zásadně omezen jen na dobu trvání pontifikátu papeže Jana XXIII. a Martina V., zatímco aktivity říšských knížat nevykročily nad rámec tradičních verbálních deklarací. K nasazení právních expertů se řádové poselstvo rozhodlo až po publikaci Włodkowicových polemických konkluzí. Omezené finanční prostředky navíc znemožnily objednat větší množství juristických traktátů. Řád se mohl alespoň spolehnout na neformální kontakty na dvoře Zikmunda Lucemburského nebo v jeho blízkosti. Jednalo se však o nepříliš vlivné osoby, jejichž role spočívala většinou v předávání neoficiálních (dodejme, že někdy nespolehlivých) informací o pohybu a záměrech římského krále.

Poselstva polského krále a litevského velkoknížete

O vyslání poselstva polského krále a litevského velkoknížete se muselo uvažovat už během letní válečné kampaně roku 1414.³⁶⁰ Někdy na konci června vyslal

sulchen worten: hu'te an deßem tage so hebet an der frede czwischen den konigen Franckrich und Engelant, und noch czwen tagen noch der gebunge dis briffes so wirt der romissche koning sine erbare botschaft czu dem concilio senden, und mit den werde ich komen ken Constencz etc.

357 List prokurátora velmistroví z 8. prosince 1416, tamtéž, s. 377–378, č. 191: *Niclos Bunczlaw von Bresslaw hat mir geschriben, das in der romissche konig gesant hatte und herczoge Lodewig vom Brige ken Collen noch dem erzbischoffe von Collen und den herczogen von Gebren noch dem herczogen vom Berge, das die czu Ache czu im komen sullen. Do welde her vorsuchen, ap her sie moge vorrichten, und dornoch welle her ken Lutzenburg. Do welle her nicht me denne 6 tage syn und welle denne vorbas her.*

358 Tamtéž, s. 378, pozn. 9.

359 Wormdittův nástupce na místě řádového prokurátora, Jan Tiergart, našel v pozůstalosti (po 27. srpnu 1419) svého předchůdce dlužní úpis na tuto částku, tamtéž, s. 625, č. 324: *Item ist im schuldig gebleben Niclas Bunczlaw von Breslaw 1700 goldin, noch den her Petir, do her noch lebete, seynen schreiber gesandt hatte.*

360 K polské účasti na kostnickém koncilu, tedy nejen o královské delegaci viz ze starší literatury PIEKO-

Vladislav II. Jagello k římskému králi wrocławského kanovníka a svého notáře Jana z Młodawina (*de Mlodawin*), jenž ho měl informovat o bezvýsledných jednáních s řádovými zástupci.³⁶¹ Polský král zřejmě očekával od Zikmunda Lucemburského nějakou radu a hlavně podporu, jež však delší čas nepřicházela. Až někdy v srpnu byl polskému králi odeslán z Koblence Zikmundův list se sdělením, že římský král chce za každou cenu dosáhnout smíření mezi válčícími stranami, a proto prosí, jak už to učinil dříve, o vyslání delegace na koncil.³⁶² Se stejnou výzvou se tehdy na polského krále obrátil také rýnský falckrabě a bavorský vévoda Jan.³⁶³

Podle kronikáře Długosze se o vyslání poselstva a jeho složení rozhodlo během vyjednávání o příměří u Brodnice (počátek října 1414), které mělo být uzavřeno jednak po naléhavé domluvě papežského legáta a také kvůli blížící se zimě a epidemii šířící se mezi vojáky (zřejmě úplavice).³⁶⁴ Nelze to zcela vyloučit, ale pověřovací a zplnomocňující listina byla vydána až 9. listopadu. Na konci září (tedy ještě

SIŃSKI, Franciszek: *Goście polscy na soborze konstancyjskim*. Kraków 1898 (Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie 37), jehož nepřesné interpretace a chyby korigovala POLACZKÓWNA, Helena: *Księga bracka św. Krzysztofa na Arlbergu w Tyrolu. Rękopis archiwum państwowego w Wiedniu nr. 473*. Warszawa 1931. Z novější literatury o koncilní účasti intelektuálů krakovské univerzity viz PIERADZKA, Krystyna: *Uniwersytet Krakowski w służbie państwa i wobec soborów w Konstancji i Bazylei*. In: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1346–1764*. Tom I. Ed. Kazimierz LEPSZY. Kraków 1964, s. 91–108 a zejména OZÓG, K.: *Uczeni*, s. 266–280. K polským biskupům v Kostnici viz GRAFF, Tomasz: *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*. Kraków 2008, s. 199–217. Z hlediska koncilariistických idejí a polského podílu na jejich promyšlení viz WÜNSCH, Thomas: *Konziliarismus und Polen. Personen, Politik und Programme aus Polen zur Verfassungsfrage der Kirche in der Zeit der mittelalterlichen Reformkonzilien*. Paderborn – München – Wien – Zürich 1998, s. 53–72. Nad úspěšností, resp. neúspěšností polsko-litevské delegace a zástupců polské církve na koncilu se pozastavil GRAFF, T.: *Sobór w Konstancji wobec monarchii polsko-litewskiej*. ZNUJ Prace Historyczne 141/2, 2014, s. 511–529.

361 O vyslání notáře viz list polského krále z 28. července 1414, Lites III², s. 224–227: *Nuper per honorabilem Johannem de Mlodawin, canonicum Wladislawiensem, aule nostre notarium dilectum et fidelem nostrum speciale et alias ante modos et dispositiones negociorum inter nos et Cruciferos de Prussia currencium pleris vicibus Vestre Serenitati luculenter declaravimus*. Neurčitě „nedávno“ (*nuper*) lze zpřesnit díky záznamu o přijetí řečeného královského notáře mezi Zikmundovy familiáře (*litterae familiaritatis*) 5. července 1414, viz HHStA Wien, Reichsregister, Bd. E, fol. 73r; RI XI, č. 996. K němu viz RADZIWIŃSKI, Andrzej: *Działalność i kariery archidiaconów dobrzyńskich w XIV i I poł. XV w.* Studia Plockie 21, 1993, s. 111–125, zde s. 117–118.

362 List Zikmunda Lucemburského není datovaný, ale určitě byl vydán po 28. červenci 1414 (možná ve stejné době jako list rýnského falckraběte, srov. pozn. 363), Lites III², s. 227–231, zde s. : [...] *et ab hoc libeat Vestra Fraternitas copiam secreta conclusionis per aliquem seu aliquos ex prelatibus seu baronibus Vestris, qui interfuerunt presentes ad concilium, sicut sepius rogavimus, mittendo destinare*. O tom, že požádal polského krále o poselstvo do Kostnice, se římský král zmínil velmistřovi v listě z 21. července 1414, RI XI, č. 1058.

363 List z 15. srpna 1414, CDL, s. 187–188, zde s. 188: [...] *poterit [polský král – PB] suos sufficientes procuratores atque nuncios destinare ad civitatem Constancien. in Magutin. prouincia constitum [...]*. Odesílatelům listu byl rýnský falckrabě a bavorský vévoda Jan z Neumarktu (*Johannes dei gracia comes palatinus Reni et Bauarie dux*), bratr rýnského falckraběte Ludvíka III.

364 *Joannis Długossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 42: *Legacione nuncii apostolici ad frequens consilium relata, petitio et persuasio summi pontificis, quod et hiems appeteret et morbus dissenterie in regium exercitum vulgatus foret, accepta est et treuga in annos duos firmata, accepturum se rex concilii Constanciensis decisionem eique stare se rex promisit*.

v době obležení Brodnice) sice vydal král Vladislav II. Jagello svolení k zástavě a prodeji biskupských statků, aby získal prostředky na cestu a pobyt v Kostnici pro hnězdenského arcibiskupa Mikuláše Trābu, avšak tato skutečnost nemusí ještě znamenat, že arcibiskup byl už tehdy jmenován do královského poselstva.³⁶⁵ Arcibiskup mohl odcestovat do Kostnice jen na základě papežovy výzvy³⁶⁶ jako představitel polského episkopátu a polské církve (podobně jako ostatní biskupové).³⁶⁷

Kronikářovy údaje o skladbě poselstva obsahují nepřesnosti.³⁶⁸ Długosz pominul krakovského rektora Pavla Włodkowice a naopak do seznamu zahrnul wrocławského biskupa Jana Kropidla. Tato druhá chyba mohla být obsažena už v pramenech používaných Długoszem. Jeden rukopis s koncilními akty a písemnostmi, jenž vznikl současně nebo nedlouho po koncilu, obsahuje stručný historický záznam o poselstvu a jeho činnosti v Kostnici.³⁶⁹ Autorem zprávy a možná i sestavovatelem celého rukopisu byl Petr Wolfram, bakalář dekretů,³⁷⁰ jenž sice nebyl oficiálním královským delegátem, avšak pracoval pro hnězdenského arcibiskupa Trābu a měl rovněž pověření od krakovského biskupa, který se koncilu nezúčastnil.³⁷¹ Wolfram staví do čela

365 Pozoruhodný královský list z 30. září 1414 popisuje velmi obecně účel arcibiskupovy kostnické mise, jež měla trvat rozhodně déle než jeden rok, *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta. Vol. I. Acta capitulorum Gnezniensis, Poznaniensis et Vladislaviensis (1408–1530)*. Ed. Bolesław ULANOWSKI. Kraków 1894 (MMHP 13), s. 321–322, č. 1521: [...] *ipse dominus Nicolaus archiepiscopus Gnezniensis non poterit tam celeriter sibi providere de expensis, cum tamen ad tam grande iter vix unus integer annus potuit sufficere [...] ne eundo ad concilium et morando in eodem concilio, ubi dante Domino honor et commodum huius sacre corone et tocius provincie tractabitur, defectus ignominiose paciatur et ne confusionem habeat [...]*.

366 Viz list papeže Jana XXIII. z 3. března 1414, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae. T. II. (1410–1572)*. Ed. Augustinus THEINER. Romae 1861, s. 6–7, č. 9.

367 SILNICKI, Tadeusz: *Arcybiskup Mikołaj Trąba*. Warszawa 1954, s. 96. Z povinné účasti na koncilu se biskup mohl omluvit, jen pokud k tomu získal zvláštní papežské svolení. Dokonce v době papežské sedisvakance byl krakovský biskup Vojtěch Jastrzębiec této povinnosti zproštěn jen díky usilovné přímělvě polského krále u koncilu, viz CESDQ II, s. 75, č. 61; s. 81, č. 67.

368 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 42–43: *Atque in huiusmodi concilium Constantiense in Calendis Novembris iniciandum Nicolaum Gnesnensem archiepiscopum, Ioannem Wladislaviensem, Iacobum Plocensem, Lyaszkarium electum Posnaniensem episcopos, Ianussium de Toliszkowo castellanum Calisensem, Zavissium Nigrum de Garbow milites pro suis factis procurandis et ambasciata solempni ituros designavit*. SřOV. DĄBROWSKI, J. – GAWĘDA, S.: *Rozbiór krytyczny I*, s. 155. Vysvětlení rozporuplných údajů ohledně složení delegace, které nabízí WYROZUMSKI, Jerzy: *Mikołaj Trąba a sobór w Konstancji*. In: Mikołaj Trąba. Mąż stanu i prymas Polski. Materiały z Konferencji Sandomierz 13–14 czerwca 2008 roku. Ed. Feliks KYRIK. Kraków 2009, s. 36, není přesvědčivé.

369 Rukopis se ještě na počátku 20. století nacházel ve Státní knihovně v Petrohradě. Dnes je neznámý. Jeho popis viz ACC IV, s. XCIX–C. Dále viz pozn. 76.

370 Tamtéž, s. C: [...] *d[ominus] archiepiscopus pro memoriali suo voluit, ut per me Petrum predictum licentiatum omnia acta in dicto concilio ad ordinem ponerentur [...]*.

371 Petr Wolfram z Krakova (psal se rovněž z Wolbromi, ze Lvova, † 1428), byl profesorem krakovské univerzity a krakovským arcijáhnem. Studoval právo v Praze a Padově. Na přelomu let 1408 a 1409 jel jako královský posel do Boloně k papeži Alexandru V. ve věci prusko-polského sporu. Tam také později získal (1413) titul bakaláře dekretů. V dubnu 1414 ze zúčastnil poselstva do Budína kvůli ohlášení rozhodčího výroku Zikmunda Lucemburského. Od roku 1415 působil jako profesor na právnické fakultě v Krakově. Na kostnickém koncilu pracoval jako sekretář hnězdenského arcibiskupa, pro kterého sbíral

delegace hnězdenského arcibiskupa, který je doprovázen svými suffragány (včetně włocławského biskupa), preláty, kanovníky a kleriky, a neopomene zmínit ani dva polské rytíře, Pavla Włodkowice a sebe.³⁷² Podle něj poselstvo nepřišlo do Kostnice ani tak kvůli samotnému koncilu (!?), ale aby zjistilo, zda je možné dosáhnout smíření s řádem.³⁷³ Chybné zařazení biskupa Jana Kropidla mezi královské posly je možné vysvětlit jeho aktivní činností během koncilu, kde se intenzivně domáhal svých práv na území diecézie proti nárokům řádu a také náhrady škod způsobených řádovými vojsky na biskupských statcích. Tato jeho aktivita nepochybně posilovala oprávněnost stanoviska hájeného polskou delegací.³⁷⁴

Ohledně složení poselstva je tedy třeba dát přednost zmiňovanému zplnomocnění z 9. listopadu 1414, v níž jsou uvedeny následující osoby: hnězdenský arcibiskup Mikuláš Trąba, plocký biskup Jakub z Kurdwanowa, zvolený poznaňský biskup (*electus Posnaniensis*) Ondřej Łaskarzyc,³⁷⁵ doktor dekretů a rektor krakovské univerzity Pavel Włodkowic (*Paulus Wladimiri*)³⁷⁶ a dva rytíři – kastelán kališský Jan (Janusz) z Tuliszkowa erbu Dryja a Záviš Černý (Zawisza Czarny) z Garbowa erbu Sulima.³⁷⁷ Tři z nich osobně dosvědčili uzavření brodnického příměří (arcibiskup, poznaňský elekt a kališský kastelán).³⁷⁸ Po příjezdu do Kostnice (29. ledna 1415)

a sepisoval koncilní akta a dekreta. Současně obdržel pověření od krakovského biskupa (viz Wolframův list krakovské kapitule z 12. července 1417, CESDQ II, s. 89, č. 75: [...] *fui, sum et esse debeo in eiusdem domini episcopi ac sue ecclesie serviciis in hac sacra synodo procurator constitutus*), který se koncilního jednání osobně nezúčastnil. V listopadu 1415 byl koncilem jmenován kolektorem tzv. svatopetrského haléře v Polsku (Rep. Ger. III, sl. 399) a v této funkci jej potvrdil papež Martin V. Z Kostnice si dovezl několik rukopisů, jež jsou dodnes uloženy v Jagellonské knihovně, dále viz ZWIERCAN, Marian: *Piotr Wolfram z Krakowa*. PSB XXVI, s. 403–406 (elektron. verzi viz *Piotr Wolfram z Krakowa*, [online] Warszawa: Narodowy Instytut Audiowizualny [přístup 18.04.2017]. Dostupnost na internetu: <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/piotr-wolfram-z-krakowa>).

372 ACC IV, s. XCIX–C: [...] *reverendissimus in Cristo pater et dominus d. Nicolaus archiepiscopus Gneznensis quondam vero regni Polonie vicecancellarius cum suis suffraganeis, Jacobo scilicet Plocensi, Johanne duce Opoliensi episcopis, Andrea Laskarii electo Posnaniensi ac ipsorum clericis nonnullis prelatiis et canonicis una cum strenuis viris dominis Johanne de Collischkow, castellano Kalisiensi, Zavissio Nigro de Garbow pro parte serenissimi principis et d. Wladislai regis Polonie nunciis solemniter expeditis [...] prefati domini cum magistro Paulo Wladimiri decretorum doctore, Petro de Wolfram, licenciato in decretis, et aliis, ut prefertur, viris notabilibus in dicta Constanciensi civitate convenerunt*.

373 Tamtéž, s. XCIX: [...] *predicti domini non tantum gracia concilii illuc protunc fuerant expediti, set etiam ad videndum de concordia, si fieri posset, cum cruciferis de Prussia [...]*.

374 Více k této činnosti biskupa Jana Kropidla viz LIEDTKE, Antoni: *Walka księcia Jana opolskiego „Kropidla“ z krzyżakami w obronie majątkowych praw diecezji włocławskiej*. Toruń 1932 (Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu 38).

375 Pol. Andrzej Łaskarzyc z Gosławic herbu Godziemba.

376 Pol. Paweł Włodkowic z Brudzenia herbu Dołęga.

377 CESDQ II, s. 64–67, č. 56, zde s. 64–65: [...] *reverendis in Christo patribus et dominis Nicolao archiepiscopo Gneznensi, Jacobo Plocensi episcopo, Andree electo Poznaniensi, magistro Paulo Wladimiri decretorum doctore necnon rectori alme universitatis nostre studii Cracoviensis ac strenuis militibus Johanni castellano Kalisiensi et Zavissio Nigro, nostris oratoribus et ambasiatoribus devotis fidelibus nostris sincere dilectis [...]*.

378 SDOP I, s. 108, č. 105.

bylo polské poselstvo zařazeno do *natio Germanica*,³⁷⁹ přičemž popis kronikáře Długosze, že poselstvo bylo do koncilu inkorporováno, je anachronismus.³⁸⁰

Během koncilu vyslal polský král ještě další dvě poselstva, která částečně personálně doplnila stávající počet vyslanců, ale hlavně měla řešit další důležitý úkol, který s hlavním sporem s Řádem německých rytířů souvisel jen nepřímě, přesto hrál velmi důležitou roli. Obě poselstva měla za úkol propagovat polského krále a litevského velkoknížete jako věrné syny katolické církve a Polsko-litevskou unii jako jediný politický útvar šířící křesťanskou víru vůči pohanům i schizmatikům po celé východní Evropě.

Dne 18. října 1415 delegoval polský král a litevský velkokníže na koncil kališského kastelána Jana z Tuliszkowa, podolského hejtmána Jiřího Gedygolda, Jiřího Golimina (nebo Golimunta Nadobowicze) a Mikuláše Sepieňského, kteří se měli podle doprovodného listu připojit ke stávajícímu polskému poselstvu v Kostnici.³⁸¹ Litevec Jiří Gedygold,³⁸² který užíval znak šlechtického rodu Leliwa, zastával hodnost maršála na dvoře Vitolda a před uzavřením toruňského míru (1411) hodnost kijevského vévody. Z pověření velkoknížete Vitolda byl v letech 1411–1423 starostou Podolí, v roce 1424 místodržitelem v Smoleńsku a v letech 1425–1432 vilenským palatinem.³⁸³ Druhým

379 Viz seznam přítomných na shromáždění deputovaných čtyř *nationes* ve františkánském klášteře 5. května 1415, Hardt IV, s. 160.

380 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 45: [...] *commendacione Wladisali regi et Regni sui Polonie pape Ioanni, cardinalibus et patribus concilii coram facta, fuerunt sacre sinodo, regis et Regni primum, deinde suis nominibus, incorporati*. Inkorporace byla aplikována až během basilejského koncilu.

381 List krále Vladislava II. Jagella a velkoknížete Vitolda z 18. října 1415 jmenuje jen Jiřího Gedygolda a Mikuláše Sepieňského, viz Hardt IV, sl. 548–551 a CEV, s. 331–333, č. 651: *Quamvis circa principium sacri concilii nostros ambasiatores, reverendos in Christo patres N[icolaum] archiepiscopum Gneznenzem, J[acobum] episcopum Plocensem et Andream electum Poznaniesem et ad hanc sanctissimam sinodum in spiritu sancto congregatam expeditiverimus [...] ecce nunc per novos recentesque ambasiatores nostros ... vestris ambasiatoribus applicatas et adiunctos, nos ad omnia beneplacita vestra fidelissime offerimus [...] quibus quidem nunciis et ambasiatoribus nostris exhibitoribus presencium, videlicet validis et nobilibus viris Johanne de Toloschovo, castellano Calisiensi, Georgio alias Cridigolt (sic) cappitano Podolie et Nicolao Zebimski (sic) consiliariis nostris fidelibus [...]*. Podle Długosze byl v poselstvu ještě jeden Litevec: Jiří Golimin, viz *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 63: [...] *speciales nuncios videlicet Georgium Gedigoldh, Georgium Goliminy, Nadobyewicz Lithuanos et Nicolaum Sepinski Polonum milites [...]*. Długoszovy údaje se shodují s relací vyslance vídeňské univerzity Petra z Pulkau z 7. prosince 1415, viz FIRNHABER, F.: *Petrus de Pulka*, s. 36: *Item barbarae tres notabiles proceres in tota concione concilii in ambasiata nova regis Cracoviae et fratris eius Alexandri alias Wytoldi ultra priorem ambasiatam, quam cottidie hic habuit rex [...]*. S tím se shoduje i zpráva řádového prokurátora z 15. prosince 1415, viz BGDO II, s. 284, č. 136: *Geruchet czu wissen, das der koning von Polan hat her wider gesant hern Johan Kalisky, der czur Lemburg bey im ist gewesen, und hat den hauptman us der Podolie, des hauptmans bruder von Welune, und eynen von Samayten, der ist ritter, von all der lande wegen Samayten, Littouwen und Russen [gesant]*. Podle Dětricha z Nieheimu čítal doprovod poselstva celkově asi 60 lidí, viz Hardt II, sl. 422.

382 Lit. Jurgis Gedgaudas.

383 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 352; srov. FIJALEK, Jan: *Uchrześcianienie Litwy, przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu*. Kraków 1914, s. 43, pozn. 2. U Richental (Chronik des Konstanzer Konzils. Hg. v. Th. M. Buck, s. 192) vystupuje jako Herr Gergo de Gediold, capitanius Türcorum (!);

poslem byl rovněž urozený Litevec, Jiří Golimin,³⁸⁴ pocházející ze Žmudi a užívající znak šlechtického rodu Dębno. V letech 1433–1434 byl hejtmanem na Žmudi.³⁸⁵ Trojici uzavírá Polák Mikuláš Sepieňský erbu Nowina, dvořan a posel velkoknížete Vitolda, v jehož kanceláři zřejmě pracoval.³⁸⁶ Pověření druhého poselstva se více týkalo politiky krále a velkoknížete vůči pravoslavným křesťanům a tureckému nebezpečí než bezprostředního sporu s řádem.³⁸⁷

Třetí poselstvo, které do Kostnice dorazilo v polovině února 1418,³⁸⁸ se tomu předchozímu podobalo v obou aspektech. S prusko-polským sporem souviselo okrajově a na koncilu zanechalo – podobně jako neofyté ze Žmudi – nezapomenutelnou stopu. V jeho čele stál kijevský metropolita Řehoř (Grigorij) Camblak, který měl podle doporučujícího listu Vladislava II. Jagella z 1. ledna 1418 jednat o způsobu sjednocení západní a východní církve.³⁸⁹ Samotný metropolita není označen jako králův vyslanec, podobně ani nikdo jiný z jeho četného doprovodu. Polský král odkazuje papeže Martina V. na již přítomné poselstvo v Kostnici, které mělo nejvyššímu pontifikovi sdělit další informace o misi pravoslavného metropolity.³⁹⁰ Kijevský metropolita rovněž dovezl nové zplnomocnění, které 8. ledna 1418 vydal král Vladislav II. Jagello pro poselstvo v Kostnici.³⁹¹

dále viz PETRAUSKAS, Rimvydas: *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – Struktūra – Valdžia*. Vilnius 2003, s. 231–232.

384 Lit. Jurgis Galminas Nadabaitis.

385 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 352; stov. FIJALEK, J.: *Uchrześcianienie*, s. 44, pozn. 1; dále viz PETRAUSKAS, R.: *Lietuvos diduomenė*, s. 230–231.

386 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 352–353; stov. FIJALEK, J.: *Uchrześcianienie*, s. 45, pozn. 1. U Richentala (*Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 192) vystupuje jako Herr Nicolaus Sopinsky, hoffmaister Türggorum (!). O jeho osobě více viz KOSMAN, Marcell: *Sepieński (Sapieński) Mikolaj h. Nowina (zm. ok. 1432)*. PSB XXXVI, s. 282–284, podle kterého byl Sepieňský dokonce vedoucím delegace v Kostnici; o jeho práci v knížecí kanceláři vyjádřil skeptický názor TÝŽ: *Kancelaria wielkiego księcia Witolda*. StŽr 14, 1969, s. 108–109. ; stov. SZYBKOWSKI, Sobiesław: *Polish Staff as a Social Group in the Chancery of Grand Duke Witold*. *Quaestiones Medii Aevi Novae* 3: Foreign experts, 1998, s. 75–94.

387 Nakonec ale největší význam měla otázka christianizace Žmudi, o níž v onom říjnovém listu nepadla zmínka, stejně jako byl pominut urozený Litevec Jiří Golimin. FIJALEK, J.: *Uchrześcianienie*, s. 46, pozn. 2 se domnívá, že existoval ještě jeden (nedochovaný) královský list obsahující pověření k jednání ohledně Žmudi, z nějž čerpal Długosz.

388 NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 78 uvádí chybný měsíc (březen) příjezdu delegace do Kostnice. stov. H. BOOCKMANN, *Johannes Falkenberg*, s. 215–216 a PODSKALSKY, Gerhard – MERVAUD, Michel: *L'intervention de Grigorij Camblak, métropolitte de Kiev, au concile de Constance (février 1418)*. *Revue des études slaves* 70/2, 1998, s. 289–297.

389 CESDQ II, s. 98–100, č. 81, zde s. 99: [...] *virum insignem moribus et sciencia in Greco et Ruthenico lingwagis et aliis iuxta sui ritus decenciam virtutibus multipliciter p̄ditum, Gregorium scilicet archipresulem seu metropolitum tocius Russie ac plage orientalis [...]*.

390 Tamtéž, s. 100: *De cuius accessu et aliis, que apud eandem sanctitatem vestram gesturus est, oratores nostri, qui sanctitatis vestre assistunt conspectibus, quos super premissis luculencius informavimus, lacius eidem sanctitati vestre declarabunt.*

391 Tamtéž, s. 102–105, č. 84. Královskou plnou moc k zastupování v prusko-polském sporu obdrželo

Členové polsko-litevských poselstev během kostnického koncilu		
Jméno	Titul, hodnost ³⁹²	Čas a místo pobytu
Mikuláš Trąba (kol. 1358–1422)	kanovník u sv. Floriána (1403), vicekancléř Polského království (1403–1412), haličský (1410–1412) a hnězdenský arcibiskup (1412–1422) ³⁹³	leden 1415–duben/květen 1418 v Kostnici; z toho březen–květen 1416 diplomatická cesta na dvůr Zikmunda Lucemburského
Jakub z Kurdwanowa (kol. 1350–1425)	doktor dekretů (před 11. lednem 1385), krakovský a hnězdenský kanovník (před r. 1386), auditor římské Roty (1386), papežský kaplan (před r. 1390), hnězdenský děkan (kol. r. 1394), plocký biskup (1396–1425) ³⁹⁴	leden 1415–květen 1418 v Kostnici
Ondřej Łaskarzyc (kol. 1362–1426)	doktor dekretů v Padově (1405), <i>familiaris pape</i> a kaplan krále Ruprechta Falckého (1405), papežský referendář, papežský generální kolektor annát v Polsku (1409), krakovský děkan (1413), papežský protonotář, hnězdenský kantor (1413/1414), poznaňský biskup (1414–1426)	leden 1415–březen 1418 v Kostnici
Pavel Włodkowiec (1370/1373–1435)	bakalář dekretů v Padově (1408), doktorská promoce v Krakově (1411/1412), krakovský kustod a kanovník	leden 1415–květen 1418 v Kostnici
Jan z Tuliszkowa erb Dryja († 1426)	polský šlechtic, poznaňský podkomoří (1399–1403) a kališský kastelán (1403–1426)	leden–červenec 1415 v Kostnici; července–konec roku 1415 (cesta do Polska a zpět); do března 1416 v Kostnici; březen 1416–leden (?) 1417 v doprovodu Zikmunda Lucemburského; do května 1418 v Kostnici
Záviš Černý z Garbowa erb Sulima († 12. června 1428)	polský šlechtic, starosta krušvický (od r. 1417) a spišský (od r. 1420)	leden–červenec 1415 v Kostnici; červenec 1415–leden (?) 1417 v doprovodu Zikmunda Lucemburského; do května 1418 v Kostnici

přítomné královské poselstvo v Kostnici a lenčický probošt a papežský protonotář Petr Boleste (*Petro Boleste sedis apostolice prothonotario*), srov. WRÓBEL, D.: *Elity polityczne*, s. 356, pozn. 306.

392 Uvedeny jsou ty významnější.

393 GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 28.

394 Tamtéž, s. 46.

Členové polsko-litevských poselstev během kostnického koncilu		
Jméno	Titul, hodnost	Čas a místo pobytu
Jiří Gedygold († kolem roku 1435)	maršál na dvoře Vitolda, starosta Podolí (1411–1423), smolenský místodržitel (1424), vilenský palatin (1425–1432)	od 28. listopadu 1415 v Kostnici
Jiří Golimin († po roce 1434)	žmuďský hejtman (1433–1434)	od 28. listopadu 1415 v Kostnici
Mikuláš Sepieňský erbu Nowina	dvořan velkoknížete Vitolda, sekretář a písař v knížecí kanceláři	od 28. listopadu 1415 v Kostnici
Petr Boleste	lenčický probošt a papežský protonotář	od února 1418 v Kostnici

Mikuláš Trąba

Hnězdenský arcibiskup bývá považován za nezpochybnitelného vedoucího polsko-litevské delegace v Kostnici. Na první pohled se jeho postavení jeví jako samozřejmé, neboť plyne ze zastávané funkce metropolitity hnězdenské arcidiecéze. Hlava církve v Polském království byla *per se* předurčena k vedení koncilní delegace. Tento předpoklad potvrzuje také dosavadní průběh arcibiskupovy politické a církevní kariéry, byť některé momenty naznačují, že jeho pozice na královském dvoře nebyla neotřesitelná.³⁹⁵

Mikuláš (nar. kol. r. 1358) byl synem kněze Jakuba ze Sandoměře, což však i díky papežské dispenzi z roku 1406 nepředstavovalo zásadní překážku v dosažení významných hodností v církevní správě. Před získáním biskupských svěcení byl držitelem několika kanovnických prebend mimo jiné v krakovské a hnězdenské kapitule, ale zejména byl proboštem v kolegiátní kapitule sv. Floriána na krakovském předměstí. Hlavním polem jeho působení byla královská kancelář – nejdříve na pozici notáře a později (od roku 1403) vicekancléře. Na tomto místě, které s ohledem na tehdy neobsazenou funkci kancléře znamenalo faktické vedení kanceláře, vydržel do roku 1412, kdy došlo k zásadnímu zlomu jeho dosavadní kariéry.³⁹⁶

Mikuláš Trąba byl polským králem vyslán na diplomatické mise už na konci 14. století a během tzv. velké války 1409–1411 patřil jeho hlas v královské radě mezi ty významnější. Není proto divu, že Trąbův spíše rezervovaný postoj k jednáním,

395 K osobě arcibiskupa viz SILNICKI, T.: *Arcybiskup Mikolaj*; GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 202–212, kde však o činnosti arcibiskupa na koncilu někdy nepřesné údaje; *Mikolaj Trąba. Mąż stanu i prymas Polski. Materiały z Konferencji Sandomierz 13–14 czerwca 2008 roku*. Ed. Feliks KIRYK. Kraków 2009; stručně WÜNSCH, T.: *Konziliarismus*, s. 54.

396 SILNICKI, T.: *Arcybiskup Mikolaj*, s. 5–67; KRZYŻANIAKOWA, Jadwiga: *U boku króla. Początki kariery Mikolaja Trąby*. In: Mikolaj Trąba. *Mąż stanu*, s. 25–32.

na jejichž konci bylo uzavření spojenecké smlouvy mezi Zikmundem Lucemburským a Vladislavem II. Jagellem (15. března 1412 v Lubovni), ovlivnil další směřování jeho politicko-církevní dráhy.³⁹⁷

Rok 1412 byl vůbec ve znamení zásadní rošády na významných pozicích v církevní i světské správě. Vladislav II. Jagello jmenoval do funkce kancléře Polského království poznaňského biskupa Vojtěcha Jastrzębce a současně ho navrhl na biskupskou katedru v Krakově. Dosavadnímu krakovskému biskupovi Petrovi Wyszce byl určen biskupský stolec v Poznani. Mikuláš Trąba se po krátké epizodě ve funkci haličského arcibiskupa stal královským kandidátem do čela hnězdenské arcidiecéze, ačkoliv tamější kapitula by si raději přála svého rodáka Jastrzębce. Královské vůli se nicméně nedalo oponovat. Trąbovu nominaci však nelze jednoznačně interpretovat jako povýšení, neboť s ní přišel o funkci vicekancléře, což fakticky znamenalo odchod z královské kanceláře.³⁹⁸

Nový hnězdenský arcibiskup se jistě i nadále těšil důvěře polského krále, který však těmito nominacemi dal jasně najevo, že mezi své nejbližší spolupracovníky nyní řadí nového kancléře a krakovského biskupa Vojtěcha Jastrzębce, jehož vliv na politiku polského krále byl tehdy zásadní. Je celkem příznačné, že právě pro Jastrzębce usiloval Vladislav II. Jagello získat od koncilu dispensi od povinné účasti na koncilních jednáních.³⁹⁹ Pro krále byla jeho přítomnost v Polsku zřejmě důležitější než diplomatická mise v Kostnici. V této souvislosti se poněkud jinak jeví i Trąbova nominace do čela kostnické delegace. Vše bylo podřízeno zájmům polského krále, který mohl určitý čas postrádat hnězdenského arcibiskupa, avšak bez krakovského biskupa se patrně obejít nemohl.

Význačné místo v delegaci přisoudil hnězdenskému metropolitovi už kronikář Długosz. Podle něj polský král vybavil Mikuláše Trąbu zvláštními instrukcemi a četnými dary.⁴⁰⁰ K jeho činnosti na koncilu máme k dispozici pouze několik údajů. Jde však zpravidla o události, kterým soudobí pozorovatelé a veřejnost připisovali velký význam. Mezi ně jistě patřila cesta k Zikmundovi Lucemburskému

397 Postoj Mikuláše Trąby v Lubovni a jeho dopad na další kariéru arcibiskupa jsou v literatuře hodnoceny rozdílně, srov. WRÓBEL, Dariusz: *Stanowisko Mikolaja Trąby wobec pokoju toruńskiego z 1411 roku i układu z Zygmuntem Luksemburskim z 1412 roku*. In: Tamtéž, s. 55–70; BACZKOWSKI, Krzysztof: *Polityka Zygmunta Luksemburskiego wobec Polski w dwu pierwszych dekadach XV wieku a Mikolaj Trąba*. In: Tamtéž, s. 71–88.

398 SILNICKI, T.: *Arcybiskup Mikolaj*, s. 88–93; GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 159–163. K osobě Vojtěcha Jastrzębce viz LICHONČZAK-NUREK, Grażyna: *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362–1436)*. Kraków 1996, zvl. s. 28–41, 63–100.

399 CESDQ II, s. 80–81, č. 67; dále viz LICHONČZAK-NUREK, G.: *Wojciech herbu Jastrzębiec*, s. 70, pozn. 34.

400 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 43–44: *Occurrerat autem Wladislawo Polonie regi in Biecz agenti Nicolaus Gnesnensis archiepiscopus et singularibus mandatis et instruccionibus, quid et quo ordine qualiaque illum et suos collegas in concilio Constanciensi agere in Ecclesie universalis et Regni Polonie rebus oporteat, acceptis, pluribus insuper donis et clenodiis in auro, argento, schubis, vestibus, equis muneratus in Constanciam processit*.

do Paříže (březen–květen 1416), kde bylo dohodnuto prodloužení brodnického příměří.⁴⁰¹ Při té příležitosti uvádí Długosz velkolepou hostinu, kterou měl arcibiskup uspořádat pro všechny členy pařížské univerzity. Její konání sice potvrzují i jiné prameny, není ale jisté, zda datum 8. března 1416 uváděné kronikářem je správné, ani zda během hostiny obdržel Mikuláš Trąba Falkenbergův pamflet *Satira*.⁴⁰² S jistotou lze pouze konstatovat, že arcibiskup nedoprovázel krále Zikmunda po celou dobu jeho diplomatické mise po západní Evropě jako delegát koncilu, jak se kdysi domníval Antoni Prochaska.⁴⁰³ Z relace toruňského komtura Jana ze Selbachu a řádového prokurátora o pařížských rozhovorech jednoznačně vyplývá, že arcibiskup odcestoval do Paříže na základě požadavku římského krále někdy na začátku března 1416.⁴⁰⁴ Nejpozději v den svátku sv. Stanislava (8. května) byl Mikuláš Trąba už zpátky v Kostnici.⁴⁰⁵

V procesu proti Falkenbergovi byl arcibiskup formálně hlavním žalobcem (počátek roku 1417), avšak do jeho průběhu – zdá se – příliš nezasahoval. Nevystoupil veřejně ani na závěrečném plenárním zasedání koncilu 22. dubna 1418, kdy jeho kolegové z delegace (zejména Pavel Włodkovic) chtěli přimět papeže a koncil, aby Falkenberg byl odsouzen jako kacíř, jinak hrozili podáním apelace k budoucímu koncilu. O několik dní později tak skutečně učinili, což arcibiskup osobně sdělil papeži Martinovi V.⁴⁰⁶

401 BGDO II, s. 312, č. 151.

402 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 67: [...] *Nicolaus Gnesnensis archiepiscopus regis et Regni Polonie famam augere satagens, convivio sumptuoso et solempni in Quadragesima instructo, omnes magistros, doctores, scholares et singula universitatis studii Parisiensis supposita (quod apud Parisienses magne admiracioni erat) ad prandium invitavit et splendide atque liberaliter pertractat. Inter prandendum autem per universitatis prefate doctores seniores erat eidem Nicolao Gnesnensi archiepiscopo libellus quidam satyram [...] per fratrem Joannem Falkenberg ordinis Predicatorum [...] conductum commentatus oblatus*. Srov. *Calendarii Cracoviensis Notae historicae ad annorum dierumque ordinem redactae*. In: *Monumenta Poloniae Historica*. *Pomniki dziejowe Polski*. Tom VI. Ed. Wilhelm BRUCHNALSKI. Kraków 1893, s. 667. Nejasnosti ohledně zveřejnění *Satiry* viz BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 263–264, pozn. 352.

403 PROCHASKA, A.: *Sobór*, s. 23–24, který nepochopil zprávu Petra z Pulkau z 1. ledna 1416, podle níž se arcibiskup vehementně zasazoval o vyslání zástupce koncilu k Zikmundovi, srov. FIRNHABER, F.: *Petrus de Pulka*, s. 40. Prochaskovu chybnou domněnku opakuje GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 205–206; srov. PIERADZKA, K.: *Dwie polskie relacje*, s. 226.

404 Viz list toruňského komtura velmistřovi z 16. května 1416, CEV, s. 339, č. 665 (srov. BGDO II, s. 320–322, č. 156): *Also euwirn gnaden ich vormals geschreiben habe, [...] das von gheise und ruffunge wegen unsirs herren des Romisschen etc. konigis der erzbischoff von Gnezen mit dem Kalisky von des koniges von Polan wegen, [...] bis her czu sinen gnaden am donrstag vor mitfaste nu neeste vorgangen* [26. března 1416] *sien komen*; a list prokurátora Wormditta z 5. března 1416, BGDO II, s. 311–313, č. 151.

405 SILNICKI, T.: *Arcybiskup Mikolaj*, s. 141.

406 List prokurátora Wormditta z 13. května 1418, BGDO II, s. 496, č. 258: *Man als der bobst und der romissche koning woren uffgestanden, do sprach noch der erzbischoff von Gnyze ein gar dorlich wort und sagte: pater beatissime, wir wellen yo noch bliben bey unser appellacio*. Dále viz BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 282–288 a GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 209–212.

Trabův postoj ve Falkenbergově kauze je pro něj typický a podobné chování je u metropolitů patrné i při jiných příležitostech. Arcibiskup se nevyhýbal veřejným vystoupením, kterými by zvyšoval prestiž polské církevní hierarchie a autoritu polského krále. Současně propojoval tyto snahy s hlavními body církevní agendy, na nichž měl zájem se aktivně podílet – boj s herezí a odstranění papežského schizmu.

Jeho postoj k Husově procesu byl proto v souladu s hlavní linií koncilních jednání a souhlasil také s konečným rozsudkem. Při jednom z veřejných slyšení 8. června 1415 jeden z polských biskupů prohlásil, že kanonické právo se vyjadřuje jednoznačně, jak se má postupovat s člověkem obviněným z kacířství.⁴⁰⁷ V den upálení Jana Husa celebroid polský arcibiskup v místní katedrále slavnostní mši.⁴⁰⁸ Stejně si počínal v den, kdy byla vyhlášena citace a žalobní články proti papeži Janovi XXIII.⁴⁰⁹ Svůj aktivní podíl na odstranění schizmu potvrdil jako delegát *natio Germanica* v konkláve v listopadu 1417. Podle Długosze byl dokonce sám vážným kandidátem na nejvyššího pontifika, ale nakonec tuto nabídku prý odmítl. Ve skutečnosti se možnosti prosadit vlastního kandidáta vzdala celá *natio Germanica* a arcibiskup toto rozhodnutí pouze oznámil.⁴¹⁰ Vážnost v očích koncilních otců mu také získala rovněž jeho účast při papežské audienci pravoslavných křesťanů 25. února 1418, při níž Mikuláš Trąba doprovázel spolu s plockým biskupem kijevského metropolitu Řehoře Camblaka.⁴¹¹ Jistě nebude přehnané konstatovat, že v určitém smyslu se Mikuláš Trąba v rámci polské delegace specializoval na slavnostní veřejné ceremonie, což jistě zvyšovalo nejen jeho osobní prestiž, nýbrž i prestiž celého poselstva.

Vnější vyjádřením arcibiskupovy důstojné pozice na koncilu bylo přidělení předního místa v zasedacím pořádku hned za kardinály a patriarchy. Takové

407 *Petri de Mladoniowicz relatio de Magistro Johanne Hus.* In: *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých VIII.* Ed. Václav NOVOTNÝ. Praha 1932, s. 105: *Et quidam antiquus episcopus et canus de Polonia dixit: Iura sunt clara in Clemetinis et Sexto de hereticis, quomodo debeat secum fieri.* Podle některých se pod oním polským biskupem skrývá Ondřej Łaskarzyc, viz KRZYŻANIAKOWA, J.: *Andrzej Łaskarz – „patron“ polskich koncyljarystów.* In: *Ludzie, Kościół, Wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństw Europy Środkowej (średniowiecze – wczesna epoka nowożytna).* Red. Wojciech IWAŃCZAK – Stefan K. KUCZYŃSKI. Warszawa 2001, s. 272–273; KRAS, Paweł: *Husyci w piętnastowiecznej Polsce.* Lublin 1998, s. 46; podle jiných sám hnězdenský arcibiskup, viz GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 204, který ale na jiném místě (Tamtéž, s. 214) tvrdí, že to byl Ondřej Łaskarzyc (!?).

408 Tamtéž, s. 204, avšak možnost, že by arcibiskup sympatizoval s Husovými názory, je velmi nepravděpodobnou spekulací.

409 ACC II, s. 234. Podle Richentalův hnězdenský arcibiskup vedl mši i při vzdání se papežského úřadu Janem XXIII., viz *Chronik des Konstanzer Konzils.* Hg. v. Th. M. BUCK, s. 40.

410 *Joannis Długosii Annales XI.* Ed. G. WYROZUMSKI, s. 76: [...] *licet Nicolaus archiepiscopus Gnesnensis plures voces cardinalium et prelatorum in electione huiusmodi sortitus fuisset, de omnibus tamen Oddoni de Columna cardinali diacono cessit [...].* Srov. GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 206.

411 ACC II, s. 164: *Sedente d. nostro papa in pontificalibus ac cardinalibus ac ceteris more solito intravit locum ille archiepiscopus associatus archiepiscopo Gnesnensi et episcopo Plocensi in Polonia [...].* Mikuláš Trąba měl metropolitovi dokonce radit ohledně průběhu audiencie, viz GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 207–208.

zacházení příslušelo prelátům s hodností primase, o níž však metropolita marne usiloval. Jeho snaha byla motivována obavami ze ztráty předního postavení v Polsko-litevské unii, v jejichž hranicích se vedle hnězdenské ocitla též Lvovská arcidiecéze. Korunovaci Alžběty Granovské, manželky Vladislava II. Jagella, provedenou Lvovským arcibiskupem v listopadu 1417, chápal Mikuláš Trąba jako nepřipustné zasahování do svých prerogativ.⁴¹²

Arcibiskupovo působení v Kostnici bylo asi motivováno především snahou získat co největší uznání ze strany římského krále, papeže a koncilu nejen pro polského krále a polskou církevní provincii, nýbrž i pro svou osobu.⁴¹³ Viděl v tom způsob, jak nejlépe splnit jemu svěřené úkoly. Doma ovšem nebyly aktivity polské delegace přijímány s všeobecným nadšením. Po návratu do Polska se arcibiskup dokonce setkal v anonymně šířených zprávách s tvrdou kritikou své osoby a svého počínání v Kostnici. Nedá se s jistotou tvrdit, že za těmito intrikami stál krakovský biskup, avšak rozhodující byl postoj krále Vladislava II. Jagella, který těmto pomluvám nepřikládal velkou váhu. Přesto šlo o vážná obvinění, z nichž se Mikuláš Trąba očistil pouze přísahou složenou na ostatky Svatého Kříže.⁴¹⁴

Ondřej Łaskarzyc

Druhým mužem polské delegace byl bezesporu doktor dekretů a zvolený poznaňský biskup Ondřej Łaskarzyc.⁴¹⁵ Do této role ho předurčoval jeho rodinný původ,

412 *Joannis Dlugossii Annales XI.* Ed. G. WYROZUMSKI, s. 74: *Coronacionem [...] Nicolaus Gnesnensis archiepiscopus, quod ministerio archiepiscopi Leopoliensis expleta fuerit, molestius ferens, veritus, ne et sua ecclesia eiusque presules processu temporis excluderentur a primatu, concilii Constanciensis solemni privilegio et decreto primatem se Polonice ecclesie declarari obtinuit, ab eoque tempore ipse et suus quilibet succedaneus in ecclesie Gnesnensis inscribit archiepiscopum et primatem.* Vydání privilegia koncilem je nadsázkou kronikáře, viz SILNICKI, T.: *Arcybiskup Mikołaj*, s. 177–181; GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 207.

413 Pro úplnost dodejme, že arcibiskup zasahoval do záležitostí menšího významu, které jen volně souvisely s hlavními aktivitami poselstva: protest proti vyčlenění některých dominikánských konventů z polské řádové provincie (SILNICKI, T.: *Arcybiskup Mikołaj*, s. 165; dále viz TUREK, Jakub: *Podział polskiej prowincji dominikanów w czasach prowincjalatu Jana Biskupca w latach 1415–1417.* *Przegląd Historyczny* 106, 2015, s. 287–324); intervence u českého krále a pražské univerzity ve věci uvězněného a mučeného klerika Stanislava v Praze (CESDQ II, s. 81–82, č. 68–69); doporučení Petra Wolframa krakovskému biskupovi na uprázdněnou prebendu v diecézi (Tamtéž, s. 88–89, č. 74).

414 SILNICKI, T.: *Arcybiskup Mikołaj*, s. 183–187. Na počátku března 1419 v Jedlni během setkání krále Vladislava II. Jagella s polskými velmoži vznesl formální obvinění proti arcibiskupovi lenčický probošt Petr Boleste, který byl členem polské delegace v Kostnici v roce 1418. O nejasném pozadí obvinění viz nejnověji WRÓBEL, D.: *Elity polityczne*, s. 363–366.

415 Ze starší literatury viz FRONTCZYK, Marian: *Andrzej Łaskarz z Gostawic herbu Godziemba biskup poznański.* *Nasza Przeszłość* 30, 1969, s. 125–170. Novější poznatky k osobě biskupa viz zejména OZÓG, K.: *Udział Andrzeja Łaskarzyca w sprawach i sporach polsko-krzyżackich do soboru w Konstancji.* In: *Polska i jej sąsiedzi w późnym średniowieczu.* Ed. Krzysztof OZÓG – Stanisław SZCZUR. Kraków 2000, s. 159–186; DEMBIŃSKI, Paweł – GIDASZEWSKI, Tomasz – JUREK, Tomasz – KOZAK, Adam – ŁOJKO, Jerzy – ŁOJKO-WOJTYNIAK, Paulina: *Andrzej Łaskarz. Dyplomata, duchowny 1362–1426.* Kraków 2014. V literatuře se jeho jméno

církevní kariéra, univerzitní vzdělání a diplomatické aktivity ve službách polského krále.

Narodil se kolem roku 1362 a byl pokrevně spřízněn s doktorem dekretů Petrem Wyszem, který se později stal krakovským a poznaňským biskupem.⁴¹⁶ Studium kanonického práva absolvoval v Praze a Padově, kde v roce 1405 promoval na doktora dekretů (promotory byli mimo jiné Petr Wysz a František Zabarella). Církevní kariéru započal v roce 1392 ziskem probošství ve wrocławské kapitule. Několik měsíců roku 1397 plnil funkci kancléře královny Hedviky a záhy získal další kanovnickou prebendu v Płocku. Dvakrát sice kandidoval na hodnost wrocławského biskupa (1398 a 1402), avšak nezískal tehdy podporu královského dvora. Větších úspěchů dosáhl Łaskarzyc v cizině. Díky kontaktům s Matoušem z Krakova získal kanovnické místo ve Wormsu (1405) a stal se kaplanem římského krále Ruprechta Falckého. O čtyři roky později byl papežem Řehořem XII. jmenován kolektorem annát v Polsku.⁴¹⁷

S prusko-polskými záležitostmi se Ondřej Łaskarzyc poprvé setkal v roce 1392 a zlomovým momentem jeho kariéry byla účast v poselstvu polského krále k piánskému papeži Janu XXIII. v druhé polovině roku 1411. Ve slavnostní promluvě před papežem vyzvednul Łaskarzyc zásluhy polského krále (*rex christianissimus*) během christianizace Litvy a Řád německých rytířů vylíčil jako rušitele míru, proti kterému je vojenská obrana ospravedlnitelná (*legitima defensio*). Během pobytu v Římě opět navázal kontakty s kardinálem Františkem Zabarellou.⁴¹⁸

V následujících letech byl polský jurista povoláván do diplomatických poselstev jako právní expert v prusko-polském sporu. Na základě zplnomocnění krále Vladislava II. Jagella sestavil Ondřej Łaskarzyc spolu s poznaňským kanovníkem Michalem Blidou 81 žalobních článků proti řádu pro potřeby budínského procesu v létě 1412. Články hájící právní nároky Polského království byly základním kamenem argumentační výzbroje polské strany, která byla v pozdějších letech dále rozvíjena. Wrocławský probošt byl důležitou osobou rovněž v procesu vedeném Zikmundovým subarbitrem Benediktem z Makry v roce 1413. Pro jeho potřeby zhotovil několik juristických posudků týkajících se platnosti řádových privilegií a právních nároků Polského království na území údajně neprávem okupovaná německými rytíři – Pomorí, michalovská a chelminská země. Velkou diskuzi rovněž vyvolávala „státní“

no objevuje rovněž v podobě „Łaskarz“, která však není správná, srov. GIDASZEWSKI, T.: *Andrzej Łaskarz z Gosławoc herbu Godziemba. Pomiedzy Gosławicami, Poznaniem a Rzymem*. In: Tamtéž, s. 17, pozn. 1.

416 Łaskarzycova matka a Wyszův otec byli sourozenci.

417 Další funkce a hodnosti viz OZÓC, K.: *Udział*, s. 160–164 a GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 41–42; k rodinným vazbám viz GIDASZEWSKI, T.: *Andrzej Łaskarz*. In: DEMBIŃSKI, P. et a.: *Andrzej Łaskarz*, s. 17–23.

418 OZÓC, K.: *Udział*, s. 165–167. Ondřej Łaskarzyc se zřejmě nezúčastnil koncilu v Pise (nejsou na to pramenné doklady), kde hlavním zástupcem polského krále byl jeho bratranec Petr Wysz. S ním se však po koncilu vydal na pouť do Svaté země, viz GIDASZEWSKI, T.: *Andrzej Łaskarz*. In: DEMBIŃSKI, P. et a.: *Andrzej Łaskarz*, s. 27.

příslušnost Žmudi a průběh hranic mezi řádovým územím a Polskem, resp. Litvou. Právní argumentace, jejímž autorem byl právě Ondřej Łaskarzyc, pak na kostnickém koncilu převzal a dále rozvíjel Pavel Włodkovic ve svých vlastních spisech.⁴¹⁹

Není divu, že wrocławský probošt ještě v červenci 1413 cestoval jako královský zplnomocněnec k papeži Janu XXIII. do Sieny hájit polské stanovisko.⁴²⁰ Byl členem královského poselstva na dvoustranných rozhovorech v Grabiech na Kujavsku koncem dubna 1414, které však nepřinesly řešení sporných otázek, a také účastníkem fiaska, jímž skončilo rozhodčí řízení v Budíně v létě 1414, kde kvůli nepřítomnosti Zikmunda Lucemburského nedošlo k vyhlášení definitivního rozhodčího výroku. Ve všech případech Łaskarzyc nejen veřejně vystupoval jako prokurátor, nýbrž také sepisoval právní podklady pro polskou delegaci.⁴²¹

Na kostnický koncil nejel Ondřej Łaskarzyc jako probošt, ale jako zvolený poznaňský biskup. Cestu k této hodnosti mu otevřel skon biskupa Petra Wysze 31. května 1414. Místní kapitula vybrala ze čtyř kandidátů známého juristu, jenž se o výsledku volby dozvěděl během své diplomatické mise v Budíně. Nedlouho poté – 28. září 1414 – získal papežské potvrzení. Biskupské svěcení před cestou do Kostnice už Łaskarzyc nestihl. Přijal je teprve z rukou papeže Martina V. někdy mezi 5. prosincem 1417 a 28. březnem 1418.⁴²²

Podíváme-li se na Łaskarzycovu činnost na koncilu z určitého odstupu, s překvapením zjistíme, že záležitosti sporu mezi Polsko-litevskou unií a řádem nepatřily mezi jeho priority.⁴²³ Naopak se velmi angažoval ve dvou ze tří klíčových otázek, které měl koncil řešit – v *causa unionis* a *causa fidei*.⁴²⁴

Byl to právě biskup Ondřej Łaskarzyc, který se 6. dubna 1415 neobával (na rozdíl od kardinála Františka Zabarely) veřejně přechíst později proslavený dekret *Haec sancta* o legitimitě koncilu a jeho nadřazenosti nad papežskou vládou.⁴²⁵ Nejenom tímto veřejným vystoupením, nýbrž i praktickými kroky se zapojil do obžaloby a vynesení rozsudku nad uprchlým papežem Janem XXIII.⁴²⁶ Tyto kroky nelze

419 Ożóg, K.: *Udział*, s. 168–179; Tyż, *Uczeni*, s. 186–206.

420 Zajímavé svědectví o jeho činnosti u římské kurie podal prokurátor Wormditt, viz BGDO II, s. 177, č. 83.

421 Ożóg, K.: *Udział*, s. 179–182.

422 Tamtéž, s. 164; GIDASZEWSKI, T.: *Andrzej Łaskarz*. In: DEMBIŃSKI, P. et al.: *Andrzej Łaskarz*, s. 33.

423 O jeho aktivitách na koncilu viz KRZYŻANIAKOWA, J.: *Andrzej Łaskarz*; Ożóg, K.: *Uczeni*, s. 206–217; GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 212–215; stručně viz GIDASZEWSKI, T.: *Andrzej Łaskarz*. In: DEMBIŃSKI, P. et al.: *Andrzej Łaskarz*, s. 31–33 a WÜNSCH, T.: *Konziliarismus*, s. 55.

424 V otázce reformy (*causa reformationis*) se vyjádřil jen pro zavedení původní, přísnější řehole do klášterů benediktinského řádu. Jeho návrhy ovšem nebyly koncilem přijaty, více viz SILNICKI, Tadeusz: *Idea reformy polskich klasztorów benedyktyńskich a sobór w Konstancji*. In: Tyż: *Z dziejów kościoła w Polsce. Studia i szkice historyczne*. Warszawa 1960, s. 455–480, zvl. s. 467–480.

425 Hardt IV, s. 97–99; ACC II, s. 28: *Fuerunt pronunciate diffinitiones sequentes per electum Posnaniensem Polonum, quia cardinalis Florentinus illas noluit pronunciare*.

426 Viz např. Hardt IV, s. 100, 194–195, 237–248.

vnímat jen jako osobní příklon biskupa ke konciliárním idejím,⁴²⁷ nýbrž i jako osudový zvrát politiky reprezentované polskou delegací, která paradoxně od téhož papeže obdržela ještě v době před jeho dramatickým útekem tři příznivé buly pro polského krále a litevského velkoknížete.⁴²⁸

Se stejným zaujetím se Łaskarzyc angažoval v procesu odstranění schizmatu a volby nového a nezpochybnitelného nejvyššího pontifika. Podporoval návrh Zikmunda Lucemburského, kterému se líbil reformní návrh polského biskupa, aby kandidátem byl někdo z *natio Germanica*. Tímto postojem si však Łaskarzyc v kardinálském kolegiu příliš mnoho sympatií nezískal.⁴²⁹ V Husově procesu byl aktivním členem komise pro víru, která českého kněze ještě v předvečer jeho odsouzení marně žádala, aby odvolal zastávané kacířské nauky.⁴³⁰

Nelze samozřejmě pominout ty biskupovy aktivity, jež určitým způsobem – přímo či nepřímo – na koncilu ovlivnily průběh prusko-polského procesu. Ve službách Polského království se Ondřej Łaskarzyc vyznamenal zejména jako kazatel a žalobce řádu ve věci zadržování příjmů wrocławského probošství.

Hned po příjezdu polské delegace do Kostnice v lednu 1415 měl tu čest pronést dvě slavnostní promluvy před papežem Janem XXIII. a králem Zikmundem Lucemburským.⁴³¹ Druhým důležitým veřejným vystoupením bylo kázání na počest příjezdu polsko-litevské delegace na koncil koncem roku 1415.⁴³² Łaskarzycova kázání však nebyla určena jen oficiálním koncilním zasedáním, nýbrž i městské veřejnosti; podle Oldřicha z Richentalu pronesl poznaňský biskup pronesl tři kázání v kostele sv. Štěpána. Jeho vystoupení však nebylo příliš důstojné, neboť podle

427 KRZYŻANIAKOWA, J.: *Andrzej Łaskarzyc*; PIERADZKA, K.: *Uniwersytet Krakowski*, s. 97. Argumenty pro konciliarizmus Ondřeje Łaskarzyce jsou celkem přesvědčivé, proto udivuje, že tuto skutečnost popírá WÜNSCH, T.: *Konziliarismus*, s. 56, pozn. 86. Podle OZÓG, K.: *Uczeni*, s. 270 se poznaňský biskup dokonce podílel na přípravě dekretu *Frequens*.

428 Papežskými bulami byla odvolána řádová privilegia týkající se Litvy a Rusi (CESDQ II, s. 67–69, č. 57), Jagello a Witold byli jmenováni generálními vikáři pro Novgorod a Pskov (Tamtéž, s. 69–71, č. 58) a polskému králi bylo dovoleno vybrat polovinu ročních příjmů (*medios fructus redditus ac provenus unius anni*) od všech církevních beneficí na jeho území (s výjimkou beneficí, jež drželi kardinálové, narbonne arcibiskup, který byl papežským komorníkem, a johanitský řád) a použít je na obrannou válku proti Tatarům a šíření katolického náboženství (Tamtéž, s. 71–72, č. 59). Srov. BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 199–201 a NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 65. Po papežově útěku z Kostnice a jeho detronizaci byl ovšem účinek papežských bul zanedbatelný.

429 Za ostatní kardinály to vyjádřil kardinál Vilém Fillastre, který ho zařadil mezi zarputilé nepřátele římské kurie a kardinálského kolegia, ACC II, s. 134: *Requisiverunt autem cardinales, quod, cum de eorum statu et vita ageretur in negotio reformacionis, removerentur illi, qui notorie erant inimici Romane ecclesie et curie atque cardinalium videlicet episcopus Sarisberiensis Anglicus, electus Posnaniensis Germanus [...]*.

430 Hardt IV, sl. 431–432: [...] *die Veneris 5. Julii, in loco congregationis dominorum deputatorum, in domo fratrum minorum [...] electus Posnaniensis, dictum magistrum Johannem Huss interrogabant, an vellet abjurare articulos, quos confitetur et qui sunt in libris suis [...]*. Dále viz KRAS, P.: *Husyci*, s. 46; OZÓG, K.: *Uczeni*, s. 270–271 a GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 214.

431 Viz kap. Propaganda – Kázání.

432 Viz pozn. 916. Dále viz GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 214.

kronikáře řečník neovládal dobře německý jazyk a musel si vypomáhat vedle stojícím knězem, který byl připraven v případě nutnosti napovídat.⁴³³

Těžko říci, zda jeho kázání měla na obraz polské delegace v očích koncilní veřejnosti větší vliv než jeho úsilí získat od řádu kompenzaci za škody způsobené jeho kanovnické prebendě v době, kdy byl proboštem wrocławské kapituly. Čeho se ten spor týkal?

Kořeny sporu sahají až k ustanovení prvního toruňského míru (1. února 1411), podle nějž nemají být majetky hnězdenské a wrocławské diecéze nacházející se na řádovém území právně ani jinak poškozovány.⁴³⁴ Precizněji se v této věci vyjádřil Zikmund Lucemburský v rozhodčím výroku z 24. srpna 1412, kde je hned v druhém bodě nařízena majetková restituce wrocławského biskupství v Pomoří, neboť majetek byl údajně řádem spravován protiprávně. Tamtéž je uvedeno 50 hřiven pruské váhy, které si nárokoval tehdejší wrocławský probošt z území spravovaného tucholským komturem za desátky, jež mu udělil wrocławský biskup. Pokuta za nesplnění těchto požadavků činila deset tisíc hřiven stříbra, které měly po třetinách připadnout papežské, resp. říšské komoře a poškozené straně.⁴³⁵ O splnění uvedeného bodu požádal poznaňský biskup římského krále 15. července 1415. Král se však zrovna loučil s koncilem a chystal se na diplomatickou misi po západní Evropě, proto už nestihl v této věci učinit zásadní rozhodnutí.⁴³⁶

Hrozbu uvedených finančních sankcí si patrně více uvědomoval generální prokurátor v Kostnici než řádové vedení v Malborku. Jinak by se Petr Wormditt opakovaně a často marně po velmistrovi nedomáhal, aby v této věci zaujal stanovisko. Někdy před koncem září 1415 podali wrocławský (Jan Kropidlo) a poznaňský biskup (Ondřej Łaskarzyc) ke koncilu žalobu na řád s tím, že požadovali zaplacení oné vysoké pokuty.⁴³⁷ Řádovému prokurátorovi se nějak podařilo pozdržet vynesení rozsudku poukazem na dvě nezbytné podmínky, které musí být nejdříve splněny: souhlas římského krále, který nebyl momentálně v Kostnici, a potřebu nového

433 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 30: *Derselb bischoff was doctor in theoloya und kond böß tutsch, doch tett er dry predyen zu^o Sant Steffan; der waz aine der passion, und hatt allweg ainen tütschen priester neben im ston. Wenn er ain wort nit wol in tütsch mocht sprechen, so fragt er inn.*

434 SDOP I, s. 87, č. 83, § 10. Spor poznaňského biskupa stojí poněkud ve stínu sporu, který s řádem vedl jeho kolega, wrocławský biskup, srov. LIETKE, A.: *Walka księcia Jana*, zvl. s. 74–95.

435 Tamtéž, s. 96, č. 94: [...] *dominus Andreas prepositus percipere 50 marcas Prutenicales per commendatorem de Tuchel pro decimis, quas idem colligit pro ecclesia Wladislaviensi de certis villis in eosdem districtu consistentibus, eidem domino Andree per dictum dominum episcopum concessis [...].*

436 Zpráva prokurátora Wormditta z doby po 15. červenci 1415, BGDO II, s. 252, č. 121; CEV, s. 322–325, č. 641, zde s. 322–323: [...] *do stund off der bischoff von Posenow und sprach: Gnediger konig, is ist no irkand noch euwer bevelunge, das ir euwer orteil das ir habet usgesprochen czu Ungern als von dem bischove und kirchen czu Lesslaw und och von meiner wegin; also bitte ich euch gnediger konig, das ir das selbe orteil volfulgen wellet durch der gerechtikeit willen.*

437 K soudnímu dvoru koncilu viz pozn. 456. Žaloba byla zveřejněna přibitím letáku na kostelní vrata, BGDO II, s. 264, č. 125.

zplnomocnění od velmistra pro Petra Wormditta k této kauze. Prokurátor okamžitě zažádal, aby zplnomocnění přišlo co nejdříve, protože podle Wormditta by bylo lepší projednat žalobu před koncilními soudci než před králem Zikmundem.

Někdy během podzimu 1415 poslal biskup Łaskarzyc svého zplnomocněnce k tucholskému komturovi s žádostí o zaplacení neprávem zadržovaného příjmu (50 hřiven za rok) za období od 11. listopadu 1410 do nyníjška. V opačném případě hrozil další žalobou. Prokurátor doporučoval velmistrovovi tuto dlužnou částku zaplatit.⁴³⁸ Nakonec zmiňovaný biskupův posel dorazil až k velmistrovovi, který podle Łaskarzycy vedl prý jen plané řeči, z nichž nic konkrétního nevyplývalo.⁴³⁹ Proti velmistrově tvrzení, že prý tucholský komtur zaplatil oněch 50 hřiven za daný rok (údaj z jara 1416), se razantně ohradil prokurátor poznaňského biskupa.⁴⁴⁰

Problém tkvěl zřejmě v tom, že Ondřej Łaskarzyc už nebyl włocławským proboštem, a tucholský komtur byl ochoten zaplatit 50 hřiven jen někomu, kdo je zplnomocněn buď włocławským biskupem, nebo kapitulou. S takovým výkladem však poznaňský biskup nesouhlasil, neboť podle něj se právní nárok vztahuje pouze k jeho osobě, a tak opakoval žádost o zpětné zaplacení dlužné částky za posledních šest let. Prokurátor Wormditt, který o všem referoval velmistrovovi, se také snažil uvědomit řádové vedení, že hrozba vysoké pokuty je reálná. Poukázal dokonce na případ velmistrova předchůdce Jindřicha z Plavna, který marně zdržoval zaplacení odškodného podle mírové smlouvy, neboť nakonec k zaplacení stejně došlo.⁴⁴¹

Zikmundův dvořan a lubušský biskup Jan z Borsnitze se pokusil v této věci sehrát úlohu zprostředkovatele, ale jeho úsilí bylo marné. Podle něj chtěl prý římský král zabránit, aby byl řád nucen pokutu zaplatit.⁴⁴² V královu dobrou vůli však řádové poselstvo příliš nevěřilo. Koncil vydal 6. února 1417 dvě tzv. *monitoria* ve prospěch włocławského a poznaňského biskupa a řádový prokurátor tento fakt přičítal Zikmundově přítomnosti v Kostnici.⁴⁴³ Velmistrovovi nezbyvalo nic jiného

438 BGDO II, s. 269–270, č. 127.

439 Tamtéž, s. 286, č. 136.

440 Tamtéž, s. 325, č. 158.

441 List prokurátora Wormditta velmistrovovi ze 16. července 1416, tamtéž, s. 348–349, č. 169: Was das übersandte Instrument angehe, worin der Komtur von Tuchel erkläre, daß er die dem Bischof Andreas von Posen zustehenden 50 Mark bezahlen wolle, daß aber niemand *von des bisschofs und des capittels wegen von Lesslaw* da sei, *der do gewalt habe, in dovon czu quittiren*, so habe ihm Bischof Andreas erklärt, daß die 50 Mark nur *seyne persone anrurende* seien [...]; *ir* [velmistr – PB] *syť schuldig alle jor bey der busse 10000 marg lotigs silbers czu bezalen, und des habt ir nicht gethan und widersprochen. Werdet ir der buße fellig geteilt, ir vindet lute, die sie von uch nemen. Gedenket doran, wie es uwerm vorfarn ging mit dem konige von Polan mit der buße, die her ouch gar geringe wug, und musste sie doch hindenoch bezalen.* Srov. tamtéž, s. 355, č. 173.

442 Tamtéž, s. 352–353, č. 171. Tomu však odporuje informace, že král Zikmund někdy na počátku roku 1416 přislíbil Łaskarzycovi pomoc při vymáhání pokuty, viz tamtéž, s. 313, č. 151: *Der romische konig hat ims bey der buße zugesprochen.*

443 Tamtéž, s. 388, č. 197: [...] *were der romische konig nicht her komen gewest, mit recht hetten sie* [oba řečníci biskupové – PB] *es noch nicht mocht behalden.*

než podat apelaci. Argumentoval tím, že budínský rozhodčí výrok z roku 1412 byl pouze předběžný a pro definitivní výrok arbitra byla určena dvouletá lhůta. Po jejím vypršení nemělo být žádné z ustanovení rozhodčího výroku pro velmistra ani řád závazné.⁴⁴⁴

Mezitím někdy na konci léta 1417 proběhla jednání mezi prokurátorem Wormditem a Ondřejem Łaskarzcem, který nakonec netrval na vyplacení pokuty, ale překvapivě požadoval dlužnou částku za posledních devět let, tedy od sv. Martina 1409, kdy řádová vojska napadla Dobříňsko: 100 zlatých (částka odpovídala hodnotě 50 pruských hřiven) za každý rok. Řádový prokurátor si nemohl ověřit, zda je výpočet správný, ani neměl k dispozici tolik hotovosti, proto nabídl biskupovi pouze část nárokovaných peněz. Łaskarzyc však s takovým postupem nesouhlasil, a požadoval vyplatit plnou částku najednou.⁴⁴⁵

K vyplacení podle biskupových požadavků došlo někdy před polovinou ledna 1418. S velkou námahou a samozřejmě na dluh zajistil prokurátor Wormditt potřebnou částku 900 uherských zlatých. Zároveň bylo dohodnuto, že obě strany později vyrovnají případný přeplatek nebo chybějící částku. Kuriózní na celé kauze byla skutečnost, že poznaňský biskup se nevyjádřil, jak se v budoucnu zachová ohledně zmiňované vysoké pokuty. Prokurátor si byl vědom, že v pozadí stojí ještě zájmy římského krále i papežské komory, jimž by třetina peněžitého trestu uloženého řádu měla připadnout. Když Petr Wormditt odeslal velmistrovovi zprávu a kvitanci biskupa, realisticky odhadoval, že celou kauzu nelze ještě považovat za zcela uzavřenou.⁴⁴⁶ V tom s nemyšlil.

Poznaňský biskup, který opustil Kostnici někdy mezi 18. lednem a 22. dubnem 1418,⁴⁴⁷ patrně uvažoval tak, že vyplacením peněz projevil řád nikoli dobrou vůli, nýbrž svou slabost, a proto nehodlal z nároku na vyplacení pokuty rezignovat. Někdy před polovinou března 1418 byl řád kvůli jejímu nezaplacení dán do klatby.⁴⁴⁸ 2. května, v den svátku Přenesení sv. Alžběty, jedné z patronek Řádu německých rytířů, byl však tento výrok (*sentencia*) odvolán většinou hlasů římské Roty.⁴⁴⁹ Prokurátor i další členové řádové delegace byli spokojeni i navzdory apelaci proti

444 Viz list velmistra Kuchmeistera prokurátorovi Wormdittovi ze 14. července 1417, tamtéž, s. 407, č. 208, pozn. 30.

445 Tamtéž, s. 426, č. 218; s. 434, č. 224.

446 List prokurátora Wormditta z 18. ledna 1418, tamtéž, s. 451–453, č. 234.

447 Kdy se tak přesně stalo, nevíme, avšak pravděpodobně už kolem poloviny března nebyl v Kostnici, srov. tamtéž, s. 467, č. 243; s. 491, č. 258, pozn. 3; s. 556, č. 290, pozn. 2.

448 Prokurátor Wormditt k tomu potřeboval nové zplnomocnění (*procuratorium*) od velmistra, viz tamtéž, s. 467, č. 243. Na konci ledna 1418 mělo být ve Vratislavi vyhlášeno, že řád byl dán v Kostnici do klatby. Kanovník vratislavské kapituly Thomas Mas však toto vyhlášení překazil, viz tamtéž, s. 467, č. 243, pozn. 7.

449 List prokurátora Wormditta velmistrovovi z 3. května 1418, tamtéž, s. 482, č. 254: *Als gestern am tage Translacionis der heiligen frauwen sancte Elisabeth hat uns got der herre und die heilge sandt Elsebeth gehulffen, das die sentencia, die her Andr[es] bisschoff czu Poznaw wider uch und den orden gewonnen hatte, gancz widerrufen ist.*

tomuto odvolání, kterou vznesli prokurátoři poznaňského biskupa. Papežský auditor Jan de Thomariis apelaci zamítl 8. července 1418.⁴⁵⁰ Podobně dopadly i obě následující biskupovy apelace.⁴⁵¹ Prokurátor Wormditt navíc ke svému překvapení zjistil, že Łaskarzycovi zaplatil o 200 zlatých více, než bylo nutné.⁴⁵²

Celá kauza vyzněla po ukončení kostnického koncilu poněkud do ztracena. Řád pokutu očividně nezaplatil a řádový prokurátor se nedočkal vrácení přeplatku. Nakolik tento finančně-právní spor ovlivnil názor účastníků koncilu na obě strany konfliktu, se však můžeme jen dohadovat. Na jedné straně se nároky poznaňského biskupa opíraly o ustanovení budínského rozhodčího výroku z roku 1412, na druhou stranu protahování procesu a trvání na pokutě i po zaplacení dlužné částky mohlo být vnímáno jako projev chamtivosti biskupa Ondřeje Łaskarzyce, resp. celé polské delegace.

Jakub z Kurdwanowa

Jakub z Kurdwanowa erbu Syrokomla, který bývá někdy chybně označován jako Jakub z Korzkwi, pocházel z malopolského rytířského rodu. Právnická studia začal v Praze, ale dokončil je v Itálii. Titul doktora dekretů získal někdy před 11. lednem 1385. V téže době už působil na papežském dvoře, kde patřil mezi věrné služebníky Urbana VI. Jako první Polák byl 23. února 1386 jmenován auditorem římské Roty (v úřadu setrval do roku 1396). Většinou vyřizoval záležitosti beneficí v pražské a hnězdenské diecézi. V Římě si nechal pořídit právnické rukopisy, které pak předal do vlastnictví plocké kapituly. Než se stal plockým biskupem (1396–1425), byl držitelem několika kanovnických prebend v Polsku. Biskupské svěcení získal nejspíš v Krakově až v roce 1397 (po souhlase krále Vladislava II. Jagella a královny Hedviky s jeho nominací), kam pravděpodobně osobně přivezl papežskou bulu, již byla založena teologická fakulta.⁴⁵³

Plocký biskup do jisté míry podporoval reformní snahy v církvi, proto za sebe i plockou kapitulou vyslal pověřené zástupce na pisánský koncil. Pro pisánskou obedienci se však vyslovil až po několikaměsíčním zvažování. Do Kostnice už jel

450 List prokurátora Wormditta z 22. července 1418, tamtéž, s. 516, č. 269, pozn. 3.

451 Tamtéž, s. 516, č. 269; s. 563–564, č. 292.

452 Petr Wormditt neváhal své překvapení sdělit poznaňskému biskupovi, viz jeho list z doby kolem 3. listopadu 1418, tamtéž, s. 556–558, č. 290.

453 K jeho kariéře před kostnickým koncilem viz ZYGMER, Leszek: *Początki kariery kościelnej Jakuba z Kurdwanowa herbu Syrokomla*. In: *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytniej. Studia nad pochodzeniem i funkcjonowaniem elity kościelnej*. Red. Andrzej RADZIWIŃSKI. Toruń 2000, s. 197–214. Dále viz nevydanou disertaci Týž: *Jakub z Kurdwanowa herbu Syrokomla, biskup Plocki (1396–1425). Działalność kościelna, polityczna i gospodarcza*. Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Toruń 1999 (rukopis).

osobně jako člen královského poselstva. Doprovázelo ho dvaadvacet jezdců a byl ubytován v domě pozdějšího kronikáře Richentala.⁴⁵⁴

Na rozdíl od staršího bádání je v poslední době stále více vyzdvihována Jakubova účast na koncilu, ač je nutno rovněž přiznat, že stále stojí poněkud ve stínu slavnějších členů polského poselstva, jako např. Ondřeje Łaskarzyce nebo Pavla Włodkowice.⁴⁵⁵ Příčinou tohoto hodnocení může ale také být nerovnoměrné dochování pramenů, neboť jeho vliv v koncilních rozhodovacích strukturách nebyl vůbec okrajový.

Velkého ocenění svých kompetencí se plocký biskup dočkal, když byl 3. května 1415 za *natio Germanica* jmenován mezi čtyři soudce (*iudices deputati* nebo *quattuor iudices*), kteří měli rozhodovat soudní spory, avšak s výjimkou *causae maiores*. Vedle něj v soudu zasedali saliburský biskup Robert Hallum a biskupové z Lavaur (sz od Toulouse) Jan Belli a z Pistoie (sz od Florencie) Matouš Diamanti.⁴⁵⁶ K tomuto tribunálu se obrátil se svou stížností włocławský biskup Jan Kropidło a není pochyb, že biskup Jakub „správně“ informoval ostatní své kolegy soudce o zločinech, které řád napáchal na statcích włocławského biskupství.⁴⁵⁷

Biskup se kromě toho účastnil všech důležitých veřejných vystoupení polské delegace, např. představení žmudského poselstva na koncilu 4. prosince 1415 a uvedení ortodoxního patriarchy Řehoře Camblaka při papežské audienci 25. února 1418.⁴⁵⁸ Největší nasazení ve věci prusko-polského sporu projevil Jakub z Kurdwanowa v červenci 1417 na zasedání *natio Gallicana*, kde na účastníky naléhal, aby urychleně projednali návrh komise pro víru ohledně kauzy Falkenbergovy *Satiry*, která by měla být co nejdříve veřejně odsouzena na plenárním zasedání koncilu.⁴⁵⁹

Plocký biskup a dekretalista byl polské delegaci v Kostnici prospěšný trojím způsobem: svým právníckým vzděláním, kontakty s římskou kurií a praktickými zkušenostmi ze sousedského soužití s řádem. Kromě řady biskupských statků le-

454 Viz pozn. 597. L. Zygnier se mylně domnívá, že biskup Jakub z Kurdwanowa a Jan Kropidło bydleli spolu v jednom domě, srov. tamtéž, s. 159.

455 K jeho účasti na koncilu viz tamtéž, s. 151–162 a GRAFF, T.: *Episkopat monarchii*, s. 215–217.

456 Hardt IV, s. 172: *Item dicta sancta synodus constituit et deputat in iudices seu commissarios ad audiendum omnes causas, ad dictam sanctam synodum per appellationis querelam deductas et devolutas, seu deducendas et devolvendas, reverendissimos patres Matthaewm episcopum Pistoriensem nationis Italicae, Johannem episcopum Vaurensem nationis Gallicanae, Jacobum episcopum Plocensem, nationis Germanicae, et Robertum episcopum Sarsburiensem nationis Anglicanae: Quibus dat potestatem in praedictis citandi, in curia et extra curiam, et alia faciendi, quae ad dictas causas pertinent et pertinebunt, usque ad sententiam definitivam exclusive. Před tento soudní dvůr měli být předvoláni i ti, kdo nedovoleně opustili Kostnici, ale jeho působení bylo očividně omezené, viz BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil I*, s. 403.*

457 ZYGNIER, L.: *Jakub z Kurdwanowa*, s. 158–159.

458 ACC II, s. 164; ZYGNIER, L.: *Jakub z Kurdwanowa*, s. 159–160.

459 ACC IV, s. 357: *Et illud idem dixit reverendus in Christo pater d. Jacobus episcopus Plocensis et quod perversum dogma per ipsum magistrum Johannem Valkenberch dogmatizatum quam citius in publica sessione condemnentur*; ZYGNIER, L.: *Jakub z Kurdwanowa*, s. 159–160.

žela totiž téměř polovina farností plocké diecéze na řádovém území, a proto byl biskup často nucen řešit s vedením řádu spory týkající se správy diecéze, např. placení desátku. Také proto udržoval Jakub z Kurdwanowa s řádem korektní vztahy. V srpnu 1409 dokonce odmítl pomoci mazovskému vévodovi v připravované válce proti německým rytířům a totéž nařídil svým poddaným. Průběh i výsledky tzv. velké války nicméně biskupův postoj vůči řádu radikálně změnily. Skutečnost, že později jednoznačně podporoval politiku polského krále vůči německým rytířům, lze však vysvětlit spíše pragmatickými než ideovými důvody. Vojenská moc a prestiž řádu byla grunvaldskou porážkou zásadně otřesena, a tak se biskup už více nemusel obávat mocného souseda. Navíc byl polský král jediným garantem, který mohl na řádu vymoci finanční odškodnění za ztráty způsobené na majetku plockého biskupství.⁴⁶⁰

Biskup Jakub z Kurdwanowa si získal věhlas muže učeného a obdařeného výmluvností.⁴⁶¹ Na biskupovy praktické znalosti o prusko-polském sporu ukazuje zřetelně jeho svědectví před papežským nunciem a referendářem Antoniem Zenem z roku 1422. Jeho odpovědi jsou velmi stručné a omezují se na vlastní autopsii, která byla rovněž omezená, neboť, jak biskup sám řekl, pobýval častěji v Itálii než v Polsku.⁴⁶² V souvislosti s jeho účastí na kostnickém koncilu zaujme jeho odpověď na otázku č. 31, zda polská knížata někdy uznávala nadvládu římsko-německých císařů. Plocký biskup odkázal na staré kroniky, z nichž vyplývá, že Polské království bylo a je vyjmuté z říšské jurisdikce. Tato skutečnost prý není všeobecně známá jen v Polsku, ale nedávno ji potvrdil rovněž Zikmund Lucemburský, který měl v Kostnici prohlásit, že království polské a uherské není podřízeno říši.⁴⁶³

460 Tamtéž, s. 191–196.

461 Později z něj Jan Długosz učinil velkého vlastence a učence, který měl 2. června 1410, tedy ještě před rozhodující bitvou, přednést v polštině povzbuzující promluvu k vojsku ospravedlňující válku proti řádu, viz *Joannis Długossii Annales X–XI*. Ed. M. PLEZIA, s. 65: [...] *Iacobus autem Plocensis episcopus velut loci diocesanus missa solenni officio celebrata sermonem etiam in vulgari Polonico apud universum exercitum ad edes sacras in frequentissimo numero congregatum habuit multaque de bello iusto et iniusto, cum esset vir rare literature habens donum sermonis, disserens multiplici et evidenti ratione bellum regium contra Cruciferos [sic! – PB] assumptum iustissimum fore deduxit et omnium audiencium militum pectora miro persuasionis modo in defensionem regni et patrie ad dimicandum quoque viriliter contra hostes animavit*. Srov. EHRlich, L.: *Paweł Włodkowic*, s. 52–53, který považuje tuto promluvu za historickou skutečnost.

462 *Lites ac res gestae*. Ed. S. JÓZWIAK – A. SZWEDA – S. SZYBROWSKI, s. 408: *Aliud dixit se nescire ex eo, quia dictus testis magis conversatus est in partibus Italie, quam in Regno Polonie*.

463 Tamtéž, s. 405: [...] *Regnum Polonie non subest imperio. Et hoc scit, quia legit cronicas, in quibus continebatur, quod Regnum Polonie est exemptum a iurisdictione imperii. Hoc etiam dixit se audivisse a moderno rege Romanorum in Constancia, qui dixit, quod Regnum Polonie et Hungarie est exemptum ab imperio [...]*.

Pavel Włodkowic

Pavel Włodkowic (Paweł Włodkowic z Brudzenia, lat. *Paulus Wladimiri*, † 1435), často a v různých souvislostech zmiňovaný dekretalista a v době kostnického koncilu rektor krakovské univerzity, se v dřívějším bádání těšil velkému zájmu, který byl způsoben jednak dochováním velkého množství jeho polemických traktátů, jednak jejich zdánlivě moderním obsahem. Dnes badatelé tato ahistorická hodnocení většinou opouštějí. Nicméně i strážlivější pohled na jeho působení v Kostnici, o který se níže pokusím, přináší zajímavá zjištění.

V mládí Pavel Włodkowic studoval v Praze, kde se spřátelil s Ondřejem Łaskarzcym, a jeho učitelem *in artibus* byl Mařík Rvačka, s nímž pak spolupracoval v Kostnici. Mistrovskou promoci Włodkowic absolvoval v roce 1393. Ve studiích pokračoval v Padově v době, kdy tam působil významný učenec a pozdější kardinál František Zabarella. Doktorem dekretů se Pavel Włodkowic stal až v Krakově roku 1412.

V době italských studií navázal Pavel Włodkowic kontakty s přednášejícími profesory (jako např. zmíněným Františkem Zabarellou) i se studenty, z nichž se pak někteří se stali významnými dekretalisty a jeho spolupracovníky v soudních procesech proti řádu a při psaní polemických traktátů. Platilo to zejména v římském procesu po roce 1420, kdy se Pavel Włodkowic stal vůdčí postavou polské delegace, která podala apelaci k římské kurii proti vratislavskému rozhodčímu výroku Zikmunda Lucemburského. Během kostnického koncilu Włodkowic využíval přátelské vazby ze studentských let mnohem méně. V úvahu připadají pouze čtyři jména: doktoři obojího práva Petr z Ancarana a Raphael Fulgosio (*de Fulgosiis*) z Piacenzy, kteří byli straníky papeže Jana XXIII., Šimon z Terama a dekretalista Kašpar z Perugie (*Gaspar de Perugia*). První z nich však odjel záhy po papežově útěku z Kostnice do Boloně, kde 13. května 1416 zemřel. Raphael Fulgosio se stal 12. listopadu 1414 jedním ze čtyř koncilních advokátů, ale o jakékoli spolupráci s Włodkowicem nebo polskou delegací chybějí zprávy. Pouze poslední dva se výrazněji zapojili do prusko-polského sporu.⁴⁶⁴

Pavel Włodkowic chtěl v Kostnici vystupovat v podvojně roli – jako pověřený člen královské delegace⁴⁶⁵ i jako nezávislý učenec předkládající své juristické úva-

464 FIJALEK, Johannes: *Polonia apud Italos scholastica saeculum XV. Fasciculus I. Poloni apud Italos litteris studentes et laurea donati inde a Paulo Wladimiri usque ad Johannem Lasocki collecti et illustrati*. Cracoviae 1900, s. 10–15, který ale pomíjí Šimona z Terama. Dále viz kap. Podporovatelé, sympatizanti a právní experti.

465 Na závěr svého reformního spisku ohledně placení annát z provízi za církevní beneficia (*Tractatus de annatis camerae apostolicae solvendis*) píše o sobě takto, viz *Starodawne prawa V*. Ed. M. BOBRZYŃSKI, s. 304: *Sicque rector protunc universitatis studii Cracoviensis existens et ad generale concilium Constantiense per serenissimum principem dominum Wladislaum regem Poloniae cum aliis dominis pro ambasiatore missus, eundo per viam scripsi*.

hy k posouzení koncilu, o jehož nestrannosti by nemělo být pochyb.⁴⁶⁶ Množství a rozsah spisů, které krakovský kanonista po sobě zanechal z doby konání koncilu, je skutečně úctyhodný. Lze je rozdělit do dvou skupin: na žalobní články a polemické juristické traktáty. To mimochodem odpovídá Włodkowicovu pojetí, podle kterého by proces proti řádu měl být veden dvoukolejně – jako soudní proces (*processus iudicialis*), při kterém se vyslychají svědci a ověřuje skutková podstata sporu, a proces doktrínální (*processus doctrinalis*), při němž se z obecných principů a zásad odvozuje, zda daná instituce nebo jev má právo na existenci.

Připsání autorství jednotlivých, často anonymně dochovaných textů Pavlu Włodkowicovi a jejich chronologické seřazení je někdy sporné.⁴⁶⁷ Zřejmě již na jaře 1415 sepsal spolu s Ondřejem Łaskarzcem žalobní články *Articuli accusationis contra Cruciferos*, v nichž byly formulovány teritoriální požadavky polské strany a řád byl obviněn z porušování toruňského míru (1411) a budínského rozhodčího výroku (1412). Zda se Włodkowic podílel také na žalobních člancích předložených v souvislosti ze žmudšskou delegací na přelomu let 1415 a 1416 (*Proposicio Polonorum a Proposicio Samagitarum*), není jisté. Podle Krzysztofa Ozóga byli Włodkowic a Ondřej Łaskarzyc spoluautory polské odpovědi na řádovou repliku k žalobním článkům.⁴⁶⁸

V téže době pracoval Pavel Włodkowic na větším traktátu, který se dochoval s incipitem *Ad aperiendam*, jak vyplývá z jeho listu z 22. ledna 1416 polskému králi a královské radě. V dopise je rovněž zmíněno 156 žalobních článků (*Articuli contra Cruciferos*) obsahujících těžké zločiny řádu proti lidskému i božskému právu. V první polovině roku 1416 sepsal další obšírný traktát s incipitem *Sevientibus olim Pruthenis*, známý také jako *Tractatus de potestate pape et imperatoris respectu infidelium*. Z něho pak učinil výtah v podobě konkluzí (*52 conclusiones*) s incipitem *Opinio Ostiensis*, které byly předloženy koncilu. Proti těmto konkluzím si nechala řádová delegace vypracovat vlastní právní expertizy. Pavel Włodkowic odpověděl na expertizu Jana Urbacha, v níž rozpoznal podobnost s tezemi Jana Falkenberga. Při psaní traktátu *Quoniam error*, který byl dopsán pravděpodobně až na konci roku 1417, spolupracoval s pražským teologem Maříkem Rvačkou.⁴⁶⁹

466 V úvodu ke svým *52 conclusiones* nepopírá, že je pověřeným delegátem polského krále, ale juristický traktát předkládá především jako doktor, *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 132: *Et, ut penitus cesset de me sinistra suspicio, licet revera sum computatus inter dominos meos pro ambasiatore serenissimi principis et domini mei, regis Polonie etc., non tamen tamquam ambasiator hoc facio, sed tamquam doctor, non intendens aliquem errorem pertinaciter asserere, sed me correctioni huius sacri concilii in omnibus humiliter subicio.*

467 Více k jednotlivým spisům viz Příloha: Soupis textů.

468 Ozóg, K.: *Učení*, s. 211.

469 Mařík Rvačka získal mistrovský titul na pražské artistické fakultě v roce 1387. Mezi lety 1400 a 1402 byl v Římě jmenován vizitátorem Řádu křížovníků s červeným srdcem (cyriaci) a v této funkci pobýval určitý čas v Polsku, kde rovněž přednášel na krakovské univerzitě. Mařík Rvačka zřejmě navázal kontakty s polskými učiteli právě v této době, či dokonce ještě během studií na pražské univerzitě. K jeho působení na kostnickém koncilu viz KADLEC, Jaroslav: *Mistr Mařík Rvačka na koncilu kostnickém.*

Ve Włodkowicových rozsáhlých traktátech je (oproti určité tradici kanonického práva) v zásadě obhajována teze o právu nevěřících (*infideles*) na svou vlastní vládu a majetek (*dominia, possessiones, iurisdictiones, principatus*). Tím mělo být prokázáno, že řád zabral pohanské území nelegálně. Proto Włodkowic rovněž zpochybňuje papežská a císařská privilegia, na jejichž základě řád legitimizoval svou vládu v Prusích. Podle Włodkowice získal řád území protiprávně, a proto by mělo být vráceno.

Pro Stanisława Belcha a Ludwiga Ehrlicha byl Pavel Włodkowic prvním středověkým hlasatelem práv národů na sebeurčení.⁴⁷⁰ Tuto interpretaci správně odmítl Hartmut Boockmann jako anachronickou.⁴⁷¹ Záměrem polského učenice nebylo vytvořit vědeckou teorii o spravedlivém soužití národů, nýbrž teoreticky podpořit politiku polského krále a království. Proto ve svých spisech využíval argumentaci, s níž se setkal během jednání se subarbitrem Benediktem z Makry a jejímž autorem byl Ondřej Łaskarzyc.⁴⁷² Teze o spravedlivé válce převzal ze spisů slavného krakovského kanonisty Stanislava ze Skarbimierze. V traktátu o papežské a císařské vládě (*Sevintibus olim Pruthenis*) své závěry téměř úplně opřel o glosu Františka Zabarelly k dekretáliím Innocence IV.⁴⁷³ Velkou zásluhou Pavla Włodkowice bylo, že z těchto různých zdrojů vystavěl „encyklopedický arzenál“ (Hartmut Boockmann) nejen proti vývodům řádu, nýbrž proti jeho vládě v Prusích a Livonsku vůbec.⁴⁷⁴

Dva listy z Kostnice z přelomu let 1415 a 1416 určené polskému králi a královské radě odhalují Włodkowicovu sebedůvěru, že jeho spisy budou mít na koncil-

In: Husitství - reformace - renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela. Sv. 1. Uspoř. Jaroslav PÁNEK – Miloslav POLÍVKA – Noemi REJCHRTOVÁ. Praha 1994, s. 381–390 (na s. 387–390 viz jeho sblížení s polskou delegací); PETR, Stanislav: *Dva nové texty M. Mařika Rvačky z jeho působení na koncilu v Kostnici*. *Studia historica Brunensia* 62/1, 2015, s. 201–225; a zejména SOUKUP, Pavel: *Die Böhmischen Konzilsteilnehmer zwischen Häresiebekämpfung und Kirchenreform. Die Konstanzer Predigten von Mauritius Rvačka, Stephan von Pálec und Mathäus von Königsaal*. In: *Das Konstanzer Konzil als Europäisches Ereignis*, s. 187–217 a TÝŽ: *Poznámky ke kazatelskému dílu mistrů Mařika Rvačky a Štěpána z Pálce*. In: *Česko-polské kazatelské vztahy ve středověku*. Ed. Krzysztof BRACHA – Martin NODL. Praha 2016, s. 43–61, který vyzdvihuje Rvačkovu významnou kazatelskou činnost. Mařík Rvačka náležel totiž mezi nejčastější kazatele (9 kázání) z celé *natio Germanica*, viz SOUKUP, P.: *Die Böhmischen Konzilsteilnehmer*, s. 187, pozn. 60.

470 Přehled bádání o názorech Pavla Włodkowice viz BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri I*, s. 26–41.

471 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 229–234. Pavel Włodkowic přiznával papeži právo trestat ty pohany, kteří nežijí podle přirozeného práva, do něhož započítával ovšem i monoteismus. Na jedné straně tvrdil, že se pohany nesmí nutit se zbraní v ruce ke křesťanské víře, ale pohané nesmí na druhou stranu bránit pokojnému šíření křesťanské zvěsti a misii. Jinak mají být přinuceni (!). Pohané mají podle Włodkowice právo na majetek a vlastní vládu, pokud se vůči křesťanům chovají pokojně a mírumilovně, viz § 3 z *conclusiones* (*Die Staatsschriften*). Hg. v. E. WEISE, s. 137: *Non debent principes christiani Iudeos et alios infideles expellere de suis dominis aut eos spoliare, iusta causa non extante*. Klíčová otázka by se pak týkala toho, které příčiny (*iusta causa*) by ospravedlňovaly zabránění území a majetku pohanům. Osvobození Svaté země od pohanů nebo území kacířů nebo schizmatiků a jejich předání do křesťanských rukou uznává Pavel Włodkowic za legitimní, viz tamtéž, s. 138–139.

472 OZÓC, K.: *Udział*.

473 AGOSTI, Giorgio: *Bezpośrednie źródło „Tractatus de potestate papae respectu infidelium“*. *RH* 12, 1936, s. 300–317.

474 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 230.

ní veřejnost velký vliv.⁴⁷⁵ Polský jurista reálně počítá s možností, že panství řádu v Prusích a Livonsku bude zrušeno, a proto radí polskému králi, aby se na takovou eventualitu připravil. Až se němečtí rytíři seznámí s jeho argumenty, budou muset uznat, že nadále nemají nárok na legální vládu nad pruským územím. Na opuštěné území si budou činit nárok nejen říšská knížata, ale i papež a římský král. Proto autor listu upozorňuje, že podle přirozeného práva má nárok na opuštěné území ten, kdo je obsadí jako první.⁴⁷⁶

Włodkowicovým záměrem bylo prokázat, že řád jako nebezpečná sekta a strašná hereze musí být bezpodmínečně rozvázán a zrušen, jak o tom píše ve svém druhém listu.⁴⁷⁷ Nešlo tedy jen o přesunutí německých rytířů z Prus na jiné území, ale o zrušení řádu jako takového. Ne náhodou se v jeho spisech objevují narážky na osud templářů. Otázkou zůstává, nakolik bylo prosazení těchto extrémních názorů do každodenní politiky vůbec reálné. Byly názory krakovského rektora přijímány vždy se stoprocentní vážností?

Již samotný fakt, že z velkého množství Włodkowicových spisů byl zveřejněn pouze jeden či dva (!), nutí k zamýšlení. Pomineme-li žalobní články *Articuli accusationis* z jara 1415, které však na další jednání neměly větší vliv a navíc je Włodkowicovo autorství pouhou domněnkou, pak jedinými jeho spisy, které byly na koncilu zveřejněny, bylo 52 *conclusiones* na plenárním zasedání, zatímco širší verze téhož spisu (*Sevientibus olim Pruthenis*) byla snad předložena jen v *natio Germanica*.⁴⁷⁸

475 Jedná se o list z 5. prosince 1415 a 22. ledna 1416, viz WIESIOŁOWSKI, Jacek: *Prace i projekty Pawła Włodkowica – Konstancja, zima 1415 i 1416 roku*. RH 35, 1969, s. 118–122.

476 Tamtéž, s. 121–122: *Postquam domino dirigente illa crux nigra, qua ipsam terram occupat, eicietur et per bonam sententiam diffinitivam declarabitur non esse Crux Christi sed Crux dampnati latronis, quod fiet sicut ego spero in deum firmissime, qui est nostra liberatio. Et circa hoc bene advertatis, quia postquam materia mea circa quam fuit mea occupatio, veniet in publicum et videbunt dicti inimici, quod non poterunt optinere istas omnes terras, quas tanto tempore occupabunt sicut de iure non possunt, de quo vos certifico. Conabuntur ad possessionem ipsarum admittere aliquos principes de Almania, amicos suos etc. de quo dominum meum archiepiscopum Gnesnensem dudum avisavi. Item sciatis, quod fortasse ecclesia Romana vendicabit sibi terram Prussie tamquam vaccantem, ex quo nulli ius debetur ad eam. Item poterit forte etiam rex Romanorum eam sibi vendicare tamquam ad ipsam (sic! PB) devolutam. Sed hoc sciatis, quod quicumque favebunt plus terrigenae et civitates et quicumque intrabit prius possessionem, ille habebit, quia rerum dominia vacancia de iure gencium et naturali occupati ceduntur.*

477 Věří, že právě k tomu napomůžou jeho spisy, viz tamtéž, s. 120: *[...] contra fidem catholicam et per consequens evidens constat istam sectam esse crudelissimam heresim et ideo necessario extirpandam. Pro cuius heresis exterminacione efficaci [...] feci CLVI articulos et plures adhuc intendo facere [...].*

478 Pouze spis 52 *conclusiones* je datován, viz *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 132: *Paulus Wladimiri, decretorum doctor et magister in artibus, custos et canonicus ecclesie Cracoviensis. Sabbati, 6 Iulii, dominus Paulus Voladimiri, doctor retrospectus, in convocacione publica dedit hanc cedulam una cum conclusionibus, de quibus fit mencio, in uno sexterno; s. 148: Datum Constancie, omnibus quatuor nacionibus, generale concilium facientibus, scilicet Italice, Gallice, Germanice et Anglice, per me, magistrum Paulum Wladimiri, decretorum doctorem, custodem et canonicum ecclesie Cracoviensis necnon rectorem pro presenti alme universitatis studii Cracoviensis, ad effectum quod in hac materia per hoc sacrum generale concilium dubia declarentur et errata salubriter reformentur. Et si quempiam premissas conclusiones delectat videre, poterit cum allegacionibus lacius declaratas in tractatu supradicto et tradito Germanice nacioni a. D. 1415, die 5 mensis Iulii.* Chybnou dataci

Došlo k tomu krátce před 28. červnem 1416, o čemž z Kostnice velmistřovi referoval řádový prokurátor. Zveřejnění Włodkowicových *conclusiones* přimělo Petra Wormditta k tomu, aby najal právníky k sepsání odpovědi na předložené teze.⁴⁷⁹ Dochované řádové traktáty se skutečně odvolávají pouze na tyto *conclusiones* a nezmínují žádný jiný Włodkowicův spis.

Włodkowicova korespondence z Kostnice odhaluje vztahy mezi kostnickým poselstvem a krakovským dvorem, resp. mezi polským juristou a polským králem v poněkud novém světle. Můžeme jen litovat, že se nedochovaly odpovědi (pokud existovaly) na jeho dva listy. Potom by bylo příznačné, že polský král a krakovský dvůr na Włodkowicovy návrhy mlčí.

V prvním dopisu z 8. prosince 1415 Włodkowic píše, jak dobře koncil přijal žmuďské poselstvo na koncilu, které sice již samo o sobě prokazuje polskému králi velkou čest, avšak autor listu zároveň radí, jak dál postupovat, aby nepřátelé (Włodkowic řádové poselstvo často označuje pouze jako *inimici*) nemohli polskou stranu z ničeho obvinít nebo napadat. Włodkowic žádá, aby se co nejrychleji začalo s christianizací Žmudi, k níž králi doporučil mistry a doktory krakovské univerzity, a aby byli na Žmudi vyhledáni lidé (nebo jejich potomci), jímž řád neprávem zabral majetek, a vyslání do Kostnice domáhat se jeho navrácení. Dále navrhuje jmenovat prokurátora, který by jménem všech Žmuďanů požádal o restituci neprávem zabaveného majetku. Stejně tak polskému králi a litevskému velkoknížeti doporučuje, aby opatřili lidi z Livonska, kteří by se nebáli svědčit proti řádu. Autor listu počítá se zrušením řádu, proto doporučuje, aby byl polský král připraven zabrat opuštěné území. Více mu ale radit nepřisluší, neboť král je obklopen moudrými rádci.⁴⁸⁰

V druhém dopise autor zevrubně osvětluje obsah spisu *Ad aperiendam* (jeho první nedochovanou redakci) a zmiňuje 156 žalobních článků, které měly usvědčit řád z kacířství. Pavel Włodkowic sebevědomě prohlašuje, že argumenty používané protivníky stačí k tomu, aby byla řádem okupovaná území nejen získána zpět, nýbrž aby byl řád dokonce úplně zrušen.⁴⁸¹ O těchto Włodkowicových spisech

opravil BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 225–226. Zda delší spis *Sevientibus olim Pruthenis* byl skutečně předložen na zasedání *natio Germanica*, a zda byl diskutován jeho obsah, nelze potvrdit žádným jiným pramenným svědectvím. Řádový prokurátor psal vždy jen o *conclusiones*.

479 BGDO II, s. 338–340, č. 164: *Ouch so habt ir wol vornomen von den funfzig conclusionibus oder artikel, die die Polan dem concilio haben vorgegeben. Und haben in icliche nacio eyne copia gegeben und wellen, das dis heilge concilium in eynen usspruch dorober thu. In den artikelen meynen sie czu bewisen, das unser noch sant Joh[annis] orden die heiden nicht twingen sullen noch mogen zu der toufe etc. Die artikel alle geen uff des ordens gruntliche vorderpmuss etc. Nu hab ich etlichen doctoribus gelt gegeben, redliche entwert doruff zu schriben; so der koning nu widerkomen wirt, werden sie das concilium ermanen, den usspruch zu thunde, das wir doruff mit antwert gewarnet syn.*

480 WIESIOŁOWSKI, J.: *Prace i projekty*, s. 122: *Plus me circa hoc non extendo, quia habetis prudentissimum consilium.*

481 Jinými slovy chce Pavel Włodkowic bojovat zbraněmi protivníků, viz tamtéž, s. 118: *Immo eorum*

i dalších záležitostech měli krále informovat doktoři a mistři krakovské univerzity. Pavel Włodkowic krom toho žádá o svědky zločinů, které řád spáchal na Litvě, Žmudi, Dobříňsku, Mazovsku a jinde.⁴⁸²

Oba listy vzbuzují dojem, že Pavel Włodkowic zde vystupuje pouze svým jménem, nikoli jménem celého kostnického poselstva. Navíc to vypadá, že jeho postup nebyl konzultován s ostatními členy delegace. Není jisté, zda se vůbec v Krakově Włodkowicovými návrhy zabývali, každopádně jim dvůr nepřikládal velkou vážnost, což vyplývá ze skutečnosti, že spisy, které Włodkowic v dopisech uvádí, zřejmě nebyly během koncilních jednání vůbec využity.

Nevíme přesně, co stálo za vlašným zájmem o Włodkowicovy právnícké výklady. Je možné, že král a královská rada považovali jeho snahu obvinít řád přímo z kacířství za příliš radikální, a proto neslučitelnou s reálnou diplomacií. Polská delegace nicméně neváhala zažalovat u komise pro víru Jana Falkenberga a jeho *Satiru*. Odsoudit hanopis na polského krále jako kacířský znamenalo současně zpochybnit dobrou pověst Řádu německých rytířů. Avšak bezprostředně obvinít řád z hereze bylo zřejmě příliš radikální a takový krok nesliboval přinést požadovaný výsledek. Naproti tomu nepřímé osočení řádu prostřednictvím žaloby na Falkenbergovu *Satiru*, jejíž skandální obsah byl na první pohled zřejmý, mohlo lépe zapůsobit na koncilní veřejnost a ovlivnit její obraz obou stran sporu.

Nelze se proto divit, že se Pavel Włodkowic velmi aktivně zapojil do procesu proti Falkenbergovi. Spolu s některými členy delegace se mezi 30. dubnem a 9. červencem 1417 zúčastnil několika zasedání *natio Gallicana*, která posuzovala návrh komise pro víru ohledně odsouzení *Satiry*.⁴⁸³ Na posledním plenárním zasedání koncilu 22. dubna 1418 se polské poselstvo zoufale pokusilo odsoudit Falkenbergův spis. Po odsouzení mše nečekaně vystoupil Kašpar z Perugie, který jménem polské delegace zažádal odsoudit *Satiru* jako kacířský spis. Vystoupení italského dekretalisty vyvolalo mezi účastníky slavnostního zasedání chaotickou diskuzi a zmátek. Pavel Włodkowic chtěl dokončit čtení petice přerušené, které Kašpar přerušil, ale papež Martin V. mu přikázal, aby mlčel, a přitom prohlásil, že bude zachovávat pouze takové koncilní dekry, které byly přijaty svorně a jednotně (*conciliariter*). Pavel Włodkowic chtěl jménem polské delegace přesto pokračovat ve čtení petice, avšak po několika slovech mu papež pod hrozbou exkomunikace v tom zabránil. Na to polský jurista prohlásil, že jménem polského krále a polské

armis propriis volumus eos vincere domino suffragante. Namque defensiones ille atque fundamenta quibus inniuntur contra nos et utuntur in iudicio, nobis sufficiunt non solum ad nostrarum terrarum recuperationem, sed etiam ad finalem exterminationem.

482 Tamtéž, s. 120: *De quibus articulis et aliis concernentibus ista negocia doctores et magistri universitatis Cracoviensis S[erenitatem] V[estram] et vestrum concilium si E[minentissima] S[erenitas] V[estra] placuerit latius et clarius informabunt. Testes autem erunt necessarii ad probandos dictos articulos, qui scirent quidquid mali fecerunt Cruciferi in terra Litwanie, Samagitarum, Dobrinensis, Mazovie, Cuyawie, Bidgostiensi, Naklensi.*

483 ACC IV, s. 356–363.

delegace bude podána apelace k příštímu koncilu, a požádal notáře koncilu, aby polská petice byla zařazena do notářského zápisu.⁴⁸⁴

Dne 1. května 1418 Pavel Włodkowic apelaci k budoucímu koncilu skutečně sepsal.⁴⁸⁵ Na 10. května svolal Martin V. konsistoř, na níž byla pozvána polská delegace. Společně s ní si Pavel Włodkowic vyslechl papežský zákaz podávat apelace k budoucímu koncilu, neboť se to protíví papežské autoritě a moci, a dlouhý projev hnězdenského arcibiskupa, který hájil polské stanovisko.

Pavel Włodkowic se mohl cítit poněkud nedoceněn jako dekretalista a intelektuál, když jeho návrh řešení sporu nebyl polským králem a královskou radou přijímán bezvýhradně. Z obsahu jednoho z posledních Włodkowicových listů (březen 1432), který byl adresován krakovskému biskupovi Zbyhněvovi Oleśnickému, vyplývá, že rozdílné názory na řešení prusko-polského konfliktu byly trvalého rázu. Polský jurista trval na soudním procesu, který by na základě spravedlnosti (*via iusticie*) rozhodl spor jednou provždy. Naproti tomu politici byli nakloněni každodenní diplomacii, při níž se války střídaly s příměřími a mírovými smlouvami.⁴⁸⁶

Přesto všechno měla zkušenost kostnického koncilu na další Włodkowicovu kariéru pozitivní vliv. Pavel Włodkowic se stal hlavním odborníkem a právním poradcem polské delegace při vratislavském výroku Zikmunda Lucemburského a následné apelaci k papeži.⁴⁸⁷

Dva polští rytíři – Jan z Tuliszkowa a Záviš Černý z Garbowa

Jan z Tuliszkowa erbu Dryja († 1426) pocházel z velkopolské šlechty a během svého života zastával dvě veřejné funkce – byl poznaňským podkomořím (1399–1403)

484 Hardt IV, sl. 1551–1554: *Et paucis verbis per eum [Pavel Włodkowic – PB] lectis et dictis, praefatus dominus papa per organum dicti Augustini de Pisis, advocati consistorii praelibati, mandavit sub poena excommunicationis, ne plus loquatur. Paulus vero Ladamira audiens hujusmodi mandatum, protestatus fuit de gravamine, et appellando de hujusmodi silentio et denegatione audientiae: Asserens, per eum appellationem interponendam nomine eorum, regi Poloniae, et ducis ac ambassiatorum collegarum suorum, prosequi velle coram futuro concilio generali. Petens ab omnibus sedis apostolicae et concilii Constantiensis notariis unum vel plura, instrumentum seu instrumenta publica.*

485 KDKK II, s. 432–440, č. 581.

486 GÓRSKI, Karol: „Ostatnie słowo“ Pawła Włodkowica o zakonie krzyżackim z roku 1432. ZH 29, 1964, s. 151–170; KRZYWIAK, Lech: „Via concordiae“ czy „via iustitiae“ – jeszcze w sprawie „ostatniego słowa“ Pawła Włodkowica o Zakonie krzyżackim. In: Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej. Red. Waldemar BUKOWSKI – Krzysztof OZÓG – Franciszek SIKORA – Stanisław SZCZUR. Kraków 1995, s. 323–327.

487 Kromě toho si Pavel Włodkowic během koncilu pojistil kanovníckou prebendu v poznaňské kapitule, která se uvolnila nominací Ondřeje Łaskarzyce na biskupský stolec, viz Rep. Ger. III, sl. 398: *Paulus Wladimiri de nob. gen. decr. doct. mag. in art.: prov. vigore gr. Joh. XXIII. d. d. 5 ian. 15 super can. et preb. eccl. Poznan. vac. per prom. Andree ad eccl. Poznan., n. o. can. et preb. ac custod. eccl. Cracov., can. et preb. eccl. Wladisl.*

a kališským kastelánem (1403–1426). Při pohledu na jeho aktivity před kostnickým koncilem se vtírá pochybnost, zda před rokem 1414 Jan z Tuliszkowa skutečně patřil mezi přední diplomaty polského krále. Do poselstva směřujícího k velmistrovi do Malborku jej Vladislav II. Jagello jmenoval pouze jednou, v srpnu 1407.⁴⁸⁸ Jinak na něj můžeme narazit jako na jedno z mnoha jmen účastníků mírových rozhovorů v Raciążku (1404) a vyjednávačů podmínek prvního toruňského míru (1411).⁴⁸⁹ Jan z Tuliszkowa nebyl členem známého polského poselstva, které na počátku srpna 1409 představilo velmistrovi oficiální postoj Polského království vůči povstání na Žmudi a politice velkoknížete Vitolda, jak je v části literatury chybně uváděno.⁴⁹⁰ V bojích tzv. velké války asi nebyl s ohledem na svůj vysoký věk příliš činný,⁴⁹¹ přesto mu Vladislav II. Jagello po grunvaldském triumfu svěřil do správy Gdaňsk – jedno z řádových měst a hradů, které polský král obsadil.⁴⁹²

Ve srovnání s ním byl Záviš Černý z Garbowa erbu Sulima, který pocházel ze středně zámožné šlechty ze Sandoměřska, spíše typickým rytířem hledajícím dobrodružství v cizích zemích.⁴⁹³ V době vyslání delegace do Kostnice měl za sebou už několik let služby na dvorech středoevropských panovníků. Nejstarší zprávy (1397) o jeho rytířských aktivitách pocházejí příznačně z území mimo Polské království, neboť sloužil moravskému markraběti Prokopovi, který bojoval s ostatními členy lucemburské dynastie a olomouckým biskupem.⁴⁹⁴ Po uvěznění markraběte Proko-

488 Spolu s hnězdenským arcibiskupem Mikulášem Kurowským měl pogratulovat novému velmistrovi Oldřichovi z Jungingenu ke zvolení do čela řádu, viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 328 a WRÓBEL, D.: *Elity polityczne*, s. 175. Podle RADOCH, Marek: *Elbłaskie rozmowy wielkiego mistrza Ulryka von Jungingen z posłami króla Władysława Jagielly w czerwcu 1409 roku*. In: Od Traktatu Kaliskiego do Pokoju Oliwskiego, s. 75–93 Jan z Tuliszkowa byl královským poslem k velmistrovi ještě v dubnu 1404, v roku 1405 a v červnu 1409. Přesvědčivé protiarargumenty snesl JÓZWIAK, Sławomir – SZWEDA, Adam: *Przed „wielką wojną“*. *Polsko-krzyżacka rozgrywka dyplomatyczna w czerwcu-sierpniu 1409 roku*. RH 73, 2007, s. 139–164.

489 SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 369, 376–377.

490 Důvodem je zmatený zápis v Długoszově kronice, který o složení poselstva psal dvakrát a pokaždé jinak, viz WRÓBEL, D.: *Elity polityczne*, s. 203, pozn. 325; srov. SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 330.

491 Není vyloučeno, že Jan z Tuliszkowa byl součástí poselstva, v jehož čele stál hnězdenský arcibiskup Mikuláš Kurowski a které mělo navázat rozhovory s velmistrem po napadnutí Dobřínska řádovými vojsky v druhé polovině srpna 1409, viz WRÓBEL, D.: *Elity polityczne*, s. 214.

492 POLACZKÓWNA, H.: *Księga*, s. 39–41; ŚWIEŻAWSKI, Aleksander: *Janusz (Jan) z Tuliszkowa h. Dryja*. PSB X, s. 585–586; PIWOWARCZYK, Dariusz: *Dyplomaci pierwszych Jagiellonów (1385–1454): Milites spectabiles*. *Společnostvo Polskí středniowiecznej* 10, 2004, s. 166–168; TÝZ: *Poczet rycerzy polskich XIV i XV wieku*. Warszawa 2008, s. 74–87; WRÓBEL, D.: *Elity polityczne*, s. 519. K rodinným vazbám kališského kastelána viz SZYBKOWSKI, Sobiesław: *Koligacja Tuliszkowskich z Koniecpolskimi. Z badań nad związkami polskiej elity późnośredniowiecznej*. In: Komturzy, rajcy, żupani. Studia z dziejów średniowiecza 11, 2005. Red. Błażej ŚLIWIŃSKI. Malbork 2005, s. 394–412; k předání Gdaňska Janovi z Tuliszkowa viz JÓZWIAK, S. – KWIATKOWSKI, K. et al.: *Wojna Polski*, s. 513–514, pozn. 1452.

493 Nejnovější bádání a spolehlivé údaje k osobě Záviše Černého viz MOŻEJKO, Beata – SZYBKOWSKI, Sobiesław – ŚLIWIŃSKI, Błażej: *Zawisza Czarny z Garbowa herbu Sulima*. Gdaňsk 2003; srov. SROKA, Stanisław A.: *Polacy na Węgrzech za panowania Zygmunta Luksemburskiego 1387–1437*. Kraków 2001, s. 138–140 a PIWOWARCZYK, D.: *Poczet rycerzy*, s. 118–145.

494 V jedné z listin opata vídeňského benediktského kláštera Panny Marie od Skotů Jindřicha

pa v roce 1403 vystupoval na straně krále Zikmunda Lucemburského a přimlouval se za osvobození zajatců (zřejmě markrabětových stoupenců). Nelze vyloučit, že se Záviš spolu se svým bratrem zúčastnil bosenské výpravy ve vojsku uherského krále v roce 1408. Ačkoliv jeho kariéra začínala na cizích dvorech, v době vypuknutí tzv. velké války (1409) se jako mnoho jiných polských rytířů vrátil do služeb krále Vladislava II. Jagella. Po účasti v grunvaldské bitvě a první fázi obléhání malborského hradu byl Záviš vyslán do Uher, aby zamezil vpádu Zikmundových vojsk – uherský král byl tehdy spojencem Řádu německých rytířů. Jeho mise skončila neúspěchem a ke smíření obou panovníků a uzavření spojenectví došlo až v Lubovni 15. března 1412. Záviš byl svědkem rozhovorů o spojenectví a také se zúčastnil rytířských slavností, které pak následovaly v Budíně. Od té doby byly časté mise mezi krakovským a budínským dvorem prakticky výlučně v jeho režii. Na jaře 1414 byl Záviš pravděpodobně na Moravě, kde verboval žoldnéře do polského vojska na chystanou válku s řádem.⁴⁹⁵

Jan z Tuliszkowa a Záviš Černý z Garbowa byli jedinými světskými členy královského poselstva. Jejich nominaci zřejmě nelze vysvětlit jejich dosavadními zkušenostmi v diplomatických službách Polského království, které ostatně nebyly nijak velké. Vladislav II. Jagello přesto choval k oběma rytířům velkou důvěru a chtěl využít jednu z jejich předností – oba měli blízko ke dvoru, resp. byli přímo dvořany Zikmunda Lucemburského, který v rozhodování prusko-polského sporu patřil mezi klíčové osobnosti.

V jedné ze Zikmundových listin (25. srpna 1413) vystupuje Záviš Černý jako *strenuus vir nobilis Zawisa niger aule nostre maiestatis miles*.⁴⁹⁶ Nejstarší doklad, že kališský kastelán Jan z Tuliszkowa patřil mezi rádce římského krále, pochází až z května 1418. Nelze však vyloučit, že byl na Zikmundův dvůr přijat už dříve.⁴⁹⁷

O jejich příjezdu do Kostnice máme detailnější zprávy jen v Závišově případě, který byl podle Richentalovy kroniky spolu se svým doprovodem čítajícím 24 jezdců

z 4. března 1399 je markraběti Prokopovi a jeho přívržencům pohroženo interdiktem a exkomunikací za napadání a rabování statků olomouckého biskupství a kapituly, viz CDM XII, s. 455–464, č. 524. Mezi četnými stoupenci markraběte Prokopa se nachází rovněž jakýsi *Swarcz de Wissch* (Tamtéž, s. 459, č. 524), kterého MOŽEJKO, B.: *Zawisza Czarny*, s. 53 jednoznačně identifikuje jako Záviše Černého z Garbowa. Srov. JURK, Jiří: *Straníci markraběte Prokopa kolem roku 1399 a otázka jejich kontinuity do husitské revoluce. K 600. výročí upálení M. Jana Husa*. Olomoucký archivní sborník 13, 2015, s. 30–31, který polského rytíře, stejně jako ostatní méně významné šlechtice, neeviduje.

495 MOŽEJKO, B.: *Zawisza Czarny*, s. 49–69.

496 ZsO IV, č. 1003, s. 235.

497 V listině z 12. května 1418 se Zikmund Lucemburský zavazuje vrátit kališskému kastelánovi dluh 2 000 uherských zlatých, viz HHStA Wien, Reichsregister, Bd. F, fol. 114r: [...] *nobili Johanni de Tulisskow castellano Kalisiensi consiliario nostro fidelis dilecto* [...] (RI XI, č. 3170). O pět dní později mu římský král přidělil roční plat ve výši 600 uherských zlatých, viz HHStA Wien, Reichsregister, Bd. F, fol. 118v (RI XI, č. 3226). Už v roce 1410 obdržel Jan z Tuliszkowa 2 000 dukátů od florentských kupců prostřednictvím Philippa Scolariho, předního dvořana a vojévůdce ve službách uherského krále, viz NOWAK, Z. H.: *Polityka północna Zygmunta Luksemburskiego do roku 1411*. Toruń 1964, s. 115–116, pozn. 177.

ců ubytován v domě zámožného měšťana Konráda Ruhena na ulici Svatého Pavla (dnes Hussengasse) naproti městské studny.⁴⁹⁸ Podle soupisu městské daně to muselo být blízko dodnes existující brány Schmetztor, k níž vede ulice Hussengasse.⁴⁹⁹ Zda měl Závíš už tehdy u sebe svého osobního sekretáře, krušvického kanovníka, o němž se Richental později zmiňuje, nelze potvrdit.⁵⁰⁰

Oba polští rytíři se nedlouho po svém příjezdu na koncil zapojili do nejrůznějších iniciativ. Dne 4. května 1415 byli přítomni u rozhovorů mezi Zikmundem Lucemburským a rakouským vévodou Fridrichem Habsburským a o pět dní později svědky diskuze o odvolání tří současných papežů. Nejznámější diplomatickou aktivitou obou rytířů, které se bádání věnuje, bylo jejich připojení se k protestu české šlechty proti porušení Zikmundova glejtu vydaného Janu Husovi. V pozadí tohoto činu nehledejme polsko-českou vzájemnost nebo solidaritu s vězněným knězem (a už vůbec ne sympatie k Husovi), ale spíše snahu, jak spolu s českými šlechtici, kteří byli mimochodem většinou Zikmundovými dvořany, ochránit čest římského krále.⁵⁰¹

V prusko-polském sporu rozhodně nebyli oba polští šlechtici pouze pasivními hráči, jak by se mohlo zdát z jejich poněkud nevýrazné účasti na známých rozhovorech 14. července 1415.⁵⁰² V literatuře zůstalo dosud nepovšimnuto, že v únoru a březnu 1415 se Jan z Tuliszkowa a Závíš Černý spolu s dalšími polskými rytíři aktivně zapojili do plakátové kampaně na obranu autority a cti polského krále a litevského velkoknížete.⁵⁰³ Oba vládcí byli podle polských rytířů řádem nespraved-

498 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 31: *Es kam och mit inn herr Säwisch, des künigs diener und bott von Bolan. Der zoch in Conrat Ruhen huß an Sant Pauls gassen glich vor dem brun[n]en mit xxxiiij pfarden.*

499 *Die Steuerbücher der Stadt Konstanz. Teil I: 1418–1460*. Bearb. vom Stadtarchiv Konstanz. Konstanz 1958 (Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen 9), s. 9.

500 Jde o nedatovaný list krále Vladislava II. Jagella papeži Martinu V., viz CEV, s. 1067, č. 40: [...] *honorabili Petro canonico Crusuicensi secretario dicti Zauissy Nigri* [...].

501 MOŽEJKO, B.: *Zawisza Czarny*, s. 71–73.

502 Srov. tamtéž, s. 73–74.

503 Jejich jména se dochovala ve vídeňském rukopise obsahujícím opisy oněch plakátů přibitých na vrata kostnických kostelů, viz Deutschordens-Zentralarchiv Wien, Hs. Nr. 142, pag. 145–152: Hans Kaliski (resp. Kalischky von Tholitzkaw, Johannes Kalyschky von Tholysskow), Swarcz Wentisch von Garbow (resp. Swarczer Czawisch von Garbow), Thomke Kalske (resp. Tomke Kalisky), Stentzel von Wynar (resp. Stentzlaw von Wynar). Poslední dva jmenovaní byli polskými rytíři, kteří neměli pověření od polského krále: Tomasz Kalski erbů Poraj, sloužil jako rytíř ve vojsku Zikmunda Lucemburského (bitva u Nikopole roku 1396), v tzv. velké válce na polské straně a v závěru života byl wiślickým kastelánem (zemř. 1438), více viz WYROZUMSKI, Jerzy: *Kalski Tomasz h. Poraj*. PSB XI, s. 501 (elektron. verze viz *Kalski h. Poraj Tomasz*, [online] Warszawa: Narodowy Instytut Audiowizualny [citováno 3. května 2017]. Dostupný na internetu: <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/tomasz-kalski>); poněkud záhadnou postavu jménem *Stentzel von Wynar* lze asi identifikovat se Stanislavem Obermutem, který pocházel z okolí Kališe, byl kališským podčeším a zdědil mimo jiné Winiary (proto „von Wynar“), více viz SZWEDA, Adam: *Wielkopolscy gwaranci pokoju brzeskiego 1435 roku*. RH 67, 2001, s. 205; ze skutečnosti, že se jeho jméno v některých heraldických rukopisech vyskytuje u erbů třech černých trubek, někteří

livě obviňováni z nekřesťanských a nelidských zločinů, jichž se mělo jejich vojsko dopustit na křesťanech. Tak jako chránili čest a autoritu římského krále v případě porušení jeho glejtu vydaného Janu Husovi, podobně se zachovali v situaci hano-bení křesťanských vládců Vladislava II. Jagella a Vitolda.

Když král Zikmund Lucemburský červenci 1415 opustil dějiště koncilu a vydal se na diplomatickou cestu po západní Evropě, vyrazili na cestu také oba polští rytíři. Závaš Černý z Garbova se připojil k doprovodu královského dvora a Jan z Tuliszkowa, jenž zřejmě plnil roli spojky mezi Kostnicí, Krakovem a putujícím dvorem římského krále, zamířil do Krakova. Už na začátku září jej vidíme po boku Vladislava II. Jagella, kterému referoval o jednáních na koncilu. Po návratu do Kostnice předal králi Zikmundovi listinu polského krále a litevského velkoknížete potvrzující spojeneckou smlouvu z roku 1412 a od římského krále přijal reverz téže listiny (*litterae reversales*).⁵⁰⁴

Mezitím se Závaš Černý přesouval spolu se Zikmundovým dvorem přes Basilej, Solothurn, Arberg, Ženevu, Valence, Narbonne až do Perpignanu (19. září 1415), kde podle kronikáře Jana Długosze porazil v turnaji jistého tehdy slavného aragonského rytíře jménem Jan.⁵⁰⁵ Z jihu Francie zamířil dvůr římského krále do Paříže, kam dorazil 1. března 1416. V Paříži Závaš mimo jiné očekával polské poselstvo z Kostnice.

Mezitím Jan z Tuliszkowa, který se vrátil do Polska, odcestoval na konci roku 1415 spolu s Jiřím Gedygoldem a Mikulášem Sepieńským jako člen žmuďského poselstva do Kostnice. Kališský kastelán pak patrně zůstal v Kostnici po celou dobu pobytu žmuďské delegace, která město opustila 1. března 1416. Teprve poté se vydal spolu s hnězdenským arcibiskupem na cestu k římskému králi do Paří-

vyvozuji, že náležel mezi familiáře hnězdenského arcibiskupa Mikuláše Trąby, srov. PIEKOSIŃSKI, F.: *Goście*, s. 154 a CLEMMENSEN, Steen: *Donauschinger Wappenbuch, edited and reconstructed by S. C. from Karlsruhe, Badische Landesbibliothek Hs. Don. 496*, 2012, č. 449, s. 83 (dostupné z <http://www.armorial.dk/german/Donauschingen.pdf> [citováno 3. května 2017]). K samotné plakátové kampani viz kap. Šíření pomluv a letáková kampaň.

504 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 56: *Rege autem agente in Dobrestani Iamussius de Tholizskowo Calisiensis castelanus ex concilio Constanciensi venit et regi singulis, que apud Constanciam per suos collegas et ipsum acta sunt, ex ordine relatis a rege primum, deinde et Withavdo Alexandro Lithuaniam ex Dobrestani procedens de servandis inter regem Wladislaum et Alexandrum Withavdum ab una et Sigismundum Romanorum et Hungarie regem dudum confectis federibus corporale iusiurandum exegit. Et in Constanciam reversus Sigismundo rege Romanorum de consumacione federum certificato et federis literas sibi regis et ducis nomine tradidit et suas reversales iuramento pari exacto accepit.*

505 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 75: [...] *et inter alios Zawischium Nigrum de Garbow, militem Polonum, qui apud Parpinianum militem insignem de Aragonia Ioannem in certamine singulari rege utroque inspectante vicerat, fatigavit.* Richentalova kronika v jedné ze svých verzí rovněž uvádí jmenovitě dva německé rytíře, kteří se jinak nepřemožitelnému polskému rytíři postavili v souboji, avšak s ohledem na komplikovanou genezi kostnické kroniky nelze vyloučit, že se jedná o pozdější interpolaci, viz *Ulrich Richental*. Bearb. v. O. FEGER, s. 177: *Es kam och mit inen her Swartz Safftins, ain kostlicher ritter und der best sticher, der im concilio was; doch fand er Schwaben, Mollen Truchsäßen von Diessenhoven und juncker Jörgen von End, fry, die im gung not tatten.*

že.⁵⁰⁶ Není vyloučeno, že po prodloužení brodnického příměří⁵⁰⁷ navštívila dvojice polských rytířů Anglii.⁵⁰⁸ Zda pak zůstali po celou dobu spolu na Zikmundově dvoře až do návratu římského krále do Kostnice v lednu 1417, není vůbec jisté, protože např. hnězdenský arcibiskup se do dějiště koncilu vrátil už v květnu 1416.

O aktivitách Jana a Závise se dozvídáme až v souvislosti s činností říšského dvorského soudu po návratu Zikmunda Lucemburského do Kostnice na konci ledna 1417. Polští rytíři podali žalobu na dva šlechtice z Württemberska a středních Frank: Junga Fritze z Westerstetenu⁵⁰⁹ a Erkingera z rodiny maršálů z Oberndorfu (Erkinger Marschalk von Oberndorf).⁵¹⁰ Vedení procesu dostal na starost pravděpodobně městský posel z Ulmu Jindřich Metzger, který podle zvyklostí třikrát předvolal jmenované šlechtice před dvorský soud – na 21. března, 18. dubna a 20. května 1417. Pozvání šlechtici se k soudu zřejmě nedostavili, protože minimálně nad jedním z nich (Jung Fritz z Westerstetenu) byl vyhlášen říšský acht, byť se příslušná listina nedochovala.⁵¹¹

506 List prokurátora Wormditta velmistroví z 5. března 1416, BGDO II, s. 312, č. 151: *Ouch so hat der erzbischoff von Gneßen und der Kalisko gestern ir pferde von hynnen lassen fu'ren, das sie hat'te oder morne czu schiffe den Ryn nyder werden faren czum herren koninge [...]*. Tento list neznala Hanna Polaczkówna, podle níž Jan z Tuliszkowa opustil Kostnici dříve a vyrazil k Zikmundovu dvoru, jenž se v polovině února 1416 nacházel v savojském hrabství. Při slavnostním povýšení hrabství na knížectví mělo prý rovněž dojít k přijetí Jana z Tuliszkowa do Řádu savojského řetězu (it. Ordine del Collare, něm. Halsband-Orden). Pobyt polského rytíře u Zikmunda v Savojsku není však doložen žádným pramenem a navíc je v rozporu se svědectvím řádového prokurátora. Interpretace Polaczkówny je založena pouze na analýze výzdoby Janova znaku v erbovní knize bratrstva sv. Kryštofa na Arlbergu, u nějž byl vyobrazen emblém určitého řádu, viz HHStA Wien, Handschrift Weiss 242 (dříve č. 473), fol. 63v. H. Polaczkówna jej ale s jistotou ztotožňuje právě s emblémem Řádu savojského řetězu. Její interpretace příslušných emblémů vzbuzují vážné pochybnosti i v jiných případech. Na fol. 62r citovaného rukopisu je vyobrazen znak polského rytíře Ondřeje Balického, dvořana Zikmunda Lucemburského, a u něj dva pávi, kteří jsou otočení k sobě a spojení ocasy. Tento emblém chybně interpretovala H. Polaczkówna jako znak Dračího řádu, viz POLACZKÓWNA, H.: *Księga*, s. 22–34. Přes tyto vážné pochybnosti jsou její interpretace v bádání akceptovány, srov. PIWOWARCZYK, D.: *Poczet rycerzy*, s. 80–82.

507 O podílu obou rytířů na prodloužení příměří napsal král Zikmund braniborskému markraběti Fridrichovi v jednom svém listu z Calais, viz Mon. Zoll. VIII, č. 541, s. 402–403 (20. dubna 1416), srov. RI XI, č. 1955 (28. dubna 1416).

508 Srov. *Chronicles of London*. Ed. Charles Lathbrige KINGSFORD. Oxford 1905, s. 124: *Allso twey lordys that been counceillors with the kyng of polayne*. Za upozornění na tento pramen děkuji dr. Lenu Scalesovi. MOŽEJKO, B.: *Zawisza Czarny*, s. 75–76 návštěvu Anglie přímo připouští.

509 Jedná se o Westersteten mezi Ulmem a Geislingen.

510 Jedná se o Oberndorf am Lech, kde maršálský úřad drželi ministeriálové augsburského biskupa.

511 *Achtbuch der Könige Sigmund und Fridrich III. Einführung, Edition und Register*. Hg. v. Friedrich BATTENBERG. Köln – Wien 1986, s. 35: *Herr Johann Calisie und Swartz Sebisch von Garbow, ritter citacio contra Jung Fritz Westersteten, Erkinger Marschalk von Oberndorf. H. Metziger fecit executionem. Et fuit primus terminus post Letare, secundus post Quasimodogeniti, tercius post Pentecostem. Aht erteilt; tamtéž, s. 45: Jung-fritz von Westersteten von wegen Johan Calisie und her Sebisch [von Garbow]*. Obecně k právnímu institutu říšského achtu viz BATTENBERG, Fridrich: *Reichsacht und Anleite im Spätmittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte der höchsten königlichen Gerichtsbarkeit im Alten Reich, besonders im 14. und 15. Jahrhundert*. Köln – Wien 1986.

Co bylo předmětem žaloby, se přímo ze zápisů v tzv. „Achtbuchu“ nedozvíme, ale jméno jednoho z obžalovaných naznačuje, že se kauza mohla nějak dotýkat prusko-polského sporu. Někteří příslušníci rodiny von Westerstetten sloužili velmistrovům německých rytířů, byli členy řádu nebo se nechali najímat jako žoldnéři.⁵¹² Hypoteticky se lze domnívat, že příčinou žaloby mohlo být hanobení polského krále a litevského velkoknížete, avšak prameny o tom mlčí. V každém případě je tato záležitost, kterou bádání dosud opomíjelo, důkazem, že citaci k říšskému dvorskému soudu mohli podávat i lidé z mimoříšského území. V případě polských rytířů mohla nikoli nepodstatnou roli sehrát skutečnost, že oba dva byli dvořany římského krále.

Kromě toho se Jan z Tuliszkowa a Závíš Černý z Garbowa v rámci polské delegace formálně angažovali v ostatních záležitostech prusko-polského sporu, jako bylo prodloužení příměří roku 1417 a nové pověření od polského krále v roce 1418. Nebáli se však ani vykročit za hranici obvyklého jednání. Na veřejné konsistoři 9. května 1418, na níž se rozhodovalo o osudu polské apelace k budoucímu koncilu, vystoupili oba rytíři z řady a ústy jednoho polského kněze prý směle prohlásili, že svoji apelaci budou hájit slovy i činy. Podle očitého svědka, jímž byl řádový prokurátor Petr Wormditt, to bylo něco neslýchaného, co se v přítomnosti papeže a kardinálů dosud nestalo.⁵¹³

Ostatní události však ukazují, že se oba polští šlechtici těšili všeobecné vážnosti. Král Zikmund Lucemburský je jmenoval mezi *custodes conclavi*, tedy světské strážce pořádku při volbě nového papeže.⁵¹⁴ Závíš a jiní polští rytíři byli také v slavnostním průvodu, který až do Schaffhausenu doprovázel papeže Martina V. opouštějícího dějiště koncilu.⁵¹⁵ Poté se cesty obou šlechticů rozdělily – Závíš Černý z Garbowa se připojil ke dvoru Zikmunda Lucemburského a Jan z Tuliszkowa odcestoval se zbytkem polské delegace domů.⁵¹⁶

512 EKDAHL, Sven: *Das Soldbuch des Deutschen Ordens 1410/1411. Teil II: Indices mit personengeschichtlichen Kommentaren*. Köln – Weimar – Wien 2010, s. 353–354. Jistý augsburský kanovník Rudolf z Westerstetenu patřil mezi experty, které řádová delegace najala k napsání dobrozdání proti Włodkowicovi. Nepodařilo se mi však zjistit, zda mezi kanovníkem a zde zmiňovanou šlechtickou rodinou von Westerstetten existoval příbuzenský vztah.

513 BGDO II, s. 495–496, č. 258: *Dornoch liessen sagen die rittere her Calisco und Sevizc der Swarcze durch eynen Polanschen pfaffen, wie das sie irer appellacion welden adheren und sie beschirmen mit hande und myt munde, das ein ungehort ding was und ny me gescheen ist in consistorio publico in gegenwertikeit des herren bobstes und der cardinal, vor den man sulche sache nicht plecht vorgeben. Und yo sie me entworten, yo me sie beschemet worden, also das sie uff die zit grosse schande geleden haben und unser orden grosse ere dovon hatte*. Onoho polského kněze, který tlumočil stížnost polských šlechticů, ztotožnil FIJALEK, J. X.: *Dwaj dominikanie*, s. 63 s Petrem Bolestou, apoštolským protonotářem a proboštem kolegiátní kapituly v Lenčici (pol. Łęczycza).

514 Hardt IV, sl. 1471–1472; POLACZKÓWNA, H.: *Księga*, s. 42.

515 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 133–134: *Und och rittend mit im [s papežem – PB] des künigs von Boland diener: herr Sawisch, herr Stentzla und vil Bolander. Die warend sonder uff geklait und mit strufffedern*.

516 *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 85; dále viz MOŽEJKO, B.: *Zawisza Czarny*, s. 78–79.

Nevíme, kdy přesně během konání koncilu navštívili někteří polští rytíři hospic bratrstva sv. Kryštofa v průsmyku Arlberg v tyrolských Alpách.⁵¹⁷ Členy bratrstva se stávali příslušníci urozených vrstev z celé Evropy, kteří finančně podporovali fungování hospice. V této souvislosti vznikly erbovní knihy zapsaných šlechticů, mezi nimiž se ocitli i dva členové polské koncilní delegace, kteří se zavázali poskytovat na provoz hospice půl zlatého ročně.⁵¹⁸

Podporovatelé, sympatizanti a právní experti

Podobně jako řádové poselstvo, které usilovalo získat podporu mezi kardinály a najímalo si učené juristy k vypracování právních expertiz či polemik, postupovala i polsko-litevská delegace.

Poláci však na rozdíl od řádu neměli během koncilu mezi kardinály svého protektora. Tím se stal až v roce 1419 kardinál Branda z Castiglione (kol. 1360–1443),⁵¹⁹ jehož osudy před tímto datem však rovněž stojí za pozornost. Pocházel z urozené milánské rodiny a v roce 1389 promoval na univerzitě v Pavii *in utroque iure*. O tři roky později vystupuje v pramenech jako papežský kaplan a auditor Roty. Papež Bonifác IX. jej pověřoval prvními diplomatickými úkoly a mimo jiné jej roku 1403 jmenoval papežským kolektorem v Uhrách. Na prosbu krále Zikmunda Lucemburského byl roku 1410 vyslán do Uher jako *reformatore in spiritualibus*. O rok později obdržel dodatečně úkol zprostředkovat mír mezi řádem a Polsko-litevskou unií. 6. června téhož roku byl papežem Janem XXIII. jmenován kardinálem, přičemž mu jeho pověření bylo nejen potvrzeno, ale i rozšířeno o plnou moc udělovat benefícia. Rovněž oblast jeho legace byla rozšířena o Německo a Lombardii. Kromě severní Itálie se v letech 1410–1414 nejvíce angažoval v Uhrách a ve střední Evropě. Na dvoře uherského a římského krále sloužil jako zprostředkovatel diplomatických jednání mezi Benátkami a polským králem.

Do Kostnice dorazil kardinál Branda spolu s dvorem papeže Jana XXIII. Záhy byl spolu s kardinály Challantem, Rinaldem Brancacciem a Zabarellou jmenován

517 Přehledné dějiny hospicu i bratrstva viz BÜCHNER, Robert: *St. Christoph am Arlberg. Die Geschichte von Hospiz und Tavernen, Kapelle und Bruderschaft, von Brücken, Wegen und Straßen, Säubern, Wirten und anderen Menschen an einem Alpenpass (Ende des 14. bis Mitte des 17. Jahrhunderts)*. Wien – Köln – Weimar 2005.

518 HHStA Wien, Handschrift Weiss 242 (dříve č. 473), fol. 63v: *Janus von Tolyskow gybt alle jar ein halben gulden der weill er lebt czu dem Gotes haus czu Arlperk*; fol. 64r: *Zaviska Swarcz von Garbo gebit alle iar eynen halben goldin of das Gotes haus und dor czu czu Arlperk noch seynem noch seynym tode drey*; srov. POLACZKÓWNA, H.: *Księga*, s. 39–51.

519 Následující základní údaje k osobě kardinála jsem čerpal z knihy STUDT, Birgit: *Papst Martin V. (1417–1431) und die Kirchenreform in Deutschland*. Köln – Weimar – Wien 2004, s. 479–620, zvl. s. 479–482; srov. DRABINA, Jan: *Kontakty papiestwa z Polską 1378–1417 w latach wielkiej schizmy zachodniej*. Kraków 1993, s. 90; TYŻ: *Papiestwo – Polska w latach 1384–1434*. Kraków 2003, s. 167–175.

do komise, která měla na koncilu regulovat diplomatický provoz mezi různými poselstvy. Po papežově útěku z Kostnice (20./21. března 1415) jej následoval spolu s ostatními kardinály až do Schaffhausenu, odkud se ale vrátil se záměrem zprostředkovat jednání mezi papežem a koncilem. Toto úsilí bylo marné. Během koncilu navazoval neformální kontakty s propagátory reformy, kteří mu později usnadnili vykonávat povinnosti papežského legáta v říši. Nenáležel sice mezi volitele kardinála Collony na apoštolský stolec, ale brzy po jeho zvolení se stal jedním z nejbližších spolupracovníků Martina V. a v jeho doprovodu se vrátil do Itálie.

Podle Jana Drabiny prokazoval kardinál Branda polské delegaci během koncilu mnoho přízně, ačkoliv pro to chybí bezprostřední pramenné doklady.⁵²⁰ Přesto se na základě jeho dosavadní diplomatické činnosti – přispěl ke svolání sjezdu římského a polského panovníka do Lubovně v březnu 1412, byl přítomen jednání v Budíně na jaře 1414 a v červenci téhož roku jednal se zástupci Polska a řádu před papežem v Boloni⁵²¹ – a také vzhledem k pozdějšímu rozhodnutí Vladislava II. Jagella jmenovat jej protektorem polských záležitostí můžeme se domnívat, že tomu tak skutečně bylo.

Ještě větší význam pro polské poselstvo mělo zapojení právních expertů. Těžko bychom však v pramenech hledali oněch osm doktorů, kteří prý denně pobývali v přítomnosti polských biskupů.⁵²² Ve skutečnosti lze jmenovat pouze dva italské právníky, kteří s Poláky během procesu proti řádu výrazněji spolupracovali.

Šimon z Terama (*Simon de Lellis de Teramo*; † 1458)⁵²³ studoval římské a kanonické právo v Padově, kde roku 1410 obdržel doktorát *in utroque iure*. Spolu s Ondřejem Łaskarzcem a Pavlem Włodkowicem náležel mezi žáky Františka Zabarely. V Padově mohl italského juristu potkat také Petr Wolfram. Zřejmě díky přímluvě svého mistra, tehdy už kardinála Zabarely, se Šimon z Terama stal v roce 1414 advokátem papežské konsistoře. Přijal nižší svěcení, které mu umožnilo usilovat o několik církevních beneficíí.

O jeho přijetí do služeb polského krále máme dochováno jedinečné svědectví v podobě listu krále Vladislava II. Jagella hnězdenskému arcibiskupovi, datovaného v dochovaném opisu do roku 1414. Z jeho textu vyplývá, že polské poselstvo v čele s arcibiskupem Trąbou si po příjezdu do Kostnice najalo italského právníka *in defensorem, factorem, directorem ac advocatum causarum* a požádalo polského krále o schválení tohoto rozhodnutí. Vladislav II. Jagello na základě doporučení svého

520 Tamtéž, s. 170.

521 BGDO II, s. 212–213, č. 103.

522 Tamtéž, s. 352, č. 171: *Die bisschofe von Polan haben 8 doctores mit in in iren hußern, die teglich bey in syn.*

523 BRANDMÜLLER, Walter: *Simon de Lellis de Teramo. Ein Konsistorialadvokat auf den Konzilien von Konstanz und Basel*. AHC 12, 1980, s. 229–268; OŽÓC, Krzysztof: *Szymon z Teramo adwokat polski w Stolicy Apostolskiej i na soborach w Konstancji i Bazylei*. Nasza Przeszłość 78, 1992, s. 169–185; DRABINA, J.: *Papiestwo – Polska*, s. 175–177.

poselstva i jiných neměl vůči této nominaci žádných námitek.⁵²⁴ Jistě nepochybně, když za iniciátory povolání italského juristy do polských služeb označíme jeho přátele z dob studií Ondřeje Łaskarzyce a Pavla Włodkowice.

Šimon z Terama úzce spolupracoval s kardinály Janem Gersonem a Petrem d'Ailly v kauze proti tezím Jana Petita o přípustnosti zabití vládce-tyrana. Ve stejném duchu italský právník vystupoval proti Falkenbergově *Satiře*, v níž byli všichni křesťanští vládcí vyzýváni k zavraždění polského krále a jeho poddaných. Na zasedání *natio Gallicana* v červenci 1417 Šimon děkoval, že bylo přijato usnesení ohledně doporučení komise pro víru, ačkoliv upozornil, že někteří členové hájili stanovisko proti jejímu usnesení.⁵²⁵ V lednu 1418 se v domě kardinála Antonia ze Challant zúčastnil schvalování formulace odsuzující Falkenbergovy teze, než budou předloženy papeži.⁵²⁶ Na posledním plenárním zasedání koncilu 22. dubna 1418, kdy se někteří členové *natio Gallicana* a *Hispanica* vyjádřili, že na zasedání jejich *natio* nebyla Falkenbergova *Satira* jednohlasně odsouzena jako kacířská, vystoupil Šimon z Terama s formální námitkou, že řečníci nemají pověření od svých *nationes*, a proto mohou mluvit pouze za sebe jako soukromé osoby.⁵²⁷ Tato poslední intervence ve prospěch polské delegace však papeže ani koncil nepřiměla k vyhlášení výroku odsuzujícího *Satiru* a jejího autora. Na přípravě polské apelace předané později papeži se advokát konsistoře už zřejmě nijak nepodílel.

Druhým italským právníkem, který spolupracoval s polskou delegací už v Kostnici, byl Kašpar z Perugie, jenž právnícká studia absolvoval rovněž v Padově.⁵²⁸ S prusko-polským sporem se mohl setkat už v roce 1410, kdy ho papež Jan XXIII. jmenoval svým poslem (*nuntius*) *ad Ungariae ac Poloniae, Prussiae et nonnullas alias*

524 Na základě jednoho opisu z petrohradské státní knihovny vydal Antoni Prochaska, viz CEV, s. 282, č. 576: [...] *Ex serie litterarum vestrarum* [arcibiskupa – PB] *collegimus, quomodo in adventu vestro Canstanciam* [...] *ad locum concilii generalis, venerabilem virum dominum Symonem de Theramo, utriusque iuris doctorem, advocatum consistorii apostolici, virum magne industrie et in utroque iure peritissimum, multis virtutum et probitatum fulcitum meritis, [...] de cuius fidei constancia, diligencia, legalitate, prudencia nos sufficienter informastis, inquirentes eciam a nobis, an contenti essemus de ipsius suscepcione. Sed ex quo de sufficiencia, fide, constancia, diligencia et promptitudine ipsius per vos et ceteros nobis multipliciter recomendatus extitit ipsumque valentissimum et strenuum ad defensionem causarum nostrarum comperimus, exnunc ipsum in nostrum advocatum nostrorumque negociorum directorem, factorem et sindicum accepimus et acceptamus [...] eandem assumptionem vestram, per quam ipsum nomine nostro in advocatum recepistis, aprobantes et efficaciter roborantes. Datum in Kal. (sic) etc. Anno domini M^oCCCC^o quarto decimo [...].* Dátace listu vzbuzuje určité pochybnosti. Podle editora byl list vydán v dubnu 1414 v Kališi, což bylo v literatuře akceptováno, avšak pokud byl hnězdenský arcibiskup už v Kostnici, pak je nutno datací emendovat do konce roku 1414 nebo začátku roku příštího, srov. OžÓG, K.: *Szymon z Teramo*, s. 171 a DRABINA, J.: *Papiestwo – Polska*, s. 175.

525 ACC IV, s. 360: [...] *d. Symon de Theramo proposuit regraciando de conclusione habita et recepta in dicta nacione super dicta cedula et subiunxit, quod aliqui dederunt quasdam cedulas contra conclusionem predictam.*

526 Tamtéž, s. 431–432; OžÓG, K.: *Szymon z Teramo*, s. 174–175.

527 Hardt IV, sl. 1551–1552.

528 DRABINA, J.: *Papiestwo – Polska*, s. 177–178.

mundi partes.⁵²⁹ Příznačně byl jako jeden ze dvou představitelů *natio Italica* zvolen do květnové (1415) komise, která pod vedením kardinála Františka Zabarely měla řešit prusko-polský spor.⁵³⁰ Zda už tehdy sympatizoval s polskými stanovisky, nelze s jistotou potvrdit. Jako mluvčí polského poselstva vystoupil na posledním plenárním zasedání koncilu 22. dubna 1418 se suplikou, aby papež a koncil odsoudili *Satiru* Jana Falkenberga jako kacířskou, jinak podá polská delegace apelaci k budoucímu koncilu.⁵³¹

Obecně je možno konstatovat, že spolupráce polské delegace s italskými právníky a pomoc kardinála-protektora se staly samozřejmostí teprve během kostnického koncilu. Intenzivnější spolupráce se rozvinula až v následujících letech během římského procesu (apelace od vratislavského výroku Zikmunda Lucemburského z ledna 1420) a během basilejského koncilu.⁵³²

Dary od poselstva

Úspěch či neúspěch poselstva byl neodmyslitelně spjat s finančními prostředky, které byly určeny na dary pro papeže, římského krále, kardinály, biskupy a juristy k udržení jejich přízně.⁵³³ Podle Petra Wormditta a dalších, kteří posílali velmistrovi zprávy z Kostnice, byli zástupci polského krále na rozdíl od řádové delegace v tomto úsilí daleko úspěšnější.

Každé polsko-litevské poselstvo, které dorazilo do Kostnice, přivezlo s sebou mnoho darů, jimiž chtěli ovlivnit klíčové osobnosti koncilu ve svůj prospěch.⁵³⁴ V případě žmuďského poselstva, které na přelomu roku 1415/1416 přivezlo do Kostnice dostatek kožešinových oděvů a „ruských“ čepic (*Russcher hute*), může-

529 Týž: *Kontakty papiestwa*, s. 49.

530 ACC II, s. 242.

531 Hardt IV, sl. 1555–1556.

532 Stov. Ožóg, K.: *Szymon z Teramo* a DRABINA, J.: *Papiestwo – Polska*, s. 167–182.

533 K novějším teoretickým úvahám o darech a obdarování z antropologické a sociologické perspektivy viz tematické číslo časopisu *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* NF 63, 2015 a v něm zejména dvě studie: ALTHOFF, Gerd – STOLLBERG-RILINGER, Barbara: *Die Sprache der Gaben. Zu Logik und Semantik des Gabentauschs im vormodernen Europa*, s. 1–22 a WINKLER, Martina: *Die Macht der Gaben – ein Kommentar*, s. 99–108. Dále viz příkladnou studii HIRSCHBIEGEL, Jan: *Étrennes. Untersuchungen zum höfischen Geschenverkehr im spätmittelalterlichen Frankreich der Zeit König Karls VI. (1380–1422)*. München 2003, který dávání a přijímání darů na francouzském a burgundském dvoře kolem roku 1400 chápe jako sociální subsystém dvorské společnosti.

534 Nevíme přesně kdy, zda po cestě do Kostnice nebo až v Kostnici, darovalo polsko-litevské poselstvo rakouskému vévodovi a tyrolskému hraběti Fridrichu IV. Habsburskému jménem polského krále určité lovecké předměty, viz pozn. 636. Řížský arcibiskup psal v listu velmistrovi z 15. února 1415 obecně o četných a bohatých darech polského poselstva, BGDO II, s. 227–228, č. 114: *Reiche polnische Geschenke an den Papst, den römischen König, die Kardinäle und viele Fürsten, das sie vaste von in geho'ret werden und ir sache etwas von in gelimpfet werde.*

me dokonce identifikovat konkrétní předměty.⁵³⁵ V jednom svém listu Zikmund Lucemburský poděkoval polskému králi za darované kožešiny, které se mu v chladných listopadových dnech roku 1417 obzvlášť hodily.⁵³⁶

Žádné kožešiny ani peněžní dary však nevyvolaly v Kostnici takové pozdvižení jako zubr ulovený speciálně pro římského krále v litevských lesích. O jeho předání králi dne 9. února 1417 se nezmiňuje pouze řádový prokurátor Wormditt,⁵³⁷ Oldřich z Richentalu věnuje tomuto speciálnímu daru ve své kronice celou kapitolu.⁵³⁸

Identifikace zvířete sice není zcela jednoznačná, avšak s ohledem na Richentalův popis a na termín *wesant* (Wisent) z Wormdittova listu šlo nejpravděpodobněji o zubra.⁵³⁹ Richental připodobňuje exotické zvíře k černému volovi s větší hlavou, silnějším krkem a mohutnější hrudí. Na čele mělo zvíře dva krátké špičaté rohy vzdálené od sebe jednu stopu a vzadu krátký ocas.⁵⁴⁰

Král Vladislav II. Jagello původně nechal v litevských lesích ulovit tři kusy tohoto zvířete a živé je pak transportovat do Krakova. Jelikož se zjistilo, že zubři nejsou schopni další cesty, byli v Krakově zabiti.⁵⁴¹ Dva z nich byli naporcovaní a nasolení ve sledových sudech dovezeni polským biskupům do Kostnice. Třetímu, největšímu z nich, byly odstraněny vnitřnosti a vše ostatní bylo nasoleno a okořeněno. Při transportu byl takto vykuchaný zubr pověšen za končetiny.⁵⁴²

535 Tamtéž, s. 290, č. 139: Die *sendeboten herczoge Witouts*, von denen er kürzlich berichtet habe, seien noch in Konstanz und warteten auf den römischen König, und bringen aber schuwboben und Russcher hute gnuch myt in unde begoben aber all die werlt.

536 Viz závěr Zikmundova listu z 11. listopadu 1417 oznamující hlavně volbu papeže Martina V., *Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds*. Hg. v. J. CARO, s. 162, č. 61: *Multiplicata vero et fraterne nunc renovata exenia more solito pro parte vestre fraternitatis eo placibiliora nobis provenere, quo temporis asperitatem imminentis hyemalis naturali virtute calefactiva procul repellunt, graciaram proinde vestre fraternitati exsolventes uberes acciones.*

537 Viz jeho list velmistrovi z 9. února 1417, BGDO II, s. 390, č. 197: *Ouch wisset, das der konig von Polan hat eynen wesant gesant her dem romisschen konige, und der ist gestren hergebracht* [8. února – PB], *und hat im und andren fursten und herren vil pelcze, schuben etc gesant.*

538 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 84–85, který přivezení zubra do Kostnice datuje o den později, tj. 9. února (*uff zinstag vor Valentini*), než prokurátor Wormditt.

539 Nelze zcela vyloučit ještě druhou možnost. Na základě Richentalova přirovnání exotického zvířete k volovi (*Ochse*) odvodil Otto Feger (*Ulrich Richental*. Bearb. v. O. FEGER, s. 219, pozn. 2), že se jednalo o dnes vymřelý druh skotu, tzv. pratura (*Auerochse*), který v pozdním středověku obýval ještě východní Evropu. Nejdéle přežil v Polsku (poslední kus uhynul roku 1627).

540 Někomu připomínal buvola žijícího v Itálii, viz tamtéž: *Und was ainem püffel nit unglich, die in wälschen landen sind.*

541 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 84: *Uff zinstag vor Valentini, do kam unßerm herren dem künig ein groß tier. Das was gefangen in Litöwer land, und sandt im das der künig von Poland, der hatt iro drü lebend bestellet in Littower land. Und do man sy bracht biß gen Krakow, do wurdent so von banden und von wildi also blöd, daz man sy von Krakro gen Costentz lebendig nit mocht bringen.*

542 *Ulrich Richental*. Bearb. v. O. FEGER, s. 219: *Do das tier kam, do lag es rugglingen uff dem karren und hat die bain über sich gestreckt.*

Transport zvířat na tak velkou vzdálenost nebyl vůbec levný. Zřejmě od převozníka těchto zvířat se Oldřich z Richentalu dozvěděl, že jejich převoz z Litvy do Kostnice stál kolem 400 uherských zlatých. Zikmund Lucemburský si překvapivě tento mimořádný dar neponechal, nýbrž přikázal, aby jej po Rýně poslali jako dar anglickému králi Jindřichovi V. Při vynášení zebra z města nechal římský král před zvířetem troubit, aby si jej každý mohl prohlédnout.⁵⁴³

Na rozdíl od polské delegace, která na koncilu disponovala – jak se to jevílo řádovému poselstvu – neomezenými prostředky k obdarovávání vlivných osob, muselo řádové poselstvo velmistřovi vysvětlovat, že podobné nasazení by měl projevit on i delegace, jinak řád příliš příznivců nezíská, a o ty, kteří ještě stojí na jeho straně, může dokonce přijít. Sami příznivci řádu prý byli překvapeni, proč je v řádovém doprovodu tolik koní, jejichž údržba je dost nákladná, zatímco na získávání přátel a spojenců nemá řádové poselstvo dost prostředků.⁵⁴⁴ Na počátku koncilu mělo řádové poselstvo více příznivců jen díky tomu, že přijelo do Kostnice dříve než polská delegace. Nedlouho po příjezdu zástupců Polsko-litevské unie se tento poměr rychle obrátil v neprospěch řádu. Řízký arcibiskup realisticky vysvětloval velmistřovi, že záležitosti jsou na koncilu vyřizovány nikoliv podle práva a spravedlnosti, nýbrž na základě darů a úplatků pro vlivné lidi.⁵⁴⁵

Před očekávaným konkláve na podzim 1417 poslala řádová delegace do Malborku požadavek na konkrétní dary pro papeže a kardinály. V žádosti se uvádějí kůže lasiček, hermelín nebo sobolí kožešiny a stříbrné předměty v hodnotě jednoho tisíce zlatých.⁵⁴⁶ Není známo, zda tyto předměty nakonec do Kostnice dorazily.

543 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 85: *Und do das kam, do macht er es bas mit bulfer, und sandet es dem künig von Engelenad den Rin ab. Und als man es fu'rt ufhin von Costentz, do hieß er im vor brusunen, daz es menglich [säch].*

544 Viz list prokurátora Wormditta velmistřovi z 4. ledna 1416, BGDO II, s. 290, č. 139: *Uns vordencken vil lute, des ordens gunner, das man also unnucze czerunge alhie thunt von des ordens wegen myt vil pferden, die doch nyrne czu nutcze syn, und das wir uns nicht eynen frunt czu unser sachen machen, sunder myt unser hertikeit diesulben frunde, die wir haben, die vorliese wir. Sie sagen, werlich wur man mag also vil geldes nicht hergeschicken, es wirt alles vorzeret.*

545 Viz dva listy arcibiskupa Wallenrode velmistřovi z 15. února 1415 (Tamtéž, s. 227–228, č. 114), resp. z 4. března 1415, tamtéž, s. 229, č. 115: *Nachdem die Ordensgesandten, da sie lange vor den Polen angekommen seien, diesen zunächst mit einem kleinen viele Gönner abgezogen und dem orden gemachet hätten, erwürben die Polen jetzt druch ihre hohen Aufwendungen großen beistan. [...] Trotzdem müsse der HM wissen, das groß und klein und yderman des ordens gerne genu'ße, wef[nn] die werlde leider also ist gestalt, das gleich und reht sundir gift und gabe und groß fruwntsch[aft] wenig fortganges mag haben.*

546 Tamtéž, s. 416, č. 211: *Um den zukünftigen Papst gutwillig in des ordens gescheften zu machen, müßten er und einige Kardinäle eine erunge erhalten an ruwer ware als lassitzen, hermelen adder czoblen adir su't an silberwercke von tusundt ducaten.*

Ubytování a finanční náklady poselstev

Již jsme ukázali, že sestava řádového poselstva i ostatních poselstev se měnila docela často, a proto se nabízí otázka, jak efektivně probíhala vzájemná spolupráce mezi jejími jednotlivými členy. Prameny umožňují určitý vhled do této oblasti. Už samotný způsob ubytování naznačuje, že delegace netvořila kompaktní celek. Řádový prokurátor Wormditt řešil ubytování už během své cesty z Itálie do Kostnice. Domníval se, že kvůli nedostatku místa v Kostnici bude poselstvo ubytováno v řádovém domě na nedalekém ostrově Mainau, jen nevěděl, zda ubytovací kapacita bude stačit pro celou delegaci, či jen pro německého mistra a jeho doprovod. Prokurátor nebyl dostatečně informován, neboť mainauská komenda disponovala ještě jedním řádovým domem přímo v Kostnici.⁵⁴⁷

Nevíme, zda se nakonec někdo z řádové delegace skutečně vylodil na ostrově Mainau. Situace se zřejmě vyvinula jinak, než prokurátor Wormditt předpokládal. Německý mistr Egloffstein se ubytoval v domě zámožného kostnického měšťana Oldřicha Hartzera na ulici *Uff den Platten* (dnes Wessenbergstraße).⁵⁴⁸ Toruňský komtur Jan ze Selbachu se sice ve svých listech zmínil, že sdílí příbytek s varmij-skými kanovníky (Janem Abezierem a Kašparem Schuwenpflugem), avšak místo ubytování neuvedl.⁵⁴⁹ Podobně nelze blíže určit místo ubytování pro řádového prokurátora a řížského arcibiskupa; můžeme jen předpokládat, že s ohledem na jejich význam a postavení s největší pravděpodobností nebydleli společně.

Dislokace poselstva v Kostnici však nebyla tou hlavní překážkou efektivní spolupráce. Větší problém představovaly nejasně vymezené kompetence jednotlivých členů delegace, což vedlo k rivalitě a neshodám. Na druhou stranu byli všichni zavázáni splnit v Kostnici konkrétní úkol – obhájit stanovisko řádu a velmistra, byť postoje řížského arcibiskupa byly v tomto smyslu velmi nejednoznačné. Prokurátor Petr Wormditt si v poselstvu nárokoval roli hlavního mluvčího a možná i vedoucího, jak to zřetelně vyplývá z jeho relací posílaných do Malborku. Požadoval

547 V listu odeslaném z Boloně 8. května 1414 prosí Petr Wormditt velmistra, aby předal příslušné instrukce alsaskému zemskému komturevi Markvartovi z Königsegg, který byl současně šéfem řádové komendy na ostrově Mainau, viz BGDO II, s. 200, č. 94. Pokud by německý mistr do Kostnice nepříjel, měl ostrov Mainau sloužit pruské delegaci, o jejíž zásobování se měl postarat dotyčný zemský komtur, viz tamtéž, s. 209, č. 101. Podle SCHRECKENSTEIN, K. H. Roth von: *Die Insel Mainau*, s. 67–70 se prý zemský komtur Königsegg potýkal s finančními problémy komendy, avšak podle později nalezeného ročního vyúčtování z roku 1414 nebyla dotyčná komenda zadlužená, srov. MÜLLER, K. O.: *Das Finanzwesen*, s. 89–104. Poslední monografie o komendě Mainau (FEGER, OTTO: *Die Deutsch-Ordens-Kommende Mainau. Anfänge und Frühzeit*. Lindau – Konstanz 1958) chronologicky nepřekračuje polovinu 14. století.

548 Viz pozn. 175. Rukopisné verze Richentalovy kroniky lokalizují místo pobytu odlišně, nemusí se však vzájemně vylučovat, viz *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 29: [...] *zugent in U^olrich Hartzers huß und zu^o dem Beren a Ulrich Rìchental*. Bearb. v. O. FEGER, s. 169: [...] *zugent in Ulrich Hartzers huß, uff den Blatten gelegen*. Posledně uvedenou verzi (kostnický rukopis) potvrzuje soupis městské daně z roku 1418, srov. *Die Steuerbücher der Stadt Konstanz I*, s. 11.

549 BGDO II, s. 282, č. 134; s. 292, č. 140.

pro sebe postavení přinejmenším rovnocenné pozici řížského arcibiskupa nebo toruňského komtura. Jan ze Selbachu se zřejmě nezdržel jednat nezávisle na prokurátorovi i ostatních a spolupracoval jen se svými spolubydlíci. Komtur totiž posílal zprávy velmistřovi ve stejné době a navíc i o stejných záležitostech jako Petr Wormditt, aniž by tyto relace na sebe vzájemně odkazovaly.⁵⁵⁰ Komtur dokonce velmistra Kűchmeistera na začátku roku 1416 požádal o další finanční prostředky se zdůvodněním, že se po návratu krále Zikmunda do Kostnice budou právě na něho jako na vedoucího (!) delegace (*houbtman der von Pruwsen*) obracet jakési zástupy pánů, rytířů a služebníků (*herren, rittern und knechten*).⁵⁵¹

Další třetí plochou a příčinou nedorozumění byl jednak nedostatek financí, jednak přehnané požadavky některých členů poselstva. Je známo, že finanční náklady arcibiskupa Jana z Wallenrode nebyly vůbec malé a od počátku byly příčinou sporu mezi ním a velmistřem. Hned po arcibiskupově příjezdu do Kostnice (4. prosince 1414), kam dorazil s deseti nebo jedenácti vozy,⁵⁵² se za něj prokurátor zaručil v půjčce 540 zlatých, kterou však arcibiskup ani po roce nesplatil.⁵⁵³ V říjnu 1415 a pak v únoru a červnu 1416 bylo Janovi z Wallenrode vyplaceno po 1 000 zlatých (jednou snad dokonce 1 200 zlatých).⁵⁵⁴ Před 9. říjnem 1416 došlo k dohodě, že prelátův týdenní plat bude snížen ze 150 na 80, resp. 100 zlatých.⁵⁵⁵ Na oplátku Wallenrode snížil ve svém doprovodu počet koní, které v Kostnici vydržoval, ze šedesáti (!) na deset kusů.⁵⁵⁶ Z vyúčtování z července 1417 vyplývá, že arcibiskupovi bylo mezi 20. zářím 1416 a 27. červnem 1417 vyplaceno 3 200 zlatých, dalších 600 zlatých na nájem a navíc diety ve výši 900 zlatých, které měly být vyplaceny do konce srpna 1417.⁵⁵⁷ Z půjčky od německého mistra Dětricha z Wittershausenu (2 000 zlatých) obdržel Wallenrode 450 zlatých.⁵⁵⁸ V témže roce přikázal velmistr alsaskému zemskému komturovi vyplatit arcibiskupovi 500 zlatých.⁵⁵⁹ Poslední peníze – 2 200 zlatých – obdržel 1. května 1418.⁵⁶⁰ Při vědomí neúplnosti údajů

550 Srovnej např. listy prokurátora a toruňského komtura tamtéž, s. 302–311, č. 145; č. 146–147; č. 149 a č. 150.

551 Tamtéž, s. 292–293, č. 140.

552 ACC II, s. 189: *Die martis quarta mensis Decembris ingressi sunt Constanciam d. archiepiscopus Rigensis cum aliis dominis de Prusia cum decem sive undecim curribus et pulcerrimo apparatu.*

553 BGDO II, s. 270, č. 127.

554 Prokurátor Wormditt tvrdil, že 1 200 zlatých arcibiskup obdržel, když odcestoval do Prus, což ovšem příliš nesouhlasí s jinými údaji, srov. tamtéž, s. 334, č. 162, pozn. 12.

555 Tamtéž, s. 366, č. 182, pozn. 8. Nižší částka měla platit jen do příchodu řádového poselstva. Pak byla skutečně zvýšena na 100 zlatých týdně.

556 BGDO II, s. 334, č. 162; s. 335, č. 163.

557 Tamtéž, s. 411, č. 209B.

558 Tamtéž, s. 453, č. 234.

559 Tamtéž, s. 421, č. 216; s. 432–433, č. 223.

560 JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 134.

můžeme stanovit pouze nejnižší celkovou částku na vydržování arcibiskupa a jeho dvora na kostnickém koncilu, která činila 11 250 zlatých.⁵⁶¹

Není zřejmé, jakým způsobem (a zda vůbec) arcibiskup dostával v Kostnici před 20. zářím 1416 týdenní plat 150 zlatých. Jisté je, že během své diplomatické mise v Narbonne, Perpignanu, Avignonu a Paříži (tedy od 23. srpna 1415 do února 1416) nedostával od řádu žádné diety, na což si v květnu 1418 stěžoval.⁵⁶² To znamená, že před odjezdem z Kostnice musel dostávat určitou částku jako ostatní členové řádového poselstva. Celkové náklady byly jistě o něco vyšší, přičemž Jan z Wallenrode nebyl zcela odkázán jen na výplatu řádových diet, jak by se mohlo na první pohled zdát. Stále mu totiž příslušela roční renta 4 000 zlatých z pronájmu arcibiskupských statků a z doby koncilu dokonce pochází jedno svědectví o jejím vyplacení.⁵⁶³ Petr Wormditt po svých zkušenostech neváhal arcibiskupa nazvat „pozíračem země“ (*lantvorczerer*).⁵⁶⁴

Spory kolem honoráře pro řížského arcibiskupa za jeho diplomatické služby nás přivádějí k otázce financování celé řádové delegace na koncilu.⁵⁶⁵ Základ tvořil roční plat (*jorgelt*) pro řádového stálého zástupce (prokurátora) při římské kúrii pocházející přímo z velmistrovny komory, jehož výše se pohybovala mezi 1 000 až 1 200 zlatými. Sloužil nejen na pokrytí prokurátorových výdajů, ale i na ty spojené s projednáváním záležitostí, což samozřejmě nestačilo, jak je patrné z neustále se opakujících stížností na nedostatek peněz.

Vedle ročního platu příslušely prokurátorovi určité dávky, které mu měly vyplácet některé řádové provincie přímo podřízené velmistrově komoře v Malborku.⁵⁶⁶ Z božeňské provincie příslušelo prokurátorovi 300 zlatých (od roku 1412), není však zřejmé, zda mu byla během kostnického koncilu tato částka skutečně poskytnuta.⁵⁶⁷

Zemský komtur alsasko-burgundské provincie, která se později skrze zástavu (1386) stala součástí velmistrovny komory, byl zřejmě právě během kostnického koncilu poprvé velmistrem požádán, aby příslušnou daň neodváděl jeho komoře, nýbrž řádovému poselstvu v Kostnici. Důvodem byla geografická blízkost této bailie k dějišti koncilu, čímž odpadal problém s doručením finanční hotovosti

561 Bernhart Jähmig (Tamtéž, s. 135, pozn. 352) provedl srovnání nákladů na diety jiných členů poselstva, z něhož vyplývá, že Jan Abezier a Kašpar Schuwenpflug dohromady spotřebovali 4 500 až 4 600 rýnských a 100 uherských zlatých, přičemž 2/3 případly prvnímú z nich.

562 BGDO II, s. 507, č. 262.

563 List livonského mistra z 10. prosince 1415, viz tamtéž, s. 283, č. 135: *Want uns macht daran is zcu wissen ume des geldes willen, daz wir unserm heren erczbisschoffe von Rige uz dem lande von syme stifte senden sollen, ob daz nu' unfelig uff der zee were.*

564 Jeho list z 3. listopadu 1418, tamtéž, s. 560, č. 291.

565 K tomu viz stručně SARNOWSKY, Jürgen: *Die Wirtschaftsführung des Deutschen Ordens in Preußen (1382–1454)*. Köln – Weimar – Wien 1993, s. 382–382, viz tabulku č. 118 na s. 681, kde jsou náklady na řádová poselstva vysílaná na koncily.

566 BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 499–513.

567 Srov. tamtéž, s. 501.

na velkou vzdálenost. Zemský komtur Markvart z Königseggů sice oponoval, že si není vědom povinnosti odvádět určitou sumu do velmistrovny komory a že jeho bailie je navíc hodně zadlužená,⁵⁶⁸ přesto po domluvě třech komturů (balžského, gdaňského a gniewského) zřejmě souhlasil s vyplacením 2 000 zlatých pro poselstvo.⁵⁶⁹ O několik měsíců později se však ukázalo, že komtur je schopen vyplatit maximálně 600 zlatých. Velmistr ovšem trval na svém a po ostře formulovaných listech na komturovi nakonec vymohl 1 000 zlatých.⁵⁷⁰

Petr Wormditt si u velmistra také stěžoval na řádovou bailii v Rakousích, která mu nevyplácela příslušné diety. V tomto případě ovšem nešlo o peníze z příjmů provincie, nýbrž o depozit z doby velmistra Jindřicha z Plavna ve výši 1 000 zlatých. Zemský komtur Jan z Lenzu hodlal z této částky vyplácet pouze těm, kteří se mohli prokázat velmistrovým listem nebo kvitancí, jak vyplývá z jeho listu prokurátorovi z 21. května 1414.⁵⁷¹

Řádové provincie v říši a Livonsku zřejmě nemusely odvádět dávky na prokurátorovy potřeby.⁵⁷² Přesto německý mistr a řádový zplnomocněnec Konrád z Egloffsteinu, poskytl kostnické delegaci poměrně vysokou částku 8 000 zlatých. Nebyla to však žádná obligátní dávka pro velmistra, nýbrž regulérní půjčka. Německý mistr požádal řádové vedení o umožnění dlužné částky ve stanoveném termínu (22. února 1416), neboť hotovost byla získána zástavou některých významných řádových komend (Mergentheim, Mainz, Frankfurt atd.). Šest řádových hodnostářů se zavázalo, že pokud dluh nebude v řádném termínu urovnán, budou jej vymáhat ležením ve městě Špýru. Opakující se výzvy v prokurátorových listech velmistrovovi ukazují, že zaplatit dlužnou částku byl opravdu problém.⁵⁷³

lhned po vyrovnání dluhu velmistr Konrád z Egloffsteinu opět požádal o půjčku ve výši 6 000 zlatých.⁵⁷⁴ V té době (podzim roku 1416) byl ale německý mistr vážně nemocný a prokurátor Wormditt se důvodně obával, že pokud zemře, nebude jeho nástupce vůči požadavkům velmistra a řádového poselstva tak vstřícný.⁵⁷⁵ A nemýlil se. Nový německý mistr Děřich z Wittershausenu odmítl nově

568 List zemského komtura z 3. března 1417 cituje BGDO II, s. 388, č. 197, pozn. 16.

569 Tuto skutečnost uvádí pouze gniewský komtur Jan ze Selbachu v listu z 24. září 1417, tamtéž, s. 422, č. 217. Sám zemský komtur se o takové nabídce ve svém listu z 23. prosince 1417 nezmiňuje, i když o tom bylo jednáno s uvedenými komtury, tamtéž, s. 422, pozn. 5.

570 Listy velmistra z 19. listopadu a 8. prosince 1417 zemskému komturovi a jeho příslib z 23. prosince 1417 vyplatit oněch 1 000 zlatých jsou uvedeny tamtéž, s. 433, č. 223, pozn. 4. Více viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 507–509.

571 BGDO II, s. 203–204, č. 97; dále viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 511–513.

572 Tamtéž, s. 513–522.

573 List prokurátora z 25. října 1415, BGDO II, s. 271–272, č. 128.

574 BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 518–519.

575 List Egloffsteina z 28. září 1416, BGDO II, s. 362, č. 179; list prokurátora Wormditta z 3. října 1416, tamtéž, s. 363–364, č. 181.

požadovanou částku 6 000 zlatých řádu poskytnout.⁵⁷⁶ Teprve po několika měsících se dvěma komturům z Gniewu a Balgy podařilo od německého mistra získat půjčku 2 000 zlatých. Když o tom 1. srpna 1417 psali velmistroví, připojili poznámku, že uvedená částka vystačí na pokrytí čtyřtýdenních výdajů.⁵⁷⁷ Uvedená suma byla skutečně vyčerpána někdy před polovinou listopadu.⁵⁷⁸ První z komturů měl dokonce uvedenou částku rozdělit mezi členy kostnického řádového poselstva.⁵⁷⁹ Nevíme, podle jakého klíče tak učinil, ale na prokurátora Wormditta podle jeho vlastních slov prý už nic nezbylo.⁵⁸⁰

Stížnosti na nedostatek finančních prostředků byly zřejmě oprávněné, jak vyplývá z jediného dochovaného vyučování řádového prokurátora z doby konání kostnického koncilu. Můžeme si z něj učinit také docela přesnou představu nejen o výši, nýbrž i o struktuře výdajů poselstva. Vyúčtování se dochovalo jako příloha k listu, který Petr Wormditt poslal z Kostnice 29. července 1417.⁵⁸¹ Zahrnuje období od 29. června 1416 do konce července 1417. Celkové příjmy prokurátora a poselstva za toto období činily 12 243, zatímco výdaje 13 816 zlatých, což je ve výsledku deficit přes 1 500 zlatých. Výdajové položky jsou rozděleny na výlohy určené pro prokurátora a samotné poselstvo na jedné straně a na výlohy pro posly⁵⁸² nebo juristy, kteří psali traktáty a dobrozdání na obranu řádových stanovisek na straně druhé.⁵⁸³

Při převodu hotovosti na velkou vzdálenost byl řád zpočátku odkázan na spolehlivé posly, avšak tento způsob byl zdoluhavý a rovněž značně riskantní.⁵⁸⁴ Mezitím se díky italským bankovním domům a rozvoji finančních vztahů římské kurie (zvláště během avingnonského období) v jižní a západní Evropě rozšířil bezhoto-

576 Jeho list z 26. března 1417, tamtéž, s. 397–398, č. 203.

577 Jejich list viz tamtéž, s. 413–415, č. 210, zde s. 414.

578 List gniewského komtura z 14. listopadu 1417, tamtéž, s. 440–442, č. 227.

579 List gniewského komtura z 24. září 1417, tamtéž, s. 422–423, č. 217, pozn. 4.

580 Srov. jeho listy z 18. ledna 1418, tamtéž, s. 453, č. 234, pozn. 30; z 8. února 1418, tamtéž, s. 457, č. 237, pozn. 6.

581 List prokurátora Wormditta, tamtéž, s. 408–409, č. 209A; vyučování jako příloha, tamtéž, s. 410–413, č. 209B.

582 Mezi částkami určenými poslům do Prus byly značné rozdíly. Co bylo jejich příčinou, však nevíme, tamtéž, s. 412, č. 209B: *Item Hugo czerunge ken Prussen 24 gulden. [...] Item Friedrich czerunge ken Prussen 16 gulden. [...] Item Peter Wargel czerunge ken Prussen mit 2 pferden und 1 knechte 24 gulden. [...] Item Martino dem boten ken Prussen 8 gulden.*

583 Tamtéž, s. 412–413: *Item unsers ordens advocato czu vorentwerten der Polan conclusiones 100 gulden. Item Justino [Justin z Juvenatia – PB] dem advocato 20 gulden. Item Antonio de Monte dem advocato 20 gulden.*

584 O bezhotovostním styku mezi Malborkem a generálním prokurátorem viz MILITZER, Klaus: *Geldüberweisungen des Deutschen Ordens an die Kurie*. In: *Der Hansische Sonderweg? Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Hanse*. Hg. v. Stuart JENKS – Michael NORTH. Köln e. a. 1993, s. 31–48, na jehož sporné teze, zejména o financování prokurátora z peněz místních řádových komend, upozornil BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 527–540.

vostní styk skrze směnky (*Wechselbriefe*). Řád německých rytířů využil skutečnost, že se flanderské město Bruggy stalo nejdůležitějším překladištěm zboží a peněz na sever od Alp. Právě tam působily vedle sebe jak faktorie italských bankovních domů, tak kupci z pruských hansovních měst, kteří přiváželi a prodávali své zboží (nejčastěji dřevo, obilí, vosk a kůže).

Řádové vedení obchodníkům (nejčastěji šlo o toruňské měšťany) předávalo takovou částku, kterou kupci za své zboží předpokládali utřít na trhu v Bruggách. Poté co italský bankéř obdržel od určitého pruského obchodníka hotovost, posílal do své centrály u římské kurie pokyn, aby vyplatila daný obnos příjemci směnky. Kapacita pruských kupců byla omezená, proto měl bezhotovostní styk své limity. S rozvojem mezinárodního obchodu ve vlastní režii se uvnitř řádu vyprofilovaly dva úřady správců nebo šafářů (*Großschäffer*) v Malborku a Královci. Tyto pozice zastávali řádoví bratři, kteří měli v Bruggách své stálé zástupce pocházející z měšťanského prostředí (nejčastěji z Toruně) zodpovědné za výměnu zboží. Dnes bychom je označili za obchodní zástupce (v pramenech se používal termín *Lieger*) a v Bruggách plnili podobnou funkci jako faktoři italských bank. Finanční transfer zpravidla probíhal následovně. Velmistr vydal pokyn hlavnímu řádovému pokladníkovi (*Treffler*), aby vyplatil hotovost jednomu ze správců, který následně vydal směnku pro svého zástupce ve Flandrech. V prostředí Hansy se používala specifická varianta směnky, tzv. *Überkauf*, jejíž koupí obchodník získával právo na výběr určité sumy peněz na jiném místě. S takto koupenými penězi od řádových správců získal obchodní zástupce (*Lieger*) od pověřence italské banky v Bruggách (v první polovině 15. století nejpravděpodobněji od velké florentské firmy Alberti a Medici) směnku pro příslušné sídlo římské kurie. Italský bankéř hotovost směnil na místní měnu (tj. vlámské groše, *flämische Groot*) v poměru k florentským zlatým nebo benátským dukátům a předal zprávu své centrále u papežského dvora, která do osmi týdnů vyplatila příjemci příslušnou sumu. Směnárník mohl na celé operaci vydělat „jen“ díky pohybu směnného kurzu, lichva byla zapovězena.⁵⁸⁵

Nastíněný systém bezhotovostních převodů fungoval celkem spolehlivě, dokud řád disponoval dostatečnými finančními prostředky a u italských bankéřů se těšil pověsti důvěryhodného partnera. Generální prokurátoři mohli u bank dokonce počítat s financováním na úvěr. Po grunvaldské bitvě (15. července 1410) se však likvidita řádových financí dostala do vážné krize a duchovní korporace nestačila včas plnit své závazky vůči věřitelům. Nejen zhoršení velmistrovovy solvence, ale také pokles vlastního obchodování na úkor pruských stavů, které v obchodních aktivitách řádu vždy spatřovaly nežádoucí konkurenci, ohrožovaly dosud relativně bezproblémové finanční transfery přes Bruggy.⁵⁸⁶

585 Tamtéž, s. 529–531.

586 Tamtéž, s. 532–533.

Problémy při finančních operacích se zřetelně projeví za úřadování Petra Wormditta a v době kostnického koncilu. Situaci navíc zhoršovala nespolehlivost jednoho z obchodních zástupců (*Lieger*) malborského správce ve Flandrech, na něhož si řádový prokurátor opakovaně stěžoval. Gdaňský měšťan Hermann von der Beke otálel poslat směnku na oněch 8 000 zlatých půjčených od německého místra Konráda z Egloffsteinu, kterému hrozilo povinné ležení ve městě Špýru.⁵⁸⁷ Petr Wormditt si vedení řádu stěžoval, že obchodní zástupce na jeho dopisy neodpovídá, a žádal, aby vedení Hermannovi von der Beke částku zaslalo a důrazně vysvětlilo, že finanční operace musí být provedena bez zbytečného prodlení.⁵⁸⁸ Prokurátor zřejmě příliš nepočítal se zlepšením situace, proto doporučoval, aby se převod realizoval přes služebníka královeckého správce Hanuše z Gesike. Někteří norimberští kupci totiž údajně před prokurátorem prohlásili, že mu raději půjčí tisíc zlatých přes Hanuše z Gesike než sto zlatých prostřednictvím Hermanna von der Beke.⁵⁸⁹ Jinou reálnou alternativou vůči Bruggám byla Vratislav, jejíž obchodní aktivity sahaly od Velkého Novgorodu přes Flandry až do Benátek. Zprostředkovatelem peněžních operací byl tehdejší kancléř vratislavského knížectví Mikuláš (*Nikolaus*) Bunzlau.⁵⁹⁰ Tuto možnost velmistřovi doporučoval sám Petr Wormditt, i když je třeba zmínit, že se nacházel ve velké finanční tísní (polovina srpna 1414 v Boloni) a neodpustil si vůči svému představenému pár ironických poznámek. Kdyby prý dokázal žít ze slov, stačily by mu velmistřovy dopisy. Ve skutečnosti totiž od chvíle, kdy byl v Římě o všechno oloupen, nedostal z Prus ani feník. Jen Bůh mu zůstal jako jediná útěcha...⁵⁹¹

587 List prokurátora Wormditta velmistřovi z 1. února 1416, BGDO II, s. 298, č. 143: Aus der von Hugo dem HM überbrachten Abschrift des Briefes, den [Hermann von der Beke], der Lieger des [Marienburger] Großschäffers [in Brügge], an den DM geschrieben habe, gehe klar hervor, daß der Lieger hinsichtlich der Bezahlung der 8 000 Gulden noch gar nichts veranlaßt habe. Wenn die Zahlung *nu uff sant Peters tag* nicht erfolgt sei, könne der DM nicht nach Konstanz kommen, sondern müsse in Speyer Einlager mit allen Konsequenzen halten.

588 List prokurátora Wormditta velmistřovi z 5. června 1416, tamtéž, s. 333, č. 162: Was die vom HM angeordnete Aushändigung von 1 000 Gulden an den Erzbischof von Riga angehe, so habe zwar der Großschäffer [von Marienburg] in einem Brief, *der ist zu Letare gegeben*, den Überkauf von 4 000 Gulden nach Flandern mitgeteilt, aber der Lieger in Brügge habe ihm davon *nykein wort* geschrieben. Er habe schon oft darauf hingewiesen, *das her sich an myn schriben nicht enkeret. Dorumb were das sicherste, so man gelt overschickte, das man dem leger ernstlichen dobye schrebe, das her das gelt ane sumen obirkoufte; so bedurfte wir des betelns und des lyhens nicht.*

589 Tamtéž, s. 338, č. 164.

590 Tamtéž, s. 136, č. 67; BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 534, pozn. 221.

591 Jeho list z 16. srpna 1414, BGDO II, s. 219, č. 107: *Mochte ich von Worten leben, so weren die briefe gar gut, die ir mir [...] schribet*; tatsächlich aber habe er seit seiner Beraubung in Rom keinen Pfennig erhalten, obwohl schon zu Martini vergangenen Jahres die 1 000 Gulden seiner *czerunge* fällig gewesen seien. Der Landkomtur von Österreich, an den ihn der HM verweise, habe lediglich Briefe [...] gesandt. Wenn dem HM wirklich daran liegen würde, ihn aus seinen Schulden zu befreien, möge er den Marienburger Großschäffer [Ludolf Palsad] beauftragen, daß er Geldmittel *czu Bresslaw oberkoufte oder czu Flandern. Got sey myn trost, ich habe sust nymandes.*

Jestliže pramenné informace o dislokaci řádového poselstva v Kostnici jsou ve srovnání s údaji o finančních operacích poměrně skoupé, v případě polsko-litevského poselstva je situace naprosto opačná. Díky Richentalově kronice, jejíž autor byl v intenzivním kontaktu s polskou delegací (zejména s biskupy), jsme o místech jejich ubytování informováni celkem podrobně. Finanční zajištění poselstva se naopak dá určit pouze rámcově.

V úterý 29. ledna 1415 se ke kostnickým hradbám blížil početný zástup, jehož součástí nebyli jen oficiální vyslanci polského krále, nýbrž i ostatní polští biskupové se svým doprovodem. Podle deníku písaře papežské a koncilní kanceláře Jakuba (Giacomo) Cerretaniho poselstvo před hradbami přijala zvláštní delegace složená z papežské a královské familiarity. Její součástí bylo sedmdesát lukostřelců a dvanáct slavnostně oděných jezdců. Koňská pokrývka (čabraka) tří zvířat byla ozdobena heraldickými znaky říše a Polského království. Společný slavnostní vjezd do města vzbudil značnou pozornost veřejnosti.⁵⁹²

To potvrzuje kronikář Oldřich z Richentalu, který si ve svém líčení příjezdu polské delegace, do jejíhož čela stává hnězdenského arcibiskupa, všiml zejména velkého počtu jezdců (600) a vozů (12). Arcibiskupa mělo doprovázet pět polských biskupů (jména neuvádí).⁵⁹³ Ze zástupu laiků upozornil jmenovitě na rytíře Závíše Černého. Richental celkem přesně rozpoznal, s jakým pověřením vyslanci do Kostnice přicestovali: duchovní kvůli koncilu samotnému, někteří duchovní a laici rovněž z pověření polského krále. Byl si přitom vědom, že se oba důvody vůbec nemusejí vylučovat.⁵⁹⁴

Z kronikářových pečlivých záznamů o místech ubytování jednotlivých biskupů (laickou část poselstva v tomto bodě pomějí) vyplývá, že členové polsko-litevského poselstva bydleli relativně blízko sebe v centru města nedaleko kostnické katedrály

592 ACC II, s. 210: *Die martis XXIX. mensis eiusdem [leden – PB] oratores solempnes regis Polonie, quorum nomina inferius describuntur, quibus obviaverunt pro parte d. nostri pape d. episcopus Morinensis cameram apostolicam regens, aliqui ex eiusdem d. nostri pape familia, et pro parte d. regis Romanorum duces, comites et barones sui omnesque familie dominorum cardinalium, precedentibus eosdem septuaginta equis cum septuaginta balistis sive stambechinis ac duodecim aliis familiaribus equestribus duodecim equos pulcerrimos, quorum tres erant coperti de syndone cum armis imperii preeminentibus armis regis Polonie adextrantibus, Constanciam in apparatu pulcerrimo et equitatu plurimo ingressi sunt d. archiepiscopus Gneznensis, d. episcopus Plocensis, d. episcopus Poznaniensis, duo milites et unus doctor.*

593 Tento údaj vzbuzuje určité pochybnosti, protože na jiném místě Richental uvádí, že s arcibiskupem přicestovalo šest biskupů (*Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 30): biskup plocký, lubušský, poznaňský, vratislavský, opolský (sic) a krakovský. K tomuto zmatenému výčtu je nutno dodat, že pod opolským biskupem se skrývá ve skutečnosti wloclawský biskup Jan Kropidlo, který pocházel z rodu opolských Piastovců, a že krakovský biskup byl z účasti na koncilu omluven. S jistotou lze pouze v arcibiskupově doprovodu potvrdit přítomnost biskupa plockého a poznaňského.

594 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 35: *Es zoch och in mit großer gezierd der ertzbischoff Gnesnensis uss dem küngrich von Boland, und mit im fünf bischoff von Boland, von ir selbs wegen, und och in botschaft künig Laudislaß von Boland, und mit inn herr Säwitz, und suß groß mächtig herren uss Bolan usser Boland. Die gaitlichen von des concilium wegen, und och gaitlich und weltlich von des künigs wegen. [...] Und koment wol mit vñ pfärden und xij wägen.*

na ulici Hussenstraße (kdysi *St. Paulgasse*), která pokračuje jako Wessenbergstraße, do níž od východu ústí Salmannswailergasse. Hussenstraße a Wessenbergstraße směřující od brány Schnetztor ke katedrále tvořily jednu z hlavních kostnických ulic.

Arcibiskup našel místo v domě kostnického purkmistra Jindřicha z Ulmu⁵⁹⁵ a plocký biskup Jakub z Kurdwanowa pobýval v domě U Zlatého brakyře (*Zum guldin bracken* nebo *bräcklin*),⁵⁹⁶ který vlastnil samotný kronikář Richental.⁵⁹⁷ Oba preláti patrně bydleli po celou dobu koncilu na stejném místě, zatímco poznaňský elekt se musel stěhovat. Nejdříve byl ubytován v domě na ulici Salmannswailergasse (kdysi *Ainlassgassen*, *Amelunggasse* nebo *Sammlunggasse*), později přesídlil do „Černého dvora,“ kde pak sdílel prostory s jedním kanovníkem a falckrabětem Ludvíkem III. Bavorským, protektorem koncilu v době Zikmundovy nepřítomnosti.⁵⁹⁸

Jako místo pobytu kyjevského metropolitů Řehoře Camblaka, který do Kostnice se svým doprovodem dorazil v polovině února 1418, Richental uvádí dva měšťanské domy (šlo zřejmě o početnou delegaci), které se nyní nacházejí na ulici Hussenstrasse č. p. 4 (*zu dem Laythund*) a 6 (*zu der Sunnen*). Jeden z domů patřil kostnickému měšťanovi Oldřichu Imholtzovi.⁵⁹⁹

595 Tamtéž, s. 35: [...] *zoch der ertzbischoff in Hainrich von Ulms hus, an burggraff Hanßen statt* [...]. Lokalizace domu není známá. Jisté je, že v něm před arcibiskupem bydlel norimberský purkrabí Jan III. (Tamtéž, s. 34: *Och zoch in burggraff Hans von Nüumberg in des Ulmers hus mit cxx pfärden und mit im zwen grafen an Sant Pauls gassen*). Určitě to nebyl dům *Zum guldin Schwert*, kde podle Richentalu bydlel Robert Hallum, biskup ze Salisburie. Tento dům získal Jindřich z Ulmu až po kostnickém koncilu (viz MARMOR, J.: *Geschichtliche Topographie*, s. 268–269). Purkmistr Jindřich z Ulmu byl v roce 1418 pasován Zikmundem Lucemburským na rytíře (*Chronik des Konstanzter Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 118).

596 Brakyř nebo honič je určitý druh loveckého psa (něm. Bracke).

597 Tamtéž, s. 30: *Jacobus Blocensis episcopus, der zoch in daz huß vor Sant Steffan uff den Blatten, daz man nempt zum Guldin braken, mit xxij pfärden*; tamtéž, s. 35: [...] *die andern bischoff ainer zu dem Guldin bräcklin in U^orich Richtentalis huß* [...]; srov. tamtéž, s. 3: *wann ich burger und sesshaft ze Costentz was, zu dem Guldin bracken*. Kronikář lokalizuje svůj dům poblíž kostela sv. Štěpána u ulice *uff den Blatten* (nebo *Auf den Platten* či *Plattengasse*). Dnes je to ulice Wessenbergstrasse. Celá dřevěná zástavba západní strany ulice, mezi nimi i řečený dům, podlehly požáru 21. července 1547 (MARMOR, J.: *Geschichtliche Topographie*, s. 275). Dnes stojí na jeho místě dům č. 29.

598 Tamtéž, s. 30: *Andreas episcopus Boßnamensis, der zoch in daz huß zu dem Rähgrub an Ainlassgassen mit xvij pfärden und mit so vil lüten. Und zoch darnach daruß in der Swartzen hoff, als man zu den Schotten ga^t neben des Linden hof und ains korherren hof. Darinne do was herr Jörg von Fridingen thu^mherr; und by im was och hertzog Ludwig von Payern von Haidelberg*. Dům s názvem Rebgrub stále stojí na adrese Salmannswailergasse č. 11. Poprvé je zmiňován k roku 1388. Byl postaven vedle dvoru, který od 13. století drželi cisterciáci ze Salem, dále viz SABROW, Martin R.: *Der Stadthof des Zisterzienserklosters Salem in Konstanz von seiner Gründung bis in das 15. Jahrhundert*. Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung 94, 1976, s. 93–124. Lindenhof, vedle něhož mělo být nové ubytování poznaňského biskupa, je dnes na Gerichtsgasse 11, ulici, která vede od domu směrem k Schottenkloster za hradbami.

599 *Chronik des Konstanzter Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 33: [...] *zoch in U^orich Imholtz huß [zu dem Sunnen] am obern mark[t], genant zu dem Laythund, mit acht bischoffen sins gelobens, wol mit lxxx pfärden*; tamtéž, s. 177: [...] *zugend in daz huß, daz da heißt zu der Sunnen, daz do zema^t was U^orich Imholtz*.

Na tomto místě je nutno zmínit také ubytování biskupa Jana Kropidla, který sice nebyl královským poslem, ale tím, jak neústupně hájil proti řádu zájmy svého biskupství, velmi napomáhal polským vyslancům. Kronikář Richental se podle vlastního svědectví s biskupem osobně setkal; nelze vyloučit, že vícekrát. Věděl o jeho knížecím původu a ochutnal pivo, které biskup s sebou přivezl, ale jako místo jeho pobytu uvedl dvě odlišné adresy: dům u starých městských lázní na ulici Salmannsweilergasse nebo zahradu Hanse Hutera.⁶⁰⁰ Tuto nepřesnost je možné vysvětlit až trojím způsobem. Buď je to chybný údaj spojený s problematickým dochováním kroniky, nebo nepřímá indicie o změně biskupova pobytu během koncilu, anebo šlo o totéž místo, které je pokaždé jen odlišně lokalizováno.

Finanční náklady polsko-litevského poselstva se nedají s ohledem na nedostatek pramenů sledovat tak podrobně jako v případě řádové delegace. Zdá se, že někteří vyslanci museli nést finanční zátěž sami, jiní peníze dostali nebo si je vypůjčili od polského krále. Obě možnosti musel využít hnězdenský arcibiskup Mikuláš Trąba, který si vypůjčil značné sumy peněz nejen od soukromých osob, nýbrž i od krále Vladislava II. Jagella a velkoknížete Vitolda.⁶⁰¹ Kromě toho dal do zástavy některé biskupské vesnice a statky, což metropolitní kapitula schválila na svém zasedání 21. října 1414.⁶⁰²

Kvůli půjčce 200 hřiven pražských grošů od rytíře Konráda Fraeneberga byly zastaveny arcibiskupské hrady Łowicz a Uniejów.⁶⁰³ Mezi věřiteli byli také někteří faráři z arcidiecéze, kteří ještě v roce 1419 měli v zástavní držbě některé mensální vesnice.⁶⁰⁴ 100 hřiven uvedených v kapitulních aktech jako půjčka od jistého rychtáře určitě nebylo konečnou částkou. O výši zadlužení na pokrytí nákladů kostnické mise si na základě dochovaných pramenů můžeme učinit jen přibližnou představu, avšak je příznačné, že věřitelé se kapitule o své dluhy hlásili ještě v 60. letech 15. století.⁶⁰⁵ Naopak rytíř Záviš Černý z Garbowa obdržel v Bieczy v listopadu 1414, tedy ještě před cestou do Kostnice, od Vladislava II. Jagella zápis 800 hřiven na královském majetku.⁶⁰⁶

600 Tamtéž, s. 30: *Der bischoff Vradlaniensis [Włocławek] hieß Johannes, und der was ain hertzog von geburt, der zoch mit xviii pfarden in das hus, daz an der alten badstuben an Ainlaßgassen lag. Der selbig brach[t] mit im ain vass mit bier; des biers trank ich U^rbrich Richental ze Costentz; tamtéž, s. 35: [...] Und fu^rt ain bischoff Opilensis [sic!] ain vass mit bir mit im. Der lag vor dem tor, in Hansen Hutters garten.*

601 Po arcibiskupově smrti (4. prosince 1422) Jagello nekompromisně vymohl na hnězdenské kapitule zaplacení dluhu, viz SILNICKI, T.: *Arcybiskup Mikolaj*, s. 98–99.

602 *Acta capitulorum I.* Ed. B. ULANOWSKI, s. 321, č. 1520.

603 Tamtéž, s. 322, č. 1522.

604 Tamtéž, s. 327–328, č. 1549–1550.

605 Tamtéž, s. 448–449, č. 1960; s. 455, č. 1979. Srov. SILNICKI, T.: *Arcybiskup Mikolaj*, s. 97–98.

606 MOZEJKO, B.: *Zawisza Czarny*, s. 69–70.

Komunikace mezi poselstvy a rozhodovacími centry

O písemných zprávách posílaných řádovým poselstvem z Kostnice do Malborku si lze učinit daleko lepší a přesnější představu, než o těch, které zasílala polská delegace do Krakova. Příčina této disproporce může být dvojitá: 1) existence stálého řádového zástupce u římské kurie, který byl členem oficiálního poselstva v Kostnici a tím se *de facto* stal hlavním (i když ne jediným!) zpravodajem o jeho činnosti, a 2) dochování jeho zpráv (nezřídka jako originálů) v řádovém archivu.⁶⁰⁷ Oba tyto aspekty u polské delegace nenacházíme.

Relace prokurátorů byly v první řadě služebními hlášeními, tj. vztahujícími se bezprostředně k jejich činnosti coby řádových zástupců, a proto obecné informace, jež bylo možné v Římě a u papežského dvora získat, jsou v těchto relacích referovány jen výběrově. Důvodem byla skutečnost, že řádové vedení nebylo zcela odkázáno na svého prokurátora jako na jediný zdroj informací o dění ve zbytku Evropy. Ty mu totiž mohla zprostředkovat četná knížata a šlechta z celé Evropy, kteří až do poloviny 15. století navštěvovali Prusy v rámci tzv. *rejz*,⁶⁰⁸ či kupci z hansovních měst, kteří obchodovali od Livonska po Pyrenejský polostrov. Obecné informace se ve zprávách prokurátora vyskytovaly zejména tehdy, pokud podle jeho úsudku mohly mít pro řádové vedení určitou relevanci.⁶⁰⁹ Funkce prokurátorů jako zprostředkovatelů informací byla tedy v zásadě dvojitá: na jedné straně sdělovali vedení, jak se mají řádové záležitosti u kurie (příležitostně připojovali obecné zprávy rozdílné důležitosti), na druhé straně sami prokurátoři získávali zprávy o politické situaci v Prusích a Livonsku, které aktualizovaly a rozšiřovaly jejich vlastní vědomosti a nebo jimi cíleně informovali určité kruhy zejména u papežského dvora.⁶¹⁰

Ačkoliv prokurátor Wormditt nebyl v Kostnici mezi řádovými vyslanci jediným zpravodajem, který by referoval o průběhu jednání, jeho relace jsou přesto nejpočetnější. Rovněž z celkového počtu zpráv, které prokurátor odeslal do Prus

607 Edici zpráv řádových prokurátorů viz pozn. 73. Přehledně o komunikaci v rámci rozvětvené řádové infrastruktury viz dvě studie: BOECKMANN, Hartmut: *Der Deutsche Orden in der Kommunikation zwischen Nord und Süd*. In: *Kommunikation und Mobilität im Mittelalter. Begegnungen zwischen dem Süden und der Mitte Europas (11.–14. Jahrhundert)*. Hg. v. Siegfried de RACHEWILTZ – Josef REIDMANN. Sigmaringen 1995, s. 179–189 a Týž, *Die Briefe des Deutschordenshochmeisters*. In: *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*. Hg. v. Heinz-Dieter HEIMANN in Verbindung mit Ivan HLAVÁČEK. Paderborn – München – Wien – Zürich 1998, s. 103–111.

608 Od počátku 14. století do doby kolem kostnického koncilu (1414–1418) jezdili dobrovolně a na své náklady (na rozdíl od naverbovaných žoldnřů) urození (panovníci až po nižší šlechtu) a patriciát téměř z celé Evropy do Prus, aby tam v řádovém vojsku bojovali proti pohanským Litevcům a naplnili tak ideál křesťanského rytíře bojujícího s pohany (*infideles*), viz PARAVICINI, Werner: *Die Preussenreisen des europäischen Adels. Teil 1–2*. Sigmaringen 1989–1995.

609 Nakonec prokurátorovy zprávy byly žádoucí nejen pro velmistra a řádové hodnostáře, ale i polské biskupy, více viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 182–191.

610 Tamtéž, s. 190.

za dobu svého úřadování, tj. v letech 1403–1419, jsou kostnické relace nejhojnější. Nepočítáme-li deperdita, pak ze všech 136 písemností pochází z doby koncilu 77 (57%) zpráv! Nejintenzivnějším zpravodajským obdobím byl rok 1416, kdy z Kostnice odešlo nejméně 33 prokurátorových zpráv, z nichž 4 jsou jen zmíněny (deperdita).⁶¹¹ Ostatní členové delegace referovali velmistru Kūchmeisterovi o svých aktivitách daleko méně a spíš příležitostně, přesto jsou jejich relace důležité nejen jako další zdroj informací, ale také proto, že odhalují vnitřní vztahy mezi jednotlivými řádovými vyslanci.⁶¹² Způsob, jakým byly zprávy různých řádových představitelů koncipovány, ukazuje, že zejména jejich obsah nebyl mezi delegáty nijak diskutován, ani sjednocován.⁶¹³ Jen naprosto výjimečně sestavilo celé řádové poselstvo společnou zprávu pro velmistra, jak se to stalo např. v srpnu 1417.⁶¹⁴

Formulář zpráv, které byly nejčastěji psány německy⁶¹⁵ a jen v případě korespondence mezi učenými a duchovenstvem latinsky, odpovídal běžným regulím pozdněstředověké epistolografie. Určitou zvláštností bylo šifrování, které se podle literatury mezi prokurátory ovšem vyskytlo jen (?) u Petra Wormditta,⁶¹⁶ a které v zásadě spočívalo v prostém přehazování pořadí písmen a slabik s doplněním ji-

611 BGDO II, s. 45. BOOCKMANN, H.: *Die Briefe*, s. 106 považuje naopak za nejintenzivnější v tomto smyslu rok 1418, z něhož se dochovalo 31 zpráv a o 10 jsou zmínky (deperdita), avšak autor započítal i období po květnu 1418, tedy po skončení koncilu.

612 Vedle prokurátora byl nejčastějším zpravodajem jednoznačně toruňský a gniewský komtur Jan ze Selbachu (BGDO II, s. 281–283, č. 134; s. 292–294, č. 140; s. 304–305, č. 146; s. 305–306, č. 147; s. 306–307, č. 148; s. 307–308, č. 149; s. 320–322, č. 156; s. 413–415, č. 210; s. 422–423, č. 217; s. 427–428, č. 219; s. 440–442, č. 227; s. 448–449, č. 232; s. 449–450, č. 233; podle H. Koeppena zprávy č. 134, 146, 147, 149 a 156 byly napsány jednou písařskou rukou; k tomu viz jednu nedochovanou zprávu, tamtéž, s. 296, č. 143), se kterým by mohl konkurovat snad jen kanovník varmijské kapituly a jurista Kašpar Schuwenpflug (s. 394–397, č. 202; s. 462–465, č. 241; s. 487–488, č. 256; s. 497–500, č. 259; s. 509–510, č. 263). Ostatní vyslanci jako zpravodajové se vyskytují jen ojedinele: řížský arcibiskup Jan z Wallenrode (BGDO II, s. 227–228, č. 114; s. 228–230, č. 115; s. 393–394, č. 201; s. 465–466, č. 242; BERNHARD, Beß: *Johannes Falkenberg OP und der preussisch-polnische Streit vor dem Konstanzer Konzil*. Zeitschrift für Kirchengeschichte 16, 1896, s. 448–449); komtur balžský a toruňský Oldřich Zenger (BGDO II, s. 413–415, č. 210; s. 480–481, č. 253), kanovník varmijské kapituly a jurista Jan Abezier (Tamtéž, s. 277–278, č. 131) a dzierzgoňský komtur Fridrich z Weldenu (Tamtéž, s. 230–231, č. 116; k tomu viz zmínky o zprávách, které se nedochovaly, tamtéž, s. 224, č. 111; s. 234, č. 117; s. 250, č. 120).

613 Viz pozn. 550.

614 BGDO II, s. 415–417, č. 211.

615 Jednalo se o zvláštní úřední jazyk, který se kvůli rozmanitému původu řádových bratrů postupně vyvinul a byl používán v řádové kanceláři v Prusích (základ spočíval na středoněmeckém idiomu), na rozdíl od livonské řádové větve, v jejíž úřední řeči dominovaly vestfálské prvky. Rozdílly byly natolik zásadní a zažité, že když velmistr Kūchmeister obdržel od prokurátora list určený livonskému zemskému komturowi a stylizovaný nezvykle střední dolní němčinou, se domníval, že se jedná o podvrh, viz tamtéž, s. 541–542; č. 280; dále viz BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 191–192.

616 Tamtéž, s. 195. Je otázka, jestli do této kategorie spadají rovněž listy Kašpara Schuwenpfluga, které podepisoval jen svým křesťním jménem psaným pozpátku (*Rapsac*), viz např. BGDO II, s. 394, č. 202; s. 487, č. 256. V listech velmistra bylo šifrování používáno velmi ojedinele, tamtéž, s. 41. Více viz u KOEPPEN, Hans: *Die Anfänge der Verwendung von Chiffren im diplomatischen Schriftwechsel des Deutschen Ordens*. In: Preußenland und Deutscher Orden. Festschrift K. Forstreuter zum 60. Geburtstag.

ných konsonantů na začátku nebo konci slov. Často se jednalo o tituly nebo jména významných osob, jejichž identita měla být zřejmě skryta. Např. pod *kmehcšsimork keginos^okk* se skrýval římský král (*romisschem ko^enige*),⁶¹⁷ pod *knigkok knovk knregnuk* uherský král (*konig von Ungern*)⁶¹⁸ a pod *kgailterswitk* jméno litevského knížete Švidrigella (*Swittergail*).⁶¹⁹ Není jasné, zda tento velmi snadno odhalitelný způsob šifrování byl vůbec účinný a dokázal skrýt citlivý obsah před nepovolanými očima. Je např. zřejmé, že informaci o nepřátelském postoji římského krále vůči řádu mohl každý čtenář rozluštit i bez speciálního dešifrovacího klíče.⁶²⁰

Posílání zpráv mezi Kostnicí a Malborkem zajišťovalo několik osob k tomu přímo určených, ale také ti, kteří do města u Bodamského jezera cestovali z jiných důvodů. K příležitostným poslům patřil kněz Jindřich z Livonska, kterého do Kostnice vyslala řížská kapitula, nebo toruňský kněz Jakub Rymer.⁶²¹ K první skupině patřili poslové (*Briefbote*) známí jen křestním jménem jako Hugo, Fridrich a Martin, jež dostávali za svou pravidelnou službu plat,⁶²² nebo posel Petr Wargel, který byl navíc pověřován určitými diplomatickými úkoly. Za jednu cestu z Kostnice do Prus posel od řádového prokurátora obdržel zpravidla 8 zlatých. Ve vyúčtování z července 1417 je uvedeno, že posel Hugo obdržel 24 zlatých, což skutečně odpovídá třem cestám, které kurýr podle dochovaných zpráv vykonal v červnu, září a prosinci roku 1416.⁶²³

Delegace a jednotliví poslové pro svou cestu do Kostnice zřejmě volili vždy ze dvou možných tras, které využívali prokurátoři mířící z Malborku do Itálie. První vedla přes Toruň do Slezska, odtamtud do Čech a přes Bavorsko k Bodamskému jezeru. Častější však asi byla druhá varianta, při níž cestující opustil řádové území v Chojnicích (něm. Konitz), vydal se směrem k Nové marce a dále pokračoval přes Lipsko a Norimberk.⁶²⁴ Kromě cesty po pevnině využívali někteří delegáti vodní

Göttingen 1958 (Ostdeutsche Beiträge a. d. Göttinger Arbeitskreis IX), s. 173–191 a BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 194–195.

617 List Wormditta velmistroví z 9. února 1417, tamtéž, s. 390, č. 197.

618 List Wormditta velmistroví z 18. ledna 1418, tamtéž, s. 452, č. 234.

619 List velmistra Kűchmeistera prokurátorovi Wormdittovi z 18. září 1418, tamtéž, s. 547, č. 285.

620 List prokurátora Wormditta z 9. února 1417, tamtéž, s. 390, č. 197: *Ich sehe nicht anders, denn das her [Zikmund Lucemburský] des sbobstes[s] sfrunts sists ksnedrok knebredrovk suchet*. Bez šifry: *Ich sehe nicht anders, denn das her [Zikmund Lucemburský – PB] des bobste[s] frunt ist ordens vorderben suchet*. KOEPPEN, H.: *Peter von Wormditt*, s. 22 mluví přímo o naivním šifrování.

621 Tamtéž, s. 291–292, č. 139; s. 314, č. 152 (das danach neu ausgefertigte Prokuratorium führe der Überbringer dieses Schreibens, der Priester Herr Heinrich, den daz capittel zcu Rige hot gewonnen, zcum concilium zcu zcehen, nebst anderen Schriftstücken mit sich); s. 327, č. 159; s. 330, č. 160; s. 333, č. 162.

622 Hugo (v pramenech vystupuje také jako Huk, Huwg nebo Hu'go) sloužil jako posel v letech 1415–1418, zatímco posel Fridrich v letech 1418–1419. Martin se v prokurátorových zprávách objevuje od roku 1417, viz tamtéž příslušná místa podle rejstříku.

623 Tamtéž, s. 412, č. 209B, pozn. 20.

624 BEUTTEL, J.-E.: *Der Generalprokurator*, s. 125–126.

trasu, která vedla po Rýně směrem do Brugg a odtamtud lodí po moři do Prus. Tuto zpáteční trasu návratu delegace navrhoval velmistr na počátku roku 1415 v domněni, že koncilní jednání brzy skončí. Řížský arcibiskup však pro zachování velkého počtu koní (tehdy jich měl 60!) preferoval cestu po pevnině.⁶²⁵

Díky časovým údajům o doručení příslušné zprávy můžeme celkem precizně určit dobu cesty Kostnicí a Malborkem. Na cestu jedním směrem stačil zpravidla jeden měsíc, avšak v naléhavých záležitostech dokázal posel překonat tuto vzdálenost za 14 dnů. Pro srovnání cesta z Itálie do Malborku trvala za běžných okolností čtyři až šest týdnů. Důležité z hlediska dostupnosti peněz bylo spojení s městem Bruggy. Poslové dokázali urazit tuto vzdálenost za 18 dní.⁶²⁶ V případě naléhavých a neodkladných zpráv připisoval odesílatel za adresu zpravidla slova *ane sumen* nebo *an alles sumen* (bez zdržení, bezodkladně), avšak řádový prokurátor na rozdíl od livonského zemského mistra Sigfrida Landera ze Spanheimu tuto možnost využíval velmi zřídka.⁶²⁷ U naléhavých zpráv byly od chvíle, kdy se list dostal na řádové území, na dorsální stranu připisovány časové údaje o doručení a odeslání z jednotlivých řádových komend.⁶²⁸

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že posílání zpráv a cestování poslů se zásadně lišilo na řádovém území a mimo něj. V prvním případě měl posel v určených řádových domech k dispozici odpočatého koně⁶²⁹ nebo mohlo dojít rovněž k vystřídání samotného posla. Tato vymoženost však přestávala platit po opuštění řádového území, a to i v případě, že posel na své trase míjel řádové domy či majetky. Mohl sice požádat o nového koně, ale neměl na něj samozřejmý nárok.

625 Viz list dzierzgoňského komtura velmistřovi z 9. března 1415, BGDO II, s. 231, č. 116: Was die Weisung des HMs angehe, den Rückweg nicht *obir land*, sondern *czu wasser* zu nehmen, so wolle der Erzbischof mit *nichte uff das wasser* und seine Pferde nicht zurücklassen. Wenn die Sache des Ordens beendet sei, wolle sich jedoch die Ordensgesandtschaft *den Ryñ abe und uff das wasser schicken*. Komtur Fridrich z Weldenu pak skutečně zvolil nazpátek cestu po řece a moři, viz *Johann von Posilge*. Hg. v. E. STREHLKE, s. 357–358.

626 BGDO II, s. 213–214, č. 103, pozn. 7. Dále viz tamtéž, s. 473, č. 249, pozn. 1 (z Kostnice do Malborku za 14 dnů); s. 531–532, č. 274 (cesta z Kostnice do Brugg).

627 Máme jen dva doklady, viz tamtéž, s. 194–198, č. 92–93; dále viz tamtéž, s. 42.

628 Viz např. list balžského komtura Oldřicha Zengera odeslaný velmistřovi 29. dubna 1418 z Frankfurtu nad Odrou. Ve středu odpoledne 4. května na svátek Nanebevstoupení Páně dorazil list do komendy v Człuchowě (něm. Schlochau). Ještě téhož dne večer byl list doručen do řádové komendy ve 13 km vzdálených Chojnicích (něm. Konitz). V pátek 6. května byl list doručen do komendy v Gniewu, která je vzdálená od Chojnic něco přes 90 km a nachází se nedaleko Malborku (kolem 40 km), viz tamtéž, s. 481, č. 253: *gegeben czu Slochow am abende Ascensionis domini* [Mai 4] *hora septima noch mittage und ouch uff die czeit dohen gekomen*. – *Gekomen [sic!] und gegeben von der Chonitz am obende Ascensionis domini hora 8^a post meridiem*. – *Gekomen und gegeben von der Mewe am nehsten freitage noch Ascensionis domini* [Mai 6] *in der vierden stunden noch mittage*. Takových originálních listů s časovými údaji se v řádovém archivu dochovalo kolem 1500, viz BOOCKMANN, H.: *Die Briefe*, s. 104–105.

629 V Prusích byla kvůli tomu dokonce vyšlechtěna zvláštní koňská rasa, která se označovala jako *Schweike*, nebo také *Briefschweike*. Cena takového koně se pohybovala kolem pěti až tří a půl hrívny, což byla pětina nebo desetina ceny válečného koně, viz tamtéž, s. 105.

Pokud se jednalo o řádové bailie přímo podřízené Malborku (např. zemský komtur v Etsch nebo božeňský komtur), mohl velmistr žádat o nového koně pro svého posla jen pod podmínkou odškodnění příslušné komendy.⁶³⁰

Zprávy doručené do Malborku putovaly nejdříve k úpravě do velmistroy kanceláře. Svědčí o tom označené odstavce, heslovité odkazy na okraji a stručné resumé na dorsální straně písemností. Vedle toho se dochovaly samostatné výtahy došlých zpráv. Vše zřejmě mělo sloužit velmistrovi nebo příslušnému referentovi ke snadnější orientaci v textu. Marginální poznámky se často omezovaly pouze na upozornění *nota! legas* nebo ukazující prst. Zda velmistr mohl – za předpokladu, že uměl psát – některé poznámky připsat vlastnoručně, nelze s jistotou prokázat. Některé marginální poznámky jako *daz beste tut* nebo *fiat!* ale dokazují, že velmistr nějakým způsobem instruoval koncipování odpovědí⁶³¹ určených jednotlivým členům kostnické delegace. Nezřídka byl jeden velmistruv list totožného znění odeslán současně třem členům řádového poselstva.⁶³²

O způsobu komunikace mezi polským poselstvem a krakovským dvorem nemáme k dispozici tolik pramenných svědectví jako v případě komunikace řádového poselstva a Malborku, přesto některé souvislosti svědčí o čilé korespondenci, která započala záhy po odjezdu vyslanců polského krále k dějišti koncilu.

V protikladu k Długoszovým údajům můžeme předpokládat,⁶³³ že cesta polské delegace vedla přes české země a Rakousy. Vyplývá to nepřímou z jednoho listu Vladislava II. Jagella z 20. února 1415 určeného rakouskému vévodovi a tyrolskému hraběti Fridrichu IV. Habsburskému (1382–1439), se kterým se královské poselstvo na neznámém místě nejspíš setkalo.⁶³⁴ V úvodu listu se polský král zmiňuje o rytíři Závašovi Černém, který jej informoval o vévodově lovecké zálibě.⁶³⁵ Polský král mu proto prostřednictvím svého (jinak neznámého) posla Dobeslava

630 BOECKMANN, H.: *Der Deutsche Orden in der Kommunikation*, s. 186.

631 BGDO II, s. 36–37.

632 Např. list velmistra z 2. října 1416 určený řížskému arcibiskupovi, řádovému prokurátorovi a zvolenému varmijskému biskupovi (Jan Abezier), viz BGDO II, s. 363, č. 180.

633 Podle nich měli vyslanci cestovat přes Míšeň, kde prý byli vlněně přijati markrabětem, a Sasko. Do Kostnice měli pak dorazit 27. listopadu 1414 a 4. prosince předložit pověřovací listiny, viz *Joannis Długossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 45: *Ambasciatores autem regii in concilium Constanciense destinati, per Misznam et Saxoniam iter faciendo, a marchionibus Misznensibus benigne excepti et singulis necessariis in Misznensi marchionatu procurati vicesima septima Novembris in frequenti et splendido apparatu Constanciam ingressi sunt. Quibus maxime cardinalium et prelatorum caterve adventum eorum excipientes non sine animorum alacritate occurrebant, admirantibus et commendantibus cunctis illorum numerum et apparatus. In die autem sancte Barbare [4. prosince] congregacionem ingressi, commendacione Wladislai regis et Regni sui Polonie pape Ioanni, cardinalibus et patribus concilii coram facta, fuerunt sacre sinodo, regis et Regni primum, deinde suis nominibus, incorporati*. Srov. DĄBROWSKI, J. – GAWĘDA, S.: *Rozbiór krytyczny*, s. 156–157.

634 Originál listu je dochován v tyrolském zemském archivu, odkud jej vydal HALECKI, Oskar: *Zawisza Czarny a towy książęce na Litwie i w Tyrolu*. Miesięcznik Heraldyczny 12, 1933, s. 186–189, zvl. s. 189; srov. MOŹEJKO, B.: *Zawisza Czarny*, s. 70–71.

635 HALECKI, O.: *Zawisza*, s. 189: *Referente nobis strenuo Zawissio Nigro de Garbow, milite nostro dilecto*,

(*Dobeslaum famulum nostrum fidelem*) poslal dary vhodné k lovu.⁶³⁶ Následně mu doporučil, aby podpořil kostnické poselstvo v jeho snahách o dosažení církevní jednoty,⁶³⁷ a obsah listu je pak uzavřen výzvou, aby se Zikmundem Lucemburským uzavřel stejné spojení, jaké roku 1412 s římským králem uzavřel Vladislav II. Jagello.⁶³⁸

Během pobytu poselstva v Kostnici pak zřejmě probíhala standardní komunikace s královským dvorem v Krakově, ačkoliv na základě torzovitých pramenných údajů nelze přesně určit její intenzitu. V této souvislosti je třeba uvést dvě jména. Z přelomu let 1415 a 1416 se dochovaly dva dopisy Pavla Włodkowice pro polského krále a jeho dvůr. Můžeme důvodně předpokládat, že podobných listů bylo z Kostnice odesláno více.⁶³⁹ Polský jurista nejenom informuje krále o polských záležitostech na koncilu, ale zejména mu vysvětluje obsah svých odborných textů o právní argumentaci proti řádu, přičemž krále odkazuje na mistry a doktory krakovské univerzity, kteří mu lépe vysvětlí složitou právníckou materii. Krom toho

pro re certa recepimus, quod vestra sinceritas circa venaciones et aucupaciones iocundas deducciones temporum plerumque solita est exercere [...].

636 Zda poté byly v listu vyjmenované lovecké předměty skutečně předány vévodovi, který měl do Kostnice dorazit 26. února 1415 (*Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 34, pozn. 226), nelze kvůli nedostatku pramenů potvrdit s jistotou, avšak z pohledu hmotné kultury stojí za to zde uvedené předměty zmínit. Jednalo se o křesadlo v tobolce (*unam perulam [...] parvam lythwanicam una cum ignili et aliis attinenciis ad excussionem ignis spectantibus*), klobouk (*cum una mitra seu pileo*), dva páry rukavic, na zimu a léto (*duobus paribus cyrothecarum, uno hyemali et alio estivali*) a dva litevské (?) nože (*uno [...] pari cultellorum lythwanicorum*), viz HALECKI, O.: *Zawisza*, s. 189.

637 Tamtéž: [...] *petimus vestram sinceritatem, quatinus ambasiatoribus nostris, quos ad Constanciam ad sacrum concilium per sanctissimum patrem dominum nostrum papam nobis intimatum direximus, in dominiis vestris et aliis, ubi necesse fuerit, ad perficiendum sacratissimam et diu desideratam unionem benivolam velit exhibere voluntatem et eos in omnibus factis habere specialiter recomissos.*

638 Není zde prostor na rozvíjení širších politických souvislostí spojených s touto výzvou, stačí jen připomenout, že téhož roku bylo uzavřeno polsko-rakouské spojení (23. února 1412), které už před tím bylo stvrzeno sňatkem Jagellovy neteře kněžny Cymbarky (dcery mazovského vévody Zemovíta IV. a Alexandry Olgerdovny) s Arnoštem Habsburským. Jeho účelem bylo primárně vyvinutí nátlaku na Zikmunda Lucemburského, aby změnil nepřátelskou politiku vůči oběma spojencům, dále viz JASIŃSKI, Kazimierz: *Przymierze polsko-austriackie w 1412 r. ze szczególnym uwzględnieniem małżeństwa Cymbarki księżniczki mazowieckiej z Ernstem żelaznym księciem austriackim*. In: *Prace z dziejów państwa i zakonu krzyżackiego*. Pod red. Antoniego CZACHAROWSKIEGO. Toruń 1984 (*Ordines militares II*), s. 127–145. Tento krok přinesl ovoce polské straně už téhož roku (viz uzavření spojenecké smlouvy mezi Zikmundem a Vladislavem II. Jagellem 15. března 1412 v Lubovni), naopak napětí zejména vůči Fridrichu Habsburskému, zastánci a podporovateli papeže Jana XXIII. během koncilu, vyvrcholilo vyhlášením říšského achtu nad vévodou v roce 1415, k tomu více viz KOLLER, Heinrich: *Kaiser Siegmunds Kampf gegen Herzog Friedrich IV. von Österreich*. In: *Studia Luxemburgensia*. Festschrift Heinz Stoob zum 70. Geburtstag. Hg. v. Friedrich Bernhard FAHLBUSCH und Peter JOHANEK. Warendorf 1989, s. 313–352; BAUM, Wilhelm: *Die Habsburger in den Vorlanden 1386–1486. Krise und Höhepunkt der habsburgischen Machtstellung in Schwaben am Ausgang des Mittelalters*. Wien – Köln – Weimar 1993, s. 109–143.

639 List z 8. prosince 1415 viz WIESIOŁOWSKI, J.: *Prace i projekty*, s. 120–122, č. II; list z 22. ledna 1416 viz tamtéž, s. 118–120, č. I, zde s. 118: *scripsi aliquociens V[est]re S[er]enitati] de factis negociorum vestrorum atque Regni vestri Polonie [...].*

se Włodkowic ve svých listech nezdráhal doporučovat králi a jeho radě další kroky, které by měli učinit.

Druhým informátorem, jehož zprávy se dochovaly, byl bakalář dekretů Petr Wolfram, který sloužil hnězdenskému arcibiskupovi jako sekretář mající na starosti sepisování koncilních akt pro potřeby polské delegace. Jeho zprávy z Kostnice byly však povětšinou určeny krakovskému biskupovi Wojtěchu Jastrzębcovi (v menší míře krakovské kapitule). Vzhledem k jeho úzké spolupráci s polským králem lze předpokládat, že tyto informace byly zprostředkovávány královské radě. Obsahem dochovaných listů jsou většinou osobní záležitosti týkající se uvolnění prebendy v krakovské kapitule a teprve dva listy z počátku roku 1418 informují o papežových a koncilních reformních snahách.⁶⁴⁰ Petr Wolfram byl také poslem mezi Kostnicí a Krakovem, jak se dozvídáme z listu krakovské univerzity pro kostnický koncil z 12. srpna 1416. Koncilu měl předat nejen písemné sdělení univerzity, ale rovněž ústně informovat o záměrech polského krále.⁶⁴¹ Wolfram tak na vlastní kůži mohl zažít nástrahy, jež číhaly na posly s důležitými písemnostmi. V jednom svém listu (pravděpodobně) krakovskému biskupovi z 28. ledna 1418 uvádí, že dopis z počátku měsíce byl zachycen lidmi římského krále. Naštěstí prý list neobsahoval žádné důvěrné informace, které by kompromitovaly odesílatele nebo adresáta.⁶⁴²

S jak náročným úkolem se musela poselstva při předávání zpráv vypořádávat, lze ukázat na situaci, kdy Zikmund Lucemburský 18. července 1415 opustil Kostnici kvůli diplomatické misi po západní Evropě. Od této chvíle už se nejednalo jen o komunikaci mezi Malborkem, resp. Krakovem a Kostnicí, nýbrž i mezi Zikmundovým dvorem, který neustále měnil místo pobytu. Jediným oficiálním zástupcem řádu na dvoře římského krále byl tehdy řížský arcibiskup Jan z Wallenrode, kterého koncil vyslal k Zikmundovi 23. srpna 1415.⁶⁴³ Ve druhé polovině tohoto roku posílal řádovým zástupcům do Kostnice zprávy o polských stížnostech římskému králi na to, že řád porušuje brodnické příměří. Velmistra o této záležitosti infor-

640 Viz listy z 12. července 1417 (CESDQ II, s. 89, č. 75); z roku 1417 (Tamtéž, s. 90–92, č. 76); z roku 1418 (Tamtéž, s. 97–98, č. 80); z 26. ledna 1418 (Tamtéž, s. 107, č. 87). Lze předpokládat, že rovněž list hnězdenského arcibiskupa z 11. července 1417 byl stylizován Petrem Wolframem (Tamtéž, s. 88–89, č. 74).

641 *Codex diplomaticus universitatis studii generalis Cracoviensis continet privilegia et documenta, quae res gestas academiae eiusque beneficia illustrant. Pars Prima 1365–1440.* Cracoviae 1870, s. 110–113, č. 58, zde s. 111: *Quae cum quanta, qualive devotione per ipsum dominum Regem susceptae fuere, testis idoneus lator ipsarum et praesentium, vir circumspexus dominus Petrus de Wolfram Licentiatius in Decretis, Cantor ecclesiae Sanctae Mariae Wislicensis, ac praedictae nostrae Universitatis membrum notabile, vestras pariter Paternitates clarius informabit.*

642 CESDQ II, s. 107, č. 87: *Plura paternitati vestre scripseram in principio mensis presentis, que ut audio cum latore earum (sic) fuerant Constanciam reducta et per regem Romanorum lecta. Et quia non nisi vera et honesta scripseram, non curavi ymo contentus sum, quod sunt lecta.*

643 JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 92.

movali toruňský komtur Jan ze Selbachu⁶⁴⁴ i řádový prokurátor v prosinci 1415.⁶⁴⁵ Jinak ale o místě pobytu krále Zikmunda a jeho dalších aktivitách neměl prokurátor Wormditt k dispozici moc spolehlivých informací. Na konci roku 1415 se odkazuje na nedochovaný list arcibiskupa Jana z Wallenrode určený přímo velmistřovi, v němž měly být obsaženy další podrobnosti.⁶⁴⁶

Velmistr Kűchmeister oslovil v druhé polovině ledna 1416 současně řížského arcibiskupa, toruňského komtura a řádového prokurátora, aby jménem řádu předložili římskému králi, který ovšem nebyl tehdy v Kostnici přítomen, některé požadavky. Arcibiskup do Kostnice dorazil až v únoru a už koncem téhož měsíce vyrazil na cestu do Prus. K této misi měl pověření od římského krále, a tudíž (!?) obsah jeho poselství nebyl řádovému prokurátorovi znám.⁶⁴⁷ Zda se v arcibiskupově doprovodu nacházel také řádový posel Petr Wargel, který před 5. březnem rovněž odcestoval do Prus a vezl z Kostnice zprávy toruňského komtura Selbacha a prokurátora Wordmitta z konce února, nebo cestoval zvlášť, nelze prameny doložit. Napjatý vztah mezi arcibiskupem Wallenrodem a zbytkem řádového poselstva není dostatečným argumentem pro to, abychom takovou eventualitu museli zcela vyloučit.

Ve stejné době mířila zmíněná trojice řádových delegátů z Kostnice do Paříže, odkud zprávy o jednáních posílal přímo velmistřovi toruňský komtur Jan ze Selbachu.⁶⁴⁸ Do Kostnice se vrátili pouze zemský komtur Markvart z Königsegggu a kanovník Kašpar Schuwenpflug, kteří přivezli Zikmundovy listiny o prodloužení příměří.⁶⁴⁹ Zprávu z Paříže dovezl do Malborku posel Mathias Prusse a později byl velmistr osobně informován toruňským komturem. Nelze jednoznačně rozhodnout, zda Jan ze Selbachu jel do Malborku přímo z Paříže, nebo přes Kostnici, avšak jistě se vydal na cestu někdy před 28. květnem 1416.⁶⁵⁰ Opisy Zikmundových listin ohledně příměří byly velmistřovi z neznámých důvodů odeslány až v červenci 1416.⁶⁵¹ Jan ze Selbachu zůstal v Prusích, kde převzal vedení komendy v Gniewu (něm. Mewe), až do začátku roku 1417, potom opět odcestoval do Kostnice.⁶⁵²

I přes časté vysílání posílů oběma směry se stávalo, že účastníci nebyli dostatečně informováni o skutečnostech, které spolu souvisely. O vyslání elbinského komtura

644 Jeho list z 3. prosince 1415, BGDO II, s. 281, č. 134.

645 Jeho list z 15. prosince 1415, tamtéž, s. 285, č. 136.

646 List prokurátora Wormditta z 15. prosince 1415, tamtéž, s. 287, č. 137: Von dem römischen König sei nur bekannt, *das her noch aldo in tedingen steet*; Näheres wolle er nicht ausführen, da er glaube, daß der Erzbischof von Riga dem HM *die ganzce worheit dovon* schreiben werde.

647 List prokurátora Wormditta z 24. nebo 25. února 1416, tamtéž, s. 310, č. 150: *Ouch so kompt herre erzbischoff von Rige in botschaft czu uch. Der botschaft ich nicht weis.*

648 Tamtéž, s. 320–322, č. 156.

649 28. května 1416 o tom píše prokurátor Wormditt, tamtéž, s. 330, č. 160.

650 Tamtéž, s. 330, č. 160.

651 Tamtéž, s. 348, č. 169.

652 Tamtéž, s. 324, č. 157, pozn. 11.

a velkého špitálního Jindřicha Holta do Míšeňska asi na přelomu února a března 1418, kde verboval žoldněře pro případný konflikt s polským králem,⁶⁵³ se řádový prokurátor Petr Wormditt dozvěděl mimochodem od jistého kanovníka revalské kapituly (dnes Tallinn), který dorazil do Kostnice v jiné záležitosti. Tato informace byla pro prokurátora velmi důležitá, protože mezitím bylo díky úsilí papeže a římského krále o rok prodlouženo brodnické příměří, což činilo verbování řádových žoldněřů v Míšeňsku zbytečným. Jindřich Holt však o prodloužení příměří nevěděl. Petr Wormditt proto neprodleně vyslal posla s dopisem zemskému komturovi v Durynsku, který měl jakýmkoliv způsobem předat list elbinskému komturovi, o jehož místě pobytu neměl prokurátor tušení. Wormditt předpokládal, že tuto informaci nemusí mít ani durynský zemský komtur, proto ho požádal, aby na své náklady (které prokurátor slíbil později pokrýt) vyslal svého posla s úkolem vyhledat řečeného komtura. Prokurátorovo velké úsilí vynaložené na nalezení komtura souviselo s vědomím, že prodlužované verbování způsobí řádu zbytečné škody.⁶⁵⁴

Nedá se jednoznačně zhodnotit, která strana měla propracovanější systém předávání informací či lépe využívala dostupné komunikační kanály. Stálý řádový zástupce u římské kurie jistě zaručoval pravidelné a spolehlivé komunikační spojení s Malborkem. V případě krakovského dvora je neúplný obraz o probíhající komunikaci způsoben torzovitým dochováním příslušných pramenů.

653 Viz list Jindřicha Holta velmistřovi z 13. března 1418 ohledně jednání s míšeňskými markrabaty Fridrichem a Vilémem, RHD I/1, s. 168, č. 2694.

654 List prokurátora Wormditta komturovi Jindřichu Holtovi z 12. května 1418 nebo krátce předtím, BGDO II, s. 471, č. 247: [Petr Wormditt – PB] teilt unter Bezugnahme auf den mündlichen Bericht eines Revaler Domherren, *wie das ir umb volkes willen syn gereten in Misnen, das czu bestellen ken Prussen czu ryten uff den czukumpftigen krieg etc, nunmehr mit, das der herre bobst und der herre romische koning czwischen dem koning von Polan etc und dem orden den frede von sant Margreten tage bis ober ein jor hab vorlengt. Der Zuzug von Söldnern nach Preußen sei daher nicht mehr notwendig. Und habt ir nicht anders czu schaffen, so mogt ir schonen uwer czerunge und ryten ken Prussen.* List prokurátora Wormditta durynskému komturovi z 12. dubna 1418, tamtéž, s. 472, č. 248. Pokud se neukončí verbování, píše Wormditt, *pak komt lichte unser orden zu großen kosten unde schaden. Ouch rucht deßen brifczegir zu fordern, daz her moge balde komen an den ergenanten komptur von Elwyng, adir nehemet den brieff von im. Ist der komptur von Elwinge vorgeschrieben czu ver von uch, zo zendit ym den brieff by ewern diener.* Podobně referoval prokurátor Wormditt velmistřovi v listu z 15. dubna 1418, srov. tamtéž, s. 474, č. 249.

Dosavadní bádání si z různých a navzájem se proplétajících procesně-právních aspektů prusko-polského sporu na kostnickém koncilu přednostně vybíralo dvě velká témata: arbitráž vedenou Zikmundem Lucemburským⁶⁵⁵ a doktrinální proces s dominikánem Janem Falkenbergem obviněným z hereze.⁶⁵⁶ K pojetí obou procesů v odborné literatuře lze přitom vznést určité výhrady. V prvním případě se často zapomíná, že v Kostnici nebyla ve skutečnosti vedena arbitráž, nýbrž probíhala diskuse o osobě arbitra, způsobech arbitráže, resp. jiných alternativních možnostech řešení sporu. Druhý případ – proces s Janem Falkenbergem – se formálně ani bezprostředně netýkal Řádu německých rytířů, proto řádová delegace nezasahovala do jeho průběhu. Jestliže v Kostnici nešlo ve skutečnosti o arbitráž, jak níže doložíme, a proces proti Falkenbergovi souvisel s prusko-polským sporem jen nepřímou, je třeba se ptát, jaký soudní proces vlastně v Kostnici proběhl a pokud vůbec nějaký proběhl.

Na první pohled není překvapivé vůbec zřejmé, kudy vedla hlavní osa prusko-polského sporu. Situace se proměňovala podle aktuálního postoje obou delegací a celkové situace na koncilu. Celý diplomaticko-právní proces nebyl vůbec jednotný, ale se rozpadal na jednotlivé části, které spolu nicméně souvisely. Nalezení těchto souvislostí by mělo být jedním z aktuálních badatelských úkolů.

Před koncilem obě strany využívaly dostupné právní prostředky jako příměří, mírovou smlouvu, kanonický soudní proces u římské kurie a rozhodčí soud (arbitráž), z nichž zejména příměří a jednání o budoucí arbitráži byly intenzivně řešeny také během koncilních jednání. Příměří uzavřené v říjnu 1414 a původ-

655 NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*.

656 BOECKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*.

ně stanovené na dva roky bylo nezbytným předpokladem, aby obě strany mohly vůbec přistoupit k arbitráži. Arbitráž ovšem nebyla ani zahájena, neboť jednání krachovala na neshodě ohledně osoby arbitra a způsobu vedení rozhodčího procesu. Dvoutleté příměří proto nebylo dostačující a bylo nezbytné lhůtu prodloužit. Vyjednávání nebylo zdaleka formální záležitostí, ale stávalo se podnětem k vyvíjení nátlaku a tvrdému kladení podmínek obou stran. S ohledem na bezvýchodnou situaci a hrozící celkový krach jednání byly zejména řádovou delegací předkládány alternativní návrhy na řešení konfliktu.

Ani předmět sporu nebyl po celou dobu trvání koncilu stejný, ale měnil se v závislosti na vývoji pře, jak o tom svědčí množství dochovaných žalobních článků a odpovědí na ně, polemických traktátů a právních dobrozdání. Velké množství opisů v rukopisech však není dostatečným důkazem, že spisy byly skutečně v právním procesu využity. Tato okolnost nebyla v bádání, které historický význam hledalo zejména v obsahu spisů, příliš zohledněna.

Pro pochopení procesně-právních souvislostí prusko-polského sporu je nezbytné připojit dosavadní zjištění o arbitráži Zikmunda Lucemburského před rokem 1414.

Arbitráž do kostnického koncilu⁶⁵⁷

V pozdním středověku se rozhodčí nebo smírčí procesy, resp. arbitráže staly (vedle mediace) respektovanou formou urovnávání sporů, a to zejména při „mezinárodních“ konfliktech,⁶⁵⁸ proto nepřekvapuje, že se s nimi setkáváme i zde. Pomineme-li rozhodčí výrok vydaný společně českým králem Janem Lucemburským a uherským králem Karlem Robertem v roce 1335⁶⁵⁹ a rozhodčí výrok Václava IV. z roku

657 Tato kapitola vychází z mé studie BAR, P.: *A Tortuous Path*.

658 NOWAK, Z. H.: *International Arbitration*, s. 69–85. Základní pojmy spojené s arbitráží, resp. rozhodčím soudem viz SELLERT, W[olfgang]: *Schiedsgericht*. In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. Bd. IV. Hg. v. Adalbert ERLER – Ekkehard KAUFMANN. Berlin 1990, sl. 1386–1393; J. WEITZEL, *Schiedsgericht*. In: Lexikon des Mittelalters. Vol. VII: Planudes–Stadt (Rus’). München 1995, sl. 1454–1455. Srov. širší perspektivu urovnávání sporů ve středověku u ENGEL, Josef: *Zum Problem der Schlichtung von Streitigkeiten im Mittelalter*. In: Rapports IV. Methodologie et histoire contemporaine (Comité International des Sciences Historiques, XII^e Congrès International des Sciences Historiques, Vienne 29 August – 5 Septembre 1965). Horn – Wien 1965, s. 111–129. Rozhodčí řízení zastúpilo v mnoha oblastech pozdněstředověké Evropy dokonce řádné soudy. Platí to zejména pro Římsko-německou říši, jejíž panovníci řešili spory a konflikty raději v roli rozhodčího soudce než před dvorským soudem, dále viz KAMP, Hermann: *Friedensstifter und Vermittler im Mittelalter*. Darmstadt 2001.

659 NOWAK, Z. H.: *Waffenstillstände und Friedensverträge zwischen Polen und dem Deutschen Orden*. In: FRIED, Johannes (ed.): *Träger und Instrumentarien des Friedens im hohen und späten Mittelalter*. Sigmaringen 1996 (VuF 43), s. 391–403.

1410, který se marně snažil zabránit válce mezi soupeřícími stranami,⁶⁶⁰ pak nejznámější arbitráž vedl Zikmund Lucemburský v letech 1412–1414 a 1419–1420.⁶⁶¹

Zdrojem středověké právní teorie a praxe rozhodčího řízení (arbitráže) bylo římské (*Digesta*, tit. 4, *De receptis*)⁶⁶² a později i kanonické právo (*Liber extra*, tit. 43, *De arbitriis*)⁶⁶³ a interpretace příslušných pasáží z pera univerzitních glosátorů a komentátorů.⁶⁶⁴ Na celkovou podobu rozhodčího řízení měly zásadní vliv rovněž příručky procesního práva (*ordines iudicarii*), především *Speculum iudiciale* od Viléma Duranda (*Guillelmus Duranti*), a sbírky formulářů italských veřejných notářů, jejichž vzory smluv a rozhodčích výroků našly uplatnění i v jiných zemích.⁶⁶⁵

Ve 12. a 13. století středověcí glosátoři a komentátoři uvádějí dva typy rozhodčího řízení,⁶⁶⁶ jež se odlišovaly označením rozhodčího soudce, na němž se obě strany dohodly, jako *arbiter*, resp. *arbitrator*.

1) *Arbiter* postupoval podle procesního řádu a vynášel výrok podle práva. Jeho rozhodnutí, od něhož nebylo možné podat apelaci k *virum bonum*, musely obě strany akceptovat bez ohledu na to, zda byl výrok spravedlivý či nikoli.

2) Hlavním úkolem *arbitratora*, označovaného také jako *amicabilis compositor*, nebylo rozhodnout spor na základě práva, nýbrž nastolit smír mezi stranami. Nebyl vázán procesním řádem a jeho výrok se neoznačoval jako *arbitrium*, nýbrž *amicabilis compositio*. Proti jeho rozhodnutí bylo možno podat odvolání.

660 SDOP I, s. 80–81, č. 80. Více viz PELECH, Markián: *Zu den politischen Zielen des Deutschen Ordens beim Schiedspruch des Königs Wenzel von Böhmen 1410*. Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 38, 1989, s. 177–187; NODL, Martin: *Sędzia polubowny – Waclaw IV. Międzynarodowe aspekty politycznej rywalizacji monarchii polsko-litewskiej i Zakonu Krzyżackiego*. In: *Bitwa grunwaldzka w historii, tradycji i kulturze 1410–2010*. Red. Tomasz OSSOWSKI. Kielce 2010, s. 21–32; JOŹWIĄK, S. – KWIATKOWSKI, K. et al.: *Wojna Polski*, s. 177–187. Není vyloučeno, že arbitráž neúspěšně vedenou Václavem IV. chtěl převzít Zikmund Lucemburský, srov. KWIATKOWSKI, Krzysztof: *Zygmunt Luksemburski wobec konfliktu Królestwa Polski i Wielkiego Księstwa Litwy z zakonem niemieckim wiosną 1410 roku – kilka nowych uwag*. Nowe Studia Grunwaldzkie II, 2016, s. 35–68.

661 Přehledně o arbitrážích v prusko-polských sporech v 1. polovině 15. století viz SZWEDA, A.: *Sąd arbitrażowy w bilateralnych stosunkach polsko-krzyżackich w pierwszej połowie XV wieku*. In: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*. Tom II. Pod redakcją Waldemara BUKOWSKIEGO i Tomasza JURKA. Kraków 2012, s. 945–960. Souhlasím s autorem, že arbitráže postupně ztratily pro obě strany na významu; nesouhlasím však s tvrzením, že v pramenech údajně nelze přilíši rozlišit mezi arbitráží a mediací. Proces na kostnickém koncilu příkladem toho, že rozlišení je nejen možné, ale i nutné.

662 *Digesta Iustiniani Augusti. Vol. I*. Ed. Theodor MOMMSEN. Berolini 1870, s. 149–160.

663 *Corpus iuris canonici. Pars II. Decretalium collectiones*. Ed. Aemilius FRIEDBERG. Graz 1959, sl. 230–238.

664 WOJCIECHOWSKI, Rafał: *Arbitraż w doktrynie prawnej średniowiecza*. Wrocław 2010.

665 Tamtéž, s. 29–62.

666 Vedle dvou druhů arbitráže existovala ještě mediace, která však nikdy nezískala na takové popularitě jako rozhodčí řízení. Oblast jejího zájmu byla navíc odlišná. Mediace byla určitým předstupněm arbitráže. Úkolem mediátora bylo přivést obě strany sporu k jednacímu stolu a případně k přijetí rozhodčího řízení, viz KAMP, H.: *Friedensstifter*, s. 185–186.

Rozdíl tedy spočíval v postupování buďto podle práva (*via iuris*) – arbiter, anebo spravedlnosti (*via aequitatis*) – arbitrator, a také možnosti podat odvolání proti rozhodnutí *arbitratora*, zatímco u výroku *arbitra* byla tato možnost zapovězena.⁶⁶⁷

Poněkud překvapivě může v této souvislosti působit fakt, že v dokumentech se od 13. století v praxi nejčastěji setkáváme s formulací *arbiter, arbitrator seu amicabile compositor*. Jejím rozšíření po celé latinské Evropě vděčíme populárním formulářovým sbírkám notářských instrumentů. Tato všeobecně používaná formulace měla velmi praktický význam, neboť splňovala veškeré požadavky právních teoretiků a současně byla výhodná pro všechny zúčastněné rozhodčího řízení. Rozhodčí soudce tím dostával maximální míru svobody při volbě způsobu rozhodování a vedení celého procesu. Mohl uplatnit právo, ale mohl také postupovat podle spravedlnosti a využít všechny mimosoudní cesty k nastolení smíru mezi stranami sporu, pro něž byla citovaná formulace taktéž výhodná, neboť v případě, kdy jedna strana nebyla spokojena s výrokem rozhodčího soudce, mohla podat odvolání; stačilo, aby se v arbitrážní smlouvě objevilo slovo *arbitrator*.⁶⁶⁸

Základem rozhodčího řízení byla arbitrážní smlouva dvou sporných stran (*compromissum*),⁶⁶⁹ jejíž význam spočíval v tom, že vznikla ze svobodné vůle obou procesních stran, které se dohodly na osobě či osobách rozhodčího soudce či rozhodčích soudců, a precizně vymezovala předmět sporu stejně jako práva a povinnosti rozhodce při jeho řešení. Jinými slovy, v *compromissum* byly vytyčeny věcné, procesní, právní a chronologické rámce, v nichž se rozhodčí soudce mohl pohybovat. Soudcova pravomoc zanikla ve chvíli vydání konečného výroku (*sententia diffinitiva*), pokud nebylo v *compromissum* stanoveno jinak. Souhlas s přijetím role arbitra vyjádřila dotyčná osoba zpravidla listinou zvanou *receptum*.

667 WOJCIECHOWSKI, R.: *Arbitráž*, s. 77, kde je citováno z díla Duranda: [...] *arbiter est, quem partes eligunt ad cognoscendum de questione, vel lite [...]; et debet iuris ordinem servare. [...]* et statur eius sententiae, aequa sit, sive iniqua. Nec ab eo appellatur. Nec ad arbitrium viri reducitur [...] *Arbitrator vero est amicabile compositor. Nec sumitur super re litigiosa, vel ut cognoscat: sed ut pacificet [...]* Et hoc non dicitur arbitrium. Nec tenetur iuris ordinem observare; nec statur eius sententiae, si sit iniqua; sed reducitur ad arbitrium boni viri. Odpovídající termíny v německy psaných listinách byly pro rozhodčího soudce *schiedmann*, nebo v plurálu *teidingsleute, korrichter, schiedliuten* apod. Ten rozhodoval buď podle spravedlnosti (*nach der sune*, resp. *frundschaft*), nebo podle práva (*nach rechte*), viz SELLERT, W.: *Schiedsgericht*, sl. 1387.

668 WOJCIECHOWSKI, R.: *Arbitráž*, s. 80, kde je citován vzor arbitrážní smlouvy z díla *Speculum iudiciale: concorditer compromittunt et consentiunt de alto et basso in Caium electum, constitum, assumptum, et ordinatum communiter ab eis tanquam in arbitrum, compromissarium, arbitratorem, laudatorem, diffinitorem seu amicabilem compositorem, et communem amicum*. Srov. BADER, Karl S.: *Arbiter arbitrator seu amicabile compositor: Zur Verbreitung einer Kanonistischen Formel in Gebieten nördlich der Alpen*. ZSR KA 46, 1960, s. 239–276 a ZIEGLER, Karl-Heinz: *Arbiter, arbitrator und amicabile compositor*. ZSR RA 84, 1967, s. 376–381. V německy psaných listinách se pro pojem *compromissum* používaly termíny *vorwillunge, anlaß, hintergang, tädigung* nebo *wilkore*, přičemž tytéž termíny mohly rovněž někdy označovat i rozhodčí výrok, viz SELLERT, W.: *Schiedsgericht*, sl. 1387.

669 WOJCIECHOWSKI, R.: *Arbitráž*, s. 97–108.

Většinu zmíněných aspektů arbitráže nalezneme i v rozhodčím řízení mezi řádem a Polskem, na němž se obě strany dohodly během jednání velmistra Jindřicha z Plavna a polského krále Vladislava II. Jagella o podmínkách prvního toruňského míru.⁶⁷⁰ Celý proces se ovšem od počátku zdrhával na volbě osob(y) arbitru(a) a dalších procedurálních otázkách. Nakonec se obě strany shodly na rozhodci Zikmundovi Lucemburském, ovšem jen díky tomu, že římský král uzavřel jak s velmistrem, tak s polským králem spojenecké smlouvy. Formálně byl proces zahájen na jaře 1412 a už v létě téhož roku byl během významného sjezdu panovníků v Budíně vyhlášen částečný výrok arbitra. Kvůli nevyřešeným a sporným otázkám zplnomocnil král Zikmund juristu Benedikta z Makry, aby na prusko-polsko-litevském pomezí sesbíral výpovědi svědků a další důkazní materiál. Zástupci řádu jej však před Zikmundem obvinili z podjatosti a výsledky jeho práce odmítli uznat. Svou činnost přesto dokončil v červnu 1413 v Krakově.⁶⁷¹

Zikmund tehdy pobýval v severní Itálii, kde vedl jednání o přípravě budoucího koncilu, a tak musel svěřit vedení rozhodčího procesu dvěma subarbitrům, ostríhomskému arcibiskupu Janovi z Kanizse a uherskému palatinu Mikulášovi z Gary. Tento krok byl nezbytný, neboť dvouletá lhůta určená k vyhlášení konečného rozhodčího výroku se měla již brzy naplnit – 18. května, resp. 24. června 1414.⁶⁷² Zikmundova nepřítomnost coby arbitra v Budíně, vzájemná nedůvěra a podezřívavost obou delegací a zvyšující se napětí na prusko-polské hranici způsobily, že královi zplnomocněnci konečný výrok nevyhlásili. Jako oficiální důvod přerušení jednání dne 13. června 1414 bylo uvedeno onemocnění ostríhomského arcibiskupa, bez něhož nebylo možné celý proces formálně dokončit.⁶⁷³ Nevyhlášení rozhodčího výroku ve stanoveném

670 Mírová smlouva byla uzavřena 1. února roku 1411, viz SDOP I, s. 82–90, č. 82–85; Srov. NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*, s. 162–165.

671 O činnosti juristy Benedikta z Makry viz SIERADZAN, Wiesław: *Misja Benedykta Makraia w latach 1412-1413: Z dziejów pokojowych metod rozwiązywania konfliktów między państwowych w Europie Środkowo-Wschodniej w późnym średniowieczu*. Malbork 2009 a Týž: *Benedek (Benedict) Makrai as a Subarbitr in the Conflict between the Teutonic Order and its Neighbour Countries in 1412–1413*. In: *Arguments and Counter-Arguments*, s. 157–168.

672 Dvojí datum vyplývá z rozdílné datace dvou dokumentů *compromissum*, které nechal vystavit velmistr 18. května (Lites II², s. 42–44, č. 11), resp. polský král 24. června roku 1412 (Tamtéž, s. 49–51, č. 16).

673 Lites III², s. 111: *Die XIII^e eiusdem mensis iunii in Wissegrado, sicut Domino placuit, prefatus reverendissimus in Christo pater dominus archiepiscopus Strigoniensis graviter fuit infirmus, in qua infirmitate expiravit. Prorogacio compromissi, de quo supra. Et sic remansit causa predicta indecisa etc.* Srov. NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 46. O nezbytnosti přítomnosti ostríhomského arcibiskupa při pronesení rozhodčího výroku se hovoří v závěru plné moci obdržené od krále Zikmunda, viz Bibliotheca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano, Cod. Palat. Lat. 701, fol. 212r: *si prefatum Nycolaum palatinum absentem aut legitime impedimentum, extunc fore contingat prelibatus nichilominus dominus Johannes archiepiscopus perinde ac si ipse solus et unicus commissarius cum omnibus clausulis superscriptis delegatus fuisset plena ymmo plenissima ad premissa omnia et singula fungens facultate et omnimodam habens potestatem cum modis et formis superius expressatis faciat exerceat, gerat, compleat et exequatur iuxta prudentiam a deo desuper sibi affluente attributam.*

termínu ovšem prakticky znamenalo konec arbitrových pravomocí, takže celé rozhodčí řízení by muselo být znovu zahájeno vystavením nového *compromissum*.

O pravých příčinách krachu rozhodčího procesu v Budíně si Zikmund Lucemburský i Vladislav II. Jagello zřejmě mysleli své, jak vyplývá z jejich vzájemné korespondence. V listu odeslaném 28. července z vojenského ležení na polsko-pruské hranici polský král rekapituluje neúspěšné rozhovory s řádem a stupňující se napětí, které nakonec vyústilo k vyhlášení války.⁶⁷⁴ Velké naděje, které prý Jagello vkládal do budínského výroku, se vinou onemocnění ostráhomského arcibiskupa rozplynuly, proto polský král nemohl nejen z tohoto důvodu konat jinak než bránit své dominium vojenskou mocí.⁶⁷⁵ Mezi řádky lze vyčíst, že polskému králi nejvíce vadila Zikmundova nepřítomnost v Budíně. Zikmund ve své odpovědi polskému králi otevřeně sdělil, že pravým důvodem nebyla nemoc uherského preláta, ale neochota polských zástupců posunout termín vyhlášení rozhodčího výroku.⁶⁷⁶ Pro oba listy je mimo jiné příznačné, jak se oba panovníci předhánějí v tom, kdo z nich více usiluje o spravedlivý mír. Zejména Zikmund vyčítá polskému králi, že právě v době, kdy on sám intenzivně pracuje na smíření církve a celého křesťanstva, Vladislav II. Jagello svou agresivní politikou vůči řádu tyto snahy boří. Všichni křesťanští panovníci by se nyní měli jednotně postavit proti útokům pohanů.⁶⁷⁷

Totožnou vizi, kterou se však stále nedařilo realizovat, představil král Zikmund i v listu anglickému králi Jindřichovi V. Věčný mír (*perpetua amicitia*) mezi oběma stranami měl být předpokladem společného boje proti pohanům (*contra infideles et barbaricas naciones*). Je třeba pamatovat, že Řád německých rytířů jako součást svaté říše je již dlouhá léta ochranným štítem a hradbou proti útokům nevěřících

674 Lites III², s. 224–227, č. III. Základní údaje o dvou sjezdech mezi řádem a Polskem na jaře 1414, která měla odvrátit vyhlášení válečného tažení viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 381–382.

675 Lites III², s. 225, č. III: [...] *respondimus ipsis, quod gwerras ubicunque subterfugere possemus, ipsas libenter vitaremus et ob hoc magnam spem habentes in pronunciacione et sententia, quam subdelegati seu subarbitri Vestri [...] facere debuerunt, ad ipsos confugimus, disturbia gwerrarum omnino suspendentes. Et quamvis magnam spem habuimus in pronunciacione huiusmodi, per quam credebamus gwerras evadere et pacis federa obtinere, eadem tamen spe frustrati fuimus, dum eadem pronunciacio processum habere non potuit, infirmitate predicti domini Johannis archiepiscopi Strigoniensis obsistente.*

676 Zikmundův nedatovaný list vydaný v Koblenci viz tamtéž, s. 227–231, č. IV, zde s. 229: *Et licet pro parte Cruciferorum eorum procuratores negocia ipsa ad ulteriora prorogare fuissent parati, oratores Vestri nequaquam procelare voluerunt. Ecce, frater carissime, considerate, quid rationabiliter a quoque nobis in hiis queat impingi, dum ad petitionem iusticie et compositionis ab una parte proceditur, nec ab altera iudicio et compositioni ceditur, sed ipsius constanter resistitur prosecutioni.*

677 Tamtéž, s. 229–230: *Nos, qui sperabamus, quod per Vestram et ipsorum Cruciferorum concordiam et concordem supradictorum negotiorum ordinationem eciam in imperialibus et rei publice rebus gerendis desiderate quietis nobis serenitas arrideret, ecce in inquietos amfractus negocia immerguntur et expectate pacis instantia obfuscat. Ecce pacem expectavimus et non venit. Quesivimus bona et ecce turbacio. Profecto non id desiderabat ecclesie militantis christianorum auxillio relevanda necessitas, non id requirebat christianitatis maxime hiis diebus miseranda condicio, quam et intrinseca plus quam civilia bella concuciant et efferarum immanitates paganorum inhumaniter affligunt, quibus potius debebatur, ut per tractatus pacificos christianice milicie succursus in virtute unita contra tot discrimina provideret.*

([...] *Cruciferi ipsi ad sacrum imperium spectare dinoscuntur et quasi clipeus et murus defensionis contra insultus infidelium ex adverso assidentium se opponunt continue et dimicant viriliter*). Současný spor však Zikmundovi dokonce brání odcestovat do říše a být tam korunován na římského krále.⁶⁷⁸

Neúspěch rozhodčího procesu v Budíně zřejmě nikoho nepřekvapil, neboť všichni zúčastnění již před nezdarem jednání pracovali na alternativních řešeních. Zatímco nedávno zvolený (9. ledna 1414) velmistr Michal Kűchmeister a polský král Vladislav II. Jagello usilovali získat na svou stranu papeže Jana XXIII.⁶⁷⁹ a zároveň se připravovali na válku, Zikmund Lucemburský vkládal naděje do budoucího koncilu, na nějž zval obě strany nejpozději od počátku roku 1414.⁶⁸⁰

Brodnické příměří a jeho prodloužení

Vojenské operace zahájené vpádem spojených oddílů polského krále a litevského velkoknížete na řádové území v okolí městečka Nidzica (jižní Mazury) na konci července 1414 byly charakterizovány četnými ničivými nájezdy (vypalování celých vesnic, ničení úrody) a dobýváním slabě opevněných míst. Řádové vedení zvolilo tentokrát defenzivní strategii, což znamenalo, že opevněná města a řádové hrady byly už několik měsíců před vstupem nepřátelských vojsk dostatečně zásobeny a celkově připraveny na dlouhé obléhání. Hospodářské zázemí mimo hradby (pole, mlýny, dobytek) řád zničil, čímž chtěl polsko-litevské oddíly, pronikající hluboko do vnitrozemí, odříznout od zásob a přimět je ke stažení.⁶⁸¹

678 ACC I, s. 88–92. Vztahování slovo o štítu a hradbě křesťanství na řád bylo v Zikmundově době rozšířené nejen v korespondenci a propagandě římského krále, srov. SRODECKI, Paul: *Antemurale Christianitatis: Zur Genese der Bollwerksrhetorik im östlichen Mitteleuropa an der Schwelle vom Mittelalter zur Frühen Neuzeit*. Husum 2015, s. 118–122.

679 Řád německých rytířů (stejně jako Polské království) se hlásil k obedienci pisánských papežů (BGDO II, s. 105–106, č. 43). Dne 15. ledna 1414 informoval řádový prokurátor velmistra o jednáních v Lodi, datu a místě připravovaného koncilu (Tamtéž, s. 184–188, č. 87). Velmistr pak opakovaně (a dlouho marně) vyzýval nového velmistra Michala Kűchmeistera, aby poslal papeži oznámení o své volbě s příslušnými dary pro papeže a sbor kardinálů, jak to bývalo zvykem u jeho předchůdců (Tamtéž, s. 190, č. 89; s. 194–197, č. 92; s. 198–201, č. 94). Prokurátor Petr Wormditt se snažil uvědomit velmistra, že bytí a nebytí řádu je odvislé od pozitivních vztahů s papežem a kardinály. Bývalého velmistra Jindřicha z Plavna neváhal dokonce upozornit na moc papeže zrušit všechna řádová privilegia během jednoho dne a pohrozit mu osudem templářů (Tamtéž, s. 182, č. 84: *Her [papež – PB] mag in eynem consistorio mit eyner bullen alle des ordens privilegia, friheit und gnade widerrufen, do her nochmols villichte nymmerme were wider so ganz czu komen. Habt ir nicht gehort, wie die Tempelherren von des bobstes gebote an eynen tagen vil, noch alle in allen lande wurden vortylget?*). Přízeň papeže a kardinálů vůči řádu, o níž prokurátor psal Michalovi Kűchmeisterovi (Tamtéž, s. 198, č. 93), byla spíše formálně zdvořilá, jinak totiž Jan XXIII. otálel s vysláním rychlého posla, jenž by odvedl sporné strany od válečného konfliktu (viz list prokurátora z 2. července 1414, tamtéž, s. 212–214, č. 103).

680 Viz pozn. 153.

681 Podrobně o vojenských operacích viz BISKUP, M.: *Wojny Polski*, s. 112–129.

Záměrem polského krále zřejmě nebylo zničit celý řád, jak se v létě 1414 domníval velmistr Kűchmeister,⁶⁸² nýbrž jej citelně vojensky i hospodářsky poškodit a tak získat co nejvýhodnější vyjednávací pozici při budoucích rozhovorech o příměří. Řád ovšem ani po několikátýdenních pustošivých nájezdech Poláků a Litevců neztratil jediné významné opevnění a nehodlal se vzdát. Koncem srpna řádové oddíly dokonce podnikly protiútok na teritorium Polského království.

Vladislav II. Jagello za této situaci potřeboval alespoň jeden hmatatelný úspěch, nejlépe v podobě dobytého opevněného města nebo hradu. Z původního záměru táhnout na Chelmno a Toruň sešlo, neboť král zřejmě záměrně obdržel chybnou informaci o špatně zásobeném hradě a městě Brodnici nad řekou Drwęca. Obléhání tohoto strategického místa, které započalo 14. září, se nepříjemně protahovalo, neboť hrad i město ve skutečnosti byly na útok připraveny. Nedostatek proviantu, zejména chleba, způsobený zrušením této části chelminské země a šířící se epidemie v polsko-litevském vojsku zapříčinily velké ztráty na lidech. Mimo jiné z tohoto důvodu bývá tato válka v polské odborné literatuře označována jako „wojna głodowa“ (hladová válka).⁶⁸³

Se změnou ročního období byl nyní polský král přinucen přerušit vojenské operace a přistoupit k rozhovorům o příměří, které vedl papežský legát a lausanský biskup Vilém ze Challant, vyslaný papežem Janem XXIII. s mírovou misí již 15. července 1414.⁶⁸⁴ Na pruské území však byl z rozhodnutí polského krále vpuštěn až na počátku října. Do té doby byl záměrně zdržován v Krakově, neboť polská strana chtěla vyčkat na výsledky vojenského tažení.⁶⁸⁵

Po dvoudenních rozhovorech mezi zástupci obou stran vedených pod dohledem biskupa ještě ve vojenském ležení u hradu Brodnica bylo 7., resp. 8. října 1414 uzavřeno dvouleté příměří, které mělo trvat od data vydání listiny o příměří (*treugas pacis*) do 8. září 1416.⁶⁸⁶ Text příměří se přímo odvolává na jeho bezprostřední

682 Viz jeho list z 28. června 1414 o jeho obavách z koncentrace nepřátelských vojsk na pruské hranici, BGDO II, s. 210–212, č. 102.

683 BISKUP, M.: *Wojny Polski*, s. 125–127.

684 Základní údaje k osobě biskupa viz RIES, Markus: *Wilhelm von (Gillaume de) Challant († 1431)*. In: BHRR I, s. 330.

685 BGDO II, s. 215, č. 105, pozn. 4; BISKUP, M.: *Wojny Polski*, s. 127. Srov. *Johann von Posilge*. Hg. v. E. STREHLKE, s. 346: *Ouch quam eyn legatus des pabistis gesant zcu dem konyngue vor Strasberg, als her lag vor dem huse; den hattin dy Polen lange zcit gehaldin yn Polen, das her nicht mochte zcu ym komen, als lange, das her synen willin wol gehat hatte zcu Prusin.*

686 Příměrný list polského krále a litevského velkoknížete z 7. října 1414 viz SDOP I, s. 107–109, č. 105 (na s. 108 viz starší edice). Příměrný list protistrany (velmistra Michala Kűchmeistera) z 8. října 1414 viz RLU, s. 154–155, č. 187; RBDO II, s. 119–120, č. 77. Základní údaje k brodnickým jednáním viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 383. Dvouleté příměří mělo platit do přespřístho svátku Narození Panny Marie, viz SDOP I, s. 108, č. 105: [...] *treugas pacis sine omni dolo et fraude sub fide et honore ac christianice et inviolabiliter observandas a die date presencium usque ad festum Nativitatis b. Marie virg. proxime futurum et a dicto festo dicte b. Marie virg. usque ad aliud festum Nativitatis eiusdem b. virginis proxime sequiturum inclusive anno revoluto statuimus, firmavimus, ordinavimus et firmamus, ordinamus et roboramus tenore presencium mediante.*

iniciátory – papeže Jana XXIII. a římského krále Zikmunda Lucemburského.⁶⁸⁷ Během určené lhůty měl na koncilu proběhnout rozhodčí proces, o jehož podobě a způsobu se měli zplnomocněnci obou stran dohodnout přímo v Kostnici.⁶⁸⁸ Průměrný list více bodů neobsahuje, protože u Brodnice šlo o co nejrychlejší přerušování válečných operací. Mezi svědky potvrzujícími platnost příměří nalezneme mimo jiné ty osoby z obou stran, které byly později vybrány do oficiálních delegací do Kostnice. Za polskou stranu hnězdenský arcibiskup, poznaňský elekt a kališský kastelán⁶⁸⁹ a za řádovou stranu řížský arcibiskup a tři komtuři z Dzierżoně (Fridrich z Weldenu), Toruně (Jan ze Selbachu) a Balgy (Oldřich Zenger).⁶⁹⁰

Podrobnější podmínky příměří byly dohodnuty o měsíc později. Velmistr navrhoval jako termín pro jednání den 11. listopad, kdy se měli setkat stejní vyjednávači jako u Brodnice.⁶⁹¹ Poté, co si obě strany předaly seznamy svých návrhů, byly ty podmínky příměří, u nichž byl nalezen kompromis, přijaty na jednání v Raciążku 19. listopadu.⁶⁹² Vedle ochrany kupců a výměny zajatců je třeba z dvanáctibodového jednacího protokolu vyzdvihnout ustanovení o zmírnění vězení bývalého velmistra Jindřicha z Plavna,⁶⁹³ bezodkladné restituci majetků hnězdenského, wrocławského a plockého biskupství ležících na řádovém území⁶⁹⁴ a o vzájemném udělení glejtu delegacím do Kostnice.⁶⁹⁵

687 SDOP I, s. 108, č. 105: [...] *ad honorem sanctissimi in Christo patris ac domini domini Johannis Pape XXIII domini nostri gratiosissimi necnon ad beneplacitum serenissimi principis domini Sigismundi Romanorum regis [...], illustris fratris nostri carissimi, ex parte sanctissimi in Christo patris domini nostri Pape predicti per venerabilem in Christo patrem dominum Guillerum episcopum Lausanensem officium camerariatus gerentem et nuncium ipsius domini nostri Pape, ex parte autem serenissimi principis domini regis Romanorum predicti per litteras sollicitate requisiti [...].*

688 Tamtéž: *Quibus quidem treugis pacis durantibus et stantibus seu pendentibus, ut premittitur, fide christiana observandis federa unionis perpetue [...] in concilio aut preter concilium queri debent et tractari.*

689 Tamtéž, s. 108–109: *Et ut predictae treuge pacis firmiter et stabiliter valeant teneri, nos Dei gracia Johannes senior et Semovitus duces Mazovie, Nicolaus s. Gneznensis ecclesie archiepiscopus, Andreas Laskarii electus Poznaniensis, Szandziwogius de Ostrorog Poznaniensis, Johannes de Tharnow Cracoviensis, Nicolaus de Michalow Sandomiriensis, Mathias de Wanfosche Kalisiensis pallatini, Johannes de Tholiscow castellanus Kalisiensis et Petrus Schaffranecz subcamerarius Cracoviensis [...].*

690 RLU, s. 154, č. 187.

691 RBDO II, s. 126–127, č. 90–91.

692 Návrhy článků do podmínek příměří viz CDL, s. 191–193 a CEV, s. 296–297, č. 598. Konečné znění protokolu z jednání v Raciążku viz NIWIŃSKI, Mieczysław: *Umowa dodatkowa do rozjemtu polsko-krzyżackiego z roku 1414*. ZH 10, 1935–1937, s. 165–171, edice na s. 169–171; SDOP I, s. 110–112, č. 108 (výťah a částečně překlad). Srov. SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 383–384.

693 NIWIŃSKI, M.: *Umowa dodatkowa*, s. 169: *Item de domino Heinricho de Plauen magistro deposito consiliarii domini magistris et ordinis predictorum concluderunt per negativam. Nichilominus tamen ad honorem domini regis promiserunt, quod predictus Heinrichus de Plauen debet in necessariis victus et amictus melius tractari et procurari.*

694 Tamtéž: *Item de bonis dominorum archiepiscopi Gneznensis et episcoporum Wladislaviensis et Ploczensis ac aliorum prelatorum et ecclesiarum in terris ordinis consistencium taliter est conclusum, quod dicta bona predictis dominis debent restitui sine qualibet difficultate.*

Ačkoliv se listiny polského krále a velmistra s těmito podmínkami nedochovaly,⁶⁹⁶ zdá se, že obě strany je uznávaly za právoplatné, jak vyplývá z četných stížností na větší nebo menší překračování jejich ustanovení.⁶⁹⁷ V Kostnici dokonce padl návrh, aby dohled nad dodržováním příměří pod hrozbou církevních sankcí převzal koncil, který by příslušnou listinu vydal a nechal vyhlásit na svém plenárním zasedání. Podle informací prokurátora Wormditta Poláci s návrhem prvně souhlasili, ale nakonec od něj ustoupili. Obávali se totiž možné provokace, k níž by mohlo v napjaté situaci na polsko-pruské hranici dojít, a nechtěli riskovat uvalení církevní klatby na polskou stranu jako rušitelku míru.⁶⁹⁸

Brodnické příměří obsahovalo ještě jeden bod, který měl v pozdějším vyjednávání o jeho prodloužení sehrát významnou úlohu. Jednalo se o kontroverzní otázku příslušnosti tří vesnic položených mezi Toruní (na jih a jihozápad) a Inowrocławí (severně a severovýchodně od Toruně): Murzynno, Orłowo a Nowa Wieś. Podle vyjednávačů bylo jejich držení v řádových rukou tiše trpěno, ale jejich budoucí statut nebyl stále definitivně rozhodnut. Pokud je chce řád držet v míru a bez překážek, musí o to požádat polského krále, jehož rozhodnutí v této věci však nelze předjímat.⁶⁹⁹ Michal Kűchmeister o vesnice požádal Vladislava II. Jagella už 25. listopadu a zároveň přislíbil restituovat majetky hnězdenského arcibiskupství a wrocławského a plockého biskupství.⁷⁰⁰ Velmistr se ovšem mýlil, když považoval tuto záležitost za vyřízenou.

Již na konci prosince 1415 byl velmistr informován, že si polská strana u Zikmunda Lucemburského stěžovala na počínání řádu vůči zmiňovaným vesnicím jako na porušování příměří.⁷⁰¹ Velmistr si na oplátku postěžoval, že polská strana vesnice obsadila svými hejtmany a že polský král hrozí porušit příměří, pokud se

695 Tamtéž: *Item de salvo conductu ambasiatoribus utriusque partis ad Concilium transeuntibus taliter est conclusum, quod utriusque ambasiatoribus predictis per utramque partem debent dari litere salvi conductus in forma debita et equali.*

696 Tamtéž, s. 171.

697 Viz např. stížnosti velmistra týkající se výměny zajatců RBDO II, s. 134, č. 107; s. 138, č. 115.

698 Jeho zpráva odeslána po 15. červenci 1415, BGDO II, s. 255–256, č. 121: *Item warth do beslossen von beider parth volborth, das man dy treugas, das ist der offgenomen frede, sulde besteten undir einer buse des bannes durch das heilige concilium in einer uffnenbaren sessio, und das das heilige concilium sulde gebieten beidın teyln mit briven undir einer busen des bannes. Item domoch am montage [15. července], do die sessio solde sein, qwomen dy Polan des morgens czu dem koninge und czu etlichen prelaten und meinten, das sy mit nichte werden vorlieben, das man in der sessio den uffgenomen frede besteten undir einer buse des bannes, wenne sy wol sichcher weren, das von erem teile der frede stete und feste sulde werden gehalden.*

699 NIWIŃSKI, M.: *Umowa dodatkowa*, s. 170; SDOP I, s. 110, č. 108: *Item de villis Murzenow, Orlaw et Novawesz taliter est conclusum, quod serenitas domini regis super hiis invocari debet humiliter et peti, quatenus huiusmodi villas apud ordinem libere et quiete remanere permittat. Quod si majestati sue facere non placeret, quod tamen minime speratur, per hoc pars ordinis non recedit a iuribus et proprietatibus villarum predictarum.*

700 RBDO II, s. 129, č. 96.

701 List toruňského komtura z 3. prosince 1415, BGDO II, s. 281, č. 134; list řádového prokurátora z 15. prosince 1415, tamtéž, s. 285, č. 136.

řád nevzdá pomořské části svého území.⁷⁰² Nad výsledkem jednáním o prodloužení příměří tak visel velký otazník.

V druhé polovině roku 1415 byl na dvoře římského krále přítomen arcibiskup Wallenrode, který tam 23. srpna odcestoval z pověření koncilu. Arcibiskup sice informoval řádové zástupce v Kostnici i velmistra v Malborku o aktuální situaci,⁷⁰³ avšak kvůli ostatním diplomatickým úkolům, jimiž jej Zikmund pověřil, nepodnikl ve věci prodloužení příměří nic zásadního. Řádový prokurátor v této záležitosti dokonce více spoléhal na řádového posla Petra Wargela, který pobýval u římského krále a těšil se jeho přízni. Jeho úkolem bylo vyjednat u Zikmunda vyslání listu pro koncil, v němž by stálo, že příměří bude prodlouženo.⁷⁰⁴

Římský král však požadoval, aby k němu byli vysláni delegáti obou stran. Římský arcibiskup byl zaneprázdněn jinými úkoly a posel Wargel neměl potřebné pověření. Na začátku března 1416 odcestovali z Kostnice do Paříže, kde se tehdy nacházel dvůr římského krále, za řádovou stranu alsaský zemský komtur Markvart z Königseggu, toruňský komtur Jan ze Selbachu a kanovník Kašpar Schuwenpflug a za polskou stranu hnězdenský arcibiskup Mikuláš Traba a rytíř Jan z Tuliszkowa.⁷⁰⁵ Toruňský komtur byl také hlavním zpravodajem pařížské mise, neboť na jaře 1416 Wallenrode ani Wargel nepobývali v Zikmundově blízkosti, nýbrž byli na cestě do Prus.

Podle Selbachovy relace ze 16. dubna udělil král zástupcům obou stran první audienci 26. března.⁷⁰⁶ Během ní vyšlo najevo, že představy obou stran o podmínkách prodloužení příměří se značně rozcházejí. Prvním sporným bodem byl termín prodloužení. Poláci navrhovali lhůtu do 13. července 1417 (sv. Markéta), zatímco řádovým zástupcům se zamlouval spíše podzimní termín. „Čím blíže zimy, tím lépe,“ napsal toruňský komtur velmistřovi.⁷⁰⁷ Letní termín polská strana preferovala právě s ohledem na dobu sklizně, která dávala jistotu zásobování pro vojsko. Řádová delegace nakonec v tomto bodě ustoupila, avšak o druhé podmínce protistrany prohlásila, že překračuje rámeček jejího zplnomocnění.

702 List velmistra z doby kolem 18. ledna 1416, tamtéž, s. 294, č. 141; plnější regest na základě opisu z 19. století viz RBDO II, s. 166–167, č. 178; srov. BGDO II, s. 281, č. 134, pozn. 2.

703 Tamtéž, s. 287, č. 137.

704 List prokurátora Wormditta velmistřovi z 1. února 1416, viz tamtéž, s. 296–297, č. 143: [...] *schreib der erczebischoff von Rige dem electo [von Ermland], wie das in der romissche koning gesant habe czu dem koninge von Engeland mit dem grosgraffen. Unde her hat mit dem herren koninge umb eynen lengern frede czwischen den Polen und dem orden nichts bestalt, als wol notdurft gewest were. Glichwol so hat mans Peter Wargel geschriben, als verre her noch bey dem koninge ist, das hers mit im bestelle, und ouch das der koningh dem concilio schribe, das der frede vorlenget werde.*

705 List prokurátora Wormditta z 5. března 1416, viz tamtéž, s. 311–312, č. 151; srov. tamtéž, s. 309–310, č. 150. Polský rytíř Zaviš Černý z Garbowa, který se rovněž účastnil pařížských rozhovorů, byl přítomen v Zikmundově doprovodu od počátku jeho cesty po západní Evropě.

706 CEV, s. 339–341, č. 665; BGDO II, s. 320–322, č. 156.

707 Viz tamtéž, s. 321, č. 156: *io su't neher dem winter, io bessir.*

Hnězdenský arcibiskup a polští rytíři totiž od řádu požadovali okamžité odstoupení tří vesnic (Murzynno, Orłowo a Nowa Wies). Bez splnění tohoto požadavku nebude polský král souhlasit s prodloužením příměří. Když řádoví zástupci zjistili, že se římskému králi polská žádost zamlouvá, pokusili se zamezit nejhoršímu svým požadavkem, aby v Paříži uzavřené příměří bylo ratifikováno velmistrem a polským králem. Zikmund Lucemburský to však odmítl. Podle něj by šlo o projev nedůvěry vůči němu i koncilu, který je jediným grémiem oprávněným potvrzovat jeho rozhodnutí.

Podle deklarace z 6. dubna 1416 vydané Zikmundem Lucemburským společně s francouzským králem Karlem VI. Šíleným mělo prodloužené příměří dát oběma stranám prostor, aby se před koncilem očistily z obvinění a požádaly druhou stranu o provedení nápravy.⁷⁰⁸ Zikmund byl připraven s pomocí koncilu a budoucího papeže udělat vše pro odstranění války a rozporů i pro uzavření trvalého míru.⁷⁰⁹ Odevzdání tří inkriminovaných vesnic není v Zikmundově listině vůbec zmíněno. Jelikož se král obával, že by kvůli takové maličkosti (!) mohla opět vypuknout válka, přišel s náhradním řešením. Vesnice měl od řádu převzít sám římský král a svým jménem je předat polskému králi.⁷¹⁰ Toto rozhodnutí jako jediné možné a proveditelné za této situace bylo široce zdůvodněno v Zikmundově listu velmistřovi z 8. dubna 1416 vydaném v St. Denis.⁷¹¹ Polský král měl však tyto vesnice držet

708 [...] *liceat interim cuilibet parcium [...] coram sacro generali concilio ad obiecta et obicienda ex adverso respondere ad expurgandam famam suam et innocentiam declarare et etiam reformationem alterius partis petere [...]*. Originál s majestátní pečeti viz MNK, BKCz, Zbiór Dokum. Perg., č. 316; viz rovněž opis v HHStA Wien, Reichsregister, Bd. E, fol. 203r a dva opisy v řádovém archivu, viz OBA, Nr. 2317, Nr. 2318. Srov. CDL, s. 198–199; RI XI, č. 1951. Zástupci obou stran jsou v královské listině uvedeni v následujícím pořadí: *reverendissimus in Christo pater Nicolaus archiepiscope Gnesnesis, nobiles et spectabiles milites Johannes de Tholisschow castellanus Kalysiensis et Zavisius Niger de Garbow oratores nunciū et procuratores [...] Wladislai regis Polonie et Alexandri alias Witaudi magni ducis Litwanie, [...] venerabiles et religiosi viri fratres Johannes de Selbach commendator in Toron, Marquardus de Kungseck provincialis de Elscia [...] et Caspar Scheuhenpflug canonicus Warmiensis [...] fratris Michaelis Kuchenmeister generalis magistris et ordinis [...] oratores, nunciū et procuratores [...]*.

709 Podle citovaného originálu (viz pozn. 708): [...] *videntes scandala et pericula gravia, que possent ex aggressionem hostili et bellorum continuacione in christianitate verisimiliter exoriri, ut medio tempore divina nobis clementia suffragante, mediante consilio et auxilio sacri generalis concilio vel futuri summi pontificis circa extirpacionem huiusmodi bellorum ac dissensionum materias quaslibet pacisque perpetue stabilimentum liberius vacare possimus ac inter partes huiusmodi fructuosius laborare.*

710 CEV, s. 340, č. 665: [...] *sprach czu uns unsir herre der konig, das im czu mole vaste leide were, sulde es umb sulcher geringer sache also umb drier dorffer wille aber czu krige komen, und wi her vast rath dorobir gehabt hette und das her nach am rathe nach an im selbir nichtis bessir driekennen mochte, sindt dem mole, das wir uns der dorffer nicht mechtigen welden si dem konige czu Polan inczugebin, so welde her sich das selbir mechtigen und getrawte euwirm gnaden als sime liben gevatere und den gebittigern [...]*.

711 Originál listu, který podle Jana ze Selbachu existoval ve dvou vyhotoveních – jedno s přítuščenou pečeti pro velmistra, druhé určeno jemu s přivěšenou pečeti (Tamtéž, s. 340: [...] *ir [velmistr – PB] das vornemen werdet us seinem brife undir sime anged[ruc]tlen ingesegel den ich euch bi dessem bote sende, des gliichen wir einen andirn briff undir sinem angehangen ingesegel bi uns behalden haben*), se nedochoval. K dis-

pouze z moci římského krále, nikoli velmistra, a během příměří je neměl opevňovat a neškodit řádu.⁷¹²

Tímto úkolem Zikmund pověřil norimberského purkrabího a braniborského markraběte Fridricha VI. z Zollernu,⁷¹³ který v době, kdy obdržel plnou moc (druhá polovina dubna), pobýval v Malborku s královskou delegací (spolu s arcibiskupem Janem z Wallenrode) u velmistra.⁷¹⁴ Velmistr si musel vyslechnout tři tvrdé požadavky, které byly v podstatě Zikmundovým ultimátem. První požadavek se týkal uznání lenní svrchovanosti říše,⁷¹⁵ druhý vykoupení Spiše z polské zástavy⁷¹⁶ a jejího předání bez náhrady králi Zikmundovi, třetí odstoupení Nové marky římskému králi bez vyplacení zástavní sumy.⁷¹⁷ Na oplátku obdržel velmistr Kuchmeister královský slib, že se Zikmund zasadí o mír, ať už smírnou nebo i vojenskou cestou, přičemž hranice, majetek a privilegia řádu budou zachovány. Po poradě vyslovilo řádové vedení souhlas pouze s třetím bodem návrhu (bez dvou strategických hradů)⁷¹⁸ s vysvětlením, že k prvnímu bodu nemá řád oprávnění a pro druhý jim schází finanční prostředky.⁷¹⁹

Není divu, že velmistr Kuchmeister byl za této situace jen pramálo ochoten vydat polské straně tři vesnice jako *conditio sine qua non* prodloužení příměří. Oficiální důvod však zněl, že plná moc braniborského markraběte se neshoduje se

pozici jsou dva soudobé opisy v OBA, Nr. 2320 a v rukopisu DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 137–139, srov. BGDO II, s. 321, č. 156, pozn. 12.

712 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 138: [...] *dorffere [...] deme obgenanten konige [polskému králi – PB] uß unsern handen inczugeben, doch in solicher maße, das er dy von uns [král Zikmund – PB] und nicht von euch inneme, dy in ouch in deme fridde nicht bevestnen solle und das ouch, das ime noch euch noch ewer iglichem teyle an sinen rechten, vordrungen, ansprachen [...] keynen schaden fügen adder brengen soll.*

713 Obdržel plnou moc od římského krále k převzetí jmenovaných vesnic a jejich předání do rukou polského krále, viz Mon. Zoll. VIII, č. 541, s. 402–403 (20. dubna 1416), srov. RI XI, č. 1955 (28. dubna 1416). K dochování viz BGDO II, s. 321, č. 156, pozn. 12.

714 Z Malborku odjel markrabě 19. dubna, viz tamtéž, s. 324, č. 157, pozn. 8.

715 Tamtéž, s. 323, č. 157: *das wir mitsampt unserm orden uns dem reiche irgebin und unsere lehen vom reiche empffingen.*

716 Na nové souvislosti kolem zástavy Spiše upozornil naposledy INCZE, János: *360 Years in Pledge. The Pledging of the Spiš Region*. In: Hungaro-Polonica Young Scholars on Medieval Polish-Hungarian Relations. Ed. Dániel BAGI – Gábor BARABÁS – Zsolt MÁTÉ. Pécs 2016, s. 265–286.

717 Zikmund Lucemburský zastavil Novou marku řádu za sumu 63 200 uherských zlatých, viz zástavní listinu z 29. září 1402 v SDOP I, s. 24–27, č. 17; dále viz VOIGT, Johannes: *Die Erwerbung der Neumark. Ziel und Erfolg der brandenburgischen Politik unter den Kurfürsten Friedrich I. und Friedrich II. 1402–1457*. Berlin 1863 a naposledy KUBON, S.: *Die Außenpolitik*, s. 193–247.

718 Viz instrukce velmistra pro řádového prokurátora z 22. dubna 1416, CEV, s. 342, č. 667: [...] *wurde man unserm orden einen gewissen stetigen und ganczen frede schaffen und wurde unser orden gesichert, das her blebe bei seinen guten greniczen und allen privilegien, wie welden unserm herrn gerne die Nuwe Marke gancz und alsampt mit den czugekufften gutern abetrenen, ausgenomen alleime Drawenburg [Dramburg, pol. Drawsko Pomorskie] und Scheivelbein [Schivelbein, pol. Świdwin] mit irer beider czugehorungen.*

719 Srov. JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 95.

Zikmundovým listem velmistřovi v této záležitosti.⁷²⁰ Zástupci německých rytířů, kteří daleko lépe dokázali odhadnout atmosféru v Kostnici i na dvoře římského krále, se ovšem s takovým postojem řádového vedení neztotožnili. Velmistr byl podle jejich názoru povinen vydat uvedené vesnice na základě Zikmundova listu z 8. dubna 1416, nikoli na základě plné moci pro markraběte. Do Malborku poslali dokonce varování, že „zásluhou“ těchto formálních obstrukcí získají Poláci před veřejností dobrou (*gelimpf*), řád naopak špatnou pověst (*ungelimpf*). S odvoláním na velmistřovo zplnomocnění se řádoví zástupci rozhodli napsat braniborskému markraběti list, v němž mu jako *mechtige sendeboten und procuratores* tyto vesnice nabízejí. Velmistr by měl podle názorů delegace uposlechnout Zikmundovu výzvu. Řád by díky tomu očistil svoji pověst před římským králem i celým světem (*vor aller werlt*).⁷²¹

Kostnická delegace nechtěla jen obměkčit neústupný postoj řádového vedení vůči Zikmundovým požadavkům, nýbrž chtěla se také hájit před očekávanou nevolí římského krále. Pro tento účel si v květnu 1416 řádový prokurátor vyžádal od velmistra opis Zikmundova dlužního úpisu, který před rokem odvezl z Kostnice tehdejší dzierzgoňský komtur Fridrich Welden. Petr Wormditt se nebál Zikmundovi úpis předložit, neboť doufal, že na něj zapůsobí a poněkud zmírní Zikmundovo obviňování řádu z neposlušnosti.⁷²²

Přetahování o tři vesnice mohlo na nezúčastněného diváka působit až trapně. Spor připomínal bouři ve sklenici vody, protože žádná strana nebyla ochotna vypovědět příměří a zahájit válečné operace. Nezávisle na pařížských rozhovorech z přelomu března a dubna 1416 inicioval velmistr setkání zplnomocněnců obou stran v Gniewkowě a pak Inowroclawi, kde měly být projednány sporné body brodnického příměří (18. až 25. května 1416). Během rozhovorů vyjednávači obdrželi zprávu, že v Paříži bylo prodlouženo brodnické příměří. Tato skutečnost přiměla obě strany, aby prodloužení příměří potvrdily, neboť na tom záviselo pokračování rozhodčího procesu před koncilem nebo římským králem.⁷²³

720 List velmistra braniborskému markraběti ze 7. července 1416 viz RBDO II, s. 193–194, č. 227; srov. BGDO II, s. 347–348, č. 169, pozn. 3.

721 Viz postoj a rozhodnutí řádových zástupců v listu prokurátora Wormditta velmistřovi z 19. srpna 1416, tamtéž, s. 353–354, č. 172.

722 Není jasné, čeho přesně se onen dlužní úpis týkal, ani zda prokurátor skutečně získal jeho opis. Jisté je jen tolik, že jej král Zikmund vystavil před svým odjezdem 18. července 1415 a Fridrich Welden jej odvezl nedlouho poté do Malborku, tamtéž, s. 332, č. 161: *Ersucht ferner um eine schlechte copia jenes briffes des römischen Königs, den der verstorbene Komtur von Christburg mit nach Preußen gebracht habe, als der konig von hynnen czoch und sich dem orden hat vorschreiben. Wenne her nu widerkomen wirt und wurde her ichts unmutig und swer czu unser sachen syn, das man im in deser syner botschaft nicht gehorsam gewest ist, so mag ich in mit der copia eczwas stillen und synen czorn erweichen, des ich mich ouch erwegen habe, im czu sagen unerschrechlich*; srov. tamtéž, s. 336, č. 163.

723 List vyjednávačů z 25. května 1416 viz SDOP I, s. 115–116, č. 115. Listina Vladislava II. Jagella a Vitolda s tímž denním datem v CEV, s. 345–347, č. 672. Velmistřova listina se nedochovala. Listiny byly ve skutečnosti vydány až v červnu a vzájemné předání dokumentů proběhlo až 13. července 1416, jak

Na základě listiny římského a francouzského krále se k této iniciativě připojil rovněž kostnický koncil, který svým mandátem striktně nařídil oběma stranám dodržovat prodloužené příměří. Uvedený mandát, jenž byl řádovým prokurátorem poslán do Prus někdy před 28. květnem 1416, se nedochoval. Zato se dochoval prokurátorův návrh, jak by měl velmistr koncilu odpovědět.⁷²⁴ V Malborku si vzali Wormdittovo doporučení k srdci a většinu jeho návrhu zapracovali do oficiálního listu z 10. července, jenž byl pak veřejně přečten na plenárním zasedání koncilu 16. září téhož roku.⁷²⁵

Brzy se ukázalo, že prodloužení příměří o pouhý rok nebylo dostačující. Většina zásadních rozhodnutí byla na koncilu odkládána až do příjezdu krále Zikmunda Lucemburského z diplomatické cesty na konci ledna 1417. Nedlouho poté byly předloženy návrhy na řešení sporu, které ale předpokládaly dodržování příměří, jehož lhůta – 13. července 1417 – měla brzy uplynout. Tentokrát vážně hrozilo, že po tomto termínu bude řádové území napadeno polsko-litevským vojskem.

Kanovník Kašpar Schuwenpflug sdělil v jednom svém listu velmistřovi důvěrnou informaci, kterou měl přímo od někoho (?) z polského poselstva, že řádové vedení musí počítat s válkou.⁷²⁶ Anonymní zdroj prý zachytil list polského krále hnězdenskému arcibiskupovi o smíření s Tatary a plánovaném útoku na řádové území. Navíc prý Poláci v blízkém okolí a v Norimberku nakupují výzbroj ve velkém množství. Podle Schuwenpflugova mínění měl velmistr co nejlépe obsadit posádkou jmenovitě uvedené hraniční hrady. Reálnost hrozby potvrzuje rovněž kronikář Posilge, podle něhož byli Poláci přiměněni k souhlasu s prodloužením příměří jen na základě přítomnosti říšských knížat v Kostnici, která veřejně deklarovala vojenskou pomoc německým rytířům.⁷²⁷

Za prodloužením příměří musíme vidět spíše iniciativu Zikmunda Lucemburského, který tak chtěl učinit pouze z vlastní autority s vyloučením koncilu i budoucího papeže. Řádovým vyslancům se sice tento způsob nelíbil, ale namítat něco

přesvědčivě doložil na základě velmistřova listu Vitoldovi z 1. června 1416 (Tamtéž, s. 347–349, č. 674; RBDO II, s. 187–188, č. 214) NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*, s. 166–169; srov. SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 384–385.

724 BGDO II, s. 322, č. 156, pozn. 18. Dále viz list prokurátora Wormditta z 28. května 1416, tamtéž, s. 330, č. 160: *Außerdem habe er selber durch einen Priester aus Livland eine bulle vom heiligen concilio übersandt, wie sie der König von Polen auch erhalten habe; a jeho list z 5. června 1416, tamtéž, s. 333, č. 162: Ich habe in kurz uwern gnaden gesant eine bulle vom concilio von der vorlengunge des frides zu Parys gemacht, derglich dem koninge von Polan ouch ist geschreiben. Ouch habe ich uch eine copia gesant, wie ir dem concilio sullet wider schriben [...].* Wormdittův návrh viz GStA–PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2602.

725 Hardt IV, sl. 871–874. Editoři RBDO II tento list neevidují.

726 Jeho list z doby kolem 21. března 1416, BGDO II, s. 394–397, č. 202.

727 *Johann von Posilge*. Hg. v. E. STREHLKE, s. 369: *Do dy botin des koniges von Polen vornomen von den furs-tin und herrin, der vil do was, das dy mit eres selbis libe dem ordin ken Prusin woldin rytin zcu helfin, do gobin sich dy Polen zcu frede.*

proti králově vůli bylo zbytečné.⁷²⁸ Ostatně jiná možnost než přijmout prodloužení příměří z rukou římského krále se řádu tehdy ani nenabízela. V Zikmundově listině ze 14. května 1417, v níž je příměří prodlouženo do 13. července 1418, je inserováno brodnické příměří z 8. října 1414 a jeho prodloužení z 6. dubna 1416 v Paříži. Římský král explicitně podotýká, že tak učinil na základě pověření zástupců obou stran přítomných v Kostnici.⁷²⁹

Ani druhé prodloužení příměří však neposkytlo dostatečně dlouhou lhůtu k vyřešení sporu v době, kdy ještě probíhala koncilní jednání. Volba nového papeže 11. listopadu 1417 znamenala zásadní zlom jen v tom smyslu, že se dalo očekávat brzké ukončení koncilu, aniž by však bylo dosaženo shody ohledně smírného řešení sporu. Válečná hrozba po 13. červenci 1418 se pocítovala jako reálná, jinak by elbínský komtur Jindřich Holt nebyl pověřen verbováním žoldněřů na Míšeňsku. Kolem 12. dubna však tentýž komtur obdržel od řádového prokurátora v Kostnici informaci, že papež spolu s římským králem prodloužili příměří do dalšího svátku sv. Markéty (13. července 1419), a proto verbování žoldněřů může být ukončeno.⁷³⁰ Vzápětí poslal prokurátor tutéž zprávu do Malborku s dodatkem, že varmijský biskup Abezier sdělí velmistřovi podrobnosti o podmínkách příměří.⁷³¹

Z prokurátorových zpráv vyplývá, že obsah papežské listiny, jež byla vydána až 13. května 1418,⁷³² byl znám už o měsíc dříve. Kauza tří kujavských vesnic (Murzynno, Orłowo, Nowa Wieś) nebyla očividně stále dořešena. Velmistr je měl předat do rukou římského krále nebo jeho zplnomocněnce nejpozději do 13. července. V opačném případě hrozila řádu finanční sankce ve výši 100 tisíc zlatých splatných po poměrných částkách apoštolské komoře, říšské komoře a polskému králi s litevským velkoknížetem. Římský král měl vesnice předat polskému králi, který je však po dobu trvání příměří nesměl opevňovat a z jejich držby neplnuly žádné vlastnické nároky.⁷³³

728 BGDO II, s. 395, č. 202.

729 Originál s přivěšenou majestátní pečetí viz MNK, BKCz, Zbiór Dokum. Perg., č. 321. Srov. CESDQ II, s. 84–86, č. 72; SDOP I, s. 120, č. 122.

730 List prokurátora Wormditta komturovi Holtovi, BGDO II, s. 471, č. 247: [...] *wie das ir umb volkes willen syn gereten in Misnen, das czu bestellen ken Prussen czu ryten uff den czukumpftigen krieg etc.* [prokurátor Wormditt mu sděluje – PB], *das der herre bobst und der herre romissche koning czuwischen dem koning von Polan etc und dem orden den fredre von sant Margreten tage bis ober ein jor habt vorlenget* [...]; srov. tamtéž, s. 472–473, č. 248.

731 List prokurátora Wormditta velmistřovi z 15. dubna 1418, tamtéž, s. 473–475, č. 249, zde s. 473–474: [...] *in welcher moße ir die dorfer Orlaw, Moryn, Neudorff in des romisschen konings henden czu syner ermanunge vor sante Margareten tage nehst komende bei der bußen hunderttussent gulden ufgeben und setzzen sullet, wirt uch der bissch[off] von Bru[n]sperge wol muntlichen underweisen.*

732 LivUB V, sl. 365–366, č. 2235; RLU, s. 170–171, č. 208; SDOP I, s. 128, č. 130; BGDO II, s. 488–490, č. 257.

733 LivUB V, sl. 366, č. 2235: *Prefatas tam villas voluimus taliter assignari, quod ipse Romanus rex illas possit et debeat assignare [...] regi Poloniae, sic tamen, quod dictae villae non possint nec debeant quovismodo fortificari, nec quoad munitionem aliquam aliter, quam fuit, disponsi; nec aliqua partium earundem ex traditio-*

Velmistr mohl být spokojen, že příměří bylo prodlouženo, avšak s ohledem na opakující se každoroční nervózní vyjednávání o jeho prodloužení by zřejmě uvítal víceletou, nikoli jen jednoroční lhůtu. Nejistota výsledku vyjednávání a blížící se konec příměří vždy nutily řád verbovat žoldnéře. Náklady posledního verbování se vyšplhaly na 20 tisíc zlatých, ačkoli bylo přerušeno.⁷³⁴ Velmistr nakonec slíbil předat zmiňované vesnice polskému králi, avšak s poznámkou, že v papežské bule není uvedeno, kdy budou tyto majetky řádu opět vráceny.⁷³⁵ Každopádně vlivem papežské buly došlo během sjezdu zástupců obou stran na polsko-pruském pomezí (Brest Kujavský) koncem dubna 1418 k prodloužení příměří. Mezi některými vyjednávající nalezneme osoby, které zažily atmosféru kostnického koncilu – komtury Jana ze Selbachu a Jindřicha Holta nebo rytíře Namira z Hohendorfu.⁷³⁶

Osoba arbitra, formy arbitráže a alternativní návrhy

Na počátku našich úvah směřujících ke správnému porozumění kostnickému procesu mezi Polsko-litevskou unií a Řádem německých rytířů musí stát nejen správná interpretace klíčové pasáže z brodnického příměří (7. října 1414), nýbrž také její historický kontext. Příměří bylo uzavřeno z bezprostředního popudu papeže Jana XXIII. a římského krále Zikmunda Lucemburského. Papež byl u Brodnice osobně zastoupen lausanským biskupem a papežským legátem Vilémem ze Challant, zatímco král Zikmund působil svými listy na obě strany sporu.⁷³⁷ Tato skutečnost má významný dopad na interpretaci následující pasáže o rozhodčím procesu na kostnickém koncilu. Na příslušném místě totiž stojí, že během dojednaného příměří *federata unionis perpetue inter nos ex utraque parte per amicabilem compositionem, amputatis quibuslibet strepitibus iurgiorum, per prefatos videlicet sanctissimum in Christo patrem dominum nostrum Papam et excellentissimum principem dominum Sigismundum regem Romanorum aut alterum ipsorum vel sacrum concilium aut etiam per quoscumque alios principes spirituales vel seculares, in quem vel in quos partes convenient, ad concilium in Constancia de mense Novembre in proximo celebrandum venturos ibidem in concilio aut preter concilium queri debent et tractari.*⁷³⁸

ne villarum huiusmodi possit sibi ius aliquod in proprietate seu dominio illarum praetendere seu quomodolibet vindicare, aut praerogativam aliquam seu ius quoad praemissa quomodolibet allegare, per quam vel quod possit quomodolibet se tueri.

734 Instrukce pro balžského komtura k jednání s papežem, BGDO II, s. 525, č. 272, pozn. 13.

735 Tamtéž, s. 568, č. 294.

736 Listina vyjednávavců z 26. dubna 1418, SDOP I, s. 127–128, č. 129; dále viz NEITMANN, K.: *Die Staatsverträge*, s. 169–171 a SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 388.

737 Viz pozn. 687.

738 CDL, s. 189–190; SDOP I, s. 107–109, č. 105, zde s. 108.

Obě strany měly vyslat do Kostnice své zástupce, aby se dohodli na osobě rozhodce, jenž pak vynese rozhodčí výrok – *amicabilis compositio*.⁷³⁹ Tou osobou mohl být papež a římský král, společně nebo zvlášť, či jakýkoliv církevní prelát nebo světský kníže. Z textu brodnického příměří jednoznačně vyplývá, že se v Kostnici nemělo jednoduše pokračovat v arbitráži, která byla přerušena v červnu v Budíně, nýbrž měl být dohodnut nový kandidát na arbitra a nový způsob arbitráže. Nedořzení dvouleté lhůty (léto 1414) určené k vyhlášení konečného výroku totiž celý proces ukončilo a pravomoce krále Zikmunda jako arbitra přestaly platit.⁷⁴⁰

Předem nebyla stanovena nejen osoba rozhodce, ale i forma samotného rozhodčího procesu, který mohl být veden jak v rámci jednacního řádu koncilu, tak i mimo něj (*ibidem in concilio aut preter concilium*). Tato vsuvka mohla souviset se Zikmundovým pojetím kostnického koncilu jako nejen církevního shromáždění, ale také světského sněmu, jehož agenda měla zahrnout plány na reformu říše. Ať tak či onak, velký manévrovací prostor se brzy ukázal být překážkou pro efektivní jednání. Osoba rozhodčího soudce se stala předmětem sporu po celou dobu koncilu a zárodkem dalších neshod se staly rozdíly v rozsahu zplnomocnění, jež delegace obdržely od velmistra, resp. polského krále.

Na otázku, proč se Zikmund Lucemburský, který byl do kostnického koncilu jediným arbitrem, této role docela snadno vzdal a stal se jen jedním z kandidátů, nelze najít jednoznačnou odpověď.⁷⁴¹ Musíme ji však hledat v jeho celkové politice vůči papeži Janovi XXIII. v období koncilních příprav v druhé polovině roku 1413 a roku následujícího. Rozhovory v Como, kongres v Lodi a další četné příležitosti ukázaly, že římský král nemohl alespoň v této fázi přehlížet papežovy zájmy, pokud chtěl úspěšně svolat koncil.⁷⁴² Přítomnost papežského legáta u Brodnice a citovaná pasáž z příměří může svědčit o dosaženém kompromisu mezi papežem a římským králem.

Velmistr Michal Kűchmeister udělil řádovým vyslancům plnou moc k vyjednávání o trvalém míru, jehož mohlo být dosaženo buď na základě soudního procesu a práva, nebo smíření (*per viam iuris vel amicabilem compositionis*), a o osobě rozhodčího soudce.⁷⁴³ Kromě toho ale delegáti obdrželi plnou moc k uzavírání a prodlu-

739 Uvedení pouze tohoto termínu v textu příměří by mohlo překvapivě naznačovat, že v Kostnici mělo jít pouze o ten typ smírčího soudu, který není veden *via iuris*. Jinak by musel být uveden ještě termín *arbitrium* nebo *sententia* pro označení rozhodčího výroku. Další vývoj však ukazuje, že ve hře byly stále obě možnosti.

740 Tuto skutečnost NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 61–80 ve své interpretaci kostnického procesu přehlédl. Jeho závěry přesto převzalo celé následující bádání.

741 K roli Zikmunda Lucemburského na kostnickém koncilu viz literaturu v pozn. 67.

742 Více k tomu viz BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil I*, s. 15–66, 115–126. O setkání papeže a krále v Lodi informoval tehdy nemocného řádového prokurátora Petra Wormditta biskup Jakub z Adrie, který mu potvrdil, že většina jednání byla vedena tajně, viz BGDO II, s. 186, č. 87: *der bobst, die cardinal und der romische konig vil heimlicher tedinge han gehalten, der man nicht wol mochte erfaren*.

743 Tamtéž, s. 222–223, č. 110; RBDO II, s. 123–124, č. 85; LivUB VI, sl. 391, č. 3001: [...] *ad prosequendum dictum negotium inviolabilis unionis ac concordiae, foederisque, pacis perpetuae, per viam iuris vel*

žování příměří.⁷⁴⁴ Předmět sporu je v plné moci označen několika velmi obecnými termíny jako neshody, spory, škody, zločiny a porušování smluv a dohod.⁷⁴⁵ Velmistř a řád se zavázali přijmout a potvrdit *compromissum* a všechna ostatní *gesta a facta*, která budou dohodnuta mezi jeho vyslanci a druhou stranou. Také polský král Vladislav II. Jagello udělil podle ustanovení brodnického příměří svému poselstvu plnou moc k volbě rozhodčího soudce nebo rozhodčích soudců. V textu jsou označeni jako *arbitrator vel amicabile compositor*, resp. *arbitratores vel amicales compositores* (tedy nikoli *arbiter!*), což znamená, že polské poselstvo bylo připraveno jednat o arbitráži (rozhodčím procesu) jen na základě přátelského smíření, nikoli práva.⁷⁴⁶ Navíc polská plná moc na rozdíl od velmistřovy listiny obsahuje vlastní *compromissum* se závazkem přijmout rozhodčí výrok bezvýhradně. Rovněž předmět sporu je oproti řádovému zplnomocnění konkrétněji specifikován do tří oblastí: 1. „státní“ příslušnost některých hradů a sporných území jako např. Pomoří, michalovské a chelminské země; 2. peněžité tresty, které měla jedna nebo druhá strana zaplatit za porušení předešlých výroků Zikmunda Lucemburského; 3. vzájemně způsobené škody a další rozpory a neshody.⁷⁴⁷

Na první pohled nepodstatné rozdíly působily při pozdějších jednáních velké potíže a dávaly jedné či druhé straně možnost celý proces zdržet nebo zcela zablokovat. Na podzim roku 1414 se to však všem zúčastněným mohlo jevit jinak. Brodnickým příměřím a vysláním pověřených zástupců na kostnický koncil se přece jen oběma stranám otevřely nové možnosti řešení dlouholetého konfliktu. Arbitráž byla sice stále ve hře, avšak nevyřešená otázka kolem osoby rozhodčího a rozdílný rozsah zplnomocnění obou delegací způsobily zdržení celého procesu. Dvouletá lhůta příměří, které bylo nezbytnou podmínkou provedení arbitráže, dokonce nestačila, a tak musela být během koncilu třikrát prodlužována, jinak hrozilo obnovení války (viz výše).

Ještě před jmenováním vyslanců doporučoval prokurátor Wormditt velmistřovi, aby přenechal spor papeži, nikoli světskému knížeti, a aby byl veškerý nutný pí-

amicabilis compositionis, nec non ad transigendum et paciscendum arbitros seu arbitratores, seu amicales compositores eligendum [...].

744 Tamtéž, sl. 391–392, č. 3001: [...] *plenam et omnimodam potestatem, novas treugas pacis recipiendi, aut etiam veteres prorogandi [...].*

745 Tamtéž, sl. 391, č. 3001: *Super omnibus displicentiis, limitibus, graniciebus, dampnis, iniuriis, rancoribus, dissensionibus, litibus, odiis factorum et stipulatorum concordatorum et promissorum violationibus [...].*

746 CESDQ II, s. 65, č. 56: *damus et concedimus plenam et omnimodam potestatem et facultatem ac mandatum speciale ad compromittendum [...]* in [vyjmenované všechny osoby potencionálních arbitrů podle brodnického příměří – PB] [...] *tamquam in arbitratores vel arbitratores ac amicabilem compositorem vel amicales compositores.*

747 Tamtéž: [...] *de et super [1.] terris videlicet Pomeranie Michaloviensi et Culmensi necnon et aliis terris opidis castris et possessionibus quibuscumque, [2.] penis omnibus et singulis, quas ipse partes vel earum aliqua laudo vel sentencie ipsius domini regis Romanorum inter partes predictas late contraveniendo vel eidem non parendo incidit, necnon [3.] dampnis quibuscumque et interesse ac omnibus et singulis controversiis differentiis litibus [...].*

semný materiál proti polské straně předán papežskému legátovi Vilémovi ze Challant, který měl brzy po podepsání brodnického příměří odcestovat na koncil.⁷⁴⁸

Řádová delegace zřejmě s sebou přivezla písemně připravenou řeč, v níž měla před papežem, římským králem a koncilními otci veřejně zaznít stručná historie sporu, právní zdůvodnění řádového stanoviska a výzva k podpoře těžce zkoušené duchovní korporace. Podle této řeči řád vždy souhlasil s navrženým způsobem arbitráže, avšak nebylo mu to nic platné, protože buď zvolení soudci nejednali jako arbitři, ale spíše jako advokáti vlastní strany (*non arbitri inter partes, sed partium essent advocati*), anebo polská strana odmítla předat při do rukou papeže. Řád byl pak nucen souhlasit s římským králem jako arbitrem s nadějí, že snad díky němu bude dosaženo vytouženého míru.⁷⁴⁹

Pomineme-li propagandistické akce, pak ve věci arbitrážního řízení se první měsíce roku 1415 prakticky nic nedělo, neboť pro krále Zikmunda byly prioritou jiné záležitosti. Když král konečně dovolil, aby před něj předstoupili zástupci obou stran, nic nenasvědčuje tomu, že by jednání měla charakter rozhodčího řízení. Římský král stále různými způsoby ujišťoval obě strany o své přízni, avšak s řešením sporu příliš nespěchal.⁷⁵⁰ K prvnímu jednání došlo teprve 7. dubna, při němž zřejmě obě strany představily svá stanoviska, ačkoliv z listu prokurátora Wormditta by se mohlo zdát, že slovo dostali jen zástupci řádu. Když chtěl Zikmund hovořit s polskými zástupci, prý mu v tom zabránili dva nejmenovaní kardinálové. O dva dny později mělo jednání pokračovat, avšak poselstva se králova příchodu nedočkala.⁷⁵¹ K podobnému setkání došlo ještě v červnu 1415, ale o jeho obsahu prameny

748 Viz zprávy prokurátora Wormditta z 18. července 1414 (BGDO II, s. 215–216, č. 105) a ze 16. srpna téhož roku tamtéž, s. 217–220, č. 107, zde s. 218–219: *was doheyme nicht geschlichtet werden könne, solle der HM an den Papst „schieben“, sich aber nicht mehr in die Hände weltlicher Fürsten geben. In bobstes hoße mus uch gerechtheit widerfahren noch redlicher Fürstunge [...]*.

749 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 94: [...] *ut dicta causa ad sanctitatem domini nostri ac sedis Apostolice examini remitteretur. Cui petitioni per partem adversam extitit manifeste et aperte contradicium, et se id non facturos protestabantur per expressum. Quare ordo aliam viam, si forsan per illam ad finem optate pacis, iusticia suffragante, posset attingere, compulsus est temptare. Ita voluntatibus ambarum partium concurrentibus in serenissimum principem [...] Segesmundum [sic! – PB], Romanorum ac Ungarie regem, extitit compromissum.* Veřejné přednesení anonymně dochované promluvy je předmětem diskuze, více viz pozn. 833.

750 Již 19. listopadu 1414 potvrdil král Zikmund na žádost německého mistra Konráda z Egloffsteinu řádu všechna privilegia, tudíž se konfirmace vztahovala pouze na německé a italské území (HHStA Wien, Reichsregister, Bd. E, fol. 109r; RI XI, č. 1321). V dubnovém listu 1415 vysvětluje král velmistřovi, proč v jeho záležitosti došlo k takovému zdržení, ačkoliv byl jeho zástupci opakovaně vyzýván k opaku, a ujišťuje ho, že jakmile dosáhne jednoty s přítomnými kardinály a koncilními *nationes*, nic už nebude stát v cestě projednání dotyčného sporu. Jen žádá, aby velmistr ještě neodvolával své zástupce z Kostnice, viz *Urkundliche Beiträge*. Hg. v. W. ALTMANN, s. 594–595, č. 6. Polskou stranu zase král Zikmund uklidnil potvrzením (20. dubna 1415) spojenecké smlouvy s králem Vladislavem II. Jagellem uzavřené roku 1412 v Lubovni, viz RI XI, č. 1631. Srov. NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 65–66.

751 List prokurátora Wormditta velmistřovi z 13. dubna 1415, BGDO II, s. 234–235, č. 117: *Am nehsten sontage noch Ostern vorbotte her uns und ouch die Polan. Und do wolde her wissen, das wir mit kurzzen worten welden unser meynunge sagen. [...]* Als dann aber der römische König im Einverständnis mit den Ordensgesandten mit den Polen habe sprechen wollen, seien zwei Kardinäle und *die obirsten vom concilio zu*

mlčí.⁷⁵² Taktéž o činnosti komise, kterou 11. května téhož roku Zikmund jmenoval a do jejíhož čela dosadil kardinála Františka Zabarellu, nevíme kromě jejího složení nic konkrétního, snad jen to, že měla pracovat *ad tractandum concordiam*.⁷⁵³

K zásadnímu projednání sporu mezi řádem a Polsko-litevskou unií došlo až ve dnech 13. až 15. července, krátce před Zikmundovým odjezdem z Kostnice na diplomatickou cestu po západní Evropě. Jednání, o němž jsme celkem podrobně informováni díky relaci řádového prokurátora,⁷⁵⁴ proběhlo před hlavním výbohem koncilu za přítomnosti deputace čtyř *nationes* (*omnes deputati quatuor nationum*). Prokurátorův protokol byl samozřejmě určen řádovému vedení, a proto není prost tendenčnosti. Z jeho popisu mělo být patrné, že polští zástupci chtějí pouze vyvolávat hádky, nejsou ochotni přistoupit na rozumný kompromis a jsou nestálí ve svých návrzích a postojích. Řádoví delegáti prý naopak dokázali svým postojem získat přízeň přítomných zástupců koncilních *nationes* i krále Zikmunda, a to i přesto, že je chtěl král přimět, aby uznali lenní svrchovanost říše. I přes tuto zaujatost lze v prokurátorově líčení zřetelně vidět, že král Zikmund nechtěl celou záležitost uspěchat, ale raději odložit do svého návratu z diplomatické cesty.

Římský král měl na 13. července naplánovanou programovou řeč ke koncilnímu výboru, v níž vytyčil čtyři hlavní body své politiky: vyřešení církevního schizmatu, mír mezi Francií a Anglií, mír mezi Polskem a řádem a křížovou výpravu do Jeruzaléma.⁷⁵⁵ V ožehavé otázce prusko-polského sporu požádal koncilní otce, aby

ihm gekommen. Seitdem sei nichts mehr erfolgt, obwohl man am Dienstag den ganzen Tag auf den König gewartet habe. Es sei zu befürchten, daß der römische König, solange er *mit dem concilio also bekummert* sei, wenig in den Angelegenheiten des Ordens tun werde.

752 List prokurátora Wormditta velmistrovi z 22. června 1415, tamtéž, s. 250, č. 120: Vor kurzem habe der römische König begonnen *czu teydingen czwischen den Polen unde den orden*, woran er selber wegen Krankheit nicht habe teilnehmen können. Einzelheiten werde der Komtur von Christburg berichten. Jeho zpráva se nedochovala.

753 ACC II, s. 241: *Die sabbati XI. mensis Maii gloriosissimus d. d. Sigismundus Romanorum et Ungarie rex elegit reverendum in Chr. p. d. Franciscum miseracione divina cardinalem Florentinum et duos de qualibet nacione per ipsas naciones deputatos, quorum nomina inferius describuntur, ad tractandum concordiam inter reverendum d. d. Wladislaum Polonie regem et rev. p. d. [...] generalem et dominos de Prussia super certis eorum controversiis diu inter eos versis et vertentibus. Et eadem die d. rex cum prefatis d. deputatis, partibus et advocatis earum dicta de causa convenerunt in domo prefati d. Florentini*. Z těch několika málo indicíí lze usoudit, že komise byla příznivě nakloněna polské straně. Vedoucí komise býval učitelem Pavla Włodkowice a Ondřeje Łaskarzyce, dvou významných kanonistů a členů polské delegace. Navíc záměr komise – *ad tractandum concordiam* – se zcela shodoval s rozsahem kompetencí zástupců polského krále, viz NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 68.

754 Plný text relace prokurátora Wormditta z tohoto klíčového tří denního jednání vydal Antoni Prochaska v CEV, s. 322–325, č. 641, jehož vydání obsahuje občas jazykové chyby a překlepy. Novější vydání v BGDO II, s. 251–256, č. 121 je přesnější, je však na některých místech zkráceno parafrází editora. Proto budou určité pasáže z prokurátorovy relace níže citovány spíše z edice Antonie Prochasky. K popisovaným jednáním viz NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 283–286; ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 20–22; BOECKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 202–205; NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 69–71; BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 153–154.

755 Hardt II, sl. 482–483; RI XI, č. 1828a.

v době jeho nepřítomnosti přikázali jak velmistrovi, tak polskému králi pod hrozbou církevních sankcí dodržovat brodnické příměří.⁷⁵⁶ Tím Zikmund považoval problém za dočasně vyřešený, avšak o slovo se po jeho proslovu přihlásil poznaňský biskup Ondřej Łaskarzyc, který krále požádal, aby byl vykonán jeden z bodů budínského výroku z 24. srpna 1412 týkající se włocławského biskupství.⁷⁵⁷ Na to hbitě zareagoval řádový prokurátor Wormditt, který navrhl, aby byl v takovém případě realizován celý budínský výrok, a nejenom jeho určitá část, o což prý řád neustále usiloval. Otevřeně přítom obvinil polské zástupce, že ve skutečnosti nechtějí uposlechnout budínský výrok poté, co jeho platnost minulý rok vypršela, stejně jako nechtěli a nechtějí respektovat toruňský mír. Prokurátor proto vybídl krále, ať se polské delegace zeptá, zda jsou ochotni se podřídit budínskému výroku a zda uznávají římského krále a Svatou říši římskou *vor eren obirsten*.⁷⁵⁸ Po této dvojznačné a zálučně formulované otázce byli k jednání přizváni ostatní zástupci obou stran (dosud tam byly pouze deputace čtyř *nationes* tvořící hlavní výbor koncilu), mezi nimiž se rozproudila živá debata. Po chvíli však přítomní Poláci hrdě prohlásili, že se nepovažují za poddané říše, protože *konig von Polan sei ein freier konig*.⁷⁵⁹

Po této nekontrolované výměně názoru byly obě strany na příkaz Zikmunda Lucemburského odeslány pryč. Otázka položená prokurátorem přivedla římského krále na myšlenku, že je třeba tuto spornou záležitost vyjasnit rovněž ve vztahu k řádu. Po určité chvíli byli opět předvoláni řádoví zástupci, kterým král Zikmund

756 CEV, s. 322, č. 641: [...] *bat sie, das sie wol teten und in seinir abewesunge und schreiben dem konige czu Polan und och dem orden, das si den offgenomen frede bei gebote des heiligen concilii stete und feste hilden.*

757 Tamtéž, s. 322–323, č. 641: *Item do der konig alle seine rede geendet hatte, do stund off der bisschoff von Posenow und sprach: Gnediger konig, is ist no irkand noch euwer bevelunge, das ir euwer orteil das ir habet usgesprochen czu Ungern als von dem bischove und kirchen czu Lesslaw und och von meiner wegin; also bitte ich euch gnediger konig, das ir das selbe orteil volfulgen welle durch der gerechtikeit willen.*

758 Tamtéž, s. 323, č. 641: *Lieber gnediger herre und ander erwirdigen vettere! Si sprechen, das is irkand sei, das euwer gnade dem ussproch mag volfulgen, no spreche ich von des ordens wegin, das das der orden och genczlich begerth und bitten und rufen euwer konigliche maiestad euch erwirdigin in gote vetere und dorczu das gancze concilium, das ir gnededlich geruchet czu bestellen, das do geschee eine volfugunge in allen stucken des selbigen ussprochs unsers gnedigen herren Romischen und Ungarisschen konigis; sunder euwer gnaden geruchen eins czu herzen czu nemen und czu wissen, das si alleine bitten eine volfulgunge des ussproches von der kirchen und des probst wegin von Lesslow und nicht von des konigis wegin und andern stucken. Sunder der orden der lowtherlich dem rechten nochfulget der bittet und begert, das eine volfulgunge werde von allen stucken, beide von des konigis seithe von Polan und och des ordens, und geruchen euwer gnadin czu wissen und czu merken, das si unredliche bethe vobringin, wenn si bitten volfurunge des ortails und sprechen doch offenbar, als das kuntlich ist fursten beide geistlich und wertlich, prelaten, rittern und knechten, das si mit nichte bleiben wollen bei dem ussproche noch bei der berichtunge die czu Thorun ist gescheen, die do ist bestetiget durch den selbigen ussproch. Dorumbe lieben herren, froget di Polan, ab si den ussproch halden wollen und ab si bleibin wollen bei dem brive und berichtunge czu Thorun und ab si irkennen uwern gnedigin herren Romisschen konig etc. und das heilige reich vor eren obirsten, also das her mochte sein ein volfurger seinis ortails noch deme, das die czeit in deme ussproche vorgangin ist.*

759 Tamtéž: *Item als beide part, ab si irkenten das reich vor iren obirsten, und noch vil redin di do geschogin hin und her, do merketete man us der Polan rede wol, das si das reich nicht irkennen, sunder ir konig von Polan sei ein freier konig.*

vyčetl neupřímnost ke dvěma univerzálním autoritám – papeži a císaři. Řád prý ve skutečnosti nechce být nikým souzen, neboť když je předvolán před císaře, argumentuje tím, že je bezprostředně podřízen papeži, a naopak když je pozván k papežskému soudu, tvrdí, že je součástí říše.⁷⁶⁰ Proto požádal řádové zástupce, aby se vyjádřili jasně a otevřeně, zda jsou ochotni se podřídit soudu svaté církve, svatého koncilu nebo říše.⁷⁶¹ Po krátké poradě, která byla řádovým delegátům umožněna, dostal král následující odpověď: řád vždy byl a je poslušen svaté církvi a říši, a proto se bezvýhradně a ve všech záležitostech podvoluje soudu svaté církve, svatého koncilu i Svaté říše římské. K tomuto účelu jeho vyslanci obdrželi plnou moc pro rozhodčí řízení jak podle práva (*in dem rechte*, tj. *arbitrium*), tak i na smířcím principu (*in der fruntschaft*, tj. *amicabilis compositio*).⁷⁶² S takovou odpovědí byl Zikmund prý spokojen.⁷⁶³

Když řádové zástupce před Zikmundem vystřídali polští delegáti, prohlásili, že jejich pravomoc je v souladu s ustanovením brodnického příměří omezena pouze na rozhodčí řízení postavené na smířcím principu, nikoli podle práva, jinak by se jim stala velická nespravedlnost.⁷⁶⁴ Polští zástupci byli opět vystřídáni řádovými, které Zikmund za jejich postoj pochválil.⁷⁶⁵ Rovněž ostatní nezaujatí pozorovatelé

760 Tamtéž: [...] *hie ist vorbracht, wie das ir czu keime rechte gestehen wellet, sunder let man euch vor den keiser, so sprechet, ir gehoret der kirchen czu und bopst von den ir usgesatzt stat; werdet ir beschuldiget vor dem bobste, so sprechet ir, das ir gehoret under das reich, also kan nimandis von euch recht geschen.*

761 Tamtéž: *Wellet ir liden das gericht des heiligen concilii und des reiches, das saget clerlich und uffenbar.*

762 Tamtéž, s. 323–324, č. 641: *Der ordin der alzeit andechtig und gehorsam ist gewest und ist der heiligen kirchin, dem heiligen concilio und dem heiligen reiche, ganz und gar in allen sachen, und di sendeboten di di dohie sein von des ordens wegen haben volle macht in dem rechte und och in der fruntschaft.*

763 Tamtéž, s. 324, č. 641: *Dese antwort ist eine kluge wise heilige antwort.* Otázka lenní podřízenosti říši se některým účastníkům jednání silně vryla do paměti. Jeden z nich, varmijský biskup Jan Abezier, na dotaz velmistra z počátku roku 1419, zda řádový prokurátor někdy prohlásil, že řád není podřízen říši, vzpomínal jako na téměř čtyři roky starou událost, viz BGDO II, s. 589–591, č. 307; ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 93, č. 17. Na velmistruv dotaz nedokázal biskup odpovědět kladně, i když nepopíral, že takové sdělení mohlo zaznít. Pokud ano, stalo se to ale bez vědomí prokurátora nebo jiného řádového vyslance. Jako důkaz neviný řádového poselstva uvádí právě jednání z července 1415, při nichž byli přítomni řížský arcibiskup, dzierzgoňský komtur Fridrich z Weldenu, prokurátor Wormditt a další *von dewtschen landen*. Tehdy *der orden bekente das romissche reich und were under dem reiche als andir cristene fursten* (BGDO II, s. 590, č. 309). Král Zikmund byl prý s takovým stanoviskem spokojen a nechal o tom vystavit notářské instrumenty. Totéž měl učinit prokurátor Wormditt, který by tuto písemnost měl mít ještě u sebe. Na důkaz věrohodnosti uvedl varmijský biskup přesné místo a čas jednání, viz tamtéž: *das ist gescheen czu Custniltz in der obirsten thumkirchen in der sacristien vir adir funff tage dovor, als unsir herre koning czog von Costniz keen Parpiniam und keen Hispanien.*

764 Tamtéž, s. 254, č. 121: [...] *dy Polan [...] weldin die sache in kein recht setzen, sunder sy hetten einen ofgenomen fredebriff czu Strosberg begriffen. Deme wellen sy nochfulgin, also das das uffenbar wart, das sy sich nicht gebin wuldin in ein recht, dovon sy in ein groes ungelimp qwomen und ein ydirman een unrecht gab.*

765 Viz slova Zikmunda Lucemburského řádovému poselstvu, tamtéž: *ir habeth huthe eine tat gethan, die euch bessir ist und notzer, denne das ir eynen mechtigin grosen streyt hettet gewonnen.*

a svědkové jednání prý začali pohlížet na řád daleko přívětivěji, neboť na celou záležitost mohli nyní pohlédnout z řádové perspektivy.⁷⁶⁶

Ještě týž večer navštívily deputace čtyř *nationes* jak polskou, tak řádovou delegaci v jejich obydlích, aby ověřily jejich plné moci. Z relace Petra Wormditta víme jen o návštěvě u řádových vyslanců, kde bylo konstatováno, že jejich zplnomocnění je naprosto v pořádku.⁷⁶⁷

Příští den (neděle 14. července) probíhalo zasedání hlavního výboru koncilu,⁷⁶⁸ na němž byly přítomny deputace čtyř *nationes*, většina biskupů a univerzitních učenců, římský král a rýnský falckrabě. Během něj vystoupili hnězdenský arcibiskup Mikuláš Trąba, poznaňský biskup Ondřej Łaskarzyc spolu se dvěma polskými rytíři (zřejmě Jan z Tuliszkowa a Záviš Černý z Garbowa)⁷⁶⁹ s návrhem, aby jediným rozhodčím soudcem byl Zikmund Lucemburský. Současně mělo polské poselstvo navrhnout, že pokud obě delegace nemají dostatečné zplnomocnění k vystavení takového *compromissum*, které by umožnilo arbitráž podle práva (*czu gehen in ein recht*), mají být zástupci vysláni do Malborku, resp. Krakova s cílem doplnit příslušnou dokumentaci.⁷⁷⁰ Řádoví vyslanci s polským návrhem v obou bodech rádi souhlasili, neboť již plnou mocí k navrhovanému postupu disponují, a proto by uvítali, kdyby byla znovu veřejně přečtena (poprvé byl text přečten již včera). Kvůli naléhavějším záležitostem však k tomu nedošlo.⁷⁷¹

766 Tamtéž: [...] *das sich dy sachen vil anders hetten, den sy dy Polan hatten vorgegebin.*

767 CEV, s. 324, č. 641: *Item an dem selben tage uff den obend woren die deputaten der vier naciones beienander, do brachte wir vor unserm anlassbriff uff das sie irktenen, das wir io mit voller macht hie weren; [...] das di brive folle macht in sich hetten [...].*

768 Jednání ze 14. července kromě prokurátora Wormditta (Tamtéž, s. 324–325, č. 641; BGDO II, s. 254–255, č. 121) popisuje rovněž dobový anonymní latinský zápis v rukopisu z 15. století DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140, který je ovšem neúplný (poškozený). Podle P. Nieborowského (NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 155–156) popisuje latinský záznam pokračování jednání, o nichž se zmiňuje Petr Wormditt. Podle editora Wormdittových zpráv Hanse Koeppena se ale jedná o popis téhož jednání (viz BGDO II, s. 255, č. 121, pozn. 19, kde je citován celý zápis z vídeňského rukopisu). Spíše se přikláním k názoru Koeppena, protože oba záznamy jsou shodné, co se týče projednávaných záležitostí. Na druhou stranu anonymní zápis na rozdíl od Petra Wormditta uvádí místo a čas zasedání, které mělo proběhnout *in refectorio magno* [...] *post prandium in domo Minorum*. Jednalo se o františkánský klášter, kde během koncilu zasedala zpravidla *natio Germanica*.

769 Prokurátor Wormditt polské vyslance neidentifikuje na rozdíl od anonymního zpravodaje, DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140: *ambasiatores Polonie videlicet domini [episcopi Gne]jcznensis et Posnaniensis et duo milites.*

770 BGDO II, s. 254, č. 121: [...] *hätten die Polen vorgebracht, das sy alle ir sachen bleibin weldin der alto et basso bey dem romisschen koninge, und ab sy adir wir nicht volle macht hetten, czu gehen in ein recht, so weldin sy botschaft in heim schicken.*

771 CEV, s. 324, č. 641: [...] *das selbige tete och der ordo mit begerlichem muete als wol als si das ofte und vil geboten haben und begert und den selben herren koning dicke dornoch gebethen han und den anlaff czu thun nicht alleine der fruntschaft sunder och in dem rechte hetten di boten des ordens volkomliche keines usgenommen ganzce macht sam die macht brive di do gestern gelesin sind wol uswissen, und antworten do diselbigen brive, und boten, das man si een noch eins lese, und horten ab wir volkomliche macht gebrocht hetten, das kunde beqwemlich nicht gesein uff die czeit, wenn grose ander sachen uff die czeit czu handeln woren.*

Řádoví bratři měli zřejmě k dispozici kromě plné moci také tzv. *compromissum*.⁷⁷² S odvoláním na nedostatek času bylo dohodnuto, že si obě delegace navzájem vymění svá zplnomocnění a případné nedostatky budou odstraněny vystavením nového dokumentu v Malborku, resp. Krakově.⁷⁷³ Polští zástupci překvapivě přiznali, že jejich zplnomocnění se ve skutečnosti týká pouze vedení arbitráže na smírčím principu (*in eine fruntliche berichtunge*) a nikoli podle práva (*czu rechte*).⁷⁷⁴ Obě strany se v této situaci dohodly, že brodnické příměří bude nadále zachovááno pod hrozbou interdiktu, jenž by koncil uvalil na jeho rušitele.⁷⁷⁵

Přes noc ovšem polská delegace svůj postoj změnila, neboť v koncilních sankcích tušila nebezpečí uvalení hanby na polského krále nebo litevského velkoknížete, pokud by došlo k nějaké provokaci na prusko-polském pomezí. Následující ráno v pondělí 15. července ještě před zahájením 17. plenárního shromáždění sdělili polští zástupci římskému králi a některým prelátům své zamítavé stanovisko v otázce uvalení interdiktu na rušitele příměří. Podle Petra Wormditta tato změna postoje poškodila reputaci zástupců polského krále.⁷⁷⁶

Ještě téhož dne večer se král Zikmund a deputace čtyř *nationes* setkali s oběma stranami a položili jim zásadní otázku, jaký typ rozhodčího řízení jsou připraveni akceptovat a jakou roli by v něm měl král Zikmund hrát (*in welcher weys sy den an-*

772 Nedochováno. Podle zápisu ve vídeňském rukopise pražský kanovník a papežský auditor Jan Náz vyhotovil notářský instrument obsahující plnou moc i tzv. *compromissum*, viz DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140: *item domini Pruteni per organum domini Johannis Naso facta per eos hodie mane etc. et deinde produxit et legi fecit instrumentum copie hodie mane lecte super treuga facta inter Prutenos et Polonos et potestate compromittendi etc. item aliud instrumentum continens potestatem compromittendi et per viam iuris etc. et alias alte et basse etc.*

773 BGDO II, s. 255, č. 121: *Aber es sei ein gegenseitiger Austausch der Vollmachten vereinbart worden, und was gebrechlin dorinne funden wurden, das sulden dy Polan erem koninge schreibin und wir unserm meister, was do gebrochen ist, das is do vorfullet wurde.* DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140: [...] *quod ambe partes ostendant mandata sua, et dentur copie hincinde, et videatur, si sufficient; que si non sufficient, faciant, quod habeant sufficiencia.*

774 BGDO II, s. 255, č. 121: *Und do bekanten dy Polan uffenbar abireyns, das sy keyne macht hetten, sich czu gebin in ein recht, sunder czu setzen die sache in eine fruntliche berichtunge, während die Ordensgesandtschaft bekräftigt habe, daß sie volle macht czu rechte und och czu fruntschafft habe.*

775 Tamtéž: *Item warth do beslossen von beider parth volborth, das man dy treugas, das ist der offgenommen frede, sulde besteten undir einer buse des bannes durch das heilige concilium in einer uffenbaren sessio, und das das heilige concilium sulde gebieten beidyn teyln mit briven undir einer busen des bannes.* DOZA Wien, Hs. Nr. 142, s. 140: *concilium per decretum penale inhibebit partibus, ne [guerra] innovetur nec treuge violentur.*

776 BGDO II, s. 255–256, č. 121: *Item dornoch am montage, do die sessio solde sein, quomen dy Polan des morgens czu dem koninge und czu etlichen prelaten und meinten, das sy mit nichte werden vorlieben, das man in der sessio den uffgenommen frede besteten undir einer buse des bannes, wenne sy wol sicher weren, das von erem teile der frede stete und feste sulde werden gehalten. Und doroff blebin sy czumole herte und troten von dem, das sy an dem andern tage vorliebet hatten, also das der koning und ander herren dorin retten, das des ordens boten dieselbige sache durch bequemkeit lysen steen in einer gedold, wiewol sy sprochen und merkten, das das dy Polan mit grose ungeliche toten.* Editor H. Koeppen uvádí chybně, že 17. *sessio generalis* koncilu proběhlo o den dříve, tj. 14. července, viz tamtéž, s. 254, pozn. 16; srov. Hardt IV, sl. 468; NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 155.

las an en setczen welden). Jako první se vyjádřili Poláci, kteří chtěli v *compromissum* uvést konkrétní území, jenž si nárokovali – Pomoří, chelminskou a michalovskou zemi –, a všechny ostatní věci.⁷⁷⁷ Zástupci řádu nesouhlasili a navrhovali, aby byl v *compromissum* předmět sporu formulován obecně. Proti jmenování konkrétních území uvedli tři argumenty: na uvedená území vlastní řád (1) platná privilegia; jejich právoplatná držba byla potvrzena (2) toruňským mírem a (3) budínským výrokem. Tato ustanovení mají být podle řádu zachovávána. Nové projednávání ustanovení, která byla potvrzena v uvedených dokumentech, považovali řádoví zástupci za protiprávní, a proto od nich nehodlali v žádném případě odstoupit. Jejich *compromissum* mohlo zahrnovat pouze všechny sporné a dosud nevyřešené záležitosti.⁷⁷⁸ Polská strana však trvala na svém stanovisku.⁷⁷⁹ Ostatní přítomní přý považovali polský požadavek vůči řádu za nespravedlivý, a řádový návrh naopak za přijatelný. Dohoda tudíž nebyla v této chvíli možná, a proto bylo řádu doporučeno, aby svou při vnesl před koncilní soud.⁷⁸⁰

Ke společnému vystavení tzv. *compromissum* před Zikmundovým odjezdem z Kostnice tedy nedošlo, i když se obě strany předběžně shodly na Zikmundovi jako arbitrovi. Nakonec se ukázalo, že daleko větší překážkou bude vymezit předmět sporu, který měl rozhodce řešit, a způsob vedení rozhodčího procesu. Nedostatky měly být odstraněny vystavením nových zplnomocňujících listin. Jediné, na čem se obě strany skutečně dohodly, byla vůle prodloužit brodnické příměří, ačkoliv koncil jako garant jeho dodržování byl polskou stranou odmítnut. Této role se proto ujal Zikmund Lucemburský.

Můžeme se jen dohadovat, jak římský král vnímal dosavadní postup obou stran, když opouštěl město Kostnici, ačkoliv z tónu jeho listiny z 16. července 1415 by mohlo vyplývat, že postoj řádových zástupců mu byl sympatičtější.⁷⁸¹ Zikmund Lucemburský v něm Michalu Kuchmeisterovi poděkoval za vyslání řádové-

777 BGDO II, s. 256, č. 121: *Do sprochen dy Polan, das sy welden einen hindirgang [compromissum – PB] thun von dem lande von Pomern, Colmen, Michlawer land etc und von allen sachen.*

778 Tamtéž: *Do antwoorte wir, das wir wolden geen czu dem koninge all des ordens sache in gever, das ist in die gemeyne und nicht in specie, das ist uff keine usgedrockte land; wenne uff dy land, dy sy nenthen, hette der ordo gute privilegia und brive und mancherley berichtunge, den fredebriff czu Thorun und den ussproch König Siegmunds und sulche hengelegete und berichte sache. Wo wir gebin yn eyn nuw irkenntnis, so trete wir von aller alden berichtunge und och von dem ussproche, das uns nicht steet czu thun. Sunder wir wellen den anlass machen von aller czweitracht, von allen andern sachen, als is was do bericht und hengeleget. Ist es, das das berichtet seye und heengeleget, und was och usgesprachen were, das is och dobei blebe, is were denne, das sulche berichtunge, henlegunge und ussproch mit rechte breche, des wir dach nicht hoffen, das welde wir offnemen.*

779 Tamtéž: *Das wuldin dy Polan nicht thun.*

780 Tamtéž: *[...] alle herren, dy irkanten, das die irbietunge des ordens gnug was, <und> sprochin, das dy Polan daran eyns ungleichen begerten, wenne sy domete den orden wulden umbekomen, das her mit eime sulchin anlass trete von aller aldin berichtunge und ussproche, dorczu sy nicht rathen wulden. Sunder sy riten dem orden, das her anrufe das heilige concilium umbe eyn recht.*

781 Originál viz MNK, BKCz, Zbiór Dokum. Perg., č. 311. Srov. CESDQ II, s. 72–73, č. 60; RI XI, č. 1836.

ho poselstva vybaveného plnou mocí, které předalo celou záležitost bez výhrad do královských rukou.⁷⁸² Proto Zikmund slibuje řádu dvojí, jednak že v této věci rozhodne v jeho prospěch (*zu irem besten*) a že mu poskytne plnou podporu, pokud bude pruské území napadeno Jagellovými a Vitoldovými vojsky.⁷⁸³ Na druhou stranu jsou formulace listu dosti obecné a nepřilíš zavazující, proto by bylo velkým zjednodušením tvrdit, že se král Zikmund jednoznačně postavil za řádové rytíře. Navíc se nedá zcela vyloučit existence listu podobného obsahu, ovšem vydaného ve prospěch krále Vladislava II. Jagella.⁷⁸⁴

Odjezd Zikmunda Lucemburského z Kostnice 18. července 1415 způsobil, že kostnický proces dostal novou podobu a dynamiku. Někteří delegáti obou stran se snad připojili ke královskému doprovodu, i když s jistotou to lze tvrdit pouze o polském rytíři Záviši Černém z Garbowa. Ostatní zůstali v Kostnici, kde se koncilní otcové kvůli ofenzivě polské strany a její snaze pozvednout celý spor na doktrinní úroveň začali stále více přiklánět na stranu Polsko-litevské unie.⁷⁸⁵ V Kostnici zastupoval římského krále kurfiřt falckrabě Ludvík III. (jako *vogt a beschirmer* koncilu), který však do probíhajícího sporu podle všeho aktivně nezasahoval.⁷⁸⁶

Mezi Zikmundovým dvorem, pohybujícím se po západní Evropě, a Kostnicí probíhala díky posílům čilá výměna informací, takže král byl jistě dobře zpraven o aktuálním dění na koncilu.⁷⁸⁷ Zikmundův příznivý postoj vůči velmistroví a řádu se však během diplomatické cesty v druhé polovině roku 1415 a zejména v roce 1416 zásadně proměnil. Pro řád to bylo nebezpečné zvláště tehdy, kdy král Zik-

782 CESDQ II, s. 73, č. 60: [...] *das wir ire volkommenliche mahte haben in fruntlikeite und im rehten ire sache zu handeln hinczulegen und zu berihten.*

783 Tamtéž: [...] *dorumb haben wir in unser kungliche gnade zugenyget und versprechen in by unsern kunglichen worten, das wir alle ire sache im rehten oder in fruntschaft getrulichen zu irem besten vorwenden wollen [...] und wurden sy [...] von den [...] kung Wladislaw und Wytaut angegriffen oder gekrieget: so sollen und wollen wir in getrulichen raten, helfen und bylegen.*

784 Srov. GOŁĘBIOWSKI, Łukasz: *Dzieje Polski za Władysława Jagielly i Władysława IIIgo. Tom I.* Warszawa 1846, s. 241, pozn. 396, který se odvolává na dnes nezvěstný originální dokument s tímž denním datem jako v citované listině: *Oryginal biblioteki puławskiej datowany w Kosterze [sic!] 1415 we wtorek po ś. Małgorzacie (16 lipca).*

785 Traktáty a žalobní články rektora krakovské univerzity Pavla Włodkowice, christianizace Žmudi a žaloba na *Satiru* dominikána Jana Falkenberga, které postupně ovládaly debatu až do závěru koncilu, měly za cíl zpochybnit samotnou podstatu existence Řádu německých rytířů. Všechny tyto skutečnosti měly ovšem na otázku, kdo bude rozhodčím soudcem v tomto sporu, prakticky nulový vliv, srov. BOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 216–296.

786 Zikmundova jmenovací listina z 22. června 1415, viz HHStA Wien, Reichsregister, Bd. E, fol. 181v–182r (RI XI, č. 1771), nevykračuje příliš za obecné formulace a nevypočítává oblasti nebo témata, jimiž se falckrabě měl zabývat.

787 Svědčí o tom např. opisy dvaceti listů posílaných mezi Zikmundem a koncilem, jež jsou obsaženy v rukopise maďarské Národní knihovny v Budapešti, Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 260, fol. 3r–6r, 31r–39r, 41r–49v. Digitální kopie rukopisu viz na <http://archives.hungaricana.hu/> (252473) a jeho popis viz BARTONIEK, Emma: *Codices manu scripti latini. Vol. I. Codices latini mediæ ævi.* Budapestini 1940, s. 228–235.

mund opět zavítal do Kostnice (27. ledna 1417), avšak stále nebylo zřejmé, kdo bude arbitrem a jakým způsobem by měl případný rozhodčí proces probíhat.

Neochota řádu vydat tři vesnice, delegace žmuďských neofytů, která dosvědčovala úspěch polské misie mezi pohany⁷⁸⁸ a ztroskotání bilaterálních rozhovorů mezi velmistrem a polským králem o procedurálních otázkách, které se měly uskutečnit v říjnu 1416 na hradě Veliuona u řeky Memel⁷⁸⁹ – to vše stavělo řád v Zikmundových očích a částečně i před koncilní veřejností do nepříznivého světla.

Římskému králi nejvíce vadila neochota německých rytířů uznat lenní svrchovanost říše. Pokud prý vedení řádu svůj postoj v této otázce nepřehodnotí, bude Zikmund „nucen“ podpořit polského krále (i vojensky).⁷⁹⁰ Nepříznivě pro řád působilo rovněž zdržení příjezdu nové řádové delegace, která do Kostnice dorazila až v polovině dubna 1417.⁷⁹¹

Ještě před jejím příjezdem měl Jan z Wallenrode jasno v tom, že v této situaci řádu zbývají pouze dvě možnosti: buď se zcela a bezvýhradně přimkne k římskému králi nebo nalezne podporu u budoucího papeže a koncilu.⁷⁹² Arcibiskup tím nejspíše vyjadřoval stanovisko římského krále. Řádové poselstvo stále ještě doufalo, že dlouho očekávaná nová delegace z Prus dokáže odvrátit Zikmundovu nepřítelství vůči německým rytířům.⁷⁹³ V opačném případě řád vážně počítal s možností přenést spor z krále na koncil, aniž by tím však utrpěla králova čest. Překvapivě by takový postup prý uvítali rovněž polští zástupci!⁷⁹⁴ Na jedné straně se objevovaly varovné hlasy, že Vladislav II. Jagello a Vitold se připravují k vojenskému útoku na řádové území, na straně druhé kanovník Kašpar Schuwenpflug uklidňoval vel-

788 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 205–208.

789 Tamtéž, s. 210. K neuskutečněným dvoustranným rozhovorům viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 385–386.

790 Viz list varmijského probošta Kašpara Schuwenpfluga velmistrovi z druhé poloviny března 1417 v ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 91, č. 14; BGDO II, s. 394, č. 202: *Der römische König habe geäußert, er welle sich des ordens sache nicht undirwinden, er sei denn sicher, wie er mith euch [velmistr – PB] dran sey, ab ir zu deme reychen adder nicht geho'ret; tamtéž, s. 396, č. 202: [...] werdet ir nicht under deme reiche aleyne bleiben, so mußse er seine bruder deme ko'nige von Polan weder euch helfen.*

791 Viz pozn. 191. Srov. list arcibiskupa Wallenrode velmistrovi z 15. března 1417, LivUB V, sl. 207, č. 2120: *Es ist uns und andern euern hie zu Costnitz etwas gross fremde, das ir die zwen gebietiger so lange ufziehet her zukomende, want unser here der koning an der mitwochen vor Purificationis Mariae her gen Costenz komen ist, und wir mit den andern euern hie in euern sachen vor dem heiligen concilio, noch vor unserem heren, dem koning, nictes handeln, beitende der selbigen euer gebütiger.*

792 BGDO II, s. 394, č. 201: *enczwar ir werdet des gancz bii unserm hern dem ko'nige oder bii dem zukunfftigen babst und dem heiligen concilio bleiben.*

793 Noví vyslanci obdrželi zplnomocnění od velmistra 4. března 1417 a na cestu z Marienburgu vyrazili o tři dny později, viz RBDO II, s. 233, č. 300; BGDO II, s. 392–393, č. 200.

794 Není jasné, z čeho Kašpar Schuwenpflug vyvozoval, že polská delegace bude s tímto postupem (přenést spor z královy pod koncilní jurisdikci) souhlasit, viz ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 91, č. 14: *so haben wir uf eine weg gedocht, wie wir mit gelimphe unser sachen us seinen henden vor das concilium brengen mugen, und sie vor deme zu eime frede noch unserm besten sinne handeln [...] mich dunket, die Polan waren also gerne us des koniges handen als wir [...].*

mistra Kűchmeistera ironickou poznámkou, že pokud se římský král rozhodne podporovat polského krále stejně, jako dosud podporoval řád, nemusí se řádové vedení ničeho obávat.⁷⁹⁵

Polskému králi a litevskému velkoknížeti nejvíce vadilo, že řád údajně bojkotoval říjnové rozhovory u Veliuony. Svoji stůžnost vyjádřili v listu z 2. ledna 1417, který byl veřejně přečten na 31. plenárním shromáždění koncilu (31. března 1417).⁷⁹⁶ Na polsko-litevská obvinění řádoví zástupci v Kostnici zareagovali nedatovaným listem, v němž obhajovali svůj i velmistřův postup. List včetně řádového návrhu řešení sporu (čtyři body) byl předložen koncilu za neznámých okolností někdy kolem 10. května.⁷⁹⁷

Důvody zablokovaného jednání řádové poselstvo hledalo samozřejmě na polské straně, která trvala na jediném způsobu řešení: rozhodčím soudcem (*arbitrator*) má být pouze Zikmund Lucemburský, který má vydat usmiřující výrok (*compositio amicabile*), aniž by zohledňoval právní argumenty obou stran a pravidla procesního práva. Tento postup by však řád uvedl do velmi nevýhodného postavení (*in maximum tenderet ordinis preiudicium*). Proto řád předkládá vlastní návrhy, jež jsou daleko vhodnější k dosažení míru. Řádový návrh byl o to naléhavější, že se lhůta pro příměří povážlivě krátila (13. červenec) a obava z obnovení bojů nebyla vůbec nereálná. Ze zkušenosti řádoví vyslanci věděli, že polská strana činila i během vyjednávání preventivní opatření a připravovala se na válku. Z toho důvodu řádoví zástupci požádali koncil, aby někteří nejmenovaní komtuři mohli opustit Kostnici, vrátit se do Prus a pomáhat připravovat obranu před eventuálním napadením řádového území.⁷⁹⁸

795 Tamtéž: *so durfet ir* [velmistř – PB] *euch keines vor im besorgen, wen er* [král Zikmund – PB] *dem konige* [polský král – PB] *also viel als euch denne mag zuhulfe komen.*

796 Hardt IV, sl. 1193–1196. Opis listu viz DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 141–142. Srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 286–287, č. 9. Odesílatelé se představili jako *humiles et devoti filii Wladislaus Dei gratia rex Polonie Lithwanieque princeps supremus et heres Russie una cum Allexandro alias Witowd magno duce Lithwanie*, kteří se v tomtéž listu chlubí úspěšnou christianizační misí na Žmudi (viz pozn. 962).

797 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 79–82. Srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 287–288, č. 10. Datace předložení listu a čtyřbodového návrhu do doby kolem 10. května vyplývá ze zmínky o devíti týdnech do uběhnutí lhůty pro příměří, tj. 13. července (DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 85: *ne forte elapso tempore treugarum, quod tantum adhuc per IX septimanas durat*). P. Nieborowský klade předložení návrhu přímo do 12. května 1417, kdy se konalo plenární shromáždění koncilu (NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 213). V koncilních aktech však není o čtení listu řádového poselstva zmínka; srov. Hardt IV, sl. 1310–1312.

798 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 81–82 (srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 288, č. 10): [...] *tempus treugarum in brevi deficit, ut puta, XIII die mensis Julii proxime instantis [...] elapsis treugis dominus rex Polonie cum suis gwerras reincipiet indilate [...] experientia enim docuit, ut fratribus ordinis tractatus pacis per vias iuris aut amicie prosequentibus, pars adversa interim preparatoria bellorum disposuit et medio tempore provisiones fecit ad guerrarum apparatus. Petunt igitur admodum reverendi patris vestram graciosam licenciam ad partes redeundi dimittentes hic collegas suos in sufficienti numero, quibus vices suos committent dabuntque potestatem plenam ad prosecutionem omnium, que pro parte ordinis sunt agenda, ad quod faciendum sufficienti mandato sunt suffulti.*

V listu se také odkazuje na čtyřbodový návrh, který řádové poselstvo hodlalo předložit koncilu ke zvážení.⁷⁹⁹ Návrh se dochoval ve dvou nepříliš odlišných variantách. Jedna byla pravděpodobně předložena kardinálům⁸⁰⁰ a druhá koncilním *nationes*.⁸⁰¹ Němečtí rytíři navrhovali pestrou paletu možností: smíření, nové *compromissum*, soudní proces nebo koncilní komisi. Do řešení sporu chtěli zapojit koncil, budoucího papeže, římského krále a kurfiřty. Druhá strana měla zvolit jeden z navrhovaných způsobů vedení procesu.⁸⁰²

Řádoví zástupci požádali koncil, aby jejich návrhy byly předány polské straně a také stanovili termín jejich přijetí ještě v rámci platného příměří. Polská delegace se k navrhovaným bodům vyjádřila celkem rychle.⁸⁰³ Ve svém dokumentu předloženém koncilním *nationes* kromě (!) *natio Germanica* velmi důkladně vysvětlila, proč musí být všechny navržené možnosti odmítnuty. Obšírnou argumentaci lze shrnout do věty, že obě strany se už před odjezdem Zikmunda Lucemburského na diplomatickou misi po západní Evropě obecně (*generaliter*) shodly na římském králi coby rozhodčím soudci, v jehož kompetenci je rovněž případné prodloužení brodnického příměří.

Na jaře 1417 řádové poselstvo s určitým neklidem vyhlíželo blížící se konec lhůty stanovené pro příměří. Podle pokračovatele kroniky Jana Posilge vážně hrozilo, že po sv. Markétě bude řádové území napadeno a jen přítomnost říšských knížat

799 Tamtéž, pag. 81: *ambassiatores ordinis offerunt vias et modos in prefata sequenti cedula utroque parti ad pacem magis aptos [...]*.

800 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 82–86: 1) *compositio amicabile*, které by na základě brodnického příměří vyhlásil papež, koncil, římský král či jiný prelát nebo světský kníže; 2) *via compromissi* ohledně všech sporných záležitostí pod podmínkou, že budoucí papež spolu s římským králem projednají a rozhodnou i v těch bodech, které probíral už koncil; 3) soudní proces (*via iuris*) ohledně všech případů, které by polský král a litevský velkokníže chtěli předložit před koncilem, budoucím papežem, říši, římským králem nebo před jakýmkoliv legitimním soudcem; 4) komise složená z kardinálů a zástupců *nationes* k prozkoumání těchto tří návrhů, resp. k navržení vlastního řešení sporu, které řád slibuje přijmout pod podmínkou, že bude prodlouženo brodnické příměří; více viz Příloha: Soupis textů.

801 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 90–93: 1) šest rozhodců z každé strany, kteří by vydali výrok respektující ustanovení toruňské mírové dohody (1411) a rozhodčího výroku Zikmunda Lucemburského (1412). V případě neshody měl rozhodnout papež jako superarbitr; 2) *via de novo compromisso* ohledně všech sporných záležitostí, který by měl řešit koncil a král Zikmund a nedořešené body by dořešil budoucí papež společně s římským králem; 3) *via iuris*, kterou by vedl koncil nebo papež, říše, římský král nebo kurfiřty ve všech sporných záležitostech; 4) komise složená ze zástupců *nationes* a kardinálů, která by posoudila, zda předložené návrhy jsou dostatečné, nebo navrhla vlastní způsob; více viz Příloha: Soupis textů.

802 BGDO II, s. 398–399, č. 204, pozn. 1; tamtéž, s. 415–416, č. 211, pozn. 3; srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 207–214.

803 Dochovaný opis polské repliky není sice datován (DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 95–100), ale podle obsahových souvislostí lze usoudit, že vznikl nedlouho po obou řádových návrzích, zcela jistě před volbou papeže Martina V. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 214 jej dokonce datuje přesně do 15. května, aniž by však dataci doložil pramenným svědectvím. V řádové korespondenci se zmínka o polské odpovědi objevuje až v prosinci 1417, viz BGDO II, s. 448, č. 232; více viz Příloha: Soupis textů.

v Kostnici, kteří veřejně deklarovali vojenskou pomoc německým rytířům, přiměla polské vyslance souhlasit s prodloužením příměří (do 13. července 1418).⁸⁰⁴ Prodloužení bylo stvrzeno královskou listinou s datem 14. května 1417.⁸⁰⁵

V návaznosti na to přijal král Zikmund roli mediátora, který měl během příměří dovést obě strany k trvalému smíření.⁸⁰⁶ Latinské formulace naznačují, že se zástupci obou stran⁸⁰⁷ shodli na Zikmundovi jako mediátorovi, nikoli arbitrovi (rozhodčím soudci).⁸⁰⁸ Důvodem pro tento krok byla zřejmě skutečnost, že nebyla dosud dojednána forma arbitráže. Šlo tedy o východisko z nouze, které nemělo nahradit arbitrážní řízení, nýbrž učinit k němu první krok. Půdorys veškerých jednání zůstal stejný, jak jej stanovilo brodnické příměří.⁸⁰⁹ O osobě rozhodčího ani o způsobu procesu však touto dohodou stále ještě nebylo definitivně rozhodnuto.⁸¹⁰

V létě řádoví zástupci přesvědčili Zikmunda, že návrhy předložené koncilu a *nationes* nejsou v rozporu s jeho zájmy (*das is nicht were wydder seyne gnode*). Král s tímto výkladem údajně souhlasil a prozradil svůj záměr ustanovit ve spolupráci s příštím papežem mezi řádem a Polskem spravedlivý mír (*reddelichen frede*).⁸¹¹

Příznivé přijetí návrhů německých rytířů na koncilu se projevilo 12. srpna 1417 ve vydání confirmace privilegia papeže Honoria III. (15. prosince 1220).⁸¹² Tento fakt povzbudil řádové zástupce natolik, že se rozhodli koncil požádat, aby jejich ná-

804 *Johann von Posilge*. Hg. v. E. STREHLKE, s. 369.

805 CESDQ II, s. 84–86, č. 72. V listině je inserováno brodnické příměří z 8. října 1414 a jeho prodloužení z 6. dubna 1416 v Paříži.

806 Tento dokument se dochoval pouze v opise bez denního data a s chybným vročením do roku 1416, Biblioteka Naukowa PAU i PAN Kraków, Zbiory Specjalne, sign. 6641, fol. 164v–165r. Srov.: CESDQ II, s. 86–88, č. 73, zde s. 87: [...] *volentibusque predictis partibus gwerrarum controversiarumque semotis quibuslibet discordiis disturbis, ad pacis ac caritatis mule pulcritudinem per viam et comodum amicabilem concordie per nos tractande devenire ac in nos tamquam in amicabilem pacis et concordie [...] tractatore mediatorumque [...] concorditer devenire (sic) [...]*.

807 Zatímco polská delegace zůstala od zahájení koncilu v nezměněné podobě, ta řádová se díky novým vyslancům z počátku roku 1417 téměř zdvojnásobila.

808 Srov. JÄHNIG, B.: *Johann von Wallenrode*, s. 99. Rozhodčí soudce býval označován různě; nejčastěji jako *arbitr*, *arbitrator* nebo *amicabilis compositor*, někdy také jako *ordinator*, *diffinitor*, *laudator* nebo *congnitor*, nikdy však jako *tractator* či *mediator*, viz WOJCIECHOWSKI, R.: *Arbitraž*, s. 80.

809 CESDQ II, s. 88, č. 73: [...] *iuxta vim et formam litterarum super treugis huiusmodi ante opidum Strosberg confectarum*.

810 Viz pozn. 666. Srov. NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 77.

811 BGDO II, s. 414, č. 210.

812 Originál confirmační listiny kostnického koncilu viz DOZA Wien, Urkunden, č. 3015. Srov. *Tabulae ordinis Theutonici ex tabularii regii Berolinensis codice*. Ed. Ernestus STREHLKE. Berolini 1869, s. 451, č. 703. V tomto kontextu poněkud dvojznačně působí věta (v závěru confirmace před sankcí), jíž se koncil ospravedlňuje, že touto confirmací řádových privilegií nechce nijak rušit rozhodnutí papeže Klementa V. na viennském koncilu o zrušení templářského řádu: *Per hoc tamen constitutioni [...] Clementis pape quinti in concilio Viennensi super hoc edite, qua fratres milicie Templi Ierosolimitani supradictos eorumque statum habitum atque nomen substulit illosque et dictam miliciam perpetua prohibitione supposuit, nolimus in*

vrhy byly předloženy budoucímu papeži, který by na jejich základě a pod hrozbou církevních trestů zapověděl polskému králi napadat řádové území.⁸¹³ Tento postup ještě nesliboval vyřešení sporu, neboť předložené návrhy měly splnit ještě jiný cíl. Každý na koncilu se měl přesvědčit, že obvinění polského krále, že jej řád omezuje v jeho právech, jsou urážlivá a nespravedlivá.⁸¹⁴

Novému papeži Martinovi V. byl po jeho zvolení (11. listopadu 1417) skutečně předložen upravený tříbodový návrh, který se od květnových návrhů nepatrně lišil.⁸¹⁵ V prvním bodě bylo navrženo, aby bylo vybráno z každé strany šest rozhodců, kteří dospějí k dohodě *per vias amicabilem compositionis aut iusticie*. V opačném případě měl papež jako superarbitr rozhodnout na základě toruňského míru a budínského rozhodčího výroku Zikmunda Lucemburského. Pokud by se polské straně toto řešení nezamlouvalo, navrhl řád vystavit nové *compromissum*, v němž by rozhodčími soudci byli papež a římský král a jež by řešilo všechny sporné a dosud nevyjasněné záležitosti včetně průběhu hranic. Třetí bod návrhu obsahoval rozhodčí řízení *per viam iuris* vedené papežem, římským králem nebo jakýmkoliv řádným soudcem. Na závěr zástupci řádu prohlásili, že jsou ochotni přijmout jakýkoliv způsob řešení, který papež Martin V. navrhne. Z předloženého návrhu je patrné, že řádová delegace ze svých úvah vyloučila koncil a důraz položila na papeže a římského krále, přičemž hlavní slovo měl mít apoštolský stolec.⁸¹⁶

Zikmund Lucemburský přesto nevypadl zcela ze hry, neboť stále více spolupracoval s papežem. Dokonce papeži poslal vlastní návrh (*underweisung*) řešení celého sporu. Podle Martina V. by však jeho uskutečnění bylo pro řád příliš tíživé (*swer und mit viler girkeit*). Poláci měli papeži předložit svůj vlastní postoj písemně a řádové poselstvo na něj mělo odpovědět. Papež měl oba návrhy porovnat a po-

aliquo derogare; neque ullum ius de novo vobis vel aliis acquiri volumus, sed quod antiquum, si quod habetis, tantummodo conservari.

813 BGDO II, s. 416, č. 211: Die *dirbittunge* solle dem zukünftigen Papst vorgelegt werden, damit er *deme von Polan vorbitte, das her obir sulche dirbittunge den orden myt krige nicht angrieffe* [...].

814 Tamtéž: [...] jeder erkennen könne, *das dem orden ungutlichin geschege und gescheen were von deme von Polan* [polského krále – PB] *doran, das her sich vor dem concilio und ouch vor fursten und herren mit synen brieften und boten ofte beclaget hat, das im keyn recht von deme orden mag widdirfaren.*

815 Návrh byly předloženy papeži 27. listopadu 1417 (*oblaciones facte per ordinem coram summo pontifice sabbato post Katherine virginis*), viz DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 94; srov. BGDO II, s. 448, č. 232, pozn. 1.

816 Návrh předložený papeži byl dovezen nedlouho poté gniewským komturem Janem ze Selbachu do Malborku (20. března 1418). V jednom z jeho dochovaných opisů (GStA-PK Berlin, XX. HA., OF 14, pag. 105–106) je připsána poznámka popisující jednání mezi polským a řádovým poselstvem, viz BELLÉE, Hans: *Polen und die römische Kurie in den Jahren 1414–1424*. Berlin – Leipzig 1914; BGDO II, s. 457, č. 237, pozn. 2. Vyplyvá z ní, že polská delegace sice chtěla nové *compromissum*, které by však zahrnovalo i nárok na řádové území, na něž měl řád nesporný nárok. K tomu řádové poselstvo nemělo ovšem zplnomocnění: *Sed quia venerabiles ambasiatores regis Polonie et Wytoudi petunt ab ambasiatoribus ordinis, ut de novo compromittatur super terris ordinis, non obstante re iudicata, transacta seu finita, respondent ambasiatores ordinis, quod mandatum eorum non dat eis potestatem, super rebus transactis iudicatis, iudicatis seu finitis transsigere aut compromittere, prout de iure non tenentur, immo a iure expresse prohibentur.*

soudit, zda je možné přivést obě strany *yn fruntlichkeit*. V opačném případě měl papež rozhodnout podle práva (*so wirt her uns weisen an eyn recht*). V takové situaci měl řád požádat papeže o vystavení tzv. *inhibicio*, v němž by bylo polskému králi nařízeno, aby se spokojil se svými právy jako každý jiný křesťanský vládce (*alz ander cristenfursten an seynem rechte loffe genugen*).⁸¹⁷

Do těchto časových a obsahových souvislostí zapadá v literatuře dosud přehlížená souvislost, totiž Zikmundovo opětovné pověření Benedikta z Makry, jenž byl listinou z 24. ledna 1418 jmenován subarbitrem sporu.⁸¹⁸ Ve jmenovací listině je potvrzeno a inserováno původní zplnomocnění z 1. října 1412. Doktor obojího práva obdržel plnou moc k tomu, aby uvedl v život body uvedené *in certis articulis et sententiis*. Nic dalšího se však z tohoto jmenování nedozvíme, jen Zikmundovo obecné zdůvodnění, že toto jmenování musel učinit kvůli přílišnému zaměstnání jinými záležitostmi říše.⁸¹⁹ O Benediktově činnosti prameny mlčí, avšak velký otazník se vznáší nad samotným faktem, že se král Zikmund pořád považoval za arbitra, resp. arbitratora, ačkoliv platnost původního *compromissum* vypršela v létě 1414 po neúspěšném jednání v Budíně a nové *compromissum* nebylo dosud vydáno. K němu vedla ještě dosti klikatá cesta.

V polovině února 1418 dorazilo do Kostnice slavnostní poselstvo polského krále a litevského velkoknížete, které mimo jiné přivezlo nové zplnomocnění pro polské zástupce na koncilu. Na jeho základě mohlo polsko-litevské poselstvo vystavit nové *compromissum*, které jmenovalo papeže Martina V. a římského krále Zikmunda Lucemburského *arbitratores et amicabile compositores*. Platnost příslušného *compromissum* byla omezena pouze na dobu společného pobytu obou arbitrů v Kostnici (*per tempus et tempora, quibus ipsi sanctissimus, dominus noster et prefatus dominus Romanorum rex simul in Constancia permanserint*).⁸²⁰ Řád okamžitě vznesl protest proti tomu, aby se v arbitráži řešila územní příslušnost Pomoří, země chelminské a michalovské, jinak byl ale připraven podřídit se rozhodčímu výroku, který bude vyneseno podle práva, ať už z vůle papeže, nebo římského krále (*welden wir gerne vor eyn recht vor im, adir vor dem konig*).⁸²¹

Podle Kašpara Schuwenpfluga dospěl papež během března k názoru, že polská strana i zástupci řádu touží po míru, kterému však podle Martina V. brání pouze jedna nejmenovaná osoba. Možná měl na mysli Zikmunda, na jehož součinnost

817 Obsah Zikmundova návrhu se nedochoval; dále viz list gniewského komtura Jana ze Selbachu velmistřovi z 3. ledna 1418 tamtéž, s. 449–450, č. 233. Papež Martin V. skutečně vydal (20. března 1418) tzv. *inhibicio*, kterým zakázal králi Vladislavovi II. Jagellovi a velkoknížeti Vitoldovi vést válku proti řádu, viz RHD I, č. 2700; BGDO II, s. 457, č. 237, pozn. 2.

818 HHStA Wien, Reichsregister, Bd. F, fol. 91r; RI XI, č. 2844.

819 HHStA Wien, Reichsregister, Bd. F, fol. 91r: [...] *propter nimias et varias curas, quibus circa procurandas sacri Romani imperii ac regnorum nostrorum [...] mens nostra occupata tenebatur* [...].

820 CESDQ II, s. 102–105, č. 84.

821 BGDO II, s. 460–461, č. 239.

byl však chtě nechtě odkázán.⁸²² Dne 13. května 1418 potvrdil papež Martin V. v přítomnosti římského krále prodloužení brodnického příměří do 13. července 1419. Některé požadavky měl rád pod hrozbou finanční sankce splnit už do 13. července téhož roku. Z pohledu stále nezahájené arbitráže bylo důležité, že podmínky příměří neměly mít vliv na bývalá ani budoucí ustanovení papeže Martina V. a krále Zikmunda.⁸²³

Kostnický koncil šel ke svému závěru a sporné strany se nejen nedočkaly rozhodčího výroku, nýbrž se ani nedohodly na osobě arbitra, ačkoliv to v posledních týdnech vypadalo, že by mohli souhlasit s dvojicí arbitřů – papežem a římským králem. K vystavení *compromissum* však nedošlo.

Důvody lze samozřejmě hledat v neústupném postoji jak řádové, tak polsko-litevské delegace. První skupina se i přes zdánlivě kompromisní návrhy snažila neutralizovat dominantní postavení římského krále, který stále zřetelněji inklinoval k polské straně tím, že do celého procesu chtěla vtáhnout koncil, resp. papeže. Druhá strana naopak nejen trvala na Zikmundovi jako arbitrovi, nýbrž odmítala také rozhodčí proces podle práva (*via iuris*), ať už by arbitrem byl nakonec kdokoliv.⁸²⁴

Předmět sporu

Chceme-li přesněji uchopit předmět prusko-polského sporu na kostnickém koncilu, narážíme na několik překážek.

Předně je to velké množství písemného materiálu, který nebyl dosud utříděn a byl analyzován pouze částečně.⁸²⁵ Různé typy písemností mají pochopitelně pro naši otázku rozdílnou relevanci. Na prvním místě je třeba zmínit juristické traktáty a žalobní články. Návrhy řešení sporu (tzv. *oblationes*) se týkaly spíše procesuálních otázek. Ostatní typy písemností jako kázání, promluvy nebo letáky, které sloužily spíše k propagandistickým účelům, mohou přispět k tomuto tématu pouze v omezené míře.

822 Jméno osoby, jež bránila míru, měla být sdělena velmistrovi ústně skrze doručovatele listu, viz tamtéž, s. 463–464, č. 241.

823 SDOP I, s. 127–128, č. 129–130.

824 Příznačná je demonstrativní rozmrzelost, s níž hnězdenský arcibiskup požádal o zneplatnění všech pověřovacích listin. Polský král a litevský velkokníže si podle něj měli sami zvolit rozhodčího soudce, viz list prokurátora Wormditta velmistrovi z 15. dubna 1418, viz BGDO II, s. 475, č. 249: *Ouch wie man es furbass vorhat mit deme hindergange an Papst und römischen König, das wirt uch der herre bisschoff ouch undirwisen. Bittet um Stellungnahme dazu. Der Erzbischof von Gnesen habe in Gegenwart des Papstes und des römischen Königs gebeten, das alle anlasbriffe tot und unmechtig von beiden teilen uff dese czit sullen syn und das der konig [von Polen] und herczoge Witot eynen hindergang irer sachen mochten thun, an welchen fursten sie welden. Dowider sprach der rom[issche] koning. Doran vornam ich, das sie gerne us iren hendefn] welden syn und die sache doheyme berichten.*

825 Dále viz Příloha: Soupis textů.

Dalším problémem, na nějž upozornil už Hartmut Boockmann, je skutečnost, že ne všechny traktáty a žalobní články byly v probíhající procesy využity.⁸²⁶ Pro badatele, kteří se před Boockmannem i po něm zabývali dochovanými traktáty, kvestiemi, žalobními články apod., však toto rozlišení, zda příslušný spis byl nebo nebyl předložen koncilu či jinému grémiu, nehrálo zásadní roli. Význam konkrétního spisu byl spatřován pouze v jeho obsahu a nosných myšlenkách.⁸²⁷ Nelze samozřejmě vyloučit, že i traktáty či žalobní články, které kromě rukopisných opisů nejsou nijak zmíněny v koncilních aktech či jiných pramenech, byly zveřejněny, avšak i za předpokladu určité neúplnosti pramenů s tím nelze příliš počítat.

Další nikoli nepodstatnou okolností byly změny v předmětu sporu podle toho, jak se samotný proces rozměňoval a rozbíhal do několika směrů: prodlužování příměří, jednání před Zikmundem o arbitráži, přítomnost žmuďské delegace na koncilu atd.

Samotné žalobní články, které lze jasně rozdělit do tří skupin, umožňují vylétnit tři tematické roviny sporu:

1) Do první náleží dvacetibodový seznam předložený polskou delegací Zikmundovi Lucemburskému (*Articuli accusationis contra cruciferos ex parte Polonorum Sigismundo imperatori [!] Romanorum missi*) na počátku dubna 1415, jedna řádová replika na ně (*Responsum cruciferorum ad articulos*) a polská odpověď na řádovou repliku (*Responsum ex parte Polonorum*).⁸²⁸ Tuto skupinu lze charakterizovat jako

⁸²⁶ Viz pozn. 60.

⁸²⁷ Takto postupuje kupříkladu SRODECKI, Paul: „*Murus et antemurale pollens et propugnaculum totius christianitatis*“. *Der Traktatenstreit zwischen dem Deutschen Orden und dem Königreich Polen auf dem Konstanzer Konzil*. Schweizerische Zeitschrift für Religions- und Kulturgeschichte = Revue suisse d'histoire et culturelle = Rivista svizzera di storia religiosa e culturale 109, 2015, s. 47–65, který bez ohledu na kontext dochování analyzovaných traktátů zdůrazňuje, že se hlavní ideologický spor vedl o to, kdo lépe plní roli „ochranné hradby proti pohanům“ – zda řád, nebo Polsko a Litva.

⁸²⁸ K jednotlivým žalobním článkům viz Příloha: Soupis textů. Žalobní články byly předloženy buď na jednání s králem Zikmundem Lucemburským 7. dubna 1415 (viz Ožóg, K.: *Uczeni*, s. 207–208; podle polské repliky nebyla jednotlivá stanoviska předávána protistraně bezprostředně, nýbrž skrze krále Zikmunda, Lites III¹, s. 59), nebo byly připraveny pro králem povolanou komisi, již předsedal slavný kanonista a kardinál František Zabarella (BGDO II, s. 235–236, č. 117, pozn. 31; v řádové replice (6. bod) byl mohla být obsažena narážka na právě povolanou komisi, viz Lites III¹, s. 56: [...] *tempore et loco suis coram comparanti iudice bene videbitur* [...]). Na toto místo upozornil už NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 151). Na podporu první varianty hovoří oslovení římského krále v úvodu seznamu článků. Na druhou stranu rozsah dochovaného textu a dvě na ně navazující repliky příliš neodpovídají popisu dubnového jednání, jenž se dochoval v relaci prokurátora Petra Wormditta. Podle ní měl král Zikmund řádové zástupce pouze požádat, aby ústně a stručně představili své požadavky. Podobnou možnost polská delegace prý nedostala. Přítomní se tak mohli pouze dozvědět, že řádu byly proti Bohu a protiprávně způsobeny škody, a proto žádají o nápravu a příslib, že bude ukončeno další ničení řádového území. Řádoví zástupci nepožadovali nic víc než to, aby se polský král spokojil s poslední nabídkou, která mu byla učiněna ohledně území a finančního odškodnění. Viz list prokurátora Wormditta velmistřovi z 13. dubna 1415, BGDO II, s. 234–235, č. 117: *Do wart im in kurzen Worten gesagt, wir weren wider got und recht oberczogen und groslich beschedigt, und begerten, das uns der schade wurde ufgericht und also bestalt, das es nicht me geschehe etc. Also vornome wir nicht anders, denne das der konig von Polan*

právně-historickou, která z praktického hlediska řeší otázku legitimacy vlády Řádu německých rytířů nad určitým územím.

Podle Krzysztofa Ozóga napsali Pavel Włodkowic a Ondřej Łaskarzyc dvacetibodovou žalobu, v níž zformulovali dvojí nárok na řádové území, který by se dal označit jako maximalistický. Poláci požadovali vrácení Pomoří, chelminské a michalovské země, tj. území, které *ab antiquissimo* bylo součástí *regnum Poloniae*, a jejichž příslušnost k Polsku byla potvrzena papežskými delegáty v roce 1339. Polští juristé se odvolávali na důkazní materiál sebraný Benediktem z Makry. Naproti tomu v jednotlivých článcích byla uvedena menší území, na něž si polský král rovněž činil nárok a jejichž navrácení bylo předpokladem pro další jednání o územních ústupcích formulovaných v úvodu žaloby. V jejím závěru polská delegace deklarovala, že se necítí být vázána ustanoveními toruňského míru, protože řád je porušil jako první, a navíc řád nezachovává budínský výrok Zikmunda Lucemburského.⁸²⁹

Argumenty řádové delegace, která odpověděla na všech 20 článků, by se daly označit jako zachování statu quo. Stojí na stanovisku právoplatnosti mírových smluv uzavřených ve 14. století, toruňského míru a papežských a císařských privilegií vydaných ve prospěch řádu. Podle řádové interpretace toruňského míru z 1. února 1411 by předmětem jednání mohly být výhradně sporné záležitosti, které mírovou smlouvou nebyly dořešeny. V odpovědi na výtku, že porušení jednoho nebo více článků toruňského míru jakoukoliv stranou ruší platnost celé mírové smlouvy, poukázali řádoví zástupci na 13. článek smlouvy, který tuto možnost vylučoval: *unio federis perpetui per nullas penitus dissensiones violetur*. Platnost dohody nemůže zrušit ani pozdější rozpor jedné ze stran.⁸³⁰ Tím se měla mimo jiné prokázat slabost polsko-litevské argumentace. Řád trval na řešení všech sporných záležitostí cestou soudního řízení nebo arbitráže, avšak při zachování právoplatnosti všech dosavadních privilegií, mírových smluv a oboustranných dohod.

die letzte erbitunge, die im gethon was beyde am gelde und an landen, haben welde. Von schaden, uns gesheen, wider ufzurichten wart nicht gedocht. Není úplně jasné, jakou „poslední“ nabídku zde vyslanci velmistra měli na mysli. Hans Koeppen uvažoval o dvou možnostech: buď šlo o nabídku velmistra Michala Kūchmeistera učiněnou polskému králi v jeho vojenském ležení v Nidzici v červenci 1414 o odstoupení michalovské země, hradu Nieszawa (podmínkou bylo ale stržení hradu) a vesnice Murzynno, anebo dalekosáhlejší územní ústupky týkající se kromě výše uvedených ještě Žmudi, země Jatvingů a vesnice Orłowo, dále viz tamtéž, s. 235, pozn. 28.

829 Ozóg, K.: *Učení*, s. 208.

830 Lites III¹, s. 57: [...] *quod aliqua partium in aliquo contravenisset, nichilominus dicta concordia semper in firmitate inuolabilis permansisset*; srov. ustanovení toruňského míru, SDOP I, s. 87, č. 83. Na trvalou platnost toruňského míru upozornil řád ještě v závěru své repliky požadavkem, aby koncil, budoucí papež a římský král nařídili jeho dodržování na věčné časy pod hrozbou církevních a světských trestů, Lites III¹, s. 58: [...] *concordia Thorunensi et sigillis authenticis roborati [...] et petit tales modos et vias tam per sacrum concilium quam per futurum summum pontificem et maiestatem vestram inueniri et illos tam spiritualibus quam temporalibus penis uallari, quod perpetuis futuris temporibus inuolabiliter ab utraque parte obseruentur.*

Reakce polských juristů na řádovou repliku se nedrží tak přísně pořadí ani obsahu původních žalobních článků, nýbrž doplňuje své stanovisko o právně-historické zdůvodnění (obsahuje navíc 10 článků).⁸³¹ Charakteristickým rysem je prolínání právních a historických argumentů s ryze propagandistickými pasážemi. Autoři repliky zřejmě sledovali dva cíle: a) obhájit polského krále a litevského velkoknížete jako křesťanské vládcy milující mír, kteří se jen brání před agresivní politikou řádu, b) jehož falešnost a nekřesťanské zločiny dokazuje mnoho příkladů z minulosti.⁸³² Mezi ryze právní argumenty lze započítat pouze tři: a) řádová privilegia a oboustranné dohody ze 14. století jsou *insufficientes et suspecte*, jak je to šířeji doloženo v protokolu Benedikta z Makry; b) polský král Kazimír III. Veliký se nikdy nevzdal nároku na Pomoří (jak by to vyplývalo z ustanovení kališského míru z roku 1343), protože stále používal ve své titulatuře, stejně jako jeho nástupci, titul *dux Pomeranie*, aniž by řád proti tomu cokoli namítal; c) piastovská knížata byla ve 13. století fundátory, a tudíž patrony řádu na chelminské zemi a v Prusích. Němečtí rytíři však polským panovníkům jako právním nástupcům knížat upírají práva fundátorů a patronů a tím odhalují svůj nevděk, pokrytectví a protiprávní postoj.

Polská replika se kvůli většímu důrazu na propagandistické prvky (vylíčení strašlivých zločinů, jichž se měl řád dopustit) odlišuje od řádové, která byla naopak vedena věcně s odkazem na privilegia a ustanovení vycházející ze vzájemných dohod. Nelze vyloučit, že polští juristé Ondřej Łaskarzyc a Pavel Włodkowic reagovali spíše na anonymní promluvu (*oratio*), kterou řádová delegace přivezla s sebou do Kostnice a v níž se obdobně prolínají argumenty právní s ryze historickými a ideovými.⁸³³

2) Druhou skupinu žalob tvoří články předložené koncilu v souvislosti s vystoupením žmuďské delegace na přelomu roku 1415 a 1416 (*Proposicio Polonorum*, resp. *Samagitarum* a řádové odpovědi na ně). Zde se hlavní otázkou sporu stalo misijní působení Řádu německých rytířů v Prusích, na Litvě a Žmudi. Polská delegace se snažila na základě pečlivě uspořádaných příkladů z minulosti i současnosti v obou žalobách dokázat, že se řád zpronevřuje svému poslání tím, že brání šíření křesťanství na Litvě a Žmudi a vede války s křesťanskými panovníky. Řádoví zástupci ve svých obranách rovněž použili historické argumenty a snažili se prokázat, že polský král a litevský velkokníže jednájí nečestně vůči řádu, jež chtějí ve skuteč-

831 Za velmi zajímavou označil polskou repliku NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 150–151; srov. Ožóg, K.: *Uczni*, s. 208.

832 Motivací k napsání repliky byla podle jejich vlastních slov nadutost a tvrdošijnost řádových odpovědí, viz Lites III¹, s. 59: *non tantum pomposas, sed etiam multum pertinaces ad nostra scripta fecerunt responsiones*.

833 Srov. *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 65–111, č. 2. V latinském textu, jehož německý překlad je opatřen latinským nadpisem *Oratio, in concilio Constantiensi pro ordine contra Polonos habita et de Latino in vulgare translata*, nalezneme podobné propojení historicko-právních argumentů s propagandistickými pasážemi očerňujícími polskou stranu, dále viz Příloha: Soupis textů.

nosti zničit, zatímco pouze a jedině němečtí rytíři jsou baštou katolické víry v této části Evropy.⁸³⁴

3) Třetí skupinu tvoří dva seznamy článků z druhé poloviny roku 1416, které však zřejmě nebyly koncilu nikdy předloženy: *Articuli contra Cruciferos de Prussia* obsahující 155 (!) bodů obžaloby a jejich výtah *Puncta accusationis*. Obsah těchto článků je pozoruhodný právě pro jejich nezveřejnění, proto zřejmě ani řádová strana na ně nereagovala. Jejich autor uvádí velké množství zločinů, jichž se měl řád dopustit a které mají dosvědčit fakt, že řád je horší kacířská sekta než viklefishisté a husité.⁸³⁵ O obvinění řádu z hereze a jeho postavení před komisí pro víru se nejvíce zasazoval Pavel Włodkowic, proto je nepochybně on autorem *Articuli contra cruciferos*.

Vedle právně-historických argumentů byl prusko-polský spor na koncilu právě zásluhou Pavla Włodkowice řešen rovněž na teoretické rovině. Włodkowic napsal několik juridických traktátů, z nichž však byl zveřejněn pouze jeden, resp. dva.⁸³⁶ Na základě kanonického i římského práva se Włodkowic snažil zpochybnit papežská a císařská privilegia určená řádu i samotnou ideu rytířských duchovních řádů, které vedou tělesný boj proti mírumilovným pohanům (*infideles*). Už Hartmut Boockmann prokázal, že Pavel Włodkowic nebyl předchůdcem moderní nauky o sebeurčení národů. Jeho význam spočíval spíše ve schopnosti srozumitelně formulovat teoretické předpoklady polsko-litevské politiky zaměřené proti Řádu německých rytířů.⁸³⁷ Řád opíral svou existenci a *raison d'être* svého působení v Prusích na řadě papežských a císařských privilegií. Proto se polský jurista rozhodl jejich právoplatnost zpochybnit.

Výchozí tezí jeho traktátu *Opinio Ostiensis* (též *52 conclusiones*) byl názor kano-nisty a kardinála z Ostie Jindřicha ze Segusia z 13. století, že příchodem Ježíše

834 Dále viz kapitolu Spor o christianizaci Žmudi a Přílohu: Soupis textů; srov. Ožóg, K.: *Uczeni*, s. 210–211.

835 Viz pozn. 1155. K diskuzi o pojmu „hereze“ v souvislosti s prusko-polským sporem v Kostnici viz BAR, P.: *Omnes Poloni essent heretici. Kauza Jana Falkenberga a diskuze o pojmu „hereze“ na kostnickém koncilu*. In: Cesta k rozmanitosti aneb Kavárenský povaleč digitálním historikem středověku. Sborník příspěvků k životnímu jubileu PhDr. Zdeňka Uhlíře. K vydání připravili Renáta Modráková a Tomáš Klímeček. Praha 2106, s. 55–64.

836 Jednalo se o výtah hlavních konkluzí (*52 conclusiones* nebo *Opinio Ostiensis*) z jeho obsírnějšího traktátu s inc. *Sevientibus olim Pruthenis* (známý rovněž jako *De potestate pape et imperatoris respectu infidelium*). Konkluze byly předloženy v červnu všem koncilním *nationes* se záměrem, aby k nim koncil zaujal jednotné stanovisko, viz list prokurátora Wormditta velmistroví z 28. června 1416 v BGDO II, s. 338–339, č. 164: *Ouch so habt ir wol vornomen von den funfzig conclusionibus oder artikel, die die Polan dem concilio haben vorgegeben. Und haben in icliche nacio eyne copia gegeben und wellen, das dis heilige concilium in enyen usspruch dorober thu*. V samotném traktátu je napsáno, že byl zveřejněn *in convocatione publica* (*Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 132). Na konci dotyčných konkluzí (Tamtéž, s. 148–149) odkazuje autor na obsírnější traktát (nepochybně *Sevientibus olim Pruthenis*), který měl být předložen pouze před *natio Germanica*. V pramenech koncilní provenience však o něm chybí další zmínky nebo reakce na něj – na rozdíl od *52 conclusiones*.

837 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 225–234

Krista na zem byla odňata vláda všem pohanům a předána křesťanům. Proto je třeba potírat všechny pohany, kteří neuznávají Římskou říši.⁸³⁸ Z toho by však podle Pavla Włodkowice vyplýval absurdní závěr, že křesťané nejsou vůči pokojně žijícím pohanům vázáni božským (nezabiješ; nepokradeš atd.) ani přirozeným právem (co nechceš, aby ti jiní činili, nečini ty jim)! Nebezpečí takové teze spočívalo právě v tom, že otevírala křesťanům možnost s čistým svědomím páchat zločiny, které jsou ve skutečnosti těžkým proviněním proti Božím přikázáním.⁸³⁹

V prvních dvaceti konkluzích proto autor řeší otázku papežské moci vůči pohanům (*infideles*), kteří sice nepatří do téhož ovčince jako křesťané, avšak které Ježíš Kristus rovněž předal do péče sv. Petrovi a jeho nástupcům. Podle božského i přirozeného práva⁸⁴⁰ má každý nárok na právoplatné vlastnictví, které mu nikdo jiný nemůže odeprít.⁸⁴¹ Křesťanská knížata proto nesmějí vyhánět Židy ani jiné pohany ze svých domovů a obírat je o majetek, pokud k tomu není spravedlivý podnět (*iusta causa non extante*). Skutečnost, že pohané neuznávají svrchovanost Římské říše, nemůže být důvodem pro jejich potírání a zábor jejich majetku. Výjimkou je boj (*bellum iustum*) proti saracénům ve Svaté zemi, neboť toto území náleželo kdysi Římské říši a byl tam uctíván Ježíš Kristus, nyní je tam však uctíván Mohamed. Podobně je spravedlivé odebírat majetek kacířům a schizmatikům, nesmí se tak ovšem dít neoprávněně (*non [...] preter auctoritatem iuris vel iudici*).

Papeži jako vikáři Ježíše Krista je tedy *de iure, sed non de facto* dána moc i nad všemi pohany, a je proto oprávněn proti pohanům v určitých situacích a za určitých podmínek zakročít: když jednají proti přirozenému právu (jako sodomité), uctívají modly nebo nespravedlivě utlačují křesťany. Papež jim může nařídít, aby přijali kazatele evangelia, ačkoliv nelze pohany k víře nutit. Víra musí vzniknout ze svobodné vůle a díky Boží milosti.⁸⁴² Pokud by se pohané zdráhali uvedeným nařízením podřídit, smí papež povolát na pomoc světskou moc. Avšak výlučně papež má právo vypovědět válku pohanům (*solus papa habet indicere bellum infidelibus et non alii*).

Papežská privilegia, kterými řád zdůvodňoval svojí vládu nad pohanskými kmeny v Prusích, měla podle Pavla Włodkowice dvě právní vady: 1) neobsahovala

838 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 130: *Opinio Ostiensis est, quod in adventu Christi omnis iurisdictio, principatus, honor et dominium translata fuerunt ab infidelibus ad fideles et quod hodie non est iurisdictio nec aliqua potestas vel dominium apud infideles. [...] impugnandi sunt illi infideles, qui non recognoscunt Romanum imperium.*

839 Tamtéž, s. 148: *Impium est asserere et absurdum, quod infideles alicuius iurisdictionis, honoris, potestatis vel dominii essent hodie penitus incapaces, quia hec sediciosa assercio viam prestat in hoc homicidiis et rapinis.*

840 Pro termín přirozené právo používá Pavel Włodkowic několik lat. termínů: *ius gentium*, *ius naturale* nebo *humane a lex naturalis*.

841 Tamtéž, s. 138: [...] *preoccupata ab uno iam non licet alteri occupare, lege naturali prohibente, scilicet: Quod tibi non vis fieri, alteri non facias, et lege divina: Ne transgrediaris limites proximi tui etc., Prov. 22,28.*

842 Tamtéž, s. 140: *Licet infideles ad fidem cogi non debeant et relinquendi sunt libero arbitrio, quia sola Dei gracia in hac vocacione valet, ut dicunt canones, potest tamen papa mandare infidelibus, quod admittant predicatores ewangelii in terris suis.*

legitimní zdůvodnění, proč je mírumilovným pohanům upíráno právo na majetek a vládu; 2) papež byl řádem uveden v omyl a neměl spolehlivé informace o situaci, o které rozhodoval.⁸⁴³ Všechna papežská privilegia, kterými je někomu propůjčena jurisdikce nad pohanským územím, musí respektovat právo, tak aby nikdo nebyl ve svých právech poškozen. Jinak jsou tato privilegia podezřelá z falešnosti.⁸⁴⁴

Od 21. konkluze rozvíjí Pavel Włodkowic myšlenku o císařské moci, která je odvozena od papežské moci vůči pohanům. Jurisdikce říše se nevztahuje obecně na všechny pohany a císař nemůže nikomu udílet právo okupovat pohanské území, které neuznává jeho vládu.⁸⁴⁵ Z toho vyplývá, že Řád německých rytířů i přes dikci císařských privilegií nikdy nevedl spravedlivou válku (*bellum iustum*) proti pohanům v Prusích. Jejich zločiny, které odporují příkázání o lásce k bližnímu, se proto musí označit jako protiprávní uzurpace a loupež.⁸⁴⁶ Z toho vyplývá, že je nepřijatelné, aby ostatní křesťané řádové bratry v těchto zločinech podporovali.⁸⁴⁷ Stejně tak i řádoví poddaní mají zkoumat, zda důvody pro válku vedenou řádem jsou spravedlivé. Veškerý majetek získaný v důsledku protiprávně vedené války musí být samozřejmě navrácen.

Jedna konkluze v závěru (50.) poněkud vybočuje z logicky uspořádaných tezí, protože se věnuje využití pomoci pohanských vojsk křesťanským knížetem. Autoři polemizující s Włodkowicem s oblibou napadali právě tuto jeho tezi. Podle Włodkowice je křesťanskému knížeti v nezbytné potřebě a na svou obranu i na obranu své země dovoleno využít pohanských vojenských oddílů nejen ze svých poddaných, nýbrž i od jiných, pokud se však jedná o pokojné pohany, kteří nevedou s křesťany žádnou válku.⁸⁴⁸ Pavel Włodkowic použil biblický argument odkazem na Makabejce, kteří uzavřeli spojenectví s Římany o vzájemné vojenské podpoře a spolupráci (I Mcc 8). Jiný biblický citát z 2. Paralipomenon (II Par 19,2) o uzavření přátelství judského krále s pohany, což se Bohu nelíbilo, by mohl být silným

843 Tamtéž, s. 141: *Et talis est litera pape Clementis, inter omnes alias literas precipua, quam se domini Cruciferi de Pruſia habere aſſerunt, que non ſolum caret certa ſciencia pape, ſed nec in ea ponitur cauſa legitima, quare infideles per eos debeant ſpoliari [...].*

844 Tamtéž, s. 140: [...] *litere Romani pontificis conſeſſe alicui homini vel ordini ſuper occupandis terris infidelium, iuris interpretationem recipiunt, ut nulli in ſuo iure preiudicent. [...] quin per ipſas leditur alicuius iuſticia, de falſitate ſunt ſuſpecte. Et ſi alias per eas ius tollitur alienum ſine cauſa legitima, ſunt nulle ipſo iure, maxime, ubi de certa ſciencia pape non apparet.*

845 Tamtéž, s. 143: [...] *non conſtat, imperium ſuper omnes infideles generaliter eſſe iuſtificatum [...]. Imperator non habet dare licenciam occupandi terras infidelium, non recognoſcencium ſuum imperium.*

846 Tamtéž: *Talis impugnatione infidelium per fideles non ſolum excludit dilectionem proximis, ſed eciam [...] illicita uſurpatione rei aliene furtum includit et rapinam.*

847 Tamtéž, s. 144: *Error, nulla ratione tollerabilis, quod chriſtiani confluunt dictis Cruciferis de Pruſia in ſubſidium ad impugnandum infideles pacificos [...].*

848 Tamtéž, s. 147: *Princeps chriſtianus, neceſſitate imminente, ſine peccato ad ſui deſenſionem et ſue terre uti poteſt auxilio infidelium, non ſolum ſibi ſubiectorum, ſed eciam aliorum, intelligendo de infidelibus pacificis, non habentibus nobiſcum guerram active vel paſſive.*

protiargumentem. Pavel Włodkowiec však upozorňuje, že se v tomto případě jednalo o *bellum iniustum*.

Řádová delegace si uvědomovala, že je potřeba na předložené teze polského juristy odpovědět. Kromě určitého množství traktátů a polemik dochovaných v rukopisech však o konkrétním způsobu zveřejnění či představení řádového stanoviska na teoretické úrovni mnoho nevíme. Jen o polemické replice bamberského kanovníka Jana Urbacha (inc. *Licet insignis*, resp. *licet pagani*) je známo,⁸⁴⁹ že ji řádový prokurátor Petr Wormditt předložil koncilu a komisi pro víru.

Podle Wormditta byla hlavním záměrem předložených tezí polemika s Włodkowicovými názory zaměřenými údajně proti papežské a císařské moci a obecně proti rytířským řádům bojujícím s nevěřícími.⁸⁵⁰ S touto charakteristikou by se pravděpodobně ztotožnil samotný autor, který hlavní Włodkowicovy teze a nebezpečné následky z nich vyplývající popsal následovně:

– Pohané jsou prý stejně jako křesťané součástí Kristova ovčince, o něž se má papež starat a pečovat.

– Vláda a majetek (*dominia, iurisdictiones et possessiones*) pohanů je prý *de iure et de facto* legitimní, proto jim nemůže být odebrán ani císařskou autoritou.

Nebezpečí vyplývající z takového postoje tkví podle Jana Urbacha v tom, že právo a moc (*iura et potestas*) církve, Římské říše a katolíků bude slábnout a zanikne, zatímco pohané (*paganusque et incredulis aliis*) budou ve svých právech a privilegiích prospívat.⁸⁵¹

Jan Urbach, Jan Falkenberg a další, kteří s Włodkowicem polemizovali, se podle Hartmuta Boockmanna společně drželi jedné myšlenky, že žádní mírumilovní pohané neexistují, a proto nemohou mít právo na modloslužbu, ani žádná vrchnostenská práva. Proto je křesťanskou povinností odebrat vládu pohanům a přinutit je přijmout křesťanské náboženství, zejména v situaci, když je to z papežského nebo císařského pověření. Z tohoto důvodu je nasazení pohanských oddílů křesťanskými knížaty nepřijatelné a polský král by měl být za tuto činnost potrestán.⁸⁵²

849 Tamtéž, s. 318–380, č. 14.

850 List Petra Wormditta z 13. května 1418, viz BGDO II, s. 494–495, č. 258: [...] *ein doctor des geistlichen rechtes genant magister Jo[hannes] Vrebach hette gegeben eczliche conclusiones, die wider doctoris Pauli conclusiones weren geschreiben. Und das hette her gethon von mynem gehiesse, wendt die syn worhaftig. Und wil sie beschirmen im gericht, wo sich das gebort, und das syne conclusiones als des doctoris Pauli weren wider die gewalt des bobstes und des romisschen rikes, und nicht alleyne wider ire gewalt, sunder ouch czu vorstorunge gesatzct weren aller ritterlichen orden, die do striden müssen wider die ungelobegen. Und also hette ich sie ouch vorkundiget dem concilio und den richtern des cristengeloben.* H. Boockmann kromě toho předpokládá, že byly zveřejněny ještě dvě polemické repliky Jana Falkenberga na Włodkowicovy *conclusiones*: *Veteres relegentes historias* a *Accipe gladium* (druhá polemika se nedochovala). Svoji domněnku opřel pouze o fakt, že na tyto traktáty Pavel Włodkowiec zareagoval další polemikou, viz BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 258.

851 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 320.

852 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 256–257.

Obecně lze konstatovat, že předmětem sporu byly na jedné straně maximalistické teritoriální požadavky polské delegace vůči řádu a na straně druhé otázka legitimacy duchovní korporace. Jestliže se polské poselstvo snažilo o revizi dosavadních oboustranných dohod a smluv a o zpochybnění poslání duchovní korporace v šíření křesťanství v Pobaltí, řádové poselstvo legalisticky trvalo na právním statu quo a realizaci původního náboženského poslání řádu. Na kostnickém koncilu přitom obě strany využily argumentační arzenál, jenž byl vypracován během vzájemných sporů v předcházejících letech. Jediný rozdíl spočíval v tom, že polsko-litevská strana usilující o změnu nynějšího právně-politického stavu musela vypracovávat nové koncepce, resp. modifikovat ty stávající.⁸⁵³

O revindikaci území ovládaného řádem usilovalo Polsko už v 1. polovině 14. století. Teprve po roce 1370 však našla politická reprezentace (*communitas regni*) spolu s polským králem účinný nástroj v koncepci *corona regni*, která znamenala nezczitelnost území příslušejících k *regnum Polonie* (polský král s nimi nemohl volně nakládat ani se jich zbavovat). Zpochybnění platnosti papežských a císařských privilegií pro řád a tím i jeho poslání provedl Ondřej Łaskarzyc už během arbitráže v roce 1413.⁸⁵⁴ Jeho argumenty pak v Kostnici rozvinul Pavel Włodkowic. Při zdůvodňování polského stanoviska našly uplatnění rovněž myšlenky pěstované dlouhá léta v intelektuálním prostředí krakovské univerzity (např. Stanisław ze Skarbimierze) na téma respektování práva, pokojné misie mezi pohany nebo spravedlivé války.

Argumenty a stanoviska předkládaná na kostnickém koncilu – přičemž je patrná aktivnější role polsko-litevské delegace, zatímco řádové poselstvo jen reagovalo na iniciativu druhé strany – sice nepředstavují v letitém konfliktu velké novum, avšak koncilní veřejnost, tj. lidé pocházející ze všech koutů západní Evropy, se mohla s předmětem sporu takto komplexně seznámit poprvé.

853 WOJTKOWSKI, Andrzej: *Tezy i argumenty polskie w sporach terytorialnych z Krzyżakami*. Olsztyn 1968, s. 9–73; NOWAK, Z. H.: *Główne aspekty walki ideologicznej*; WRÓBEL, D.: *The Ideological Foundations*.

854 OŻÓG, K.: *Udział*; LENARTOWICZ, Aleksandra: *Paweł Włodkowic and Andreas Laskary as the authors of the Polish revindication programme against the state of the Teutonic Order in 1412–1418*. In: *Arguments and Counter-Arguments*, s. 111–122..

PROPAGANDA

Od roku 1622, kdy byla v Římě založena papežská kongregace pro šíření víry (*de propaganda fide*), prošel pojem propagandy mnohými proměnami, aniž by bylo dosaženo konsenzu ohledně jeho definice, vymezení vůči jiným způsobům komunikace, ani zda je tento jev specifickým rysem moderní a postmoderní společnosti.⁸⁵⁵ Ačkoliv se komunikace stala základním prvkem sociologických teorií, mají tyto teorie pro konkrétní historický výzkum jen omezenou relevanci.⁸⁵⁶ Přesto se v historiografii setkáváme s pracemi zaměřenými buďto na dějiny komunikačních prostředků (*Mediengeschichte*), a to zejména psaných textů či obrazových artefaktů,⁸⁵⁷ nebo na sociální komunikaci (*Kommunikationsgeschichte*) – tj. ke komunikační praxi, která v průběhu dějin konstituovala a stabilizovala, ale též narušovala normy společenského řádu či kolektivních identit.⁸⁵⁸

855 SCHIEDER, Wolfgang – DIPPER, Christof: *Propaganda*. In: *Geschichtliche Grundbegriffe* V. Stuttgart 1984, s. 69–112; teoretický úvod je převzat z mé studie BAR, Přemysl: *Protihusitská propaganda v písemnostech Zikmunda Lucemburského. Definice – dochování – texty*. ČČH 114, 2016, s. 614–651.

856 Na sociologických teoriích Jürgena Habermase a Niklase Luhmanna a jejich použitelnosti v historickém bádání to ukázal DEPRAT, Volker: *Kommunikationsgeschichte zwischen Mediengeschichte und der Geschichte sozialer Kommunikation: Versuch einer konzeptionellen Klärung*. In: *Medien der Kommunikation im Mittelalter*. Hg. v. Oliver AUGE – Karl-Heinz SPIESS. Stuttgart 2003, s. 9–48.

857 *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*. Hg. v. Heinz-Dieter HEIMANN in Verbindung mit Ivan HLAVÁČEK. Paderborn – München – Wien – Zürich 1998; *Medien der Kommunikation im Mittelalter*. Hg. v. Oliver AUGE – Karl-Heinz SPIESS. Stuttgart 2003; *Text, Bild, Schrift: Vermittlung von Information im Mittelalter*. Hg. v. Andres LAUBINGER – Brunhilde GEDDERTH – Claudia DOBRINSKI. München 2007.

858 Příkladem budiž FAULSTICH, Werner: *Medien und Öffentlichkeiten im Mittelalter 800–1400*. Göttingen 1996, který ve středověku identifikoval pět dvojic navzájem vůči sobě vymezených sociálních systémů, jež nazval „dílkami veřejnostmi“ (Teilöffentlichkeiten), a přiřadil k nim specifické komunikační prostředky; srov. DEPRAT, V.: *Kommunikationsgeschichte*, s. 29–30. V české historiografii je komunikační teo-

V těchto širších souvislostech je propaganda pouze jedním z mnoha způsobů komunikace. Důležitější je však skutečnost, že nejen propaganda, ale i jí příbuzné fenomény jako „veřejnost“ a „komunikace“ nejsou pro bádání už dávno výlučnými atributy moderní či postmoderní společnosti.⁸⁵⁹ Jedna z definic, že „propaganda je záměrná a systematická snaha formovat vnímání, manipulovat poznání a řídit chování tak, aby bylo dosaženo reakce, jež bude podporovat cíle a záměry propagandisty [překl. PB]“⁸⁶⁰ je v celku dobře aplikovatelná i na předmoderní společnost. Vhodným příkladem může být studie Birgit Studt, pro níž je středověká propaganda specifickou formou „persvazivní komunikace, která je zaměřena na mocenské využití komunikačních prostředků, skrze něž má dojít ke změně vnímání, názorů, postojů a chování recipientů [překl. PB].“⁸⁶¹ Pro autorku definice však propaganda není reprezentována výhradně textem. Mocenské využití komunikačních prostředků je možné vysvětlit pouze v relaci mezi původcem sdělení (komunikátorem), recipientem a konkrétním kontextem komunikace. Takto komunikované poselství je z věcného, společenského a časového pohledu zevšeobecněno a představeno jako bezvýhradně pravdivé a nevyhnutelné.⁸⁶²

V tomto kontextu je prusko-polský spor na kostnickém koncilu – kázání, plakátová válka, poselstvo žmudských neofytů a ortodoxního patriarchy – dobrým příkladem propagandy jako vztahu mezi performativním jednáním a propagandistickými texty, které v této souvislosti vznikly.⁸⁶³

rie inspirativně využívána k vysvětlení vzniku zemského vědomí či nábožensko-společenských nepokojů ve městech, viz ČAPSKÝ, Martin: *Zrození země. Komunikující společenství pozdněstředověkého Slezska*. Praha 2013; Týž, *Město pod vládou kazatelů. Charizmatičtí náboženští vůdci ve střetu s městskou radou v pozdněstředověkých českých korunních zemích*. Praha 2015.

859 *Propaganda, Kommunikation und Öffentlichkeit (11.–16. Jahrhundert)*. Hg. v. Karel HRUZA. Wien 2002 (ÖAW Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften 307, Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 6); *Politische Öffentlichkeit im Spätmittelalter*. Hg. v. Martin KINTZINGER – Bernd SCHNEIDMÜLLER. Ostfildern 2011 (VuF 75).

860 Definice pochází od Gartha S. Jowetta a Victoria O'Donella; citováno podle HRUZA, Karel: *Propaganda, Kommunikation und Öffentlichkeit im Mittelalter*. In: *Propaganda, Kommunikation*, s. 13.

861 STUDT, Birgit: *Geplante Öffentlichkeit: Propaganda*. In: *Politische Öffentlichkeit im Spätmittelalter*, s. 208.

862 Tamtéž, s. 209.

863 V bádání o husitské a protihusitské propagandě převažuje důraz na analýzu psaných dokumentů (např. manifestů), srov. např. HRUZA, K.: *Schrift und Rebellion. Die hussitischen Manifeste aus Prag von 1415–1431*. In: *Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert. Internationales Kolloquium Prag 5.–10. Oktober 1998*. Ed. František ŠMAHEL. Praha 1999, s. 81–108; Týž: „*Audite et cum speciali diligencia attendite verba litere huius*.“ *Hussitische Manifeste. Objekt – Methode – Definition*. In: *Text – Schrift – Codex. Quellenkundliche Arbeiten aus dem Institut für Österreichische Geschichtsforschung*. Edd. Christoph EGGER – Herwig WEIGL. Wien – München et a. 2000 (MIÖG Ergbd. 35), s. 345–384; Týž, *Audite, celi! Ein satirischer hussitischer Propagandatext gegen König Sigismund*. In: *Propaganda, Kommunikation*, s. 129–151; BAR, P.: *Protihusitská propaganda*.

Kázání

O velkém významu kazatelství ve středověku, kdy veřejně pronášené slovo mělo velký dopad nejen na náboženský, ale i společenský a politický život, panuje v bádání už delší dobu shoda. Kázání, ať už pronesené v kostele nebo na veřejném prostranství, bylo jedinečným komunikačním prostředkem využívaným nezdědka k propagandistickým účelům. Zásadní překážkou spolehlivého uchopení tohoto fenoménu ovšem bývá písemné dochování, které se přirozeně odlišuje od živého přednesu kazatele.⁸⁶⁴

Nejinak tomu bylo samozřejmě v případě kostnického koncilu, kdy se kázání (byť formálně muselo jít o výklad příslušné biblické pasáže) stávala platformou využívanou k hlásání reformních myšlenek nebo nábožensko-politických idejí jednotlivých zájmových skupin.⁸⁶⁵ Z řádové a polské delegace je třeba uvést dvě osoby, jejichž kázání se dochovala – řížského arcibiskupa Jana z Wallenrode a zvoleného poznaňského biskupa Ondřeje Łaskarzyc.⁸⁶⁶ U obou šlo o dvě uvítací řeči přednesené formou kázání (*sermo*) před papežem Janem XXIII. a králem Zikmundem Lucemburským. Podle dochovaných pramenů byl polský biskup v kazatelské činnosti o něco aktivnější. Ondřej Łaskarzyc ještě kázal v souvislosti s příchodem žmuďské delegace, proto o něm bude pojednáno na příslušném místě. Podle Oldřicha z Richentalu Łaskarzyc i přes slabou znalost německého jazyka kázal v kostele sv. Štěpána.⁸⁶⁷

Rížskému arcibiskupovi jsou v bádání připisována dvě kázání, která měl přednést nedlouho po příjezdu řádové delegace do Kostnice. Kromě rukopisného dochování, z nichž zásadní pasáže vydal H. Finke, se o okolnostech jeho projevu nic dalšího nedozvídáme.⁸⁶⁸

Do své uvítací řeči, kterou arcibiskup jménem celého Řádu německých rytířů adresoval nejvyššímu pontifikovi, si řádový prelát vybral motiv volání žalmisty o pomoc k Bohu („Pospěš, vysvobod' mě“; Ps. 30, resp. 31: *Accelera, ut eruas*

864 Přehled bádání viz SOUKUP, Pavel: *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha 2011, s. 123–156.

865 ARENDT, Paul: *Die Predigten des Konstanzer Konzils. Ein Beitrag zur Predigt- und Kirchengeschichte des ausgehenden Mittelalters*. Freiburg im Breisgau 1933 upozorňuje na velký význam kazatelství na kostnickém koncilu ve srovnání s jinými koncily. Jen co se týká počtu dochovaných kázání, tak v jeho době byla z pisánského koncilu známa jen dvě (!) kázání, zatímco z kostnického 200! Nový soupis kázání na kostnickém koncilu zásadně doplňující ten stávající od Heinricha Finkého v ACC II, s. 367–545 podal NIGHAM, Chris – STUMP, Phillip: *A Bibliographical Register of the Sermons & Other Orations Delivered at the Council of Constance (1414–1418)* [dostupné 5. května 2017 na <https://bibsocamer.org/BibSite/Nighman-Stump/>]; viz rovněž jejich studii, Týž: *A New Bibliographical Register of the Sermons and Other Speeches Delivered at the Council of Constance (1414–1418)*. *Medieval Sermon Studies* 50, 2006, s. 71–84.

866 Všechna dosud známá kázání Łaskarzyc pronesená v Kostnici eviduje s odkazy na edice, resp. rukopisy WÜNSCH, T.: *Konziliarismus*, s. 55–56, pozn. 86.

867 Viz pozn. 433.

868 ACC II, s. 391–393.

me). V úvodu připomíná nauku starověkého filozofa Platóna, že *res publica* musí zachovat svou integritu a nesmí se zbavit své sebenepatrnější části (*nec aliquam portiunculam deserendo*). Tím je samozřejmě myšlen Řád německých rytířů v Prusích (*ordo Beate Marie Theutonicorum de Prussia*), který je v současnosti tak kruté pronásledován. Proto se obrací s prosbou o vysvobození k nejvyššímu pontifikovi, který je nejvyšším knížetem křesťanů a řídí celou organizační strukturu církev (*totum corpus ecclesie dirigitis*). Vysvobození od svých utlačovatelů si rád představoval tak, že papež zabrání tomu, aby se řádové hrady a pevnosti vybudované pro zajištění bezpečí katolických křesťanů se nedostaly do rukou pohanů (*ne fortalicia ac magna propugnacula, que pro securitate sua populus catholicus longo et fatigabili labore construxit, ad manus deveniant crudelium Thartarorum*). Zoufalství řádových bratří spočívalo prý v tom, že ačkoliv se podřídili dvěma rozhodčím výrokům (myšlen zřejmě výrok Václava IV. z roku 1410 a krále Zikmunda z roku 1412), přesto to nezabránilo obnovení války proti nim (*arma movencium extitit resumpta*). Papež by neměl odeprít pomoc těm, kteří se ze svobodné vůle zavázali sloužit Bohu. Prusy arcibiskup popisuje jako zemi, kde sláva Kristova jména může být hlášána jen díky zbožným válkám vedeným řádovými rytíři (*illa patria, que ob Christi nominis gloriam tot per annos pia bella gessisse dinoscitur*). Tatáž země obdržela od papežů privilegia a je pod ochrannými křídly svatě říše (*quam [...] terram [...] sacrum imperium sub alis sue proteccionis gloriosius favendo multis prerogativis insignivit*).⁸⁶⁹

V podobném duchu, byť s jinými akcenty, se nesla řeč pro římského krále. Výchozím biblickým citátem se stal verš „Ujmi se mé pře a zastaň se mne“ (Ps 118,154: *Judica iudicium meum et redime me*). Rovněž zde zasadil řečník do úvodu své promluvy antický motiv hovořící o poníženém odevzdání se římských měšťanů moci Julia Caesara přicházejícího s velkým vojskem. Stejně se před králem Zikmundem pokořují nyní i řádoví bratři,⁸⁷⁰ kteří ho pokorně prosí, aby se ujal jejich pře a soudil je s ohledem na potřeby říše a nedelegoval soud na jinou osobu, a aby uzavřený mír nezůstal pouze na papíře, nýbrž byl skutečně uveden v život.⁸⁷¹

Úzkou souvislost obou řečí dokládá jejich totožný závěr, který měl stejně jako celek obou promluv vyvolat v posluchačích dojem, že samotná existence Řádu německých rytířů je vážně ohrožena a že teď záleží na postoji papeže a římského

869 Tamtéž, s. 391–392.

870 Tamtéž, s. 392: *dum Julius Cesar Rubiconis ad undas asperum ac civilia bella sicientem exercitum ductitaret, Roma, que ab eo armorum impetu petebatur, videns libertatem suam in periculo fuisse sub canibus mutilari, suppliciter ... Cesaris ante pedes se humilians ... pacem et pacis federa exoravit. Sic hodie tali et simili more pia religio sancte Marie Teutonicorum humilis vestre dominacionis milicia ac Romano imperio devotissimus ordo ... coram vestre maiestatis solio prostratus [...].*

871 Tamtéž, s. 393: *In primis petimus, ut vestra immensa clemencia ac providencia in iudicando iudicium vestrum illud non tanquam negocium rei private sed veluti causam rei publice ... dignetur pertractare et quod ita iudicet, ut non sit opus alio iudicio, prout iam pridem, heu, proch dolor, factum cum ingenti dampno nostro sensimus, ... iudicet, ut non, quod solum carthis inhereat, pacis nomen inane et vacuum nobis tribuatur, sed pacem solidam, firmam immobilemque ...*

krále, zda nechají řád padnout a budou přihlížet jeho zániku, či zda se pokusí o jeho zachránu: *Petimus dignis cum suspiriis, quatenus vestre sanctitatis exuberans benignitas (resp. regia vestra clemencia) non paciatur illam deduci ad exterminium, ne in annalibus vestri pontificatus locum adinveniat descriptio tanti dampni, qua narretur, ipsum ordinem, quod absit, vestris temporibus perisse [...]*.

Kázání, která před papežem a římským králem pronesl Ondřej Łaskarzyc,⁸⁷² se obsahem i stylem značně odlišují od promluvy představitele řádu. Polský biskup zvolil pro obě řeči jednotné téma – pokoj (*pax*). K Zikmundovi Lucemburskému promluvil na motiv z Janova evangelia (Io 14,27), kde jsou zapsána Ježíšova slova jeho učedníkům „Pokoj vám zanechávám, svůj pokoj vám dávám“ (*Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis*). Ježíš, který přinesl na zem pokoj, předal jej jako svůj odkaz (*testamentum*) církvi, jejímž ochráncem a obhájcem je právě římský král, a proto na něm jako druhém císaři Konstantinu leží zodpovědnost uvádět pokoj do celého světa.⁸⁷³ Ježíšova slova implikují dva aspekty: odkaz (*testamentum*) a smlouvu (*documentum*); první přivádí člověka ke ctnosti (*virtus*), druhý ke spáse (*salus*). Łaskarzyc se ve svém kázání rozvádí pouze první aspekt.

Po oslavné pasáži o prospěšnosti pokoje pro všechny lidi následuje otázka, proč i přesto zemi zmítají války? Důvodem je podle řečníka nerespektování Božích nařízeních. Největším projevem lidské neposlušnosti je samozřejmě aktuální nejednota v církvi (schizma), která navíc rozmnožuje lidské neřesti a hříchy. Pokud ji římský král neodstraní, jak se o to za posledních 37 let pokoušela knížata a moudří tohoto světa, pak církev čeká už jen pekelný oheň!⁸⁷⁴ Neštěstí z této situace vyplývající postihuje rovněž nejmírumilovnější Polské království na hranicích křesťanského světa, které je neustále pustošeno nespravedlivými válkami, ačkoliv je štítem mnohých pravověrných křesťanů.⁸⁷⁵ V poslední době se k nim připojil litevský lid, který je namísto toho, aby byl jako nová zahrada zavlažován láskou a křesťanským učením, i po přijetí pravé víry utlačován nepřátelskými nájezdy.⁸⁷⁶

872 Text jeho promluvy vydal Hardt II, sl. 170–176 (před králem Zikmundem) a sl. 177–183 (před papežem Janem XXIII.). Polský překlad citovaných kázání viz FRONTCZYK, M.: *Andrzej Łaskarz*, s. 160–169. Srov. NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 64.

873 Hardt II, s. 170: *Quique [Ježíš Kristus – PB] post, extremum transiturus de hoc mundo ad patrem, sponsae suae ecclesiae, cui officio advocacionis et defensionis feliciter praesides, sequenti themate pro testamento ultimo sic inquit relinquit pacem: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis [...]*.

874 Tamtéž, sl. 172–173: *Nisi jam per tuam regiam providentiam extigatur, ardebit usque ad inferni novissima.*

875 Tamtéž, s. 173: *Ac demum finitimae Christicolarum partes, pacatissimum scilicet regnum Poloniae, scutum multorum fidelium, novit tua regia providentia, guerrarum tempestate quatitur minus juste.*

876 Tamtéž: *Et spiritu sancto fundata nova proles ecclesiae, gens bellicosa Lituaniae, in latissimas diffusa provincias, quanquam neophyta, ejus tamen fides Deo est cognita, et nota devotio, efficiens Deo sacrificium vesperinum [...]. Ecce incursibus hostium molestantur, qui foveri debuerant, ut novellae plantationes et arbusta, charitatis obsequio, ac exemplari doctrina per Christi fideles irrigari.*

Římskému králi se zatím podařilo utlumit neshody v církvi tím, že svolal koncil a vzal pod svou ochranu papeže, kterého neapolský král vyhnal z Říma. Łaskarzyc využil ve své promluvě biblické metafory. Zikmunda označil jako druhého krále Davida (*alter David*) a Kostnici jako nový Jeruzalém, kam měla být uvedena izraelská truhla smlouvy, tj. církev (*arca = ecclesia*). Po vzoru císaře Konstantina by však měl být král přítomen na koncilu ne kvůli tomu, aby ukázal svou moc, nýbrž aby byla nalezena pravda a byly odstraněny veškeré nepravosti.⁸⁷⁷ Král Zikmund byl Bohem vyvolen a pomazán, aby přinesl ostatním lidem pokoj a církev vysvobodil od jejich nepřátel. Proto kazatel prosí Boha o to, aby krále obdařil odpovídajícími dary, jako jsou spravedlnost, horlivost, laskavost, moudrost a zbožnost.⁸⁷⁸

V závěru své řeči kazatel římského krále vybídl, aby nesešel z nastoupené cesty reformy církve, a současně mu k jeho reformním snahám nabídl pomoc polsko-litevského poselstva, které je od polského krále a litevského velkoknížete vybaveno plnou mocí k přijetí všech ustanovení, na nichž se shodne s papežem a koncilem.⁸⁷⁹

V Łaskarzycově promluvě určené papeži Janovi XXIII. vystupuje sice stejný výchozí motiv pokoje (Ps 121,7: *Fiat pax in virtute tua et habundantia in turribus tuis*), ale jsou z něj odvozeny jiné závěry.⁸⁸⁰ Příčinou papežského schizmatu je pýcha (*superbia*), k jejímuž překonání je zapotřebí pokory (*humilitas*). Podle Kristova příkladu, který šel cestou pokory a poslušnosti a jako dobrý pastýř položil svůj život za své ovce (Io 10,11: *bonus pastor ponit animam suam pro ovibus suis*), měl papež jako jeho náměstek rovněž nelpět na svém úřadu. Tak otevřeně to Ondřej Łaskarzyc pochopitelně nemohl říci, ale vypomohl si slovy Jana Křtitele, který z vězení poslal své posly k Ježíši s otázkou, zda je tím, který měl přijít, nebo mají očekávat

877 Tamtéž, sl. 174–175: *Quoniam exemplo religiosissimo principis Constantini, praedecessoris tui, non ad potentiam ostendendam synodali tractatu interesse te oportet, sed ad veritatem inveniendam, ne ultra multitudo pravus doctrinis attracta et distracta discordet.*

878 Tamtéž, sl. 175–176: *O te vere felicem principem, qui tali modo voluntarios labores appetitis, ut possis aliis praeparare quietem, et si haec terminanda divina clementia tibi reservavit. Eja ergo, domine rex, post Christum rex regum et domine dominantium. Ecce, unxit te dominus super haereditatem suam, in principem, et tu liberabis populum eius de manu inimicorum (I. Reg. X.) [...] Ad quae votive perficienda oramus omnes curvi, miti tibi e coelis rectitudinem Mosis, zelum Pinchae, mansuetudinem Davidis, Trajani justitiam, sapientiam Salomonis, ac genitoris tui item ac divae memoriae Caroli IV. religiosam prudentiam, qua mundum subjecit, et in suum amorem convertit.*

879 Tamtéž: *Adsunt enim in praesentiarum venerabiles et reverendi in Christo patres, sacri antistites, doctores et magistri, magnificique nobiles et strenui milites, et ego, parvulus, missi a praeclaris principibus, dominis Uladislae rege Poloniae etc. et Alexandro, alias Witoldo, magno duce Lituaniae, cum aliis eis assistentibus, majestati tuae regiae sincero cordis glutino, in charitate non ficta, ad quaevis beneplacita et grata confidenter astricti. Qui potestati vestrae regali volunt, et optant flammato desiderio in facto tam utili, tamque necessario, et laudabili totius orbis negotio efficaciter in domino assistere, cum pleno mandato regni Poloniae, et dominorum suorum, suscipiendi, approbandi et exequendi universa et singula, quae celsitudo vestra cum sanctissimo domino nostro domino Johanne papa XXIII, et cum sacro concilio Constantiensi statuere et ordinare decreverit, ad laudem et honorem Dei, et ad salutem omnium populorum, et ad Romanae et aliarum ecclesiarum commodum et immunitatem.*

880 Tamtéž, s. 177–183.

jiného zachránce. Tutéž otázku naplněnou nadějí a očekáváním nyní ve své řeči pokládá polský intelektuál papeži⁸⁸¹ Nejvyšší pontifik drží podle polského biskupa ve svých rukou všechny možnosti vedoucí k odstranění schizmatu. Łaskarzyc jen varuje před zanedbáním této záležitosti, což by vedlo k ještě horším následkům. Naopak obnovení jednoty v církvi přinese pokoj i do ostatních křesťanských království a zemí.

Teprve v závěru své řeči vzpomněl kazatel polského krále a litevského velkoknížete, kteří se rovněž podílejí na obnově jednoty a pokoje v církvi. Vyslechli prosbu papeže a z úcty k apoštolskému stolci uzavřeli příměří s řádem, proti kterému vedli spravedlivou obrannou válku, ačkoliv to polsko-litevské straně nepřineslo zatím žádný užitek.⁸⁸² Proto knížata za projevenou poslušnost papeži očekávají, že během jeho pontifikátu zavládne pokoj.⁸⁸³

Díky srovnání úvodních promluv řádového i polského kazatele lze i přes použité stereotypní motivy a obrazy rozpoznat rozdílný přístup obou delegací k papeži, římskému králi, koncilu i k samotné prusko-polské kauze. Na pozadí sebevědomého vystoupení poznaňského biskupa-elektu, který neváhal pojmenovat právě příčiny hluboké krize v církvi a nabídnout pomoc představitelů Polského království a Litevského velkoknížectví na reformním úsilí, působí vystoupení arcibiskupa Jana z Wallenrode velmi pokorně až servilně. Tento postoj odpovídal sebepojetí řádu jako duchovní korporace, za jejíž rozvoj a prosperitu byli zodpovědní stejnou měrou papež i císař. Vliv kázání na posluchače či na průběh sporu nelze samozřejmě příliš přeceňovat, přesto jejich obsah odhaluje hlavní strategii, již se obě delegace během koncilu zpravidla řídily.

Šíření pomluv a letáková kampaň

Rozporuplné zájmy jednotlivých skupin a živé diskuze o odstranění trojpapežství a reformě církve, ale rovněž určité předsudky a stereotypní představy o druhých, se staly živnou půdou pro vznik nejrůznějších pamfletů a letáků, které měly ze-

881 Tamtéž, sl. 179: *Tunc es, pater sancte, qui hoc lugubre excitatum schisma igne Spiritus Sancti extinguere per virtutem humilitatis advenisti, et extra mundi ditiones in exilium perpetuum propulsare atque sepelire decrevistis, an alium expectamus?*

882 Tamtéž, sl. 181: *Quod devote ac religiose considerans praelibatus princeps ac dominus, rex Poloniae, et Witoldus magnus dux Lituaniae, per reverendum in Christo patrem, dominum dominum episcopum Lasonensem, episcopum sedis apostolicae et vestrae sanctitatis, in illis partibus esse necessarium exhortatus, arma, quae validissimis exercitibus pro sua defensione tunc moverat, pro sedis apostolicae reverentia, licet non sine gravi dispendio utrique parando deposuit, et gladium, quem justitia sua dextre adversus dominos cruciferos de Prussia vibratum tenuerat, convertit in vaginam.*

883 Tamtéž, sl. 181–182: *Vestrae sanctitati devotissime supplicans, quatenus attenda sua sinceritatis obedientia prompta, quam inconcusse sedi apostolicae et sanctitati vestrae exhibuit, ac tam cito exhibet, oriatur sibi in diebus vestris justitia et abundantia pacis. Quoniam Deus pacis erit nobiscum.*

směšnit a zhanobit protivníka. Jejich dochování je s ohledem na jejich krátkou životnost velmi vzácné.⁸⁸⁴ Navíc je třeba počítat ještě s jedním nástrojem, jenž málokdy zanechal stopy v písemných pramenech, totiž s pomluvou a fámou.⁸⁸⁵ Není jistě náhoda, že druhý pojem v českém jazyce pochází z latinského slova *fama*, tzn. pověst, která byla v kategoriích středověkého myšlení nepostradatelnou vlastností určující hodnotu a důstojnost jedince nebo společenství. Pověst byla ne-zřídka důležitým argumentem i v soudních procesech, proto byla pomluva a fáma často využívaným prostředkem k očerňování protější strany.⁸⁸⁶

Nejinak tomu bylo v případě prusko-polského sporu. Kolem poloviny února 1415 byla polská delegace rozhodnuta bránit čest polského krále a litevského velkoknížete před rozšiřovanými pomluvami. Před 4. březnem nechali přibít na vrata kostnických kostelů odpovídající počet letáků. Ačkoliv v nich nebylo řečeno, kdo tyto pomluvy šíří, ozvali se zástupci řádového poselstva s vlastním letákem, který byl zřejmě rovněž přibit na kostelní dveře. Co bylo obsahem oněch letáků?⁸⁸⁷

Polské letáky – celkem tři – byly zveřejněny jménem čtyř polských rytířů, Jana z Tuliszkowa a Závaše Černého z Garbowa, Tomasze Kalského erbu Poraj a Stanislava Obermuta.⁸⁸⁸ V prvním letáku se ohradili proti pomluvám, že polský král a litevský velkokníže nařídili svému vojsku, v němž sloužily rovněž pohanské oddíly:

- 1) házet na zem hostie a šlapat po nich svýma nohama,
- 2) stínat hlavy světců (soch nebo obrazů?) a narážet je na kůl a

884 Srov. FINKE, Heinrich: *Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils*. Paderborn 1889, s. 152–157.

885 Mezi oběma pojmy (fáma je slovo hovorové) existuje jistá souvislost i určitý významový rozdíl. Podle slovníku spisovného jazyka českého je pomluva „nepravdivá špatná zpráva o někom,“ zatímco fáma je podle téhož slovníku „zprávou o něčem šířenou vypravováním“. Pomluva vzniká tedy s úmyslem někomu poškodit pověst (původní význam lat. slova *fama*!). Fámě tento úmysl spíše schází, vzniká samovolně, ale pověsti jednotlivce nebo skupině může uškodit taktéž. V našem případě se spíše bude jednat o pomluvu, avšak v pramenech nelze vždy vypátrat původce nebo záměr jejího vzniku.

886 K využití fámy v politickém boji (zde konkrétně v boji o investituru) viz MÜNSCH, Oliver: *Gerüchte und ihre Verbreitung. Beobachtungen zur Propaganda im Investiturstreit*. In: Brief und Kommunikation im Wandel. Medien, Autoren und Kontexte in den Debatten des Investiturstreits. Hg. v. Florian HARTMANN. Unter Mitarbeit von Anja-Lisa SCHROLL – Eugenio RIVERSI. Köln – Weimar – Wien 2016, s. 69–90; HÜBNER, Klara: *Mord und Rufmord. Politische Propaganda und die Anfänge der Schwarzen Legende König Wenzels IV.* In: Reformverlierer 1000–1800. Zum Umgang mit Niederlagen in der europäischen Vormoderne. Hg. v. Andreas BIHRER – Dietmar SCHIERSNER. Berlin 2016, s. 57–95 ukazuje na příkladu Václava IV., jak cíleně vedená politická propaganda opozičních kruhů vůči králi (pražský arcibiskup Jan z Jenštejna a vysoký klérus, české panstvo a kurfiřti) mohla zničit dobrou pověst panovníka (*dif-famatio*). Překvapuje pasivita krále Václava vůči veřejnému očerňování jeho osoby. Obvinění z vraždy kněze a dalších přehmatů vůči církevní moci se z původní právní argumentace proměnilo v politickou propagandu, která ovlivnila středověký historiografický diskurz o českém králi.

887 Opisy těchto letáků se dochovaly v DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 145–152. Jejich obsah komentoval NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 141–143; velmi stručně k tomu viz OZÓG, K.: *Uczeni*, s. 207, pozn. 173.

888 Více viz v pozn. 503.

3) těhotným vyřezávat plody z těla a následně je opékat a jíst.⁸⁸⁹

Polští rytíři označili anonymní pomlouvače za opovrženíhodné lháře⁸⁹⁰ a vyzvali je, aby předstoupili před papeže, římského krále, kurfiřty, knížata nebo celý koncil, kde na tyto pomluvy zazní řádná odpověď.

Na polský leták zareagovalo řádové poselstvo tvrzením, že není rozsévatelem pomluv a už vůbec neobviňovalo za zmíněné zločiny přímo polského krále, resp. litevského velkoknížete. Popis hrozných činů, které byly skutečně spáchány na řádovém území, byl součástí oficiální zprávy předložené papeži, římskému králi a koncilu v písemné i ústní formě, jejíž součástí byla rovněž relace o prusko-polských dvoustranných rozhovorech a o tom, jaké ústupky byl řád ochoten učinit a jak to nakonec stejně nevedlo k uzavření příměří.

Způsob dochování řádové odpovědi stojí za pozornost. Ve vídeňském rukopisu lze totiž nalézt delší a kratší variantu.⁸⁹¹ První obsahuje seznam zločinů, jenž ale daleko překračuje počet tří obvinění z polského letáku, spáchaných na řádovém území polsko-litevským vojskem:

1) Vyhazování svatého sakramentu z kostelů a jeho rozsypávání, kradení monstrancí a vylevání svatého oleje. 2) Odstraňování hlav ze soch a obrazů (*bilde*) Ježíše Krista, Panny Marie a svatých a dosazování kozích a psích hlav na jejich místo. 3) Napichování krucifixů na kopí. Krucifixy jsou obstoupeny zástupem, který křičí: „Toto je Bůh křesťanů. Ať jim pomůže, pokud je toho vůbec schopen.“ 4) Zničení 300 kostelů. 5) Vraždění kněží během sloužení mše. 6) Dobývání katedrálních kostelů jako pevností. V případě kostelů s masivními zdmi byla spálena alespoň jejich vnitřní vybava a výzdoba. 7) Úplné zničení tří biskupství. 8) Zpustošení katedrálních kostelů, kde byly slouženy nejkrásnější bohoslužby. 9) Vypálení mnohých měst, vesnic a zabití velkého počtu obyvatelstva. 10) Zneuctění a vraždění

889 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 145: *Wir haben gehort, das mann den irluchten ffursten Wladislaum von Gotis gnaden konig czu Polan und siner cronen und dem hochgeborn Allexander anders Wytolt genant, groÙe ffurste czu Littaw scholt habe gegeben, das sie hetten geheÿßen in Prussen [1.] den heiligen lichnam uff die erde werffen und mit fuÙen daruff treten uncristlichen und [2.] die heilige martir enthobeten und uff die phlucke stecken und [3.] uÙ den swangern frauen die kynder uÙsnyden und die braten und geÙen.* Informaci o obsahu tohoto letáku předal velmistřovi arcibiskup Jan Wallenrode ve svém listu z 15. února 1415. Sám ji získal od římského krále (!), viz LivUB V, sl. 47, č. 1994: *Uns hat gestern unser herre, der koning [Zikmund Lucemburský – PB], geseit, wie das die Polan brive hir umber anslahen wöllen, wer iren herren zulege, das der heilige leichnam us der monstrantien geworfen si und frauen beschemet und kindlein erstochen und erslagen;* srov. BGDO II, s. 227, č. 114. Že Poláci svůj záměr zrealizovali, informoval arcibiskup řádové vedení na počátku března, viz LivUB V, sl. 51, č. 1997: *[...] wir sehen das doch cleglichen ist, das die Polan hir umber den orden und nemlichen ewirn boten einen brive vor, den andern noch, an die kirchthüre hir und her anslahen, domit sie meinen zu bewaren und vernatworten von des ordens wegen sich nîmandes annîmet, denn so vil als der kompthur [dzierzgoñský komtur Fridrich z Weldenu – PB] mit den ewirn, die hir sind, mit seiner schrift, mit dem landkomthur von Elsasen [Markvart z Königseggau – PB] nach rat des meisters von Deutschen landen [Konrád z Eglolfsteinu – PB] thun mag;* srov. BGDO II, s. 229, č. 115.

890 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 145: *Wer das hat uÙgedacht ader czihet [...] der czihet sie als eyn boser wichte und luget daran [...].*

891 Tamtéž, pag. 145–147.

nespočtu žen a panen. 11) Vraždění žen s dětmi na rukách a ponechání těl podél cesty. 12) Bezcitné vraždění každé osoby jakéhokoliv postavení. 13) Odvlечение velkého zástupu křesťanů do pohanských zemí, z čehož plyne hrozba, že se už nikdy nevrátí ke křesťanství.

Z obou variant byla ale nakonec zveřejněna ta kratší. Co přivedlo řádové poselstvo k takovému rozhodnutí, nelze z příslušných pramenů zjistit.⁸⁹²

Polská strana zareagovala dalším letákem, v němž poukázala na to, že explicitně nejmenovala žádné pomlouvače. Reakce řádových bratří dokládá údajně jejich vinu, neboť to byli právě oni, kdo šířili dehonestující řeči o polském králi a litevském velkoknížeti. V textu letáku je zopakována výzva z prvního pamfletu a přidán další bod, podle něhož to byl řád, kdo porušil dohody a smlouvy potvrzené papežem a římským králem. Válka, kterou proti řádu vedl Vladislav II. Jagello a Vitold, byla spravedlivá, neboť chránila jejich území před nájezdem nepřítelů.⁸⁹³

V následující replice němečtí rytíři odmítli obvinění z porušení míru a ze lži. Navíc vyzývali všechny své příznivce, aby polské rytíře přesvědčili, že nemají vést při tímto způsobem a přenechali rozhodnutí papeži, římskému králi nebo koncilu, neboť jedině tak je možné dojít k pravdě a spravedlnosti.⁸⁹⁴

Letáková kampaň se dočkala i pomyslného třetího kola. Polští rytíři totiž trvali na tom, že šířitelem hanebných pomluv byl řád a úkolem polských letáků bylo jej odhalit. Vyzývají proto všechny, aby přiměli německé rytíře k zanechání této praktiky a trpělivému očekávání na konečný výrok koncilu ohledně jejich sporu.⁸⁹⁵ V poslední odpovědi řádoví zástupci vysvětlili, že nepřišli na koncil řešit své spory přibíjením letáků na dveře kostelů, nýbrž veřejným jednáním před papežem, římským králem a koncilem. Proto je to jejich poslední replika tohoto druhu a na další polské letáky už nebudou reagovat.⁸⁹⁶

Vzájemná nařčení z nekřesťanských zločinů nebyla v prusko-polském sporu ničím neobvyklým. Docházelo k tomu už po roce 1386, kdy se Jagello stal polským králem, ale zejména po bitvě u Grunvaldu (15. července 1410), kdy obě strany rozvinuly široce pojatou propagandistickou akci s cílem přesvědčit papežský dvůr a dvory evropských panovníků o správnosti vlastního jednání. Jádrem sporu se staly vojenské oddíly polsko-litevské armády složené z pohanů. Jejich nasazení v boji proti křesťanům a navíc proti Řádu německých rytířů, který byl podle vlastního sebepojetí i mínění rozšířeného po západní Evropě v této části kontinentu

892 Delší varianta je ve vídeňském rukopise přeškrtnuta, proto se NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 142 domníval, že šlo o později nevyužitý koncept.

893 DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 148–149: [...] *die selben bruder dutsch ordens, die es geschriben haben, den fryden [...] verrucket und gebrochen haben [...] mussten sie [Vladislav II. Jagello a Vitold – PB], wy' ungeren dirkegen thun ire lande und lute zu beschirmen und haben rechtfertigen und cristlichen kryg gefuret [...]*.

894 Tamtéž, pag. 149–150.

895 Tamtéž, pag. 151.

896 Tamtéž, pag. 152.

ochranným štítem proti pohanům, mělo delegitimizovat veškeré spravedlivé důvody pro válečné akce polsko-litevské strany.⁸⁹⁷ Přesto Vladislav II. Jagello nebo poznaňský biskup Vojtěch Jastrzębiec argumentovali, že pohané nebo schizmatici (pravoslavní křesťané) v polsko-litevské armádě jsou jenom poddanými polského krále nebo litevského velkoknížete, a kontrovali argumentem, že i němečtí rytíři zapojují do bojových operací pohanské Prusy nebo král Zikmund Lucemburský využívá vojenských schopností svých pohanských poddaných nebo schizmatiků. Když je to dovoleno jiným křesťanským panovníkům, proč by to mělo vadit u polského krále?⁸⁹⁸

897 Viz např. manifest velmistra Jindřicha z Plavna určený do říše ze 14. prosince 1410 v *Jahrbücher Johannes Lindenblatts oder Chronik Johannes von der Pusilie*. Hg. v. Johannes VOIGT – Friedrich Wilhelm SCHUBERT. Königsberg 1823, s. 395–399, zvl. s. 395–396: [...] *sunder sich czuhand mit starken unde grosser menige allerley ungeloubigen Thatarn, kesser menige heyden, Reusen, Walachan, Samaythen und Littawen besammelt weder unsern Orden [...]*. V tomtož manifestu byly vypočítány zločiny nepřátelského vojska na křesťanech, viz tamtéž, s. 396: *unde dornoch mit der selbige mennige geweldiglich czog durch das land czu Preussen das her leider an leuthen, steten, festen und dorffere mit totslagen, morden, beschemunge juncfrauwen unde frauwen, brande, raube, kirchbrechung der heiligen sacramente vormelunge, vorsprechunge unde under die füsse tretunge, wegtrybunge der leuthe in Thatherische unde andere heydenische lande so gar jemerlichen gewüestet hat und vorterberet, [...] sunder vorbas czog mit dem selbigen undithen [...]*. V podobném duchu napsal Zikmund Lucemburský v manifestu (30. ledna 1412) určeném do říše, viz RTA VII, s. 181–186, č. 125, zde s. 184: [...] *was unachtperlicher scheden derselb orden und manich cristenmensch dorinne enphan-gen haben, und waz dorinne cristenblüttes von Sarraczenischen dieten als Lytwen Tartarij Sameyten und andern ungloubtschen, die der vorgnant von Polan und herzog Wytaud, als man gemeinlich seit, zu in geruffet und zu hulf gnommen hatten, vergossen ist, cristner lande verhergert, lude gefangen hinwegfür't, kinder jungfrauwen frauwen und witen ermort gesmeht, kirchen zu'rstoret, und vil anderer unmenschlicher dinge zu lestr'ng unsers glou'bens beschehen sind.*

898 Viz např. list poznaňského biskupa z 29. července 1410 určený polským duchovním přebývajícím u římské kurie v Boloni (SSrPr III, s. 427–429), list polského krále z 11. listopadu 1410 pro Jindřicha z Rožmberka (CESDQ III, s. 498–500), v němž se brání před obviněním, že útočí na křesťany s pomocí pohanských oddílů (Tamtéž, s. 499: [...] *ipsi Cruciferi coram vobis et aliis Christi fidelibus multa de nobis frivola et conficta fame nostre detractiva mendacia commentisiant, inique asserentes, quod nos adunata nobis multitudinē paganorum exercitum ipsorum in prelio predicto manibus et armis paganis prostratum calcassemus et amplius tenderemus in exterminium sacre fidei orthodoxe [...]* *nec alias pro subsidio habuimus nisi subiectas nobis et domino Alexandro alias Witowdo duci Lituaniae [...]* *servientes nationes; nunquam omnes barbaros et extraneos ad nostra vocare auxilia habuimus in conceptu, de his autem, que nostre sunt subiecti dicioni et nostram inhabitant regionem, nemo legitime poterit moveri vel causari racione, ex quo multi reges et principes christiani, sicut dominus Sigismundus rex Hungarie et ipsi Cruciferi, in exercitibus suis alius fidei et sibi subiectas, videlicet Iassy, Cury, Bosnenses, pro subsidio habere consueverunt nationes. Quare ergo dumtaxat nos ius nostrum exequi prohibemur, quod omnibus christianis principibus conceditur exercere?)* a list téhož krále nejmenovanému kardinálovi z 2. prosince 1410, aby zabránil šíření nepravdivých informací, jako by polský král usiloval s pomocí pohanů o vyhubení katolické víry. Dělalí to jeho úhlavní nepřátelé – Řád německých rytířů, aby získali od papeže povolení vyhlásit proti polskému králi křížovou výpravu, viz CESDQ I, s. 35, č. 41: *Verumtamen datum est nobis intelligi, quomodo Cruciferi de Prussia, nostri capitales inimici, contra nos multarum detractionum genera emittentes ad universos christicolanarum fines terrae et ad sanctissimum in Christo patrem, dominum nostrum apostolicum, famam nostri nominis obfuscare non desistunt, aientes proditorie et subdole, quod nos in destructionem fidei catholicae participio infidelium uteremur, et per tales fictiones contra nos a domino nostro papae petere volunt passagium.* Více viz GRABSKI, Andrzej Feliks: *Pogruwaldzkie polemiki*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, Nauki Humanistyczno-Społeczne I/45, 1966, s. 45–66; BOECKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 90–91.

Důvěrné kontakty s pohany nebo pohanskými panovníky byly v očích křesťanské společnosti vždy podezřelé, proto nepřekvapuje, že protivníci polského krále a litevského velkoknížete využívali každé příležitosti, aby rozšiřovali zprávy o jejich spojenectví s tureckým sultánem. V listu z 18. října 1415 určeném koncilu si oba stěžují na své nepřátele, kteří rozšiřují zvěsti o tom, že polský a litevský vládce zapříčinili porážku uherského vojska v bitvě proti Turkům.⁸⁹⁹ Později byly v Kostnici dokonce šířeny zprávy, že polský král chce provdat svou dceru Hedviku za syna tureckého sultána. Sňatek měl stvrdit spojenectví mezi polským a tureckým panovníkem, v jehož důsledku mělo uherské království připadnout Vladislavu II. Jagellovi! Proti šíření těchto pomluv vystoupil Zikmund Lucemburský, pobývající tehdy na diplomatické cestě po západní Evropě, a poslal koncilu a dalším osobám list, v němž polského krále očisťuje z těchto nařčení. Obhajování cti polského krále přímo v Kostnici se ujal uherský palatin a Zikmundův dvořan Mikuláš z Gary.⁹⁰⁰

K označení řádového poselstva jako šířitelů těchto zpráv chybí konkrétní pramenné svědectví, přesto s ohledem na vzájemně napjaté vztahy nelze tuto možnost zcela vyloučit. Nařčení ze spolupráce s tureckým sultánem a nárok na uherské království bylo jednoznačně proti politickým zájmům Zikmunda Lucemburského, který se právě v této době v prusko-polském sporu stále více přikláněl na stranu Vladislava II. Jagella. Uvedená pomluva mohla mít za cíl tomuto trendu zamezit

899 CEV, s. 333, č. 651: *Et quamvis nos ad semovenda dampna et pericula eiusdem serenissimi principis domini Sigismundi Romanorum regis fideliter initimur, quiddam tamen emuli nostri, propter salutis immemores, famam nostram innocentem denigrare desinunt, asserentes, quod strages predicta baronum et armigerorum regni Ungarie memorati de nutu et annuencia (!) nostra processisset, cum tamen hoc ipsum difficulter (sic) credi poterit, per quemlibet probum et fidelem christianum, ut illum nos supplantare vellemus, pro quo parati sumus exponere vitam nostram.*

900 Řádový prokurátor ve své zprávě z 9. října 1416 zmiňuje list krále Zikmunda, kterým ospravedlňuje polského krále (BGDO II, s. 367, č. 182): *Ouch so hat der romissche konig dem concilio eynen briff geschriben, in deme her den konig von Polan entschuldigt dovon, das her des keysers son von Turken syner tochter sulle haben vortruwet.* Dochovaly se rovněž dva zřejmě koncepty listu Mikuláše z Gary pro Vladislava II. Jagella, v němž slibuje bránit jeho královskou čest na koncilu, viz HEIMPEL, H.: *Aus der Kanzlei*, s. 177: *Ex litteris s. concilio nobisque [et] ceteris amicis et fratribus nostris per [...] Sigismundum Romanorum regem etc. scriptis collegimus, quomodo idem [...] d. Sigismundus frater vester carissimus sincere caritatis et intemerate fidei erga vos gerens voluntatem vos a quibusdam notis infamiarum, que ex falsis et dolose fabricatis quorundam emulorum et malivolorum insidiatorum vestrorum adinventionibus in partibus Alamanie et aliis irrepserant et ex augmento cuiusdam rumoris venenosi et mordacis inceperant pullulare, quomodo vestra serenitas cum cesare Turcorum federata filiam vestram, neptem nostram, nato ipsius Turcorum cesaris desponsasset, queren per consequens regnum Hungarie ad vos attrahere et ipsum pro vobis usurpare, coram ipso s. concilio et alibi excusat realiter et pro abolicione eiusdem infamie, que contra omnem Dei iusticiam vobis iniuriose impingitur, pro vobis fraternaliter respondet seriose, nobis id ipsum per scripta sua precipiens, ut innocenciam vestram efficaciter, ubi possemus, expurgare deberemus et rumores in huiusmodi negotio pullulantes extinguere, quocienscumque fieret oportunum.* Z označení královské dcery neptem nostram vyplývá, že pisatelem listu byl uherský palatin Mikuláš z Gary, který měl za manželku Annu, dceru Heřmana II. Celského (1365–1435). Jeho dcera Barbora byla manželkou Zikmunda Lucemburského, zatímco dcera jeho bratrance Viléma Celského jménem Anna (zemřela 1416) byla provdána za Vladislava II. Jagella. Z tohoto vztahu se narodila dcera Hedvika (8. dubna 1408), která podle rozšiřovaných pomluv měla být provdána za syna tureckého sultána.

a zvíkat Zikmunda v jeho podpoře polského stanoviska, což bylo v bytostném zájmu řádového poselstva.⁹⁰¹

Spor o christianizaci Žmudi

Spor o christianizaci Žmudi vyvolal na kostnickém koncilu velký zájem a nadšení. Stal se kauzou, která z povědomí koncilní veřejnosti téměř vytlačila jiné aspekty prusko-polského sporu. Čím si toto vzdálené území na okraji křesťanského Západu zasloužilo takovou pozornost?

Žmuď (Dolní Litva)⁹⁰² byla jedním ze dvou rozsáhlých regionů středověké Litvy. Tvořil ji pás území mezi řádovým státem v Prusích a Livonsku a na východní straně hraničila s historickým jádrem litevské země – Aukštota (lit. Aukštaitija). Žmuďané sídlili u dolního toku řeky Němen (lit. Nemunas, něm. Memel) a kolem jejích přítoků na pravém břehu. Přírodní ráz krajiny – hluboké lesy a bažiny – od pradávna Žmudi zajišťovaly určitou autonomii vůči litevským knížatům. Těžko dostupné území bylo rovněž častým cílem křížových výprav Řádu německých rytířů. Už od poloviny 13. století přenechávali litevští vládci nesnadno ovládnutelné území vždy na určitou dobu řádu, aby je spravoval. Když Jagello ještě jako pohanský litevský kníže (1382) slíbil odstoupit západní část Žmudi řádu, učinil tak z pragmatických důvodů, neboť chtěl, aby velmistr přestal podporovat jeho rivala Vitolda, který za jiných okolností učinil podobné gesto. Žmuď se tak stala vhodným objektem politického handlování s řádem, ovšem zcela vzdát se tohoto území litevská knížata rozhodně nechtěla.⁹⁰³

Určujícím momentem pro další osud pohanské Žmudi bylo uzavření mírové a hraniční smlouvy mezi velmistrem Konrádem z Jungingenu a knížetem Vitoldem 12. října 1398 v Sallinwerder. Ve smlouvě se litevský kníže zavázal šířit na svém území křesťanství a zachovávat mír s křesťanskými zeměmi. Smlouva detailně stanovuje průběh hranice Litevského velkoknížectví vůči Livonsku, Prusům a Mazovsku. V tomto bodě se Vitold vzdal veškerých práv na Žmuď. Důvodem uzavření mírové a spojenecké smlouvy s řádem a odstoupení Žmudi byly Vitoldovy ambi-

901 Srov. SPRINGMANN, K.: *Polen und der Deutsche Orden*, s. 95–98, který vylučuje možnost, že by řád byl původcem těchto pomluv. Podle něj se dokonce mohly zakládat částečně na pravdě, protože krakovský dvůr udržoval v té době diplomatické styky s tureckým sultánem.

902 Lit. Žemaitija; něm. Samaiten, Schemaiten, Žemaiten, Samogitien; lat. Samogitia.

903 KUBON, S.: *Die Außenpolitik*, s. 68–123, který na základě detailní analýzy řádové korespondence zpochybňuje v historiografii dosud rozšířenou tezi o promyšlené expanzivní politice velmistra usilujícího získat Žmuď jako území spojující Prusy s Livonskem. Srov. RADOCH, Marek: *Walki Zakonu Krzyżackiego o Żmuď od połowy XIII wieku do 1411 roku*. Olsztyn 2011 (neměl jsem k dispozici), který neúspěšné usilování řádu o Žmuď pojímá v anachronických a morálních kategoriích (zlý řád proti šlechtickým Žmuďanům); viz velmi kritickou recenzi jeho knihy KWIATKOWSKI, Krzysztof – SZWEDA, Adama: *Nieco uwag o książce Marka Radocha*. ZH 77, 2012, s. 465–494.

ciózní plány na východní hranici Litevského velkoknížectví, kde chtěl expandovat na území Moskevského velkoknížectví.⁹⁰⁴

Vitold tedy nejen odstoupil Žmuď, ale v počáteční fázi dokonce sám aktivně pomáhal prosadit vládu řádových fojtů (např. výstavbou hradů), kteří byli bezprostředně podřízeni velmistřovi v Malborku. Bádání se celkem shoduje v názoru, že bez litevské pomoci by ovládnutí vzdorujícího obyvatelstva nebylo možné.⁹⁰⁵ Proto není těžké si domyslet, co by se stalo, kdyby se Vitoldova dosavadní vstřícná politika vůči řádu změnila. K obratu došlo po katastrofální porážce litevského vojska nad řekou Vorsklou (12. srpna 1399) a krachu Vitoldovy expanzivní politiky na východ. Bezprostředním důsledkem byla Vitoldova užší spolupráce s Vladislavem II. Jagellem vyjádřená ve vilensko-radomské unii z roku 1401.⁹⁰⁶ Oběma bratřancům začalo zřejmě docházet, že značné úsilí vložené do upevňování vlády německých rytířů na Žmudi může skončit tak, že o území natrvalo přijdou. Žmuď mohla být rovněž záminkou ke společné generální vojenské ofenzivě polského krále a litevského velkoknížete proti řádu v Prusích.

Platné smlouvy však nebylo možné vypovědět, a proto litevský velkokníže podněcoval nespokojené Žmuďany k povstání proti velmistřově vládě. První z nich vypuklo v březnu 1401, a pak docházelo k nepokojům opakovaně. Během bouří Vitold vystupoval jako ochránce a vysvoboditel utlačovaných.⁹⁰⁷ Tehdy začaly obě strany rozesílat na evropské dvory propagandistické písemnosti. Vitold si v nich stěžoval na utlačovatelskou politiku řádu vůči Litvě a zejména Žmudi. Velmistr kontroval obviněním litevského velkoknížete z nečestnosti, lstivosti a proradnosti.⁹⁰⁸

Mír uzavřený v Raciązku v roce 1404, do nějž byl zahrnut i polský král, potvrdil v otázce postavení Žmudi ustanovení smlouvy ze Sallinwerder.⁹⁰⁹ K zásadní změně došlo až po porážce řádového vojska u Grunvaldu a uzavření toruňského míru (1. února 1411), na jehož základě byla Žmuď postoupena polskému králi a litevskému velkoknížeti, ale pouze doživotně. Po jejich smrti mělo území opět připadnout řádu. K tomu však nikdy nedošlo, neboť v důsledku porážky řádových vojsk polsko-litevskou armádou roku 1422 a po uzavření melnenského míru (27. září 1422)

904 Body mírové smlouvy viz SDOP I, s. 9–12, č. 2; srov. KUBON, S.: *Die Außenpolitik*, s. 110–111.

905 Tamtéž, s. 124–132. V letech 1405–1409 byl žmuďským fojtem pozdější velmistr Michal Kűchmeister, viz NŐBEL, W.: *Michael Kűchmeister*, s. 15–33.

906 K východní politice Vitolda a jeho relacím s Vladislavem II. Jagellem v tomto období viz NIKODEM, J.: *Witold*, s. 141–250.

907 Tamtéž, s. 251–268.

908 Viz list Vitolda všem křesťanským vládcům (CEV, s. 75–76, č. 238); list velmistra papeži a kardinálskému kolegiu (CDP VI, s. 163–165, č. 122); burgundskému vévodovi (CDP V, s. 155–156, č. 116) a anonymnímu knížeti (CDP VI, s. 113–117, č. 112).

909 SDOP I, s. 33–39, č. 24–30; srov. KUBON, S.: *Die Außenpolitik*, s. 144–174.

byla příslušnost Žmudi k Litvě definitivně potvrzena (tehdy dohodnutý průběh hranice zůstal nezměněn až do 20. století!).⁹¹⁰

V těchto mocensko-politických souvislostech je nutno nahlížet rovněž na otázku christianizace Žmudi, která započala později než na Litvě a byla od počátku předmětem sváru mezi Litvou a řádem.⁹¹¹ Z iniciativy Vladislava II. Jagella a Vitolda proběhly dvě misijní akce: v letech 1394–1398 a 1411–1413, tedy v době, kdy byla Žmuď v litevských rukou. Hlavní postavou v první fázi misie byl pravděpodobně premonstrátský řeholník kanovník Jan Jeroným z Prahy, který po vzoru svatého Bonifáce zabil posvátného hada, porazil posvátné stromy a uhasil posvátný oheň.⁹¹² Úspěšnější byla však zřejmě druhá etapa, do jejíhož čela se jako misionáři postavili samotní panovníci (podle Długosze), kteří měli díky znalosti místní řeči lidem vysvětlovat tajemství víry. Kronikářské údaje nedovolují přesněji určit, kolik lidí bylo následkem misie pokřtěno a zda byly tehdy postaveny první kostely. Jisté

910 SDOP I, s. 157–164, č. 154; srov. BISKUP, M.: *Wojny Polski*, s. 155–160.

911 Rok po přijetí katolického křtu v Krakově (15. února 1386), polský král Vladislav II. Jagello odcestoval na Litvu, kde založil biskupství ve Vilně (17. února 1387). K christianizaci Litvy a zejména Žmudi viz FIJALEK, J.: *Uchrześcianienie*, s. 34–70, který sice líčí její průběh nejpodrobněji, avšak příliš nekriticky vůči polsko-litevské církevní politice; srov. HOLTZMANN, Walter: *Die Gründung des Bistums Samaiten. Ein Beitrag zur Geschichte des Konstanzer Konzils*. Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins NF 32, 1917, s. 70–84; RABIKAUSKAS, Paulus: *La cristianizzazione della Samogizia*. In: *La cristianizzazione della Lituania*. Atti del Colloquio internazionale di storia ecclesiastica in occasione del VI centenario della Lituania cristiana, Roma, 24–26 giugno 1987. Città del Vaticano 1989 (Pontificio Comitato di scienze storiche. Atti e documenti 2), s. 219–233.

912 Tamtéž, s. 227; BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 157. Roku 1393 (doktorát z kanonického práva) odešel řeholník Jan z Prahy do Polska, kde pobýval až do roku 1413 (byl mimo jiné zpovědníkem polského krále). V tomto roce odešel do Itálie, kde vstoupil do poustevnické kamaldulské kongregace (přijal mnišské jméno Jeroným). Kvůli jeho dlouholetým kontaktům s krakovským dvorem pověřil jej basilejský koncil diplomatickým posláním ke králi Vladislavu II. Jagellovi, jehož měl přimět postavit se na stranu koncilu a tím proti papeži Evženovi IV. V zimě nebo na jaře 1433 byl Jan Jeroným z Prahy navštíven v Basileji samotným Eneam Piccolominim, který byl fascinován jeho vyprávěním o pohanských kultech baltských etnik a jeho misionářské práci na Litvě a Žmudi. Slavný humanista využil informace získané od řeholníka ve svém díle *Descriptio Europae*, kde však nepřesně uvádí, že Jan Jeroným utekl z Čech před šířící se husitskou herezí, viz *Enee Silvii Piccolominei postea Pii PP. II. De Evropa*. Ed. Adrianus VAN HECK. Città del Vaticano 2001, s. 114–118 (cap. XXVI), zvl. s. 115–116: *Noui ego Hieronymum Pragensem, sacris litteris apprime eruditum, uite mundicia et facundia singulari clarum, qui annos supra uiginti in heremo camaldulensi in Apennino etrusco penitentiam egit. hic oriente apud Bohemos Hussitarum heresi fugiens pestiferum uirus in Poloniam transiuit, ubi acceptis litteris a Vladislao rege commendatitiis predicaturus euangelium Christi ad Vitoldum principem in Lituaniam penetrauit multosque populos, Vitoldi fauore fretus, ad salutiferam Dei nostri fidem conuertit [...].* Více k osobnosti Jana Jeronýma, jenž se mimo jiné proslavil svými kázáními, viz HYLAND, William Patrick: *John-Jerome of Prague: Portrait of a Fifteenth-Century Camaldolese*. The American Benedictine Review 46/3, 1995, s. 308–334 a STEJSKAL, Jan: *Podivuhodný příběh Jana Jeronýma*. Praha 2003, kteří se rozcházejí v interpretaci Jeronýmových vlastních slov o jeho misijním působení mezi pohany (Tamtéž, s. 100, pozn. 50: [...] *eo quod tribus annis continuus fidem Christi predicans in terra Saracenorum habitavi*). W. P. Hyland vztahuje tato slova na jeho cestu do Svaté země kolem roku 1428 (HYLAND, W. P.: *John-Jerome*, s. 323–324), zatímco J. Stejskal za mnohem pravděpodobnější považuje tříleté působení Jana Jeronýma na Litvě (STEJSKAL, J.: *Podivuhodný příběh*, s. 16).

je pouze to, že dílo obrácení Žmudi na katolickou víru bylo zahájeno, nikoli završeno.⁹¹³ Rozhodující fáze nastala až na kostnickém koncilu.

Když bylo v říjnu 1415 do Kostnice vysláno druhé polsko-litevské poselstvo, do nějž byli jmenováni dva urození Litevci a jeden Polák (všichni ve službách velkoknížete Vitolda), nebylo zprvu známo, že jeho hlavní agendou bude otázka christianizace Žmudi. Podle záznamů kurialisty Dětricha z Nieheimu, na nějž udělaly dojem vysoké postavy poselů (*satis procerae staturae*), poselstvo dorazilo do Kostnice v počtu kolem 60 lidí 28. listopadu 1415.⁹¹⁴ Kvůli přítomnosti Žmuďanů se v bádání poselstvo označuje rovněž jako žmuďské. Tentýž den byl koncilu veřejně přečten list polského krále a litevského velkoknížete.⁹¹⁵ Překvapivě v něm o christianizaci Žmudi nepadlo jediné slovo.

V první části listu jsou koncilní otcové pochváleni za úsilí o obnovení jednoty v církvi, ale také povzbuzeni k odvážnému odstraňování veškerých církevních zlořádů. Polsko-litevské poselstvo posílené nyní o nové členy se rádo zapojí do tohoto reformního díla. V další části listu se nachází prosba ke koncilu o pomoc a podporu při obrácení schizmatiků na pravou katolickou víru a prosba o ochranu před nepřáteli, kteří šíření katolické víry vehementně brání, aniž by šlo o konkrétní odkaz na Řád německých rytířů. Do třetice list obšírně pojednává o porážce uherského vojska v bitvě proti turecké armádě a o polském úsilí uzavřít příměří mezi tureckým sultánem a římským králem.

Otázka christianizace Žmudi přišla na řadu až 13. prosince, kdy během plenárního zasedání koncilu a v přítomnosti polsko-litevské delegace, v jejichž řadách byli nedávno pokřtění pohané ze Žmudi, proslovil Ondřej Łaskarzyc velmi důležité kázání na verš z Izajášova proroctví *Venient ad te, qui detrahebant tibi et adorabunt* (Is 60,14).⁹¹⁶

913 Největší část svého textu (tři kapitoly) věnovaného christianizaci Žmudi zařadil kronikář Długosz k roku 1413, kam zřejmě posunul i události z doby christianizace Litvy v roce 1387, a pak z doby koncilu (1417), viz *Joannis Dlugossii Annales XI*. Ed. G. WYROZUMSKI, s. 21–26; o potlačení role Vitolda v christianizační misi a korektura některých Długoszových údajů viz DĄBROWSKI, J. – GAWĘDA, S.: *Rozbiór krytyczny I*, s. 147–148. FJALEK, J.: *Uchrześcianienie*, s. 35 upozorňuje, že polský král s Vitoldem pobývali v roce 1413 na Žmudi pouze jeden týden v listopadu!

914 Hardt II, sl. 422: *Die 28. dicti mensis Novembris intraverunt ambasiatores Samoytarum, de novo conversorum ad fidem catholicam, sexaginta vel circiter numero viri, satis procerae staturae: Qui habitant inter Livoniam et Lituaniam, prope Prussiam. Et terra eorum, quam inhabitant, vocatur Semigallia, omnibus bonis referta, excepto, quod non crescit ibi vinum. Et sunt sub regimine constituti Vitoldi alias Alexandri, ducis Lituaniae. Et consueverunt prius esse aliquandiu sub regimine magistri et fratrum Hospitalis S. Mariae Theutonicorum de Prussia. Et recesserunt die prima mensis Martii*. Dále viz pozn. 381. Podle BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 157 již samotná přítomnost poselstva zpochybňovala řádovou propagandu o hrubých a barbarských Žmuďanech.

915 List datovaný 18. října 1416 viz Hardt IV, sl. 548–551 a CEV, s. 331–333, č. 651.

916 Fragmenty kázání zaznamenal Jakub Cerretani, viz ACC II, s. 266–268: *Infrascriptum sermonem seu collacionem fecit et pronunciauit rev. i. Chr. p. d. Andreas Lascarii electus Poznaniensis in concilio generali Constanciensi in ecclesia cathedrali in loco sessionis [...] in solempni presentacione d. ambasiatorum serenissimorum principum d. regis Polonie et Vitoldi magni ducis Lithuanie de terminis Lithuanie, Samagitarum et Russie*

Podle pravidel středověké homiletiky rozvinul kazatel své myšlenky podle tří sloves základního verše (v edici je však uveden výklad pouze dvou sloves). „Přijdou k tobě“ (*venient ad te*) mělo odkazovat na pohanský národ, který byl obrácen na pravou víru (*per fidem conversivam*), avšak nikoli válečným úsilím řádu, překvapivě ani bojem polských a uherských králů, nýbrž přímo Bohem, který je sám k sobě přitáhl.⁹¹⁷ Łaskarzyc samozřejmě vyzdvihuje zásluhy Vladislava II. Jagella a Vitolda, které přirovnává ke dvěma sloupům v Šalamounově chrámu, dvěma olivám a dvěma svícňům, díky nimž je pohanské území už třicet let osvěcováno pravou vírou. Po apoštolech nikdo neprospěl křesťanství více než tento král a velkokníže.⁹¹⁸ Přestože jsou oba vladaři neofyté, mají příkladnou horlivost víry a celým srdcem slouží Bohu. I přesto potřebuje národ, jenž byl jejich úsilím obrácen na pravou víru, takovou ochranu a péči, jako nová zahrada potřebuje obdělávání a zavlažování.

Druhé slovo základního verše (*detrahebant*, opovrhovali) vztahuje kazatel na *infideles* a na schizmatiky, na něž především chce soustředit pozornost svých posluchačů. Mnoho z pravoslavných křesťanů se už navrátilo do lůna pravé matky církve, ale v tomto úsilí musí být koncil aktivnější. Koncil může počítat s pomocí polského krále a litevského velkoknížete, které k tomu předurčují zejména dva důvody: 1) dcera velkoknížete Vitolda si vzala za muže nástupce byzantského císaře (*recte*: velkoknížete moskevského – PB)⁹¹⁹ a 2) litevské panství zahrnuje velké území s pravoslavným obyvatelstvem.⁹²⁰

Jaký dojem udělalo kázání poznaňského biskupa, můžeme vyvozovat pouze ze zprávy, kterou Petr Wormditt poslal o dva dny později velmistřovi. Poselstvo, v jehož jménu promlouval Ondřej Łaskarzyc, reprezentovalo Žmudňany, Litevce a Rusy (*wegen Samayten, Littouwen und Russen*). Hlavní myšlenkou kázání prý bylo,

nobilium militum transmissorum. Anno 1415 die mercurii XIII. Decembris. V literatuře se někdy na základě údajů v ACC II, s. 423 uvádí chybné datum přednesu kázání – 3. prosince, viz BGDO II, s. 284, pozn. 4 a BOECKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 206; sřov. BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 156.

917 ACC II, s. 266–267: [...] *ut per bellorum certamina et guerrarum impetum, que a tricentis et ducentis annis et infra durissima resistencia gessere cum regibus Polonie et Hungarie et fratribus sancte Marie de domo Theutonica in Prussie et Liuonie partibus constitutis et aliis principibus vicinis et distantibus nec non tota fere christiana milicia set per tractum patris eterni [...] prelibati etenim catholici principes, scilicet rex et dux, lustris sex iam peractis, lumine fidei illustrati et in caritate radicati gentes innumeras sibi subiectas et latissimas provincias [...].*

918 Tamtéž, s. 267: *Num [...] quispiam post apostolos tantum christianitati profecerit, quantum isti duo principes atque fratres se non lingua sed opere et veritate diligentes, quibus est cor unum et anima una?*

919 S největší pravděpodobností se jedná o jedinou z pramenů známou dceru velkoknížete Vitolda jménem Sofia, která se provdala za moskevského velkoknížete Vasilije Dmitrijeviče (1371–1425), sřov. NIKODEM, J.: *Witold*, s. 447–448. V Cerretanihu záznamu kázání je však chybně uvedeno, že šlo o syna císaře byzantského, sřov. ACC II, s. 268: [...] *filius imperatoris Constantinopolitani filiam duxit in uxorem prefati d. ducis et sobolem ex ea procreavit [...].*

920 Tamtéž: [...] *et sub eorum d. regis et ducis dominii tanta de dicto ritu Grecorum degit numerositas Grecorum, ut nec per unius mensis spacium per terrarum ambitus poterit in longum vel latum peregrinari. Inter quos quot cathedrales ecclesie, quot loca religiosa et edes sacre miro modo et sumptuose sunt exstructe, quis dinumerare posset pro presenti?*

že žmudská delegace zastupuje jen pravé křesťany; ve svých zemích vystavěli mnoho kostelů a klášterů; a konstantinopolský císař (Manuel II. Palaiologos) se chce prostřednictvím krále a velkoknížete Vitolda opět stát poslušným římské církvi. O samotném řádu prý v této souvislosti nepadlo žádné kritické slovo, na které by museli jeho zástupci v Kostnici reagovat, což ale není tak docela pravda, jak je vidět podle dochovaného Łaskarzcycova kázání.⁹²¹

Z prokurátorovy snahy bagatelizovat význam žmudského poselstva a uklidňovat velmistra, že se záležitost bezprostředně netýká řádu, lze vyvodit dvojí závěr. Buď Petr Wormditt zpočátku nepostřehl, jaké neblahé následky by propagandistická kampaň zahájená polskou stranou mohla řádu způsobit, anebo naivně spolehl na to, že polsko-litevská delegace nepředloží prusko-polský spor před koncil do návratu Zikmunda Lucemburského do Kostnice, jak o to sám římský král požádal obě strany před svým odjezdem. Brzy se měl řádový prokurátor i ostatní přesvědčit o opaku.

Ve čtvrtek 13. února 1416 při generální kongregaci, která byla přípravou na plenární zasedání koncilu, a v přítomnosti většiny kardinálů představil konsistoriální advokát Agostino del Lante (*Augustinus de Pisis*) a Petr Wolfram (*Petrus de Cracovia*) koncilu stížnost a prosbu polsko-litevské delegace. Její návrh však nebyl – snad pro jeho délku (20 stran!) – projednán ani předán koncilním notářům.⁹²²

Adresáty žalob – *Proposicio Samagitarum a Proposicio Polonorum*⁹²³ – byli římský král (ačkoliv tehdy nebyl v Kostnici) a koncil. V první žalobě je vyjádřena prosba o podporu christianizace Žmudi, které řád vehementně brání. Ve druhé jsou vylíčeny zločiny řádových bratří způsobené Litvě po přijetí křesťanství. Charakteristickým rysem obou textů není jen sugestivní líčení nelidských a šokujících zločinů, jichž se řád dopouští, nýbrž i silné náboženské konotace vykreslující jeho členy jako ďáblovy služebníky.

Základní charakterovou vlastností německých rytířů je totiž chamtivost (*cupiditas*), která je žene pouze k uchvacování cizích území a utlačování nevinných lidí, nikoli šíření katolického náboženství. Obyvatelé Žmudi marně viděli v řádových bratrech zachránce ze spárů knížete temnot (*quos sperabamus a faucibus draconis et principis tenebrarum diaboli patriam nostram redempturos*).⁹²⁴ Řádoví bratři totiž

921 BGDO II, s. 284–285, č. 136: *Und haben vor dem ganczen concilio durch den bisschoff von Poznaw vobrocht, wie das sie alle gute cristen syn, und von vil tumkirchen, closter und pfarkirchen, die sie han gebuwet in iren landen, und wie das der keiſer von Constantinopel durch den konig und herczoge Wytowt czum gehorsam der romisschen kirchen wider komen welde. Ich was wol gewarnet mit 2 advocaten, ap sie [polsko-litevská delegace – PB] von uns icht gesagt hetten, das wirs hetten mocht vorantworten. Also sagten sie nichts von uns.*

922 Hardt IV, sl. 605–606; ACC II, s. 58, kde je uvedeno chybné datum generální kongregace; srov. BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 157–158.

923 CEV, s. 1001–1018 (*Proposicio Polonorum*); s. 1018–1024 (*Proposicio Samagitarum*); více viz Příloha: Soupis textů.

924 Tamtéž, s. 1018.

používají d'ábelské metody (*arte et ministerio diabolico*),⁹²⁵ jsou dokonce samotnými nástroji v satanových rukou, který je ze vzteku, že byl vypuzen a poražen, vyslal do světa, aby s veškerou krutostí ničili zemi, jako kdyby kníže temnoty chtěl říci: „Ať země nepatří ani mně, ani jemu (tj. Ježíši Kristu).“⁹²⁶

Jestliže v pozadí aktivit řádových bratří měl stát samotný kníže temnot, pak tomu musel pochopitelně odpovídat rovněž popis jimi páchaných nelidských krutostí. S některými se setkáváme už při letákové kampani – pustošení země, vypalování kostelů, usekávání hlav, zneuctování panen a profanace sakramentů.⁹²⁷ Ke zvýšení sugestivnosti popisovaných ukrutností však bylo důležité zachytit a vykreslit šokující detaily. Řádové vojsko prý běžně nešetří nikoho ze zajatců, nýbrž je nejružnějším způsobem mučí, některé topí, jiným usekává končetiny a další věší za holenní kosti na stromy a jejich hlavy prošpikovává svými šípy, takže vypadají jako ježci. Takto umučeným tělům pak vojáci uřezávají hlavy a předhazují je divoké zvěři. Taková krutost a nelidskost prý nebyla a není známa ani mezi pohanskými národy!⁹²⁸

Častější připomínání zločinu zneuctování panen lze vysvětlit tím, že mezi řádovými bratry, kteří skládali slib čistoty, se jednalo o zvláště ohavný hřích dráždící morální a náboženské cítění středověkého člověka. V inserovaném listu z roku 1407 v *Proposicio Samagitarum* je uveden případ urozeného litevského bojara jménem *Kircutis*, který měl krásnou dceru. Když byla řádovými bratry násilně unesena, její bratr nemohl takovou potupu unést, a proto propíchl mečem jednoho z řádových rytířů, který právě znásilňoval jeho sestru.⁹²⁹

Na základě tak závažného obvinění bylo možné očekávat, že se polsko-litevská strana bude dožadovat zrušení řádu, jak o to usiloval radikální Pavel Włodkowic.

925 Tamtéž, s. 1008.

926 V satanově přímé řeči naráží autor žaloby na starozákonní (z doby vlády krále Šalomouna) příběh nevěstky, která neváhala souhlasit s usmrcením syna své spolubydlící, když přišla o svého vlastního, viz tamtéž, s. 1005: *nec credi poterit sine misterio facta fuisse talis crux vastatorum, quia forte princeps tenebrarum sciens se expellendum, eiecendum et fugandum de eisdem dominiis per memoriam et passionem Jeshu Christi et fidem catholicam in eisdem partibus assumendam per eosdem suos ministros tam crudelam vastitatem fieri procuravit, extollens se super omne, quod vocatur Christus, quasi dicens: nec michi, nec tibi, sic prout de meretrice legitur, que cum conciperet puerum, quem occupaverat se perditurum, ut per medium laceraretur, assensit.*

927 Tamtéž, s. 1014: [...] *terram Dobrinensem vastavit, cremavit, castra ecclesiaeque incendens, sacramenta dissipans, virgines et maritatas stuprans, nobiles aliquos in acquisitis castris receptos truncans capitibus, interficiens atque necans et alia abhominabilia perpetrans [...].*

928 Tamtéž, s. 1010: [...] *quoscunque in conflictu captos habere potuerunt nulli enim parcunt seu pepercerunt, quin omnes diversam penarum martiriis ignominiose afficiunt, aliquos submergunt, aliquos membratim delacerant et alios penetratis tibiis in arboribus sursum levatis pedibus, capitibus vero deorsum missis suspendentes sagittis transfixos tamquam ericios (sic) iaculis repleverunt; et postea talites affectos martirio truncabant capitibus et bestiis ad vendendum exponebant. Re vera, non est auditum a seculis, quod inter barbaros et paganos tanta vigeret crudelitas et inhumanitas tam horribilis et austera.*

929 Tamtéž, s. 1022: *Nam vir quedam de pocioribus baronibus terre nostre Kircutis nomine habens filiam elegantissimam, per eosdem fratres violenter privatus dicta filia sua, cuius filius frater eiusdem virginis tantas oppressiones peramplius sustinere non volens, quendam ex fratribus predictis circa sororem in ea stupri vim exercentem transfixum gladio notabiliter interemit.*

Ve skutečnosti byl však hned na začátku *Proposicio Polonorum* postulován požadavek, aby byl řád „pouze“ zásadně reformován podle koncilních instrukcí a doporučení.⁹³⁰ V závěru žaloby byla polská představa o reformě řádu konkrétnější. Podle svého řeholního slibu by řádoví bratři měli bojovat proti nepřátelům Kristova kříže, tedy Tatarům a Turkům, na jejichž hranice by proto měli být přesídleni.⁹³¹ Ve skutečnosti se zde tedy nepopírá samotná myšlenka tělesného boje s nevěřícími. Řád německých rytířů by ji však měl naplňovat vůči skutečným nepřátelům Kristova kříže.

Propagandistický útok na řád v podobě vylíčení jeho hrůzostrašných zločinů měl na posluchače zřejmě jen omezený účinek. Oldřich z Richentalu zaznamenal pouze žádost polsko-litevské delegace o vyslání učených mužů k vedení christiani-zační mise.⁹³² S tím se shoduje zápis v deníku kardinála Fillastra, který doplňuje, že proti řádu bylo vzneseno mnoho obvinění. Řádoví zástupci pak požádali o přidělení termínu na svoji odpověď.⁹³³

Petr Wormditt a jeho kolegové byli tímto postupem žmuďského poselstva očividně zaskočeni a navíc si konečně uvědomili, jak závažné následky by to pro pozici řádu na koncilu mohlo mít. Řádový prokurátor se proto intenzivně zabýval vypracováním polemických odpovědí,⁹³⁴ které částečně přednesl řádový advokát Justin z Juvenatia na generální kongregaci v neděli 23. února 1416.⁹³⁵ Zda byl advokát přerušen křikem v řadách polsko-litevské delegace, jak se domníval Paul Nieborowski, není jisté.⁹³⁶ O průběhu řádové polemické odpovědi během gene-

930 Tamtéž, s. 1002: [...] *per doctrinam paternitatis vestre in vita et moribus regula et ordine valeant reformari.*

931 Tamtéž, s. 1017: *Vellemus igitur, quod fratres predicti domus Theutonicorum, qui famam nostram semper suis detractionibus delacerant, iuxta professionem et constitutionem sui ordinis loca iam delicata et vitam ipsorum sordidancia relinquere et finitima adirent et inhabitarent in metis Tartharorum et Turcorum [...] de quorum eciam vita et moribus sanctitas vestra merito deberet informari et efficere, quod status ipsorum modo debito reformetur.*

932 *Chronik des Konstanzer Konzils.* Hg. v. Th. M. BUCK, s. 74.

933 ACC II, s. 58: [...] *ambaxiatores regis Polonie et ducis Witaldi Lithuanie publice proposuerunt in concilio eciam ex parte Samaytarum, primo quod illa gens Samaytarum, que est magna regio, ut ferunt, sicut dimidia Ytalia, vult ad fidem christianam converti et petiverunt ex parte regis et ducis atque gentis predictorum mitti ad eos viros in fide doctos, zelum Dei et fidei habentes Christi ad baptizandum eos et instruendum in fide Christi, erigendas ecclesias et loca et cetera pertinentia ad Dei cultum. Proposuerunt postea ex parte regis Polonie multa et in scriptis plus quam decem folia papiri multas querelas contra Pruthenos, quibus ex parte Pruthenorum modica facta responsione fuit petitum illis dari plenam audienciam et ad hoc diem aliam assignari.*

934 Viz jeho list velmistrovi z 19. února 1416, BGDO II, s. 302–303, č. 145: *Kann wegen starker Inanspruchnahme von mancherley sachen von des ordens wegen mich anfechtende [polsko-litevská žaloba – PB] [...]. Wir hatten wol vor, weres das die Polan nicht weren gereten, das wirs ouch wolden haben gelassen. Aber nu die Polen die proposicio ethingen haben und sie ryten wellen, so mogen wirs mit eren nicht lassen [...].*

935 Hardt IV, sl. 613–614: *Die 23. Januarii Justinus de Juvenacio advocatus pro parte Marianorum Prutenorum, in congregatione generali Constantiensi multa proposuit contra Ladislaum regem Poloniae, et Alexandrum Witoldum ejus fratrum.*

936 NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 175–176, který se odvolává na neurčitou poznámku Dětricha z Nieheimu, srov. Hardt II, sl. 444.

rální kongregace o den později jsme informováni o něco podrobněji. Krátkou úvodní řečí shromáždění zahájil konsistoriální advokát Ardicino della Porta. Poté se ujal slova řádový advokát Jindřich z Pira, který přečetl některé články z řádové polemické odpovědi. Jelikož jich bylo mnoho, byl posléze vystřídán Kašparem Schuwnpflugem, avšak ani on nedočel repliku dokonce. Stejně jako 13. února, kdy byly čteny polské žaloby, nebylo o této záležitosti rozhodováno a ani text řádové polemické odpovědi nebyl předán koncilním notářům.⁹³⁷

Ze stručných koncilních záznamů nelze poznat, jaké byly reakce přítomných na přednesené repliky. Prokurátor Petr Wormditt neváhal velmistrovi napsat, že to byl velký úspěch řádu, jenž si tím získal opět značný respekt. Polemické odpovědi, které se dochovaly v latinské i německé verzi,⁹³⁸ byly poslány jako příloha listu určeného velmistrovi. Další podrobnosti měl v Malborku ústně předat řádový posel Petr Wargel.⁹³⁹

V polemické reakci na *Proposicio Polonorum* se autor (Petr Wormditt?) kriticky vyrovnává se způsobem, jakým jsou tam vylíčeny prusko-polské vztahy.⁹⁴⁰ Podle H. Boockmanna má polemika cynický tón a autor projevuje absolutní nadřazenost nad svými protivníky. Toto tvrzení Boockmann dokládá dvěma místy. Nejdříve v souvislosti pokřtění Litvy cituje ironickou poznámku, že Litevcům není zatěžko se ponořit, protože od dětství jsou zvyklí na koupele (*nec grave eis erat aquis mergi, quia ea gens a iuventute sua balneis est assueta*). Druhým dokladem má být odpověď na výtku, že řád raději zabíjí křesťany a pohany bere do zajetí. Autor repliky totiž tuto praxi nepopírá, pouze ji vysvětluje a ospravedlňuje: křesťané, kteří podporují pohany a poskytují jim zbraně proti jiným křesťanům, jsou horší než pohané a po-

937 Hardt IV, sl. 615–616: *Fecit idem dominus Ardecinus unam brevem collationem introductivam. Qua completa, magister Henricus de Pyro legebat nonnulla capitula continentia formam et tractatus habitos inter dominos de ordine ex una et regem atque duces praedictos ex alia parte, a longis temporibus, citra. Ipsaque magistro Henrico legendo fatigato, dominus Caspar Schuwnplug continuavit dictam lecturam. Licet propter ipsius scripturae capitulorumque in ea contentorum prolixitatem atque multitudinem non finivit, neque notariis registrandum tradidit.*

938 Edičně je zpřístupněna pouze jedna (třetí) část latinské verze obsahující reakci na některé žalobní články, viz CEV, s. 1024–1033; ohledně dalšího dochování viz Příloha: Soupis textů.

939 Viz list prokurátora z 24., resp. 25. února 1416, BGDO II, s. 309, č. 150: *Ich sulde uwern gnaden wol vil schriben von der vorlegunge, die die Polen und Samayten wider den orden vor dem concilio haben vorgebrocht, und wi wir in doruff haben geentwert. Und wiewol sie den orden alczu groslich in dem concilio bedasten, so quam es doch dem orden czu grossen eren; went her wol wart vorentwert. Unde in alle desser czit, als wir czu Constencz sin gewest, so mochte wir unser sache unde gerechtikeit nye vor das concilium brengen, denn also als uch Peter Wargel alles wol muntlichen sagen wirt. Podobně viz list toruňského komtura Jana ze Selbachu velmistrovi z téhož dne, tamtéž, s. 307, č. 149: teilt unter Bezugnahme auf seinen durch den Boten Friedrich überbrachten Bericht als von der Polan vordringen, so si unsirn orden vor dem concilio beschuldigt haben, das wir doruff welden andwerten, nunmehr mit, das wir uns des in gebunge dissis briffes vorandwertet haben.*

940 K jejímu obsahu velmi podrobně, ale nekriticky, viz NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 177–182; SVOV. BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 222–223, který je zase vůči řádu kritický až příliš.

dle svatých kánonů je třeba s nimi nakládat jako s exkomunikovanými a prokletými. Za toto jednání je třeba řád chválit, nikoli hanět!⁹⁴¹

Podíváme-li se na kontext Boockmannem uvedených výpovědí, pak musíme konstatovat, že jde o argumentační strategii, kterou si řádové poselstvo zvolilo pro svou obranu. Pokřtění Litvy je věnován celý odstavec, v němž má být odhalena „pravá“ povaha křtu. Jednoho dne mělo být pokřtěno několik tisíc lidí. Kdo je však vyučil základům křesťanské víry? Nebo se stali křesťany dříve než katechumeny? Litevci byli polití vodou jako stádo beranů, aniž by chápali samotné mystérium křtu. Křtěnci dostávali za podstoupení křtu plášť, proto se někteří vraceli a nechali znovu pokřtít. Nakonec se uvádí už zmiňovaný argument, že Litevcům není zatěžko se ponořit, protože jsou od dětství zvyklí na koupele.⁹⁴²

Určitou povýšenost lze vystopovat spíše v úvodu třetí části řádové repliky, v níž jsou odpovědi na některé žalobní články. Ty jsou hromadně označeny jako *falsa*, na která není třeba odpovídat, protože pravda je zřejmá sama v sobě. Přesto je řád přinucen odpovídat kvůli těm, kteří tyto věci činí, a přitom ignorují skutečnost (druhá strana).⁹⁴³ Obrana řádu je víceméně věcná a ve srovnání s polskými žalobami obsahuje méně propagandistických prvků.

Snad jen v odpovědi na výtku, že bitvu u Grunvaldu vyprovokoval velmistr, je uveden údajný případ zvěrstva, kterého se dopustily tatarské oddíly polsko-litevského vojska v místě Dańbrówno.⁹⁴⁴ Pohané město (*opidum*) zpusťořili, téměř nikoho nešetřice, a nadto se neřtřitili nelidského zločinu (*alias inhumanitates ferocissimas*), když urozené ženy a dcery, které se ukryly do farního kostela, celou noc zneužívali a ráno je ve stejném kostele zavřeli a upálili. Když se to dozvěděli manželé obětí, kteří tehdy byli s řádovým vojskem v poli, řádali velmistra, že je pro ně lepší, aby všichni padli v bitvě, než aby viděli takové zneuctění svého lidu a křesťanské víry.⁹⁴⁵

941 Tamtéř, s. 223.

942 CEV, s. 1030: *Baptizati sunt [...] multa milia una die, sed dicant quis illos in fide instruxerat, quis doctrinam evangelicam eos docuerat que necessaria sunt circa baptismata adultorum. Hec neglecta videntur, prius enim facti sunt cristiani quam cathecumeni efficerentur; abluti sunt lymphis viri gravis etatis de fidei articulis nullam habentes noticiam, de fructu sacramentorum nihil penitus informati et quasi greges ovium vel caprarum mersi sunt undis, misterium sacre locucionis ignorantes; et quia aliquibus baptizandis qui ceteris reputabantur meliores dabantur tunice, reperti fuerunt aliqui bis baptizati, ut duplices tunicas mererentur et alia donaria que eis tunc dabantur; nec grave eis erat aquis mergi, quia ea gens a iuventute sua balneis est assueta.*

943 Tamtéř, s. 1024: *Sequitur tertium, videlicet respondere ad ea, in quibus dominus rex Polonie ordinem accusat. Et quia non oportet veritatem fictis obumbrare coloribus, cum per se ipsam clara sit, nullius fucati ornatus indigeat additamento. Vellet ordo potius in hac materia tacere, sed ne ea in quibus delatus est apud eos qui facti existenciam ignorant, falsa pro veris recipiantur, compellitur loqui tam invitus quam eciam omnino coactus propter necessitatem responsionis [...].*

944 Něm. Gilgenburg.

945 Tamtéř, s. 1031: *[...] Thartari et nonnulli alii infideles et gentibus regis opidum Gillgenburg quod in metis est Prusie proditorie intraverunt in quo stragem indicibilem commiserunt nulli parcendo penitus et quos furor gladii reliquerat igni tradiderunt consumendos, ubi inter alias inhumanitates ferocissimas, hec per Tartharos et alios impios commissa fuit, quod multorum nobilium uxoribus et filiabus, que pro sui tuicione ad ecclesiam*

Proto klade řádový autor koncilním otcům řečnickou otázku, nakolik je věrohodné opakované tvrzení polského krále, že nechtěl a nechce prolévat křesťanskou krev, když poslední dvě války a zejména případ v Daubrowně dokládají, že Vladislav II. Jagello je v lidské krvi namočen od hlavy až k patě!⁹⁴⁶

Rovněž druhá polemická odpověď, tentokrát na *Proposicio Samagitarum*, neoplývá silnými propagandistickými prvky. Přesto se autorovi podařilo dát do příkrého protikladu lstivé jednání Vitolda proti řádu a pozitivní působení řádového panství na Žmudi. V první části je vyličeeno řádění Vitoldova vojska na Žmudi, které lstivě a bez vyslání odpovědního listu napadlo zemi v noci před svátkem Božího Těla, odvedlo tři tisíce lidí do zajetí; starci a ti, kteří nemohli jít sami, byli krutě zabiti; město Klajpeda⁹⁴⁷ bylo obráceno v prach; kostelní svátosti byly zprofanovány a znak krucifixu a svatého Mikuláše vyznače byl umístěn na kopí v čele vojska.⁹⁴⁸

Blahodárné působení řádu na Žmudi podle autora dokládá analogický příklad Prus, které pod vládou řádových bratří jen vzkvétají. Symbolem bohatství a prosperity jsou opevněná a bohatá města a četné hrady, které chrání věrné křesťany před nevěřícími pohany. Mezi lidmi je prý v lidové řeči rozšířen popěvek, že čest, mír a radost září v Prusích – zákon, spravedlnost a přísná výchova. Sotva by se našel jiný „stát“ (*republica*) stejného stáří, který by se podobně rychle rozvíjel.⁹⁴⁹ H. Boockmann správně upozornil na to, že v přemíře sebechvály autor řádové repliky pozapomněl zmínit šíření křesťanského náboženství mezi obyvatelstvem.⁹⁵⁰

Bez ohledu na to, která strana zvolila v propagandistické bitvě lepší strategii, koncil neměl pro vzájemně tvrdé osočování pochopení. Polsko-litevské poselstvo chtělo sice na řádové repliky odpovědět, ty však nebyly zcela vyslechnuty, na což

parochialem dicti opidi confugerant, tota illa nocte execrabiliter in ipsa ecclesia in vituperium nostre fidei et sacramentorum abutentes, mane facto quas secum ducere noluerunt obstructis a foris clausuris ecclesie in ipsa crudelissime cremaverunt. Quod sencientes mariti ipsorum [...] omnes una voce in celum vociferantes: melius est nos mori omnes in bello quam videre tanta mala gentis nostre et sacrosancte fidei christiane.

946 Tamtéž, s. 1032: *Ex predictis patres reverendissimi quesumus perpendite, quomodo stabit dictum dicti regis Polonie, quo asserit non libenter velle madefieri sanguine christiano, cum iam censeatur inmersus et intinctus et totus in hiis duabus guerris preteritis et presertim in dicto opido Gilgenburg a planta pedis usque ad verticem execrabiliter aspersus et dampnabiliter balneatus.*

947 Něm. Memel.

948 Tamtéž, s. 1035: *[...] in nocte festivitatis sacratissimi corporis domini nostri Jeshu Christi, homines utriusque sexus ultra tria milia captivos abduxerant, interemptis crudeliter singulis, qui pro senio vel senectute ipsos sequi non poterant, redacto similiter opido in favillam, ubi sacramentis ecclesie abhominabiliter profanatis hanc deo nostro omnipotenti intulerunt blasphemiam, quod signum crucifixi et gloriosi confessoris sancti Nicolai in campo pro signo posuerant ad sagittam.*

949 Tamtéž, s. 1037: *Quanta libertas omnium, quanta prosperitas, quot divicie, antequam exterorum livor felicitates huiusmodi evertisset, testimonium reddunt magnifica opida, sumptuosa castra et fortalicia copiosa, que deo [a]uspice pro defensione fidelium contra rabiem paganorum structura inexpugnabili sunt erecta. Ecce quidem in vulgaribus canonibus de hac patria canitur: honor, pax, leticia fulget in Prussia; rigor, lex, iusticia, arta disciplina. Unum audacter affirmare audemus, in aliqua republica parvis etatis parvisve adolescencie vix aut rare visum (est) similis festinate felicitatis incrementum.*

950 Srov. BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 224.

poukázal řádový prokurátor. Jednání se pak přesunula před grémium *natio Germanica*, kde bylo oběma stranám doporučeno upustit od dalších polemik a spokojit se s tím, jak v jejich záležitosti rozhodne koncil (*welden beide teil czu rechte steen vor dem concilio der sachen, die man vorlegte*). Podle mínění řádového prokurátora už nebyl nikdo ochoten poslouchat žaloby obou stran v takovém rozsahu.⁹⁵¹

Více než předložené texty na koncil zapůsobila samotná přítomnost žmuďských křesťanů v Kostnici a skutečnost, že křest Žmudi proběhl pokojnou, nikoli násilnou cestou.⁹⁵² Proto koncil s nadšením přijal polsko-litevskou žádost o zplnomocnění lvovského arcibiskupa a vilenského biskupa, aby na Žmudi dále vedli christianizační misi.⁹⁵³

Prokurátor Petr Wormditt velmistra prozíravě varoval, aby proti tomuto požadavku neprotestoval. Takový postoj by postavil řád do špatného světla.⁹⁵⁴ Přesto se i v řádové replice objevila určitá výhrada, resp. doplnění k polsko-litevské suplice. K řečeným biskupům měl koncil připojit další vhodné osoby, které by později podaly koncilu nebo papeži zprávu o proběhnuvší misi. Mělo se rovněž dát pozor na to, aby velmistru, pruským biskupům a řížskému arcibiskupovi nevznikla žádná škoda, neboť po smrti Vladislava II. Jagella a Vitolda se měla Žmuď vrátit pod panování řádu.⁹⁵⁵

951 BGDO II, s. 312, č. 151: *Und doran wolden sie [Poláci – PB] nicht, also das ich mich vorsehe, man werde in sulcher moße wider sie noch uns me horen.*

952 List prokurátora Wormditta z 5. března 1416, tamtéž, s. 312, č. 151: *Vortme so haben sie es also gross gemacht myt der toufe der Samayten, wie das sie umb kenes getwanges willen, sunder von der gnade des heiligen geistes czu der hilgen tofuffe komen wollen.* O úspěchu žmuďského poselstva napsal polskému králi do Krakova rovněž Pavel Włodkowiec, viz jeho list z 8. prosince 1415 (WIESIOŁOWSKI, J.: *Prace i projekty*, s. 121, č. II): *Et hic in sacro concilio coram tanto cetu tot reverendorum patrum magna sapiencia pollencium ac doctissimorum virorum erat sollempniter expositum per nuncios V[est]re] S[erenitatis] bene elegantos et legales ac per ipsum sacrum concilium cum magno gaudio acceptatum scilicet in effectu, quomodo Samagite operatione S[erenitatis] V[est]re] volent fieri christiani.* Královo úsilí v christianizaci Žmudi mu přineslo v očích koncilní veřejnosti *speciale decus et honorem*, přestože jeho protivníci proti němu reptají, viz tamtéž: *Quem honorem propter hoc super alios reges in concilio specialiter habuistis, licet inimici vestri angulatim murmurabant de contrario.*

953 CEV, s. 1023: [...] *reverendis in Christo patribus dominis Johanne [recte Johanni – PB] videlicet archiepiscopo Leopoliensi et Petro episcopo Wilnensi in cultu Christi devotissimis et probatis ad nostram descendent provinciam nobisque baptizmi gratiam prebeant, per quam beatissimo cetui christolarum possemus dulciter aggregari.*

954 V listu z 1. května 1416 vysvětluje prokurátor Wormditt, proč nemůže hlasitě protestovat proti vyslání koncilní delegace na Žmuď, BGDO II, s. 329, č. 159: *Unde ich mag dowidder nicht sprechen; si habin daran vil gunner. Is trit den cristenglouben an. Unde wo ich ichtes dowider spreche, so sagte man, ich wolde den cristenglouben vorhyndern.*

955 CEV, s. 1038: *Item sicut ipsi petunt admitti ad comunionem fidelium et quod possint baptizari per Wilnensem et Leopoliensem episcopos, summe placet nobis, quod hoc fiat, sed quod illis duobus episcopis adiungantur certi alii ad hoc per sacrum concilium deputandi, qui de ipsorum conversione fidelem relacionem facere possint concilio vel futuro summo pontifici; [...] sub protestacione tamen, quod hec fiant sine preiudicio ordinis, ad quem, post mortem dominorum regis et Wytaudi, verum terre Samaytharum dominium dinoscitur pertinere.* Srov. list prokurátora Wormditta, BGDO II, s. 313, č. 151: *Wider die toufe turre wir nicht sprechen; aber was sie*

Na počátku března navštívili tři kardinálové všechny koncilní *nationes* s požadavkem, aby z každého byli vybráni čtyři doktoři, kteří společně s nimi vytvoří komisi, která navrhne vhodné osoby k vyslání na Žmud'.⁹⁵⁶ Nejpozději 1. května bylo rozhodnuto o vyslání kardinála Jana Dominiciho, zvoleného biskupa Dubrovníku, dvou světcích biskupů a tří doktorů z mendikantských řádů, avšak termín odjezdu ještě nebyl stanoven.⁹⁵⁷ Nevíme přesně, kdy koncilní poselstvo vyrazilo na cestu, ale jisté je, že svého cíle nedosáhlo. Velmistr delegaci zabránil projít řádovým územím. Na výtku, že se tím brání šíření křesťanství, bylo koncilním poslům odpovězeno, že Žmud' byla získána velkým úsilím a mečem řádových bratrů, proto má Žmud' přijmout křesťanství z jejich rukou a vznikající církevní struktura má podléhat řížskému arcibiskupství. Koncilní delegace se vrátila do Kostnice s nepořízenou. Koncil v reakci na tyto zprávy zakázal řádu jakkoli překážet christianizaci a budování církevní struktury na Žmudi. Dále bylo rozhodnuto, že ve světských otázkách bude toto území podřízeno říši a římskému králi (!), avšak v církevních záležitostech svému vlastnímu biskupovi a kněžím. Poté bylo koncilní poselstvo opět vybaveno plnou mocí a podruhé vysláno se stejným úkolem. Otázkou pouze zůstává, kdy se tak přesně stalo.⁹⁵⁸

Když koncil 11. srpna 1416 udělil plnou moc Lvovskému arcibiskupovi Janovi Rzeszowskému erbu Pólkozič a vilenskému biskupovi Petrovi, bylo tím definitivně rozhodnuto, že christianizace bude probíhat zcela v režii polského krále a litevského velkoknížete.⁹⁵⁹ Navíc polsko-litevská strana zahájila informační kampaň, jejímž cílem bylo utvrdit koncilní veřejnost v přesvědčení o úspěchu christianizační misie na Žmudi.

thumkirchen aldo worden usrichten czu buwen, han ich alwege gebeten, das es geschee dem orden unschedelich und den bisschoffen czu Prussen und czu Lifflande. Got gebe, das sie gute cristen werden!

956 Tamtéž, s. 312–313, č. 151.

957 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 74: *Do nun die bottschaft verhört ward, do erbot sich der cardinal, der da heißt Johannes tituli Sancti Sixti cardinalis Ragusini [...]. Der ward inn och geben und zwen wibbischoff und dry doctores von den bettelörden, die sy soltend cristan globen leren, und die furen mi[t] inn hin.* Srov. list prokurátora Wormditta z 1. května 1416, BGDO II, s. 329, č. 159.

958 O odjezdu a návratu koncilního poselstva disponujeme nepříliš spolehlivými časovými údaji v *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 77–78: *An außers herren fronlichnams aubent warent all nationes by ain andern. Und kam für die bottschaft, die gesendet was zu^o den haiden, und kleggend die von den tütschen herren, den brüdern von Prüßen, wie daz sy sy gesumpt hettind, und dawider wäirind, das sy nit cristan wurdint. Daz verantwortend aber die tütschen herren von Prüßen, sy hettind sy vormals mit dem swert bezwungen und söltind gehören zu^o dem ertzbistumb zu^o Rig in Nifenland, daz inen zu^ogehörti. Und wöltind sy cristan werden, so söltind sy sy ze cristan machen und ir ertzbistumb. Do ward in gemainem concilium den selben tütschen herren verboten und gebotten by gehorsammi desselben conciliums, daz sy sy in kain weg nit söltind sumen und och nüntz mit inn ze schaffend haben, und daz die selben Samaritan nun hinnahin zu^ogehören söltind dem hailgen römischen rich, und in weltlichen sachen gehorsam sin dem römischen küng, und in gaislichen sachen iren bischoffen und lüpriester. Und also wurden die botten wider hin in gesant mit vollem gwalt.*

959 Zplnomocnění je inserováno v zakládací listině žmudského biskupství z 24. října 1417, viz HOLTZMANN, W.: *Die Gründung*, s. 79–81.

Na generální kongregaci zasedání koncilu (*congregatio generalis*) 16. září 1416 přečetl Petr Wolfram list Vladislava II. Jagella z 2. srpna 1416,⁹⁶⁰ v němž král mimo jiné vyjadřuje radost nad tím, že koncil vyzývá Žmuďany ke křtu. Polský král ví, že by bylo velmi prospěšné, kdyby byl poslán jeden z kardinálů, který by spolu s Lvovským arcibiskupem a vilenským biskupem vedl christianizační misi na Žmudi. Proto je spolu s velkoknížetem Vitoldem připraven poskytnout jakoukoliv pomoc v šíření pravé víry. Neváhá sebevědomě prohlásit, že kdyby nebyli zaměstnáni útoky a válkami směřujícími proti nim, již dnes by bylo skrze ně do římské církve přivedeno mnoho národů i schizmatiků.⁹⁶¹

Na začátku příštího roku král Vladislav II. Jagello koncil informoval o prvních výsledcích probíhající christianizace. Vilenský biskup Petr spolu se zástupem kněží a s podporou polského krále křtil, zakládal kostely a vyučoval lid křesťanské víře. Polský král si v témže listu postěžoval, že za posledních deset měsíců koncil na Žmuď nikoho neposlal.⁹⁶² Údaje v královském listu, který byl v Kostnici přečten 3. března 1417, o dvou tisících pokřtěných urozených Žmuďanech musely na posluchače zapůsobit.⁹⁶³ V reakci na to poslal Zikmund Lucemburský, který se nedávno vrátil z diplomatické mise, polskému králi oslavný list obdivující jeho úsilí šířit katolické náboženství mezi pohany a schizmatiky.⁹⁶⁴ Na konci srpna 1417 poslali polský král a litevský velkokníže koncilu společný list, v němž podali další informace týkající se evangelizační práce Lvovského arcibiskupa a vilenského biskupa a velkého počtu kleriků, kteří s nimi přišli na Žmuď.⁹⁶⁵ Na podzim oba biskupové odeslali zprávu koncilu, budoucímu papeži (*futuro [...] summo et unico Romano pontifici*) a kardinálskému kolegiu. Ve stejné době a s podobným obsahem odeslal

960 Hardt IV, sl. 866: [...] fuerunt lectae litterae illustrissimi principis, Poloniae regis, per dominum Petrum de Polonia, de mandato concilii, in eodem loco.

961 Tamtéž, sl. 867–872; *Codex Medicensis seu Samogitiae dioecesis. Pars I. (1416. II. 13 – 1609. IV. 2)*. Coll. Paulus JATULIS. Roma 1984 (Fontes Historiae Lituaniae 3), s. 24–28, č. 6, zvl. s. 28: *Nisi tot guerrarum impediti fuissetus anfractibus, iamdiu dictae gentes et aliae de ritu Graecorum ad sinum sanctae Romanae ecclesiae in numerosa multitudinem convolassent.*

962 Viz jeho list z 2. ledna 1417, NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 287, č. 9: [...] *tam diu, videlicet per decem mensium spacia aliquem prelatum aut notabilem de numero et corpore cetus vestri sacratissimi ad easdem terras Samagitarum prout decreueratis et polliciti eratis non destinatis et ob hoc interne compassionis pietate compuncti videntes eosdem Samagittas utriusque sexus in erroribus decedere [...].*

963 Tamtéž: *Hec autem patres excelsi pro nouitatibus suscipite, quod die mensis octobris XX preterita duo milia nobilium terrarum Samagittensium afflante spiritu sancto promociionibus nostris per manus reuerendi patris domini Petri episcopi Wilnensis renouacionem et dona sacri baptismaptis susceperunt.*

964 Viz list krále Zikmunda z 28. května 1417 v *Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds*. Hg. v. J. CARO, s. 155–156, č. 57.

965 Viz jejich list z 25. srpna 1417, kde se hovoří o tisícovce nově pokřtěných urozených, v GRABSKI, Andrzej Feliks: *List Władysława Jagielly i Witolda do soboru w Konstancji (1417)*. Nasza Przeszłość 25, 1966, s. 277–284, zvl. s. 281–284; srov. KŁOCZOWSKI, Jerzy: *Jagiello i Witold wobec prawosławnych: próba ich dowartościowania w 1417 roku*. In: *Balticum. Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII-XVII ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*. Pod red. Zenona Huberta NOWAKA. Toruń 1992, s. 175–179.

list i polský král.⁹⁶⁶ Zásadně novou informací bylo založení žmuďského biskupství 24. října 1417, jehož prvním držitelem byl probošt vilenské kapituly Matyáš.⁹⁶⁷

Všechny tyto relace určené koncilu přečetl sekretář hnězdenského arcibiskupa Petr Wolfram na plenárním zasedání 2. února 1418.⁹⁶⁸ Nejen celý koncil, ale zejména nový papež Martin V. a římský král Zikmund Lucemburský, kteří Jagellovi a Vitoldovi poslali gratulační listy, byli velmi uchvázeni zprávami o šíření se křesťanství na východním okraji latinského *christianitas*.⁹⁶⁹

Polsko-litevská strana pro sebe dosáhla velmi příznivého propagandistického i politického efektu. Reputace krále Vladislava II. Jagella a velkoknížete Vitolda jako katolických panovníků byla mezi evropskou veřejností nejen obhájena, nýbrž už natrvalo upevněna.⁹⁷⁰ Dalším praktickým pozitivním důsledkem bylo pevnější připoutání Žmudi k Litvě, a tedy její opětovná ztráta ve prospěch řádu se stávala stále méně pravděpodobnou.

Řádová delegace si tyto souvislosti stále více uvědomovala, proto chtěla ve dvou záležitostech ukázat smířlivější přístup, ač vždy s určitou výhradou. Smířila se s tím, že christianizaci Žmudi povede Polsko-litevská unie, ale dále trvala

966 List biskupů z doby před 30. listopadem 1417 určený koncilu a budoucímu papeži, viz CESDQ II, s. 93–96, č. 78, a nedatovaný list kardinálům, viz Lites III, s. 191–192. List Jagella koncilu a budoucímu papeži, viz CESDQ II, s. 92–93, č. 77.

967 Edici zakládací listiny viz HOLTZMANN, W.: *Die Gründung*, s. 79–83. Osada určená za sídlo nového biskupství byla kvůli tomu povýšena na město, protože – podle slov zakládací listiny – Žmuďané nejsou zvyklí přebývat ve městech, s. 81: *Denique quia non erat moris prefate gentis in urbibus habitare, quare nominatus princeps ob huiusmodi operis sancti incepti prosecutionem ad terram iam dictam Samaitarum personaliter veniens locum dictum Wormi in districtu Medicicensi pro civitate satis aptum assignavit nomen Medniky eidem imponendo*. Jedná se dnes o město Varniai (pol. Wornie, něm. Medeniken) na západní Litvě. Vilenského probošta Matyáše na nového biskupa prezentoval velkokníže Vitold, s. 82: [...] *princeps Alexander, magnus dux Lituanie, huius sanctissimi operis inceptor et director, honorabilem virum Mathiam de Wilna magistrum arcium et ecclesie Wilnensis prepositum nobis presentavit asserens eum fore idoneum ad huius oneris levamentum, de cuius vita et moribus nobis etiam bene constabat*.

968 Referuje o tom Petr z Pulkau, který kvůli velkému rozsahu relace nezachytil všechno, viz FIRNHA-BER, F.: *Petrus de Pulka*, s. 64–65: *Subiungebat insuper de dilatazione ecclesiae per conversionem Samaitarum, qui noviter fidem susceperunt [...] venerabilis dominus Petrus de Lamberga licenciatius in decretis nomine regis Poloniae legebat literas ejusdem regis et archiepiscopi Leopoldensis et alterius cuiusdam episcopi, quibus continebatur de conversione Samaitarum et regeneratione eorumdem lavacro baptismatis sacri in tanta multitudine, ut dicti episcopi toto mense baptizando occupati fuerint, et ecclesiam kathedralem cum parochialibus ecclesiis exererint et sufficienter dotaverint, ac episcopum consecraverint et instituerint atque clerum prout fieri pro nunc poterat competentem. Extensa erat premissorum relacie [sic! – PB], quam et anxius pressura non omnino plene recolligere potui, nec tam brevi tempore quam audivi ad plenum carte commendare scribendo ob repentinum latoris recessum, quem heri putabam abiturum, verum si quae addenda occurrerent, postea scribam opportune*.

969 List Martina V. viz *Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds*. Hg. v. J. CARO, s. 163–164, č. 64; list krále Zikmunda viz CESDQ II, s. 108–109, č. 88.

970 Na neustálé zpochybňování křesťanství obou panovníků ze strany řádu si stěžuje v závěru autor *Proposicio Polonorum* (CEV, s. 1017): *Non dubitamus enim quod ipsi fratres sunt gens deo dedicata et Christi vestem deferentes. Sed cur nos nunc modo factis nunc verbis opprimunt ignoramus. Multos enim principes harum et aliarum partium minus iuste et fallaciter erga nos et nostros subditos concitant, asserentes, quod nos cum gente nostra non servaremus fidem catholicam sed potius paganicam*.

na kanonické příslušnosti nově vzniklé žmuďské diecéze k řížskému arcibiskupství.⁹⁷¹ Souhlasila dokonce s polsko-litevským návrhem na reformu řádu. Reforma však musí být podmíněna vysláním koncilních vizitátorů, kteří v Polsku a na Litvě zkontrolují, jak je to doopravdy s deklarovaným katolictvím Vladislava II. Jagella, Vitolda a jejich poddaných.

Reductio Graecorum

Otázka unie mezi západní a východní církví stála na kostnickém koncilu spíše ve stínu naléhavějších záležitostí,⁹⁷² ovšem právě polský král a litevský velkokníže měli eminentní zájem na jejím projednání. Proto vyslali v druhé polovině roku 1415 do Kostnice dominikána pocházejícího z urozené konstantinopolské rodiny jménem Theodor Chrysoberges, který se aktivně zasazoval o konverze ortodoxních věřících do římské církve.⁹⁷³ Dominikán předstoupil před koncil s doporučujícím listem polského krále s datem 29. srpna 1415, v němž je vyjádřen záměr Vladislava II. Jagella přivést co nejvíce svých poddaných schizmatiků k pravé víře.⁹⁷⁴ O činnosti Theodora v Kostnici nic konkrétního nevíme, ačkoliv se na něj polská delegace odvolávala v souvislosti s příjezdem žmuďské delegace.⁹⁷⁵

V jedné ze zpráv o úspěšně probíhající christianizaci Žmudi určených koncilu (25. srpna 1417) se polský král a litevský velkokníže zmínili o aktuálním problému souvisejícím s konverzí pravoslavných křesťanů ke katolické víře. Pro pravoslavné duchovenstvo, jinak ochotné vstoupit do římské církve, byl stejně jako pro prostý lid, nepřekročitelnou překážkou opětovný křest, který někteří katoličtí kněží

971 Avšak nestalo se tak. Žmuďská diecéze byla bulou papeže Martina V. z roku 1421 podřízena přímo apoštolskému stolci a od roku 1427 byla začleněna do hnězdenské arcidiecéze, viz NIKODEM, J.: *Witold*, s. 348–350.

972 BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 185–199.

973 Ještě před tím, už v polovině ledna 1415, měl podle Tadeusza Silnického přicestovat do Kostnice s tímto úkolem mogilský opat Jan Stecher, viz SILNICKI, T.: *Sobory powszechnie a Polska*. Warszawa 1962, s. 93.

974 Doporučující list polského krále viz v jednom wolffenbüttelském rukopise, kde je nadepsán jako *Littera missa per regem Polonie concilio Constanciensi super reductione Graecorum*, ACC III, s. 281–282: [...] *dominus frater Theodorus Constantinopolitanus vicarius generalis societatis ordinis generalis Predicatorum, vir catholicus et devotus, prout sua opera manifeste ostendunt, peritus in Greco, Tartarico ydeomatibus et Latino, ex litteris multorum principum christiane fidei nobis multipliciter commendatus [...]. Nempe, ut vestris paternitatibus notum est, habemus in regno nostro adhuc aliquos Ruthenos subditos nostro, quibus nondum divina lux defulsit; ut dimisso errore venirent ad callem veritatis immense ... velitis ... dominum fratrem Theodorum ... habere ... recomissum*. SřOV. BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 190–191.

975 Viz doporučující list žmuďské delegace z 18. října 1415, CEV, s. 332, č. 651. Koncil byl požádán, aby chránil Vladislava II. Jagella a Vitolda před jejich protivníky, kteří jim brání v šíření katolické víry (*quatenus omnes invasores, qui nos in amplianda (!) sacra fide catholica impedire consueverunt compescantur et ne nos amplius impediant*); a kázání Ondřeje Łaskarzyce poslovené právě při představení onoho poselstva, ACC II, s. 268.

vyžadovali. Podle mínění obou panovníků brání tento postup efektivnímu šíření katolické víry na území Polského království a Litevského velkoknížectví. Z tohoto důvodu se obracejí na koncil a budoucího papeže s prosbou o uznání jiných forem rituálu konverze pravoslavných křesťanů na katolickou víru (např. vkládání rukou).⁹⁷⁶

Zatím nesmělé návrhy o připojení pravoslavných oblastí k římské církvi obdržely jasnější kontury po odstranění trojpapežství a volbě nového papeže Martina V. (11. listopadu 1417). V gratulačním listu obsahujícím radost z volby i slib poslušnosti novému pontifikovi se Vladislav II. Jagello a Vitold představili nejen jako knížata, která obrátila Litvu na katolickou víru, nýbrž i jako šířitelé katolické víry mezi svými pravoslavnými poddanými. Za účelem dokončení díla sjednocení pravoslavných věřících s římskou církví vyslali do Kostnice kyjevského metropolitu Řehoře Camblaka, který měl s papežem a koncilem projednat konkrétní realizaci církevní unie.⁹⁷⁷

Příjezd pravoslavného metropolity do Kostnice kolem poloviny února 1418 vyvolal ve městě senzaci, alespoň tak to ve své relaci uvádí Oldřich z Richentalu.⁹⁷⁸ V Řehořově doprovodu se mělo nacházet pět pravoslavných biskupů a devět mnichů, jejichž zevnějšek vzbuzoval údiv. Navíc kronikář dodává jen stěží uvěřitelnou věc, že mezi doprovodem zahlédl rovněž pohany a zástupce muslimské víry.⁹⁷⁹

976 GRABSKI, A. F.: *List Władysława Jagielly*, s. 283–284: [...] *quid et qualiter salutem ipsorum expediat in reductione huiusmodi, ita ut inantea non oporteat ipsos fonte baptismatos, sed aliter, sicut nobis per doctores nostros predicatur, per manuum impositionem vel aliis debitis ceremoniis, absolutione premissa, si hanc humiliter pecierint, ad communionem christi fidelium admittantur; super quo prefati nostri patres et ambaxiatores v. r. p. lacius informabunt, ut tandem ipso auctore cuius negocium disponitur, istis qui nostre dicioni subsunt gremio ecclesie restituti, reliqua pars Grecorum, qui ad hoc a diu aspiravit, expurgato fermento veteris malicie, perpetuati scilicet scismatis, sit nova conspersio, nobiscumque de uno pane et de uno calice participians, in domo domini ambulet cum consensu.* Nešlo však v žádném případě o tolerantnější přístup k pravoslavným, nýbrž o efektivnější nástroj konverze. Cíl zůstával tentýž: přivést schizmatiky zpět do obediencie papeže a římské církve, viz list polského krále koncilu z doby před 30. listopadu 1417, CESDQ II, s. 93, č. 77: [...] *ut illa veterna Grecorum rebellio [...] ad devote debiteque obediencie felices metas unice et indubitati pastoris vicarii scilicet Jhesu Christi ipso duce deveniet.*

977 Viz list Vladislava II. Jagella z 1. ledna 1418, CESDQ II, s. 98–100, č. 81: *Sed nec predictae gentis conversionem una cum fratre meo Alexandro alias Vitholdo magno duce Lithwanie putavimus nobis sufficere ad meritum, nisi etiam terras amplissimas nostris dicionibus sub ritu Grecorum suppositas accuratissima diligencia ad gremium sancte matris, a quo tam periculose diutissimeque oberraverant, reduci quantum in nobis est curavimus. Propter quod ecce [...] Gregorium [...] archipresulem seu metropolitum totius Russie ac plage orientalis [...] induximus, ut ipse meo fratrisque mei [...] subnixus auxilio ad sanctitatem vestram et ad [...] sacram synodum [...] tractaturus sinceriter oblaturusque modos et vias propicias, per quos et quas se cum suis reintegrare intendit unitati ecclesie.* Dále viz BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 397–410.

978 Richental datuje příjezd kyjevského metropolity na 19. února (*Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 117), zatímco kardinál Fillastre na 18. února (ACC II, s. 164).

979 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 117: *Do man zalt von der geburt Cristi unßers herren MCCCXVIII an dem nünzehenden tag des monats Hornung, do rait in der hochwirdig herr und ertz-bischoff, her Jerg, ertzbischoff Kyfionensis, und ist kriechischs globens, und mit im fünf bischoff desselben globens. [...] Und komend mit im vil herren und botten von den haidischen herren, vom kayser soldan, von dem großen*

Velký prostor věnuje Richental popisu pravoslavné bohoslužby, jejíž veřejné celebrování bylo schváleno.⁹⁸⁰ Naopak zamlčuje audienci metropolity u papeže při zasedání generální konsistoře 25. února 1418. Pramenná svědectví o jejím průběhu jsou přitom klíčová k pochopení významu Řehořovy návštěvy na koncilu.⁹⁸¹

V přítomnosti kardinálů a krále Zikmunda předstoupil ruský metropolita v doprovodu hnězdenského arcibiskupa Mikuláše Tráby a plockého biskupa Jakuba z Kurdwanowa před majestátně oděného papeže (*in pontificalibus*), dříve však před ním trojice biskupů třikrát poklekla. Poté zaujali místa určená obvykle pro konsistoriální advokáty. Jelikož Řehoř Camblak neovládal latinu, slova se ujal český teolog Mařík Rvačka (*Mauricius de Boemia, magister in teologia*), který proslovil kázání na motiv verše z Pavlova listu Římanům (Rm 14,1) o přijímání slabých ve víře (*infirmum in fide assumite sine disceptacionibus*), a pak jménem metropolity přednesl memorandum, v němž vyjádřil Řehořův dlouhodobý záměr připojit se k víře a obedienci římské církve (*a diu fuisse venire ad fidem et obedienciam ecclesie Romane*):⁹⁸²

Papež Martin V. je v oficiální promluvě označen nejen jako nejvyšší pontifik, ale i jako vikář Ježíše Krista (*vestre sanctitati, summo et indubitato et vero vicario Jhesu Christi*). Zpráva o odstranění papežského schizmatu v římské církvi nejenže vyvolala velkou radost v srdci metropolity a v mnoha ruských zemích, nýbrž se také stala podnětem k cestě Řehoře Camblaka za papežem do Kostnice, aby naplnil dlouholetou touhu po znovusjednocení obou církví. Předtím však požádal polského krále a litevského velkoknížete, aby ho k této cestě zplnomocnili (*rogavi [...] principes, quatenus me expedirent venire ad pedes sanctitatis vestre*). Cílem mělo být spojení východní církve s římskou (*unio inter illam ecclesiam orientalem cum sancta Romana ecclesia*). Tento svazek nebo spojení, v řeči často označovaný jako svatý (*sanctissima unio*), si prý přeje rovněž byzantský císař a konstantinopolský patri-

kan, von dem künig von Arabia, von der stat groß Nograffe und von andern großen haidischen stetten und herren; tamtéž, s. 120: [...] komend vil haiden mit im, uss der Tyrtarye und uss der Turggie, die da habend des Machometen globen und viiiij pffaffen sins gelobens, all mit langen bärten und ob dem mund kain bart und mit langem har und hattend blatten. Kardinál Vilém Fillastré hovoří o šesti pravoslavných duchovních, kteří doprovázeli metropolitu, ACC II, s. 164. O přítomnosti pohanů v doprovodu metropolity nepochybuje BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 400.

980 *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 122–125. Jedná se o nejstarší popis pravoslavné mše v německém jazyce, stov. KOHLSCHIEIN, FRANZ: *Die älteste Beschreibung der orthodoxen Liturgie in der Chronik des Ulrich von Richental über das Konzil von Konstanz*. Archiv für Liturgiewissenschaft 29, 1987, s. 234–241.

981 Průběh audience lze rekonstruovat na základě relace kardinála Fillastré (ACC II, s. 164–167) a vyslance vídeňské univerzity Petra z Pulkau (FIRNHABER, F.: *Petrus de Pulka*, s. 68).

982 Zatímco Rvačkov kázání se dochovalo v několika rukopisech (BRANDMÜLLER, W.: *Martin V. und die Griechenunion: der „Sermo in presentacione cuiusdam episcopi Ruteni“ des Mag. Mauricius Rvacka in Konstanz, 25. Februar 1418*. Studia Gratiana 28, 1998, s. 133–148, edice kázání na s. 141–148), obsah memoranda známe jen díky záznamu kardinála Fillastré, ACC II, s. 164–167. Stov. SOUKUP, P.: *Die Böhmischen Konzilsteilnehmer*, s. 196–197.

archa. Největší šance na spojení pravoslavných křesťanů s římskou církví je přece jen na území ovládaném Vladislavem II. Jagellem a Vitoldem, kteří jsou horlivými šířiteli katolického náboženství. Ke správnému vytvoření unie však bylo zapotřebí svolat koncil, na němž by učení lidé jednali o rozdílech mezi pravoslavnou a římskou církví.⁹⁸³

Papež vyjádřil radost nad záměrem metropolitů a slíbil mu, že se touto záležitostí bude zabývat. Poté byl veřejně přečten list polského krále a litevského velkoknížete (zřejmě ten z 1. ledna 1418). Audience byla ukončena vyjádřením úcty papežovi, když kyjevskému metropolitovi a jeho doprovodu (hnězdenský a plocký biskup) bylo dovoleno políbit nohy, ruce a ústa nejvyššího pontifika.⁹⁸⁴

Odhodlání kyjevského metropolitů ohledně odstranění schizmatu mezi východní a západní církví mohla mezi koncilními otci vzbudit velké naděje. Kardinál Fillastre si ve svém deníku poznamenal, že se o Řehořovi Camblakovi hovořilo jako o metropolitovi celé Rusi, kterému podléhá padesát (!) biskupství.⁹⁸⁵ Petr z Pulkau si z oficiální řeči hlavně zapamatoval myšlenku o svolání ekumenického koncilu. Podle vídeňského mistra byl všeobecný optimismus vyvolán rovněž informací, že konstantinopolský patriarcha podporuje tuto prounijní politiku.⁹⁸⁶

Podle všeho byla koncilní veřejnost úspěšně zmanipulována polskou delegací, protože to, co je známo o osobnosti metropolitů Řehoře Camblaka a situaci pravoslavné církve na území bývalé Kyjevské Rusi, zřetelně dokazuje, že představa o sjednocení východní a západní církve byla velmi utopická a metropolita byl pouze pasivní figurkou v realizaci politických záměrů polského krále a litevského velkoknížete. Abychom blíže osvětlili, jak došlo k takové diskrepanci mezi očekáváními koncilní veřejnosti a církevně-politickými plány polsko-litevské delegace, je třeba učinit určitý exkurs o církevní kariéře Řehoře Camblaka a situaci pravoslavné církve na území bývalé Kyjevské Rusi.⁹⁸⁷

983 ACC II, s. 166: *Omnem eciam curam fecerunt, ut gentes, que ipsorum precepto subiciuntur, que sequestrate sunt a gremio sancte Romane ecclesie, ut zelatores christiane fidei cupiunt, ad unitatem ecclesie reducantur, hoc servato, ut cum via debita et honesta atque consueta fiat, scilicet per congregacionem concilii, ut utrimque congregentur periti et experti iuris, qui discernant de negociis fidei et hanc differenciam inter illam gentem cum sancta Romana ecclesia. Sperandum autem erit, beatissime pater, quod ... manifestabit veritatem nec pacietur amplius tantos populos sequestratos esse ab invicem.*

984 Tamtéž, s. 167: [...] *idem Gregorius archiepiscopus fecit pape reverenciam et admissus ad osculum pedis, manus et oris et ita sui socii.*

985 Tamtéž, s. 164: [...] *d. Gregorius archiepiscopus ... Ruthenus de ordine sancti Basilii, qui dicitur esse metropolitanus totius Rossie super L ecclesias cathedrales de fide Grecorum.* Podle Richentalu mu podléhalo jen 11 biskupství, *Chronik des Konstanzer Konzils*. Hg. v. Th. M. BUCK, s. 120.

986 FIRNHABER, F.: *Petrus de Pulka*, s. 68.

987 K osobnosti Řehoře (Grigorije) Camblaka, který byl literárně velmi činný, k jeho církevní kariéře a k situaci pravoslavné církve na Rusi v jeho době existuje četná literatura, proto uvádím jen výběrově: HEPPEL, Muriel: *The Ecclesiastical Career of Gregory Camblak*. London 1979; STRADOMSKI, Jan: *Literacka, polityczna i cerkiewna dzialalność prawoslawnego metropolity Grzegorza Camblaka w świetle współczesnych mu źródeł*. In: *Z religijnych zagadnień średniowiecza*. Pod red. Jana DRABINY. Kraków 2008 (ZNUJ 1302, Stu-

O osudech kyjevského metropolity nemáme příliš mnoho spolehlivých historických zpráv. Ty, které jsou k dispozici, pocházejí nejčastěji až z poslední fáze jeho života a z doby jeho cesty do Kostnice. Nedlouho po návratu na Litvu totiž umírá (pravděpodobně v roce 1419 nebo 1420). Jisté je, že pocházel z bulharské (Veliko Tarnovo) urozené rodiny, jež měla pravděpodobně byzantské kořeny. Vynikajícího teologického a literárního vzdělání se mu dostalo v jednom z okolních klášterů a také na hoře Athos, kde strávil mládí. Později se stal slavným zejména kvůli svým homiletickým a hagiografickým spisům. Někteří jeho příbuzní dosáhli vysokých pozic ve strukturách pravoslavné církve – Cyprián Camblak byl kyjevsko-moskevským patriarchou (1375–1406) a Euthymios (Evtimij) Tarnovski posledním patriarchou Tarnova (1375–1393). V posledních letech 14. století zastával Řehoř funkci igumena v srbském monastýru Visoki Dečani.

Na začátku 15. století se s ním setkáváme v diplomatických službách konstantinopolského patriarchy, který jej vyslal do Moldávie, aby posoudil kanoničnost volby místního patriarchy. Řehoř Camblak tam nakonec zůstal a přes pět let působil jako protopresbyter a kazatel v katedrálním kostele v Sučavě.⁹⁸⁸

Do této doby také spadají první kontakty s litevským velkoknížetem Vitoldem, který podobně jako jeho předchůdci nebo jeho bratranec Vladislav II. Jagello usiloval o převzetí kontroly nad pravoslavnou církví na svém území. Proti tomu stály zájmy moskevských velkoknížat a konstantinopolského patriarchy, který trval na jednom metropolitovi pro celou Rus bez ohledu na faktické rozdělení tohoto území mezi tři politické útvary – Moskvu, Litvu a Polsko. Litevský kníže Olgerd, ač sám pohan, povzbuzen polským příkladem (založení haličské metropole v roce 1371) požádal tvrdým ultimátem (hrozil vyhlazením pravoslavných věřících) konstantinopolského patriarchu, aby vyjmul litevské území z jurisdikce tehdejšího promoskevského metropolity Alexeje. Patriarcha zvolil nestandardní řešení a do hodnosti kyjevského metropolity jmenoval Cypriána Camblaka (1375). Pravoslavná církev na Rusi tak byla nadále rozdělena na „litevskou“ a „moskevskou.“ Až po smrti Alexeje (1378) a moskevského knížete Dmitrije Ivanoviče řečeného Donského (1389) dokázal Cyprián ovládnout obě části metropole a přesídlit do Moskvy. Díky dřívějšímu dlouhému pobytu na Litvě Cyprián udržoval nadále přátelské kontakty s Vitoldem i Vladislavem II. Jagellem, ačkoliv jeho politika zaměřená na zachování jednotné ruské metropole, nehledě na politickou příslušnost území, byla pro litevská knížata přijatelná jen s výhradami. Na druhou stranu chtěli oba panovníci Cypriánovým prostřednictvím přimět konstantinopolského patriarchu k přijetí svého záměru ohledně církevní unie. Není známo, jaký postoj k unijním

dia Religiologica 41), s. 167–182; TRAJDOS, Tadeusz M.: *Metropolici kijowscy Cyprian i Grzegorz Camblak (bulgarscy duchowni prawoslawni) a problemy cerkwi prawoslawnej w państwie polsko-litewskim u schyłku XIV i w pierwszej ćwierci XV w.* Balcanica Posnaniensia. Acta et studia II. Bulgaria – Balkany – Słowiańszczyzna. Poznań 1985, s. 211–234.

988 STRADOMSKI, J.: *Literacka, polityczna*, s. 169–170.

plánům zaujímal samotný metropolita Cyprián, který Litvu navštívil naposledy v letech 1404–1406.⁹⁸⁹

Křehká spolupráce mezi metropolitou a litevskými knížaty vzala za své po Cypriánově smrti. Konstantinopolský patriarcha ignoroval litevské nominanty a jmenoval řeckého kněze jménem Fotios, který do Kyjeva dorazil v září 1409 a od května 1410 už trvale sídlil v Moskvě. Velkokníže Vitold v této situaci zabránil novému metropolitovi v administraci eparchie (diecéze) na litevském území a současně svolal synod, na kterém shromážděné pravoslavné duchovenstvo pod nátlakem litevského velkoknížete zvolilo do hodnosti kyjevského metropolity Řehoře Camblaka. Konstantinopolský patriarcha však odmítl tuto volbu uznat a zvoleného metropolitu posvětit. Definitivní roztržka nastala 15. listopadu 1415, kdy následující synod litevského pravoslavného duchovenstva potvrdil Řehoře Camblaka ve funkci a rozeslal list obhajující svůj postup odkazem na autokefalitu pravoslavných patriarchátů v Srbsku a Bulharsku. Zvláštní list rozeslal rovněž velkokníže Vitold, který trval na tom, že litevský metropolita musí být podřízen místnímu velkoknížeti, a proto nemůže sídlit v Moskvě. V reakci na tyto události rozeslal moskevský patriarcha Fotios všem pravoslavným knížatům, bojarům a prostým věřícím oběžník, v němž informoval o exkomunikaci Řehoře Camblaka na konstantinopolské synodě. V důsledku toho nebyl Camblak uznáván ani litevskými biskupy, kteří stáli v opozici k velkoknížeti Vitoldovi. Pozice metropolity byla zcela odvislá od politické podpory litevského velkoknížete, který ho potřeboval k realizaci důležité mise na kostnickém koncilu.⁹⁹⁰

V kostnické promluvě bylo chybně uvedeno, že metropolita požádal polského krále a litevského velkoknížete o svolení k cestě do Kostnice.⁹⁹¹ Ve skutečnosti iniciativa vzešla od obou panovníků. Řehoř Camblak nebyl nadšeným propagátorem církevní unie, pojímané jako jednostranné podřízení se pravoslavných věřících římské církvi. V dochované slovanské verzi kostnické řeči je více zdůrazněna jednota způsobená Duchem svatým a realizovaná na základě tradice církevních Otců z prvního tisíciletí křesťanské éry. Metropolita neuznával papežský primát ani katolický exkluzivismus.⁹⁹²

989 TRAJDOS, T. M.: *Metropolici kijowscy*, s. 216–223.

990 HEPPEL, M.: *The Ecclesiastical Career*, s. 53–80.

991 Muriel Heppel cituje rozhovor mezi Řehořem Camblakem a Vitoldem zaznamenaný v jednom ruském letopisu. Vitold byl metropolitou dotázán, proč nepřísluší k „řecké“ víře, nýbrž „latinské.“ Na to mu kníže odpověděl současně s udělením úkolu. Jestliže Řehoř Camblak chce, aby kníže a jeho lid příslušel k „řecké“ víře, ať jde do Říma a debatuje s papežem a jeho rádci. Pokud vyhraje v diskuzi, pak se Vitold podvolí „řeckým“ náboženským zákonům a zvykům. V opačném případě přivede Vitold všechny své pravoslavné poddané k poslušnosti římské církvi. To byla podle letopisce bezprostřední příčina cesty kyjevského metropolity na západ, viz tamtéž, s. 84–86, srov. *Polnoe sobranie ruskich letopisej. Tom 11. VIII. Letopisnyj sbornik, imenuemyj patriaršeju ili nikonovskoju letopisju*. S[ankt]-Petěrburg 1897, s. 233.

992 HEPPEL, M.: *New Light on the Visit of Grigori Tsamblak to the Council of Constance*. Studies in Church

Konečná podoba přednesené promluvy byla zřejmě dohodnuta s polskou delegací na místě v Kostnici a podle Waltera Brandmüllera dokonce předložena papeži ke schválení.⁹⁹³ Vystupování kyjevského metropolity během audience, která je jeho jedinou známou veřejnou aktivitou v Kostnici, ve skutečnosti připomínala roli němeého staty (celkem příznačně Řehoř Camblak nepromluvil během audience ani slovo!), který vykonává naučená gesta podle přesných instrukcí, které zřejmě pocházely od polského poselstva (viz asistence hnězdenského a plockého biskupa).

Z jednohlasného nadšení očitých svědků by vyplývalo, že se polské delegaci podařilo koncilní veřejnost přesvědčit o velkém významu metropolity Řehoře Camblaka údajně reprezentujícího celý pravoslavný svět. Nelze však vyloučit, že se k papeži, kardinálům a dalším účastníkům koncilu přece jen dostaly pravdivé informace o situaci na Východě. Zejména zástupci Řádu německých rytířů se snažili vznést pochybnosti o reálnosti polsko-litevského projektu.⁹⁹⁴ Příznačné je také, že prameny mlčí o jakémkoliv další papežově aktivitě nebo kohokoli jiného, pokud jde o projednávání možnosti církevní unie.

Bez ohledu na fakt, že projekt církevní unie byl pouze důmyslnou mystifikací, a skutečný záměr integrace struktury pravoslavné církve na území ovládaném polským králem a litevským velkoknížetem nebyl nakonec papežem ani koncilem potvrzen, byl mediální obraz obou panovníků jako šířitelů katolického náboženství mezi schizmatiky na kostnickém koncilu opět potvrzen.⁹⁹⁵

History 13, 1976, s. 223–229 ukazuje na zásadní rozdíly a protichůdné vyznění obou verzí (slovanské a latinské) kostnické promluvy, zatímco STRADOMSKI, J.: *Literacka, polityczna*, s. 178–180 vidí přes všechny odlišnosti společné motivy obou verzí: alegorie plující loďky (církev), zájem o opravdovou jednotu v církvi a výzva k odstranění schizmatu cestou svolání všeobecného koncilu a dogmatické diskuze.

993 BRANDMÜLLER, W.: *Das Konzil II*, s. 401.

994 Petr z Pulkau doplnil na závěr své relace o audienci kyjevského metropolity větu, že *Cruciferi tamen fidem modicam adhibent praenarratis*, FIRNHABER, F.: *Petrus de Pulka*, s. 68. Prokurátor Petr Wormditt pouze stručně informuje, že audience metropolity překazila projednávání řádových záležitostí, BGDO II, s. 460, č. 239.

995 Příkladem může být list Zikmunda Lucemburského polskému králi z ledna 1418, v němž ho oslavuje za šíření katolické víry mezi pohany a schizmatiky, do čehož se chce sám intenzivně zapojit, CESDQ II, s. 108–109, č. 88: *Qua de re, frater carissime, et si pro fidei meritis quispiam vocitatur iure beatus, vos cum et pre ceteris, pro tot tantisque iugiter recolendis operibus, confidimus eterna cum sanctis dei in gloria numerari. [...] insistite preterea illud fermentum veteris malicie et nequicie, ritum scilicet Graecorum, de quo nobis etiam vestra effectuose pridem scripsit dileccio, quantum ad vos pertinet eicere, non dubitantes nos circa reduccionem eorundem indesinentem operam de presenti non segniter intendere toto posse.*

ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Kostnický koncil (1414–1418) se v kontextu staletí trvajícího sporu mezi Řádem německých rytířů v Prusích a Polsko-litevskou unií může jevit jako krátká, nepříliš významná epizoda. K přiměřenému pochopení prusko-polského sporu v Kostnici je třeba mít na paměti, že vyslání delegací na koncil nevzešlo z iniciativy polsko-litevské ani řádové strany, nýbrž římského krále Zikmunda Lucemburského a pisánského papeže Jana XXIII. Souhlas s jejich pozváním na koncil umožnil vojensko-diplomatický pat, do kterého se znesvářené strany dostaly na podzim roku 1414. V historiografii, která iniciativu k vyslání poselstva na kostnický koncil chybně přisuzovala polsko-litevské, resp. řádové straně, dominují dvě koncepce prusko-polského sporu.

První reprezentuje významná kniha Hartmuta Boockmanna o *Satiře* dominikána Jana Falkenberga a doktrinním procesu, jenž byl proti Falkenbergovi veden z popudu polsko-litevské delegace. Německý historik zdařile zasadil protipolský pamflet do politického kontextu prusko-polského sporu. Ještě důležitější je však konstatování, že Falkenbergovo obvinění z hereze bylo až posledním zoufalým pokusem, jak zvrátit celý proces ve prospěch polsko-litevské delegace. Vedle toho však obě strany podnikaly další kroky. H. Boockmann se výběrově věnoval juristickým polemikám a žalobním článkům v souvislosti se žmuďskou delegací.

Druhé pojetí (Zenon Hubert Nowak) upřednostňuje právní souvislosti sporu, zejména rozhodčí proces (příměří a jeho prolongace stojí spíše v pozadí), jenž byl od jara 1412 veden Zikmundem Lucemburským. Polský historik však chybně předpokládal, že kostnický proces před římským králem tvořil integrální součást arbitráže. Z. H. Nowak si nevěšiml určitých souvislostí, jež způsobily přerušení rozhodčího procesu v létě 1414 a jeho obnovení až v roce 1419. Během koncilu měla být sice arbitráž zahájena, avšak kvůli nesmlouvavému přístupu řádového a polsko-litevského poselstva k tomu nedošlo.

V historiografii dosud chybělo komplexní pojednání, které by tyto diplomatické, právní a propagandistické aspekty prusko-polského sporu na kostnickém koncilu uvedlo do vzájemných souvislostí.

Základem úspěšné diplomacie nejen v pozdním středověku byl výběr vhodných osob do poselstva. Delegáti měli ideálně mít dobré kontakty s rozhodovacími centry důležitými v prusko-polském procesu, jako byly římská kurie, dvůr Zikmunda Lucemburského a koncil. Jejich význam se však v průběhu koncilu poněkud měnil (zejména během papežské sedisvakance). Proto je v knize věnována velká pozornost personálnímu složení jednotlivých poselstev, původu a profesní kariéře příslušných osob, jejich aktivitám během koncilu a významu pro řádovou, resp. polsko-litevskou diplomacii.

Většina vyslanců působila v různých oblastech podle svých dosavadních zkušeností a znalostí (např. ohledně fungování římské kurie nebo dvoru Zikmunda Lucemburského) a k prospěchu svých zmocnitelů: organizovali jednání na koncilním plénu nebo před římským králem (Petr Wormditt), psali polemické traktáty a žaloby (Pavel Włodkowic a Ondřej Łaskarzyc) nebo vyvěšovali letáky a podávali žaloby k říšskému dvorskému soudu (Jan z Tuliszkowa a Závíš Černý z Garbowa). Někteří delegáti nezapomínali ani na své soukromé záležitosti (Ondřej Łaskarzyc) a vlastní profesní kariéru. Velká angažovanost vyslanců v prusko-polském sporu mohla dokonce někdy bránit v rozvoji jejich vlastní kariéry, jak to vyjádřil ve svých listech varmijský kanovník Kašpar Schuwenpflug.

Samotné poselstvo by nedosáhlo vyznačených cílů bez podpory širšího okruhu osob – kardinálů-protektorů, expertů (juristé a teologové) a sympatizantů jedné i druhé strany. Odmyslíme-li ojedinělé případy, pak nasazení příslušných podporovatelů bylo přímo závislé na poskytnutých hmotných a finančních darech, a v menší míře na intenzitě přátelských kontaktů. Zdá se, že v obou oblastech bylo polsko-litevské poselstvo daleko aktivnější. Spektakulárním příkladem je darování zubra římskému králi, uloveného polským králem na Litvě.

Určitou zvláštností oproti zvyklostem při jednáních pozdněstředověkých poselstev bylo, že se obě delegace nesetkávaly přímo, nýbrž vždy v přítomnosti třetích osob nebo během veřejných shromáždění: na plenárním zasedání koncilu, shromáždění jednotlivých *nationes*, před papežem nebo římským králem. Vyslání poselstva na koncil znamenalo, že se jeho pověření a mise mohlo výjimečně protáhnout i na několik měsíců či let.

Náklady na vydržování poselstev po relativně dlouhou dobu čtyř let byly mimořádně vysoké. Z větší části byly pokryty centrální pokladnou řádu, resp. královským dvorem v Krakově, avšak nelze vyloučit, že někteří členové delegace (např. polští biskupové) se na financování spolupodíleli. Nelze se divit, že obě rozhodovací centra – Malbork a Krakov – vyžadovala od obou delegací hmatatelné výsledky. Příklad řížského arcibiskupa Jana z Wallenrode dokazuje, že velká očekávání, vkládaná do významného preláta a Zikmundova dvořana

a náležitě vyjádřená vysokými finančními částkami, nemusela být ani zčásti naplněna.

Diplomatická poselstva vyvíjela svou činnost na politicko-právním půdorysu, který byl vytyčen brodnickým příměřím z října 1414. V něm bylo stanoveno, že během dvouleté lhůty podstoupí obě strany na kostnickém koncilu arbitrážní řízení. Bez platného příměří bude jakékoliv další jednání obou delegací znemožněno. Tato skutečnost způsobila, že jen rozhovory o nutném ročním prodloužení příměří (během koncilu třikrát!) byly záminkou k vyvíjení nátlaku na protivnou stranu (viz polsko-litevskou žádost o vydání tří kujavských vesnic držených řádem).

Příměří jako *conditio sine qua non* bylo tedy sice splněno, avšak arbitráž se jako jediný reálný právní prostředek k nastolení míru mezi nepřátelskými stranami nemohla ani začít, protože jednání o ní se od počátku tříštilo o otázky osoby arbitra/ů a způsobu vedení rozhodčího procesu, v nichž nebylo možné najít kompromisní řešení.

Podle středověké právní teorie i praxe se obě strany sporu musely shodnout na osobě (nebo osobách) rozhodčího soudce, přičemž samotný proces mohl probíhat dvojím způsobem: buď podle práva (*via iuris*), nebo na principu smířčího řízení (*via compositionis amicabile*). V prvním případě se rozhodčí soudce označoval latinsky jako *arbiter* a byl zavázán dodržovat procesuální pravidla a ohlásit svůj výrok podle právních norem. V druhém případě se rozhodčí soudce označoval latinsky jako *arbitrator* nebo *compositor amicabile* a nebyl nucen dodržovat procesuální postupy a jeho výrok měl usmířit obě strany bez ohledu na dosavadní smlouvy a právní ustanovení. V pozdněstředověké praxi nechávaly znesvářené strany na svobodné vůli rozhodčího soudce, kterým způsobem bude nakonec rozhodčí proces veden. V Kostnici však jednání o podobě rozhodčího řízení probíhala poněkud jinak.

Řádové poselstvo, které sice mělo od velmistra pověření k rozhodčímu řízení oběma způsoby, přesto trvalo na procesu *via iuris*, zatímco polsko-litevská delegace měla oprávnění pouze k *via compositionis amicabile*. Se Zikmundem Lucemburským jako rozhodčím soudcem souhlasilo řádové poselstvo jen na samotném počátku jednání, avšak k definitivnímu rozhodnutí nedošlo. Když se pak římský král postupně přikláněl k polsko-litevskému stanovisku, rozhovory krachovaly kvůli neschopnosti nalézt kompromis v otázce osoby rozhodčího soudce. Polsko-litevská delegace trvala výlučně na osobě římského krále, řád se naopak této variantě snažil vyhnout.

Přes nevyřešené problémy v procesuálních otázkách byly při jiných příležitostech římskému králi, koncilu a papeži předkládány žalobní články, juristické konkluze (Pavel Włodkowic) nebo návrhy řešení sporu. Zatímco v předkládání žalob byla polsko-litevská delegace iniciativnější a zástupci řádu na ně pouze reagovali, řádová delegace byla naopak jednoznačně aktivnější v předkládání návrhů řešení sporu. Ačkoliv se řádové návrhy zdály nabízet několik kompromisních řešení přijatelných pro obě strany (různé složení skupiny rozhodčích soudců a různé způsoby

rozhodčího řízení), větší ohlas mezi koncilní veřejností měly polsko-litevské žalobní články. Řád byl v těchto žalobách obviňován, že nelegitimně vládne územím původně příslušejícím Polskému království a že se zpronevěřil svému poslání, když vedl tělesný boj nikoli s pohany, ale s katolickými křesťany.

Právní spor se plynule prolínal s propagandistickými aktivitami, které měly zajistit větší ohlas předkládaným žalobám a ovlivňovat vnímání koncilní veřejnosti. Oficiální kázání a přednesené uvítací promluvy oslovovaly pouze papeže, římského krále a jejich bezprostřední okolí. Větší společenský záběr mělo cílené šíření pomluv a letáková kampaň hanobící protivnou stranu. Pomluvy o nelidských zločinech polsko-litevského vojska a profanaci svátostí na řádovém území a také zvěsti o politickém spojenectví polského krále s tureckým sultánem směřovaly k diskreditaci Vladislava II. Jagella jako opravdového katolického panovníka a věrného syna církve.

Odpovídající reakcí na tyto pomluvy byla žmuďská delegace nebo příjezd pravoslavného patriarchy do Kostnice. V pozadí těchto kroků se skrývaly konkrétní politické záměry Vladislava II. Jagella i Vitolda. V prvním případě se jednalo o posílení christianizační misie a založení nového biskupství na Žmuďi, která by tímto zůstala natrvalo spojena s Litvou. Podobně pobyt patriarchy Řehoře Camblaka v Kostnici a jeho deklarovaná připravenost jednat o církevní unii měly posílit integraci ruského území s pravoslavným obyvatelstvem do Litevského velkoknížectví. Obě poselstva však především bezprostředně působila na koncilní veřejnost, která měla být přesvědčena nejen o pravověrnosti a náboženské horlivosti polského krále a litevského velkoknížete. Silným akcentem polsko-litevské propagandy byla současně diskreditace řádové misijní činnosti na Žmuďi a Litvě. Řádoví bratři prý neplní své poslání (šíření křesťanství), ke kterému byli povoláni, nýbrž usilují pouze o rozšiřování a upevnění svého světského panování. Jedinými garanty šíření katolické víry ve východní Evropě, kteří dokážou čelit turecké expanzi a začlenit velké oblasti s pravoslavnými křesťany (schizmatiky) do římské církve, měli být výlučně Vladislav II. Jagello a Vitold.

Obecně řečeno začaly obě strany sporu teprve postupně vnímat, jak je koncil důležitý pro získání politického a společenského kapitálu. Jak velké jsou diplomatické a propagandistické příležitosti, které může koncilní plénum nabídnout, dříve a lépe pochopila polsko-litevská delegace. Velmistr a řádové vedení zřejmě spoléhali na tradiční vážnost, které se rytířský řád na západoevropských dvorech a mezi nobilitou těšil po celá staletí, a proto nepostřehli, že jejich pozice není neotřesitelná. Naopak polský král Vladislav II. Jagello, který ještě před přijetím katolického křtu jako pohanský litevský velkokníže bojoval proti řádu, musel svou pověst křesťanského panovníka, věrného syna církve a šířitele katolického náboženství ve východní Evropě pracně budovat od základů. Tento rozdíl ve vnímání obou znesvářených stran křesťanskou veřejností mohl být jedním z důvodů větší aktivity a iniciativnosti polsko-litevské delegace.

Vzájemné vztahy a propojení mezi diplomacií, právem a propagandou lze sledovat po celou dobu dramatického vývoje prusko-polského sporu. V čem tedy spočívala mimořádnost kostnického koncilu? Zmíněné souvislosti a okolnosti se na něm projevily velmi zřetelně a díky dochování poměrně velkého množství pramenného materiálu je lze zkoumat do větší hloubky. Právě zásluhou kostnického koncilu a četných poselstev z říše a ostatních částí Evropy vstoupil spor řádu s jeho největšími konkurenty v regionu (Polsko, Litva) do povědomí široké veřejnosti v dosud neznámé míře.

PŘÍLOHA: SOUPIS TEXTŮ

V souvislosti s probíhajícím prusko-polským sporem na kostnickém koncilu vzniklo velké množství textů různého druhu: traktáty, dobrozdání, polemiky, žalobní články, kázání, letáky apod. Jejich zpřístupnění odborné veřejnosti ve formě edic není dostačující. Dosavadní ediční projekty byly zaměřeny jen na určitou skupinu textů, jejichž výběr byl určen badatelským zájmem a tematickým zaměřením editorů. Největší pozornost byla věnována polemickým textům rektora krakovské univerzity Pavla Włodkowice a jeho oponentů a kanonicko-teologickým dobrozdáním souvisejícím s procesem Jana Falkenberga.

Charakteristickým znakem současného stavu zpřístupnění textů k prusko-polskému sporu na kostnickém koncilu je jeho velká kvalitativní a kvantitativní roztržitost. Uvedený soupis proto naplňuje aktuální potřebu po přehledném utřídění materiálu podle jednotlivých děl a jejich skupin. Současně může posloužit jako vodítko pro budoucí editory kostnických spisů.

Každý záznam soupisu obsahuje kromě údajů o rukopisném dochování, dosavadních edicích a literatuře také podrobný popis obsahu a komentář týkající se nejčastěji datování a autorství příslušného textu. Z tohoto pravidla jsou však dvě výjimky:

U kázání jsem rezignoval na podávání rukopisného dochování s ohledem na jeho četnost a již existující (a online dostupný) soupis všech kostnických homilií, na nějž odkazuji. O obsahu kázání jsem pojednal na příslušném místě v kapitole Kázání.

Obsah letáků je podán formou edice, protože se jedná o mimořádný text dochovaný pouze v jednom rukopisu.

Významnější rukopisy

BERLIN, GEHEIMES STAATSARCHIV–PREUSSISCHER KULTURBESITZ, XX. HAUPTABTEILUNG.

Mnoho koncilních traktátů a polemik se dochovalo ve dvou starých foliantech v řádovém archivu: **foliant (Registrant) F** a **foliant (Registrant) G**.⁹⁹⁶ V roce 1876 je nechal tehdejší ředitel archivu Rudolf Philippi (1874–1887) rozvázat (podobný osud potkal rovněž jiné folianty). Mnohé volné složky z takto rozvázaných foliantů pak skončily v Ordensbriefarchiv (OBA), který je dnes součástí GStA–PK, XX. HA, jiné byly opět svázány do nových foliantů (Ordensfolianten).

Foliant F byl královeckými archiváři v 19. století před rozvázáním popsán takto: *Copiarum von Verhandlungen, Verträgen, Deductionen, Streitschriften über die Streitigkeiten zwischen dem Deutschen Orden einerseits und Polen, Littauen, Samaiten, Masowien andererseits, wobei auch eine ziemliche Anzahl von Ordens-Privilegien und -Briefen eingeschaltet sind, aus dem 14. und 15. Jahrhundert. Papierhandschrift aus der Mitte des 15. Jahrhunderts. Fol. 304 Blätter*. Vazba byla zhotovena z dřevěných desek potažených bílým pergamenem. Na hřbetu stálo: *Des orden handelung wider Polen, Litten, Samai, vil ratschleg, privilegia und vortrege*. Folia 19–59 a 129–198 byla pak opět svázána do dvou foliantů a nyní jsou uložena pod signaturou OF 1b (*Verhandlungen mit russischen, litauischen und polnischen Fürsten*) a OF 89β (*Notabilia circa commissiones impetrandas etc.*). Většina složek je dnes v uložena v OBA. Mezi nimi jsou např. 52 *conclusiones* Pavla Włodkowice (OBA, Nr. 2237) a traktát kanonisty Jana Urbacha (OBA, Nr. 2238). Některé složky se však nedochovaly

Foliant G byl před rozvázáním v roce 1876 popsán takto: *Verhandlungen über die Streitsache zwischen dem Orden und Polen auf dem Constanzer Concil, fol. 1–346 und 355–404 (der Anfang fehlt). Juristische Abhandlung über die 5 Hauptpunkte des Bundesbriefes fol. 347 seq. Verdammungsurteil des Pabstes über die Schrift des Joh. Falkenberg, fol. 405. Gleichzeitige Papier-Handschrift. Fol. min. 406 Blätter*. Na kožené vazbě ze 16. století byl nápis: *Transumpt der privilegien unnd Sententz des T. O. wider polan. Gestelte radtschlege darauff*. Rukopis obsahoval řadu traktátů z kostnického koncilu (Pavel Włodkowic, Jan Urbach, biskup z Lodi Jakub Ballardí), které jsou nyní uloženy jako volné složky v OBA. Vedle toho byly ale dvě velké části, fol. 1–203 a 263–346, později opětovně svázány do foliantů pod dnešní signaturou OF 11b (*Urkunden und Akten zum Streit zwischen Polen und dem Deutschen Orden, 1339–1420*) a OF 11c (*Juristische Abhandlungen über den Streit zwischen dem Deutschen Orden und Polen, 1400–1500*).⁹⁹⁷

996 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 33–34.

997 K obsahu obou foliantů s odkazy na současné uložení jednotlivých složek viz JÄHNIG, Bernhart: *Das älteste Findbuch der Deutschordensfolianten (um 1525) und deren Schicksal(e) im 19. Jahrhundert*. In: *Deutschsprachige Literatur des Mittelalters im östlichen Europa. Forschungsstand und Forschungsperspektiven*. Hg. v. Ralf G. PÄSLER – Dietrich SCHMIDTKE. Heidelberg 2006, s. 38–39.

Za pozornost stojí zatím nepotvrzená hypotéza Ericha Weise, že oba folianty tvořily ve středověku jeden rukopis (list 263 foliantu F má být totiž pokračováním listu 262 foliantu G), který by představoval jako celek původní *acta concilii Constantiensis* z velmistrový kanceláře.⁹⁹⁸

LEIPZIG, UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK

Podrobný popis původně jednoho rukopisu obsahujícího četné texty z kostnického koncilu, který byl v 19. století rozdělen na pět svazků (Ms 920, Ms 1576, Ms 1107, Ms 1539, Ms 1580), podal Hartmut Boockmann.⁹⁹⁹ Podle provenienční poznámky náležel rukopis benediktinskému klášteru sv. Petra v Erfurtu. Z uvedené pětice jsou pro nás důležité dva: **Ms 1539** (49 fol.) a **Ms 1580** (58 fol.), protože obsahují traktáty koncilního advokáta Ardicina della Porta, kardinála Petra d'Ailly, Jana Falkenberga, Pavla Włodkowice a kanonisty Jana Urbacha. V dosavadních edicích nejsou tyto rukopisy zohledněny.

LEUTKIRCH, FÜRSTLICH WALDBURG ZU ZEIL UND TRAUCHBURGSCHES GESAMTARCHIV
(AUF SCHLOSS ZEIL)

Rukopis **ZAMs 28** (starší signatura Nr. 9 nebo 4098) z 15. století bývá v literatuře někdy označován jako **Zeiler Codex** a s ohledem na svůj obsah patří mezi nejdůležitější sbírky koncilních akt k prusko-polskému sporu.¹⁰⁰⁰ Podle Ericha Weise vznikl rukopis na basilejském koncilu mezi lety 1432–1435 a jeho objednavatelem byl řádový zplnomocněnec v Basileji, řádový kněz a doktor dekretů Ondřej Pfaffendorf, který byl farářem v Toruni a pak v Gdaňsku. Předlohou pro rukopis měla být akta kostnického koncilu. Znak řádu na soudobé vazbě (přední deska) dokazuje, že rukopis byl ve vlastnictví řádu.

Podle H. Boockmanna jsou teze o vzniku rukopisu v Basileji nepodložené. Že rukopis nesloužil řádové delegaci v Basileji jako pracovní texty a podklad soudního procesu, vyplývá z chybějících stop po užívání, které jsou naopak patrné v lipském rukopise a v některých opisech traktátů Pavla Włodkowice, uložených v řádovém archivu (OBA, Nr. 2237), nebo Jana Urbacha (OBA, Nr. 2238). Rok 1435 lze přijmout pouze jako *terminus ante quem*. Stejně tak objednání rukopisu Ondřejem Pfaffendorfem označuje H. Boockmann za pouhou domněnku, přitom však nepopírá, že rukopis patřil řádu od svého vzniku.¹⁰⁰¹

998 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 34.

999 BOOCKMANN, H.: *Aus den Handakten*, s. 498–506.

1000 Jeho důkladný popis viz FINK, K. A.: *Zum Streit*, s. 74–86 a *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 18–33.

1001 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 20.

WIEN, DEUTSCHORDENS-ZENTRALARCHIV

V ústředním archivu Řádu německých rytířů jsou uloženy dva rukopisy obsahující texty týkající se řádu na kostnickém koncilu: **Hs. Nr. 142** (původní signatura Cod. 122) a **Hs. Nr. 404**.

První rukopis **Hs. Nr. 142** (255 pag.) byl stručně popsán Erichem Weise, ačkoliv některé jeho závěry jsou diskutabilní.¹⁰⁰² Podle něj se jedná o příruční spis náležející německému mistrovi v době koncilu (do 3. října 1416 to byl Konrád z Egloffsteinu a po něm Dětrich z Wittershausenu). Současná vazba pochází až z 18. století, kdy do ní byly přiloženy nesouvisející složky s texty o vzniku pruského svazu (1440), o povstání roku 1454 a opis listiny druhého toruňského míru (1464). Většina opisů koncilních akt vznikla podle Ericha Weise nedlouho po sepsání svých předloh. Text Petra Wormditta a překlad 52 *conclusiones* Pavla Włodkowice považuje Weise za soudobé opisy. Štítek na přideštlí (*Breitenbach*) odkazuje zřejmě na archivního radu ve Württembersku Paula Antona Breitenbacha, který v druhé polovině 19. století předal část řádových archiválií do Vídně.

Štítek z 18. století nalepený na čelní desce zcela nevystihuje bohatství zejména třetí části (písmeno c) materiálu obsaženého v rukopise: *Samlung von LIX gleichzeitigen Kopien verschiedener a., die Absetzung des Hochmeisters Heinrich Reuß von Plauen, b., den preussischen Abfall und c., die diesfalls mit den Pohlen entstandene Streitigkeiten, wie solche zum Theil von der allgemeinen Kirchenversammlung zu Konstanz verhandlet wo(r)den, betreffenden Urkunden*. Vedle listin a listů obsahuje rukopis návrhy právního řešení sporu, žalobní články, polemiky, letáky a německé překlady, které byly edičně zpřístupněny jen částečně.

Druhý rukopis **Hs. Nr. 404** (135 pag.) z 15. století obsahuje pouze německé texty a překlady (žaloby Poláků a Žmuďanů a odpovědi řádu na ně; řádový žalobní spis proti Vitoldovi), z nichž některé byly vydány, jiné jsou známy z jiného dochování.

WOLFENBÜTTEL, HERZOG AUGUST BIBLIOTHEK

Vazba rukopisu sign. **Cod. Guelf. 680 Helmst.** (původní sign. Helmst. 680) vznikla podle O. v. Heinemanna kolem roku 1440.¹⁰⁰³ Podle Ericha Weise byly složky (folia 1 až 188) při jejich vázání už popsané. Každý traktát totiž začíná na nové složce, jejichž první a poslední list jeví známky zažloutlosti a prachu. Obsahově se texty na těchto složkách vztahují k norimberským minoritům, kteří vlastnili rozsáhlou knihovnu. Pozdější majitel rukopisu Matthias Flacius Illyricus (1520–1575) dal rukopisnému sborníku titul *Liber de variis heresibus*. Traktáty Jana Urbacha,

1002 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 65–66.

1003 HEINEMANN, OTTO VON: *Die Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel. Abth. I: Die Helmstedter Handschriften*. Bd. 2. Wolfenbüttel 1884, s. 136–139, č. 743.

Petra d'Ailly a Mařika Rvačky následují až za fol. 188v, kde stojí *Materia dominorum Prutenicorum*. Opisy tak musely vzniknout až po roce 1440.¹⁰⁰⁴

WROCLAW, BIBLIOTEKA ZAKLADU NARODOWEGO IM. OSSOLIŃSKICH

V této sbírce se pod sign. **nr. 166/II** nachází rukopis, jenž podle jeho katalogizátora¹⁰⁰⁵ obsahuje náčrty a koncepty traktátů Pavla Włodkowice v Kostnici. Ukazují na to četné korektury textu, přeškrtnutí nebo lístečky s doplňujícím textem. Některé texty jsou ve dvou redakcích. V rukopisu lze rozpoznat několik písarských rukou. Traktáty z tohoto rukopisu vydávali všichni významní editoři děl Pavla Włodkowice: Michał H. Bobrzyński, Stanisław F. Bełch a Ludwig Ehrlich.

Kvestie, traktáty, dobrozdání, polemiky

TRACTATUS DE POTESTATE PAPE ET IMPERATORIS RESPECTU INFIDELIUM.

Autor: Pavel Włodkowic (*Paulus Wladimiri*), doktor dekretů, rektor krakovské univerzity.

Incipit: *Sevientibus olim Pruthenis*.

Datace: před 28. červnem 1416.

Dochování:

O: BZNIÖ Wrocław, nr. 166/II, fol. 207r–219r.

Z: Fürstlich Waldburg zu Zeil und Trauchburgsches Gesamtarchiv Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 6v–17r (nadpis: *Tractatus Pauli de Polonia*).

U: Universitetsbiblioteket Uppsala, C 43, fol. 25r–43v.¹⁰⁰⁶

L: Universitätsbibliothek Leipzig, Ms 1539, fol. 46r–49r (jen začátek; marginální glosy).¹⁰⁰⁷

Ed.: *Starodawne prawa V*. Ed. M. BOBRZYŃSKI, s. 145–185 (podle O); BELCH, S. F.: *Paulus Wladimiri II*, s. 779–844 (podle O a U); *Pisma wybrane I*. Ed. L. EHRlich, s. 2–112 (podle O).

Výtah: *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 118–121, č. 4 (podle O).

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 189; AGOSTI, G.: *Bezpośrednie źródło*, s. 300–317; KAHL, H.-D.: *Die völkerrechtliche Lösung*, s. 205–206; EHRlich, L.: *Paweł Włodkowic*, s. 67–71, 138; WOJTKOWSKI, A.: *Tezy i argumenty*, s. 64–65; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 225–234; OŽÓG, K.: *Uczeni*, s. 92–100.

Obsah: V úvodu traktátu je stručný historický nástin o příchodu Řádu německých rytířů do Prus, podmanění si země, nájezdech na pokojně žijící pohany, svobodném při-

1004 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 312–313.

1005 KĘTRZYŃSKI, Wojciech: *Katalog rękopisów Biblioteki Zakładu Nar. im. Ossolińskich. Tom I (sygn. 1–226)*. Lwów 1881, s. 295–301.

1006 ANDERSSON-SCHMITT, Margarete – HEDLUND, Monica: *Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala. Katalog über die C-Sammlung. Band I. Handschriften C I–IV, 1–50*. Uppsala – Stockholm 1988, s. 288.

1007 BOOCKMANN, H.: *Aus den Handakten*, s. 504.

jetí křesťanství litevským velkoknížetem skrze polskou iniciativu a o válkách řádu s Polským královstvím. Hlavní text se skládá ze tří částí: 1. Jedenáct *questiones* o papežské moci vůči pohanům. 2. Jedenáct *questiones* o císařské moci, jež je odvozena od papežské autority, a moci vůči pohanům a 3. polemika s názorem kanonisty a kardinála z Ostie Jindřicha ze Segusia (často je citován jako *Ostiensis* nebo *Hostiensis*) z 13. století, podle kterého byla příchodem Ježíše Krista na zem vláda všem pohanům odňata a předána křesťanům (*nam secundum Hostiensem, in adventu Christi omnis iurisdiction, principatus et dominia subtracta fuerunt ab infidelibus et translata ad fideles, et ex iusta causa*).¹⁰⁰⁸ Autor s tímto pojetím polemizuje odkazem na teze jiných věhlasných kanonistů 13. století, jako byl Sinibald z Fieschi (papež Innocenc IV. v letech 1243–1254), ale i ze své současnosti (kardinál František Zabarella).

Komentář: Ve starší literatuře (S. Belch, L. Ehrlich, E. Weise) bylo nekriticky přijímáno datum sepsání v červenci 1415, které uvádí sám Pavel Włodkowic ve výtahu tohoto traktátu *52 conclusiones* (incipit *Opinio Ostiensis*).¹⁰⁰⁹ Na základě listu řádového prokurátora z 28. června 1416 a listu Pavla Włodkowice z 8. prosince 1415 bylo díky H. Boockmannovi spolehlivě prokázáno, že traktát musel být samotným autorem antedatován (není ovšem známo, co bylo důvodem) a ve skutečnosti byl sepsán nedlouho před 28. červnem 1416.¹⁰¹⁰ Někdy bylo zpochybňováno samotné autorství Pavla Włodkowice, ale tento názor se v bádání neujal.¹⁰¹¹

52 CONCLUSIONES AD TRACTATUM DE POTESTATE PAPE ET IMPERATORIS RESPECTU INFIDELIUM.

Autor: Pavel Włodkowic.

Incipit: *Opinio Ostiensis*.

Datace: červen 1416.

Dochování:

R₁₋₃: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2237 (tři opisy), pag. 1–14 (= Registrant G, fol. 204r–210v); pag. 15–26 (= Registrant F, fol. 263r–268v); pag. 27–37 (= Registrant G, fol. 375r–380r).

V: ÖNB Wien, Cod. 5113, fol. 132r–136r.

Z: FWZTG Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 2r–6v (nadpis: *Conclusiones Pauli de Polonia*).

O: BZNiO Wrocław, nr. 166/II, fol. 197r–206v.

NC: New College Oxford, 161, fol. 32v–37v.¹⁰¹²

1008 BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 832.

1009 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 149: *Et si quempiam premissas conclusiones delectat videre, poterit cum allegacionibus lacius declaratas in tractatu supradicto et tradito Germanice nationi a. D. 1415, die 5 mensis Iulii*.

1010 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 225–227, pozn. 179.

1011 Důvodem k pochybnostem měly být údajné rozpory mezi hlavním traktátem (*Sevientibus olim Pruthenis*) a *52 conclusiones*, viz AGOSTI, G.: *Bezpośrednie źródło a GÓRSKI, Karol: Niemieckie misje wśród Słowian i Prusów*. ZH 25, 1960, s. 59–70; srov. *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 118–119.

1012 COXE, Henricus O.: *Catalogus codicum mss., qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie adservantur. Pars I. Catalogus codicum mss. Collegii Novi. Oxonii 1852*, s. 60.

EC: Emmanuel College Cambridge, I. 1.9, fol. 238vb–241vb.¹⁰¹³

W: Württembergische Landesbibliothek Stuttgart, Cod. theol. et phil. fol. 317, fol. 110v.¹⁰¹⁴

B: Staatsbibliothek Berlin, Ms. boruss. fol. 262, fol. 1r–8r.

L: Universitätsbibliothek Leipzig, Ms 1539, fol. 46r–49r (neúplný text; četné marginální glosy shodné s těmi uvedenými v edici Ericha Weise, který je ale vydal podle jiného rukopisu).¹⁰¹⁵

Ed.: Hardt III, sl. 10–25 (podle V); *Starodawne prawa V.* Ed. M. BOBRZYŃSKI, s. 186–194 (podle O); BELCH, S. F.: *Tractatus „Opinio Hostiensis“ (at the Council of Constance) by Paulus Vladimiri*. In: *Sacrum Poloniae Millennium 3*. Rzym 1956, s. 385–431 (neměl jsem k dispozici; vyšlo také jako separát); BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 864–884, č. 2 (podle O, R₁₋₃, NC a EC); *Pisma wybrane I*. Ed. L. EHRlich, s. 113–143 (podle O, NC a EC); *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 130–149, č. 5 (podle R₁₋₃, V, Z a O).

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 189–191; SPRINGMANN, K.: *Polen und der Deutsche Orden*, s. 85–90; KAHL, H.-D.: *Die völkerrechtliche Lösung*, s. 206–209; BGDO II, s. 337–341, č. 164; s. 493–495, č. 258; WEISE, E.: *Der Heidenkampf I*, s. 429–439; BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 845–863; WEISE, E.: *Internationale Schiedsgerichte*; FINK, K. A.: *Zum Streit*, s. 77; WOJTKOWSKI, A.: *Tezy i argumenty*, s. 65–66; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 225–234.

Obsah: 52 *conclusiones* jsou zkráceným přepracováním rozsáhlejšího traktátu *De potestate pape et imperatoris respectu infidelium*. Hlavní formální rozdíl spočívá v rozšíření dvakrát 11 *questiones* skrze dělení a vsuvky na 52 *conclusiones*. Obsahově se články liší přísnějším a nesmlouvavějším zněním a zaujetím tvrdšího stanoviska. Pavel Włodkowiec v nich deklaruje své teze kategoricky, zatímco v traktátu zůstávaly některé otázky otevřené. Z některých obsahových dodatků je třeba uvést: pastorační péči papeže o pohanské národy, pochybnosti o pravosti papežských (nejen císařských) privilegií pro řád v Prusích, obvinění z hereze za podnikání rejs na Litvu během některých mariánských svátků a apel k řádovým poddaným k odporu vůči těmto rejsám.

Polemika proti kanonistovi Jindřichovi ze Segusia (*Ostiensis*) zde stojí na začátku. Následuje historický přehled prusko-polského konfliktu převzatý doslova z traktátu. Třetí část obsahuje *conclusiones* rozdělené do tří skupin: 1. papežská moc vůči *infidels*, 2. císařská moc vůči *infideles* a 3. právní postavení *infideles*.

Komentář: Podle E. Weise a H. Boockmanna byly *conclusiones* sepsány mezi 3. a 28. červnem 1416.¹⁰¹⁶

NĚMECKÝ PŘEKLAD 52 CONCLUSIONES PAVLA WŁODKOWICE.

1013 JAMES, Montague Rhodes: *The Western Manuscripts in the Library of Emmanuel College. A Descriptive Catalogue*. Cambridge 1904, s. 9.

1014 ACC IV, s. XCIII.

1015 Na rukopisy v Stuttgartu, Berlíně a Lipsku upozornil BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 225, pozn. 173.

1016 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 124; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 226–227, pozn. 179.

Příloha: Soupis textů

Překladatel: neznámý.

Datace: neznámá.

Dochovaní:

V: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 242–255 (nadpis: *Conclusiones magistri Pauli von Polan, czu deutsch von latin gemacht*).

Ed.: *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 149–163, č. 6.

Lit.: BGDO II, s. 339, pozn. 10.

Obsah: Úvodní odstavec překladu informuje o autorovi *conclusiones* a jejich obsahu. Většina konkluzí není očíslovaná. E. Weise soudí, že překlad byl určen německému mistrovi. Podle něj se jedná o pečlivý překlad a případné chyby jdou na vrub písaře. Odkazy na citovaná místa z kanonického práva jsou vynechány. Naopak jsou uvedeny odkazy k biblickými citacím nebo jména kanonistů či církevních otců.

CAUSA INTER REGES POLONIAE ET CRUCIFEROS CORAM CONCILIO CONSTANTIENSE DICTA A. D. 1416.

Autor: Pavel Włodkovic.

Incipit: *Ad aperendam*.

Datace: Červenec nebo I. pol. r. 1416.

Dochovaní:

O: BZNIo Wrocław, nr. 166/II, fol. 41r–57v, 360r–403v.

Cz: MNK, BKCz, Zbiór Rękopisów, sygn. 232, pag. 417–515.

R₁: GStA–PK Berlin, XX. HA, OF 11b, fol. 83r–148r.

R₂: GStA–PK Berlin, XX. HA, OF 277, pag. 1–160.

Ed.: Lites III¹, s. 66–151 (podle Cz); *Pisma wybrane I*. Ed. L. EHRLICH, s. 144–271; II, s. 2–181 (podle O a Cz).¹⁰¹⁷

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 220–221; BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri I*, s. 169–174; *Pisma wybrane I*. Ed. L. EHRLICH, s. XXX–XXXI; WOJTKOWSKI, A.: *Tezy i argumenty*, s. 67; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 228–229, pozn. 181; OŽÓG, K.: *Uczeni*, s. 212–213.

Obsah: Obsáhlý traktát se skládá ze dvou částí. První pojednává o podstatě a právním postavení řádu a s tím související legitimitě vlastnictví ovládaného území. Druhá obsahuje analýzu ve formě glos k obsahu některých papežských a císařských privilegií,¹⁰¹⁸ na něž se řád odvolával, a také obsah nebo shrnutí obsahu týchž listin, resp. procesních článků.¹⁰¹⁹

1017 Opisy z řádového archivu nebyly v edicích dosud zohledněny.

1018 Pavel Włodkovic rozebral obsah listiny Alexandra IV. z 25. ledna 1260 (*Tabulae ordinis*. Ed. E. STREHLKE, s. 407–408, č. 610) potvrzující řádu území, které bylo odebráno pohanům. Bulu Klementa IV. z 31. května 1265 (Tamtéž, s. 417, č. 639) konfirmující předcházející listinu pouze zmiňuje. Z císařských privilegií analyzuje Włodkovic dvě listiny císaře Fridricha II. z května a června 1245, přičemž květnová listina je zřejmým falzem vyhotoveným na základě té červnové (viz RI V 1/1, č. 3474; č. 3479). Obsah listiny Ludvíka IV. Bavora z 15. listopadu 1337 o udělení Litvy řádu (*Regesten Kaiser Ludwigs. Heft 8*. Bearb. J. WETZEL, s. 182, č. 379) je pouze citován *in extenso* a listiny Karla IV. z roku 1355, resp. Václava IV. z roku 1383 jsou pouze zmíněny.

1019 V závěru traktátu jsou uvedeny články obsahující stanovisko řádu k určitým bodům z procesu

Obsahem i skladbou je traktát podobný spisu *Quoniam error*.¹⁰²⁰

Komentář: V literatuře nepanuje shodný názor na dataci traktátu: únor 1416 (M. Bobrzyński),¹⁰²¹ červenec 1416 (S. Belch),¹⁰²² konec roku 1416 nebo počátek roku následujícího (L. Ehrlich)¹⁰²³ a květen 1417 (P. Nieborowski).

S. Belch se na základě rukopisného dochování domníval, že existovaly dvě redakce traktátu. První měla být napsána ještě před příchodem žmuďské delegace v listopadu 1415. První redakce měla obsahovat pouze kritiku řádových privilegií. Určité části této redakce našel S. Belch v rukopise v Ossolineu. Druhá redakce měla vycházet z první a být napsána v červenci 1416. List Pavla Włodkowice z 22. ledna 1416, který S. Belch neznal, s velkou pravděpodobností potvrzuje jeho tezi o dvou redakcích. V tomto listu totiž krakovský jurista podává shrnutí traktátu, který napsal a poslal polskému králi a královské radě k posouzení. Obsahová struktura první redakce se od druhé zjevně lišila. Skládala se ze tří základních proposic (*propositiones principales*): 1. řádové články představeny Benediktu z Makry v roce 1413, analýza řádových privilegií, obvinění řádu z protiprávní okupace území a zločinů spáchaných během vojenských tažení; 2. otázka právní způsobilosti k majetkovému vlastnictví řádu; 3. otázka náboženského charakteru řádu jako duchovní korporace. V druhé redakci byly tyto části poskládány jinak, což bylo spojeno i s textovými změnami v samotném traktátu.¹⁰²⁴ H. Boockmann se patrně mylně domníval, že ve Włodkowicově listu uvedený traktát je totožný s dochovanou druhou redakcí, a proto ji datoval do doby sepsání listu.

UTRUM PRINCIPI CATHOLICO, CUPIENTI ALIQUOS CHRISTIANOS PER GUERRAS OPPRIMERE, SIT LICITUM IN SUO EXERCITU AD SUI ADIUTORIUM INFIDELES AD BELLANDUM CONTRA CATHOLICOS ADDUCERE.

Autor: Jakub (*Giacomo*) Ballardri Arrigoni OP, biskup z Lodi.

Incipit: *Laude digna sacraque*.

Datace: 2. pol. r. 1416.

Dochování:

R: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2285 (= Registrant G, fol. 241r–254v).¹⁰²⁵

před Zikmundovým subarbitrem Benediktem z Makry z ledna 1413, viz Lites III¹, s. 147–151; *Pisma wybrane II*. Ed. L. EHRlich, s. 158–167. Taktéž je to i v případě dosud nevydaného opisu z řádového archivu, viz GStA-PK Berlin, XX. HA, OF 11b, fol. 144v–148r.

1020 *Pisma wybrane I*. Ed. L. EHRlich, s. XXXII–XXXV.

1021 *Starodawne prawa V*. Ed. M. BOBRZYŃSKI, s. 152.

1022 BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri I*, s. 171–171 se opírá o text § 6 *Puncta accusationis*, kde se píše, že právě v červenci 1416 byl koncilu předložen spis (*quedam scripta*), který *certas conclusiones continebant impugnantes dictas litteras, militiam et dominia*.

1023 L. Ehrlich argumentuje tím, že se v traktátu hovoří o bitvě u Grunvaldu (15. července 1410) jako události před sedmi lety a spisy Falkenberga, jenž byl obviněn na přelomu ledna a února 1417, vůbec nejsou zmíněny.

1024 WIESIOŁOWSKI, J.: *Prace i projekty*, s. 100–101, 118–120.

1025 Nadpis pozdější rukou (fol. 241r) *Tractatus episcopi Laudensis contra Polonos* je zavádějící, protože Poláci nejsou v textu vůbec zmíněni.

- Z: FWZTG Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 52r–62v.¹⁰²⁶
Ed.: ACC IV, s. 680–708, č. 521 (podle R; datace 1415/16).
Výtah: *Die Staatsschriften*, Hg. v. E. WEISE, s. 112–117, č. 3.
Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 193; SPRINGMANN, K.: *Polen und der Deutsche Orden*, s. 114–116; BGDO II, s. 495, pozn. 29; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 236–237, pozn. 221, s. 247; CREMASCOLI, G.: *Sui sermoni di Giacomo Arrigoni*, s. 69–71.
Obsah: Kvestie, zda je přípustné, aby křesťanský kníže využíval vojenskou pomoc pohanů v útoku proti jiným křesťanům, je zodpovězena jednoznačně negativně. Podle biskupa neexistují mírumilovní pohané.¹⁰²⁷ Konstatuje propastné rozdíly v postavení křesťanů (*fideles*) a pohanů (*infideles*), proto do čela svého traktátu klade novozákonní citát o netáhnutí společného jha s nevěřícími (II Cor 6,14).¹⁰²⁸
Komentář: H. Boockmann považuje dataci spisu do roku 1414, jak navrhol E. Weise, za absurdní. Podle všeho byl biskup z Lodi mezi oněmi *doctores*, které řádová delegace získala až v létě 1416. Na jednom místě svého traktátu polemizuje s 42. článkem *conclusiones* Pavla Włodkowice. Biskup Jakub Ballardí se zřejmě později, jak na to upozornil K. Springmann, sblížil s polskou delegací, což nesporně vyplývá z jejího listu z 25. ledna 1418 určeného vévodovi Arnoštovi Habsburskému, jenž byl požádán o podporu pro řečeného biskupa v jeho snaze získat terstské biskupství. V listu jsou vyzdvíženy biskupovy zásluhy nejen pro koncil, ale i pro polského krále a celé království (*meruit autem non tantum apud universalem ecclesiam, cui nunc in sacro concilio pre ceteris mirabiliter in diversis necessatibus complacuit, verum etiam serenissimo domino nostro regi Polonie [...] ac toti regno Polonie non paucos honores attulit [...]*).¹⁰²⁹

LIBER DE DOCTRINA POTESTATIS PAPE ET IMPERATORIS, EDITUS CONTRA PAULUM WLADIMIRI POLONUM EIUSQUE HERESIM ET ERRORES.

Autor: Jan Falkenberg OP, teolog.

Incipit: *Veteres relegendes historias.*

Explicit: *Explicit liber de doctrina potestatis pape et imperatoris, editus contra Paulum Vladimiri Polonum eiusque heresim et errores, in quo si minus perite aut parum caute aliquid forte positum est, a sacro concilio cupimus emendari. Deo gracias.*

Datace: 2. pol. r. 1416.

Dochování:

O: BZNiO Wrocław, nr. 166/II, fol. 151r–184v.

Ed.: *Starodawne prawa V*. Ed. M. BOBRZYŃSKI, s. 195–232; *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 172–228, č. 8.

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 193–197; FIJALEK, J.: *Dwaj dominikanie*, s. 314–315; BGDO II, s. 493, pozn. 19; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 242–246; WÜST, M.: *Studien zum Selbstverständnis*, s. 262–264.

1026 Nadpis totožnou rukou, ale světlejším inkoustem: *Scripta Jacobi, episcopi Laudensis.*

1027 ACC IV, s. 700: [...] *omnes infideles destructionem catholice fidei et cunctorum christianorum interitum aspirant et anhelant.*

1028 Tamtéž, s. 680: *Nolite iugum ducere cum infideles [...]*.

1029 CESDQ II, s. 105–107, č. 86.

Obsah: V úvodu traktátu jsou uvedeny tři příklady z polských dějin, kdy Poláci odpadli od pravé víry k pohanství. Naposledy prý Poláci dovolili během veřejných kázání hlásat, že křesťanskému knížeti je dovoleno s vojenskou podporou pohanů hubit křesťany (*auxilio infidelium potest princeps christianus licite fideles devastare*).¹⁰³⁰

Traktát jinak obsahuje 23 konkluzí, které jsou odpovědí na některé teze Pavla Włodkowice s tím, že Falkenberg bezprostředně čerpá z argumentace svého kontroverzního spisu *Satira* (1412). Nejprve se autor věnuje funkci dvou univerzálních mocností – papežství a císařství, přičemž ta druhá není ze své podstaty (*essencialiter*) podřízena té první (*subordinata*). Poté se věnuje poslání, které bylo řádu svěřeno, a nakonec politice Polského království, které označuje za kacířské, a proto požaduje jeho potrestání.

Komentář: Generální prokurátor řádu Petr Wormditt požádal Jana Falkenberga v létě 1416 o vypracování polemické odpovědi na *conclusiones* Pavla Włodkowice. Dominikán sepsal své dobrozdání do konce téhož roku. Proti názoru Paula Nieborowského a Ericha Weise, že Jan Falkenberg nepsal na zakázku řádu, podal pádné argumenty H. Boockmann.¹⁰³¹

UTRUM FIDELES TENEANTUR AD PACEM CUM INFIDELIBUS OBSERVANDAM VEL EIS MOVERE BELLUM ET HABITACIONUM SUARUM TERRAS INVADERE LICITE POSSINT.

Autor: Jan Urbach (*Johannes Auerbach, Vrebach, Johannes de Bomberga*), doktor dekretů.

Rubrica: *Scripta domini Johannis Aurbach, decretorum doctoris.*

Datace: konec června 1416 – leden 1417.

Dochování:

Z: FWZTG Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 24r–33r.

Ed.: *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 282–309, č. 13.

Lit.: FINK, K. A.: *Zum Streit*, s. 78–79; *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 276–281, č. 13.

Obsah: Právní kvestie řeší dvě otázky: zda je dovoleno křesťanům (*fideles*) žít v míru s pohanými (*infideles*) a zda smí křesťané vypovědět válku pohanům a obsadit jejich území. Otázka je odpovězena kladně, protože pohané, kteří neuznávají svrchovanost církve ani Římské říše, nemají nárok na svou vlastní vládu a území.¹⁰³²

Komentář: Kvestii si objednal řádový prokurátor Petr Wormditt, jak vyplývá nejen z jeho listu velmistřovi,¹⁰³³ ale i z Urbachova listu prokurátorovi, jehož opis se šťastnou náhodou dochoval v témže rukopisu. Podle něj poslal jurista prokurátorovi jen rozpracovaný návrh, protože je zaměstnán jinými záležitostmi v městě Eichstätt. Prosí rovněž prokurátora o názor na zpracovanou kvestii, aby ji dokončil podle přání

1030 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 176.

1031 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 242, pozn. 245.

1032 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 308: *Videtur ergo bene dictum, quod dominium scilicet universale ac iurisdictio regnorum, territoriorum et provinciarum de iure non sint apud infideles, qui dominium et superioritatem ecclesie et imperii Romani minime recognoscunt.*

1033 BGDO II, s. 494–495, č. 258.

zadavatele.¹⁰³⁴ Kvestie již nebyla dokončena, ale bylo napsáno nové dobrozdání s inc. *Licet insignis*.

E. Weise připisoval traktát erfurtskému kanonistovi Janovi Urbachovi, autorovi procesně-právní příručky *Processus iudiciarius*, a nikoli bamberskému klerikovi, teologovi a rovněž kanonistovi Janovi Auerbachovi, autorovi rozšířeného zpovědního zrcadla (*Directorium curatorum*). H. Boockmann však spolehlivě prokázal, že uvedený erfurtský a bamberský kanonista a teolog byla jedna a táž osoba.¹⁰³⁵

DE STATU FRATRUM ORDINIS THEUTONICORUM ET PUGNA SEU MILICIA EORUM ADVERSUS INFIDELIS NECNON DE IMPLORACIONE ADIUTORII INFIDELIUM AD DEFENSIONEM.

Autor: Jan Urbach.

Incipit: *Licet insignis et preclara* (nebo *Licet pagani et infideles*).¹⁰³⁶

Datec: 2. pol. r. 1416.

Dochovaní:

R₁: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2238, pag. 1–57 (= Registrant G, fol. 211r–240r).

R₂: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2238, pag. 61–97 (= Registrant F, fol. 270r–288r).

R₃: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2238, pag. 1–47 (= Registrant G, fol. 381r–404r).

Z: FWZTG Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 33v–51v.

W: Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Cod. Guelf. 680 Helmst., fol. 190v–216v.

L: Universitätsbibliothek Leipzig, Ms 1580, fol. 1r–23v.¹⁰³⁷

B: Staatsbibliothek Berlin, Ms. theol. lat. fol. 503, fol. 178r–200r.¹⁰³⁸

Ed.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 1116–1180, č. 13 (podle R₁₋₃); *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 318–380, č. 14 (podle R₁₋₃, Z a W).

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 197–199; SPRINGMANN, K.: *Polen und der Deutsche Orden*, s. 89, 119–120; BGDO II, s. 494, pozn. 27; WEISE, E.: *Der Heidenkampf I*, s. 444–452; BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 1107–1115, č. 13; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 236, 246–247; WÜST, M.: *Studien zum Selbstverständnis*, s. 267.

Obsah: Urbachův traktát je polemikou s 52 *conclusiones* Pavla Włodkowice. Předkládá 18 vlastních *conclusiones*, aby ukázal pět falešných závěrů, k nimž dospěl krakovský jurista: 1. údajná povinnost papeže pečovat o pohany (*infideles*) stejně jako o Kristův ovčinec; 2. existence legitimní vlády a svrchovanosti u pohanů; 3. nespravedlivá obvinění

1034 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 277. Opis listu je v rukopise Z, fol. 33r přeškrtnutý. E. Weise i H. Boockmann se domnívá, že příjemcem byl řádový prokurátor, viz BOOCKMANN, H.: *Aus den Handakten*, s. 515–516.

1035 Tamtéž, s. 497–532; Týž: *Johannes Falkenberg*, s. 22, pozn. 12, s. 235–236.

1036 V literatuře bývají někdy uváděny dva odlišné incipity. První incipit pochází z úvodu traktátu, druhý z úvodu první konkluze.

1037 Týž: *Aus den Handakten*, s. 504.

1038 Týž: *Johannes Falkenberg*, s. 23, pozn. 14.

vůči řádu; 4. snižování církevní (papežství) a světské (Římsko-německé říše) autority; 5. posílení sebevědomí pohanů proti církvi, říši a křesťanům.

Prvních 14 konkluzí vyvrací jednotlivá tvrzení Włodkowice o vojenském poslání řádu a jeho statutu. Další čtyři se věnují povolávání pohanů k vojenské pomoci proti křesťanům. Některé konkluze zabírají několik stran, zejména druhá, v níž je řešena principiální otázka právního postavení pohanů.¹⁰³⁹

Komentář: Jan Urbach (podle H. Boockmanna) v traktátu tak striktně omezuje podmínky, za kterých by pohané mohli být případně uznáni za mírumilovné, že je to prakticky nemožné, a každý nevěřící je tak vydán na pospas křesťanským knížatům. Z toho vyplývá, že vojenská pomoc ze strany pohanů je možná jen za velmi hypotetických podmínek (ve skutečnosti není dovolena). Naopak christianizační mise podpořená vojenským potenciálem řádu je zcela oprávněná.¹⁰⁴⁰

Podle rukopisného dochování lze soudit, že šlo o nejoblíbenější polemiku s Pavlem Włodkowicem.

Datace traktátu není jednoznačná. Názory v literatuře se rozcházejí: nedlouho po červenci 1416,¹⁰⁴¹ leden 1417¹⁰⁴² nebo léto 1417.¹⁰⁴³

Podle H. Boockmanna jsou exempláře v OBA, Nr. 2238 napsány přímo rukou Jana Urbacha, stejně jako marginální glosy, kterými autor upravoval svůj text. Jeho ruku lze rozpoznat i mezi marginálními glosami k Włodkowicovým 52 *conclusiones* (zejména viz OBA, Nr. 2237, fol. 204r–205r).¹⁰⁴⁴

ISTE TRACTATUS.

Autor: anonymní.

Incipit: *Iste tractatus.*

Datace: 1417.

Dochování:

O: BZNiO Wrocław, nr. 166/II, fol. 185r, 282r–283v, 291r–v.

Ed.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 994–1001, č. 7 (*Scriptum denunciatorum errorum in duobus tractatibus Ioannis Falkenberg OP contentorum*); *Pisma wybrane II*. Ed. L. EHRlich, s. 182–195, 210–214; pouze fol. 185r jako samostatný Włodkowicův dovětek

1039 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 323: *Jurisdictiones, dominia, principatus et honores regnorum, principatum et terrarum non sunt nec quovis titulo esse possunt de iure apud infideles, qui ecclesie seu imperii dominium et superioritatem minime recognoscunt.*

1040 Tamtéž, s. 379: *Sic itaque constat liquidissime ex premissis, statum religionis predictae ac pugnam et miliciam fratrum religionis eiusdem contra dictos infideles fore licita et iure fundata privilegiaque, religioni et fratribus eiusmodi in, de et super hiis a summis pontificibus et Romanorum imperatoribus concessa, esse valida, efficacia et viribus subsistere de iure. Christianum quoque principem incredulorum adversus fideles implorare auxilium licite et sine peccato minime posse, nisi forsan ad suam dumtaxat defensionem simplicem atque nudam, condicionibus seu modificacionibus concurrentibus superius expressatis.*

1041 BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 1111–1112.

1042 NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 214–215.

1043 BGDO II, s. 494–495, č. 258, pozn. 27; *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 309.

1044 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 23, pozn. 15.

- k *Veteres relegendes historias* viz v *Starodawne prawa V.* Ed. M. BOBRZYŃSKI, s. 231–232 a *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 226–228, č. 8.
- Lit.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 990–993, č. 7; *Pisma wybrane I.* Ed. L. EHRLICH, s. XXXII; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 258–259, pozn. 341; REBETA, J.: *O nieautetyczności*; Týž: *Krytyczna analiza*.
- Obsah: V prologu traktátu anonymní autor informuje o útocích Jana Falkenberga proti Polákům a jejich králi a proti Pavlu Włodkowicovi. V hlavním textu uvádí 23 konkluzí z Falkenbergova traktátu *De doctrina potestatis pape et imperatoris* (inc. *Veteres relegendes*), k nimž občas připojil fragmenty z jiného, dnes nedochovaného Falkenbergova traktátu s inc. *Accipe gladium*.¹⁰⁴⁵ Jednotlivé konkluze jsou opatřeny krátkým komentářem, jiné zůstaly bez komentáře. Jen v úvodu autor napsal, že tyto teze jsou skandální a kacířské, a proto se domáhá jejich odsouzení koncilem.¹⁰⁴⁶
- Komentář: V bádání nepanuje jednota ohledně autorství a rozsahu traktátu. Většina připisuje autorství Pavlu Włodkowicovi (S. Belch, L. Ehrlich, H. Boockmann), ale J. Rebeta správně poukázal na skutečnosti, které Pavla Włodkowice jako autora vylučují (např. mluví ve třetí osobě). L. Ehrlich se navíc mylně domníval, že k *Iste tractatus* patří také anonymní (podle něj Pavlem Włodkowicem sepsaný) traktát s inc. *Et quia hec doctrina pestifera* obsahující 8 tezí vytažených z Falkenbergovy *Satiry*, kterou rovněž chybně ztotožňoval s traktátem *Accipe gladium* (srov. H. Boockmann).¹⁰⁴⁷ Anonymní traktát byl zřejmě určen někomu, kdo se měl poučit o tezích Jana Falkenberga zaměřených proti Polákům, jejich králi a Pavlu Włodkowicovi.¹⁰⁴⁸

SCRIPTUM DENUNCIATORUM ERRORUM SATIRAE IOANNIS FALKENBERG.

Incipit: *Et quia hec doctrina pestifera.*

Autor: anonymní.

Dochování:

O: BZNiO Wrocław, nr. 166/II, fol. 284r–285v, 289r–v.

Ed.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 1013–1020, č. 8 (*Scriptum denunciatorum errorum Satirae Ioannis Falkenberg OP Constantiensi concilio*); *Pisma wybrane II.* Ed. L. EHRLICH, s. 196–209, 214–215 (jako třetí část traktátu *Iste tractatus*).

Lit.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 1004–1012, č. 8; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 258–259, pozn. 341; REBETA, J.: *O nieautetyczności*; Týž: *Krytyczna analiza*.

1045 *Pisma wybrane II.* Ed. L. EHRLICH, s. 182: *Iste tractatus qui incipit: Veteres relegendes hystorias, et finit sic: Explicit liber de doctrina potestatis pape et imperatoris editus contra Paulum Vladimiri Polonum eiusque heresim et errores etc., in materia et in forma est idem cum tractatu qui incipit Accipe gladium qui etiam est eiusdem auctoris, nisi quia in isto sunt aliqua apposita que in alio sunt obmissa. Continet iste tractatus processum doctrinalem et argumentacionem quo demonstrare nititur principaliter quod bellum Polonorum contra Cruciferos de Prussia fuit iniustum et quod rex Polonie et Poloni vastantes ecclesiam commiserunt sacrilegium et vocat ecclesiam eosdem Cruciferos etc.; et ponuntur in eo XXIII conclusiones.*

1046 Tamtéž, s. 183: *Ex quo evidenter patet hunc totum processum esse falsum et erroneum et peccantem in materia et in forma. In materia quia in eo multa suadenter falsa et divine legi contraria. In forma quia per talem processum non probentur. Et sic constat tam materialiter quam formaliter ipsum esse hereticum et per consequens pro tali per hoc sacrum generale consilium condemnandum.*

1047 Tamtéž, s. 210.

1048 Srov. tamtéž, s. 211.

Obsah: Anonymní polemika s autorem *Satiry*, z níž uvedl osm tezí a kolem nich soustředil svou kritiku. První námitka spočívá v tom, že předmět sporu neodpovídá doktrinálnímu procesu (*processus doctrinalis*), jak to činí Falkenberg, nýbrž soudnímu procesu (*processus iudicialis*), ke kterému je nutné ověřit fakta a předložit výpovědi svědků. Druhá námitka je věcná: většina dominikánových tezí se protíví božskému právu (*divine legi contraria*). Hlavní konkluze, proti které anonymní autor bojuje, zní, že všichni Poláci mají být se svým králem zabiti.¹⁰⁴⁹ Z toho anonymní autor vyvozuje, že Falkenbergovy teze jsou v obou aspektech falešné, bludné, bezbožné a kacířské.¹⁰⁵⁰

Komentář: S. Belch a L. Ehrlich, který těchto osm anonymních tezí připojoval k traktátu *Iste tractatus*, považovali za jejich autora Pavla Włodkowice, zatímco H. Boockmann a J. Rebeta je označili jako anonymní. J. Rebeta došel navíc na základě srovnání těchto osmi tezí s oficiálním seznamem 11 tezí z Falkenbergovy *Satiry* předložených polskou delegací koncilu ke zjištění, že v obou seznamech je položen důraz na něco jiného.¹⁰⁵¹ Anonymní autor se především soustředil na myšlenku fyzické exterminace Poláků a jejich krále, kdežto oficiální seznam se zaměřil na hanobení Polského království a jeho krále. Podle J. Rebeta by toto zjištění dovolovalo hledat anonymního autora mezi členy *natio Gallicana*, kde byla diskutována otázka o oprávněnosti zabítí tyрана (kauza Jana Petíta).

PLURES MATERIE ET SCRIPTA DE PUGNA REGIS POLONIE ET CRUCIFERORUM.

Autor: pravděpodobně Ardicino della Porta z Novary (*de Porta, Novariensis* nebo *de Novara*), advokát papežské konsistoře, kardinál.

Incipit: *Quia sunt nonnulli.*

Datace: leden nebo únor 1417.

Dochování:

R: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 1448 (= Registrant G, fol. 255r–262v).

L: Universitätsbibliothek Leipzig, Ms 1539, fol. 7r–11r (neúplný opis, začíná od slov *Sed quod imperator*,¹⁰⁵² marginální glosy).¹⁰⁵³

Ed.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 1186–1201, č. 14 (podle R); *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 228–247, č. 9 (podle R).

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 215–216; SPRINGMANN, K.: *Polen und der Deutsche Orden*, s. 118; BGDO II, s. 412–413, pozn. 25; BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 1182–1185; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 235, pozn. 212, s. 248; WÜST, M.: *Studien zum Selbstverständnis*, s. 268; SRODECKI, P.: *Murus et antemurale*, s. 54–56.

Obsah: Argumentace papežského advokáta se obrací podobně jako v případě Urbacha nebo Falkenberga proti Włodkowicovu zpochybňování papežských a císařských při-

1049 Tamtéž, s. 197: *Causa finalis que est prima causarum est ut omnes Poloni cum ipsorum Rege occidantur.*

1050 Tamtéž, s. 209: *Conclusio ex predictis. Quod hec doctrina non solum est falsa et erronea, sed in quantum divine legi repugnat est heretica impia et insana, in quantum suadet homicidia iniusta et iniuste fieri est periculosa scandalosa temeraria et crudelis, in quantum tollit Polonis legitimam defensionem contra ius naturale est sediciosa iniuriosa et pollicie turbativa, et per consequens piarum aurium offensiva et pro tali condemnanda.*

1051 Srov. ACC IV, s. 410–413.

1052 Srov. *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 234.

1053 BOOCKMANN, H.: *Aus den Handakten*, s. 503.

vilegií. Potvrzuje pravomoc císaře nad pohany a právoplatnost řádových privilegií i v současnosti. Pohanům je jakékoliv právo na vládu v době po příchodu Krista na zem upřeno. Papež může trestat pohany kvůli přestupování přirozeného práva (např. modloslužba). Závěrem nikdo nesmí vytýkat řádu jeho boj s pohany. Kdo tak činí, není katolický křesťan, ale kacíř.

Komentář: Autorství papežského advokáta není zcela jisté. Jeho jméno neuvádí samotný spis ani zprávy řádového prokurátora. H. Boockmann připouští, že by autorem mohl být i jiný řádový advokát (Justin z Juvenatia nebo Antonio z Monte). Přesto se přiklání k Ardiciniovi jako autorovi, protože i v pozdějších letech sepisoval žaloby jménem řádu.¹⁰⁵⁴ Spis vznikl buď v lednu (E. Weise), nebo únoru (P. Nieborowski) roku 1417.

SCRIPTA DOMINI DOMINICI DE PONTE VENET[IANI] PRO ORDINE ET CONTRA ERRONEA SCRIPTA PAULI DE POLONIA.

Autor: Dominik z Pontu (*Dominicus de Ponte*, resp. *de Venetiis*), advokát koncilu.

Incipit: *Ne quibusdam figmentis*.

Datace: pol. r. 1416 – pol. r. 1417.

Dochování:

Z: FWZTG Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 20r–24r.

Ed.: *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 248–265, č. 10.

Lit: FINK, K. A.: *Zum Streit*, s. 78; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 237, pozn. 222, s. 248–249.

Obsah: Traktát je stylizován jako osobní dopis Pavlu Włodkovicovi, kterému autor odpovídá na jeho 52 *conclusiones*. Koncilní advokát ale analyzuje pouze ty teze, které obsahují myšlenky odbíhající od stanovené normy.

Komentář: E. Weise, který klade vznik spisu mezi polovinu roku 1416 a 1417, chybně ztožnil autora se známým juristou Dominikem ze Sancto Geminiano, jehož pobyt v Kostnici není doložen a který v roce 1420 dokonce napsal juristické traktáty proti řádu (srov. H. Boockmann).

MATERIA DOMINORUM PRUTENORUM CUM DOMINIS POLONIS QUANTUM AD EA, QUE IURIS SUNT NATURALIS ET DIVINI.

Autor: kardinál Petr d'Ailly (*Petrus de Alliaco*), biskup z Cambrai.

Incipit: *Redigi potest ad paucos articulos*.

Datace: 1. pol. r. 1417.

Dochování:

Z: FWZTG Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 97r–97v (nadpis *Scripta domini cardinalis Cameracensis*).

W: Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Cod. Guelf. 680 Helmst., fol. 188v–189v (nadpis *Materia dominorum Prutenorum etc.*).

L: Universitätsbibliothek Leipzig, Ms 1539, fol. 12r–13v (marginální glosy).¹⁰⁵⁵

1054 Tamtéž, s. 235, pozn. 212.

1055 BOOCKMANN, H.: *Aus den Handakten*, s. 503.

Ed.: *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 265–270, č. 11 (podle Z a W).

Lit.: BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 252, pozn. 305.

Obsah: Francouzský kardinál řeší otázku, zda je křesťanským vládcům dovoleno ve spravedlivé válce proti jiným křesťanům využít vojenské pomoci pohanů (*infideles*). Konstatuje, že tuto otázku nelze obecně zodpovědět pouze pozitivně, nebo negativně. Někteří pohanští poddaní křesťanských knížat bojují ve spravedlivé válce z úcty ke katolické víře, jiní však bojují kvůli jejímu zničení. Právo na vlastnictví a pozemskou vládu pohané měli před Kristovým příchodem na zem a toto právo mají i po něm. Kardinál d'Ailly tak dochází k závěru, že ani papež nebo císař nemůže darovat pohanské území křesťanům, zvláště pokud pohané žijí v míru a podle přirozeného práva. Snad jen v případě, že by takový krok byl legitimně zdůvodněn s ohledem na obecné blaho (*nisi fuerit et sit causa legitima pro bono publico tocius policie, nec papa nec imperator potuerunt dare terras infidelium christianis, presertim dum volunt quiete vivere et sub lege nature*).¹⁰⁵⁶

Komentář: E. Weise datuje traktát do první poloviny roku 1417. Jeho interpretace obsahu dobrozdání je ovšem chybná (srov. H. Boockmann). Francouzský kardinál nepsal ve prospěch řádu a už vůbec slovně nenapadal polského krále tak ostře jako Falkenberg v *Satiře!* Proti Petru d'Ailly napsal augsburský kanovník Rudolf Arzt 13 nesouhlasných tezí (*opposita*) obhajujících Falkenbergovu *Satiru*. E. Weise je na příslušném místě své edice (záměrně?) vynechal.

DE ORDINE FRATRUM CRUCIFERORUM ET DE BELLO POLONORUM CONTRA DICTOS FRATRES.

Autor: Pavel Włodkowiec.

Incipit: *Quoniam error*.

Datace: konec r. 1417.

Dochovaní:

O: BZNIo Wrocław, nr. 166/II, fol. 58r–69v, 72r–83v, 186r–196v, 221r–250r, 286r–287v.

W: Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Cod. Guelf. 680 Helmst., fol. 189v–190v.

R: GStA–PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2237 (= Registrant G, fol. 210r–v).

V: ÖNB Wien, Cod. 5113, fol. 136v–137r.

B: Staatsbibliothek Berlin, Ms. boruss. fol. 262, fol. 8r–61v.¹⁰⁵⁷

Ed.: Hardt III, sl. 25–27 (podle V); *Starodawne prawa V*. Ed. M. BOBRZYŃSKI, s. 233–296 (podle O); BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 889–890, č. 3 (*Fragmentum methodologicum*) (podle O, fol. 221r); s. 896–904, č. 4–5 (*Conclusiones tres*) (podle O a R); *Pisma wybrane II*. Ed. L. EHRlich, s. 216–409; *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 271–276, č. 12 (pouze závěrečné *conclusiones tres* jako samostatné anonymní dobrozdání; editor se však mylně domníval, že autorem byl Mařík Rvačka).¹⁰⁵⁸

Lit.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri I*, s. 175–180; *Pisma wybrane I*. Ed. L. EHRlich, s. XXXII–XXXV; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 259–260, pozn. 342; OZÓG, K.: *Uczeni*, s. 215–216.

1056 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 269, č. 11.

1057 WIESIOŁOWSKI, J.: *Prace i projekty*, s. 96–97.

1058 Srov. SOUKUP, P.: *Die Böhmischen Konzilsteilnehmer*, s. 195, pozn. 89.

Obsah: Traktát Pavla Włodkowice představuje odpověď na Urbachův *Tractatus de statu fratrum Ordinis*. Odpověď se dělí na dvě části – dogmatickou a polemickou. První obsahuje výklad Włodkowice na téma podstaty, působení a majetkové držby Řádu německých rytířů. Dogmatická část obsahuje tři kapitoly (*proposita principalia*), každá kapitola tři *considerationes*, jež jsou pro přehled členěny do odstavců (*rubrica*). První část je uzavřena shrnutím obsahujícím tři konkluze, z nichž vyplývají tři důsledky (*corolaria*). Toto shrnutí se dochovalo ve dvou redakcích. Obě redakce shrnutí vydal samostatně S. Belch. E. Weise vydal pouze druhou redakci.¹⁰⁵⁹

Druhá část polemizuje s tezemi Jana Urbacha, které jsou podle Włodkowice totožné s Falkenbergovými názory obsaženými v jeho traktátech *Satira a Veteres relegendes*.¹⁰⁶⁰

Pavel Włodkowic čerpal z odborné pomoci svého učitele a teologa Maříka Rvačky, jehož text včlenil do své polemiky (*Pisma wybrane II*. Ed. L. EHRlich, s. 326–334; *Starodawne prawa V*. Ed. M. BOBRZYŃSKI, s. 268–275).¹⁰⁶¹

Obsahem i skladbou je traktát podobný spisu *Ad aperiendam*.¹⁰⁶²

Komentář: Ačkoliv se traktát, který musel být napsán v době po Falkenbergově obžalobě (tj. na počátku roku 1417), dochoval anonymně, v literatuře se o autorství Pavla Włodkowice nepochybuje.¹⁰⁶³ Celý traktát se zřejmě dochoval v několika redakcích (S. Belch). Nejúplnější (avšak nikoli nejlepší!) edici předložil L. Ehrlich.

SCRIPTA RUDOLFI CANONICI ECCLESIE AUGUSTENSIS.

Autor: augsburský kanovník Rudolf Arzt (*Rudolfus Medicus*), bakalář dekretů.¹⁰⁶⁴

Incipit: *Confortamini et viriliter agite in lege*.

Datace: 1417 (listopad?).

Dochování:

Z: FWZTG Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 98r–124r.

M: Staatsbibliothek München, Clm 1250, fol. 37r–60r.

Ed.: BELCH, S. F.: *Theologi anonymi*, s. 15–63 (podle M).

Výtah: *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 380–390, č. 15 (podle Z).

1059 Srov. *Pisma wybrane II*. Ed. L. EHRlich, s. 311–315.

1060 Tamtéž, s. 325: *Quantum autem ad tractatum secundum cuius occupacio erit circa XVIII conclusionum contentarum in libello cuiusdam Iohannis de Bambergae doctoris decretorum, qui libellus idem videtur in materia et effectu cum libello fratris Iohannis Falkenberg ordinis Predicatorum in se XXIII conclusiones continente, non illo pridie iam dampnato sed alio super quo adhuc pendet iudicium*.

1061 Tamtéž, s. 326–327: *Et primo premitto in principio dicta magistri mei Mauricii de Praga valentissimi theologi, qui respondendo ad primas duas huiusmodi conclusiones sic orditur [...]*; Srov. SPUNAR, Pavel: *Reperitorium auctorum Bohemorum protractum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans. Tomus I*. Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae – Gedani – Lodziae 1985, s. 318, č. 879 a SOUKUP, P.: *Die Böhmischen Konzilsteilnehmer*, s. 195–196.

1062 *Pisma wybrane I*. Ed. L. EHRlich, s. XXXII–XXXV.

1063 V druhé části traktátu odkazuje autor na své konkluze, viz tamtéž, s. 386.

1064 V době koncilu působili v augsburské kapitule dva kanovníci jménem Rudolf: *Rudolfus Medicus* nebo *Arzet* († 16. května 1430) a scholastik Rudolf z Westerstetenu († 1447), jehož pobyt v Kostnici však není doložen, viz *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 380; Srov. BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 237, pozn. 222a.

Lit.: WOLNY, J.: *Nieznany traktat*, s. 294–306; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 237, pozn. 222a, s. 249–252.

Obsah: Traktát patří mezi nejdlejší texty, které byly sepsány na obranu řádového stanoviska. Augsburský kanovník zaujímá pozitivní postoj ke křížovým výpravám na Litvu ve 14. století. Traktát se skládá ze čtyř částí: 1. teoretické úvahy o aktivním křesťanském postoji k lásce k bližnímu, zejména vůči ochraně jiných křesťanů před útoky pohanů (Z, fol. 98r–111v); 2. vyvrácení 52 *conclusiones* Pavla Włodkowice (Z, fol. 111v–116v) a 3. třináct tezí (*opposita*) kardinála Petra d'Ailly (Z, fol. 116v–118r),¹⁰⁶⁵ 4. obhajoba Falkenbergovy *Satiry* před obviněním z kacířství (Z, fol. 118v–124r).

Komentář: Traktát byl podle Ericha Weise předložen koncilu v listopadu 1417, zatímco H. Boockmann uvádí jen rok 1417. Jelikož J. Wolny a S. Belch znali tento traktát pouze z anonymního opisu v mnichovském rukopisu, kterému chybí 4. část (obhajoba *Satiry*), chybně určili autora spisu. S. Belch ho neidentifikoval a J. Wolny se domníval, že autorem byl sám Jan Falkenberg. Na tyto nepřesnosti vyplývající z neznalosti předcházejících edic a jiných rukopisů upozornil H. Boockmann.¹⁰⁶⁶

SCRIPTA EPISCOPI CIVITATENSIS.

Autor: André Dias de Escobar (*Andreas Didaci, Andreas Hispanus*), kardinál, biskup v Ciudad Rodrigo.

Incipit: *Revoco, casso, annullo.*

Datace: přelom let 1417 a 1418.

Dochovaní:

Z: FWZTG Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 63r–96v.

Výtah: *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 394–413, č. 16.

Lit.: FINK, K. A.: *Zum Streit*, s. 79–80; *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 391–393, č. 16; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 237–238, pozn. 223, s. 252–256; SRODECKI, P.: *Murus et antemurale*, s. 56.

Obsah: Ze všech traktátů napsaných na objednávku řádového prokurátora jsou obecné teze o papežských a císařských pravomocích a bezprávném postavení pohanů aplikovány na situaci řádu v Prusích nejpřesněji a nejpodrobněji právě v tomto rozsáhlém textu, který je polemikou s 52 *conclusiones* Pavla Włodkowice. Traktátu vévodí úvodní verš z biblické knihy Přísloví (Sap 1,1): *Diligite iusticiam, qui iudicatis terram*. V úvodu je historický nástin sporu mezi řádem a Polskem, resp. Litvou, přičemž územní expanze řádu je charakterizována jako znovudobytí původně křesťanských teritorií. Hlavní část je rozdělena do tří kapitol, v jejichž centru stojí: 1. spravedlivá válka (*bellum iustum*); 2. otázka vojenské pomoci pohanů a 3. obvinění polského krále a litevského velkoknížete, že brání řádu naplňovat jeho poslání – boj s pohany. Autor dochází k závěru, že existence a poslání řádu je sankcionována nejvyššími autoritami (papež a císař), zatímco polskému králi taková legitimizace jeho politiky proti řádu schá-

1065 Tuto třetí část traktátu editor Erich Weise zcela vynechal, jak na to správně upozornil BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 252, pozn. 305.

1066 Tamtéž, s. 360.

zí.¹⁰⁶⁷ V závěru jsou vyzváni papež, koncil a císař, aby jako jediní kompetentní soudci odsoudili polského krále k náhradě škod a přiměli jej dodržovat s řádem mír.

Komentář: H. Boockmann poněkud koriguje interpretace E. Weise, který příliš přecenil význam španělského biskupa na kostnickém koncilu. Přijetí řádové objednávky na sepsání učeného dobrozdání bylo zapříčiněno spíše materiálními potřebami. To ovšem nijak nesnižuje osobní zaujetí a pochopení autora pro ideu křížových výprav realizovanou Řádem německých rytířů, což mohlo souviset s tím, že pocházel ze země reconquisty. H. Boockmann charakterizuje traktát dokonce jako apoteózu náboženské války.¹⁰⁶⁸

Jelikož se André Dias de Escobar neustále vymezuje vůči konkluzím Pavla Włodkowice, lze předpokládat, že objednávku obdržel od řádového prokurátora v létě 1416. Časté zmínky o papeži posouvají vznik spisu do konce roku 1417 nebo na počátek roku následujícího. Domněnku E. Weise, že traktát byl přímo určen nově zvolenému papeži, je třeba spolu s H. Boockmannem odmítnout.

Na způsob práce španělského biskupa ukazuje poznámka na začátku třetí části, podle níž polský král prý brání řádu v plnění jeho mise. Autor se omlouvá, že kvůli nedostatku knih v Kostnici je tato část o něco kratší než dvě předchozí.¹⁰⁶⁹

Žaloby a žalobní články (*articuli, propositiones*)

ARTICULI ACCUSATIONIS CONTRA CRUCIFEROS EX PARTE POLONORUM SIGISMUNDO IMPERATORI [!] ROMANORUM MISSI.

Autor: pravděpodobně Pavel Włodkowic a Ondřej Łaskarzyc, poznaňský biskup a doktor dekretů.

Incipit: *Serenissime princeps.*

Datace: 4. čtvrtletí 1414 (A. Wojtkowski) nebo začátek r. 1415 (P. Nieborowski).

Dochovaní:

Cz: MNK, BKCz, Zbiór Rękopisów, sygn. 233, pag. 435–440.

Ed.: Lites III¹, s. 52–55.

1067 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 407: *Tam ab ecclesia Romana quam imperiali monarchia habet sanctissimus ordo de Prufia, quod iuste, sancte et licite impugnare potest infideles, paganos et scismaticos et ex eorum [possessione] terras capere et fidei christiane subicere ac in ius et proprietatem suam, scilicet ordinis, convertere [...].*

1068 BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 238, pozn. 223. Důvody pro sepsání traktátu podává sám autor takto (*Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 413): [...] *ego, zelator christiane fidei, amore patrie et laudum cupidine divinarum ac rogatu et mandato domini nostri et patris antiquissimi ac ferventissimi, preclari et nobilis domini Petri [de Wormdilt], militis [sic! – PB] ordinis predicti, hec inserui et grosse, sed cum laboribus dictavi et scripsi [...].*

1069 FWZTG Leutkirch, ZAMs 28 (Zeiler Codex), fol. 81r: [...] *venio nunc ad tertiam partem tractatus, quod brevior erit aliis duabus partibus propter defectum librorum, quod in hoc sacro concilio Constantiensi non habeo nec habere valeo.*

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 148–150; BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 162–165; WOJTKOWSKI, A.: *O nowo odkrytym tekście*, s. 535–538; WOJTKOWSKI, A.: *Tezy i argumenty*, s. 59–61; OŽÓG, K.: *Uczeni*, s. 207–208.

Obsah: Dvacet žalobních článků. V úvodu je osloven král Zikmund Lucemburský. Články obsahují maximalistické teritoriální požadavky polské strany na adresu řádu, obvinění z porušování toruňského míru a následujících výroků rozhodčího soudce. Vzhledem k tomuto porušování se ani polská strana necítí být těmito dohodami vázána. Pomořská, michalovská a chelminská země od pradávna příslušely Polskému království (*ad regnum Polonie ab antiquo pertinebat*), a mají mu proto přináležet i nadále. Uvedené země držel Řád německých rytířů od doby svého usídlení v Prusích pouze z rozhodnutí polských králů a knížat, a proto je jejich odtržení od Polského království jednoznačně protiprávní. Na základě rozhodnutí papežského soudu (1339) a nedávného šetření královského subarbitra Benedikta z Makry byla příslušnost těchto zemí k Polsku nesporně prokázána.¹⁰⁷⁰

(§ 1) Území kolem řeky Nogat a mezi ní a mořským pobřežím (*super terris circa Nogath fluvium et piscariis ac villis inter Nogathum et recens mare*) drží řád pouze jako zástavu za obnos čtyř tisíc hřiven (*quatuor milibus marcarum*), avšak lživě tvrdí, že je jeho plnoprávným vlastníkem (*possessor male fidei*). Po obdržení zástavní sumy jsou povinni území vrátit (*merito deberent nobis easdem terras reddere receptis quatuor milibus marcarum*).

(§ 2) Subarbitrovi Benediktovi z Makry byla předložena listina, podle níž řád zaplatil za michalovskou zemi malou částku peněz (*certas pecunias modicas*).

(§ 3) Řád ignoruje hranice mezi Polským královstvím a řádem, které tvoří řeka Visla a další řeky (*Wysla ac alia omnia flumina ad ipsum confluentia limites faciunt inter regnum Polonie et terras ipsorum ita quod una medietas eiusdem fluminis Wysla et aliorum pertinet ad regnum Polonie et alia medietas ad cruciferos*) a brání kupcům z Polského království plavit se po Visle k moři (*prohibebant mercatores de regno Polonie per fluvium Wysla ad partes transmarinas fretorum flugitando*).

(§ 4) O průběhu hranice mezi územím Litvy, Mazovska a Dobříňska (*de aliis limitibus et graniis terrarum Lithwanię, Mazovie et Dobrinensis*) byla předložena spolehlivá svědectví před subarbitrem Benediktem.

(§ 5) Ačkoliv na uvedená území má polská strana plné právo, byla na ně ochotna pro dobro míru dokonce rezignovat (*ad easdem terras nos jus habere tamen propter bonum pacis [...] de aliquilibus terris [...] vellemus condescendere*), pokud by tím ovšem bylo možné s podporou římského krále dosáhnout s řádem trvalé mírové dohody. Řád však všechny smlouvy porušuje a svévolně odstoupil od mírové smlouvy dohodnuté v Toruni (*ipsi cruciferi nullas concordias, colligaciones et federa qualitercunque stabilitas cum corona et regno Polonie tenuerunt semper federa violantes nam et a concordia Thorunensi motu proprio recesserunt et eam ausu temerario violare presumpserunt*), která byla potvrzena budínským výrokem krále Zikmunda Lucemburského, jenž pod hrozbou peněžitého trestu přikázal její dodržování. Pokrytecky zachovávají jen první z usta-

1070 Lites III¹, s. 52: [...] *quamuis Cruciferi beneficiorum ipsis per reges et principes Regni Polonie factorum [...] oblii easdem terras a regno Polonie indebite abstraxerant et abstracta tenent tamen per quosdam iudices a Sede Romana subdelegatos et deputatos predictę terre ad jus et proprietatem regni fuerunt reducte [...]*.

novení z toruňského míru, jako by se tím chtěli ospravedlnit, jinak ovšem vyvolávají nepokoje a války (*et eam in illo penitus articulo ab inicio ipsius tenuerunt, qualiter ergo aut per quem debita ratione fruentem iustificari possunt, qui semper sediciones, contenciones et guerras comouebant*). Proto polský král a litevský velkokníže deklarují, že se rovněž necítí být vázání toruňským mírem, který byl dříve a opakovaně Řádem německých rytířů porušován (*declaratur, quod dominus rex Polonie et Vitoldus et coadiutores ipsorum ullo¹⁰⁷¹ modo noluerunt stare Thorunensi concordie, quam ipsi cruciferi motu proprio abiciunt¹⁰⁷² et ab ipsa, non abstinētibz penis in sententia pronunciacionis vestre adiectis, recesserunt*).

(§ 6) Polský král musel povolát mnoho žoldnéřů a ozbrojených oddílů kvůli obraně před útoky a útiskem řádu (*dominus rex ad resistenciam faciendam ipsis cruciferis, ne ipsum et terras ipsius [...] opprimerent, multas fecit impensas stipendiarios et gentes armatas convocando*). Na pokrytí nákladů na žoldnéře požaduje polský král od řádu 100 tisíc kop, ačkoli v době, kdy polská vojska byla ještě na řádovém území, obdržel od řádu 140 tisíc (*ideo desiderat [...] centum milia sexagenorum ab eisdem habere cruciferis pro expeditione stipendorum predictorum, licet ipsi cruciferi anno presenti domino regi cum suis exercitibus stante in ipsorum terris centum quadraginta milia sexagenarum afferrebant*).

Aby mohl být skutečně ustanoven trvalý mír, požaduje polský král:

(§ 7) michalovskou zemi, která leží na Dobříňsku (*terram Michaleoviensem satis parvam et intra limites terre Dobrinensis sitam*), a rovněž hrady Nieszawa (*Nyeschow*),¹⁰⁷³ Tuchola, Człuchów (*Schlochow*), Chojnice (*Choynica*), Jasiniec (*Jasenez*).

(§ 8) město Brodnica (*opidum Brodnicza*) bez řádového hradu, který prý ležel za hranicemi království a Dobříňska (*infra limites regni Polonie et terre Dobrinensis*).

(§ 9) zemi žmuďskou v jejich historických hranicích s hradem Klajpedou (*terram Samagitarum cum castro Memel exintegratum omnibus limitibus et graniciebus ipsius terre*).

(§ 10) odškodnění mazovských vévodů, slupského vévody, wloclawského biskupa a probošta jeho kapituly (Ondřej Łaskarzyc).

K Polskému království má být opět připojeno: (§ 11) polovina příjmu z mlýna v Lubiczu na ostrově na řece Drwęca (*medietas molendini in Lubicz [...] in medio fluminis Drwancza*); (§ 12) polovina plavby na řece u Toruně (*medietas navigii Thorunensis*);

(§ 13) ostrovy, o něž se vedl spor (*insule, pro quibus fiebat contencio*).

(§ 14) Polskému králi nesmí být bráněno v plavbě po řece Forda (?).

Neprávem byly Polskému království odebrány dva hrady: (§ 15) Drezdenko (*castrum Drezdno*) a (§ 16) Santok (*castrum Santhok*) ležící na hranici (tj. sporném území) mezi Novou markou a Velkopolskem, a proto mají být bez výmluv (*sine aliqua excusacione*) vráceny.

(§ 17) Teprve po splnění těchto teritoriálních nároků byla polská strana ochotna zvážít odstoupení Pomoří a chelminské země německým rytířům (*si ista talia modo poterunt consumari, extunc dominus rex et regnum de terris Pomeranie, Culmensi se non*

1071 V rkp. *nullo*.

1072 V rkp. *habiciunt*.

1073 Totéž v § 19.

ingerreret, sed de ipsis condescenderet [...] et quod aliqua fiat recognitio demum, ne in terris huiusmodi corona umquam offendantur).¹⁰⁷⁴

(§ 18) Jestliže budou tyto záležitosti dovedeny do konce a římský král je potvrdí, pak už nikdy nevypukne válka mezi polským králem, královstvím, litevskou zemí a spojenci na jedné straně a řádem na straně druhé (*umquam guerre insurgant inter dominum regem, regnum et terras Lithwanie et ipsorum adherentes et cruciferos*). V době, kdy polský král byl se svým vojskem na řádovém území, řád předal v důsledku dohody 11 tisíc kop (*cruciferi in effectum concordie afferebant XI milia sexagenarum cum omnibus limitibus*).

(§ 20) Jak v Polsku, tak na Litvě se nevzdali svých hranic (*limites tam in Polonia, quam in Lithwania nolebant dimittere liberas et expeditas*).

Komentář: Není snadné určit dobu sepsání prvních žalobních článků. S jistotou lze pouze konstatovat, že nevznikly v roce 1413, jak je to uvedeno v edici *Lites ac res gestae III*. P. Nieborowski se domníval, že samotné články mohly být sepsány nejdříve na počátku roku 1415 a řádová reakce na ně nedlouho po 11. květnu téhož roku. Podle Andrzeje Wojtkowského mohly žalobní články vzniknout až po 9. říjnu 1414, protože podle polské odpovědi byly sestaveny na popud krále Zikmunda Lucemburského.¹⁰⁷⁵ Tento fakt však ještě nepředjímá, zda články byly sepsány před příjezdem delegace do Kostnice, nebo až na koncilu. Pro první variantu, tedy pro rok 1414, by mohla svědčit poznámka v § 6 o pobytu polského vojska na řádovém území *anno presentis*. O prezentaci stanoviska oběma stranami před králem Zikmundem se zmiňuje řádový prokurátor ve svém listu z 13. dubna 1415.¹⁰⁷⁶ Autorství dvou polských juristů je pouze pravděpodobné.

RESPONSUM CRUCIFERORUM AD ARTICULOS.

Autor: Petr Wormditt (?), generální prokurátor Řádu německých rytířů.

Incipit: *Super primo articulo Polonorum*.

Datace: duben (?) 1415.

Dochování:

Cz: MNK, BKCz, Zbiór Rękopisów, sygn. 233, pag. 440–447.

Ed.: *Lites III*¹, s. 55–59.

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 150; BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 162–165; OZÓG, K.: *Uczeni*, s. 208.

Obsah: Odpověď řádové delegace na 20 žalobních článků polské strany (*Articuli accusationis contra cruciferos ex parte Polonorum*). Pořadí článků neodpovídá polské předloze.

(§ 1–3)¹⁰⁷⁷ K Pomoří, chelminské a michalovské zemi vlastní řád privilegia od uherského krále Karla Roberta a českého krále Jana Lucemburského, kteří byli arbitry

1074 NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 150 a OZÓG, K.: *Uczeni*, s. 208 chápou § 17 v tom smyslu, že Poláci byli připraveni pouze jednat o těchto dvou územích, nikoli je odstoupit. V citované pasáži je skutečně řeč o odstoupení ovšem s výhradou, aby to Polské koruně nepřineslo žádnou škodu.

1075 MNK, BKCz, Zbiór Rękopisów, sygn. 233, pag. 447 (srov. *Lites III*¹, s. 59): [...] *ad mandatum et requisicionem s[erenitatis] v[est]re [...] descripsimus [...]*.

1076 BGDO II, s. 234–235, č. 117.

1077 Srov. úvod *Articuli accusationis*.

ve sporu mezi polským králem Kazimírem III. Velikým a velmistrem Ludolfem Königem. V další listině se sám Kazimír III. Veliký vzdává právních nároků na dotyčnou území. Článek odkazuje na další četné confirmace a listiny o koupi a prodeji od papežů, císařů, českých a polských králů, braniborských markrabat a mazovských vévodů. Tím byly zamítnuty všechny teritoriální nároky polsko-litevské strany. Mimo to bylo upozorněno na vyšehradský rozhodčí výrok z roku 1335 a na kališský mír, uzavřený roku 1343 mezi Kazimírem III. Velikým a tehdejším velmistrem Ludolfem Königem,¹⁰⁷⁸ který podle řádového výkladu zneplatnil ustanovení papežských delegátů z roku 1339.¹⁰⁷⁹

(§ 4) Řád vlastní listiny o průběhu hranice mezi Kujavskem a Polskem na jedné straně a Pomořím a chelminskou zemí na straně druhé.

(§ 5) Ohledně hranice mezi řádovým územím a Litvou vlastní řád privilegia od současného polského krále, velkoknížete Vitolda a mazovských vévodů. Co v této věci rozhodl Benedikt z Makry, nemá právní moc, protože subarbitr římského krále překročil svá oprávnění.¹⁰⁸⁰

(§ 6) Přestože řád má právoplatná privilegia, souhlasí s tím, aby řádný soud rozhodl, která strana porušuje dohody a smlouvy (*que parcium sit in culpa violacionis litterarum et colligacionum*). Z deklarace polského krále a litevského knížete, že nechtějí dodržovat ustanovení toruňského míru (*nullo [sic!] modo nolunt stare concordie Thorunensi*), je patrná jejich neochota podřídit se soudnímu rozhodnutí, ale jít cestou násilí. Platnost toruňského míru nemůže být zrušena, i kdyby v budoucnu došlo k neshodám nebo jedna ze stran by porušila jedno z mírových ustanovení (*quod aliqua parcium in aliquo contravenisset, nichilominus dicta concordia semper in firmitate inuiolabilis permanisset*).¹⁰⁸¹

(§ 7) Polský král neshromáždil vojsko složené z křesťanů i pohanů kvůli tomu, aby se bránil, nýbrž aby napadl a utiskoval nevinný řád (*rex Polonie non ad faciendam resistenciam ordini, sed ad inuadendam et opprimendam ordinem innocentem contra deum et iusticiam [...] gentes ex fidelibus et infidelibus congregat*), který naopak vždy požadoval, aby tyto spory byly předloženy arbitřům (papeži, římskému králi, kurfiřtům nebo křesťanským knížatům). Polskému králi bylo zapláceno 11 tisíc kop, aby bylo ukončeno prolévání křesťanské krve, nikoli proto, aby zaplatil žoldnéře (*ordo obtulit regi XI milia sexagenarum [...] quod hoc non fecit pro expediendis talibus stipendiariis, sed ut cessaret a christiani sanguinis effusione*).¹⁰⁸²

1078 K tomu viz SZCZUR, Stanisław: *Traktat pokojowy Kazimierza Wielkiego z Zakonem Krzyżackim z 1343 r.* ZH 56, 1991, s. 3–44; SZUJSKI, Józef: *Warunki traktatu kaliskiego r. 1343*. In: *Opowiadania i roztrząsania historyczne (pisane w latach 1875–1880) przez Józefa SZUJSKIEGO*. Warszawa 1882, s. 52–66.

1079 Lites III¹, s. 56: *Item non obstat ordini, quod per partem aduersam dicitur litteras fuisse adiudicatas regno per quosdam iudices a Sede Romana subdelegatos referens se ad processum habitum coram eisdem iudicibus [...], quia ille processus sub dati anno dom. millesimo quadragesimo(?) [recte tricesimo – PB] XXXIX et littera regis Kazimiri et alie de quibus supra sunt de posteriori data videlicet anno dom. millesimo quadragesimo [recte tricesimo – PB] XLIII et sic primas cassant perexpressum.*

1080 Srov. § 4 *Articuli accusationis*.

1081 Srov. § 5 *Articuli accusationis*.

1082 Srov. § 6 *Articuli accusationis*.

(§ 8) Řád nesouhlasí s dojednáváním nového míru, nýbrž trvá na dodržování podmínek stávajícího míru (*non est opus nouam pacem nouo comparare precio stat ordo satis contentus in antiqua pace*).¹⁰⁸³

(§ 9) Podle řádu město Brodnice (*Strasburg*) nemůže být odděleno od svého hradu. Nikdy totiž neleželo na polském území, nýbrž v chelminské zemi. Řád drží hrad i město bez překážek a v míru už více než sto let (*per C et ultra et a tanto tempore de cuius inicio memoria non existit*).¹⁰⁸⁴

(§ 10) Řád vlastní k území Žmudi a hradu Klajpeda (*castro Memel*) papežská a císařská privilegia a smlouvy od polského krále a litevského knížete.¹⁰⁸⁵

(§ 11) Finanční odškodnění, ke kterému se řád zavázal před poslední válkou, bylo zdrženo z důvodu, že mezitím bylo území Prus napadeno a bylo na něm způsobeno mnoho nevyčíslitelných škod, které daleko převyšují nárokované odškodnění protistrany (*tot et tanta dampna ordinis prelatibus et ecclesiis [...] sunt illata, quod incompatibili extimacione excedunt eorum pretensa dampna*).¹⁰⁸⁶

(§ 12) Řád pokojně vlastní jiný mlýn, než je zmíněn v tomto článku.¹⁰⁸⁷

(§ 13) Oba břehy (řeky) zmíněné v tomto článku přináleží řádu (*utrumque littus spectat ad ordinem*).¹⁰⁸⁸

(§ 14) Řád neví, o jaké ostrovy se jedná, avšak obecně trvá na držbě toho, co bylo potvrzeno toruňským mírem.¹⁰⁸⁹

(§ 15) Plavební řád na řece má platit jako doposud (*ab antiquo*).¹⁰⁹⁰

(§ 16) Držbu hradu Drezdenko (*castro Dresen*) má řád potvrzen četnými privilegii.¹⁰⁹¹

(§ 17) Stejně tak hrad Santok přináleží k Nové marce a je v držbě johanitského řádu (*castrum Santok spectat ad Novam Marchiam et tenetur per fratres sancti Johannis Jerosolimitani*).¹⁰⁹²

(§ 18) Polský král by postupoval spravedlivě, pokud by si nenárokoval (*cum nullum jus sibi scit competere*) Pomoří a chelminskou zemi.¹⁰⁹³

(§ 19) Řád nechce dojednat novou mírovou smlouvu, protože nejlepší smlouva byla uzavřena v Toruni (*non est opus novos modos invenire, quia iam optimi modis inventi sunt in concordia Thorunensi*). Po koncilu, budoucím papeži a římským králi žádá, aby posílili legitimitu toruňského míru světskými a církevními tresty za jeho porušování (*petit tales modos et vias tam per sacrum concilium, quam per futurum summum pon-*

1083 Srov. § 7 *Articuli accusationis*.

1084 Srov. § 8 *Articuli accusationis*.

1085 Srov. § 9 *Articuli accusationis*.

1086 Srov. § 10 *Articuli accusationis*.

1087 Srov. § 11 *Articuli accusationis*.

1088 Srov. § 12 *Articuli accusationis*.

1089 Srov. § 13 *Articuli accusationis*.

1090 Srov. § 14 *Articuli accusationis*.

1091 Srov. § 15 *Articuli accusationis*.

1092 Srov. § 16 *Articuli accusationis*.

1093 Srov. § 17 *Articuli accusationis*.

*tificem et maiestatem v[estram] inveniri et illos tam spiritualibus, quam temporalibus penis vallari, quod perpetuis futuris temporibus inviolabiliter ab utraque parte observentur).*¹⁰⁹⁴
(§ 20) Podrobná argumentace řádu proti výtce, že nedodržuje ustanovení toruňského míru, zatímco řádu jde naopak o to, vynutit jeho lepší zachovávání (*pocius cogitare quibus modis et viis pax Thorunenensis validioribus penis, de quibus supra tangitur et firmioribus vinculis roboretur*).

Komentář: Latinská verze byla možná předlohou pro německy psanou odpověď: *Die Antwort der Ordens auf der Klage der Polen*.

Předpokládá se, že odpověď vznikla v souvislosti s jednáním před Zikmundem Lucemburským v dubnu 1415.¹⁰⁹⁵

P. Nieborowski nepochybuje, že autorem řádové repliky byl Petr Wormditt.¹⁰⁹⁶

DIE ANTWORT DES ORDENS AUF DIE KLAGE DER POLEN.

Autor: anonymní.

Incipit: *Allerdurchluchtgester furste gnedigester lieber herre euwer konigliche gnade, daz wol erkant hat und erkennet, daz die vorderrunge der herren von Polan swer dem orden ist und unbillich.*

Datace: neznámá.

Dochování:

V: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 88–90.

Obsah: Seznam listin, privilegií a mírových smluv vydaných ve prospěch řádu:

(§ 1) Uvedeny jsou následující dokumenty: listina vévody Konráda Mazovského z roku 1230 darující řádu chelminskou zemi, confirmace téže listiny papežem Alexandrem IV., listiny Karla IV. a Jana Lucemburského na další sporná území a smlouva mezi králem Kazimírem III. Velikým a řádem z roku 1335, že Pomoří, michalovská země a další zůstanou řádu a Kujavsko a Dobříňsko připadnou Polsku.

(§ 2) Kališská mírová smlouva z roku 1343, v níž polský král Kazimír III. potvrzuje donace mazovského vévody a vzdává se svým jménem i jménem svých nástupců veškerých dědických práv k řečeným územím, zejména titulu vévody pomoršského (slíbil neužívat tohoto titulu na své pečeti).¹⁰⁹⁷

(§ 3) Listina polských biskupů (hnězdenského, włocławského, poznaňského a plockého) s totožnou datací dosvědčující slib polského krále, že se vzdává územních nároků (*der konig von Polen eyn eyt gesworen hat vor sich und syne erben*).

(§ 4) Listina, v níž zástupci určitých polských měst (Krakov, Sandoměč, [Nový?] Sącz, Poznaň, Kališ a Bresk) slibují na příkaz polského krále nečinit nic proti ustanovením smlouvy mezi králem Kazimírem III. Velikým a řádem.

(§ 5) Listina mazovských vévodů potvrzující dotýčnou smlouvu mezi králem Kazimírem III. Velikým a řádem.

(§ 6) Listina z roku 1404, v níž král Vladislav II. Jagello potvrdil platnost kališského míru a slíbil jeho zachovávání.

1094 Srov. § 18 *Articuli accusationis*.

1095 Viz pozn. 1076.

1096 NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 150.

1097 Srov. první bod latinského responsum v Lites III¹, s. 55.

(§ 7) Toruňský mír (1411), který se souhlasem polského krále a politické reprezentace Polské koruny stanovil, že si obě strany ponechají území z doby před vypuknutím války. Polsku zůstalo Dobříňsko, zatímco řádu připadlo Pomoří a chelminská a michalovská země.

(§ 8) Tento mír (*fridebriff und richtung vor Thoran*) byl potvrzen králem Zikmundem Lucemburským, jehož výrok zavazoval obě strany k jeho bezpodmínečnému dodržování (*der ußspruch geburet beyden teylen den friden unverbrochlich zu ewigen zythen zu halten*).

Komentář: Některé části řádové odpovědi se jeví jako překlad latinské předlohy (*Responsum Cruciferorum ad articulos*), s níž sdílí některé společné body (srov. Lites III¹, s. 55–59). Jiné body naopak v latinské verzi chybějí. Celkově je německá verze kratší. Chronologické zařazení seznamu není jisté, jeho vznik však mohl souviset s jednáním před králem Zikmundem v dubnu nebo květnu 1415.

RESPNSUM EX PARTE POLONORUM.

Autor: pravděpodobně Pavel Włodkowic nebo/a Ondřej Łaskarzyc.

Incipit: *Serenissime princeps*.

Datace: duben (?) 1415.

Dochování:

Cz: MNK, BKCz, Zbiór Rękopisów, sygn. 233, pag. 447–460.

Ed.: Lites III¹, s. 59–66.

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 150–151; BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 162–165; OŽÓG, K.: *Uczeni*, s. 208–209.

Obsah: Polská replika na řádovou odpověď obsahuje 30 (!) článků, které neodpovídají přesně pořadí ani obsahu článků řádové repliky. Autor/autoři rozšířil/i svou argumentaci o právně-historické aspekty a polemické, resp. propagandistické prvky.

(§ 1) Právoplatnost rozhodčího výroku králů Karla Roberta a Jana Lucemburského, stejně jako listiny Kazimíra III. Velikého byla již zpochybněna na jednání v Budíně (1412), jak je zapsáno v protokolu Benedikta z Makry. Řečené dokumenty jsou *insufficientes et suspecte*. Navíc neexistuje rozhodčí výrok ani smlouva, kterou by řád kdy býval dodržel, naopak je vždy porušil (*non est enim datum aliquod arbitramentum seu fedus, quod ipsi observassent, quoniam omnia semper violabant et frangebant*).

(§ 2) Polský král Kazimír III. Veliký ani jeho nástupci nikdy nepřestali užívat titulu *dux Pomeranie*. Řád prý navíc nikdy nepožádal o odstranění této titulatury (*rex Kazimirus [...] numquam deposuit titulum ducatus Pomeranie de sigillo suo [...] et numquam predicti reges fuerunt moniti per ipsos cruciferos pro deposicione tituli*), ani nezpochybněval listiny, v nichž se tato titulatura objevuje.

(§ 3) Polská strana se diví, že se řád odvolává na listiny polského krále Vladislava II. Jagella a zvláště na smlouvu toruňského míru, když svévolně od těchto smluv a listiny odstupuje a nezachovává je (*litteris a quibus motu et temeritate propria recesserunt et recedunt nec umquam ipsos observaverunt, prout notorium est toti mundo*).

(§ 4) Těžko se dokazuje, že polská strana neporušuje platné smlouvy, neboť všechny své vojenské akce vedla pouze na svou obranu a v nevyhnutelné tísní (*in defensione sua [...] maximis et quasi inevitabilibus necessitatibus*).

(§ 5) Poté, co litevský kníže Jagello přijal katolickou víru, stal se polským králem a připojil Litvu k Polské koruně (*terre et dominia Lithwanie sunt subdita adiuncta et incorporata Corone et regno Polonie*), bylo Polské království zavázáno chránit Litvu. Přesto ji polský král kvůli zachování míru s řádem nechránil, a tak byla Litva přes více než dvacet let ničena nájezdy řádových vojsk.

(§ 6) Během pravidelných nájezdů pustošících litevskou zemi řádová vojska bořila a vypalovala kostely¹⁰⁹⁸ a krutě zabýjela kněze spolu s nově pokřtěnými Litevci. Dokonce Jagellova bratra Korygella, který při křtu obdržel jméno Kazimír, prý hanebně připravili o hlavu, kterou napíchl na kopí, aby se stala krutou podívanou pro okolí (*in nichilum vertentes ecclesias cremaverunt, presbiteros, canonicos pro instructione neophitarum cum eisdem neophitis crudeliter necaverunt, ubi etiam christianissimum principem dominum Kazimirum [...] decolaverunt, cuius caput in lancea deferentes per ipsorum omnes exercitus cum eodem capite incliti et christianissimi principis ludibria faciebant*).¹⁰⁹⁹

(§ 7) Řádu však nestačilo napadat pouze nedávno pokřtěnou Litvu, nýbrž i Polské království. Proti ustanovení kališského míru získali od knížete Vladislava Opolského (1326/1330–1401) Dobříňsko do zástavy (*regnum Polonie etiam opprimere inceperunt, ubi dum contra ille federa, que cum rege Kazimiro asserunt se firmasse terram Dobrinensem a duce Ladislao Opoliensi vasallo regni in obligationem et in pignus [...] receperunt*). Obyvatelé Polského království nechtěli kvůli tomu podněcovat k válce (*regnicole regni Polonie nolentes cum ipsis guerras inchoare propter bonum pacis*), proto řečené území vykoupili ze zástavy za 50 tisíc zlatých a tři tisíce kop.¹¹⁰⁰

(§ 8) Ani ne dva měsíce po uzavření míru v Raciažku (*prope Raczans in insula ville Sluwsko*) v roce 1404 porušil řád dohodu tím, že přijal pod svou ochranu správce hradu Drezdenka, jenž byl lenníkem polského krále (*Utricum de Osch vasallum regni cum castro Dresen in regnum pertinentem receperunt*).¹¹⁰¹

(§ 9–10) Velmistrem Oldřichem z Jungingenu, který často jednal proti ustanovením svého předchůdce Konráda z Jungingenu, byl polský král neprávem obviněn, že podnítil obyvatele Žmudi k vypovězení neposlušnosti řádovému vedení, a proto mu velmistr vypověděl válku místo vzbouřené Žmudi. Po tři dny pustošila řádová vojska Dobříňsko, nedávno vykopené z řádové zástavy (*tribus diebus terram Dobrinensem*

1098 Ničení a vypalování kostelů, jako důkaz hanebnosti protivníka, je opakujícím se *topos* v obviněních z obou stran. V § 26 (Tamtéž, s. 65) se dokonce uvádí počet vypálených kostelů: 300. Číslo se překvapivě (?) shoduje s počtem vypálených kostelů, které mělo mít na svědomí polsko-litevské vojsko, viz *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 100–101, č. 2.

1099 Jagellův bratr zemřel roku 1390 při obraně vilenského hradu. Podle obvinění mělo být jeho tělo rovněž rozčtvrceno. Velký komtur Konrád z Wallenrode se snažil tato obvinění ve svém listu z téhož roku vyvrátit, viz CDP IV, s. 119–120, č. 83. Trpký osud Jagellova bratra se v žalobních člancích objevuje častěji. Nejsřepěji je o něm pojednáno v *Proposicio Polonorum* (CEV, s. 1009–1010) a stručně v *Puncta accusationis* (Lites III¹, s. 160).

1100 V letech 1391–1392 kníže Vladislav Opolský zastavil řádu strategický hrad Zlotoria a Dobříňsko, více viz SPERKA, Jerzy: *Władysław Opolski, Wieluński, Kujawski, Dobrzyński, pan Rusi, palatyn Wegier i namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)*. Kraków 2016, s. 158–188.

1101 Ke sporu o Drezdenko naposledy viz KUBON, S.: *Die Außenpolitik*, s. 228–244; srov. WRÓBEL, D.: *Elity polityczne*, s. 147–184.

[...] *cum exercitibus suis vastavit, cremavit, ecclesias incendens sacramenta dissipans virgines et nobiles mulieres stuprans et multos nobiles interficiens*).

(§ 11) Tzv. velká válka a známé střetnutí u Grunvaldu s nepřijemnými následky pro řád je polskou stranou interpretováno jak Boží trest, jehož vykonavatelem bylo polsko-litevské vojsko (*et qualiter dominus deus ipsos cruciferos corripuit, non humane, sed divine adscribendum est potestati*).

(§ 12–14) Díky toruňskému míru připadlo Polsku odškodné pouze ve výši 100 kop grošů, ačkoliv by za vyplacení zajatců a obsazených hradů mohlo dostat dvojnásobek až trojnásobek. Ostatně řád odškodné vyplatil až po naléhání římského krále jen kvůli tomu, aby mohl dál pokračovat ve válce.

(§ 15–16) Zde reagují na § 7 řádové odpovědi o vůli podřídit se rozhodčímu výroku. Polský král na rozdíl od velmistra vždy byl a je připraven přijmout krále Zikmunda Lucemburského za rozhodčího soudce a stejně tak uznává šetření Benedikta z Makry, jenž z královského pověření řádu nařídil, aby nenapadal polské kupce a nebránil jim projíždět řádovým územím.

(§ 17) K řádovým zločinům je třeba připočíst zničení a vypálení města *Lobza*, vyhlazení tamních rytířů a plundrování statků hnězdenského arcibiskupa kolem místa *Camem*.

(§ 18) Autoři repliky nerozumí, proč po svržení velmistra Jindřicha z Plavna, který ztratil svůj úřad právě kvůli agresivní politice vůči Polsku, nový velmistr (Michal Kűchmeister) nejenže války nezanechal, nýbrž svolal kontingent ozbrojenců (*quod eundem magistrum Henricum propter hoc deieccissent de officio suo, quod regno Poloniae gwerras faciebat, sed hoc nolunt dicere, quare iste modernus ab ipsis gwerris non destitit ymmo quocito magistratum obtinuit statim vasa et naues ad guerrandum ordinavit gentes armorum convocans*).

(§ 19) Kupci z Polského království byli oloupeni o svůj majetek na území Nové marky a nedočkali se odškodnění, ačkoliv se k tomu zavázal sám velmistr (*verbis se offerunt [...], sed factis nichil, prout et nunc nolunt recompensare*).

(§ 20) Nedodržování ustanovení toruňského míru je doloženo tím, že řád stále utlačuje nejen poddané Polského království, ale také poddané mazovského vévody, hnězdenského arcibiskupa a některých biskupů.

(§ 21–23) Z historického exkurzu měly pro krále Zikmunda vyplynout zneklidňující otázky, proč se řád nepodřizuje jednotlivým dohodám a znemožňuje naplnění jejich jednotlivých ustanovení, když polská a litevská strana svědomitě plní své závazky. Jaká je prospěšnost mírových dohod nebo rozhodčích výroků, když se i pod hrozbou pokut jedna strana rozhodne, že je nebude dodržovat, a nečeká ji za to žádný postih? Pak by nevinný neměl prospěch ze spravedlnosti, ale naopak zločinec by prospíval ze své nepravosti. Takové převrácené pojetí spravedlnosti je přece nemyslitelné nejen mezi katolickými křesťany, nýbrž i pohany (*Quare ergo ipsi eidem obedire contempnerunt, quare ipsam non seruant et quare illud, quod nobis tenentur, de dampnis et penis et iurgiis non solvunt [...] nescimus, quid prodesset pacta facere, federa condere aut aliquas pronunciaciones eciam sub penis illatis statuere, si per partes [...] seruari non deberent et ibi nichil aliud posset intelligi, nisi quod iusto nunquam iusticia proficeret [...] quod utique non tantum apud catholicos, sed eciam et apud barbaros pro summa iniquitate deberet reputari*).

(§ 24) Donační listiny mazovských i jiných vévodů s právními tituly k chelminské zemi jsou neplatné z důvodu nedodržení slibu, že území získané z rukou pohanů bude určitým dílem rozděleno mezi řád a uvedené vévody. Ti byli a stále jsou fundátory a patrony chelminského biskupství (*fundatores ecclesie Culmensis et patroni*).

(§ 25) Kdykoli řádové vojsko s podporou zmiňovaných vévodů napadalo a zabíralo pohanské území a pak tam budovalo hrady a tvrze, řád se odmítal dobytým územím se zmiňovanými vévody rozdělit (*terras cum predictis principibus dividere noluerunt*).

(§ 26) Řádoví bratři však nejen zapomněli na štědrost a pomoc vévodů, ale svou agresivní politikou chtěli dokonce zabrat jejich rodová území (*benefactorum facto inmemores ad occupandum terras eorumdem principum patrimoniales aspirare inceperunt et sic successive titulo obligationis et pignoris et aliis modis hinc et inde ex multis partibus regnum tangentibus possessiones ipsorum pro se usurpabant*).

(§ 27–28) Krutost řádových bratří lze pozorovat na rozdílném zacházení se zajatci, kteří byli kdysi přesídlováni po celých rodinách na řádové území, nyní však není ušetřen žádný zajatec, obzvlášť z Polského království. Řádoví bratři dokonce vykupují polské zajatce od svých žoldnéřů, aby je pak mohli usmrtit (*si aliqui stipendiarii de alienis terris [...] captivabant aliquos de Polonis, ab eis stipendiariis ipsos certis pecuniis redimentes et ementes subiungebant, occidebant et mactabant impiie*).

(§ 29) Jiným případem ponížení urozeného člověka byl únos mazovského vévody Jana I. Staršího, který byl bosý a se svázanýma nohama odvlčen na koni do Prus. Jeho hrad, který sám nechal postavit, byl stržen (*dum illustris princeps dominus Johannes dux Mazovie senior in propria terra sua castrum novum edificavit et errigere incepisset, stans securus cum familia sua et constructoribus eiusdem castris. Ecce tempore in lecto quiescente irruerunt cruciferi et cum armato exercitu super ipsum et eum turpiter detinentes eciam nudo pede ad equum posuerunt et ligatis pedibus eundem ipsum cum militibus et clientibus eius ad terras suas duxerunt et structuram fortalicii eiusdem repulerunt*).¹¹⁰²

(§ 30) Pro podrobnější informace je odkazováno na protokol pořízený Benediktem z Makry před arcibiskupem ostřihomským a uherským palatinem.

Komentář: Předpokládá se, že odpověď vznikla v souvislosti s jednáním před králem Zikmundem Lucemburským v dubnu 1415.¹¹⁰³

PROPOSICIO POLONORUM CONTRA ORDINEM.

Incipit: *Quamvis a primordio nostre regenerationis.*

Date: nedlouho před červencem 1415 nebo před 13. únorem 1416.

Dochování:

R: GStA–PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2455, fol. 16r–26r (= Registrant E, fol. 81r–91r).

Ed.: CEV, s. 1001–1018, Appendix č. VI–a (podle R); *Codex Medicensis I.* Coll. P. JATULIS, s. 13–18, č. 2 (přetisk z edice CEV).

1102 Vévoda byl německými rytíři unesen celkem dvakrát 1393 a 1404, viz WILSKA, Małgorzata: *Książę Janusz Starszy*. Warszawa 1986 (neměl jsem k dispozici). Zřejmě se jedná o druhý únos soudě podle časového údaje v textu: *ante decem annos vel citra*.

1103 Viz pozn. 1076.

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 171–172; SPRINGMANN, K.: *Polen und der Deutsche Orden*, s. 58–59; ISRAEL, O.: *Das Verhältnis*, s. 22; BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri I*, s. 167–168; BGDO II, s. 309, pozn. 2; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 220–222, pozn. 144; OžÓG, K.: *Uczeni*, s. 210–211.

Obsah: *Proposicio Polonorum* obsahuje 40 článků obvinění proti Řádu německých rytířů. Podobně jako *Proposicio Samagitarum* poukazují články na příkrý rozpor mezi původním posláním řádu a jeho skutečným působením. Hned v úvodu je proto formulován požadavek na jeho reformu (§ 1).¹¹⁰⁴ Žaloba je formulována z pohledu Vladislava II. Jagella, který od přijetí křtu, katolické víry a koruny Polského království spolu se svými příbuznými, urozenými a celou Litvou vždy usiloval o mír mezi ostatními křesťanskými vládci téhož společenství církve (§ 2).¹¹⁰⁵ Důvodem žaloby je strach z nepřítelů lidského pokolení (d'ábla), který by mohl odvést nově pokřtěné lidi (neofyty) od křesťanské víry (§ 5). Proto Jagello pozval na svůj křest velmistra Konráda Zöllnera z Rottensteinu, aby se stal jeho kmotrem. Ten ale jako druhý Herodes, který se obával narození Ježíše Krista, odmítl (§ 6–8). Naopak v době Jagellovy nepřítomnosti zaútočila řádová vojska z popudu livonského mistra na Litvu a strašně ji zpusťořila (§ 9–11). Královské poselstvo bylo vysláno z Polska k velmistrovi s žádostí o zanechání válečných nájezdů na litevské území, které je nyní již křesťanské, a o zachování míru. Žádost však byla zamítnuta (§ 12). I přes toto zamítnutí pokračoval Jagello sám osobně v christianizační misií na Litvě. Byl odstraněn pohanský kult, probíhaly křty, zakládaly se chrámy a kláštery, bylo založeno biskupství ve Vilně a byli vysláni polští kněží. Tomuto usilí řád očividně bránil (§ 13–15). Další polské poselstvo, v jehož čele stála některá ze slezských knížat, obdrželo od velmistra odpověď, z níž bylo zřejmé, že mysl německých rytířů ovládá chtivost, nikoli touha šířit křesťanskou víru (§ 16).¹¹⁰⁶ Výsledkem krutých nájezdů, při nichž byli kněží a neofyté zabíjeni a chrámy ničeny, bylo snížení počtu osob ochotných podstoupit křest. Naopak pohanům němečtí rytíři zachovali život, byli jen zajatí a odvečeni do Prus (§ 17). Nepomohly ani papežské buly Urbana VI., Bonifáce IX. a Innocence VII., aby řád zastavil ničivé nájezdy z Prus a Livonska na litevské území. Nájezdy se naopak opakovaly dvakrát až třikrát ročně (§ 18). Velmistr také lákal na svou stranu nespokojené příbuzné Vladislava II. Jagella slibem na obsazení velkoknížecí vlády na Litvě a dokonce slibem královské koruny (!).¹¹⁰⁷ Autor žaloby označuje tyto metody za d'ábelské (*arte et ministerio diabolico*) (§ 19–21).

1104 CEV, s. 1002, Appendix č. VI–a: *Ideo necesse est nobis, ut coram sacratissima maiestate et sanctissimo cetu vestro, iniurias nobis factas et violaciones federum et treugarum exponamus, ut saltim per eundem vestre sanctitatis cetum provideri possint, quod predicti fratres pacta et federa non tantum nobis sed etiam ceteris principibus solidius observarent et per doctrinam paternitatis vestre in vita et moribus regula et ordine valeant reformari.*

1105 Zdůvodnění je biblické, viz tamtéž, s. 1003: [...] *semper a tempore assumpte fidei cogitavimus cogitationes pacis et non afflictionem, nec umquam nostri fuit propositi, quod cum domesticis fidei guerras debuissimus exercere, quia qui suorum et maxime domesticorum curam non habet, ut dicit scriptura [I Tim 5,8], fidem negavit et est infideli deterior.*

1106 Tamtéž, s. 1007: [...] *avaricia in mentibus eorum maius habuit dominium quam propagacio fidei christiane.*

1107 Tamtéž, s. 1008: *Promiserunt enim quibusdam fratribus nostris, quod ipsos ad sedem supremi principatus nostri voluerunt extollere et regnum de terris nostris erigere ac eos postmodum coronare.*

Vrcholem bylo obléhání Vilna a doprovodný masakr obyvatelstva v čele s nelidským zavražděním a zneuctěním těla Jagellova bratra Korygella, který přijal při křtu jméno Kazimír a byl velitelem posádky bránící hlavní vilenský hrad (§ 22–23, srov. § 20 v *Puncta accusationis*, Lites III¹, s. 159–160).¹¹⁰⁸ Později řád podněcoval proti Litvě rovněž schizmatiky a Tatory (§ 24). V § 25 se nachází ospravedlnění války proti křesťanům, která byla vedena vždy jen z nutnosti vlastní ochrany před řádem, nikoli se záměrem poškodit katolické náboženství.¹¹⁰⁹ V následujícím § 26 se nachází klíčový argument proti výtce o využívání vojenské pomoci pohanů ve válce proti křesťanům. Polský král může využívat pomoci svých poddaných, i když nejsou křesťany, jak to dělají i jiní křesťanští panovníci a ostatně i samotný řád.¹¹¹⁰ Vladislav II. Jagello snášel trpělivě všechna příkoří způsobená jak Litvě, tak i Polskému království, s nímž byl řád vázán dlouholetou mírovou smlouvou. Řád smlouvu porušil, když přijal do zástavy Dobříňsko (součást Polské koruny) od knížete Vladislava Opolského (lenníka polského krále), avšak ani toto nepřimělo krále vyhlásit válku (§ 27). Další článek (§ 28) líčí příčiny tzv. velké války a bitvy u Grunvaldu. Polský král odkoupil zastavené Dobříňsko od velmistra Konráda z Jungingenu, který však do tří měsíců začal porušovat některá ustanovení smlouvy. Jeho nástupce Oldřich z Jungingenu vyhlásil podvodně polskému králi válku a okamžitě zpusťil Dobříňsko. Král byl nucen shromáždit vlastní vojsko, ale stále usiloval dosáhnout dohody. Známa scéna se dvěma meči, které byly na příkaz velmistra doneseny do polsko-litevského tábora, měla dokládat fakt, že polský král byl řádem k boji vyprovokován. Drtivé vítězství bylo očividně způsobeno Boží spravedlivou mocí.¹¹¹¹ Ustanovení toruňského míru (1411) stejně jako rozhodčí výrok krále Zikmunda začal řád brzy porušovat tím, že např. řádové oddíly napadly území slupského vévody Bohuslava a vypálily tam dvacet kostelů. Řád nedodržíje ani dvouleté příměří uzavřené před papežským legátem na podzim 1414 (§ 29–30), neboť se neštítí prolévat krev zajatců (*humanum sanguinem effundere non abhorrent*) a s nelidskou krutostí je zabíjí (§ 32).

1108 Žaloba podává zajímavý detail o dispozici vilenského hradu, viz tamtéž, s. 1009: [...] *circumvallaverunt Wilnam, qui locus est insignior in partibus Litwaniæ, in quo tria castra sunt situata, quorum unum vocatur Curvum castrum, in quo multa millia armatorum et aliorum nobilium et comunium hominum utriusque sexus [...] fuerunt collecta.*

1109 Tamtéž, s. 1011–1012: *Sepe enim ut percepimus disseminasti, quod nos ope Tartharorum christianam religionem vellemus offendere aut certe destruere; absit nos unquam ea facere voluisse, immo nos unquam talia meminimus cogitasse semper enim christianum sanguinem effundere et eodem madefieri vitabamus, nisi vehementissime compulsi et tutela nostra inevitabili dumtaxat nos urgente, immo cum ingenti fletu et dolore defensionem, te nos invadente, nobis fecimus oportunitum.*

1110 Tamtéž, s. 1012: *Verum est quod nos in dominiis terrarum nostrarum habemus aliquos subiectos nobis Tartharos, prout ceteri reges et principes christiani habent sibi subiectos infidelium naciones; quorum multi de eisdem Tartharis fidem assumpserunt catholicam et adhuc ceteri per nos inducuntur ut eandem fidem assumant, non quod aliqua chisticolis facerent nocumenta. Hii quociens nobis necesse cum exercitibus vadunt nostris et veniunt ad insidias quorumlibet inimicorum nostrorum repellendas; sed enim inanimatis armis uti licet, cur talium non decet suffragiis se iuvare? Idem et fratres ordinis Theutonicorum faciunt dum exercitus contra nos et alios quoscumque principes tenent; ducunt enim secum Scismaticos et alios incredulos quos in Livonia et in Rigensi civitate habent subditos.*

1111 Tamtéž, s. 1014: [...] *magister et fratres cum eorum exercitibus non nostra aut humana sed divina potius potencia ac iusticia corruerunt [...].*

Polská strana považovala za vhodné poukázat i na zločiny staršího data, sahající někdy až do doby příchodu německých rytířů do Prus. Jeden z mazovských vévodů, kteří byli fundátory chelminského biskupství, byl před deseti nebo více lety odvečen do Prus (§ 31).¹¹¹² Podle žalující strany byl řád kdysi povolán polskými králi a vévody, aby jim pomohl bojovat s pohanskými Prusy. Dobyté území mělo být rozděleno mezi řád a zmíněné krále nebo vévody.¹¹¹³ Nejenže se tak nestalo, ale němečtí rytíři napadali polské území, aniž by šetřili křesťanské chrámy a kláštery. Tím dokazují, že jim ve skutečnosti nejde o šíření víry, nýbrž jen o získávání území. Reforma řádu je proto nezbytná (§ 33).¹¹¹⁴ Řádové oddíly bojovaly nejen proti nedávno pokřtěné Litvě, ale i proti křesťanským vládcům, jako je např. dánský král, vévodové ze Saska a Slupska (§ 34). Zločin řádových bratří je o to těžší, že se označují za církevní osoby (*vellent esse vel dicunt se personas ecclesiasticas*), ale jejich kroky jsou proti svobodě církve (*contra libertates ecclesie*) (§ 35). Církevní majetek a příjmy z něj jsou úmyslně ničeny špatně raženou mincí (§ 36).¹¹¹⁵ Proticírkevní zločiny se projevíly i v poškozování a ničení majetku wrocławského biskupství, které se nachází částečně na pomořském území ovládaném řádem (§ 37). V § 38 je představen polský návrh reformy řádu, jejímž hlavním bodem je přeložení řádu někam na území hraničící s pohany (*in metis Tartharorum et Turcorum*). Nesluší se totiž, aby jakýkoliv řád držel tak velké území a byl schopen brát do zástavy území ostatních knížat. Otázka řeholního života a statutu duchovní korporace je ponechána koncilu (§ 38).¹¹¹⁶ V úvodu § 39 se o řádu vypovídá překvapivě pozitivně, že němečtí rytíři odevzdávají svůj život Bohu a nesou Kristův plášť, ačkoliv se může jednat o pouhé konstatování původního záměru řádových fundátorů.¹¹¹⁷ Není tedy jasné, proč jsou Polsko a Litva řádem utlačovány. Jedním z důvodů mohlo být rozšířené falešné mínění (*ista infamia*), že Vladislav II. Jagello a jeho lid slouží stále pohanství.¹¹¹⁸ O jeho křesťanství se ale přesvědčil sám papež prostřednictvím vlastních vyslanců na Litvu. O Jagellově ovoci víry se může přesvědčit rovněž koncil, který je přesto polským králem požádán, aby odstranil nebo zreformoval veškeré nedostatky jeho víry a víry jeho poddaných. V závěrečném § 40 je zopakován požadavek na reformu řádu podle božských i lidských zákonů¹¹¹⁹ a polský král, který může zprostředkovat návrat ortodoxních

1112 Srov. § 29 v *Articuli accusationis*, Lites III¹, s. 66.

1113 CEV, s. 1016, Appendix č. VI–a: [...] *hiis pactis non obmissis, quod quascumque terras sub eisdem paganis acquirerent certa sorte seu partitione, ipsas cum eisdem [polská – PB] principibus debite dividere debuerant.*

1114 Tamtéž: *Speramus tamen quod illa ipsorum antiqua facinora novum ruborem ipsis facient, ex quo non querunt ampliacionem fidei sed occupacionem terrarum diversarum, de quo circa reformacionem universorum statuum et ordinum vestra sanctitas, auxiliante domino, debet providere.*

1115 Tamtéž, s. 1017: [...] *pessimam monetam cudunt contra deum et omnem iusticiam [...].*

1116 Tamtéž: [...] *de quorum eciam vita et moribus sanctitas vestra merito deberet informari et efficere quod status ipsorum modo debito reformetur.*

1117 Tamtéž: *Non dubitamus enim quod ipsi fratres sunt gens deo dedicata et Christi vestem deferentes.*

1118 Tamtéž: [řádoví bratři] *nos et nostros subditos concitant, asserentes, quod nos cum gente nostra non servaremus fidem catholicam sed pocius paganicam.*

1119 Tamtéž, s. 1018: [...] *ad reformacionem eiusdem ordinis iuxta precepta divina pariter et humana intendere [...].*

křesťanů do církve a šíření katolické víry dále na východ, se spolu se svými poddanými odevzdává koncilu.¹¹²⁰

Žaloba obsahuje mnoho biblických a teologických narážek a citací. Exklamace (zejména v § 25) a rétorické otázky ukazují, že žaloba byla přednesena veřejně a že měla v posluchačích utvrdit obraz utrpení nově pokřtěného litevského lidu, jemuž na jeho cestě k pravé víře klade překážky Řád německých rytířů.

Komentář: Vedle koncilních otců (*reverendissimi patres*) je v *Proposicio Polonorum* často osloven i římský král Zikmund (*serenissime princeps*), ačkoliv v té době nebyl v Kostnici. H. Boockmann z toho vyvozuje, že některé části musely být napsány před královým odjezdem z Kostnice v červenci 1415, nikoli však příliš dlouho předtím, protože není osloven papež. Konečná verze *Proposicio Polonorum* (stejně jako *Proposicio Samagitarum*) vznikla zřejmě teprve nedlouho před jejím přednesením na generální kongregaci 13. února 1416.¹¹²¹ Oslovení římského krále, který byl očekáván v Kostnici, této dataci neodporuje.

Otázka autorství není zatím uspokojivě vyřešena. Podle K. Ožoga pravděpodobně vznikly *Proposicio Polonorum* i *Samagitarum* v polské královské kanceláři a mohli je napsat Petr Wolfram a Mikuláš Sepieňský, sekretáře velkoknížete Vitolda a člen žmuďského poselstva. Konečnou podobu však oba texty obdržely až v Kostnici, na čemž se měli podílet Ondřej Łaskarzyc, Pavel Włodkowic a Mikuláš Trąba.¹¹²²

DIE KLAGE DER POLEN WIDER DEN ORDEN.

Incipit R₁, resp. V₂: *Alleyn von ambeginste unser wedergeborng und annemunge des cristen globen.*

Incipit V₁: *Wy wol von der czit als wir cristen gelouben enphangen haben.*

Rubrica R₂: *Dys ist dy clage des koniges von Polen weder den orden vor dem concilio etc.*

Dochování:

R₁: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2455, fol. 1r–15r (= Registrant E, fol. 63r–77r).

R₂: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2456, fol. 1r–5v (= Registrant E, fol. 37r–41v).

V₁: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 188–207.

V₂: DOZA Wien, Hs. Nr. 404, pag. 1–30.

1120 Tamtéž: *Ceterum nos et subditos nostros habere dignetur sanctitas vestra graciosae recommissos nobisque in fide novellis opem et favorem vestrum ministrare dignemini, quibus mediantibus tam in Grecorum reductionem quam in aliorum fidelium subiectionem feliciter fidem catholicam ampliare valeamus.*

1121 Žaloba byla přednesena, avšak neproběhla debata, ani nebyly předloženy žalobní články proti vůli polské delegace zaprotokolovány do koncilních akt, viz Hardt IV, sl. 605–606: *Die Jovis, XIII. mensis Februarii [...] Nicolaus, archiepiscopus Gnesnensis, Jacobus episcopus Plocensis, et Andreas electus Posnaniensis, et ceteri ambasciatores [...] proposuerunt eorum querelam contra magistrum generalem, et totum ordinem S. Mariae Teutonicorum, per os domini Augustini de Pisis [Agostino del Lante – PB], advocati consistorialis, ac domini Petri de Cracovia [Petr Wolfram – PB], in loco sessionis, praesenti majore parte dominorum cardinalium et suppositorum nationum concilii Constantiensis, tamen obtenta per prius licentia in omnibus nationibus. Quibus propositis nihil fuit per synodum responsum etc. Nec proposita praedicta, [...] licet petita forent, notariis concilii tradita fuerunt.* Srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 170–171.

1122 Ožóg, K.: *Uczeni*, s. 211.

M: Rossijskaja gosudarstvennaja bibliotěka Moskva, F. 68, Nr. 358.2, fol. 70r–79v (novověký opis podle R₂).¹¹²³

Obsah a komentář: Německý překlad latinské *Proposicio Polonorum contra Ordinem*. Na základě vídeňských opisů se zdá, že při překladu docházelo k určitému krácení původního textu (viz nadpis v V₁, pag. 188: *Dis sint die vorlegunge der herren deß kuninges von Polan unnd herczog Witoldes uß dem lattin nach dem sinne czum kurzsten genummen etc. vor dem concilio oder polander clage*). Opis R₂ je zkrácenou verzí obsírnější předlohy, jejíž obsah je rozčleněn do 40 stručných článků.

PROPOSICIO ET RESPONSIUS ORDINIS CONTRA PROPOSITIONEM POLONORUM.

Incipit: *Lugubre et multum inauditum*

Datace: před 23., resp. 24. únorem 1416.

Dochování:

R: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2457, fol. 2r–11v (= Registrant E, fol. 94r–103v); fol. 28r–36v (= Registrant E, fol. 106r–114v).

Ed.: Lites III¹, s. 162–173 (neúplné a s chybami; předloha neznámá; odpovídá textu v R, fol. 3v–11v); CEV, s. 1024–1033, Appendix č. VI–c (neúplné, jen R, fol. 28r–34r).

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 177–182; BGDO II, s. 309, pozn. 3; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 222, pozn. 160.

Obsah a komentář: H. Boockmann srovnal dochovanou verzi s dosavadními edicemi. Replika je přepracovanou verzí latinské anonymní promluvy (*oratio*) k papeži, římskému králi a koncilu, která však zřejmě nebyla přednesena (viz *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 65–111, č. 2). Celý text je rozdělen do čtyř částí, jejichž obsah je blíže představen v komentáři k německému překladu řádové odpovědi (viz *Die Antwort des Ordens wider die Klage der Polen*).

Na rozdíl od anonymní promluvy je vynecháno oslovení papeže a římského krále, naopak jsou oslovena poselstva světských knížat a zástupci univerzit na koncilu:

<p><i>Die Staatsschriften</i>. Hg. v. E. WEISE, s. 70:</p> <p>Beatissime pater ac clementissime domine! Serenissime ac invictissime princeps! Reverendissimi patres, sancte Romane ecclesie cardinales, patriarche, archiepiscopi, episcopi ac sancta synodus, hic in unius propositi sanctitate sub almi Spiritus gubernaculo congregata!</p>	<p>OBA, Nr. 2457, fol. 2r (= Registrant E, fol. 94r):</p> <p>Reverendissimi patres ac gloriosissimi domini sancte Romani ecclesie cardinales, patriarche, archiepiscopi et episcopi, spectabiles ac egregii viri regum, principum, studiorum ac universitatum ambasiatores ac nuncios doctoresque doctissimi diversarum facultatum ac sancta synodus, hic in unius propositi sanctitate sub almi Spiritus gubernaculo congregata.</p>
--	---

1123 K rukopisu viz BARANOV, Alexander: *Der Dienstaachlass von Johannes Voigt (Staatsarchiv Königsberg) in der Russischen Staatsbibliothek Moskau*. Preußenland NF 2, 2011, s. 95–96.

Historický úvod popisující genezi konfliktu z řádové perspektivy je v rukopisu zkrácen:

<p><i>Die Staatsschriften.</i> Hg. v. E. WEISE, s. 70: [...] 1. Series rei geste taliter enarratur, quod cum olim domus Dei et sancta christiana religio a milicia Sathane quasi ex omni parte in quatuor suis angulis quassaretur, [...]</p>	<p>OBA, Nr. 2457, fol. 2v (= Registrant E, fol. 94v): [...] Nam cum olim domus Dei et sancta christiana religio a malicia sathane, quasi ex omni parte in quatuor suis angulis quassaretur, [...]</p>
<p><i>Die Staatsschriften.</i> Hg. v. E. WEISE, s. 76: 6. Novissime rex ipsius Polonie et universa regni multitudo, consurgens cum Wytoldo, adunatis sibi turmis paganicis, non minori violencia quam potencia, parique in mansuetudine terras ordinis, in quas eorum affectio oculos sue cupiditatis iniecit, effrenata inpetu invaserunt. Et ut concussionem a fundamento incepisse conprobentur, mira constancia ante omnia exigunt cuncta privilegia et indulta, tam a Romanis pontificibus quam imperatoribus et regibus quibuscunque super iuribus et proprietatibus dominorum, pociora videlicet ordinis fulcimenta, ita ut litere desuper confecte cassentur et penitus annullentur, indebita postulacione constanter exquirunt nec pacem unquam se inituros minantur, nisi prius deletis literis supradictis. Quam autem iniuste et contra omne phas Dei et hominum talia agunt et faciunt, ut de veritate rectitudineque ex facto oritur, cum mentiri sacrilegium est, certificetur sancta synodus facti seriem, quantum magis succincte fieri poterit, explicabo: 7. Nam nuper de anno Domini 1411, post ultimum congressum prelii inter dictum regem et ordinem habitum [...].</p>	<p>OBA, Nr. 2457, fol. 3v (= Registrant E, fol. 95v): Novissime enim rex ipsius Polonie et universa regni multitudo consurgens cum Wytoldo, adunatis sibi turmis paganicis, non minori violencia, quam potencia, parique in mansuetudine terras ordinis, in quas eorum affectio oculos sue cupiditatis iniecit, effrenato impetu invaserunt. Quam autem iniuste et contra omne phas Dei et hominum talia agunt et faciunt, ut de veritate rectitudineque ex facto oritur, cum mentiri sacrilegium est, certificetur sancta synodus facti seriem, quantum magis succincte fieri poterit talimodo explicatur: Nam nuper de anno Domini millesimo quadrigentesimo undecimo post ultimum congressum prelii inter dictum regem et ordinem habitum [...].</p>

Od 7. kapitoly (*Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 76), resp. R, fol. 3v začíná text v edici Lites III¹, s. 162–173:

<p>Lites III¹, s. 162:</p> <p>... suis malis in aliquo respirare sic quod ad propulsandum inhumanas iniurias nouus exercitus per eundem extitit congregatus et [...]</p>	<p>OBA, Nr. 2457, fol. 3v (= Registrant E, fol. 95v):</p> <p>Nam nuper de anno Domini millesimo quadrigentesimo undecimo post ultimum congressum prelii inter dictum regem et ordinem habitum, post diutinas obsidiones, quibus inclusi populi et fratres ordinis fuerant, tempore spaciose redeuntibus ad ordinem civitatibus et castris et accedentibus ad eius auxilia pro liberatione multis nobilibus catholicis, qui cladibus et dampnis ordinis, ymmo totius christianitatis periculis conpaciebantur ex corde, necnon armatis et stipendiariis diversarum nacionum, ordo ipse incepit a suis malis in aliquo respirare, sic quod ad propulsandum inhumanas iniurias nouus exercitus extitit per eundem congregatus.</p>
<p>Lites III¹, s. 173:</p> <p>[...] qua narretur ipsum ordinem vestris temporibus perijsse etc.</p>	<p>OBA, Nr. 2457, fol. 11v (= Registrant E, fol. 103v):</p> <p>[...] qua narretur ipsum ordinem vestris temporibus periisse.</p>

Za OBA, Nr. 2457, fol. 11v (= Registrant E, fol. 103v) následují dvě prázdné strany a na fol. 28r (fol. 106r) pokračuje text, který vydal Antoni Prochaska v CEV:

<p>CEV, s. 1024:</p> <p>Sequitur tertium, videlicet respondere ad ea, in quibus dominus rex Polonie ordinem accusat [...].</p>	<p>OBA, Nr. 2457, fol. 28r (= Registrant E, fol. 106r):</p> <p>Sequitur tertium, videlicet respondere ad ea, in quibus dominus rex Polonie ordinem accusat [...].</p>
<p>CEV, s. 1033:</p> <p>Item conqueritur pars adversa de detruncatione capitis fratri regis Polonie et eius infixione super palum. [...] Et eciam quod Wytowdus post proximum bellum captivatis tribus fratribus ordinis inter alios satis strenuos et nobiles eos post captivitatem huiusmodi decapitare fecit, quod tamen hucusque fuit inter christianos contra regulam militarem.</p>	<p>OBA, Nr. 2457, fol. 34r (= Registrant E, fol. 112r):</p> <p>Item conqueritur pars adversa de detruncatione capitis fratri regis Polonie et eius infixione super palum. [...] Et eciam quod Wytowdus post proximum bellum captivatis tribus fratribus ordinis inter alios satis strenuos et nobiles eos post captivitatem huiusmodi decapitare fecit, quod tamen hucusque fuerit inter christianos contra regulam militarem.</p>

V rukopisné předloze na fol. 34v (fol. 112v) bezprostředně navazuje další (dosud nevydaný) text až do fol. 36v (fol. 114r). Jedná se o 4. část řádové odpovědi obsahující výzvu a požadavky řádu vůči koncilu:

OBA, Nr. 2457, fol. 34v–36v (= Registrant E, fol. 112v–114v):

Ceterum, reverendissimi patres et domini metuendissimi, pars adversa in multis suis articulis de gestis in variis guerris antiquissimis inhumanis quodammodo criminalibus verita non fuit [...] x [...] Item petimus, quod eisdem ambasiatoribus et nuncciis concitantur per sacrum concilium, ut dominum regem Polonie et regnum ac alias terras suas in Litwania et Russia visitent ad reformandum ea, que invenerint reformanda et etiam ad informandum et inducendum ipsum dominum regem et ducem Wytawdum, ut limitibus vestris contenti in christianum populum cessent de cetero tam crudeliter desenire [*recte* desinere].

Komentář: Lze stanovit pouze dataci *ante quem*. Během generální kongregace 23. a 24. února 1416 byla čtena řádová odpověď jak na *Proposicio Polonorum*, tak *Proposicio Samagitarum*. Stejně jako v případě čtení polské žaloby nebyla ani řádová replika diskutována a její text nebyl zařazen mezi koncilní akta.¹¹²⁴

DIE ANTWORT DES ORDENS WIDER DIE KLAGE DER POLEN.

Incipit: *Das betrubliche werk in vilen zytten ungehort.*

Dochování:

R: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2457, fol. 12r–38r (= Registrant E, fol. 43r–60r).

V₁: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 208–223 (jen 3. část).

V₂: DOZA Wien, Hs. Nr. 404, pag. 31–47, 48–65.

Ed.: PROCHASKA, A.: *Z Archiwum*, s. 252–253, č. 2 (jen V₁, pag. 213–215).¹¹²⁵

Obsah: Německý překlad latinské předlohy *Proposicio et responsio ordinis contra proposicionem Polonorum*. Německý text – podobně jako latinská verze – souvisí s anonymní a zřejmě nikdy nezveřejněnou promluvou (*oratio*) vydanou v publikaci *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 71–77, č. 2. Ze srovnání vybrané pasáže obou verzí vyplývá, že původní text byl zásadně zkrácen:

1124 Hardt IV, sl. 615–616: [...] *magister Henricus de Pyro legebat nonnulla capitula continentia formam et tractatus habitos inter dominos de ordine ex una, et regem atque ducem praedictos ex alia parte, a longibus temporibus, citra. Ipsoque magistro Henrico legendo fatigato, dominus Caspar Schuenplug continuavit dictam lecturam. Licet propter ipsius scripturae capitulorumque in ea contentorum prolixitatem atque multitudinem non finivit, neque notariis registrandum tradidit. Quibus factis, licet per congregationem nihil fuerit determinatum, seu conclusum. Srov. list prokurátora Wormditta velmistrovi z 24. nebo 25. února 1416, BGDO II, s. 309, č. 150: *Ich sulde uwern gaden wol vil schriben von der vorlegunge, die die Polen und Samayten wider den orden vor dem concilio haben vorgebracht, und wi wir in doruff haben geentwert. Und wiewol sie den orden alczu groslich in dem concilio bedasten, so quam es doch dem orden czu grossen eren; went her wol wart vorentwert.**

1125 Text edice začíná slovy: *Da der selbige herzog Wittold durch sine huszfrauwen von Jagels [...]* (V₁, pag. 213; 16. rádek odshora) a končí slovy: *unde er fink sie unde nam alle ire habe unde furt sie mit ime gein Litwan* (V₁, pag. 215; na 1. řádku).

<p>V₂, pag. 35–36:</p> <p>[...] und also Salustius spricht: „der has von dem reichtume ist gewachsen.“ Pole-ner landt mochte nicht sehen ane has den bluenden orden. Sie mute der heil, do sie von etwan hulfe hatten unde mochten sie nicht mit frede losen, die in frede goben unde sie nicht alleyne hassen, sunder och irvulgen czum letzten der konige von Polen mit alle den seynen unde Wytwod mit unrechte unde wedir [pag. 36] Got haben den orden besch[e]diget, das deme heiligen concilio also wirt usgelegt.</p>	<p><i>Die Staatsschriften.</i> Hg. v. E. WEISE, s. 75–77, č. 2:</p> <p>[...] und als Salustius spricht: „Neid und has ist offgestanden umb das reichthum.“ Pol-nerlandt mochte nicht ane neid und unwirdekeit des offstigenden ordens und mit sweren mute trug das heil der jenen, durch die sie ir heil irfolget haben, und czu letste sie nicht wolde leiden mit ru und freden czu leben die, durch die sie gekregen hatten eine fredeliche ru, und in deme haben sie nochgefolget eime sitten sulcher lu^{te}, die noch der emphoungue der goben nicht alleine genugsam sint, das sie is vorgessen, sunder die, mit der hulffe sie sich czu salikeit irkennen sint gekommen, hassen und nicht alleine hassen, sunder mit grimme echten und vorfolgen und also den hulflichen stab, domit sie ire weg haben volbracht, vorburnen, die wir in gemeinen reden nennen die undank-samen.</p> <p>[s. 77] Nu in das letzte der koning von Polen und die gemeinschaft sines ganczen reiches, offstigende mit Witolden, in czugeei-net die schare der heiden [...].</p>
--	--

Na pag. 31–32 je uvedeno členění repliky na čtyři části.

I. První část (pag. 32–36) popisuje důvody založení Řádu německých rytířů, jejich příchod do Prus, zásluhy na šíření křesťanství a nevděk až nepřátelství polských knížat a králů, které za to řád potkalo.

II. V druhé části psané jinou rukou (pag. 36–47) je vylíčen neúspěšně vedený mírový proces od toruňského míru 1411 do války v létě 1414. Nejdřív je stručně představeno 12 bodů z toruňské mírové smlouvy (pag. 36–37), jež jsou pak na dalších stranách (pag. 37–39) rozvedeny s komentářem, v čem se polská strana proti nim provinila. Stručně je zmíněno setkání šesti rozhodčích soudců z každé strany, jak bylo stanoveno v mírové smlouvě. Po neúspěšném jednání se obě strany obrátily na krále Zikmunda Lucemburského,¹¹²⁶ který vydal rozhodčí výrok potvrzující všechny body dosavadní mírové smlouvy a zavázal obě strany k jejímu zachování pod hrozbou finanční pokuty. Polská strana ale od začátku usilovala o revizi toruňského míru, protože došlo k setkání zástupců obou stran v místě Grabie a pak i osobnímu setkání

1126 V₂, pag. 39–40: *Dorumme der orden die newen uffgestandenen krige wolden slecht machen unde czu eynem frede vugen unde mit dem andern teile obir eyn quam unde die sache in den konig von Ungern gingen [...].*

polského krále a velmistra v Raciążku (pag. 39–41).¹¹²⁷ Na setkání předložila polská strana maximální teritoriální požadavky, které řád s odvoláním na příslušné listiny a privilegia musel odmítnout. Příslušnost území k jedné nebo druhé straně měla respektovat *status quo* před poslední válkou (pag. 41–42).¹¹²⁸ Nabídka vzdání se Žmudi ve prospěch polsko-litevské strany byla marnou snahou řádových zástupců, jak najít východisko ze slepé uličky.¹¹²⁹ Poslední naděje (plané, jak se později ukázalo) byly vkládány do osobního setkání velmistra a polského krále. Na pag. 43–44 je zaznamenán jejich rozhovor, který však nevedl k dohodě. Dokonce i nabídka termínu na další setkání ze strany polského krále – 14 dní před svatým Jakubem (25. červenec) – byla velmistrem pokládána za lstivé jednání, protože termín v době žní vyhovoval vojenskému tažení.¹¹³⁰ Velmistr později posílal poselstva (chelminský biskup, řížský arcibiskup, elbinský komtur), aby dojednala pro řád výhodnější termín. Polský král ve svých listech i ústně ujišťoval, že nechce znovu vyhlásit válku, na což se velmistr spolehl, ale pak nečekaně obdržel odpovědní list (pag. 44). Když polský král vytáhl s vojskem, nechal velmistr poslat otevřený list rytířům a městům chelminské země, aby se přidali na jeho stranu, a tak ochránili své životy a majetek. Polské požadavky byly ultimativní, a tak nepomohly ani snahy míšeňského markraběte Viléma a spolu s ním norimberského purkrabího Fridricha, vévody Ludvíka Břežského a vévody Konráda Kantnera Olešnického, kteří se snažili zprostředkovat mezi oběma stranami mír. Vojska polského krále Vladislava a litevského velkoknížete Vitolda s pohanskými oddíly a s podporou slezských knížat napadla řádové území (pag. 44–46). V závěru druhé části se žaloba obrací na koncil s líčením nevyslovných hrůz způsobených nepřátelským vojskem (pag. 46–47).¹¹³¹

1127 V₂, pag. 40–41: [...] *czusamme quomen in dem dorfe Grabaw im konigreiche czu Polen von welchen dorfern der konig unde der meyster nicht verne woren unde do die selben boten des konigs sprochen noch vele reden, das sie die vorgesprochenen berichtunge unde die briffe des fredis mit nichte welden halden, sunder welden wol ander gelobde unde neue berichtunge ingeen [...].* K setkání rozhodčích soudců v říjnu 1411 viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 378–379. Budínský výrok krále Zikmunda z 24. srpna 1412 viz SDOP I, s. 96–99, č. 94. Bilaterální rozhovory, které měly zabránit další válce, proběhly na přelomu dubna a května 1414, viz SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 381–382. Protokol z těchto jednání vydal NOWAK, Z. H.: *Protokół z rokowań polsko-krzyżackich w Grabiu i na Kępie Wislanej pod Raciążkiem w 1414*. In: *Prace z dziejów państwa i zakonu krzyżackiego*. Red. A. CZACHAROWSKI. Toruń 1984, s. 147–175 (reprint Třž.: *Przyczynki źródłowe do historii Zakonu krzyżackiego w Prusach = Quellenbeiträge zur Geschichte des Deutschen Ordens in Preussen*. Toruń 2011, s. 39–74).

1128 V₂, pag. 41–42: *Item das land czu Dobrin sal bleyben bey dem konigrich von Polen unde alle lande, die das konigrich von Polen hot gehat vor desin krigen in besitzunge unde die lande Pomerlant, Michelawer lant, Colmer lant, Nessaw, Morzino und Orlow mit eren czuhorungen sullen bliben dem orden unde alle ander lande, die der ordo hot gehat vor desem krige in besitzunge.*

1129 Tamtéž, pag. 42: [...] *dorumme die boten des ordens inboten das land czu Samayten [...].*

1130 Tamtéž, pag. 43–44: [...] *unde das das uff eyne grose list getan was, das irkante der meister wenne in der czyt so wurde, das korn uff dem velde reif, wenne die czeyt in den landen gar bequeme ist, die heren czu spisen unde dorumme fruchte sich der meister [...].*

1131 Tamtéž, pag. 46: *Ir heiligen vetere unde heilige concilium! Wer mag die slachtunge deser orloye usreden, wer mag die laster der sacramenten getan beweynen mit eynem betrublichen getichte, wer mag ussagen die totslege der manne unde der urawen unde der kinder [...].*

III. Třetí část (pag. 48–60) obsahuje 12 odpovědí na některé žalobní články, z nichž většina (nikoli všechny!) pochází z německé verze *Proposicio Polonorum*:¹¹³²

1. Řád porušuje mírovou smlouvu, protože okupuje vesnice Murzynno a Orłowo.
2. Obvinění komtura z Nieszawy ze žhářství na území Polského království.
3. Polský král usiloval vždy o mír, a nikoli válku.
4. Polský král svými nájezdy na řádové území neměl v úmyslu komukoli škodit.
5. Velmistr odmítl pozvánku na Jagellův křest a jeho postoj je přirovnán k Herodově nenávisti (pag. 48–50).¹¹³³
6. Obvinění řádu z útoků na litevské území a způsobené škody v době, kdy Jagello přijímal křest (pag. 50–53).¹¹³⁴
7. Nepřátelský postoj řádu ke křtu velkoknížete Vitolda (pag. 53–55).
8. Obvinění z ničení kostelů (pag. 55–57).
9. Obvinění, že řádové vojsko ve válce zabíjí křesťany, kdežto pohany nechává naživu.¹¹³⁵
10. Obvinění, že velmistr před bitvou u Grunvaldu poslal do polsko-litevského tábora dva meče, jeden pro Jagella, druhý pro Vitolda (pag. 57–58).¹¹³⁶
11. Obvinění z nevděčnosti vůči polskému panovníkovi za to, že řád obdržel chełminskou zemi od mazovských vévodů.¹¹³⁷
12. Obvinění z hanebného zabití králova bratra při obléhání Vilna (pag. 58–60).¹¹³⁸

IV. Čtvrtá část není tak zřetelně odlišena od předchozích částí. Na pag. 60–61 je shrnutí stanoviska řádu: *Dornoch ir erwirdige vetere, das wedir teil sich nicht hot geschemet, der der andachtigen orden in vülen unmenschlichen unde schemlichen unde gar alden orloyen mit sulcher bitterkeyt, alzo ir gehort hat, czu beclagen unde in eyn tolich geruchte gesaczt unde vehl vor hangebrocht, wen wir hatten gehuft, die sie alzo noch deme globen der cristen unde alzo in eren wedir geboren weren, welch vore eyn grof laster recht, das czu vor nuen*

1132 Jen tuto část obsahuje opis V₁, který je pravděpodobně odlišnou redakcí textu. Pro srovnání viz nadpis a incipit třetí části v obou opisech:

<p>V₁, pag. 208: [Nadpis:] <i>Die artikel da die antwort an liet von deß dutschen ordens wegen uff die furlegung, die der kunig von Polan in dem concilio dun laßen etc.</i> [Incipit:] <i>Der orden wolt lieber swigen dan wf daß, daz die unwarheyt von den, die die sach nit wissent, nit vor war uffgenommen werde, so wirt der orden von not gedrungen zcu antworten uff die geczigten der widder part, doch also daß uswendig disser not der orden daruff heruber nit ligen unnd ouch von iren gedingen, die uber die sach vorgesehen synt, nicht meynent zu gende.</i></p>	<p>V₂, pag. 48: [Nadpis:] <i>Dis ist das dritte teil der entwert kegen die clage der Polen.</i> [Incipit:] <i>Nu vulget das die dritte alzo die entwert kegen die sachen, in den der konig von Polen den orden bescholdiget, unde sint demmole die worheyt nicht bedarf beschonunge, wen sie clar ist, so weldde doch der orden gerne desir ding swygen sunder das die valscheyt nicht vor die worheyt gee, so mus diese entwert geschee.</i></p>
--	--

1133 Srov. § 6–8 *Proposicio Polonorum*.

1134 Srov. § 9–11 *Proposicio Polonorum*.

1135 Srov. § 17 *Proposicio Polonorum*.

1136 Srov. § 28 *Proposicio Polonorum*.

1137 Srov. § 33 *Proposicio Polonorum*.

1138 Srov. § 22–23 *Proposicio Polonorum*.

das mit rechte ader mit fruntschaft ist hin gelehet unde dorumme mit vleysse mancherley alde berichunge unde ewigen frede under den selben teilen gemachet in manchen steten, alzo in dem wedir des flisses Memmel unde in dem wedir des flisses Wisel bey dem Raczans unde bey der stad Thoran, welcher och mit berichunge des Romischen konigs in allen artikeln bevestiget wart, dovon wir nicht meynen abeczutreten, alzo wir haben czuczeugen unde mit desin kegenwertigen gezeugen bezzeugen obir die alden berichungen mit Casimiro konig ettwan czu Polen in gegangen unde bevestiget, in welchem allen desin clausulen wirt bevestiget, das alle alde czweytracht, unrechte, czorne, beschedungen, betrubungen, orloyen, streite, hasse, neyde, die von den czeyten wern uffgestanden hin sulden geleget sin unde geendet unde vele han vorgebrocht, do wir uns vor nicht gewarnet han, das wir mit des ordens privileigien alles wol wedir steen wellen vor ewer veterlichkeyt.

Z posledních vyjednávání je na pag. 61–62 zmíněno setkání v Raciažku 19. října 1414 (*in dem heiligen tage sante Elizabeth [...] czum Raczans*),¹¹³⁹ které mělo doladit obsah příměří uzavřeného u Brodnice. Poté následují 4 body obvinění ze zločinů spáchaných polskými úředníky v nedávné době (např. loupežné přepadení dvanácti dominikánů jedoucích do Prus ze zasedání kapituly ve Vratislavi nebo přepadení jistého povozníka jménem Albrecht). Na pag. 62–65 se nachází vlastní výzva ke koncilu a římskému králi, aby polská strana byla předvolána a zodpovídala se před soudem, zatímco samotný řád je ochotný pokorně přijmout reformní návrhy koncilu (pag. 65).

Komentář: S tímto textem možná souvisí jeden neúplný text (zřejmě rovněž žaloby) v DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 73–76. Popisuje poslední vyjednávání před válkou v létě 1414, účast slezských vévodů a snahy o zprostředkování příměří. Nelze vyloučit, že se jedná o jinou redakci této odpovědi.¹¹⁴⁰

PROPOSITIO SAMAGITARUM CONTRA CRUCIFEROS.

Incipit: *Quia lux illa, que illuminat omnem mundum.*

Datace: před 13. únorem 1416.

Dochovaní:

R: GStA–PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2458, fol. 6r–9r (= Registrant E, fol. 116r–119r).
Ed.: Lites III¹, s. 184–190;¹¹⁴¹ CEV, s. 1018–1024, Appendix č. VI–b; *Codex Medicensis I.* Coll. P. JATULIS, s. 1–13, č. 1.

1139 SZWEDA, A.: *Organizacja*, s. 383–384.

1140 Pro srovnání místo, kde se píše o oběžníku Vladislava II. Jagella pro obyvatele chelminské země:

<p>V₂: DOZA Wien, Hs. Nr. 404, pag. 44: <i>Do nu der konig mit synen heren in dem wege stunt gereyt, so schreib her den rittern unde rittermesigen leuten unde steten im Colmeschin lande clagende von dem meister, das her nicht mochte haben gleich ader recht von dem meister, bittende die selben, das sie underweysen wollen den meister unde orden, das sie gleich unde recht teten [...].</i></p>	<p>DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 73: <i>Darnach schreyb der herre konig rittern, knechten und steten in clagewyse dem Colmischen lande, wye er yr herren czu glliche und rechte nichte mochte brengen und begert von yn, das sie ire herren daran wysten, das ym glich und rechte geschee [...].</i></p>
---	---

1141 Není známo, jakou rukopisnou předlohu použil editor Adam Tytus Działyński. Třetí svazek jeho edice *Lites ac res gestae* byl sice z větší části založen na rukopisu MNK, BKČz, Zbiór Rękopisów, sygn.

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 173–174; SPRINGMANN, K.: *Polen und der Deutsche Orden*, s. 59; BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri I*, s. 165–167; BGDO II, s. 309, pozn. 2; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 219, pozn. 138.

Obsah: Adresáty stížnosti jsou koncilní otcové a král Zikmund Lucemburský (*serenissime princeps et rex regum*). Ve stížnosti je požadována christianizace Žmudi a Řád německých rytířů je označen jako zásadní překážka na cestě k její realizaci. Žmud, která byla Bohem osvícena a vyvedena z temnoty do světla katolického náboženství, jehož učitele nyní nutně potřebuje k dalšímu vyučování ve víře, je podle autora neoddělitelnou součástí Litvy.¹¹⁴² Překážkou je chamtivý řád, kterému jde více o získávání území, než o šíření katolické víry.¹¹⁴³ Obyvatelé Žmudi byli vždy svobodnými lidmi, kteří mají právo nakládat se svým majetkem. Řád nedbal na to, že šlo o nedávno pokřtěné lidi, krutě je zotročil a nepřinesl do země mírnost a spravedlnost. Jeho zlý příklad způsobuje, že mnozí chtějí raději zůstat ve svých bludech než přijmout takto zdeformované katolické náboženství.¹¹⁴⁴ Příklad pohanských Prus dokazuje, že není možné úspěšně šířit křesťanství, když nově pokřtěné obyvatelstvo je tak tvrdě utlačováno. Žmud se dlouho zdráhala přijmout křesťanství z rukou řádu, protože nechtěla dopadnout jako Prusy.¹¹⁴⁵

Součástí žaloby je inserovaný stížný list z roku 1407 určený všem křesťanským knížatům (*ad universos principes catholicos tam spirituales quam seculares*) a obsahující konkrétní zločiny spáchané řádem na Žmudi.¹¹⁴⁶

V závěru je umístěn požadavek, aby koncil dal plnou moc lvovskému arcibiskupovi Janovi a vilenskému biskupu Petrovi k vedení christianizační misie a pokřtění Žmudi¹¹⁴⁷ a vybídl krále Vladislava II. Jagella a velkoknížete Vitolda k poskytnutí pozemků pro výstavbu katedrály a kostelů podle potřeby.

Komentář: Ohledně datace a autorství viz komentář k *Propositio Polonorum*.

232, avšak nikoli výlučně. *Propositio Samagitarum* se v uvedeném krakovském rukopisu nenachází; srov. *Pisma wybrane I*. Ed. L. EHRlich, s. LXV.

1142 *Codex Mednicensis I*. Coll. P. JATULIS, s. 2, č. 1: *Multi siquidem de fratribus nostris cum eadem gente Lithwanica, cuius nos caro et ossa existimus [...]*.

1143 Tamtéž, s. 3: *Fuerunt enim hii, qui se de possessione et regimine terre nostre ingesserant, quos sperabamus a faucibus draconis et principis tenebrarum diaboli patriam nostram redempturos et gentem predictae patrie nostre ad Christi gratiam per baptismum conversuros; quibus utique menti non fuit domum Dei augere nec fidem catholicam ampliari, sed potius et avidius ad alienas possessiones recurrere.*

1144 Tamtéž, s. 6: *[...] exemplo namque ipsorum vite turpis animos aliquorum de nostris in erroribus diuturnis taliter confortaverunt, quod multi contaminati ipsorum moribus potius in eisdem erroribus mori eligerent, quam fidem assumere catholicam ipsorum pravitatibus deformatam.*

1145 Tamtéž, s. 7: *Consideramus equidem et experimur ad oculos, quomodo ipsi fratres Prutenos, quos iam diu subicerent sue servituti, non bene in fide docuerunt; qui occupatis terris, bonis et hereditatibus ipsorum, ipsos in servitute miserabilem redigerunt eosque cum liberis ipsorum ad servilia opera quotquot excogitari poterint et labores continuos posuerunt.*

1146 Tamtéž, s. 8–11; srov. BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 81–82, pozn. 127. RADOCH, M.: *Walki Zakonu*, s. 187–189 datuje list Žmudčanů do roku 1402, avšak KWIATKOWSKI, K. – SZWEDA, A.: *Nieco uwag*, s. 480 poukazují na nepodloženost jeho argumentace.

1147 *Codex Mednicensis I*. Coll. P. JATULIS, s. 12, č. 1.

DIE KLAGE DER SAMAITEN WIDER DEN ORDEN.

Incipit: *Dorumb das licht.*

Dochování:

R: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2458, fol. f. 10r–14r (= Registrant E, fol. 124r–128r).

V₁: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 224–234.

V₂: DOZA Wien, Hs. Nr. 404, pag. 66–75.

Ed.: DOUBEK, F. A.: *Skarga Żmudzinów*, s. 874–881.

Lit.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri I*, s. 165; BGDO II, s. 309, pozn. 2; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 219, pozn. 138.

Obsah: Německý překlad *Proposicio Samagitarum*.

Komentář: Franz A. Doubek vydal v roce 1930 německý překlad z opisu z 19. století, který byl pořízen pro historika Teodora Narbutta (1784–1864) z originálů uložených v řádovém archivu. Opisy byly před 2. světovou válkou součástí archivu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie (Nr. inw. 75, Dział B). Dnes je rukopis neznámý.

RESPONSIO ORDINIS CONTRA PROPOSITIONES POLONORUM IN CAUSA SAMAYTARUM.

Autor: anonymní.

Incipit: *Ut super propositis.*

Datace: před 23./24. únorem 1416.

Dochování:

R: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2458, fol. 1r–4r (= Registrant E, fol. 120r–123r).

Ed.: CEV, s. 1033–1038, Appendix č. VI–d.

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 182; BGDO II, s. 309, pozn. 3; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 224, pozn. 166.

Obsah: Řádová odpověď líčí ze své perspektivy genezi a průběh christianizace Žmudi pod správou řádu. Když velkokníže Vitold zjistil, že nemůže počítat s podporou polského krále a královn¹¹⁴⁸ ve válce proti řádu, rozhodl se uzavřít mír. Velmistr sice toužil po míru a šíření křesťanské víry (*pacis avidus et ampliacionem fidei sciens*), byl ale zároveň opatrný, protože znal Vitoldovu lstivost. Po dlouhých jednáních obou poselstev byl nakonec uzavřen mír, který měl navždy odstranit vzájemné neshody a spory, jehož hlavním bodem bylo, že *tota terra Lithwanie cum omnibus suis pertinenciis duci Wytaudo et suis heredibus, terra vero Samaytarum cum suis pertinenciis magistro et ordinii in proprietatem perpetuam assignare devenerunt*.¹¹⁴⁹ V mírové smlouvě dokonce Vitold slíbil, že bude řádu nápomocen v podmanění Žmudi. Jelikož lid této země je tvrdě šje, hrubý a náchylný k rebelii, musel řád pro bezpečí svých bratří požadovat rukojmí od místních předáků, kteří byli odvedeni do Prus a tam pokřtěni. Tehdy žmudská země trpěla nedostatkem obilí, proto řád poslal lodě naplněné obilím, stejně tak koně, ovce a krávy. Řád tedy jednal s poddanými laskavě a přátelsky a poddaní jej nakonec podporovali ve výstavbě hradů a pevností, v nichž sídlil řádový fojt a bratři

1148 Tamtéž, s. 1033: [...] *sibi de regno Polonie pauca contra ordinem suffragia per regem ministrare posse, sancte memorie olim domina Hedwigi regina Polonie resistente [...]*.

1149 Tamtéž, s. 1034. Jedná se o mír uzavřený 12. října 1398 v Sallinwerder, srov. KUBON, S.: *Die Außenpolitik*, s. 110–111.

určení k správě území (*advocatus et alii fratres ordini, qui pro ipsorum gubernacione deputati fuerant*). Řád rovněž vyslal kněze a mnichy žebrařských řádů, aby nedávno pokřtěné Žmuďany vyučovali křesťanské víře. Země a její obyvatelé žili pod správou řádu v míru,¹¹⁵⁰ i když ti, kteří se opakovaně i vzdor domlouvání dopouštěli loupeží a vražd (*furta, homicidia et latrocinia*), byli řádně potrestáni.

Když Vitold viděl spokojenost Žmuďanů, zmocnila se ho obava, že moc řádu příliš vzroste, a proto začal místní předáky lákat dary, např. koňmi a oblečením, aby se poddali pod jeho vládu. Mnohé rodiny a mnozí urození se svými poddanými tak učinili ke škodě řádu. Na řádové protesty odpovídal Vitold alibisticky, že nemůže bránit těm, kteří se chtějí dobrovolně přestěhovat ke svým příbuzným na Litvu. Nakonec podvodným způsobem Vitold ovládl dva řádové hrady na Žmudi a jejich posádky zajal. Napadl zemi Istivě bez vypovězení války odpovědním listem, jak bývalo zvykem. V té době získal polský král od papeže Bonifáce IX. bulu zakazující řádu pod hrozbou exkomunikace napadat litevské území. Velmistr sice podal proti této bule právoplatnou apelaci, avšak více spoléhal na mírové rozhovory, do nichž se zapojil polský král, který se stal garantem nové mírové smlouvy. Podle ní bylo Vitoldovi pod hrozbou vypovězení míru zapovězeno jakkoliv škodit řádovému panství na Žmudi. V případné válce s řádem nesměl polský král poskytnout Vitoldovi pomoc.¹¹⁵¹ Přes následující čtyři roky řád opět ovládal Žmuď, jejíž obyvatelé (*nobiles et comunem populum*) byli přesto neustále Vitoldem podněcováni ke vzpouře. Tentokrát se polský král postavil za velkoknížete Vitolda a jeho politiku zaměřenou proti řádu.¹¹⁵²

První fáze války (1409–1411) byla ukončena příměřím, během něhož měl být vynesen rozhodčí výrok římského a českého krále Václava IV. Největší pozornost věnuje autor epizodě, která měla svědčit o věrolomnosti polského krále. Polská delegace, kterou tvořili vicekancléř Polského království Donín ze Skrzyńska a jistý polský rytíř, měla vyslechnout konečný rozhodčí výrok naplánovaný na 1. června 1410 v Praze. Přivezla s sebou předběžný výrok Václava IV. z února 1410, který nebyl vůči polsko-litevské straně příznivý. Jejím záměrem proto nebylo vyslechnout si konečný výrok, nýbrž spíše přimět českého krále k vojenské pomoci polsko-litevské straně. Nakonec si prý poslové polského krále konečný výrok ani nevyslechli, nýbrž pohodili dokument s předběžným výrokem v domě, kde byli ubytováni, a opustili Prahu. Mezitím se polský král stejně připravoval na vojenské střetnutí.¹¹⁵³

1150 CEV, s. 1034: [...] *presbiteri de ordine et eciam seculares, et fratres ordinis mendicancium, qui ipsos in fide catholica quantum in principio conversionis ipsorum fuit possibile salubriter instruxerunt, et sic sub regimine ordinis pacifice steterunt per duos annos cum dimidio.*

1151 Tamtéž, s. 1036. Jedná se o mír uzavřený v Raciążku v roce 1404, srov. KUBON, S.: *Die Außenpolitik*, s. 144–173.

1152 CEV, s. 1036–1037: [...] *magister et ordo non indebite suspicari potuit talia qualia Wytaudus cum Samaythis contra ordinem perpetraverat de consensu eciam et voluntate regis [...].*

1153 Tamtéž, s. 1037: [...] *comparavit eciam Donyng nunc vicecancelarius regni Polonie et cum eo quidam miles dictus Merowa non ad audiendum [sic!] sentenciam, sed ad movendum ipsum regem, ut sibi iuxta tenore lige, inter ipsum et regem Polonie facte, dignaretur contra ordinem cum suis gentibus regi Polonie subvenire; qui litteras [...] in domo [...] domini Buczkonis [na jiném místě je tento pan Boček (?) označen jako člen johanitů – ordinis sancti Johannis Jerusalemitaní – PB] sub quodam gradu proiecit et abiit non expectata pronunciacione huiusmodi etc. quas litteras hospes domus sub eodem gradu reperiens eidem domini Buczkoni*

Z tohoto líčení mělo být patrné jediné – není vinou řádu, že Žmuďané nejsou dosud pokřtěni. Prusy pod řádovou správou vzkvétají a nepochybně by se tak dělo také na Žmudi, pokud by tam neustále nedocházelo k rebeliím.

List stížností z roku 1407, který je vložen v *Proposicio Samagitarum*, byl redigován z příkazu Vitolda; proto byl jeho obsah zkreslen tak, aby přiměl Žmuďany povstat proti řádu.¹¹⁵⁴

Žádosti o vyslání lvovského arcibiskupa a vilenského biskupa na Žmuď se řád neprotiví. Žádá jen, aby k nim byly připojeny ještě další vhodné osoby jmenované koncillem, které by pak mohly koncilu nebo papeži podat zprávu z průběhu christianizace. Kdyby prý k tomu došlo před třiceti lety, pravděpodobně by nikdy nevznikla taková zášť. Christianizace Žmudi však nesmí poškodit právní nárok řádu na území, které se má podle platných dohod vrátit do jeho správy po smrti polského krále a litevského velkoknížete.

DIE ANTWORT DES ORDENS WIDER DIE KLAGE DER SAMAITEN.

Incipit: *Das uber dy clagen.*

Dochování:

R: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2458, fol. 14v–18v (= Registrant E, fol. 128v–132v).

V₁: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 235–241.

V₂: DOZA Wien, Hs. Nr. 404, pag. 76–85.

Ed.: DOUBEK, F. A.: *Skarga Żmudzinów*, s. 884–890.

Obsah: Německý překlad latinské řádové repliky na *Proposicio Samagitarum*.

Komentář: Franz A. Doubek vydal v r. 1930 německý překlad z opisu z 19. století, který byl pořízen pro historika Teodora Narbutta (1784–1864) z originálů uložených v řádovém archivu. Opisy byly před 2. světovou válkou součástí archivu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie (Nr. inw. 75, Dział B). Dnes jsou neznámé.

ARTICULI CONTRA CRUCIFEROS DE PRUSSIA.

Autor: Pavel Włodkowic.

Incipit A: *Et quia Salvator noster.*

Incipit B: *Quia presens generale Constantiense concilium.*

Datace: 2. pol. r. 1416.

Dochování:

O: BZNiO Wrocław, nr. 166/II, fol. 69v, 112r–150v (155 článků).

R: GStA-PK Berlin, XX. HA, OF, č. 11b, fol. 148v–182r (neúplné, jen 99 článků).

Ed.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 916–988, č. 6.

presentavit, qui eas ulterius domino suo regi Romanorum et Bohemie restituit. Et sic iterum [...] rex Polonie suis promissionibus de stando laudo et arbitrio [...] regis Romanorum et Bohemie etc. minime satisfecit, sed in preiudicium pronunciacionis huiusmodi contra ordinem ad arma convolavit; STOV. JÓZWIAK, S. – KWIATKOWSKI, K. et al.: *Wojna Polski*, s. 185–186.

1154 CEV, s. 1038: [...] *creditur quod ad iussum Wytlaudi sunt confecte, ut sic colorare posset factum suum quo ipsos Samaythos procuravit ordini rebellare.*

Lit.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 906–915, č. 6; WIESIOŁOWSKI, J.: *Prace i projekty*, s. 101; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 228–229, pozn. 181; OZÓG, K.: *Uczeni*, s. 213.

Obsah: Obsahem 155 článků je seznam zločinů, jež měl sloužit jako doklad, že řád je horší kacířská sekta než viklefisté a husité.¹¹⁵⁵ Řazení článků je zčásti věcné a zčásti chronologické. Na začátku se zpochybňuje samotný smysl existence řádu (církve by nikdy nepovolila instituci, jejímž jediným úkolem by bylo kruté utlačování jiných). Jejich válečná propaganda „nakazila“ rytíře z celé Evropy. Pak následují konkrétní zločiny: proti pohanům, Polsku a jiným křesťanským teritoriím, proti církevnímu majetku a jurisdikci; porušování mírových smluv; nelidské kruté zločiny během války; podvodné získávání donací a světských i církevních území; kruté zacházení s církví na svém území a proti svým vlastním poddaným; vynucování si monopolu v obchodu a námořním transportu; devalvace měny apod.

Komentář: Rukopis O obsahuje podle S. Belcha dvě verze úvodu k žalobním článkům. První na fol. 69v byl později škrtnut. Z faktu, že tato verze úvodu byla součástí jedné z redakcí polemického traktátu *Quoniam error* vyvozuje S. Belch pravděpodobně autorství Pavla Włodkowice.¹¹⁵⁶ Na původní záměr zařadit žalobní články do polemického traktátu *Quoniam error* Włodkowic rezignoval, a proto napsal druhou verzi úvodu. Na něj pak bezprostředně navazují články na fol. 112r. Podle S. Belcha souvisejí články s prací koncilní komise pro víru. Autorství Pavla Włodkowice není jisté, avšak nelze ho ani vyloučit.¹¹⁵⁷ Podle indicií v textu (v § 120 se např. hovoří o nepravděpodobné opravě gdaňských měšťanů v červnu až červenci 1416)¹¹⁵⁸ určil S. Belch dataci článků do doby mezi listopadem 1416 a lednem 1417.

S. Belch neznal list Pavla Włodkowice z 22. ledna 1416, v němž je na tyto žalobní články odkazováno: *Pro cuius [řádu – PB] heresis exterminacione efficaci, ut res ista ad executionem debitam deduci valeat, non obstantibus impedimentis quoruncumque, feci CLVI articulos et plures adhuc intendendo facere [...]*.¹¹⁵⁹ J. Wiesiołowski správně upozornil, že se jedná o jejich jinak nedochovanou první redakci, která byla zaslána do Krakova k posouzení králi a královské radě. Dochovaná verze je pak zřejmě přepracovanou druhou redakcí. H. Boockmann se naopak domnívá, že rukopisy obsahují ty články, na něž je v listu Włodkowice odkazováno. V každém případě tento list potvrzuje autorství Pavla Włodkowice.

1155 BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 917, č. 6: *Igitur de fructibus haeresis Prussianaе – quae non minor videtur, immo multo maior, horribilior, deterior et damnabilior, quam Wicklephistarum et Hussonistarum, videlicet Fratrum, qui Fratres Hospitalis Sanctae Mariae de domo Teutonicorum Ierosolimitani se appellant, alias de Prussia – ponuntur articuli infrascripti.*

1156 BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 909–910, 916, č. 6; srov. *Pisma wybrane II*. Ed. L. EHRlich, s. 300.

1157 BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 917, č. 6: *Instigator, promotor et procurator causarum fidei, per sacrum Concilium deputatus, dat, facit et exhibet articulos infrascriptos, super quibus publica laborant infamia, ad effectum [...]*. Podle editora tím pověřeným prokurátorem, který se měl zabývat kauzou řádu, byl právě Pavel Włodkowic.

1158 Tamtéž, s. 978, č. 6.

1159 WIESIOŁOWSKI, J.: *Prace i projekty*, s. 120.

Z těchto *Articuli* vznikl pravděpodobně výtah tzv. *Puncta accusationis* (26 žalobních článků), který se dochoval pouze v jednom rukopisu. Jaký praktický význam měly oba seznamy, nelze bezpečně určit, protože prameny mlčí o jejich případném využití v prusko-polském procesu. Podle S. Belcha měly být tyto články podkladem pro obvinění řádu z hereze. Vyvozuje to ze sebeoznačení autora těchto *Articuli* (*Instigator, promotor et procurator causarum fidei, per sacrum Concilium deputatus, dat, facit et exhibet [...]*), stejně jako *Puncta accusationis* (*Secuntur articuli infrascripti, quos M[...] instigator officii et promotor causarum fidei per sacrum hoc concilium generaliter deputatus dat, facit et exhibet [...]*)¹¹⁶⁰ jako koncilem pověřeného žalobce hereze. H. Boockmann s tím polemizuje odkazem na slovo *generaliter* (avšak jen v případě *Puncta!*), které neoznačuje konkrétní žalobu, a na nedostatek dalších pramenných svědectví, která by potvrdila Włodkowicovu činnost jako hlavního žalobce v případě hereze. Avšak s Włodkowicovým autorstvím žalobních článků *Articuli*, stejně jako *Puncta*, H. Boockmann souhlasí.

PUNCTA ACCUSATIONIS EX PARTE POLONORUM CONTRA CRUCIFEROS CORAM CONCILIO CONSTANTIENSE.

Autor: anonymní nebo Pavel Włodkowic (?).

Incipit: *Quoniam presens generale Constanciense concilium.*

Datace: po červenci 1416.

Ed.: Lites III¹, s. 151–162 (předloha není známa).

Lit.: BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 906–909, č. 6; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 228–229, pozn. 181.

Obsah: 26 žalobních článků, které jsou pravděpodobně výtahem většího seznamu 155 článků: *Articuli contra Cruciferos de Prussia*. S *Articuli* sdílí *Puncta* stejný úvod. Srovnání článků v obou seznamech provedl S. Belch.¹¹⁶¹ *Puncta* jsou pravděpodobně neúplná, protože po § 5, který chybí v *Articuli*, nenásleduje znění listin zmíněných v seznamu.¹¹⁶²

Komentář: *Puncta* musela vzniknout v druhé polovině roku 1416, neboť v § 6 se hovoří o tom, že jakýsi doktor (*quidam venerabilis doctor*) předložil v červenci téhož roku koncilním *nationes* své *conclusiones*, v nichž dostatečně zpochybnil řádová privilegia, odhalil bludy řádových bratří, a tak poskytl materiál pro vymýcení této hereze.¹¹⁶³

1160 Lites III¹, s. 152.

1161 BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 908–909.

1162 Lites III¹, s. 154.

1163 Tamtéž: [...] *cum nuper de anno dom. MCCCCXVI. de mense Julij eiusdem anni in hoc sacro generali Constanciensi Concilio quidam venerabilis doctor articulorum litterarum et errorum huiusmodi non ignarus zelo accensus ut creditur fideij orthodoxe volens pro exstirpacione huiusmodi heresis et errorum predictorum materiam auizare obtulisset prout obtulit publice nacionibus inclitis eiusdem sacri concilij et presidentibus earundem ac eciam particulariter multis aliis quedam scripta que certas conclusiones continebant impugnantibus dictas litteras miliciam et dominia (occupata per eundem ordinem ut asseritur) fratrum eorumdem quibus conclusionibus errores huiusmodi fratrum predictorum sufficienter tam in iure quam in facto declarati denunciati ecclesie [...]. Pravděpodobně se jedná o 52 *conclusiones* Pavla Włodkowice. Chybný časový údaj (červenec) je nutno připsat na vrub písaři nebo editorovi.*

S. Belch se snaží doložit, že oním doktorem byl Pavel Włodkowic (nepochybně), který se ale současně podílel na sestavování žalobních článků (sporné).¹¹⁶⁴

Návrhy řešení sporu (*oblationes*)

OBLACIO AMBASSIATORUM ORDINIS BEATE MARIE THEUTUNICORUM PRO FUTURA PACE TRACTANDA INTER SRENISSIMUM PRINCIPEM REGEM POLONIE ET ILLUSTRUM DOMINUM WYTAUDUM ET EORUM ADHERENTES ET ORDINEM SUPRADICTUM.

Datace: kolem 10. května 1417.

Dochovaní:

V: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 82–86.

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 213; BGDO II, s. 398–399, č. 204, pozn. 1; NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 77.

Obsah: Čtyřbodový návrh koncilním otcům (*reverendissimi patres et prestantissimi domini*) předložili říšský arcibiskup Jan z Wallenrode, varmijský biskup Jan Abezier, německý mistr Dětrich z Wittershausenu (*preceptor per Almanniam et Ytaliam*), velký špitálník a elbínský komtur Jindřich Holt, velký drapiér a gniewský komtur Jan ze Selbachu, generální prokurátor řádu Petr Wormditt, balžský komtur Oldřich Zenger, dekretalista (*decretorum doctor*) František Kuhschmalz z Röbelu, varmijský kanovník Kašpar Schuwenpflug, rytíři Ota z Machwitz a Namir z Hohendorfu, radní Liffart Blumental z Toruně a Jan Baisener z Gdaňsku.

1) *compositio amicabile*, které by na základě brodnického příměří (*in litteris super treugis post ultimam gwerram ante opidum Strasburg factis comprehensio*) vyhlásil papež, koncil, římský král či jiný prelát nebo světský kníže. Ačkoliv řádoví vyslanci souhlasili s tímto postupem, který navrhla polsko-litevská delegace, ona sama jej nakonec zamítla (*regis Polonie [...] et ducis Wytawdi ambassiatores et procuratores nobis nuperrime offerebant, quamvis nobis eam acceptantibus statim postea prosequi recusabant*).

2) *via compromissi* ohledně všech sporných záležitostech (*super omnibus et singulis controversiis, differentiis, litibus, displicenciis, dampnis, iniuriis [...] de alto et basso*) pod podmínkou, že budoucí papež (*futurus summus pontifex*) spolu s římským králem projednají a rozhodnou i v těch bodech, které probíral už koncil. Důvodem tohoto návrhu byla skutečnost, že polský král a litevský velkokníže deklarují, že jsou bezprostředně podřízeni římské církvi, nikoli říši, proto lze očekávat, že se ochotněji podřídí výroku papeže a římského krále (*cum prefati domini rex Polonie et dux Wytaudus se immediate Romane subesse ecclesie et non imperio asserunt, propter quod forte eo minus parere laudo sentencie et pronucciacioni [...] domini nostri regis Romanorum hucusque curaverunt, quibus, ut speratur, eo obediens attentius quomodo auctoritatem ecclesie eisdem adesse cognoverint, cui se dumtaxat subesse recognoscunt*).

3) soudní proces (*via iuris*) ohledně všech případů (*super omnibus et singulis causis*), které by polský král a litevský velkokníže chtěli projednat před koncilem, budoucím papežem, říší, římským králem nebo před jakýmkoliv řádným soudcem (*coram*

1164 Ne příliš přesvědčivou argumentaci viz BELCH, S. F.: *Paulus Vladimiri II*, s. 909.

quocumque competenti iudice). Řád je připraven podřídit se spravedlivému rozsudku (*iusticiam dare et recipere ordo se paratum offert*).

4) komise složená z kardinálů a zástupců *nationes* k prozkoumání těchto tří návrhů, resp. k navržení vlastního řešení sporu, které řád slibuje přijmout pod podmínkou, že bude prodlouženo brodnické příměří (*deputentur aliqui de sacro collegio dominorum cardinalium et de singulis nacionibus, ut cognoscant, si huiusmodi oblationes sint sufficientes de iure [...] et si aliquam vel aliquas aliam vel alias viam vel vias magis rationabiles ad pacem et concordiam excogitare vel invenire poterint, illam vel illas etiam acceptare promittimus prius tamen treugis pacis prorogatis*).

Oblaciones, které měl koncil předat polské straně ve formě *vidimus* (*per litteras sacri concilii*), obsahují rovněž několik proseb řádové delegace ke koncilu. Pokud by polské poselstvo nechtělo přijmout žádné navrhované řešení, koncil měl pod hrozbou pokuty zakázat útoky na řádové území a zejména využívání pohanských vojenských oddílů v boji proti křesťanům. Koncil měl rovněž stanovit termín, do kterého by druhá strana návrhy přijala ještě během trvajících příměří, jehož lhůta měla skončit už za devět týdnů. Řád se obával, že polská strana využije protahujícího se jednání a pak napadne k obraně nepřipravené řádové území, jak se to stalo při poslední válce (*petimus etiam, ut ipsi prefigatur, competens terminus, infra quem oblacionis huiusmodi acceptare dignentur, ne forte elapso tempore treugarum, quod tantum adhuc per IX septimanas durat, ipsi ordine apud tribunal dominacionum vestrarum iudicium et iusticiam expectante sine defensionis premunitione improviso invadant, prout fecerunt in gwerra ultima*).

V posledním odstavci je obsaženo varování, aby koncilní otcové nevěřili ujistěním polské strany o upřímných záměrech k uzavření přátelského a spravedlivého míru (*amicabilis concordia, sincera intencio et prompta voluntas*). Polská strana totiž prosazuje pouze jedinou cestu řešení sporu, která pro řád není příznivá: arbitráž římského krále, který smí rozhodnout jen podle svého uvážení a nemusí přihlížet k dosavadním dohodám a mírovým smlouvám (*in arbitro seu voluntate sit domini regis Romanorum statuere et ordinare inter partes, prout suo placuerit, omnes alias vias iudicii, compromissi, compositionis seu concordie expresse refutantes*). Tím chce polská strana projednávat staré sporné záležitosti, které však už jsou upraveny vzájemnými dohodami (*antiquissimas materias sepius per transactiones et sollemnes concordias terminatas*). Ve skutečnosti si chce nárokovat řádové území, které kdysi vůbec nebylo předmětem sporu (*ipsi [Poláci – PB] quasi omnia ordinis petunt et que alias numquam petuerunt, super quibus utique numquam aliqua fuit dubitacio*).

Komentář: *Datace* vyplývá z věty o devíti týdnech do termínu uplynutí příměří, tj. 13. července 1417 (*elapso tempore treugarum, quod tantum adhuc per IX septimanas durat*).

OBLACIONES DATE AD NACIONES.

Datace: kolem 10. (?) května nebo srpen (?) 1417.

Dochování:

R₁: GStA-PK Berlin, XX. HA., Perg. Urk., Schiebl. 65, Nr. 12 (originál notářského instrumentu bez denního data).

R₂: GStA–PK Berlin, XX. HA., OF 14, pag. 83; na pag. 85 německý překlad.

V: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 90–93.

Reg.: RHD II, s. 219, č. 1898 (podle R₁).

Lit.: VOIGT, J.: *Geschichte Preussens VII*, s. 311–312; BGDO II, s. 415, pozn. 3.

Obsah: Čtyřbodový návrh, který řádová delegace předložila zřejmě všem koncilním *nationes*. Od návrhu určeného koncilním otcům a kardinálům se v určitých bodech poněkud liší, ale předkladatelé jsou totožní: řížský arcibiskup Jan z Wallenrode, varmijský biskup Jan Abezier, německý mistr Dětrich z Wittershausenu, velký špitálník a elbinský komtur Jindřich Holt, velký drapiér a gniewský komtur Jan ze Selbachu, generální prokurátor Petr Wormditt, balžský komtur Oldřich Zenger, dekretalista František Kuhschmalz z Rößelu, varmijský kanovník Kašpar Schuwenpflug, rytíři Ota z Machwitz a Namir z Hohendorfu, radní Liffart Blumental z Toruně a Jan Baisener z Gdaňsku.

Důvodem předložení návrhu je obrana před obviněním polské strany, že řád neusiluje o spravedlnost (*nullam posse consequi iusticiam*). Právě tyto návrhy ukazují, že řád nemá falešné úmysly a chce dosáhnout míru, zamezit prolévání křesťanské krve a žít v křesťanské lásce s polským králem (*ad ostendendum [...] puram et sinceram intentionem ordinis [...] ad pacem et concordiam et ad finem, ut [...] fratres dicti ordinis christiani sanguinis effusione abhorreere et totis virilibus querere gratiam et favorem serenissimi principis domini regis Polonorum regni sui et eisdem adherencium, cum quibus utique catholica caritate tranquille vivere cupiunt*).

1) Šest rozhodců z každé strany, kteří by vydali výrok respektující ustanovení toruňské mírové dohody (1411) a rozhodčího výroku Zikmunda Lucemburského (1412). V případě neshody měl rozhodnout papež jako *superarbiter* (*duodecim habeant potestatem partes concordare aut per vias amicabilem compositionis aut iusticie et si in sententia concordare non poterint, sit superarbiter futurus summus pontifex maximus*).

2) *Via de novo compromisso* ohledně všech sporných záležitostí i průběhu hranic, který by měl řešit koncil a král Zikmund, a nedořešené body, které by zůstaly po rozpuštění koncilu, může dořešit budoucí papež společně s římským králem (*futurus summus pontifex omnia et singula supradicta cum prefato domino nostro rege [...] in illis punctis incipere prosequi et finire valeat, in quibus post eius dissolutionem fuerint per ipsum concilium seu deputatos ad hoc dimisse indiscusse*).

3) *Via iuris*, kterou by vedl koncil nebo papež, říše, římský král nebo kurfiřti ve všech sporných záležitostech (*super omnibus et singulis causis*).

4) Komise složená ze zástupců *nationes* a kardinálů (*deputentur aliqui de hac inclita nacione, qui cum deputatis de sacro collegio cardinalium ac aliarum nacionum*), která by posoudila, zda předložené návrhy jsou dostatečné (*si huiusmodi oblationes sint sufficientes merito*), či zda neexistuje ještě lepší cesta k dosažení smíru (*viam vel vias magis rationabiles ad pacem et concordiam*).

Na závěr prosba, aby nebyly znovu otvírány otázky, které už byly vyřešeny a potvrzeny v ustanoveních toruňského míru.

Komentář: Tento čtyřbodový návrh určený koncilním *nationes* není datovaný. Obsah úzce souvisí s *oblationes* z května 1417, proto se nabízí možnost datovat i tento návrh do téhož měsíce. Druhou možností je datování do srpna téhož roku, neboť tehdy se

objevují zmínky o řádových návrzích v jejich korespondenci.¹¹⁶⁵ Zmiňuje se o nich zpráva napsaná a odeslaná velmistřovi někdy mezi 12.–17. srpnem 1417. Řádové poselstvo předložilo svůj návrh nejprve kardinálům (viz výše *Oblacio ambassiatorum ordinis*) a pak *nationes* (viz BGDO II, s. 415, č. 211): Die Delegation habe *des ordens dirbitunge czum rechte und ouch czu frundschaft* zunächst den Kardinälen, dann allen Nationen *nach inhaltunge der copien* [...] vorgelegt mit der Bitte, *der wege eynen* anzunehmen. Darüber habe man bei den *uffenbor schriber* aller Nationen ein Instrument *angeruffen*.

V notářském instrumentu (R₁) je uvedeno, že podnětem k předložení příslušných návrhů byl list přečtený na plenárním zasedání (*sessio generalis*) koncilu, v němž si polský král a litevský velkokníže stěžovali na Řád německých rytířů, jenž jakékoliv spravedlivé řešení sporu odmítá.

RESPONSIONES POLONORUM FACTE CORAM NACIONIBUS OMNIBUS PRETERQUAM NACIONE GERMANICA.

Datec: 15. (?) května 1417.

Dochování:

V: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 95–100.

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 214; BGDO II, s. 448, pozn. 2.

Obsah: Polská odpověď na oba návrhy (*oblaciones* předložené kardinálům i koncilním *nationes*) řádové delegace na řešení sporu. Koncilním *nationes* kromě *natio Germanica* předložili repliku s obsáhlým zdůvodněním následující zástupci polského krále a litevského velkoknížete: hnězdenský arcibiskup Mikuláš Trauba, plocký biskup Jakub z Kurdwanowa, poznaňský biskup Ondřej Łaskarzyc, lenčický probošt a papežský protonotář Petr Boleste (*Petrus Boleste prepositus Lanciensis prothonotarius sedis apostolice*), dekretalista a krakovský kustod Pavel Włodkovic, kališský kastelán Jan z Tulliszkowa a krušvický starosta (*capitaneus Cruswicensis*) Zaviš Černý z Garbowa, oba rytíři.

1) S prvním bodem, že by mělo být nově zvoleno 12 rozhodců (po šesti z každé strany), polská strana nesouhlasí. Trvá na platnosti ustanovení brodnického příměří, které takové řešení nepředpokládalo. Navíc polská strana už souhlasila s osobou římského krále jako zprostředkovatele smíření (*nunc in vim dicte convencionis* [tj. brodnické příměří] *ipsum prefatum invencitissimum dominum regem pro mediatore pacis et concordie tractatore et amicabile compositore ipsius invictissimi domini Romanorum regis et honore nostro ac fidei debito suo enim tractatu[r]i stare promissimus*).

2) S druhým bodem, že by mělo být vystaveno nové *compromissum* a spor měl řešit koncil spolu s římským králem, polská strana nesouhlasí, protože je to proti cti římského krále. Před jeho odjezdem do Narbonne se obě strany obecně shodly, že král bude rozhodčím soudcem (*propter recessum ipsius serenissimi regis ad Narbonne*

¹¹⁶⁵ Viz list balžského a gniewského komtura velmistřovi z 1. srpna 1417, BGDO II, s. 414, č. 210: Den Plan, die Sache vor die Nationen zu bringen, empfinde er [Zikmund Lucemburský – PB] überdies nicht als Affront gegen sich. *Unde das hoffe wir ouch czu tu'n yn dryn tagen noch datum deser briffe, uff das unser gerechtkeyt der ganczen werlt offenbar werde*; srov. NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 223.

pro unione consequocione, quod ipse partes extunc in prefatum dominum regem generaliter compromiterent).

3) K třetímu bodu, jenž předpokládal soudní proces před říší (*coram sacro imperio*) a kurfiřty, vyjádřila polská strana pochybnost, z jakého právního titulu by polský král a litevský velkokníže měli být souzeni říšským soudem nebo kurfiřty.

4) Návrh na komisi složenou z kardinálů a zástupců koncilních *nationes* polská strana přijme pod podmínkou, že její návrh bude akceptovat ustanovení brodnického příměří (*convencionibus et pactis in Strosborg solemniter factis*), od něhož polský král a litevský velkokníže – i přes pomluvy rozšiřované řádovým poselstvem – nehodlají odstoupit (*a quibus, quidque agant vel dicant ipsi domini de ordine, [...] principes [...] recedere non intendunt*).

V závěru podává polská delegace další zdůvodnění, proč nemůže přijmout návrhy předložené řádem. Římský král nedal svolení řádovému poselstvu, aby během příměří dojednávalo návrhy na řešení sporu s kardinály (*pendentibus tractatu pacis et termino ad illum perficiendum per prefatum serenissimum dominum Romanorum regem non licuit eis [tj. řádovému poselstvu] vestras reverendissimas paternitates molestare et de et super premissis propositionibus impetere*). Na řádovou výtku, že si polská strana nárokuje Pomoří a chelminskou zemi, odpovídají, že tyto země vždy přináležely Polskému království (*terre sunt et semper fuerunt pars regni Polonie spectantes et pertinentes pleno et mero iure ad coronam ipsius regis*). Příčinou konfliktu je protiprávní okupace území náležejících Polskému království (*origo et radix guerrarum inter ipsos dominum regem nostrum modernum eiusque predecessores et ipsos de ordine illa est [...] illicita ipsorum dominorum de ordine et violencia dictarum terrarum occupacio*). Tímto odhaluje řád, který nechce dosáhnout míru, své skutečné záměry (*ipsi de ordine clare et expresse demonstrant se non ad pacem, sed ad ea, que sunt obvia paci, intendere*).

Komentář: Do 15. května 1417 datuje polskou repliku P. Nieborowski bez podání pramených důkazů. Replika zřejmě vznikla nedlouho po návrzích řádové delegace.

Komtur Jan ze Selbachu se o polské replice zmiňuje ve svém listu velmistroví z 24. prosince 1417: Die dem HM bereits übermittelte Antwort der Polen vor den *naciones* liefe darauf hinaus, *das sie genczlich aller ir sache czusproch czu euwern landen an den römischen König geben wellen, was nach Ansicht der Ordensdelegation nicht erkennen lassen, daß die Polen czu dem frede wellen; wenn unsere wege die wellen sie nicht uffnemen; andere reddeliche wege geben sie nicht vor.*¹¹⁶⁶

OBLACIONES FACTE PER ORDINEM CORAM SUMMO PONTIFICE.

Datace: 27. listopadu 1417 (*sabbato post Katherine vrginis*).

Dochování:

V: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 94.

R₁: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 3064 (německý překlad).

R₂: GStA-PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2639 (německý překlad s odchylkami v textu).

R₃: GStA-PK Berlin, XX. HA, OF 14, pag. 105–106.

Lit.: BGDO II, s. 448, č. 232, pozn. 1; s. 456–457, č. 237, pozn. 2.

¹¹⁶⁶ Tamtéž, s. 448, č. 232.

Obsah: Návrh řešení sporu předložený papeži Martinovi V. podali následující řádoví zástupci: říšský arcibiskup Jan z Wallenrode, varmijský biskup Jan Abezier, německý mistr (*preceptor per Ytaliam et Alamaniam*) Dětřich z Wittershausenu, velký drapiér a gniewský komtur Jan ze Selbachu, generální prokurátor řádu Petr Wormditt, al-saský zemský komtur (*provincialis per Alsaciam*) Markvart z Könige seggu, dekretalista František Kuhschmalz z Rößelu a varmijský kanovník Kašpar Schuwenpflug.

Návrh navazuje na předešlé dva z května 1417. Nové zpracování reflektuje zvolení nového papeže; proto v návrhu zůstaly jen tři body a koncil byl z něj odstraněn.

1) Šest rozhodců z každé strany, kteří by vydali výrok respektující ustanovení toruňské mírové dohody (1411) a rozhodčího výroku Zikmunda Lucemburského (1412). V případě neshody měl rozhodnout papež jako superarbiter (*habeant potestatem partes concordare aut per vias amicabilem compositionis aut iusticie et si [...] concordare non poterint, sit superarbiter sanctitas vestra*).

2) *Via de novo compromisso* ohledně všech sporných záležitostí i průběhu hranic. Rozhodčími soudci mají být papež a římský král.

3) Soudní proces (*via iuris*) ohledně všech případů (*super omnibus et singulis causis*), které by polský král a litevský velkokníže chtěli projednat před papežem, římským králem nebo jakýmkoliv řádným soudcem (*coram quocumque competenti iudice*). Řád je připraven podřídit se spravedlivému rozsudku (*stare iuri ordo paratum se offert*) a nebude proti jakémukoliv jinému způsobu řešení sporu, který by byl navržen papežem (*alias [...] vias rationabiliores [...] per sanctitatem vestram avisandas nullatenus respuentes*).

Komentář: O podání návrhu se zmiňuje gniewský komtur Jan ze Selbachu v listu velmistrovi z 24. prosince 1417: der Papst habe auf die in Anlage übersandten Vorschläge des Ordens wegen des *fredes* erklärt, *wie her eynen sulchen frede gemeinsam mit dem römischen König versuchen welde, der do vornunfft und redlichkeit yn ym hette; führe dieser Weg jedoch zu keinem Erfolg, so welde her iclichem teil seyns rechtes gunnen*.¹¹⁶⁷

Promluvy a kázání (*orationes, sermones*)

ANONYMNÍ PROMLUVA (*ORATIO*) URČENÁ PAPEŽI, ŘÍMSKÉMU KRÁLI A KONCILU.

Incipit: *Lugubre et multum inauditum*.

Incipit: *Eine beweinliche tat und czu ewiger czeit ungehort*.

Dochování:

V: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 51–68 (latinsky).

R: GStA–PK Berlin, XX. HA, OBA, Nr. 2859, pag. 1–16 (německý překlad s nadpisem odlišnou rukou z 15. století: *Oratio in concilio Constantiensi pro ordine contra Polonos habita et de Latino in vulgare translata*).

M: Rossijskaja gosudarstvennaja bibliotěka Moskva, F. 68, Nr. 358.2, fol. 53r–69r (novověký opis podle R).¹¹⁶⁸

1167 Tamtéž, s. 448, č. 232.

1168 K rukopisu viz BARANOV, A.: *Der Dienstnachlass*, s. 95–96.

Ed.: *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 65–111, č. 2 (zrcadlové vydání obou jazykových variant podle V a R).

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 138–139, pozn. 1; BGDO II, s. 227–228, pozn. 2; BOOCKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 217–218, pozn. 135; NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 65 a s. 176, pozn. 26; WÜST, M.: *Studien zum Selbstverständnis*, s. 264–266; SRODECKI, P.: *Murus et antemurale*, s. 52–54.

Obsah: Oficiální promluva obsahuje historické zdůvodnění existence řádu a jeho působení v Prusích, právní zdůvodnění nedodržování ustanovení toruňského míru polskou stranou, svědectví o zločinech polsko-litevského vojska a výzva k ochraně a podpoře Řádu německých rytířů.

Promluva se skládá ze dvou základních částí:

I. První je stručným historickým zdůvodněním existence Řádu německých rytířů v Prusích a vysvětlením nepřátelského postoje polského krále. Zdrojem argumentace bylo jejich vlastní sebeuvědomění jako božích nástrojů v boji proti satanským mocnostem (*militia Sathane*), jež dobyly Svatou zemi a z křesťanských chrámů učinily sídlo pro modly (*ecclesias Dei sedes fecissent idolorum*). Síly zla byly zosobněny nejen Saracény, nýbrž také Prusy, Tataři, Litevci, Žmuďany a ruskými schizmatiky, pod jejichž útlakem trpěly oblasti na severu Evropy (*plaga [...] septentrionalis*). Právě němečtí rytíři se z božského popudu (*Deo inspirante*), následující makabejskou horlivostí (*felicium Machabeorum zelum imitando*) a nehledíce na vlastní pohodlí, zavázali ke spravedlivé a zbožné válce (*iusta et pia bella susceperunt*). Pouze jejich zásluhou bylo polské území (*terra Poloniae*) ochráněno před nájezdy Prusů a Litevců a celá oblast se mohla těšit bezpečí a míru, protože byla díky boží milosti začleněna do církve (*regio hodie de gratia Dei ecclesie incorporata obediencie*). Na tomto Božím díle – sídlo pověr a modloslužby se mění na místo uctívání jediného Boha (*ita Prussia, tunc ferarum habitatio et supersticiosus plena viribus, unum Deum coli incipiens, facta est possessio ovium Ihesu Christi*) – však spolupracovaly četné národy věrné římské církvi. Nikde jinde nemohli urození muži získat tak velikou slávu za své ctnostmi ověřené rytířské skutky dosvědčené v boji za pravou víru (*ubi [...] merebantur magna nomina bene, utique fame preclarissima ornamenta, ubi etiam milicie honores et sue serenitatis insignia non aliter quam in loco, premultis ceteris digniori, quiesierunt et querendo sunt adepti*).¹¹⁶⁹

Úspěchy řádu, jenž v Prusích vzkvétal jako nová, Bohem vyvolená vinice (*nova plantacio in vineam electam Dei Sabaoth*) a jenž byl po zásluze ověřen papežskými a císařskými privilegii, se staly příčinou nenávisli Polského království (*Polonia*) vůči německým rytířům. Poláci nejenže zapomněli na řádové zásluhy za jejich záchranu, nýbrž začali řád nenávidět a krutě pronásledovat, a tak pomocnou hůl (odkaz na symboliku Pastýře a jeho ovčince?), která je měla vést po cestě, rozdrtili v prach. Pro lidi, kteří se chovají tímto způsobem, zná anonymní autor promluvy pouze jediné označení – nevděčníci.¹¹⁷⁰ Polský král spolu s velkoknížetem Vitoldem, v jehož

1169 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 70–74.

1170 Tamtéž, s. 74: *Non potuit Polonia sine indignatione florentem cernere ordinem graviterque tulit salutem eorum, quorum adiutorio salus ei quondam restituta est, et tandem non passa est eos quiete vivere, per quos olim pacata requievit, morem in hoc imitata illorum, qui post accepta beneficia oblivione non contenti, quorum ope se*

vojsku byl zástup pohanů, s nezkcrocenou zuřivostí napadali řádové území. Že jejich záměrem bylo zničit řád od základu, dosvědčuje jejich neoprávněná hrozba neuzavřít mír dříve, dokud nebudou zničeny všechna řádová privilegia.¹¹⁷¹

II. Ve druhé části promluvy je věrolomnost polské strany demonstrována na jejím provinění se proti sedmi ustanovením toruňského míru.¹¹⁷²

(§ 1) Proti prvním bodu, že všechny *displícencie, dissensiones, controversie et dampna* jsou zcela vyřešeny, se polská strana měla provinít opakovaným (*modo cottidie*) přetřásáním starých sporů (*controversias et antiquissimas materias [...] in nove discussionis perplexitatem et in recidive questionis labyrinthum*). Konkrétně je uvedeno osočování řádu wrocławským biskupem Janem před římskou kurií za škody způsobené na majetku biskupství. Polský král sám zvažoval zahájit novou válku, jelikož však pro ni nemohl najít spravedlivý důvod (*iustum motum*), svalil vinu za ni na řád (*ordini multa crimina imponere [...] et culpam in ipsum [...] transfundere*).¹¹⁷³

(§ 2) Článek o osvobození zajatců dodržel jen řád, který za ně dokonce ke své škodě (*cum ingenti depauperacione*) zaplatil 100 tisíc kop grošů. Polská strana vysvětlila svou neochotu propustit zajatce na svobodu svéráznou interpretací, že v řečeném článku není stanoveno, kdy mají být osvobozeni (*se obligatos ad dimittendum captivos, sed non ad quando dimittendum*). V budínském výroku přidal král Zikmund k tomuto bodu pokutu v případě jeho nesplnění. Zajatci měli být propuštěni se svým majetkem, ale velkokníže Vitold je propouštěl bez něj, a navíc jen muže se zdůvodněním, že v ustanovení o zajatcích je použit mužský rod (*captivos*). Jejich ženy a děti držel stále v zajetí, což mělo za následek, že muži nechtěli opustit své rodiny.¹¹⁷⁴

(§ 3) Třetí článek o doživotní držbě žmuďské země zavazoval Vladislava II. Jagella a Vitolda vystavit v rozmezí šesti měsíců řádu dokument, jímž by byl zajištěn návrat řečeného území do právoplatné držby německých rytířů. Učinili tak neochotně a až úplně na konci stanovené lhůty, přičemž listina byla opatřena jen sekretními pečeti

felices norunt, odiunt, nec solum odiunt, sed et dire persequuntur et sic adiutorem baculum, quo iter peregerunt, edocibus flammis concutiunt in favillam, quos communiter vocabulo nomine ingratorum appellamus.

1171 Tamtéž, s. 76: [...] *cuncta privilegia et indulta, tam a Romanis pontificibus quam imperatoribus et regibus quibuscunque super iuribus et proprietatibus dominorum, pociona videlicet ordinis fulcimenta, ita ut litere desuper confecte cassentur et penitus annullentur, indebita postulacione constanter exquirunt nec pacem unquam se inituros minantur, nisi prius deletis literis supradictis.*

1172 Geneze toruňského míru podle anonymní promluvy, viz tamtéž, s. 77–78: Po skončení bojů 1411 (*post ultimum congressum prelii*) byly řádu na jedné straně navráceny zabrané hrady a města, ale na straně druhé se mu do služby hlásili dobrovolníci a žoldněři z celé Evropy, kteří prý nemohli snést porážku a ponížení německých rytířů (*accidentibus ad eius [řádu – PB] auxilia pro liberatione multis nobilibus catholicis, qui cladibus et dampnis ordinis, immo tocius christianitatis periculis conpaciebantur ex corde, necnon armatis et stipendariis diversam nacionum*). Když z nich bylo znovu zformováno vojsko a hrozilo nové vypuknutí války, tehdy Božím zásahem a prostřednictvím mediátorů byla uzavřena mírová smlouva, jež měla udělat tlustou čarou za dosavadními neshodami a budoucí spory se měly řešit diplomatickou cestou (*displícencias et dissensiones, tunc occurrentes, et eciam veteres animo certaminum collisione, sed concordia et perpetuis federibus extinguetur et multorum annorum controversias et crudeles guerras sine armis disviigrare*); srov. BISKUP, M.: *Wojny Polski*, s. 105–108.

1173 *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 78–80.

1174 Tamtéž, s. 80–84.

(*literam [...] inutilem et capciosam, minoribus tantum sigillis, quibus non conservaverunt huiusmodi litere communicari*).¹¹⁷⁵

(§ 4) Proti čtvrtému bodu o neútočení a nepodporování nepřátel druhé strany (*nunquam in perpetuum debet corona regni Polonie cum Littwanie terris et hominibus suis esse contra ordinem nec etiam adherere inimicis ordinis*) se Polská koruna a Litva provinily mnohokrát (*multipliciter*), když zjevně přijímaly a podporovaly sesazeného (v říjnu 1413) velmistra Jindřicha z Plavna, jeho bratra a jmenovce, který byl gdaňským komturem, a jednoho vyloučeného řádového bratra jménem Weissenbach, který za pomoci služebníků polského bydhoštského starosty Jana Brzozogłowego (*Birkenhaupt*) kradl koně ze stájí grudziąckého komtura.¹¹⁷⁶ Zvlášť kuriózní byl případ bývalého velmistra, jehož nejvyšší řádoví hodnostáři sesadili mimo jiné kvůli jeho příliš agresivní politice vůči Polsku, se kterou jeho vlastní rada nesouhlasila!¹¹⁷⁷

(§ 5) Porušování pátého bodu o zachování všech dosavadních privilegií a práv (*omnia [...] privilegia et literas laudabilesque consuetudines atque iura*) měli mít na svědomí úředníci Polského království: maršál Polské koruny Zbyhněv z Brzezia měl zavádět nová cla na hraniční řece Drwęca,¹¹⁷⁸ již zmíněný bydhoštský starosta měl svévolně upravit trasy pro obchodníky na Visle (*facit novum passagium et inconsuetum pro navigiis traducendis*) a wrocławský starosta měl bránit lidem z toruňské komendy v rybolovu (*in piscaturis suis super aquas ordinis exercendis impedivit*).¹¹⁷⁹

(§ 6) Nedodržováním šestého bodu o svobodném pohybu kupců na území druhé smluvní strany se obzvlášť provinil litevský velkokníže Vitold, který měl zadržet a uvěznit livonské kupce v Pskově a zabavit jejich majetek. Jeho prohřešek byl zarážející tím více, že řečení kupci měli od téhož knížete speciální privilegium k obchodování na litevském území (*licet ipsi Livonenses etiam ultra promissum articulum super hoc specialiter sunt privilegiati et habeant [...] literas ducis Wytoldi*). Polský král ovšem vůči řádovými poddaným nepostupoval jinak: před řádovými kupci zavíral cesty a několika kupcům, kteří na jeho území přece jen zavítali, zabavoval zboží a zavíral je do těžkého žaláře (*rex Polonie [...] stratas regni sui clausit mercatoribus et transitum prohibuit, eorum bona arrestavit, transeuntes aliquos spoliare fecit, aliquos captivando duris carceribus mancipavit*).¹¹⁸⁰

Seznam polských přečinů proti toruňskému míru uzavírá klauzule o šesti rozhodčích soudcích z každé strany, kteří měli najít kompromis ve stále sporných, tj. toruňským mírem nevyřešených, záležitostech. V případě nemožnosti najít konsensus se měly obě strany odvolat k papeži jako superarbitrovi. K setkání dvanácti rozhodčích

1175 Tamtéž, s. 84–86.

1176 Něm. Graudenz.

1177 Tamtéž, s. 86–90, zde s. 86: *Nam maiores preceptores ordinis et fratres, perversos conatus preacti olim magistri prospicientes videntesque, quod ipsum contra omnem preceptorum suorum voluntatem paratum ad regis offendicula violare contra pacis federa et displicere corone regni Polonie, ad reconciliandum ipsius regis animum, ad conservandum regni favorem, iuxta religionis constitutionem et regulas eundem degradatum a sede sua deicerunt.*

1178 Něm. Drewenz.

1179 Tamtéž, s. 90.

1180 Tamtéž, s. 92.

soudců došlo 8. prosince 1411. Soudci se však chovali spíše jako zástupci jedné ze stran, a nikoli jako arbitři (*acsi non arbitri inter partes, sed parcium essent advocati*), proto nebylo dosaženo kompromisu. Polská strana se navíc jasně postavila proti vyslání notářského záznamu z jednání papeži, který měl celou kauzu posoudit. Řád, který stále toužil po míru, proto souhlasil s přijetím římského krále Zikmunda za arbitra, který svým budínským výrokem z roku 1412 potvrdil platnost toruňského míru, jehož porušení mělo být sankcionováno pokutou deseti tisíc hřiven stříbra.¹¹⁸¹

Žádné nové neshody a rozpory mezi stranami nemohou být argumentem pro nedodržování mírové smlouvy (*ecce quam apertissime disponitur dictam concordiam ac pacis federa per nullos penitus dissensiones posse violari*). Jejich porušení by bylo na škodu královského majestátu Vladislava II. Jagella, který z počátku vysílal poselstva k velmistrovovi a ujišťoval jej o svých přátelských záměrech. Když se však zjistilo, že právní argumenty jsou na straně řádu, a rozhodčí výrok Václava IV. nebyl ve prospěch polských zájmů, královská vojska opět napadla řádové území (*quia, iusticia pro causa ordinis militante, aliter, quam speraverunt, pronuncciatio transivit in rem iudicatam, abiecto iuris tramitate, ubi sana racione nequeunt decertare, disposerunt violencia gladiatorum. [...] dum eis [Polákům – PB] displiceret arbitrium [...] Wenczeslai, regis Boemie*). Polská strana tím dává najevo, že si vůbec neváží rozhodčího výroku krále Zikmunda a neuznává všechny jeho body od začátku do konce. Závěr této části obvinění polského krále je jednoznačný: tím, že Jagello opět napadl řádové území, navíc s vojskem, v jehož řadách bojovali pohané, jednal proti svému vlastnímu královskému slovu a proti všem božským i lidským zákonům (*idem rex Poloniae, despiciens contra sigilla et fidem datam, contra omne ius divinum et humanum, ordinem de novo defedavit et heu, proch dolor! christianis cum infidelibus una societate collegatis, ingenti congregato exercitu, terras ordinis invasit*).¹¹⁸²

Závěrečná část promluvy se skládá z výčtu zločinů spáchaných polsko-litevským vojskem na řádovém území¹¹⁸³ a výzvy k papeži, římskému králi, koncilu a celému křesťanskému světu, aby přispěchali na pomoc těžce zkoušenému rytířskému řádu.

Výzva nemá daleko k zoufalému volání, jež je navíc smíšeno s trpkým konstatováním nezájmu křesťanské Evropy o osud řádového dominia na okraji západokřesťanské oikumeny. Na jedné straně mnozí tajně i veřejně rozmlouvají o neutěšené situaci duchovní korporace, všichni odhodlaně deklarují pomoc a spílají nepřátelům hanobícím křesťanství, ve skutečnosti však už nikdo nechce do Prus táhnout a aktivně bojovat. Ačkoliv všeobecné koncily poskytují odpustky (*indulgencia*) a další duchovní dary (*dona spiritualia*) všem bojovníkům s Božími nepřáteli, přesto většina raději

1181 Tamtéž, s. 92–96.

1182 Tamtéž, s. 96–98.

1183 Je celkem příznačné, že mezi věcně vedenou argumentaci a žalobní články byly vpleteny propagandistické pasáže dehonestující nepřátelskou stranu. Výčet nelidských zločinů není, jak upozorňuje sám anonymní autor, konečný a odkazuje proto na jejich samostatný seznam, který se ale zřejmě nedochoval, viz tamtéž, s. 92: [...] *diversis homicidiū generibus mactabant, sine omni misericordia, more inhumana, prout hec omnia in speciali registro, super hiis facto, lacius continetur*. Seznam spáchaných zločinů s ohledem na jejich opakování v letácích přibýjených na kostelní vrata je analyzován na příslušném místě v kapitole o propagandě.

zvolila zabezpečený život, neboť vzdálené nebezpečí nikoho netrápí, když se dotyčného bezprostředně nedotýká ([...] *nemo, nisi tactus, aliena dampna prospicit. Nemo distancia pericula curat. Quisque dum voluptuose vivere possit, se satis felicem habunde ac tutum putat*).¹¹⁸⁴ Autor promluvy neváhá rovněž kritizovat postup papeže, který prý pod vlivem nepravdivých informací zakázal řádu postupovat vojensky proti nedávno pokřtěným pohanům, tj. Litevcům.¹¹⁸⁵

Větší naděje vkládal anonymní autor zřejmě v kostnický koncil, na nějž se obrátil s konkrétní žádostí, aby byl obnoven zákaz dodávek zbraní pohanům. Důvodem bylo zachování vojenské převahy křesťanské armády nad výzbrojí nevěřících. Koncilní otcové by měli být obzvlášť pamětliví toho, že velkolepost řádového panství v Prusích byla dosažena značným úsilím a prolitou krví mnoha křesťanských rytířů, panovníků a knížat, a že převzetí Prus, tj. země s mnoha opevněnými hrady a městy, pohany by vyvolalo všeobecné pohoršení (*scandalosa talis fieret mutacio, si regimen et rectora huius patrie transfigeretur in dominium adversariorum crucis Christi et [...] si terram potentem in fortalicibus et fortem in castris et urbibus, ad protectionem christifidelium munitam, pro se ammodo possidendam potestates rapiant tenebrarum*). Stejně tak měl koncil zajistit, aby nebyla zničena země, která je ochranným opevněním před nájezdy pohanů (*ne terra huiusmodi, que quasi turris fortitudinis a facie inimici et quasi murus adamanteus suarum clausularum duricia infidelium ad fideles preclusit ingressum [...] desoletur*).¹¹⁸⁶

Závěrečný odstavec promluvy příznačně vystihuje, proč se autor obracel na papeže, římského krále a koncilní otce. Zdárný rozvoj řádového panství by byl totiž nemyšlitelný bez podpory a pomoci mnohých papežů a císařů, proto právě jim by mělo obzvlášť ležet na srdci, aby budoucí letopisci a kronikáři nespojovali jejich vládu se zánikem Řádu německých rytířů.¹¹⁸⁷

1184 Tamtéž, s. 104.

1185 Autor má zřejmě na mysli papežský mandát Bonifáce IX. z 9. září 1403, jimž bylo velmistřovi Konrádovi z Jungingu a řádu zakázáno vojensky útočit na pokřtěné Litevce a podporovat v této činnosti tzv. „hosty“ (*per apostolica scripta districte precipiendo mandantes [...] contra regem, civitates, terras, loca Littwanie et neophitos supradictos nullam decetero per vos vel per alios, quovis quesito colore, iniuriam, molestiam vel offensam realem seu personalem presumatis inferre, nec quantum in vobis fuerit ab aliis permittatis inferri*), viz CDP V, s. 188, č. 137. Papežský mandát se dochoval v apelaci, kterou podal řečený velmistr 10. prosince 1403, viz tamtéž, s. 186–192, č. 137. Kvůli nedostatku pramenů není zřejmé, zda apelace byla úspěšná, více viz BOECKMANN, H.: *Johannes Falkenberg*, s. 79–80, kde na s. 80, pozn. 117 chybný odkaz na velmistřovu apelaci. Zdůvodnění apelace je založeno na široké historicko-teologické argumentaci, avšak zde anonymní autor pouze poukazuje na slabinu argumentu o litevských neofytech. Podle něj jde totiž fakticky o menšinu a klade rétorickou otázku, zda je spravedlivé šetřit většinu pohanů kvůli několika pokřtěným? Ostatní totiž zatvrzele tkví v pohanství a kacířství, *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 106: *quasi ob paucorum de novo baptizatorum salutem plurimos in fide confirmatos in perditionem trudi liceret et quasi parvos numeros noviciorum reductorum ad gremium ecclesie digna iustificacionis causa foret, ut parceretur relique paganorum multitudini quodam modo infinite patetur*.

1186 Tamtéž, s. 108–110.

1187 Tamtéž, s. 110: *Plurimorum igitur summorum pontificum ac divorum imperatorum dignissimis favoribus ac promociionibus religio ista sumpsit incrementa. Petimus dignis cum suspitiis, quatenus vestre sanctitatis benignitas ac regia clemencia aliorumque patrum providencia non patientur illam deduci ad exterminium, ne in annalibus vestri pontificatus et croniciis regalis principatus locum adinveniat descriptio tanti dampni, qua narretur ipsum ordinem vestris temporibus perisse*.

Komentář: Bádání není jednotné, zda promluva byla skutečně přednesena nedlouho po příjezdu řádové delegace. Editor textu E. Weise byl jednoznačně přesvědčen o autorství řádového prokurátora Petra Wormditta a také o tom, že „úřední memorandum“ (*amtliche Denkschrift*) bylo koncilní veřejnosti předloženo na počátku roku 1415.¹¹⁸⁸ H. Boockmann, který uvedenou řeč z hlediska literárního a obsahového hodnotí velmi kladně,¹¹⁸⁹ naopak uvádí argumenty proti 1) označení promluvy jako memoranda, 2) Wormdittově autorství a 3) tezi o jejím veřejném pronesení.¹¹⁹⁰ Boockmannovy argumenty na podporu posledního bodu nejsou tak jednoznačné. Z oslovení papeže sice vyplývá, že by promluva musela zaznít před březnem 1415, tj. v době, kdy podle listů psaných velmistřovi z Kostnice nebyly záležitosti řádu a Polska na koncilu zatím projednávány, ale v týchž listech je deklarováno úsilí řádových zástupců o prosazení vlastních záležitostí do agendy koncilu, viz např. list arcibiskupa Jana z Wallenrode z 15. února 1415: *Ir werdet [...] vernemen, [...] das des ordens sache noch nicht zu handeln angehaben sind, und das doch genung versucht wirdet.*¹¹⁹¹ Argument *ex silentio* by pak musel platit i pro dvě uvítací řeči arcibiskupa Jana z Wallenrode určené papeži a římskému králi, o jejichž proslovení nepanují pochybnosti.¹¹⁹² H. Boockmann tyto uvítací projevy příznačně vůbec nezmiňuje, ačkoliv jejich obsah je v této souvislosti nanejvýš zajímavý. Jejich závěr se totiž téměř doslova shoduje se závěrem anonymní promluvy.¹¹⁹³

Otázku autorství sice nelze jednoznačně vyřešit, ale způsob popisu škody způsobené varmijskému kostelu naznačuje, že autory by mohli být členové řádové delegace a současně kanovníci varmijské kapituly – Jan Abezier a Kašpar Schuwenpflug ([...] *adeo quod ecclesia Warmiensis, una de melioribus in Alamania, in qua 70 et ultra persone sufficienter prebendate fuerunt, hodie divino officio stat penitus destituta [...] effusio sacri olei facta est in ecclesia Warmiensis, prout hic presentes sunt, qui hoc veridica relacione a fide dignis personis didicerunt.*)¹¹⁹⁴

ACCELERA, UT ERUAS ME (Ps 30,3).

Incipit: *Beatissime pater ac clementissime domine universalis ecclesie.*

Autor: Jan z Wallenrode (?), řížský a lutyšský arcibiskup, dvořan Ruprechta Falckého a Zikmunda Lucemburského.

Datace: po 25. prosinci 1414.

Dochování: tři rukopisy (viz Lit.).

Ed.: ACC II, s. 391–392 (fragmenty).

1188 Tento názor převzal po něm SRODECKI, P.: *Murus et antemurale*, s. 52.

1189 BOOCKMANN, H.: *Johann Falkenberg*, s. 218: *gut formulierte und mit einigen literarischen Anspielungen und Zitaten geschmückte Ansprache.*

1190 Tamtéž, s. 217–218, pozn. 135.

1191 LivUB V, sl. 47, č. 1994.

1192 Jejich text viz ACC II, s. 391–393; dále viz NOWAK, Z. H.: *Międzynarodowe procesy*, s. 64.

1193 Srov. *Die Staatsschriften*. Hg. v. E. WEISE, s. 110, č. 2.

1194 Viz tamtéž, s. 100, 102.

Lit.: ACC II, s. 391; NIGHAM, Ch. – STUMP, Ph.: *A Bibliographical Register* (Main Sermon Register), s. 38.

Obsah: Uvítací řeč (kázání) před papežem Janem XXIII.

Komentář: Autora kázání s řížským arcibiskupem poprvé ztotožnil H. Finke a tato identifikace se v bádání ujala.

JUDICA JUDICIUM MEUM ET REDIME ME (Ps 118,154).

Incipit: *Illustrissime rex serenissime ac invictissime princeps.*

Autor: Jan Wallenrode (?).

Datace: po 25. prosinci 1414.

Dochování: pět rukopisů (viz lit.).

Ed.: ACC II, s. 392–393 (fragmenty).

Lit.: ACC II, s. 392; NIGHAM, Ch. – STUMP, Ph.: *A Bibliographical Register* (Main Sermon Register), s. 197.

Obsah: Uvítací řeč (kázání) před králem Zikmundem Lucemburským.

Komentář: Autora kázání s řížským arcibiskupem poprvé ztotožnil H. Finke a tato identifikace se v bádání ujala.

PACEM MEAM DO VOBIS PACEM RELINQUO VOBIS (Io 14,27).

Incipit: *Dum fabricator mundi rex glorie auctor pacis et amator cuius judicia.*

Autor: Ondřej Łaskarzyc.

Datace: po 28. lednu 1415.

Dochování: 21 rukopisů (viz lit.).

Ed.: Hardt II, s. 170–176; Mansi XXVIII, s. 519–523.

Lit.: ACC II, s. 395; NIGHAM, Ch. – STUMP, Ph.: *A Bibliographical Register* (Main Sermon Register), s. 241–242.

FIAT PAX IN VIRTUTE TUA ET HABUNDANTIA IN TURRIBUS TUIS (Ps 121,7).

Incipit: *Pater sanctissime et papa beatissime ad scabellum pedum sanctitatis.*

Autor: Ondřej Łaskarzyc.

Datace: po 29. lednu 1415.

Dochování: 18 rukopisů (viz lit.).

Ed.: Hardt II, s. 177–183; Mansi XXVIII, s. 524–527.

Lit.: ACC II, s. 395; NIGHAM, Ch. – STUMP, Ph.: *A Bibliographical Register* (Main Sermon Register), s. 151.

VENIENT AD TE QUI DETRAHEBANT TIBI ET ADORABUNT (Is 60,14).

Incipit: *Viri fratres et patres sacrati antistites principes populorum cum Deo.*

Autor: Ondřej Łaskarzyc.

Datace: 4. prosince 1415 (?).

Dochování: 9 rukopisů (viz lit.).

Ed.: ACC II, s. 266–268 (fragmenty).

Lit.: ACC II, s. 423; NIGHAM, Ch. – STUMP, Ph.: *A Bibliographical Register* (Main Sermon Register), s. 328 (tam další lit.).

Polské a řádové letáky

Dochování:

V: DOZA Wien, Hs. Nr. 142, pag. 145–152.

Lit.: NIEBOROWSKI, P.: *Der Deutsche Orden*, s. 141–143; BGDO II, s. 227, č. 114; s. 229, č. 115;

OžÓG, K.: *Uczeni*, s. 207, pozn. 173.

Edice:

[První polský leták:]

[pag. 145] *Wir haben gehort, das mann den irluchten ffursten Wladislaum von Gotis gnaden konig czu Polan und siner Cronen und dem hochgeborn Allexander anders Wytolt genant, große ffurste czu Littaw, scholt habe gegeben, das sie hetten geheysen in Prussen [1.] den heiligen lichnam uff die erde werffen unnd mit fußen daruff treten uncristischen unnd [2.] die heilige martir enthobeten unnd uff die phlucke stecken unnd [3.] uß den swangern frauwen die kynder ußsnyden unnd die braten unnd geben. Wer das hat ußgedacht ader czihet die vorgeschriben herren ader die Crone in den sachen, der czihet sie als eyn boserwichte unnd luget daran und wer das rydt ader czihet, der komme vor den heiligen in Christo vattir Johans von Gotis gnaden babst XXIII ader vor den irluchten ffursten Sigismund von Gotis gnaden romischen unnd ungerischen konge ader vor die korefursten, ffursten, graffen, herren, rittern unnd vor das ganzce concilium. So syn wir herkomen in botschoft Hannos Caliski, Swarcze Czewish von Garbaw, Thomke Kalske, Schenczel von Wynar unnd wollen das moglich unnd cristlich vorantwurten, ab Got wil, als was die vorgeschriben herren thu'n, das thun sie als die rechte cristen thu'n sollen.*

[První řádová odpověď, která je v rukopisu přeškrtnuta:]

Als her Hans Kaliski, Swarcz Zewish von Garbaw, Thomke Kalske, Schenczel von Wynar brieffe haben laßen anlachen, die do lu'ten, das sie gehort haben, das man der irluchten fursten Wladislaum, konig czu Polann, unnd den hochgeborn Allexander, anders Wytawt genant, großfurste czu Littawen, schult habe gegeben, das sie haben geheissin inn Prußen [1.] den heiligen licham uff die erden werffen unnd mit fußen daruff treten uncristenlich unnd [2.] die heilige martir entheupten unnd uff die plocke stecken unnd [3.] uß den swangern frauwen die kinder ußsnyten unnd die braten unnd geben.

Wer das sache, das sie meynten ader yn vordechtenisse hetten, uns bruder des dutschen ordens, daz wir daz also furgeben geschriben ader geretd hetten, thun wir czu wißen fursten, herren, rittern unnd knechten unnd allermenlich, das sie uns daran unrecht thun. Wann wir die vorgebanten herren des nit beschuldiget haben, daz sie das geheißten haben, sunder wir haben gesagt, geschriben unnd lassen lesen vor unserm heiligen vater, dem babst Johanem, dem allerdurchluchtigisten fursten, unserm gnedigen herren, dem romischen unnd ungerschen konige, vor unsern herren korfursten, ffursten, graffen, herren, rittern [pag. 146] unnd knechten, wie sich die sache uff gutlichen tagen, die wir mit den vorgebanten herren geleist unnd gehandelt haben, was wir gelympffes unnd rechts geboten haben, unnd inn welcherley unnd mancherley wyse unnd wie uns das allez nit gehelffen mocht.

Wir sin ubirzogen unnd sin Got, unserm herren, unnd der cristenheit czuforderst dem lande unnd luden czu Prussen manche uncristenliche smehe unnd schade gescheen.¹¹⁹⁵

1195 Na levé straně in margine dopsáno: *es ist gescheen*.

- [1.] *den heiligen licham uß allen kirchen, wo er gefunden ist, genomen, ußgeschutt unnd*
 [2.] *die monstrancie weggefuert,*
 [3.] *der heilge creßem unnd das heilge oley ußgeschuttet unnd*
 [4.] *vornichtet die bilde, die nach dem liden des herren, noch unser frauwen unnd nach andern heil-*
gen sin gemacht, der heupt abgehauwen unnd geisse unnd hundeshheupte inn lesterunge des heiligen
cristenlichen glaubens widdir daruff gesaczt,
 [5.] *daz crucifix hat man gehangen an eyn spiß unnd hat das umbgefurt, schryende: ‚Das ist der*
cristen Got, er helffe in, ab er moge;‘
 [6.] *III^c kirchen sint vorbrant,*
 [7.] *prister unnd monche obir den altaren inn den ampten der messen irstochen unnd irmordet,*
 [8.] *thumkirchen gesturmet, als is vesten weren, unnd die man nicht konde vorbornen des gemüters*
halben, was man darinne fant, das drußg man czusampne unnd virbrant das inn der kirchen,
 [9.] *dry bischthüm sint grünlich virbrant und virtyrbet,*
 [10.] *das etzliche derselben thumkirchen, die den grosten, schonsten gotsdienst inn den landen pfla-*
gen czu haben, die sten nuß an gotisdienst wußt,
 [11.] *wievil stete, dorffer unnd lute darinn virbrant sint, ist keyn zal,*
 [12.] *was smacheit unnd beschemunge an frauwen unnd jungffrauwen ist gescheen unnd nach*
irfolgunge irs bosen willen irstochen unnd erslagen unnd jemerliche züm tode bracht, des glichen
virsehenlich nicht mer gehort ist, frauwen mit kindern uff irme rockin irstochen unnd an dem wege
gefönden unnd
 [13.] *nemlich keins volkis, geistlichs ader wernlichs, jungis ader aldes ist geschonet, sunder alle den*
grymesten tot, den sie mochten derdencken, haben angeleget,
 [14.] *eyn unzellige schar folkes, manne unnd wibe, kleyn unnd groß uß dem lande inn die heiden-*
schaft haben getryben, do groß sorge ist, das sie nummermer czu dem cristenglauben widdir komen.
Das doch allez manchen fromen cristen, rittern, knechten unnd andern wißentlich ist, unnd wir sin
auch darumb herkomen unser schrifft unnd rede nachzukomen vor unserm heiligen vater, dem babst,
vor unserm gnedigen herren, dem romischen unnd ungrischen konige, vor dem heiligen concilio, vor
unsern herren den korfursten, ffursten, graffen, herren, rittern unnd knechten, unnd wo des noit ist,
und sin das cristliche werck das mag allermenglich wol erkennen.
 [Přepřacovaná a zkrácená verze předcházející řádové odpovědi:]

[pag. 147] *Als her Hanuos Kalisky, Swarcze Zewisch von Garbaw, Thomke Kalisky, Stentzlaw von*
Wynar briffe haben laßen anlachen, die da lartten, das sie gehoret haben, das man den irluchten
ffursten Wladislaen, konig czu Polan, und hochgebornen Allexandrum, anders Wytaud genant,
großen ffursten zu Littawen, scholt habe gegeben, das

[1.] *sie haben geheißten in Prußen den heiligen lichnam uff die erde werffen und mit fußen daruff*
treten uncristischen und [2.] die heilge martir enthewpten und uff die phlocke stecken und [3.] uß
den swangern frauwen die kyndere ußsnyden und die braten und geßzen.

Wer das sache, das sie meyneten oder in verdechniss hetten uns brider des dutschen ordens, das
wir das also vorgegeben, geschriben oder geredt hetten. Thün wir czu wyßen ffursten, herren, rit-
tern und knechten und allermenglich, das sie uns daran unrecht thün, wann wir die vorgenanten
herren des nicht beschuldiget haben, das sie das geheißten haben, sundir wir haben vorbrachte in
schrifften und in worten unserm heiligen vattir, dem babst Johanni, dem allerdurchluchtigsten ffur-
sten, unserm gnedigen herren, dem romischen und ungerischen konge, und unsern herren, korffur-
sten, ffursten, graffen, herren, rittern und knechten, wy^e sich die sache uff gutlichen tagen, die wir

mit dem vorgeantanten herren geleyt und gehandelt haben, was wir gelymphe und rechtes geboten haben, und in mancherley und welcherley wyse uns das alles nit gehelffen mochte.

Wir syn obirczogen und sin Gotte, unserm herren, der cristenheyd czufurderst dem lande und lute zu Prußen, manche uncristische smachet und schaden unverscholt gescheen, das auch manchen gutten cristen, rittern und knechten und andern wol lantkundig ist, und sin auch darumb herekommen, das vorbaß zu brengen und zu handeln, als wir das vorgegeben haben, und das an ym selber ist, vor den vorgeantanten herren und dem heyligen concilio nach dem, als das dann hergenommen ist und der frydebryff daruff begriffen ußwysset.

[Druhý polský leták:]

[pag. 148] *Wir Johannes Kalischky von Tholitzkaw, Schwarz Zawisch von Garbaw, Thomke Kalysky und Stentzel von Wynar, ritter, thun kunt und offinbarn, als wir nu veste bryff geschriben haben, verantwortenden die ere des allirdurchluchtigsten fursten und herren, hern Wladisla[u], konges zu Polan, und des irluchten großmechtigen fursten, hern Allexander, anders Wytaw[d], großfursten zu Littawen, unser gnedigen herren, off das, als wir vernommen hetten, wy^e sie beredt weren, das sie hetten geheißten im lande zu Prußen [1.] die heiligen lychnam uff die erde werffen und mit fußen dreten, [2.] die heilge unsers herren martyre enthewpten und off die phlocke stecken, [3.] die kynder uß frauen ußsnyden, die braten und geßen etc.*

Daruff haben etliche bruder dutschordens, als sie sich nennen, und wir wyßen nicht, welche, ire bryffe laßen anlaha undir eym inges[iget], das wir nicht kennen, vermutenden sich, das wir sy^e damit gemeynet solden haben und sprechen, das sie es also off die unser herren nicht geredt haben, wy^ewol wir nymands mit namen in unsern briffen beschuldiget hatten. Dennoch uns daran von genunget und wer es yo geredt odir geschriben hette, wir sprechen als vor, das er unware hette, sundir die selbigen bruder in iren bryffen bekennen, das sie vorgegeben habn in schriften und worten vor unserm heiligen vattir, dem babst, dem allirdurchluchtigsten ffursten und hern, hern romischen und ungerischen konge, korffursten, ffursten, etc., wy^e sy^e sich gein unsern egenanten herren zu allen zyten gelymphe und rechte erboten hetten, das en nicht helffen mochte, und sie weren obirczogen uncristischen, Gotte und cristenheyt zu smacheyt etc. Wyßenlich sy allen ffursten, geistlichen und werntlichen, graffen, herren, rittern und knechten und allen frommen luten, doch unschedelich dem offgenommen fryden, das die selben bruder dutschordens, die es geschriben haben, den fryden, der off erbar bottschaft unsers heiligen vattirs, des babstes, und off merckliche bryffe des herren romischen und ungerischen konges zw[i]schen beyden teylen offgenommen ist, verrucket und gebrochen haben, und wer da sprichet, [pag. 149] das egeschriben unser herren der bruder lant uncristischen Gott und der cristenheit zu smacheyt obir glich und rechtes redliche erbytung obirczogen und unverscholte schaden gethan hetten, der duß yn unrecht und hat nit ware, wann dieselben unser herren habef[n] vil und mancherley wege und wyse gesuchte, wy^e yn glich vor unglich, das yn, iren landen und helffern vom orden geschach mechte wydderfaren, das yn doch ny gescheen konde. Also müsten sie, wy^e wol ungerne, dirkegen thun, ire lande und lute zu beschirmen und haben rechtfertigen und cristischen kryg gefuret, als wir das alles mit Gottes hilffe bewysen redlich wollen, wo des bequeme stat und zijt wirt sin und fuge.

[Druhá řádová odpověď:]

Kunt sij ffursten, graffen, herren, rittern, knechten und allermenglich, als her Hanuos Kalysky, Swartze Zewisch von Garbaw, Tomke Kalisky und Stentzlaw von Wynar, rittere, zu verantwortenden den irluchten ffursten, herrn Wladislawm, konig zu Polan, und den hochgeborn Allexandrum, anders Wytawdt genant, großen ffursten zu Littawen uff soliche rede, das man den selbigen konge und ffursten solte scholt

gegeben haben, das sie geheißten haben im lande zu Prußen [1.] den heiligen lichnam uff die erde werffen und uncristischen mit fußen treten, [2.] die heilige martir entheopten und uff die phlocke stecken, [3.] uff den swangern frauwen kyndere snyden, die braten und eßen, zum ersten ein schryfft angeslagen haben. Daruff wir, ab man anders uns bruder dutschordens damitte meynete adir des verdeckte, so wir erwerlichste mochten uns verantworteten, das wir die obgeschriben herren als ab smelich sachen mit iren geheißte gescheen weren nicht beschuldiget hetten, sundir wir waren bekenntlich etlicher rede, darumb wir auch her czu dysem heiligen concilio vor unsern heiligen vattir, hern Johan den XXIII, babst, unsern gnedigen herren, den romischen und ungerischen kong, unser herren, die korffursten und ander cristen und des riches ffursten und herren kommen sin, soliche rede kuntlich bij zu [pag. 150] brengen und waren zu machen.

Daruff die egenanten ritter uns nu' widder etwaß nach irem willen in irem angeslagen, versigelten schryfften schuldigen eines fridebrochs und der unwarheit, des yn yo nicht not was, nemelich diewyle wir uns mit worten, rede und schryfften allewege kuntlichen vorbringen irbeten haben, und wendt wir umb opppyger, dychtender schryfft und worte willen, die etwann gute sachen zu argen und bose zu ergerern phlegen zu bringen, her gegen Costnetz nicht kommen sin und uns auch nicht mit unwarheit, sunder mit luterm, clarem glich und gerechtikeyt mit der hilffe Gottes meynen zu behelffen. Darumb bieten wir brudere dutschordens, als wir itzunt hy^e sin, euch egenanten unser gnedigen herren gunnere und frunde mit den egenanten rittern zu reden und sie zu undirwysen, das sie umb Gottes, der heiligen cristenheid, des gemeynen frydes und des besten willen, unsern orden und uns semlicher straffender, werre machender und reyßender worte und schryffte, als sie dy^e mit dem ersten billychte on not angehaben haben. Auch mit dem ersten irlaßen und gentzlich zuruckstellen, sundir der sachen mit uns zu eyn unverzogelichen uftrage vorkommen, als das dan vor die egenanten unsern heiligen vattir, den babst, unsern gnedigen herren, romischen und ungerischen konge etc., das heilige concilium, korffursten, ffursten und herren vorzubringen vereynet ist. Da wirt sich dann wol clarer und eygentlich finden, wer glich und rechte, ungleich ader unrechte an dem andern gethan, wer cristischen adir uncristischen gefaren hat, wer an dem andern fryde gehalden adir den gebrochen, wen notlich were adir mutwillen gedrungen, ader wer war adir unware in den sachen geredt adir geschriben habe. Zu solichem uftrage deme unverzogelichen und willetlichen zu folgen ire unser volletlichen mechtig sollet sin, mochten wir, das mit eynigen uns moglichen sachen verdynen, das teten wir allczyt gerne.

[Třetí polský leták:]

[pag. 151] Allen fursten, geystlichs und werntlichs wesens, graffen, herren, ryttern, knechten und allen erbern luten offenbaren wyr, Johannes Kalyschky von Tholysskow, Swarczer Czawisch von Garbow, Tomcke Kalsky und Stenczel von Wynar, rytter, als wir vor und oben geschriben habin vorantwortende dye ere unser herren, des allerdurchluchten fursten und herren, herrn Waldislaw, konig zu Polan, und des yrluchten fursten, herrn Allexander, anders Wytoll, grosfursten zu Lyttawen. Daroff habin dye brudere dutschens ordens vor und aber geschryeben, das sye der sachen, dye wir yn unsern bryeffen nemlich uzgedrucket habin, dye vorgeante unsere herren konig und grosfursten nicht geczegen nach beschuldiget hetten, das wir gern horen, sunder daz sye schreben, daz sye bekenntlich weren ettlicher rede, darumb sye auch hye zu deme heylge concilio komen weren, dyeselve rede kuntlich byzubringen und wir lychte an not des fredebroches und der unwarheyt sye gestrofft hetten etc. Wir laßen uch wyßen, lyeben herren allsampt, was wir haben geschriben, das musten wir thun von rechter not wegen, wan oberalle, wo wir off deme wege woren, wo dieselben dutschens ordens brudere sint geczogen und nemlich dye von Prußen bis hye yn dese stat Constancz, wir befunden haben, daz

man dye egenanten unsere herren viel und mancherley bered hat und beschulget, daz wir gern wyßen wolde[n] und auch wolden, wer dye rede erdochte hetten, und wir haben doch derselben brudere yn keyn arge gedocht, als ys wol fugelich yst yn deme offgenomen crystlichen frede.

Darumb, lyeben herren, geruchet daz zu erwennen, daz unsern egeschreben herren und unsere theyle unrecht yst gescheen und als dyeselden dutschens ordens brudere schreben, betende auch gemeynlich myt uns zu reden, das wir sye der rede, worter und schryffte wolden vorbaß erlaßen, so bytten wir uch auch, lyeben herren, myteynander gerucht umb gutis gemachs willen myt den dutsches ordens brudere zu reden und sye underwysen, daz sye sich von semlichen von unsern herren und von uns, wo wir sin nicht horen, enthalden.

Hye sint erwardige sendebotten, myt den wir auch gesant unde gern komen sin, und uns nicht bergen in deme heylgen concilio, da sich auch dyeselden brudere beruffen vor unserm heylgen vater, dem babeste, unserm gnedigen herren, dem allerdurchluchsten fursten, romischen und ungerschen konig, andern unsern lyeben korfursten, fursten, graffen etc. unser gerechtekeyt kunlich zu machen, nicht myt bedacten noch vorborgnen worten, sunder myt luter, clarer und betuclicher warheyt, und yo ee besser zu virantwirlen, ob uns ymant yn eyngerley wyse wolde besuchen, da wirt sich dan wol fynden, wer gen dem anderen wol oder obel, recht oder unrecht, crystlich oder uncrystlich gethan haben, und wer den ewege frede und darnach den uspruch des egenanten unsers romischen und ungreschen konig an dem andern hat gebrochen.

[Třetí řádová odpověď:]

[pag. 152] *Alle und ieglichen prelaten, fursten, graffen und herren, rytter, knechten und erber lute in dyser heylgen samenunge der stad czu Costancze geynwartig, bytten wir brudere dutsches ordens, als wir auch zu dieser czyt hye zu Constanz sin zu wyßen, als herre Johans Kalischka von Tholiskaw, Swarzer Sewisch von Garkaw [sic!], Tomcke Kalsky und Stenczek von Wynar, rytter, nu aber und zu dem drytten male yr schryfft angeslagen haben in meynuge, yr herren, den irluchten fursten, hern Waldislaw [sic!], konyg zu Polan, und hern Allexander, anders Wytod genant, großfursten zu Lyttawen zu virantwirlen:*

Zum ersten von etlichen uncrystlichen wercken yn dem lande zu Prußen begangen, wie die dye egenanten yr heren solten han geheysen thun, solicher rede wir unschuldig sin, want wir nyt gesprochen han, das sye soliche tad geheysen haben, und wyewol die egenanten ryttere uns auch des in yr wyederschryfft vorunschuldig haben, doch umb unser bekentlich wort willen, die wir nyt alleyn hye zu Costancz, sunder underwegen¹¹⁹⁶ fursten, herren und erbern luten noch unser noyt gelegenheyt erczalet han, wollen uns dye egenanten ryttere als anheber solicher schryfft, der auch nyt zum ersten erlaßen, als wir gehofft hetten, das sye von uwir anwysunge billich gethan solten han, und want wir unser tage zu leysten und unser noit furzubringen, die myt angeslagener schryfft zu thun nyt beschyden sin, want das in kurzzer schriftlicher enge nyt wol zu begreiffen were.

Darumb bitten wir uch, lieben gnedigen, besundern herren und frunde, die obgenanten rytter zu underwysen, das sye uns solicher unußtregelicher schryffte, darumb wir nyt herkomen sin, als sye die myt dem ersten angehaben han uns erlaßen, sunder mit wortlicher erczelunge vor unserm heylgen vatter, dem bobist, unserm gnedigen herren, dem romschen konig, das heylge concilium, fursten, herren und diese geynwortige samenunge furkomen, rede geyn rede, wedderrede geyn wedderre, ertzelen, ertuden und auch offenberlichen horen. Darczu ye mochtig sollit sin, was wir dann hie oder anderswo gesaget han wollen, wir unerschrecklichen bekentlich sin, und vollerher dann alle unser

1196 Ve smyslu unterwegs?

noit erczelen und sagen, und me dan vor, so wirt sich dann wol erfyn den, wer von beyden partyhen an dem andern friden und usspruch vorbruchen oder gehalten, glich recht oder unrecht, crystlichen oder uncrystlichen gethan habe. Mogen wir des uwir anwysungen genyessen, wollen wir nach unßere mogelichkeyt gern widder dyenen, mag des aber nyt gesin, so bezugen wir vor uch allen. Item sy dan, das die egenanten ryttere uns in yr schrifft nemelich ich unschulderlichen schulgen wolten, das wir daroff nicht me myt schryfft antworten wollen.

SUMMARY

Diplomacy, Law and Propaganda in the Late Middle Ages

The Polish–Lithuanian Union and the Order of Teutonic Knights
at the Council of Constance (1414–1418)

The history of the Order of Teutonic Knights in Prussia (*Ordensstaat*) and its relations with its neighbours the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania is foreshadowed by a conflict which in older historiography was the subject of research marked by a strong ideological bias. In German research, the predominant conception of the Order was as a disseminator of civilized Western European values in Eastern Europe. In contrast, Polish historiography highlighted the militaristic aspect of a religious body which was only implementing its expansionist aims.

These extreme assessments resulted from different interpretations of the long-standing conflict (from the early 14th to early 16th century) between the Order on the one hand and Poland or Lithuania on the other, which was periodically interrupted by short or relatively long periods of peace or truce. In recent decades, research has not only focused on the political events in this history, but has also attempted to capture this phenomenon from other perspectives, such as warfare, diplomacy, law, education, culture, identity and political thinking.

The interaction between the authorized deputations of the Order and the Polish–Lithuanian Union at the Council of Constance (1414–1418) represents one of those historic moments when a conflict on the edge of Western Christendom came to the forefront of the European public's attention. Research to date has highlighted prominent personalities: the Dominican friar John of Falkenberg and

the case against his anti-Polish pamphlet entitled *Satira* (Hartmut Boockmann) or the Polish jurist and rector of Cracow University Paweł Włodkowic, author of several scholarly treatises criticising the Order (Stanisław Franciszek Belch, Ludwig Ehrlich). However, a great deal of attention has been devoted to the content of the polemical treatises without taking into account the diplomatic context and the question of whether the texts in question were actually published. As for Zenon Hubert Nowak, he viewed the interaction between the Order's delegation and the Polish–Lithuanian delegation at the Council as a continuation of the arbitration headed by King Sigismund of Luxembourg from 1412 on.

This book attempts a more joined-up view of the interaction between the two delegations at the Council of Constance, which it looks at from three basic perspectives which intertwine with one another: diplomacy, law and propaganda. This is not just about determining the appropriate relationship between the various aspects of the process at Constance, but also about the extent to which the Prussian–Polish dispute contributed to establishing the Council of Constance as the first European congress in history.

Among the sources, the following are of crucial importance: the report from the Order's procurator general Peter Wormditt (1403–1419), the political correspondence of the pope, the Council, the grand master, the Polish king and king of the Romans, and the conciliar chronicle of Ulrich of Richental. The legal aspects of the dispute cannot be understood without juristic treatises, experts' reports and articles of complaint. By contrast, the official conciliar acts only very occasionally report on the dispute.

A key component of late-medieval diplomacy was the deputations and emissaries (*ambaxiatores, oratores, nuntii*) furnished with authorization and other documents for negotiations before foreign lords or with other deputations. The grand master Michael Kūchmeister (1414–1422) on one side and the Polish king Władysław II Jagiełło (1386–1434) and the Lithuanian grand duke Vytautas (1401–1430) on the other sent several deputations to the Council of Constance. Prosopographic analysis of these deputations forms a substantial part of the book. There are also separate chapters devoted to the more significant figures within the deputations. From the Order's deputations: John of Wallenrode, archbishop of Riga, Peter Wormditt, procurator of the Order, John Abezier, provost and (later) bishop of Warmia, Caspar Schuwenpflug, canon and (later) provost of Warmia, and Henry Holt, commander of Gdansk and Elbing. From the Polish–Lithuanian deputations: Nicholas (Mikołaj) Trąba, archbishop of Gniezno, James (Jakub) of Kurdwanow, bishop of Płock and decretalist, Andrew (Andrzej) Łaskarzyc, bishop of Poznań and decretalist, Paweł Włodkowic, decretalist and Cracow rector, and two Polish knights, John of Tuliszków and Zawisza the Black of Garbów. The major criteria for selecting specific individuals for the deputations were their experience of previous diplomatic missions, contacts with the pope and king of the Romans or direct

affiliation to the papal curia or Sigismund's court, and loyalty to the leaders of the Order or to the Polish king.

The success of a deputation was primarily contingent upon financial resources, which were not only used to cover travelling expenses and accommodation but also gifts for influential individuals (the pope, the king of the Romans, cardinals, etc.). We are best informed about financial matters in the case of the Order's deputation, which constantly complained of a lack of money in the reports it sent to Malbork. The Polish–Lithuanian deputation does not appear to have suffered from this problem, but in its case the fragmentary sources do not allow for precise calculations. One extraordinary gift from the Polish king to Sigismund of Luxembourg was a bison captured in the Lithuanian woods, whose transportation to Constance is visually immortalized in Ulrich of Richental's chronicle.

Another important element in the work of the deputation was its communication with decision-making centres (Malbork or Cracow). The surviving reports (mostly from the Order's deputation) reveal that some members of the deputation (e.g. Peter Wormditt and Paweł Włodkowic) did not merely carry out the instructions given to them but also tried to influence the decision-making of the authorities they served.

From the legal point of view, an important aspect was the resumption of arbitration, which had been suspended in spring 1414, when both sides opted for a military solution to the dispute. Since the military operations did not bring about a clear victory for anyone, a two-year truce was concluded in October 1414. As a result of political pressure from Pope John XXIII and King Sigismund of Luxembourg, the truce included a proviso that the dispute would be handed over to an arbitration judge. Whether that judge was to be the pope, the king of the Romans, the Council, or one of the ecclesiastical or secular princes, was a matter to be decided at the Council itself. The dispatching of a deputation to Constance, therefore, did not come about at the initiative of the grand master and the Polish king or the Lithuanian grand duke, but was rather the result of the subordination to the will of the two Western authorities – the pope and the king of Romans.

The time limit set for the truce was inadequate and tough negotiations were held about extending it. Without the truce, there was a threat of renewed war and it was impossible to commence arbitration. The Order was seriously worried about military intervention, so the Polish–Lithuanian delegation used the truce talks to press the Order's deputation for certain territorial concessions, although ultimately in vain.

Not even the extension of the truce was a guarantee that arbitration proceedings would commence. Two insurmountable barriers stood in the way. The delegations were unable to agree on who would act as arbiter. Since Sigismund of Luxembourg increasingly favoured the stance taken by the Polish–Lithuanian side, they insisted exclusively on him, while the Order's deputation sought to have the

dispute placed in the hands of the Council or the pope. The second point of contention was how the arbitration was to be conducted. Of the two options – by way of the law (*via iuris*) or by way of conciliation (*via amicabile compositionis*) – the Polish–Lithuanian deputation was only authorized to accept the second method. However, in light of the papal and imperial privileges and existing peace treaties, the grand master and the Order insisted on the first option, inasmuch as they did not wish to permit their revision. The Polish king and the Lithuanian grand duke made intensive efforts to contest the privileges awarded to the Order and to have the existing peace treaties revised.

The subject matter of the dispute can be divided into three thematic groups: 1. In the articles of complaint and the responses to them, the issue of the legitimacy of the Order's rule over the territory laid claim to by the Polish–Lithuanian side was dealt with in practical terms. 2. In connection with the appearance of the recently baptized pagans from Samogitia at the Council, the Polish–Lithuanian delegation waged a dispute with the Order's deputation about which side was more effective in spreading the Christian faith among pagans and schismatics in Eastern Europe (the *propositio Polonorum* and *propositio Samagitarum*). 3. Two lists of articles of complaint from the latter half of 1416, which in the end were not published, contain crimes which were supposed to prove the sectarianism and heresy of the Order.

In addition to the specific articles of complaint, the conclusions (*conclusiones*) of the Polish jurist and Cracow rector Paweł Włodkowic were presented to the Council; he questioned the very meaning of the Order's existence, the legitimacy of its rule and the campaigns against the pagans resulting from papal and imperial privileges. Just as in the case of the articles of complaint, the only tangible outcome was the Order's responses, but these had little effect.

Propaganda was an integral part of the activities of both deputations, and the Polish–Lithuanian delegation was more active in this regard. In sermons (John of Wallenrode) given before the pope and the king of the Romans, the Order was presented as a bastion for Catholic Christians which was threatened with destruction unless the two authorities of Western Christianity extended it special care. The speech for the Polish–Lithuanian delegation was delivered by Andrew Łaskarzyc, who confidently described the Polish king and the Lithuanian grand duke as the most faithful sons of the Roman church, who zealously spread the Christian faith among pagans and schismatics and were prepared to help the pope, the king of the Romans and the Council to establish unity within the church and its reformation.

One very effective tactic was the spreading of slanderous rumours. In leaflets which were nailed to the doors of churches in Constance, several Polish knights protested against the defamation of the Polish king and the Lithuanian grand duke. They had apparently exhorted their troops to profane the sacraments and

commit inhuman crimes against pregnant women on the territory of the Order. The Order's delegation protested against the anonymous accusation, thereby confessing to having spread these rumours. The sources do not reveal who spread gossip in Constance about the Polish king, who allegedly wanted to marry his daughter to the son of a Turkish sultan, but surprisingly the dissemination of these rumours was actively opposed by Sigismund of Luxembourg himself.

Two other acts of propaganda initiated by the Polish-Lithuanian side aimed to strike at the very heart of the existence of the Order's domain in the Baltics. The delegation of Samogitian neophytes in Constance was intended to discredit the Order's missionary role and demonstrate, by contrast, the efficiency of the Christianization of the region under the leadership of the Polish-Lithuanian Union. Due to the establishment of a new bishopric in Samogitia, this territory was permanently politically attached to Lithuania. As for the Order, it was to be relocated to other places where it would battle against the pagan nations. The second act was sending the metropolitan of Kiev, Gregory Tsamblak, to the Council of Constance to evoke the impression of great authority which his backers, the Polish king and the Lithuanian grand duke, enjoyed in the Orthodox world. This authority was to enable them to secure the obedience of Orthodox Christians to the Roman church.

An appendix at the end of the book presents a list of texts which arose in connection with the interaction between the two delegations at the Council of Constance. The extensive body of written material is broken down according to formal criteria into juristic treatises and polemics, articles of complaint, proposals for resolving the dispute, speeches, sermons and leaflets. Attached to each text is information about surviving manuscripts, editions and literature, a detailed transcript of the content, and comments, mostly related to dating and authorship. One exception is the leaflets, which have been preserved in a single manuscript (DOZA Wien, Hs. Nr. 142) and are published here in the form of an edition.

translated by Graeme Dibble

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Seznam použitých archivních fondů

BERLIN

Geheimes Staatsarchiv – Preußischer Kulturbesitz, XX. Hauptabteilung:

Ordensbriefarchiv (OBA)

Ordensfolianten (OF)

Pergament-Urkunden

KRAKÓW

Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Książąt Czartoryskich:

Zbiór Dokumentów Pergaminowych

Zbiór Rękopisów

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie:

Zbiory Specjalne

LEUTKIRCH

Fürstlich Waldburg zu Zeil und Trauchburgsches Gesamtarchiv (auf Schloß Zeil):

Handschriften

MOSKVA

Rossijskaja gosudarstvennaja bibliotěka

WIEN

Deutschen Ordens Zentralarchiv:

Handschriften

Seznam pramenů a literatury

Urkunden

Haus-, Hof- und Staatsarchiv:

Reichsregister

Österreichische Nationalbibliothek:

Handschriften

Digitální kopie rukopisů

Bibliotheca Apostolica Vaticana:

Cod. Palat. Lat. 701 (*Liber formulariorum*) (dostupné na <https://archives.hungaricana.hu>: DL-DF 287745)

Országos Széchényi Könyvtár (Széchényiho národní knihovna):

Cod. Lat. 260 (U 490) (dostupné na <https://archives.hungaricana.hu>: DL-DF 252473)

Seznam vydaných pramenů

Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta. Vol. I. Acta capitulorum Gneznen-sis, Poznaniensis et Vladislaviensis (1408–1530). Ed. Bolesław ULANOWSKI. Kraków 1894 (MMHP 13).

Acta concilii Constanciensis. Bd. I–IV. Hg. v. Heinrich FINKE in Verbindung mit Johannes HOLLNSTEINER und H[einrich] HEIMPEL. Münster 1896–1928.

Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens. Bd. I (1233–1435). Hg. v. Max TOEPPEN. Leipzig 1878.

Achtbuch der Könige Sigmund und Fridrich III. Einführung, Edition und Register. Hg. v. Friedrich BATTENBERG. Köln – Wien 1986.

Akta unji Polski z Litwą 1385–1791. Wyd. Stanisław KUTRZEBA – Władysław SEMKOWICZ. Kraków 1932.

Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds. Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Constanzer Concils. Hg. v. Jacob CARO. AÖG 59, 1880, s. 1–175.

Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie. Bd. I. Die Geschichte der Generalprokuratoren von den Anfängen bis 1403. Bearb. v. Kurt FORSTREUTER; *Bd. II. Peter von Wormditt (1403–1419)*. Bearb. v. Hans KOEPPEN; *Bd. III. Johann Tiergart (1419–1428)*. Bearb. v. Hans KOEPPEN; *Bd. IV. (1429–1436)*. Bearb. v. Kurt FORSTREUTER – Hans KOEPPEN. Göttingen 1960–1976 (Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung).

Calendarii Cracoviensis Notae historicae ad annorum dierumque ordinem redactae. In: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski. Tom VI*. Ed. Wilhelm BRUCHNALSKI. Kraków 1893, s. 645–677.

- Codex diplomaticus Lithuaniae e codicibus manuscriptis, in archivo secreto regionomontano asservatis.*
Ed. Eduardus RACZYŃSKI. Vratislaviae 1845.
- Codex diplomaticus Prussicus. Urkunden-Sammlung zur älteren Geschichte Preussens aus dem Königl. Geheimen Archiv zu Königsberg, nebst Regesten. Bd. IV.–VI.* Hg. v. Johannes VOIGT. Königsberg 1853–1861.
- Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands. Bd. III.*
Ed. Carl Peter WOELKY. Braunsberg – Leipzig 1874.
- Codex epistolaris saeculi decimi quinti. Tomus I.* Ed. Augustus SOKOŁOWSKI – Josephus SZUJSKI. Kraków 1876 (MMHP 2); *Tomus II.* Ed. Anatol LEWICKI. Kraków 1891 (MMHP 12); *Tomus III.* Ed. Anatol LEWICKI. Kraków 1891 (MMHP 14).
- Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430.* Ed. Antonius PROCHASKA. Kraków 1882 (MMHP 6).
- Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis. Pars I. (1416. II. 13 – 1609. IV. 2).* Coll. Paulus JATULIS. Roma 1984 (Fontes Historiae Lituaniae 3).
- Corpus iuris canonici. Pars II. Decretalium collectiones.* Ed. Aemilius FRIEDBERG. Graz 1959.
- Chronicles of London.* Ed. Charles Lathbrigde KINGSFORD. Oxford 1905.
- Chronik des Konstanzer Konzils 1414–1418 von Ulrich Richental.* Hg. v. Thomas Martin BUCK. Ostfildern 2011² (Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen 41).
- Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. Bd. VII.* Hg. v. Dietrich KERLER. München 1878.
- Digesta Iustiniani Augusti. Vol. 1.* Ed. Theodor MOMMSEN. Berolini 1870.
- Enee Silvii Piccolominei postea Pii PP. II. De Evropa.* Ed. Adrianus VAN HECK. Città del Vaticano 2001.
- Jahrbücher Johannes Lindenblatts oder Chronik Johannes von der Pusilie.* Hg. v. Johannes VOIGT – Friedrich Wilhelm SCHUBERT. Königsberg 1823.
- Joannis Długossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber decimus et undecimus 1406–1412.* Ed. Marian PLEZIA et al. Varsaviae 1997.
- Joannis Długossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae. Liber undecimus 1413–1430.* Ed. Georgius WYROZUMSKI et al. Varsaviae 2000.
- Johann von Posilge, nebst Fortsetzung.* In: SSrPr III. Hg. v. Ernst STREHLKE. Leipzig 1866, s. 79–388.
- Johannis Plastwici, decani Warmiensis, Chronicon de vitis Episcoporum Warmiensium.* In: *Scriptores rerum Warmiensium oder Quellenschriften zur Geschichte Ermlands. Bd. I.* Hg. v. Carl Peter WOELKY – Johann Martin SAAGE. Braunsberg 1866 (Monumenta historiae Warmiensis 3), s. 41–132.
- J. F. Böhmer, Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437) 1–2.* Verzeichnet v. Wilhelm ALTMANN. Innsbruck 1896–1900.
- Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Wacława. Część druga obejmująca rzeczy od roku 1367 do roku 1423.* Ed. Franciszek PIEKOSIŃSKI. Kraków 1883 (MMPH 8).

- Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum = Spory i sprawy pomiędzy Polakami a Zakonem Krzyżackim. Tomus 1–3. Supplementum.* Eds. Adam Tytus DZIAŁYŃSKI – Sigismund CELICHOWSKI. Posnaniae 1855–1880; *Tomus 1–2.* Ed. Ignacy ZAKRZEWSKI. Posnaniae 1890–1892²; *Tomus 3.* Ed. Jadwiga KARWASIŃSKA. Warszawa 1935²; *Tomus 1.* Ed. Helena CHŁOPOCKA. Wrocław 1970³.
- Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum = Spory i sprawy pomiędzy Polakami i Krzyżakami. Akta postępowania przed wystannikiem papieskim Antonim Zeno z Mediolanu w latach 1422–1423.* Ed. Sławomir JÓZWIAK – Adam SZWEDA – Sobiesław SZYBKOWSKI pod redakcją Adama SZWEDY. Toruń 2015.
- Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch. Abt. 1. Bd. IV–VI.* Hg. v. Friedrich Georg von BUNGE. Reval – Riga 1859–1873; *Bd. VII.* Hg. v. H. HILDERBRAND. Riga 1881.
- Magnum oecumenicum Constantiense concilium de universali ecclesiae reformatione, unione et fide. Tomus I–VII.* Ed. Hermannus VON DER HARDT. Francofurti – Lipsiae – Helmestadi – Berolini 1697–1742.
- Die Matrikel der Wiener Rechtswissenschaftlichen Fakultät. Matricula Facultatis Juristarum Studii Viennensis. Bd. I. 1402–1442.* Hg. v. Kurt MÜHLBERGER. Bearb. v. Johannes SEIDL unter Mitarbeit von Andreas BRACHER und Thomas MAISEL. Wien – Köln – Weimar 2011.
- Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis. Tomus I. Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis, ab anno Christi 1367. usque ad annum 1585. Pars I.* Pragae 1830.
- Monumenta Zollerana. Urkundenbuch zur Geschichte des Hauses Hohenzollern, VIII. Ergänzungen und Berichtigungen zu Bd. I–VII, 1085–1417.* Hg. v. Julius GROSSMANN und Martin SCHEINS. Berlin 1890.
- Petri de Mladonowicz relatio de Magistro Johanne Hus.* In: *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých VIII.* Ed. Václav NOVOTNÝ. Praha 1932, s. 25–120.
- Pisma wybrane Pawła Włodkowica. Tom I–III. Works of Paul Wladimiri (a selection). Vol. I–III.* Ed. Ludwig EHRLICH. Warszawa 1966–1969.
- Polnoe sobranie russkich lëtopisej. Tom 11. VIII. Lëtopisnyj sbornik, imenuemyj patriaršeju ili nikovskoju lëtopisju.* S[ankt]-Petěrburg 1897.
- Regesta Historico-Diplomatica Ordinis Sanctae Mariae Theutonicorum 1198–1525. Pars I: Index Tabularii Ordinis S. M. Theutonicorum. Regesten zum Ordensbriefsarchiv. Vol. 1: 1198–1454. Vol. 2: 1455–1510. Vol. 3: 1511–1525. Pars II: Regesta Privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum. Regesten der Pergament-Urkunden aus der Zeit des Deutschen Ordens (1164–1525) (Mit einem Anhnag: Papst- und Konzilsurkunden, 1191–1523).* Bearb. v. Erich JOACHIM. Hg. v. Walther HUBATSCH. Göttingen 1948–1973.
- Regesta Imperii XI. Regesten Kaiser Sigismunds (1410–1437) nach Archiven und Bibliotheken geordnet.* Hg. v. Karel HRUZA. *Bd. 1: Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken Mährens und Tschechisch-Schlesiens.* Nach Wilhelm Altmann Neubearb. v. Petr ELBEL. Wien – Köln – Weimar 2012; *Bd. 2: Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken West-, Nord- und Ostböhmens.* Nach Wilhelm Altmann Neubearb. v. Petr ELBEL – Stanislav BARTA – Přemysl BAR – Lukáš REITINGER. Wien – Köln – Weimar 2015; *Bd.*

- 3: *Die Urkunden aus den Archiven und Bibliotheken Südböhmens*. Nach Wilhelm Altmann Neubearb. v. Petr ELBEL – Přemysl BAR – Stanislav BARTA – Lukáš REITINGER. Wien – Köln – Weimar 2016.
- Regesten Kaiser Ludwigs des Bayern (1314–1347) nach Archiven und Bibliotheken geordnet. Heft 8: Die Urkunden aus den Archiven und Bibliotheken Österreichs*. Hg. v. Michael MENZEL. Bearb. v. Johannes WETZEL. Köln – Weimar – Wien 2008.
- Regesten zu den Briefregistern des Deutschen Ordens II: die Ordensfolianten 8, 9 und Zusatzmaterial. Mit einem Anhang: Die Abschriften aus den Briefregistern des Folianten APG 300, R/LI, 74*. Hg. v. Sebastian KUBON – Jürgen SARNOWSKY – Annika SOUHR-KÖNIGHAUS. Göttingen 2014 (Beihefte zum Preußischen Urkundenbuch 2).
- Repertorium Germanicum III. Verzeichnis der in den Registern und Kameralakten Alexanders V., Johann's XXIII. und des Konstanzer Konzils vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien 1409–1417*. Bearb. v. Ulrich KÜHNE. Zürich – Hildesheim 1991 (Unveränderter Nachdruck der Ausgabe Berlin 1935).
- Repertorium Germanicum IV. Verzeichnis der in den Registern und Kameralakten Martins V. vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien 1417–1431. Bd. I. (A–H)*. Bearb. v. Karl August FINK. Zürich 1991 (Unveränderter Nachdruck der Ausgabe Berlin 1943).
- Russisch-Livländische Urkunden*. Gesammelt v. K. E. NAPIERSKY. St. Petersburg 1868.
- Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio. Tomus 27–28*. Ed. Joannes Dominicus MANSI. Venetiis 1784–1785.
- Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft. Bd. III*. Hg. v. Theodor HIRSCH – Max TÖPPEN – Ernst STREHLKE. Leipzig 1866.
- Die Staatsschriften des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert. Erster Band. Die Traktate vor dem Konstanzer Konzil 1414–1418 über das Recht des Deutschen Ordens am Lande Preußen*. Hg. v. Erich WEISE. Göttingen 1970.
- Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert. Bd. I. (1398–1437); Bd. II.–III.; Register zu Bd. I./II. und Bd. III*. Hg. v. Erich WEISE. Königsberg – Marburg 1939–1969; Bd. I. Marburg 1970².
- Starodawne prawa polskiego pomniki. Tom V*. Ed. Michael BOBRZYŃSKI. Cracoviae 1878.
- Die Steuerbücher der Stadt Konstanz. Teil I: 1418–1460*. Bearb. vom Stadtarchiv Konstanz. Konstanz 1958 (Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen 9).
- Tabulae ordinis Theutonici ex tabularii regii Berolinensis codice*. Ed. Ernestus STREHLKE. Berolini 1869.
- Ulrich Richental. Das Konzil zu Konstanz*. [2] Kommentar und Text bearbeitet von Otto FEGGER. Starnberg – Konstanz 1964.
- Urkundliche Beiträge zur Geschichte Kaiser Sigmunds*. Hg. v. Wilhelm ALTMANN. MIÖG 18/4, 1897, s. 588–609.
- Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae. T. II. (1410–1572)*. Ed. Augustinus THEINER. Romae 1861.

Zsigmondkori oklevéltár IV. (1413–1414); V. (1415–1416); VI. (1417–1418). Ed. Elemér MÁLYUSZ – Iván BORSA. Budapest 1994–1999.

Seznam literatury

1413 m. *Horodles aktai (dokumentai ir tyrinejimai). Akty horodelskie z 1413 roku (dokumenty i studia)*. Sudare/Pod redakcją Jūratė KIAUPIENĖ – Lidia KORCZAK. Parengė/Opracowali Jūratė KIAUPIENĖ – Lidia KORCZAK – Piotr RABIEJ – Edmundas RIMŠA – Jan WRONISZEWSKI. Vilnius – Kraków 2013 (Lietuvos užsienio politikos dokumentai XIII–XVIII a.).

AGOSTI, Giorgio: *Bezpośrednie źródło „Tractatus de potestate papae respectu infidelium.“* RH 12, 1936, s. 300–317.

ALTHOFF, Gerd – STOLLBERG-RILINGER, Barbara: *Die Sprache der Gaben. Zu Logik und Semantik des Gabentauschs im vormodernen Europa.* Jahrbücher für Geschichte Osteuropas NF 63, 2015, s. 1–22.

ANDERSSON-SCHMITT, Margarete – HEDLUND, Monica: *Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala. Katalog über die C-Sammlung. Band 1. Handschriften C I–IV, 1–50.* Uppsala – Stockholm 1988.

ANNAS, Gabriele: *Hoftag – Gemeiner Tag – Reichstag. Studien zur strukturellen Entwicklung deutscher Reichsversammlungen des späten Mittelalters (1349–1471). Bd. 1.* Göttingen 2004.

ARENDT, Paul: *Die Predigten des Konstanzer Konzils. Ein Beitrag zur Predigt- und Kirchengeschichte des ausgehenden Mittelalters.* Freiburg im Breisgau 1933.

Arguments and Counter-Arguments. The Political Thought of the 14th–15th Centuries during the Polish-Teutonic Order Trials and Disputes. Ed. Wiesław SIERADZAN. Toruń 2012.

ASCHBACH, Joseph: *Geschichte Kaiser Sigmund's. Bd. II.* Hamburg 1839.

Aus der Frühzeit europäischer Diplomatie. Zum geistlichen und weltlichen Gesandtschaftswesen vom 12. und 15. Jahrhundert. Hg. v. Claudia ZEY – Claudia MÄRTL. Zürich 2008.

Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter (13. bis 16. Jahrhundert). Hg. v. Dieter BERG – Martin KINTZINGER – Pierre MONNET. Bochum 2002.

Außenpolitisches Handeln im ausgehenden Mittelalter: Akteure und Ziele. Hg. v. Sonja DÜNNEBEIL – Christine OTTNER unter Mitarbeit von Anne-Katrin KUNDE. Köln – Weimar 2007 (RI Beihefte 27).

BACZKOWSKI, Krzysztof: *Polityka Zygmunta Luksemburskiego wobec Polski w dwu pierwszych dekadach XV wieku a Mikołaj Trąba.* In: Mikołaj Trąba. Maż stanu i prymas Polski. Ed. F. KYRIK, s. 71–88.

BADER, Karl S.: *Arbiter arbitrator seu amicable compositor. Zur Verbreitung einer Kanonistischen Formel in Gebieten nördlich der Alpen.* ZSR KA 46, 1960, s. 239–276.

BAR, Přemysl: *Protihusitská propaganda v písemnostech Zikmunda Lucemburského. Definice – dochování – texty.* ČČH 114, 2016, s. 614–651.

BAR, Přemysl: *Omnes Poloni essent heretici. Kauza Jana Falkenberga a diskuze o pojmu „hereze“*

- na kostnickém koncilu.* In: Cesta k rozmanitosti aneb Kavárenský povaleč digitálním historikem středověku. Sborník příspěvků k životnímu jubileu PhDr. Zdeňka Uhlíře. K vydání připravili Renáta Modráková a Tomáš Klimek. Praha 2106, s. 55–64.
- BAR, Přemysl: *A Tortuous Path to Reconciliation and Justice: Sigismund of Luxembourg as Arbiter in the Dispute between the Teutonic Knights and Poland (1412–1420).* ZfO 66, 2017, s. 3–40.
- BARANOV, Alexander: *Der Dienstenachlass von Johannes Voigt (Staatsarchiv Königsberg) in der Russischen Staatsbibliothek Moskau.* Preußenland NF 2, 2011, s. 91–113.
- BARDACH, Juliusz: *Krewa i Lublin. Z problemów unii polsko-litewskiej.* In: TÝŻ: Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w. Warszawa 1970, s. 11–67.
- BARTONIEK, Emma: *Codices manu scripti latini. Vol. I. Codices latini mediū aevi.* Budapestini 1940.
- BATTENBERG, Fridrich: *Reichsacht und Anleite im Spätmittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte der höchsten königlichen Gerichtsbarkeit im Alten Reich, besonders im 14. und 15. Jahrhundert.* Köln – Wien 1986.
- BAUM, Wilhelm: *Die Habsburger in den Vorlanden 1386–1486. Krise und Hohepunkt der habsburgischen Machtstellung in Schwaben am Ausgang des Mittelalters.* Wien – Köln – Weimar 1993.
- BELLÉE, Hans: *Polen und die römische Kurie in den Jahren 1414–1424.* Berlin – Leipzig 1914.
- BELCH, Stanisław Franciszek: *Tractatus „Opinio Hostiensis“ (at the Council of Constance) by Paulus Vladimiri.* In: Sacrum Poloniae Millennium 3. Rzym 1956, s. 385–431 (neměl jsem k dispozici; vyšlo také jako separat).
- BELCH, Stanislaus Franciszek: *Paulus Vladimiri and His Doctrine Concerning International Law and Politics. Vol. I–II.* London – The Hague – Paris 1965.
- BELCH, Stanisław Franciszek: *Theologi anonymi Utrum bella contra infidels licitum sit movere? Mediaevalia Philosophica Polonorum* 19, 1974, s. 3–63.
- BERG, Dieter: *Deutschland und seine Nachbarn 1200–1500.* München 1997.
- BESS, Bernhard: *Johannes Falkenberg OP und der preussisch-polnische Streit vor dem Konstanzer Konzil.* Zeitschrift für Kirchengeschichte 16, 1896, s. 385–464.
- BEUTTEL, Jan-Erik: *Der Generalprokurator des Deutschen Ordens an der Römischen Kurie. Amt, Funktionen, personelles Umfeld und Finanzierung.* Marburg 1999.
- Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon.* Hg. v. Erwin GATZ unter Mitwirkung von Clemens BRODKORB. Berlin 2001.
- BISKUP, Marian: *Die Erforschung des Deutschordensstaates Preußen. Forschungsstand – Aufgaben – Ziele.* In: Der Deutschordensstaat Preussen in der polnischen Geschichtsschreibung der Gegenwart. Hg. v. Udo ARNOLD – Marian BISKUP. Marburg 1982, s. 1–35 (původní vydání: BISKUP, Marian: *Stan i potrzeby badań na państwie krzyżackim w Prusach (w. XIII – początek XVI).* ZH 41, 1976, s. 21–50).
- BISKUP, Marian: *Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454–1466.* Oświęcim 2014 (re-edice z r. 1967).
- BISKUP, Marian: *Wojny Polski z Zakonem Krzyżackim 1308–1521.* Oświęcim 2014.
- BISKUP, Marian – CZAJA, Roman – DŁUGOŁĘCKI, Wiesław – DYGO, Marian – JÓZWIĄK, Sławomir

Seznam pramenů a literatury

- RADZIWIŃSKI, Andrzej – TANDECKI, Janusz: *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*. Warszawa 2009.
- BLASZCZYK, Grzegorz: *Burza koronacyjna. Dramatyczny fragment stosunków polsko-litewskich w XV wieku*. Poznań 1998.
- BLASZCZYK, Grzegorz: *Czy była uni kreuska?* KH 110, 2003, s. 83–96.
- BLASZCZYK, Grzegorz: *Dzieje stosunków polsko-litewskich. Tom II. Od Krewa do Lublina. Część I*. Poznań 2007.
- BOOCKMANN, Hartmut: *Die Rechtsstudenten des Deutschen Ordens. Studium, Studienförderung und gelehrter Beruf im späteren Mittelalter*. In: Festschrift für Hermann Heimpel zum 70. Geburtstag am 19. September 1971. II. Band. Göttingen 1972 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 36/II), s. 313–375.
- BOOCKMANN, Hartmut: *Aus den Handakten des Kanonisten Johannes Urbach (Auerbach). Die Satira des Johannes Falkenberg und andere Funde zur Geschichte des Konstanzer Konzils*. DA 28, 1972, s. 497–532.
- BOOCKMANN, Hartmut: *Johannes Falkenberg, der deutsche Orden und die polnische Politik. Untersuchungen zur politischen Theorie des späteren Mittelalters*. Göttingen 1975.
- BOOCKMANN, Hartmut: *Die Vertretung des Deutschen Ordens auf den spätmittelalterlichen Reichstagen*. In: Nord und Süd in der deutschen Geschichte des Mittelalters. Akten des Kolloquiums veranstaltet zu Ehren von Karl Jordan, 1907–1984, Kiel, 15.–16. Mai 1987. Hg. v. Werner PARAVICINI. Sigmaringen 1990, s. 97–108.
- BOOCKMANN, Hartmut: *Der Deutsche Orden in der Kommunikation zwischen Nord und Süd*. In: Kommunikation und Mobilität im Mittelalter. Begegnungen zwischen dem Süden und der Mitte Europas (11.–14. Jahrhundert). Hg. v. Siegfried de RACHEWILTZ – Josef REIDMANN. Sigmaringen 1995, s. 179–189.
- BOOCKMANN, Hartmut: *Die Briefe des Deutschordenshochmeisters*. In: Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance. Hg. v. Heinz-Dieter HEIMANN in Verbindung mit Ivan HLAVÁČEK. Paderborn – München – Wien – Zürich 1998, s. 103–111.
- BOOCKMANN, Hartmut: *Der Deutsche Orden. Zwölf Kapitel aus seiner Geschichte*. München 2012⁵.
- BORAWSKA, Teresa: *Kaspar Schuwenpflug i jego rola w procesach polsko-krzyżackich w pierwszej połowie XV wieku*. ZH 79, 2014/2, s. 7–28.
- BRANDENBURG, Erich: *König Sigmund und Kurfürst Friedrich I. von Brandenburg*. Berlin 1891.
- BRANDMÜLLER, Walter: *Simon de Lellis de Teramo. Ein Konsistorialadvokat auf den Konzilien von Konstanz und Basel*. AHC 12, 1980, s. 229–268.
- BRANDMÜLLER, Walter: *Martin V. und die Griechenunion: der „Sermo in presentacione cuiusdam episcopi Ruteni“ des Mag. Mauricius Rvacka in Konstanz, 25. Februar 1418*. Studia Gratiana 28, 1998, s. 133–148.
- BRANDMÜLLER, Walter: *Das Konzil von Konstanz 1414–1418. Bd. 1: Bis zur Abreise Sigismunds nach Narbonne*. Paderborn u. a. 1999²; *Bd. 2: Bis zum Konzilsende*. Paderborn u. a. 1997.
- BRZOSTOWSKI, Tadeusz: *Paweł Włodkowic*. Warszawa 1954.

- BÜCHNER, Robert: *St. Christoph am Arlberg. Die Geschichte von Hospiz und Taverne, Kapelle und Bruderschaft, von Brücken, Wegen und Straßen, Säumern, Wirten und anderen Menschen an einem Alpenpass (Ende des 14. bis Mitte des 17. Jahrhunderts)*. Wien – Köln – Weimar 2005.
- CLEMMENSEN, Steen: *Donaueschinger Wappenbuch, edited and reconstructed by S. C. from Karlsruhe, Badische Landesbibliothek Hs. Don. 496*. 2012 (dostupné na <http://www.armorial.dk/german/Donaueschingen.pdf>).
- COXE, Henricus O.: *Catalogus codicum mss., qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie adseruantur. Pars I. Catalogus codicum mss. Collegii Novi*. Oxonii 1852.
- CREMASCOLI, Giuseppe: *Sui sermoni di Giacomo Arrigoni, Vescovo di Lodi, al Concilio di Costanza*. Archivio storico lodigiano 132, 2013, s. 55–72.
- CZAJA, Roman: *Urzednicy miejscy Torunia. Spisy. Część 1: do roku 1454*. Toruń 1999.
- ČAPSKÝ, Martin: *Zrození země. Komunikující společnosti pozdněstředověkého Slezska*. Praha 2013.
- ČAPSKÝ, Martin: *Město pod vládou kazatelů. Charizmatičtí náboženští vůdci ve střetu s městskou radou v pozdněstředověkých českých korunních zemích*. Praha 2015.
- DĄBROWSKI, Jan – GAWĘDA, Stanisław et al.: *Rozbiór krytyczny Annalium Poloniae Jana Długosza z lat 1385–1444. T. I*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1961.
- DALDRUP, Oliver: *Zwischen König und Reich. Träger, Formen und Funktionen von Gesandtschaften zur Zeit Sigismunds von Luxemburg (1410–1437)*. Münster 2010.
- DEMBIŃSKI, Paweł – GIDASZEWSKI, Tomasz – JUREK, Tomasz – KOZAK, Adam – ŁOJKO, Jerzy – ŁOJKO-WOJTYNIAK, Paulina: *Andrzej Łaskarz. Dyplomata, duchowny 1362–1426*. Kraków 2014.
- DEPKAT, Volker: *Kommunikationsgeschichte zwischen Mediengeschichte und der Geschichte sozialer Kommunikation: Versuch einer konzeptionellen Klärung*. In: *Medien der Kommunikation im Mittelalter*. Hg. v. Oliver AUGE – Karl-Heinz SPIESS. Stuttgart 2003, s. 9–48.
- DOUBEK, Franz A.: *Skarga Żmudzinów i odpowiedź Zakonu Niemieckiego z roku 1416*. Ateneum Wileńskie 7, 1930, s. 873–890.
- DRABINA, Jan: *Kontakty papiestwa z Polską 1378–1417 w latach wielkiej schizmy zachodniej*. Kraków 1993.
- DRABINA, Jan: *Papiestwo – Polska w latach 1384–1434*. Kraków 2003.
- EHRlich, Ludwik: *Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza*. Warszawa 1954.
- EHRlich, Ludwik: *Rektor Paweł Włodkowic. Rzecznik obrony przeciw Krzyżakom*. Kraków 1963.
- EKDAHL, Sven: *Die Schlacht bei Tannenberg 1410: Quellenkritische Untersuchungen. Bd. 1: Einführung und Quellenlage*. Berlin 1982.
- EKDAHL, Sven: *Das Soldbuch des Deutschen Ordens 1410/1411. Teil II: Indices mit personengeschichtlichen Kommentaren*. Köln – Weimar – Wien 2010.
- ENGEL, Josef: *Zum Problem der Schlichtung von Streitigkeiten im Mittelalter*, in: *Rapports IV. Methodologie et histoire contemporaine* (Comite international des sciences historiques, XII^e Congres International des Sciences Historiques, Vienne 29 Aout – 5 Septembre 1965, Horn; Wien 1965), s. 111–129.

Seznam pramenů a literatury

- ENGEL, Pál – C. TÓTH, Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1368–1438)*. Budapest 2008 (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1).
- ENGELS, Odilo: *Der Reichsgedanke auf dem Konstanzer Konzil*. Historisches Jahrbuch 86, 1966, s. 80–106 (reprint v *Das Konstanzer Konzil*. Hg. v. Remigius BÄUMER. Darmstadt 1977, s. 369–403).
- FAULSTICH, Werner: *Medien und Öffentlichkeiten im Mittelalter 800–1400*. Göttingen 1996.
- FEGER, Otto: *Die Deutsch-Ordens-Kommende Mainau. Anfänge und Frühzeit*. Lindau – Konstanz 1958.
- FIJALEK, Johannes: *Polonia apud Italos scholastica saeculum XV. Fasciculus I. Poloni apud Italos litteris studentes et laurea donati inde a Paulo Wladimiri usque ad Johannem Lasocki collecti et illustrati*. Cracoviae 1900.
- FIJALEK, Jan: *Dwaj dominikanie krakowscy: Jan Biskupiec i Jan Falkenberg. W pięćsetną rocznicę odwołania satyry antypolskiej Falkenberga w Rzymie 1424 r.* In: Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera. T. I. Lwów 1925, s. 271–348.
- FIJALEK, Jan: *Uchrześcijanienie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu*. Kraków 1914 (přetisk bez poznámek pod čarou v *Chrstianizacja Litwy*. Red. Jerzy KŁOCZOWSKI. Kraków 1987, s. 127–318).
- FINK, Karl August: *Zum Streit zwischen dem Deutschen Orden und Polen auf den Konzilien zu Konstanz und Basel*. In: Reformata reformanda. Festgabe für Hubert Jedin zum 17. Juni 1965. 1. Teil. Münster 1965, s. 74–86.
- FINKE, Heinrich: *Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils*. Paderborn 1889.
- FIRNHABER, Friedrich: *Petrus de Pulka. Abgesandter der Wiener Universität am Concilium zu Constanz*. AÖG 15, 1856, s. 1–70.
- FLEISCHER, Franz: *Heinrich IV. Heilsberg von Vogelsang. Bischof von Ermland (1401–1415)*. ZGAE 12, 1899, s. 1–134.
- FRENKEN, Ansgar: *Die Erforschung des Konstanzer Konzils (1414–1418) in den letzten 100 Jahren*. Paderborn 1993 (AHC 25).
- FRENKEN, Ansgar: *Der König und sein Konzil – Sigmund auf der Konstanzer Kirchenversammlung. Macht und Einfluss des römischen Königs im Spiegel institutioneller Rahmenbedingungen und personeller Konstellationen*. AHC 36, 2004, s. 177–242.
- FRENKEN, Ansgar: *Das Konstanzer Konzil*. Stuttgart 2015.
- FRONTCZYK, Marian: *Andrzej Łaskarz z Gosławic herbu Godziemba biskup poznański*. Nasza Przyszłość 30, 1969, s. 125–170.
- FROST, Robert: *The Oxford History of Poland-Lithuania. Vol. I: The Making of the Polish-Lithuanian Union, 1385–1569*. Oxford 2015.
- GAUSE, Fritz: *Weise, Erich*. Altpreußische Biographie III. Hg. v. Kurt FORSTREUTER – Fritz GAUSE. Marburg 1975, s. 1072.
- GAWLAS, Sławomir: „*Verus heres*.“ *Z badań nad świadomością polityczną obozu władzy Władysława Łokietka w początku XIV w.* KH 95, 1988, s. 78–104.

- Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*. Hg. v. Rainer C. SCHWINGES – Klaus WRIEDT. Ostfildern 2003 (VuF 60).
- GOLEBIEWSKI, Łukasz: *Dzieje Polski za Władysława Jagiełły i Władysława IIIgo. Tom I*. Warszawa 1846.
- GÓRSKI, Karol: *Niemieckie misje wśród Słowian i Prusów*. ZH 25, 1960, s. 59–70.
- GÓRSKI, Karol: „Ostatnie słowo“ Pawła Włodkowica o zakonie krzyżackim z roku 1432. ZH 29, 1964, s. 151–170.
- GRABSKI, Andrzej Feliks: *List Władysława Jagiełły i Witolda do soboru w Konstancji (1417)*. *Nasza Przyszłość* 25, 1966, s. 277–284.
- GRABSKI, Andrzej Feliks: *Pogrunwaldzkie polemiki*. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, Nauki Humanistyczno-Społeczne*, I/45, 1966, s. 45–66.
- GRAFF, Tomasz: *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*. Kraków 2008.
- GRAFF, Tomasz: *Sobór w Konstancji wobec monarchii polsko-litewskiej*. *ZNUJ Prace Historyczne* 141/2, 2014, s. 511–529.
- HALECKI, Oskar: *Zawisza Czarny a łowy książęce na Litwie i w Tyrolu*. *Miesięcznik Heraldyczny* 12, 1933, s. 186–189.
- HALECKI, Oskar: *Dzieje unii jagiellońskiej. Tom I. W wiekach średnich*. Kraków 1919.
- HEIMPEL, Hermann: *Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds (Über den Cod. Pal. Lat. 701 der Vatikanischen Bibliothek)*. *Archiv für Urkundenforschung* 12/1, 1931, s. 111–180.
- HEINEMANN, Otto von: *Die Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel. Abth. I: Die Helmstedter Handschriften. Bd. 2*. Wolfenbüttel 1884.
- HEPPEL, Muriel: *New Light on the Visit of Grigori Tsamblak to the Council of Constance*. *Studies in Church History* 13, 1976, s. 223–229.
- HEPPEL, Muriel: *The Ecclesiastical Career of Gregory Camblak*. London 1979.
- HIRSCHBIEGEL, Jan: *Étrennes. Untersuchungen zum höfischen Geschenkverkehr im spätmittelalterlichen Frankreich der Zeit König Karls VI. (1380–1422)*. München 2003.
- Die Hochmeister des Deutschen Ordens 1190 bis 2012*. Hg. v. Udo ARNOLD. Weimar 2014² (QSGDO 40).
- HOENSCH, Jörg K.: *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*. München 1996.
- HOFMANN, Hanns Hubert: *Die Krise des deutschen Ordens*. In: *Die Welt zur Zeit des Konstanzer Konzils*, s. 63–81.
- HOLLNSTEINER, Johannes: *König Sigismund auf dem Konstanzer Konzil. Nach den Tagebuchaufzeichnungen des Kardinals Fillastré*. *MIÖG* 41, 1926, s. 185–200.
- HOLTZMANN, Walter: *Die Gründung des Bistums Samaiten. Ein Beitrag zur Geschichte des Konstanzer Konzils*. *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* NF 32, 1917, s. 70–84.
- HÖFLER, Constantin von: *Der Streit der Polen und der Deutschen vor dem Constanzer Concil*. *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 95, 1879 [1880], s. 875–898.

- HRUZA, Karel: *Schrift und Rebellion. Die hussitischen Manifeste aus Prag von 1415–1431*. In: Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert. Internationales Kolloquium Prag 5.–10. Oktober 1998. Ed. František ŠMAHEL. Praha 1999, s. 81–108.
- HRUZA, Karel: „*Audite et cum speciali diligencia attendite verba litere huius.*“ *Hussitische Manifeste. Objekt – Methode – Definition*. In: Text – Schrift – Codex. Quellenkundliche Arbeiten aus dem Institut für Österreichische Geschichtsforschung. Eds. Christoph EGGER – Herwig WEIGL. Wien – München et a. 2000 (MIÖG Ergbd. 35), s. 345–384.
- HRUZA, Karel: *Audite, celi! Ein satirischer hussitischer Propagandatext gegen König Sigismund*. In: Propaganda, Kommunikation, s. 129–151.
- HUBATSCH, Walther: *Die Staatsbildung des Deutschen Ordens*. In: Preussenland und Deutsche Orden. Festschrift für Kurt Forstreuter zur Vollendung seines 60. Lebensjahres dargebracht von seinen Freunden. Würzburg 1958 (Ostdeutsche Beiträge aus dem Göttinger Arbeitskreis 9), s. 127–152.
- HÜBNER, Klara: *Mord und Rufmord. Politische Propaganda und die Anfänge der Schwarzen Legende König Wenzels IV.* In: Reformverlierer 1000–1800. Zum Umgang mit Niederlagen in der europäischen Vormoderne. Hg. v. Andreas BIHRER – Dietmar SCHIERSNER. Berlin 2016, s. 57–95.
- HYLAND, William Patrick: *John-Jerome of Prague: Portrait of a Fifteenth-Century Camaldolese*. The American Benedictine Review 46/3, 1995, s. 308–334.
- CHŁOPOCKA, Helena: *Dotychczasowe edycje Lites ac res gestae w świetle krytyki*. StŻr 10, 1965, s. 109–115.
- CHŁOPOCKA, Helena: *Procesy Polski z Zakonem Krzyżackim w XIV wieku. Studium źródłoznawcze*. Poznań 1967.
- INCZE, János: *360 Years in Pledge. The Pledging of the Spiš Region*. In: Hungaro-Polonica Young Scholars on Medieval Polish-Hungarian Relations. Ed. Dániel BAGI – Gábor BARABÁS – Zsolt MÁTÉ. Pécs 2016, s. 265–286.
- ISRAEL, Ottokar: *Das Verhältnis des Hochmeisters des Deutschen Ordens zum Reich im 15. Jahrhundert*. Marburg 1952.
- Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368–1437*. Hg. v. Thomas KEES – Jörg K. HOENSCH. Warendorf 1995 (Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit 6).
- JAMES, Montague Rhodes: *The Western Manuscripts in the Library of Emmanuel College. A Descriptive Catalogue*. Cambridge 1904.
- JASIŃSKI, Kazimierz: *Przymierze polsko-austriackie w 1412 r. ze szczególnym uwzględnieniem małżeństwa Cymbarki księżniczki mazowieckiej z Ernstem żelaznym księciem austriackim*. In: Prace z dziejów państwa i zakonu krzyżackiego. Pod red. Antoniego CZACHAROWSKIEGO. Toruń 1984 (Ordines militares II), s. 127–145.
- JASUDOWICZ, Tadeusz: *Śladami Ehrlicha: Do Pawła Włodkowica po naukę o prawach człowieka*. Toruń 1995.
- JÄHNIG, Bernhart: *Johann von Wallenrode O.T. Erzbischof von Riga, Königlich Rat, Deutschordensdiplomant und Bischof von Lüttich im Zeitalter des Schismas und des Konstanzer Konzils (um 1370–1419)*. Bonn – Godesberg 1970.

- JÄHNIG, Bernhart: *Das älteste Findbuch der Deutschordensfolianten (um 1525) und deren Schick-sal(e) im 19. Jahrhundert.* In: *Deutschsprachige Literatur des Mittelalters im östlichen Europa. Forschungsstand und Forschungsperspektiven.* Hg. v. Ralf G. PÄSLER – Dietrich SCHMIDTKE. Heidelberg 2006, s. 29–55.
- JÄHNIG, Bernhart: *Kaspar Schuwenpflug († 1423).* In: BRHH, s. 497–498.
- JÓZWIAK, Sławomir: *Centralne i terytorialne organy władzy zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1410. Rozwój – Przekształcenia – Kompetencje.* Toruń 2012².
- JÓZWIAK, Sławomir – TRUPINDA, Janusz: *Organizacja życia na zamku krzyżackim w Malborku w czasach wielkich mistrzów (1309–1457).* Malbork 2011².
- JÓZWIAK, Sławomir – KWIATKOWSKI, Krzysztof – SZWEDA, Adam – SZYBKOWSKI, Sobiesław: *Wojna Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411.* Malbork 2010.
- JÓZWIAK, Sławomir – SZWEDA, Adam: *Przed „wielką wojną.” Polsko-krzyżacka rozgrywka dyplomatyczna w czerwcu-sierpniu 1409 roku.* RH 73, 2007, s. 139–164.
- JUROK, Jiří: *Straníci markraběte Prokopa kolem roku 1399 a otázka jejich kontinuity do husitské revoluce. K 600. výročí upálení M. Jana Husa.* Olomoucký archivní sborník 13, 2015, s. 25–116.
- KADLEC, Jaroslav: *Mistr Mařík Rvačka na koncilu kostnickém.* In: *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela. Sv. 1. Uspoř. Jaroslav PÁNEK – Miloslav POLÍVKA – Noemi REJCHRTOVÁ.* Praha 1994, s. 381–390.
- KAHL, Hans-Dietrich: *Die völkerrechtliche Lösung der „Heidenfrage“ bei Paulus Vladimiri von Krakau († 1435) und ihre problemgeschichtliche Einordnung.* ZfO 7, 1958, s. 161–209.
- KAŃKOLEWSKI, Igor: *Deutscher Orden. Verfluchte – Helden.* In: *Deutsch-Polnische Erinnerungsorte. Bd. II: Geteilt / Gemeinsam.* Hg. v. Hans Henning HAHN – Robert TRABA. Unter Mitarbeit von Maciej GÓRNY – Kornelia KONCZAL. Paderborn 2014, s. 247–272.
- KAMP, Hermann: *Friedensstifter und Vermittler im Mittelalter.* Darmstadt 2001.
- KĘTRZYŃSKI, Wojciech: *Katalog rękopisów Biblioteki Zakładu Nar. im. Ossolińskich. Tom I (sygn. 1–226).* Lwów 1881.
- KIAUPIENĖ, Jūratė: *Akt krewski z 14 sierpnia 1385 r.: gdzie kryje się problem – w dokumencie czy w jego interpretacjach?* KH 108, 2001, s. 47–62.
- KIAUPIENĖ, Jūratė: *W związku z polemiką Grzegorza Błaszczyka w sprawie unii krewskiej.* KH 110, 2003, s. 97–98.
- KIAUPIENĖ, Jūratė: *Istnienie i funkcjonowanie dokumentów horodelskich z 1413 r.* In: 1413 m. Horodles, s. 289–318.
- KINTZINGER, Martin: *Cum salvo conductu. Geleit im westeuropäischen Spätmittelalter.* In: *Gesandtschafts- und Botenwesen,* s. 313–363.
- KINTZINGER, Martin: *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im mittelalterlichen Westeuropa. Einführung zur Konzeption.* In: *Auswärtige Politik,* s. 15–19.
- KINTZINGER, Martin: *Westbindungen im spätmittelalterlichen Europa. Auswärtige Politik zwischen dem Reiche, Frankreich, Burgund und England in der Regierungszeit Kaiser Sigmunds.* Stuttgart 2000.

Seznam pramenů a literatury

- KINTZINGER, Martin: *Das Konzil konstruieren. König Sigismund und die internationale Kommunikation*. In: *Das Konstanzer Konzil als europäisches Ereignis*, s. 219–254.
- KIRSCH, Mona: *Das allgemeine Konzil Spätmittelalter. Organisation – Verhandlungen – Rituale*. Heidelberg 2016.
- KŁOCZOWSKI, Jerzy: *Jagiello i Witold wobec prawosławnych: próba ich dowartościowania w 1417 roku*. In: *Balticum. Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Pod red. Zenona Huberta NOWAKA. Toruń 1992, s. 175–179.
- KOEPPE, Hans: *Die Anfänge der Verwendung von Chiffren im diplomatischen Schriftwechsel des Deutschen Ordens*. In: *Preußenland und Deutscher Orden. Festschrift für K. Forstreuter zur Vollendung seines 60. Lebensjahres dargebracht von seinen Freunden*. Göttingen 1958 (Ostdeutsche Beiträge a. d. Göttinger Arbeitskreis IX), s. 173–191.
- KOEPPE, Hans: *Peter von Wormditt, Gesandter des Deutschen Ordens am päpstlichen Hof 1403–1419*. In: *Das Preußenland als Forschungsaufgabe. Eine europäische Region in ihren geschichtlichen Bezügen. Festschrift für Udo Arnold zum 60. Geburtstag gewidmet von den Mitgliedern der Historischen Kommission für ost- und westpreußische Landesforschung*. Hg. v. Bernhart JÄHNIG – Georg MICHELS. Lüneburg 2000, s. 17–36.
- KOHLSCHEIN, Franz: *Die älteste Beschreibung der orthodoxen Liturgie in der Chronik des Ulrich von Richental über das Konzil von Konstanz*. *Archiv für Liturgiewissenschaft* 29, 1987, s. 234–241.
- KOLANKOWSKI, Ludwik: *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów. Tom I. 1377–1499*. Oświęcim 2014 (reedice z roku 1930).
- KOLLER, Heinrich: *Kaiser Siegmunds Kampf gegen Herzog Friedrich IV. von Österreich*. In: *Studia Luxemburgensia. Festschrift Heinz Stoob zum 70. Geburtstag*. Hg. v. Friedrich Bernhard FAHLBUSCH und Peter JOHANEK. Warendorf 1989, s. 313–352.
- Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*. Hg. v. Heinz-Dieter HEIMANN in Verbindung mit Ivan HLAVÁČEK. Paderborn – München – Wien – Zürich 1998.
- Das Konzil von Konstanz. Beiträge zu seiner Geschichte und Theologie*. Hg. v. August FRANZEN – Hermann SCHÄUFELE. Freiburg – Wien 1964.
- Die Konzilien von Pisa (1409), Konstanz (1414–1418) und Basel (1431–1449). Institution und Personen*. Hg. v. Heribert MÜLLER – Johannes HELMRATH. Ostfildern 2007 (VuF 67).
- Das Konstanzer Konzil als Europäisches Ereignis. Begegnungen, Medien und Rituale*. Hg. v. Gabriella SIGNORI – Birgit STUDDT. Ostfildern 2014 (VuF 79).
- Das Konstanzer Konzil: 1414–1418. Weltereignis des Mittelalters. Essays. Katalog*. Hg. v. Karl-Heinz BRAUN – Mathias HERWEG – Hans W. HUBERT – Joachim SCHNEIDER – Thomas ZOTZ. Darmstadt 2013–2014.
- KOPIEC, Jan: *Johann Abezier (um 1375–1424)*. In: BRHH, s. 185–186.
- KOPIEC, Jan: *Johann Borsnitz (Borscnitz) († frühestens 1420)*. In: BRHH, s. 343.
- KOSMAN, Marcelli: *Sepieński (Sapieński) Mikotaj h. Nowina (zm. ok. 1432)*. PSB XXXVI, s. 282–284.

- KOSMAN, Marcei: *Kancelaria wielkiego księcia Witolda*. StŻr 14, 1969, s. 91–119.
- KRAS, Paweł: *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*. Lublin 1998.
- KRZYWIAK, Lech: „*Via concordiae*” czy „*via iustitiae*” – jeszcze w sprawie „ostatniego słowa” Pawła Włodkowica o Zakonie krzyżackim. In: Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej. Red. Waldemar BUKOWSKI – Krzysztof OZÓG – Franciszek SIKORA – Stanisław SZCZUR. Kraków 1995, s. 323–327.
- KRZYŻANIAKOWA, Jadwiga: *Kancelaria królewska Władysława Jagielly. Studium z dziejów kultury politycznej Polski w XV w. Część 1–2*. Poznań 1972–1979.
- KRZYŻANIAKOWA, Jadwiga: *U boku króla. Początki kariery Mikołaja Trąby*. In: Mikołaj Trąba. Mąż stanu i prymas Polski. Ed. F. KIRYK, s. 25–32.
- KRZYŻANIAKOWA, Jadwiga: *Andrzej Łaskarz – „patron” polskich koncyliarystów*. In: Ludzie, Kościół, Wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństw Europy Środkowej (średniowiecze – wczesna epoka nowożytna). Red. Wojciech IWANČAK – Stefan K. KUCZYŃSKI. Warszawa 2001, s. 265–278.
- KRZYŻANIAKOWA, Jadwiga – OCHMAŃSKI, Jerzy: *Władysław II Jagiello*. Wrocław 1990.
- KUBON, Sebastian: *Die Außenpolitik des Deutschen Ordens unter Hochmeister Konrad von Jungingen (1393–1407)*. Göttingen 2016.
- KWIATKOWSKI, Krzysztof: *Memoria continenter historiam denotat: Bitwa pod Grunwaldem/Tannenbergiem/Žalgirisem 1410 w najnowszych badaniach*. Toruń 2015.
- KWIATKOWSKI, Krzysztof: *Wojska Zakonu Niemieckiego w Prusach 1230–1525. Korporacja, jej pruskie władztwo, zbrojni, kultura wojny i aktywność militarna*. Przy współpracy Marii MOLENDY. Toruń 2016.
- KWIATKOWSKI, Krzysztof: *Zygmunt Luksemburski wobec konfliktu Królestwa Polski i Wielkiego Księstwa Litwy z zakonem niemieckim wiosną 1410 roku – kilka nowych uwag*. Nowe Studia Grunwaldzkie II, 2016, s. 35–68.
- KWIATKOWSKI, Stefan: *Zakon Niemiecki w Prusach a umysłowość średniowieczna*. Toruń 1998.
- KWIATKOWSKI, Stefan: *Der Deutsche Orden im Streit mit Polen-Litauen. Eine theologische Kontroverse über Krieg und Frieden auf dem Konzil von Konstanz 1414–1418*. Stuttgart 2000.
- KWIATKOWSKI, Krzysztof – SZWEDA, Adama: *Nieco uwag o książce Marka Radocha*. ZH 77, 2012, s. 465–494.
- LAZZARINI, Isabella: *Communication and conflict. Italian diplomacy in the early Renaissance (1350–1520)*. Oxford 2015.
- LENARTOWICZ, Aleksandra: *Paweł Włodkowic and Andreas Laskary as the authors of the Polish revindication programme against the state of the Teutonic Order in 1412–1418*. In: Arguments and Counter-Arguments, s. 111–122.
- LEWICKI, Anatol: *Powstanie Świdrygielly. Ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną*. Kraków 1892 (reprint Oświęcim 2015).
- LIEDTKE, Antoni: *Walka księcia Jana opolskiego „Kropidły” z krzyżakami w obronie majątkowych praw diecezji wrocławskiej*. Toruń 1932 (Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu 38).

- Lietuvos užsienio politikos dokumentai XIII-XVIII a., 1385 m. rugpjūčio 14 d. Krevos Aktas.* Sudarė Jūratė KIAUPIENĖ. Vilnius 2002 (nemėl jsem k dispozici).
- LICHONČAK-NUREK, Grażyna: *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362–1436).* Kraków 1996.
- LOWMIANŃSKI, Henryk: *Polityka Jagiellonów.* Red. Krzysztof PIETKIEWICZ. Poznań 1999.
- MALECZYŃSKA, Ewa: *Spoleczeństwo polskie pierwszej połowy XV wieku wobec zagadnień zachodnich. Studia nad dynastyczną polityką Jagiellonów.* Wrocław 1947.
- MARMOR, Johann: *Geschichtliche Topographie der Stadt Konstanz und ihrer nächsten Umgebung, mit besonderer Berücksichtigung der Sitten- und Kulturgeschichte derselben.* Konstanz 1860.
- MATISON, Ingrid: *Die Lehnsexemption des Deutschen Orden und dessen staatsrechtliche Stellung in Preußen.* DA 21, 1965, s. 194–248.
- Medien der Kommunikation im Mittelalter.* Hg. v. Oliver AUGÉ – Karl-Heinz SPIESS. Stuttgart 2003.
- MICKŪNAITĖ, Giedrė: *Making a Great Ruler: Grand Duke Vytautas of Lithuania.* Budapest – New York 2006.
- MIETHKE, Jürgen: *Heiliger Heidenkrieg? Theoretische Kontroversen zwischen Deutschem Orden und dem Königreich Polen vor und auf dem Konstanzer Konzil.* In: Heilige Kriege. Religiöse Begründungen militärischer Gewaltanwendungen: Judentum, Christentum und Islam im Vergleich. Hg. v. Klaus SCHREINER – Elisabeth MÜLLER-LUCKNER. München 2008, s. 109–125.
- MIETHKE, Jürgen: *Die Polen auf dem Konstanzer Konzil. Der Konflikt um den Dominikaner Johannes Falkenberg.* In: Das Konstanzer Konzil 1414–1418. Weltereignis des Mittelalters. Essays. Hg. v. Karl-Heinz BRAUN – Mathias HERWEG – Hans W. HUBERT – Joachim SCHNEIDER – Thomas ZOTZ. Darmstadt 2013, s. 106–110.
- Mikołaj Trąba. Mąż stanu i prymas Polski. Materiały z Konferencji Sandomierz 13–14 czerwca 2008 roku.* Ed. Feliks KIRYK. Kraków 2009.
- MILITZER, Klaus: *Geldüberweisungen des Deutschen Ordens an die Kurie.* In: Der Hansische Sonderweg? Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Hanse. Hg. v. Stuart JENKS – Michael NORTH. Köln e. a. 1993, s. 31–48.
- MILITZER, Klaus: *Die Geschichte des Deutschen Ordens.* Stuttgart 2012².
- MORAW, Peter: *Beamtentum und Rat König Ruprechts.* Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins NF 77, 1968, s. 59–126.
- MOŻEJKO, Beata – SZYBKOWSKI, Sobiesław – SŁIWIŃSKI, Błażej: *Zawisza Czarny z Garbowa herbu Sulima.* Gdańsk 2003.
- MÜLLER, Karl Otto: *Das Finanzwesen der Deutschordenskommende Mainau im Jahre 1414.* Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung 46, 1917, s. 89–104.
- MÜNSCH, Oliver: *Gerüchte und ihre Verbreitung. Beobachtungen zur Propaganda im Investiturstreit.* In: Brief und Kommunikation im Wandel. Medien, Autoren und Kontexte in den Debatten des Investiturstreits. Hg. v. Florian HARTMANN. Unter Mitarbeit von Anja-Lisa SCHROLL – Eugenio RIVERSI. Köln – Weimar – Wien 2016, s. 69–90.

- NETTMANN, Klaus: *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen 1230–1449. Studien zur Diplomatie eines spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaates*. Wien 1986.
- NIEBOROWSKI, Paul: *Der Deutsche Orden und Polen in der Zeit des größten Konfliktes*. Breslau 1924.
- NIGHAM, Chris – STUMP, Phillip: *A Bibliographical Register of the Sermons & Other Orations Delivered at the Council of Constance (1414–1418)* [dostępne 5. května 2017 na <https://bibsocamer.org/BibSite/Nighman-Stump/>].
- NIGHAM, Chris – STUMP, Phillip: *A New Bibliographical Register of the Sermons and Other Speeches Delivered at the Council of Constance (1414–1418)*. *Medieval Sermon Studies* 50, 2006, s. 71–84.
- NIKODEM, Jarosław: *Spory o koronację wielkiego księcia Litwy Witolda w latach 1429–1430. Część 1. „Burza koronacyjna“ w relacji Jana Długosza*. *Lituanoslavica Posnaniensia. Studia Historica* 6, 1994, s. 55–75; *Część 2: Próba rekonstrukcji wydarzeń*. *Lituanoslavica Posnaniensia. Studia Historica* 7, 1997, s. 155–171.
- NIKODEM, Jarosław: *Dlaczego jesienią 1430 r. Witold zrezygnował z planów koronacyjnych?* *Lituanoslavica Posnaniensia. Studia Historica* 14, 2012, s. 155–168.
- NIKODEM, Jarosław: *Polska i Litwa wobec husyckich Czech w latach 1420–1433. Studium o polityce dynastycznej Władysława Jagiełły i Witolda Kiejstutowicza*. Oświęcim 2015².
- NIKODEM, Jarosław: *Witold. Wielki książę litewski (1354 lub 1355 – 27 października 1430)*. Kraków 2013.
- NIWIŃSKI, Mieczysław: *Umowa dodatkowa do rozejmu polsko-krzyżackiego z roku 1414*. *ZH* 10, 1935–1937, s. 165–171.
- NODL, Martin: *Sędzia polubowny – Wacław IV. Międzynarodowe aspekty politycznej rywalizacji monarchii polsko-litewskiej i Zakonu Krzyżackiego*. In: *Bitwa grunwaldzka w historii, tradycji i kulturze 1410–2010*. Red. Tomasz Ossowski. Kielce 2010, s. 21–32.
- NOWAK, Zenon Hubert: *Polityka północna Zygmunta Luksemburskiego do roku 1411*. Toruń 1964.
- NOWAK, Zenon Hubert: *International Arbitration in the Later Middle Ages*. In: *Quaestiones Medii Aevi Novae IV: Peace and War*. Warszawa 1999, s. 69–85.
- NOWAK, Zenon Hubert: *Internationale Schiedsprozesse als ein Werkzeug der Politik König Sigismunds in Ostmittel- und Nordeuropa 1411–1425*. *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 111, 1975, s. 172–188.
- NOWAK, Zenon Hubert: *Międzynarodowe procesy polubowne jako narzędzie polityki Zygmunta Luksemburskiego w północnej i środkowowschodniej Europie 1412–1424*. Toruń 1981.
- NOWAK, Zenon Hubert: *Protokół z rokowań polsko-krzyżackich w Grabiu i na Kępie Wiślanej pod Raciążkiem w 1414*. In: *Prace z dziejów państwa i zakonu krzyżackiego*. Red. A. CZACHAROWSKI. Toruń 1984, s. 147–175 (reprint TŹ: *Przyczynki źródłowe do historii Zakonu krzyżackiego w Prusach = Quellenbeiträge zur Geschichte des Deutschen Ordens in Preussen*. Toruń 2011, s. 39–74).
- NOWAK, Zenon Hubert: *Główne aspekty walki ideologicznej Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim na forum europejskim w 1. połowie XV w.* In: *Ekspansja niemieckich zakonów rycerskich*

Seznam pramenů a literatury

- w strefie Bałtyku od XIII do połowy XVI wieku. Pod red. Mariana BISKUPA. Toruń 1990, s. 187–200.
- NOWAK, Zenon Hubert: *Waffenstillstände und Friedensverträge zwischen Polen und dem Deutschen Orden*. In: Träger und Instrumentarium des Friedens im hohen und späten Mittelalter. Hg. v. Johannes FRIED. Sigmaringen 1996 (VuF 43), s. 391–403.
- NOWAK, Zenon Hubert: *Dyplomacja polska w czasach Jadwigi i Władysława Jagiełły (1382–1434)*. In: Historia dyplomacji polskiej. T. I. Połowa X w.–1572. Red. Marian BISKUP. Warszawa 1982, s. 315–393.
- NÖBEL, Wilhelm: *Michael Kuchmeister. Hochmeister des Deutschen Ordens*. Bad Godesberg 1969 (QSGDO 5).
- Od Traktatu Kaliskiego do Pokoju Oliwskiego. Polsko-Krzyżacko-Pruskie stosunki dyplomatyczne w latach 1343–1660 = Vom Frieden von Kalisch bis zum Frieden von Oliva. Diplomatische Beziehungen zwischen dem Königreich Polen und dem Deutschen Orden / Herzogtum Preußen in Jahren 1343–1660*. Ed. Almut BUES – Janusz GRABOWSKI – Jacek KROCHMAL – Grischa VERCAMER – Hubert WAJS. Warszawa 2015.
- OZÓG, Krzysztof: *Szymon z Teramo adwokat polski w Stolicy Apostolskiej i na soborach w Konstancji i Bazylei*. *Nasza Przeszłość* 78, 1992, s. 169–185.
- OZÓG, Krzysztof: *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegawenskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*. Kraków 2004.
- OZÓG, Krzysztof: *Udział Andrzeja Łaskarzyca w sprawach i sporach polsko-krzyżackich do soboru w Konstancji*. In: Polska i jej sąsiedzi w późnym średniowieczu. Ed. Krzysztof OZÓG – Stanisław SZCZUR. Kraków 2000, s. 159–186.
- PARAVICINI, Werner: *Die Preussenreisen des europäischen Adels. Teil 1–2*. Sigmaringen 1989–1995.
- PELECH, Markian: *Heinrich von Plauen*. In: Die Hochmeister des Deutschen Ordens 1190 bis 2012, s. 118–122.
- PELECH, Markian: *Zu den politischen Zielen des Deutschen Ordens beim Schiedsspruch des Königs Wenzel von Böhmen 1410*. *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 38, 1989, s. 177–187.
- PÉQUIGNOT, Stéphane: *Europäische Diplomatie im Spätmittelalter. Ein historiographischer Überblick*. *Zeitschrift für Historische Forschung* 39, 2012, s. 65–95.
- PETER, Hermann Georg: *Die Informationen Papst Johannes XXIII. und dessen Flucht von Konstanz bis Schaffhausen*. Freiburg i. Br. 1926.
- PETR, Stanislav: *Dva nové texty M. Mařka Rvačky z jeho působení na koncilu v Kostnici*. *Studia historica Brunensia* 62/1, 2015, s. 201–225.
- PETRAUSKAS, Rimvydas: *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – Struktūra – Valdžia*. Vilnius 2003.
- PFITZNER, Josef: *Groszfürst Witold von Litauen als Staatsmann*. Brünn – Prag – Leipzig – Wien 1930.
- PIEKOSIŃSKI, Franciszek: *Goście polscy na soborze konstancyjskim*. Kraków 1898 (Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie 37).

- PIERADZKA, Krystyna: *Dwie polskie relacje kronikarskie o soborze w Konstancji*. In: *Mediaevalia w 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego*. Ed. Józef GARBACIK. Warszawa 1960, s. 207–233.
- PIERADZKA, Krystyna: *Uniwersytet Krakowski w służbie państwa i wobec soborów w Konstancji i Bazylei*. In: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1346–1764*. Tom I. Ed. Kazimierz LEPSZY. Kraków 1964, s. 91–108.
- PIWOWARCZYK, Dariusz: *Dyplomaci pierwszych Jagiellonów (1385–1454): Milites spectabiles*. *Společnostvo Polskí středníevěčnej* 10, 2004, s. 147–178.
- PIWOWARCZYK, Dariusz: *Poczet rycerzy polskich XIV i XV wieku*. Warszawa 2008.
- PLÖGER, Karsten: *Foreign Policy in the Late Middle Ages*. Bulletin. German Historical Institute London 28, 2006, s. 35–46.
- Poczet soltysów, burmistrzów, nadburmistrzów, przewodniczących Miejskiej Rady Narodowej i prezydentów Gdańska od XIII do XXI wieku*. Pod red. Beaty MOŻEJKO. Gdańsk 2015.
- PODSKALSKY, Gerhard – MERVAUD, Michel: *L'intervention de Grigorij Camblak, métropolitte de Kiev, au concile de Constance (février 1418)*. *Revue des études slaves* 70/2, 1998, s. 289–297.
- POLACZKÓWNA, Helena: *Księga bracka św. Krzysztofa na Arlbergu w Tyrolu. Rękopis archiwum państwowego w Wiedniu nr. 473*. Warszawa 1931.
- POLAK, Wojciech: *Aprobata i spór. Zakon krzyżacki jako instytucja kościelna w dziełach Jana Długosza*. Lublin 1999.
- POLECHOV, Sergej: *Nasledniki Vitovta. Dinastičeskaja vojna v Velikom knjažestve Litovskom v 30e gody XV veka*. Moskva 2015.
- Politische Öffentlichkeit im Spätmittelalter*. Hg. v. Martin KINTZINGER – Bernd SCHNEIDMÜLLER. Ostfildern 2011 (VuF 75).
- PÓSAN, László: *Der Konflikt zwischen dem Deutschen Orden und dem polnisch-litauischen Staat auf dem Konstanzer Konzil*. In: *Das Konzil von Konstanz und Ungarn*. Hg. v. Attila BÁRÁNY. Debrecen 2016, s. 65–83.
- Propaganda, Kommunikation und Öffentlichkeit (11.–16. Jahrhundert)*. Hg. v. Karel HRUZA. Wien 2002 (ÖAW Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften 307, Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 6).
- PROCHASKA, Antoni: *Ostatnie lata Witolda. Studium z dziejów intrygi dyplomatycznej*. Warszawa 1882.
- PROCHASKA, Antoni: *Sobór w Konstancji*. Kraków 1996² (původní vydání v Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności. Seria II. T. 35. Kraków 1898).
- PROCHASKA, Antoni: *Z Archiwum Zakonu Niemieckiego. Analekta z wieku XIV i XV*. *Archiwum Komisji Historycznej (Collectanea ex archivo collegii historici)* 11, 1909–1913, s. 217–256.
- RABIKASKAS, Paulus: *La cristianizzazione della Samogizia*. In: *La cristianizzazione della Lituania. Atti del Colloquio internazionale di storia ecclesiastica in occasione del VI centenario della Lituania cristiana, Roma, 24–26 giugno 1987*. Citta del Vaticano 1989 (Pontificio Comitato di scienze storiche. Atti e documenti 2), s. 219–233.

Seznam pramenů a literatury

- RADOCH, Marek: *Elbląskie rozmowy wielkiego mistrza Ulryka von Jungingen z posłami króla Władysława Jagiełły w czerwcu 1409 roku*. In: *Od Traktatu Kaliskiego do Pokoju Oliwskiego*, s. 75–93.
- RADOCH, Marek: *Walki Zakonu Krzyżackiego o Żmudź od połowy XIII wieku do 1411 roku*. Olsztyn 2011 (neměl jsem k dispozici).
- RADZIWIŃSKI, Andrzej: *Działalność i kariery archidiaconów dobrzyńskich w XIV i I poł. XV w.* Studia Płockie 21, 1993, s. 111–125.
- RATHMANN, Thomas: *Geschehen und Geschichten des Konstanzer Konzils. Chroniken, Briefe, Lieder und Sprüche als Konstituenten eines Ereignisses*. München 2000.
- REBETA, Jerzy: *O nieautetyczności niektórych pism wydanych jako traktaty Pawła Włodkowica z Brudzenia*. Studia Mediewistyczne 34–35, 1999–2000, s. 245–257.
- REBETA, Jerzy: *Krytyczna analiza źródeł niektórych pism wydanych jako autentyczne Pawła Włodkowica z Brudzenia*. Acta mediaevalia 15, 2002, s. 173–185.
- REITEMEIER, Arnd: *England, Preußen und Polen nach der Schlacht von Tannenberg 1410. Anteilnahme, Kritik, Vermittlungstätigkeit*. ZH 63, 1998, s. 17–42.
- REITEMEIER, Arnd: *Außenpolitik im Spätmittelalter. Die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Reich und England 1377–1422*. Paderborn u. a. 1999.
- RÜTHER, Andreas: *Geheimdiplomatie – Schauprozess – Medienkrieg. Polen-Litauen und der Deutsche Orden um die Zeit des Konzils von Konstanz (1414–1418)*. Biuletyn Polskiej Misji Historycznej = Bulletin der polnischen historischen Mission 8, 2013, s. 43–74.
- SABROW, Martin R.: *Der Stadthof des Zisterzienserklosters Salem in Konstanz von seiner Gründung bis in das 15. Jahrhundert*. Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung 94, 1976, s. 93–124.
- SARNOWSKY, Jürgen: *Die Wirtschaftsführung des Deutschen Ordens in Preußen (1382–1454)*. Köln – Weimar – Wien 1993.
- SELLERT, W[olfgang]: *Schiedsgericht*. In: *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Bd. IV. Hg. v. Adalbert ERLER – Ekkehard KAUFMANN. Berlin 1990, sl. 1386–1393.
- SCHIEDER, Wolfgang – DIPPER, Christof: *Propaganda*. In: *Geschichtliche Grundbegriffe V*. Stuttgart 1984, s. 69–112.
- SCHMAUCH, Hans: *Ermland und der Deutschorden während der Regierung des Bischofs Heinrich IV. Heilsberg (1401–1415)*. ZGAE 22, 1926, s. 465–498.
- SCHNEIDER, Joachim: *Sigismund. Römisch-deutscher König auf dem Konstanzer Konzil*. In: *Das Konstanzer Konzil 1414–1418. Weltereignis des Mittelalters. Essays*, s. 41–46.
- SCHRECKENSTEIN, Karl Heinrich Freiherr Roth von: *Die Insel Mainau. Geschichte einer Deutschordens-Commende vom XIII. bis zum XIX. Jahrhunderte*. Karlsruhe 1873.
- SZUJSKI, Jozef: *Warunki traktatu kaliskiego r. 1343*. In: *Opowiadania i roztrząsania historyczne (pisane w latach 1875–1880) przez Jozefa Szujskiego*. Warszawa 1882, s. 52–66.
- SIEBEKING, Hugo: *Die Organisation und die Geschäftsordnung des Constantzer Concils*. Leipzig [1871].
- SIERADZAN, Wiesław: *Misja Benedykta Makraia w latach 1412–1413. Z dziejów pokojowych metod*

- rowiązowania konfliktów międzynarodowych w Europie Środkowo-Wschodniej w późnym średnio-wieczu*. Malbork 2009.
- SIERADZAN, Wiesław: *Akta procesów polsko-krzyżackich w świetle krytyki historycznej. Uwagi syntetyczno-programowe*. In: *Tekst źródła – Krytyka, interpretacja*. Ed. Barbara TRELIŃSKA. Warszawa 2005, s. 273–286 (neměł jsem k dispozici).
- SIERADZAN, Wiesław: *Benedek (Benedict) Makrai as a Subarbiter in the Conflict between the Teutonic Order and its Neighbour Countries in 1412–1413*. In: *Arguments and Counter-Arguments*, s. 157–168.
- SILNICKI, Tadeusz: *Arcybiskup Mikołaj Trąba*. Warszawa 1954.
- SILNICKI, Tadeusz: *Idea reformy polskich klasztorów benedyktyńskich a sobór w Konstancji*. In: *Tyż: Z dziejów kościoła w Polsce. Studia i szkice historyczne*. Warszawa 1960, s. 455–480.
- SILNICKI, Tadeusz: *Sobory powszechne a Polska*. Warszawa 1962.
- Słownik biograficzny kapituły Warmińskiej*. Red. Jan GUZOWSKI. Olsztyn 1996.
- SOUKUP, Pavel: *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Strěbra*. Praha 2011.
- SOUKUP, Pavel: *Die Böhmischen Konzilsteilnehmer zwischen Häresiebekämpfung und Kirchenreform. Die Konstanzer Predigten von Mauritius Rvačka, Stephan von Pálec und Matthäus von Königsaal*. In: *Das Konstanzer Konzil als Europäisches Ereignis*, s. 173–217.
- SOUKUP, Pavel: *Poznámky ke kazatelskému dílu mistrů Mařika Rvačky a Štěpána z Pálče*. In: *Česko-polské kazatelské vztahy ve středověku*. Ed. Krzyztof BRACHA – Martin NODL. Praha 2016, s. 43–61.
- SPERKA, Jerzy: *Władysław Opolski, Wieluński, Kujawski, Dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)*. Kraków 2016.
- SPRINGMANN, Kurt: *Polen und der Deutsche Orden zur Zeit des Konstanzer Konzils*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Philosophischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg i. Br. vorgelegt von Kurt Springmann aus Freiburg i. Br. Freiburg 1923 (rukopis).
- SPUNAR, Pavel: *Repertorium auctorum Bohemorum proVectum idearum post universitatem Pragensis conditam illustrans. Tomus I. Wratislaviae – Varsaviae – Cracoviae – Gedani – Lodziae* 1985.
- SPRODECKI, Paul: *Antemurale Christianitatis. Zur Genese der Bollwerksrhetorik im östlichen Mitteleuropa an der Schwelle vom Mittelalter zur Frühen Neuzeit*. Husum 2015.
- SPRODECKI, Paul: „*Murus et antemurale pollens et propugnaculum tocius christianitatis*“. *Der Traktatenstreit zwischen dem Deutschen Orden und dem Königreich Polen auf dem Konstanzer Konzil*. Schweizerische Zeitschrift für Religions- und Kulturgeschichte = Revue suisse d'histoire et culturelle = Rivista svizzera di storia religiosa e culturale 109, 2015, s. 47–65.
- SROKA, Stanisław A.: *Polacy na Węgrzech za panowania Zygmunta Luksemburskiego 1387–1437*. Kraków 2001.
- STEJSKAL, Jan: *Podivuhodný příběh Jana Jeronýma*. Praha 2003.
- STENGEL, Edmund Ernst: *Hochmeister und Reich. Die Grundlagen der staatsrechtlichen Stellung des Deutschordenslandes*. ZRG GA 58, 1938, s. 178–213.

Seznam pramenů a literatury

- STRADOMSKI, Jan: *Literacka, polityczna i cerkiewna działalność prawosławnego metropolity Grzegorza Camblaka w świetle współczesnych mu źródeł*. In: Z religijnych zagadnień średniowiecza. Pod red. Jana DRABINY. Kraków 2008 (ZNUJ 1302, *Studia Religiosa* 41), s. 167–182.
- STUDT, Birgit: *Papst Martin V. (1417–1431) und die Kirchenreform in Deutschland*. Köln – Weimar – Wien 2004.
- STUDT, Birgit: *Geplante Öffentlichkeit: Propaganda*. In: Politische Öffentlichkeit im Spätmittelalter, s. 203–236.
- SZCZUR, Stanisław: *Traktat pokojowy Kazimierza Wielkiego z Zakonem Krzyżackim z 1343 r.* ZH 56, 1991, s. 3–44.
- SZYBKOWSKI, Sobiesław: *Koligacja Tuliszczowskich z Konięcpolskimi. Z badań nad związkami polskiej elity późnośredniowiecznej*. In: Komturzy, rajcy, żupani. *Studia z dziejów średniowiecza* 11, 2005. Red. Błażej ŚLIWIŃSKI. Malbork 2005, s. 394–412.
- SZYBKOWSKI, Sobiesław: *Polish Staff as a Social Group in the Chancery of Grand Duke Witold*. *Quaestiones Mediae Aevi Novae* 3: Foreign experts, 1998, s. 75–94.
- SZWEDA, Adam: *Wielkopolscy gwarantami pokoju brzeskiego 1435 roku*. RH 67, 2001, s. 197–213.
- SZWEDA, Adam: *Listy Władysława Jagielly do wielkich mistrzów Krzyżackich w latach 1386–1434*. In: Tekst źródła. Krytyka – Interpretacja. Red. Barbara TRELIŃSKA. Warszawa 2005, s. 253–272.
- SZWEDA, Adam: *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*. Toruń 2009.
- SZWEDA, Adam: *Sąd arbitrażowy w bilateralnych stosunkach polsko-krzyżackich w pierwszej połowie XV wieku*. In: *Narodziny Rzeczypospolitej*. *Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*. Tom II. Pod red. Waldemara BUKOWSKIEGO – Tomasza JURKA. Kraków 2012, s. 945–960.
- ŚWIEŻAWSKI, Aleksander: *Janusz (Jan) z Tuliszkowa h. Dryja*. PSB X, s. 585–586.
- Tannenberg – Grunwald – Žalgiris 1410: Krieg und Frieden im späten Mittelalter*. Hg. v. Werner PARAVICINI – Rimvydas PETRAUSKAS et al. Wiesbaden 2012.
- Text, Bild, Schrift: Vermittlung von Information im Mittelalter*. Hg. v. Andres LAUBINGER – Brunhilde GEDDERTH – Claudia DOBRINSKI. München 2007.
- THIELEN, Peter Gerrit: *Die Verwaltung des Ordensstaates Preussen vornehmlich im 15. Jahrhundert*. Köln – Graz 1965.
- TRAJDOS, Tadeusz M.: *Metropolici kijowscy Cyprian i Grzegorz Camblak (bułgarscy duchowni prawosławni) a problemy cerkwi prawosławnej w państwie polsko-litewskim u schyłku XIV i w pierwszej ćwierci XV w.* *Balkanica Posnaniensia. Acta et studia* II. Bułgaria – Bałkany – Słowiańszczyzna. Poznań 1985, s. 211–234.
- TREITSCHKE, Heinrich von: *Das deutsche Ordensland Preußen*. *Preußische Jahrbücher* 10, 1862, s. 95–151.
- TUREK, Jakub: *Podział polskiej prowincji dominikanów w czasach prowincjalatu Jana Biskupca w latach 1415–1417*. *Przegląd Historyczny* 106, 2015, s. 287–324.

- Unia w Horodle na tle stosunków polsko-litewskich. Od Krewa do Zaręczenia wzajemnego Obojga Narodów.* Red. Słowomir GÓRZYŃSKI. Warszawa 2015.
- VOIGT, Johannes: *Geschichte Preussens. VII. Band. Die Zeit vom Hochmeister Ulrich von Jungingen 1407 bis zum Tode des Hochmeisters Paul von Rußdorf 1441.* Königsberg 1836.
- VOIGT, Johannes: *Namen-Codex der Deutschen Ordens-Beamten, Hochmeister, Landmeister, Großgebietiger, Komthure, Vögte, Pfleger, Hochmeister-Kompane, Kreuzfahrer und Söldner-Hauptleute in Preussen.* Königsberg 1843.
- VOIGT, Johannes: *Die Erwerbung der Neumark. Ziel und Erfolg der brandenburgischen Politik unter den Kurfürsten Friedrich I. und Friedrich II. 1402–1457.* Berlin 1863.
- WEFERS, Sabine: *Das politische System Kaiser Sigmunds.* Stuttgart 1989.
- WEFERS, Sabine: *Das Primat der Außenpolitik. Das politische System des Reichs im 15. Jahrhundert.* Berlin 2013.
- WEISE, Erich: *Der Heidenkampf des Deutschen Ordens.* ZfO 12, 1963, s. 420–473 (I); s. 622–672 (II); 13, 1964, s. 401–420 (III).
- WEISE, Erich: *Internationale Schiedsgerichte zur Zeit des Konstanzer Konzils.* ZfO 16, 1967, s. 482–490.
- WEISE, Erich: *Die Amtsgewalt von Papst und Kaiser und die Ostmission besonders in der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts.* Marburg/Lahn 1971.
- Die Welt zur Zeit des Konstanzer Konzils. Reichenau–Vorträge im Herbst 1964.* [Hg. v. Theodor MAYER]. Stuttgart 1965 (VuF 9).
- WIESIOŁOWSKI, Jacek: *Prace i projekty Pawła Włodkowica – Konstancja, zimą 1415 i 1416 roku.* RH 35, 1969, s. 93–123.
- WERMINGHOFF, Albert: *Der Hochmeister des Deutschen Ordens und das Reich bis zum Jahre 1525.* HZ 110/3, 1913, s. 473–518.
- WILSKA, Małgorzata: *Książę Janusz Starszy.* Warszawa 1986 (neměl jsem k dispozici).
- WINKLER, Martina: *Die Macht der Gaben – ein Kommentar.* Jahrbücher für Geschichte Osteuropas NF 63, 2015, s. 99–108.
- WIPPERMANN, Wolfgang: *Der Ordensstaat als Ideologie. Das Bild des Deutschen Ordens in der deutschen Geschichtsschreibung und Publizistik.* Berlin 1979.
- WŁODEK, Sophie: *La „Satire“ de Jean Falkenberg. Texte inédit avec introduction.* Mediaevalia philosophica Polonorum 18, 1973, s. 51–120.
- WOHLBRÜCK, Siegmund Wilhelm: *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Namens. II. Theil.* Berlin 1829.
- WOJCIECHOWSKI, Rafał: *Arbitraż w doktrynie prawnej średniowiecza.* Wrocław 2010.
- WOJTKOWSKI, Andrzej: *O nowo odkrytym tekście „Justyfikacji“ wyroku wrocławskiego w procesie polsko-krzyżackim 1419/20.* Komunikaty Mazursko-Warmińskie 77, 1962, s. 533–560.
- WOJTKOWSKI, Andrzej: *Tezy i argumenty polskie w sporach terytorialnych z Krzyżakami.* Olsztyn 1968.

- WOLNY, Jerzy: *Nieznany traktat przeciw pismom Pawła Włodkowica*. *Studia Medievalistyczne* 9, 1968, s. 294–306.
- WRÓBEL, Dariusz: *Stanowisko Mikołaja Trąby wobec pokoju toruńskiego z 1411 roku i układu z Zygmuntem Luksemburskim z 1412 roku*. In: Mikołaj Trąba. *Mąż stanu i prymas Polski*, s. 55–70.
- WRÓBEL, Dariusz: *The Ideological Foundations of the Polish Revindication Programme towards the State of the Teutonic Order in Prussia in the First Half of the 15th Century (1412–1422)*. In: *Arguments and Counter-Arguments*, s. 169–200.
- WRÓBEL, Dariusz: *Elity polityczne Królestwa Polskiego wobec problemu krzyżackiego w czasach Władysława Jagiełły*. Lublin 2016.
- WÜNSCH, Thomas: *Konziliarismus und Polen. Personen, Politik und Programme aus Polen zur Verfassungsfrage der Kirche in der Zeit der mittelalterlichen Reformkonzilien*. Paderborn – München – Wien – Zürich 1998.
- WÜST, Marcus: *Studien zum Selbstverständnis des Deutschen Ordens im Mittelalter*. Weimar 2013 (QSGDO 73).
- WYROZUMSKI, Jerzy: *Mikołaj Trąba a sobór w Konstancji*. In: Mikołaj Trąba. *Mąż stanu i prymas Polski*, s. 33–44.
- WYROZUMSKI, Jerzy: *Kalski Tomasz h. Poraj*. PSB XI, s. 501 (elektron. verze *Kalski h. Poraj Tomasz*, [online] Warszawa: Narodowy Instytut Audiowizualny [přístup 03.05.2017] dostupná na <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/tomasz-kalski>).
- Zakon Krzyżacki w Prusach i Inflantach. Podziały administracyjne i kościelne w XIII–XVI wieku*. Pod red. Romana CZAI i Andrzej RADZIWIŃSKIEGO. Toruń 2013.
- ZDRENKA, Joachim: *Urzednicy miejscy Gdańska w latach 1342–1792 i 1807–1814. Biogramy. Tom II*. Gdańsk 2008 (Fontes Commentationesque ad Res Gestas Gedani et Pomeraniae 2).
- ZIEGLER, Karl-Heinz: *Arbiter, arbitrator und amicus compositor*. ZSR RA 84, 1967, s. 376–381.
- ZWIERCAN, Marian: *Piotr Wolfram z Krakowa*. PSB XXVI, s. 403–406 (elektron. verze *Piotr Wolfram z Krakowa*, [online] Warszawa: Narodowy Instytut Audiowizualny [přístup 18.04.2017] dostupná na: <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/piotr-wolfram-z-krakowa>).
- ZYGNER, Leszek: *Początki kariery kościelnej Jakuba z Kurdwanowa herbu Syrokomla*. In: *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej. Studia nad pochodzeniem i funkcjonowaniem elity kościelnej*. Red. Andrzej RADZIWIŃSKI. Toruń 2000, s. 197–214.
- ZYGNER, Leszek: *Jakub z Kurdwanowa herbu Syrokomla, biskup Płocki (1396–1425). Działalność kościelna, polityczna i gospodarcza*. Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Toruń 1999 (rukopis).

Zkratky

Abt.	Abteilung
ACC	Acta concilii Constanciensis
AHC	Annuario Historiae Conciliorum
AÖG	Archiv für Österreichische Geschichte
ASP	Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens
AU	Akta unji Polski z Litwą 1385–1791
bearb.	bearbeitet
Bd.	Band
BGDO	Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie
BKCz	Biblioteka Książąt Czartoryskich
BRHH	Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon
BZNiO	Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich
CESDQ	Codex epistolaris saeculi decimi quinti
CDL	Codex diplomaticus Lithuaniae e codicibus manuscriptis, in archivo secreto regiomontano asservatis
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
CDP	Codex diplomaticus Prussicus
CDW	Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands
CEV	Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae
coll.	collegit
DA	Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters
DOZA	Deutschordens-Zentralarchiv
ed.	editor
eds.	editores
FWZTG	Fürstlich Waldburg zu Zeil und Trauchburgsches Gesamtarchiv
GStA-PK	Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz
Hardt	Magnum oecumenicum Constantiense concilium de universali ecclesiae reformatione, unione et fide
hg.	herausgegeben
HHSStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
HZ	Historische Zeitschrift
inc.	incipit
KDKK	Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej
KH	Kwartalnik Historyczny
LexMA	Lexikon des Mittelalters
Lites	Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum
LivUB	Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten
Mansi	Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio

Zkratky

MHUP	Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MIÖG Ergbd.	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband
MMHP	Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia
MNK	Muzeum Narodowe w Krakowie
Mon. Zoll.	Monumenta Zollerana
NF	Neue Folge
OBA	Ordensbriefarchiv
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek
Perg.	Pergament
PSB	Polski Słownik Biograficzny. Kraków – Wrocław 1935– .
RBDO	Regesten zu den Briefregistern des Deutschen Ordens
Rep. Ger.	Repertorium Germanicum
RH	Roczniki Historyczne
RHD	Regesta Historico-Diplomatica Ordinis Sanctae Mariae Theutonicorum
RI XI	J. F. Böhmer, Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds
RI XI NB	J. F. Böhmer, Regesta Imperii XI. Regesten Kaiser Sigismunds. Neubearbeitung
RLU	Russisch-Livländische Urkunden
RTA	Deutsche Reichstagsakten
QSGDO	Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens
SBKW	Słownik biograficzny kapituły Warmińskiej
SDOP	Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert
SSrPr	Scriptores rerum Prussicarum
StŽr	Studia Źródloznawcze. Commentationes
t.	tomus
Urk.	Urkunde
v.	von
vol.	volumen, resp. volume
VuF	Vorträge und Forschungen
ZfO	Zeitschrift für Ostforschung, později Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung
ZGAE	Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands
ZH	Zapiski Historyczne poświęcone historii Pomorza i krajów bałtyckich
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZsO	Zsigmondkori oklevéltár
ZSR KA	Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung
ZSR RA	Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung

JMENNÝ A MÍSTNÍ REJSTŘÍK

Poznámka: Historické osoby jsou seřazeny podle křestních jmen; u papežů, panovníků a velmistrů jsou navíc uváděny tituly a léta vlády; novodobí historici/historičky a autoři/autorky historických prací jsou uvedeni/y pod příjmením; geografické názvy jsou napsány kurzívou; v rejstříku nejsou uvedena velmi frekventovaná jména a názvy jako např. Vladislav II. Jagello, Zikmund Lucemburský, Kostnice, Polsko, Litva apod.; sigly: h. – hora, j. – jezero, o. – ostrov, ř. – řeka

A

Adolf z Bergu, hrabě 81
Agostino del Lante, konsistoriální advokát 199, 254
Alamanno Adimari, kardinál-protector Řádu německých rytířů 74
Albrecht V. (II.) Habsburský, král římsko-německý, uherský a český, vévoda rakouský, markrabě moravský (1404–1439) 40
Albrecht, povozník 262
Albrecht Rote, purkmistr Starého města Toruně 48
Alexander IV., papež (1254–1261) 228, 246
Alexander V., papež pisánský (1409–1410) 83
Alexandra Olgerdovna, manželka Zemovíta IV. Mazovského, sestra Vladislava II. Jagella 136
Alexej, kyjevsko-moskevský patriarcha 213
Alžběta Granovská, polská královna (1417–1420), manželka Vladislava II. Jagella 92
André Dias de Escobar, kardinál, biskup v Ciudad Rodrigo 78, 239, 240
Anna Celjská, manželka Mikuláše z Gary, dcera Heřmana II. Celjského 193
Anna Celjská, polská královna (1402–1416), manželka Vladislava II. Jagella, dcera Viléma Celjského 193

Antonio z Challant, italský kardinál 117
Antonio z Monte, advokát koncilu 75, 76, 125, 236
Antonio Zeno, papežský nuncius a referendář 101
Aragon 74, 75, 112
Arberg 112
Ardicino della Porta z Novary, kardinál, advokát papežské konsistoře a koncilu 202, 223, 235, 236
Arlberg 113, 115
Arnold Huxer, varmijský probošt 67
Arnold Stapel (Stapil), chelminský biskup 63
Arnošt Habsburský, vévoda korutanský, štýrský a kraňský (1406–1424) 40, 79, 136, 230
Aschbach Joseph, německý historik 49
Athos, h. 213
Aukštota (lit. Aukštaitija) 194
Avignon 53, 123

B

Bádensko 15
Balga (pol. Balga) 48
Balzer Oswald, polský historik 34
Barbora Celjská, královna římsko-německá, uherská a česká, manželka Zikmunda Lucemburského (1408–1437) 40, 193
Bardach Juliusz, polský historik 34

Bartolomeo della Capra, milánský arcibiskup 54
Basilej (něm. *Basel*) 37, 112, 196, 223
Bavorsko 133
Bayreuth 52
 Belch Stanislaw Franciszek, polský historik 17, 104, 225, 226, 229, 234, 235, 238, 239, 267–269, 289
Benátky 43, 75, 115, 127
 Benedikt XII., papež (1334–1342) 75
 Benedikt XIII., (vzdoro)papež (1394–1423) 53, 74
 Benedikt z Makry, jurista ve službách Zikmunda Lucemburského 66, 93, 104, 144, 172, 175, 176, 229, 241, 244, 247, 249, 250
 Berg Dieter, německý historik 29, 30
Berlín 8, 18, 227
 Bess Bernhard, německý historik 15
 Beuttel Jan-Erik, německý historik 32, 73, 75
Biecz 89, 130
 Bobrzyński Michał Hieronim, polský historik 17, 225, 229
 Boccaccio 64
 Boček (Buczko), český šlechtic 265
Bodamské jezero 39, 46, 47, 133
 Bohuslav VIII. řečený Magnus, vévoda slupský (1377–1418) 39, 252
Boloňa 43, 46, 52, 61, 71, 74, 77, 83, 102, 116, 121, 127, 192
Bolzano (něm. *Bozen*) 46
 Bonifác, svatý 196
 Bonifác IX., papež (1389–1404) 52, 115, 251, 265, 279
Bonn 46
 Boockmann Hartmut, německý historik 16, 18–21, 23, 78, 174, 177, 180, 202, 203, 204, 216, 223, 226, 227, 229–237, 239, 240, 254, 255, 267, 268, 280, 289
 Branda z Castiglione, italský kardinál a humanista 115, 116
 Brandmüller Walter, německý historik 19, 24, 215
Braniewo (něm. *Braunsberg*) 62, 64, 80
Bratian 51
 Breitenbach Paul Anton, archivní rada 224
Bresk (?) 246

Brest Kujavský (pol. *Brześć Kujawski*) 12, 156
Brodnice (pol. *Brodnica*, něm. *Strasbourg*) 22, 38–41, 45, 47–48, 54, 69, 72, 82–84, 90, 113, 137, 139, 146–149, 151, 153, 155–159, 161–162, 164–165, 169–170, 173, 218, 242, 245, 262, 269–270, 272–273
Bruggy 126, 127, 134
Budín (maď. *Buda*, něm. *Ofen*) 13, 18, 21, 43, 45, 52, 53, 66, 71, 83, 94, 110, 116, 144–146, 157, 172, 247, 260
Bulharsko 214

C

Cáchy (něm. *Aachen*) 46, 81
Calais 80, 113
Camen 249
 Cicero 64
Como 42, 157
 Conrad Troczes 47
 Cymbarka Mazovská, manželka Arnošta Habsburského zvaného Železný 136
 Cyprián Camblak, kyjevsko-moskevský patriarcha 213, 214
Cztuchów (něm. *Schlochau*) 134, 242

D

Dąbrówno (něm. *Gilgenburg*) 203, 204
Dagö, o. 68
 Daldrup Oliver, německý historik 31
Dánsko 31, 32
 Dębno, polský šlechtický rod 86
 Dětřich z Nieheimu, jurista, kurialista a verdenský biskup 27, 85, 197, 201
 Dětřich Reseler, papežský komorník 74
 Dětřich z Wittershausenu (Weitershausen), německý mistr 48, 51, 65, 122, 124, 224, 269, 271, 274
 Dmitrij Ivanovič řečený Donský, kníže moskevský a velkokníže vladimirský (1359–1389) 213
 Dobeslav, posel polského krále 135, 136
Dobrostan (*Dobrestani*) 112
Dobříňsko (pol. *Dobrzyń*) 98, 107, 109, 200, 241–242, 246–248, 252, 260
 Dominik z Pontu (Dominicus de Ponte), advokát koncilu 75, 236
 Dominik ze Sancto Geminiano, italský jurista 236

Donín ze Skrzyńska, vicekancléř Polského království 265
Drawsko Pomorskie (něm. *Dramburg, Drawenburg*) 152
Drezdenko 242, 245, 248
Drwęca (něm. *Drewenz*), ř. 147, 242, 277
Duryňsko 139
Dzierżgoń (pol. *Dzierżgoń, něm. Christburg*) 46

E

Ehrenfried ze Seckendorffu, rytíř a dvořan Zikmunda Lucemburského 44
 Ehrlich Ludwik, polský historik 17, 104, 225–226, 229, 234–235, 238, 289
Eichstätt 79, 231
Elbląg (něm. *Elbing*) 48, 51, 57
 Enea Silvio Bartolomeo Piccolomini, italský humanista, pozdější papež Pius II. (1458–1464) 27, 196
Erfurt 223
 Erkinger z Oberndorfu, šlechtic 113
Estono 68
Etsch 135
 Euthymios (*Evtimij*) Tarnovski, poslední patriarcha Tarnova 213
 Eutrop 64
 Evžen IV., papež (1431–1447) 196

F

Filip Švabský, král římsko-německý, vévoda švábský, markrabě toskánský (1195–1208) 32
 Finke Heinrich, německý historik 15, 16, 25, 184, 281
Flandry 126, 127
Florencie 43, 44, 57, 75, 100
Forda (?), ř. 242
 Fotios, kyjevsko-moskevský patriarcha 214
 Francesco Petrarca, italský humanista 64
Francie 31, 53, 112, 160
Frankfurt nad Mohanem 124
Frankfurt nad Odrou 134
 František Kuhschmalz z Rößelu, jurista, varmijský biskup a vratislavský světcí biskup 48, 51, 269, 271, 274
 František Zabarella, italský kardinál a kanonista 93, 94, 102, 104, 115, 116, 118, 160, 174, 226

Frenken Ansgar, německý historik 16, 18, 24
 Fridrich IV. Bojovný, kurfiřt saský, markrabě míšeňský (1407–1428) 49, 139
 Fridrich IV. Habsburský, hrabě tyrolský (1406–1439) 111, 118, 135, 136
 Fridrich II. Štaufský, císař, král římsko-německý král sicilský a jeruzalémský (1198–1250) 32, 228
 Fridrich z Weldenu, nejvyšší drapiér, dzierżgoňský komtur 46, 47, 50, 132, 134, 148, 153, 160, 162, 190
 Fridrich VI. z Zollernu, kurfiřt a markrabě braniborský, purkrabí norimberský (1397–1440) 55, 79, 113, 152, 260
 Fridrich, řádový posel 125, 133, 202
Frísko 80
Frombork (něm. *Frauenburg*) 65

G

Gdaňsk (něm. *Danzig*) 11, 48–49, 51, 71, 109, 124, 127, 223, 267, 269, 271, 289
 Gebhard Dacher, kostnický kronikář 26
 Gerhard Stolpmann, zvolený pomezanský biskup 63, 74
Gniew (něm. *Mewe*) 48, 125, 134, 138
Gniewków 153
Gotland, o. 32
Grabie 94, 259
 Gregor z Bischofswerder, velmistruův kaplan a kancléř 66
Grudziąc (něm. *Graudenz*) 277
Grunwald (pol. *Grunwald, něm. Tannenberg, lit. Žalgiris*) 11, 12, 14, 33, 43, 73, 101, 109–110, 126, 191, 195, 203, 229, 249, 252, 261

H

Halecki Oskar, polský historik 34
 Hans Huter, kostnický měšťan 130
 Hanuš z Gesike 127
 von der Hardt Hermann, německý historik 25, 76
 Hedvika z Anjou, polská královna (1384–1399) 34, 35, 93, 99
 Hedvika, dcera Vladislava II. Jagella (1408–1431) 193
Heilsberg (pol. *Lidzbark Warmiński*) 65, 67

Heimpel Hermann, německý historik 18
Hereford 73
 Hermann von der Beke, gdaňský měšťan
 127
 Hermann Dwerg, papežský protonotář 67,
 68, 75, 77
 Heřman II. Celjský, hrabě z Celje a bán
 Chorvatska, Slavonie a Dalmácie 193
 Hoensch Jörg, německý historik 24
 von Höfler Konstantin, německý historik 14
Horodlo 36
 Hugo, řádový posel 125, 127, 133

CH

Chelminská země (pol. ziemia chelmińska)
 11, 93, 147, 158, 165, 172, 175, 176,
 241–247, 250, 260–262, 273
Chelmno (něm. Kulm) 147
Chojnice (něm. Konitz) 133, 134, 242

I

Innocenc IV., papež (1243–1254) 226
 Innocenc VII., papež (1404–1406) 74, 251
Inowroclaw 149, 153
Itálie 30, 31, 42–44, 46, 48, 50, 51, 74, 99,
 101, 115, 116, 119, 121, 133, 134, 144, 196

J

Jähning Bernhart, německý historik 123
 Jakub z Adrie, biskup 157
 Jakub Ballardí Arrigoni, biskup z Lodi 78,
 79, 222, 229, 230
 Jakub z Campla, auditor roty 77
 Jakub Cerretani, písař a registrátor v pa-
 pežské a koncilní kanceláři, biskup
 z Terama 76, 128, 197, 198
 Jakub z Kurdwanowa (z Korzkwi) erbu
 Syrokomla, plocký biskup, doktor de-
 kretů 83–85, 87, 91, 99–101, 128, 129,
 211, 254, 272, 289
 Jakub Rymer, toruňský kněz 133
 Jakub ze Sandoměře, kněz 88
 Jan XXIII., papež pisánský (1410–1415) 39,
 42, 44, 53, 58, 74, 81, 83, 91, 93–95,
 102, 115, 117, 146–148, 156, 157, 184,
 186, 187, 216, 281, 282, 285, 290
 Jan I. Starší, vévoda mazovský (1373/1374–
 1429) 39, 101, 148, 242, 250

Jan III., purkrabí norimberský 129
 Jan Abezier, varmijský probošt a biskup,
 papežský auditor a doktor dekretů
 41, 46, 48, 50, 54, 61–69, 71, 77,
 80, 121, 123, 132, 135, 150, 155, 162, 2
 69, 271, 274, 280, 289
 Jan Baisener, gdaňský radní 48, 49, 51,
 269, 271
 Jan Belli, biskup z Lavour 100
 Jan z Borsnitze, lubušský biskup 79, 97
 Jan Brzozogłowy (něm. Birkenhaupt), byd-
 hoštský starosta 277
 Jan Długosz, polský kronikář 10, 26–27,
 82–83, 85–86, 89–91, 101, 109, 112,
 135, 196–197
 Jan Dominici, dubrovnický biskup 206
 Jan Falkenberg, dominikán a teolog 14, 16,
 18–19, 22–23, 25, 62, 78, 90–91, 100,
 103, 107, 117–118, 140, 166, 180, 216,
 221, 223, 229–231, 234, 237–239, 288
 Jan Gerson, francouzský kardinál a teolog
 117
 Jan Habundi, churský biskup 67, 69
 Jan Hus, český kněz, kazatel a teolog 95,
 111, 112
 Jan z Jenštejna, pražský arcibiskup 189
 Jan Jeroným z Prahy, premonstrátský řeholní kanovník a kamaldulský mnich
 196
 Jan z Kanizse, ostríhomský arcibiskup 144
 Jan Kropidlo, wrocławský biskup 41, 69,
 83, 84, 96, 100, 128, 130
 Jan z Lenzu, rakouský zemský komtur 124
 Jan Lucemburský, král český, hrabě lucem-
 burský (1308–1346) 141, 243, 246, 247
 Jan Mauroux, antiošský patriarcha 54
 Jan von der Merse, purkmistr Starého
 města Toruně 48
 Jan z Młodawina, wrocławský kanovník 82
 Jan Náz, pražský kanovník a papežský
 auditor 164
 Jan z Neumarktu, falckrabě rýnský, vévoda
 bavorský (1404–1443) 82
 Jan z Orsichau, pruský rytíř 46–48, 50, 66,
 67
 Jan Petit, francouzský teolog 16, 117, 235
 Jan Posilge, oficiál pomezanského biskupa,
 pruský kronikář 154, 169

Jan II. Rymann, pomezanský biskup 58
 Jan Rzeszowski erbu Pólkozić, Iwovský arcibiskup 92, 205–208, 263, 266
 Jan Saalfeld 63
 Jan ze Selbachu, toruňský a gniewský komtur, nejvyšší drapiér 47–51, 55, 60, 63, 66, 69, 90, 121, 122, 124, 132, 138, 148, 150, 151, 156, 171, 172, 202, 269, 271, 273, 274
 Jan Soest, řížský arcibiskup 52
 Jan Stecher, mogilský opat 209
 Jan z Tarnowa, vojvoda krakovský 148
 Jan z Thomaris, auditor roty 77, 99
 Jan Tiergart, řádový generální prokurátor u římské kurie 68, 81
 Jan z Tuliszkowa erbu Dryja, kališský kastelán 83–85, 87, 90, 108–114, 148, 150, 151, 163, 189, 217, 272, 282–286, 289
 Jan Urbach, bamberský kanonista a vikář 20, 78, 103, 180, 222–224, 231–233, 235, 238
 Jan z Wallenrode, řížský a lutyšský arcibiskup 46, 48, 50, 52–56, 59, 60, 63–65, 67, 72, 118, 120–123, 132, 134, 135, 137, 138, 148, 150, 152, 162, 167, 184, 188, 190, 205, 206, 217, 260, 269, 271, 274, 280, 281, 289, 291
Jasiniec 242
 Jeroným Pražský, český filozof 53
Jeruzalém 160, 187
 Jindřich, kněz z Livonska 133
 Jindřich V., král anglický (1413–1422) 54, 81, 120, 145, 150
 Jindřich IV. Heilsberg z Vogelsangu, varmijský biskup 64, 66
 Jindřich Holt, toruňský, gdaňský a elbinský komtur 48, 51, 71–73, 139, 155, 156, 269, 271, 289
 Jindřich Metzger, městský posel z Ulmu 113
 Jindřich z Pira, italský dekretalista a advokát 69, 76, 202
 Jindřich z Plavna, velmistr řádu (1410–1413) 43, 44, 52, 53, 58, 62, 66, 97, 124, 144, 146, 148, 192, 249, 277
 Jindřich z Rožmberka 192
 Jindřich ze Segusia (Ostiensis, resp. Hostiensis), kanonista a kardinál z Ostie 177, 226, 227

Jindřich III. ze Schauenburgu, sambijský biskup 63
 Jindřich z Ulmu, kostnický purkmistr 129
 Jiří Fredeland, pomocník prokurátora Petra Wormditta 44
 Jiří Gedygold, vévoda kyjevský, maršál na dvoře litevského velkoknížete Vitolda 85, 88, 112
 Jiří Golimin Nadobowicz (lit. Jurgis Galminas Nadabaitis), litevský šlechtic, žmuďský hejtman 85, 86, 88
 Jörgen von End 112
 Jost Hohkircher, řádový rytíř 72
 Julius Caesar 185
 Jung Fritz z Westerstettenu, šlechtic 113
 Justin z Juvenatio (Giustino de Planca de Giovinazzio), advokát koncilu 75, 76, 125, 201, 236

K

Kališ 11, 83–85, 111, 117, 246
 Karel Robert, král uherský (1308–1342) 141, 243, 247
 Karel IV., císař, král římsko-německý a český (1346–1378) 187, 228, 246
 Karel VI. Šilenský, král francouzský (1380–1422) 151
 Kašpar z Perugie, dekretalista 102, 107, 117
 Kašpar Schuwenpflug, varmijský kanovník a probošt 41, 46–48, 50, 51, 60–71, 76, 80, 121, 123, 132, 138, 150, 151, 154, 167, 172, 202, 217, 258, 269, 271, 274, 280, 289
 Kazimír III. Veliký, král polský (1333–1370) 11, 176, 244, 246–247, 262
 Kejstut (lit. Kęstutis, pol. Kiejstut), velkokníže litevský (1345–1382) 34, 35
Kiel 18
 Kintzinger Martin, německý historik 29
 Kircutis, litevský bojar 200
Klajpeda (něm. *Memel* nebo *Memelburg*, lit. *Klaipėda*, pol. *Kłajpeda*) 204, 242, 245
 Klement IV., papež (1265–1268) 179, 228
 Klement V., papež (1305–1314) 170
Koblenc 82, 145
 Koeppen Hans, německý historik a editor 46, 163, 164, 175

- Kolín (něm. Köln)* 81
 Konrád I. Mazovský (1194–1247) 246
 Konrád z Egloffsteinu, německý mistr 44, 45, 46, 47, 50, 121, 124, 127, 159, 190, 224
 Konrád z Jungingenu, velmistr řádu (1393–1407) 32, 194, 248, 252, 279
 Konrád Fraeneberg, rytíř 130
 Konrád Kantner Olešnický, vévoda slezský 260
 Konrád Kesselhut, chelminský purkmistr 46–48, 51
 Konrád Ruhem, kostnický měšťan 111
 Konrád z Wallenrode, velmistr řádu (1391–1393) 52, 248
 Konrád Zöllner z Rottensteinu, velmistr řádu (1382–1390) 251
 Konstantin I. Veliký, císař římský (306–337) 186, 187
 Korygello (křest. jm. Kazimír), kníže litevský, bratr Vladislava II. Jagella 248, 252
Krakov 83–85, 87, 89, 99, 102, 105, 107, 108, 112, 119, 131, 136, 137, 144, 147, 148, 163, 164, 196, 199, 205, 217, 254, 246, 267, 289–291
Královec (něm. Königsberg, rus. Kaliningrad) 18, 51, 126
Krevo (pol. Krewa) 34, 35
Kujavsko (pol. Kujawy) 11, 94, 107, 244, 246
Kujavsko-pomořské vojvodství 38, 46
 Kwiatkowski Stefan, polský historik 20
Kwidzyn (něm. Marienwerder) 74
- L**
- Ladislav I. Neapolský, král neapolský, (proti)král uherský (1386–1414) 43, 44, 187
Laufenburg 74
 Laurentius Blumenau, jurista ve službách velmistra řádu 18
Lavaur 100
 Leliwa, polský šlechtický rod 85
Lenčice (pol. Łęczyca) 114
Lidzbark Warmiński (něm. Heilsberg) 65
 Liffart Blumental, toruňský radní 48, 49, 51, 269, 271
Lipsko (něm. Leipzig) 16, 46, 47, 133, 227
Livonsko 9, 11, 31, 41, 50, 52, 57, 67–68, 72, 104–106, 123–124, 131–134, 194, 206, 251, 277
Lobza 249
Lodi 42, 43, 146, 157
Łowicz 130
Lubicz 242
Lubovňa, dnes Stará Ľubovňa (pol. Lubowla) 89, 110, 116, 136, 159
 Lucidus z Comite, kardinál 75
 Ludolf König, velmistr řádu (1342–1345) 11, 244
 Ludolf Palsad, malborský správce 127
 Ludvík III., kurfiřt a falckrabě rýnský (1410–1436) 47, 79, 82, 129, 166
 Ludvík IV. Bavor, císař, král římsko-německý, vévoda bavorský (1294–1347) 32, 228
 Ludvík II. Lehnicko-břežský, vévoda slezský (1399–1436) 81, 260
 Ludvík z Lucemburku, biskup z Théroutanne (episcopus Morinensis) 128
Lvov (něm. Lemberg) 85
- M**
- Mainau, o.* 121
Mainz 82, 124
Malbork (něm. Marienburg) 12, 14, 31, 33, 43–45, 47, 49, 50, 55–56, 58, 60, 64, 70, 74, 80, 96, 109, 120–121, 123, 125–126, 131, 133–135, 137–139, 150, 152–155, 163–164, 167, 171, 195, 202, 217, 290
 Mansi Joannes Dominicus, italský teolog a historik 25
 Manuel II. Palaiologos, císař byzantský (1391–1425) 199
 Markvart z Königsegg, alsaský zemský komtur 50, 51, 69, 99, 121, 124, 138, 150, 151, 190, 274
 Mařík Rvačka, český teolog 102–104, 211, 225, 237, 238
 Martin V., papež, kardinál Oddo di Colonna (1417–1431) 41, 50, 60, 61, 64, 65, 67–69, 74–76, 80, 81, 84, 86, 90, 91, 94, 107, 108, 111, 114, 116, 119, 169, 171–173, 208–211, 274
 Martin, řádový posel 125
 Matthias Flacius Illyricus, humanista a editor 224

- Mathias Prusse, řádový posel 125, 138
 Matouš Diamanti, biskup z Pistoie 100
 Matouš z Krakova, wormský biskup a teolog 93
 Matyáš, probošt vilenské kapituly a žmuďský biskup 208
 Matyáš Paľuka z Wašoszy (de Wanssose) erbu Topór, vojvoda kališský 148
Mazovsko 107, 148, 194, 241
Metno, j. 21
Mergentheim 124
 Michal Blida, poznaňský kanovník 93
 Michal Kűchmeister, velmistr řádu (1414–1422) 15, 38, 40–41, 43–45, 48–49, 53, 55, 58, 63, 66, 73, 98, 122, 132–133, 138, 146–147, 149, 152, 157, 165, 168, 175, 195, 249, 289
Michalovská země (pol. Ziemia michalowska) 11, 93, 158, 165, 172, 175, 241–243, 246, 247
 Mikuláš Bunzlau, kancléř vratislavského knížectví 80, 81, 127
 Mikuláš z Gary, uherský palatin 40, 144, 193
 Mikuláš Kurowský, hnězdenský arcibiskup 109
 Mikuláš z Michalowa a Kurozwek, vojvoda sandoměřský 148
 Mikuláš Sepieňský erbu Nowina, dvořan a posel velkoknížete Vitolda 85, 86, 88, 112, 254
 Mikuláš Trąba, kancléř polské královské kanceláře a hnězdenský arcibiskup 27, 39, 70, 83–85, 87, 89–92, 105, 109, 112, 113, 116, 117, 128, 130, 137, 148–151, 154, 163, 173, 208, 211, 212, 215, 246, 249, 254, 272
 Molle Truchsess von Diessenhofen, švábský rytíř 112
 Monnet Pierre, francouzský historik 29
Murzynno (něm. Morin) 149, 151, 155, 175, 260, 261
- N**
- Namir z Hohendorfu, pruský rytíř 48, 49, 51, 156, 269, 271
Narbonne 53, 112, 123, 272
 Narbutt Teodor, polský historik 264, 266
Navarra 74
 Neitmann Klaus, německý historik 32
Nėmen (lit. Nemunas, něm. Memel), ř. 167, 194, 262
Nidzice 146, 175
 Nieborowski Paul, německý historik 14–15, 57, 70, 163, 168, 201, 243, 246
Nieszawa 175, 242, 261
Nogat, ř. 241
Norimberk 46, 47, 133, 154
Nová marka (něm. Neumark) 32, 43, 133, 152, 245, 249
Nowa wieś (něm. Neudorf) 149, 151, 155
 Nowak Zenon Hubert, polský historik 20, 21, 37, 216, 289
-
- Oberndorf am Lech* 113
 Oldřich Hartzler, kostnický měšťan 121
 Oldřich Imholtz, kostnický měšťan 129
 Oldřich z Jungingenu, velmistr řádu (1407–1410) 52, 61, 109, 248, 252
 Oldřich z Richentalu, kostnický měšťan a kronikář 25, 46, 85, 86, 91, 95, 100, 110–112, 119–121, 128–130, 184, 201, 210–212, 289, 290
 Oldřich Zenger, balžský a toruňský komtur 48–51, 65, 124, 125, 132, 134, 148, 156, 269, 271, 272
 Olgerd (lit. Algirdas, pol. Olgierd), velkokníže litevský (1345–1377) 34, 213
 Ondřej Balický, polský rytíř a dvořan Zikmunda Lucemburského 113
 Ondřej Łaskarzyc, jurista a poznaňský biskup 39, 41, 59, 65, 66, 77, 83–85, 87, 91–100, 102–104, 108, 116, 117, 128, 129, 148, 160, 161, 163, 175, 176, 181, 184, 186–188, 197–199, 209, 217, 240, 242, 247, 254, 272, 281, 289, 291
 Ondřej Pfaffendorf, doktor dekretů, farář v Toruni a Gdaňsku 223
Ortowo (něm. Orlau) 149, 151, 155, 175, 261
Ösel-Wiek 50, 68, 71
Ösel, o. 68
Ostróda (něm. Osterode) 51
 Ota IV. Brunšvický, císař, král římsko-německý (1209–1212) 32

Ota z Machwitz, pruský rytíř 48, 49, 51, 269, 271

P

Padova 83, 87, 93, 102, 116, 117

Paříž 50, 51, 53, 54, 69, 90, 112, 123, 138, 150, 151, 153, 155, 170

Pavel z Russdorfu, velmistr řádu (1422–1441) 72

Pavel Włodkowic z Brudzenia, dekretalista, rektor krakovské univerzity 14, 17, 19–20, 23, 22, 27, 65, 76–78, 81, 83–84, 87, 90, 94, 100, 102–108, 114, 116–117, 136–137, 160, 166, 175–181, 200, 205, 217–218, 222–240, 247, 254, 266–269, 272, 289–291

Perpignan 53, 112, 123

Petr z Ancarana, doktor obojího práva 102

Petr d'Ailly, teolog, filozof a kardinál 117, 223, 225, 236, 237, 239

Petr Boleste, lenčický probošt a papežský protonotář 87, 88, 92, 114, 272

Petr z Pulkau, rakouský teolog vídeňské univerzity 53, 85, 90, 208, 211, 212, 215

Petr ze Schaumbergu 67

Petr Stephaneschi, kardinál-protektor řádu 74

Petr Szafraniec, krakovský podkomoří 148

Petr Wargel, řádový posel 54, 125, 133, 138, 150, 202

Petr Wolfram, polský jurista, sekretář hnězdenského arcibiskupa 27, 83, 84, 92, 116, 137, 199, 207, 208, 254

Petr Wormditt, řádový generální prokurátor u římské kurie 26, 41–44, 46, 48, 50, 54–65, 67–70, 72, 74, 75–78, 80, 81, 90, 94, 96–99, 106, 113, 114, 118–125, 127, 131–133, 138, 139, 146, 149, 150, 153–155, 157–164, 173, 174, 177, 180, 198, 199, 201, 202, 205, 206, 215, 217, 224, 231, 240, 243, 246, 258, 269, 271, 274, 280–290

Petr Wysz, krakovský a poznaňský biskup, doktor dekretů 89, 93, 94

Petr, vilenský biskup 205–207, 263, 266

Petr, krušvický kanovník 111

Petrohrad 25, 83

Philippi Rudolf, ředitel královeckého archivu 222

Pieradzka Krystyna, polská historička 26

Pisa 37, 62, 93

Plock 93

Pobaltí 9, 11, 18–19, 31, 181

Podolí 85, 88

Polské království 11, 101, 110, 146, 186, 248

Pomořany (pol. Pomorze Zachodnie, něm. Pommern) 11

Pomoří (pol. Pomorze Gdańskie, něm. Pommellen) 9, 11, 93, 96, 150, 158, 165, 172, 175–176, 241–247, 253, 273

Postupim 18

Poznaň 18, 89, 108, 246

Praha 47, 57, 61, 66, 83, 92, 93, 99, 102, 265

Prochaska Antoni, polský historik 13, 90, 117, 160, 257

Prokop Lucemburský, markrabě moravský (1375–1405) 109, 110

Prusy 9, 10–12, 17, 18, 31, 33, 40, 41, 46, 47, 49, 51, 55, 57, 62, 65, 66, 72, 73, 77, 82, 84, 104, 105, 117, 122, 125, 127, 131–134, 138, 139, 147, 150, 154, 155, 160, 167, 168, 176–179, 185, 188, 190, 192, 194, 195, 197, 198, 203, 204, 206, 216, 225, 227, 234, 239, 241, 245, 250, 251, 253, 259, 262–264, 266–268, 275, 278, 279, 282, 288

Pskov 95, 277

R

Raciazek 40, 109, 148, 195, 248, 260, 262, 265

Radyně Chełmińska (pol. Radzyń Chełmiński, něm. Rehden) 51

Raphael Fulgosio z Piacenzy, italský jurista 102

Reitemeier Arnd, německý historik 38

Reval (est. Tallinn) 71, 139

Riga 52, 67, 68, 133, 206, 252

Rinaldo Brancaccio, italský kardinál 115

Robert Hallum, saliburský biskup 54, 59, 95, 100, 129

Rothenburg ob der Tauber 47

Rudolf Arzt, augsburský kanovník 237, 238

Rudolf III. Saský, kurfiřt saský (1388–1419) 49

Rudolf z Westerstetenu, augsburský kanovník 78, 114, 238

Ruprecht III. Falcký, král římsko-německý, falckrabě rýnský (1398–1410) 52, 87, 93, 280

Rus 34, 35, 85, 86, 95, 168, 197, 198, 210, 212, 213, 258

Rýn 80, 120, 134

Ř

Řehoř (Grigorij) Camblak, kyjevský patriarcha 86, 91, 100, 129, 210–215, 219, 292

Řehoř XII., papež (1406–1415) 52, 62, 93
Řím 43, 57, 58, 68, 93, 99, 103, 127, 131, 182, 187, 214

S

Saint-Denis 151

Sallinwerder (pol. *Salin*), o. 194, 195, 264

Sandoměř (*Sandoměřsko*) 109, 246

Santok 242, 245

Sasko 135, 253

Savojsko 113

Semigallia (lot. *Zemgale*, něm. *Semgallen*) 197

Sędziwój Ostroróg, vojvoda poznaňský a starosta velkopolský 148

Seneka 64

Schaffhausen 114, 116

Siena 43, 94

Sigfrid Lander ze Spanheimu, livonský zemský mistr 134

Sixtus IV., papež (1471–1484) 75

Slezsko 14–15, 79, 133

Slupsk (pol. *Slupsk*, něm. *Stolp*) 253

Smoleňsk 85

Sofia, dcera litevského velkoknížete Vitolda 198

Solec Kujavský (pol. *Solec Kujawski*) 72

Solothurn 112

Spis (pol. *Spisz*, něm. *Zips*) 152

Springmann Kurt, německý historik 15, 230

Srbsko 214

Stanislav, polský (?) klerik v Praze 92

Stanislav, svatý 90

Stanislav Obermut (Stentzel von Wynar), kališský podčeší 111, 114, 189, 282–286

Stanislav ze Skarbimierze, polský kanonista 104, 181

Szweda Adam, polský historik 37

Š

Šalomoun, král izraelský 198

Šimon (de Lellis) z Terama, doktor obojího práva 102, 116, 117

Špýr 124, 127

Švédsko 31

Švidrigello (lit. Švitrigaila, pol. Świdrygiełło), velkokníže litevský (1430–1432) 36, 133

T

Tart (něm. *Dorpat*) 52

Tataři 23, 95, 154, 201, 252, 275

Terst 79

Theodor Chrysoberges, dominikán 209

Tomáš, toruňský kupec, otec Jana Abezie-
ra 61

Tomasz Kalsky, polský rytíř 111, 189, 282, 284–286

Toruň (něm. *Thorn*) 46, 48–49, 51, 72, 126, 133, 147–149, 223, 241–242, 245, 269, 271

Tübingen 18

Tuchola (něm. *Tuchel*) 242

Turci 85, 193, 201, 253

Tyrolsko 46

U

Uhry 72, 101, 110, 115, 193

Ulm 49, 51, 113

Ulrich von der Ost (Ulricus de Osch), purkrabí hradu Drezdenko 248

Uniejów 130

Urban VI., papež (1378–1389) 99, 251

V

Václav IV., král římsko-německý a český (1378–1419) 40, 47, 66, 80, 141, 142, 185, 189, 228, 265, 278

Valence 112

Varniai (pol. *Wornie*, něm. *Medeniken*) 208

Varšava 18

Vasilij Dmitrijevič, velkokníže moskevský
(1389–1425) 198

Veliko Tarnovo 213

Veliuona (pol. Wielona) 79, 167, 168

Velký Novgorod 95, 127

Videň 61, 224

Vienne 170

Vilém Celjský, hrabě z Celje 193

Vilém Durand, francouzský kanonista 142,
143

Vilém Fillastre, francouzský kardinál, ka-
nonista 25, 95, 201, 210–212

Vilém z Challant, papežský legát a lausann-
ský biskup 115, 147, 148, 156, 159, 188

Vilém II. Bohatý, markrabě míšeňský
(1407–1425) 139, 260

Vilno 196, 208, 251, 252, 261, 264, 266

Visla (pol. Wisła), ř. 11, 72, 241, 262, 277

Visoki Dečani 213

Vitold (lit. Vytautas, křest. jm. Alexander),
velkokníže litevský (1401–1430) 34–39,
85, 86, 88, 109, 112, 130, 151, 153, 154,
166–168, 172, 173, 187, 190–192, 194–
199, 201, 204, 205, 207–210, 212–214,
219, 224, 242, 244, 254, 256, 260, 261,
263–266, 275–277, 282–286, 289

Vladislav I. Lokýtek, král polský (1320–
1333) 11

Vladislav Opolský, vévoda slezský, pán na
Rusi, uherský palatin a místodržitel
Polského království (1356–1401) 248

Vojtěch Jastrzębiec, krakovský biskup
a kancléř Polského království 83, 84,
89, 92, 128, 137, 192

Vorskla, ř. 195

Vratislav (pol. Wrocław, něm. Breslau) 14, 21,
80, 98, 127, 262

W

Wasserknoden 52

Wefers Sabine, německá historička 30

Weise Erich, německý historik 17, 78, 223,
224, 227, 231, 239

Weissenbach, řádový bratr 277

Włocławek (něm. Leslau) 96, 97, 161

Włodek Zofia, polská historička 16

Wojtkowski Andrzej, polský historik 243

Worms 93

Würzburg 49, 51

Wüst Marcus, německý historik 20

Z

Záviš Černý z Garbowa (erbu Sulima), pol-
ský rytíř, krušvický starosta 83, 84, 87,
108–115, 128, 130, 135, 150, 151, 163,
166, 189, 217, 272, 282–285, 289

Zbyhněv z Brzezia, maršál Polské koruny
277

Zbyhněv Olešnický, krakovský biskup 27,
108

Zeil 16, 223

Zemovít IV. (pol. Siemowit), vévoda ma-
zovský (1381–1426) 39, 136, 148, 242

Zikmund Kejtutovič (lit. Žygimantas
Kęstutaitis), velkokníže litevský (1432–
1440) 36

Ž

Ženeva 112

*Žmud' (lit. Žemaitija, pol. Żmudź, něm. Samo-
giten, resp. Samaiten)* 11, 18, 21–23, 25,
32, 33, 43, 86, 88, 94, 106, 107, 109,
166, 168, 175–177, 194–197, 199,
204–209, 219, 222, 242, 245, 248, 260,
263–266, 276, 291–292

EDIČNÍ RADA MASARYKOVY UNIVERZITY

prof. MUDr. Martin Bareš, Ph.D. (předseda)
Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.
Mgr. Tereza Fojtová
Mgr. Michaela Hanousková
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.
doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.
doc. Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.
PhDr. Alena Mizerová (tajemnice)

doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.
doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.
prof. RNDr. David Trunec, CSc.
doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.
prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.
Mgr. Iva Zlatušková (místopředsedkyně)
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

EDIČNÍ RADA FILOZOFICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERZITY

prof. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D.
prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D.
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.
(předsedkyně)
doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D.
prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.
prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc.

prof. PhDr. Petr Kyloušek, CSc.
prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D.
doc. Mgr. Katarina Petrovičová, Ph.D.
(tajemnice)
prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
prof. PhDr. BcA. Jiří Raclavský, Ph.D.

Diplomacie, právo a propaganda v pozdním středověku

Polsko-litevská unie a Řád německých rytířů
na kostnickém koncilu (1414–1418)

Přemysl Bar

Vydala MASARYKOVA UNIVERZITA, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
v edici **Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity** / číslo 477

Odpovědná redaktorka / doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

Výkonná redaktorka / doc. Mgr. Katarina Petrovičová, Ph.D.

Ediční referentka / Mgr. Vendula Hromádková

Grafická koncepce edice a návrh obálky / Mgr. Pavel Křepela

Sazba / Dan Šlosar

Vydání první / 2017

Náklad / 300 výtisků

Tisk a knihařské zpracování / Tiskárna KNOPP s.r.o., U Lípy 926, 549 01
Nové Město nad Metují

ISBN 978-80-210-8870-2

ISBN 978-80-210-8871-9 (online : pdf)

ISSN 1211-3034

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-8871-2017>



#477